ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ

ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି

ସୂଚୀ

ସୂଚୀ

୧ମ ଭାଗ

୨ୟ ଭାଗ

ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ

ପ୍ରଥମ ଭାଗ

ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ

-୧-

ରେବତୀ

କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ହରିହରପୁର ପରଗଣା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମଫସଲ ଗ୍ରାମ, ନାମ ପାଟପୁର । ଗ୍ରାମ ମୁଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡିରେ ଗୋଟିଏ ଘର । ଆଟିଲ ପିଟୁଳି ଘରବଖରା, ଖଞ୍ଜା ପାଚଖ ଘରକଆରେ ଟିଙ୍କିଶାଳ, ଅଗଣା ମଧ୍ୟରେ କୂଅ, ଆଗକୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର, ପଛକୁ ବାଡ଼ିଦୁଆର । ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ମେଲାଘରେ ଦାଣ୍ଡଲୋକେ ବସା ଉଠା କରନ୍ତି, ପ୍ରଜାମାନେ ଖଜଣା ଦେବାକୁ ଆସି ଏହିଠାରେ ବସନ୍ତି । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ଜମିଦାର ତରଫରୁ ଗ୍ରାମର କରଣ, ମାସକୁ ଦରମା ଦୁଇଟଙ୍କା, ଦରମା ଛଡ଼ା ପାଉଣ୍ଡି ବଣେଶୋଧଣି, ବାହାଲଦଣା ଇତ୍ୟାଦିରୁ ଦୁଇପଇସା ହାତଗେଠ ହୁଏ । ସବୁ ମିଶାଇଲେ ମାସକୁ ଚାରି ଟଙ୍କାରୁ ଊଣା ହେବ ନାହିଁ, ସଂସାର ଏକରକମ ଚଳେ । ଏକରକମ କଅଣ ? ବୋଇଲେ ଭଲ ଚଳେ । ଏଇଟା ହେଲା ନାହିଁ, ସେଇଟା ଘରେ ନାହିଁ, ଏପରି କଥା ଘରର କାହାରି ମୁହଁରୁ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । ବାଡ଼ିରେ ଶାଗ ମାଗ ଛୁଡ଼ା ସଜନା ଦୁଇଗଛ । ଘରେ ଲଗାପଡ଼ିଆ ବରଡ଼ିବାଆଣୀ ଗାଈ ଦୁଇଟା ବନ୍ଧା; ଦୁଧ ଟିକିଏ, ଚହ୍ଲା ମନ୍ଦାଏ ହାଣ୍ଡିତଳେ ଲାଗିଥାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଚଣ୍ଡୁ ମିଶାଇ ଘଷି ଛାଡ଼ିଦିଏ, କାଠ କିଣା ବାଧେ ନାହିଁ । ଜମିଦାର ସାଢ଼େ ତିନି ମାଣ ଜମି ଚଷିବାକୁ ଦେଇଛନ୍ତି, ଧାନ ବଳେ ନାହିଁ, କି କମେ ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଟି ବଡ଼ ସିଧା ସଳଖ ଲୋକ, ପ୍ରଜାମାନେ ମାନନ୍ତି, ସୁଖ ପାନ୍ତି । ବାପ ରେ, ଧନ ରେ କହି କହି ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲି ଖଜଣା ଅସୁଲ କରେ, କାହାରିଠାରୁ ଅନ୍ୟାୟରେ ପଇସାଟିଏ ନିଏ ନାହିଁ । ପ୍ରଜାମାନେ ଖଜଣା ଦେଇ ପାଉତି ମାଗନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ଘରଆଗଳା ତାଳପତ୍ରରେ ଖଣ୍ଡେ ପାଉତି ଲେଖି ବଳେ ଘରଳରେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇଯାଏ । ଜମିଦାର ପିଆଦା ଆସିଲେ ଗାଁକୁ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ, ଆପେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଧରି ଧୂଆଁଖିଆ ଦୁଇପଇସା ଅଣ୍ଟାରେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ବିଦା କରେ । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଘରେ ଖାଇବାକୁ କୁଟୁମ୍ବ ଚାରିଜଣ, ଆପେ ଦୁଇ ପରାଣୀ, ମା ବୁଢ଼ୀ, ଦଶ ବରଷର ଗୋଟିଏ ଝିଅ । ଝିଅର ନାମ ରେବତୀ । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ସଞ୍ଜବେଳେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି 'କୃପାସିନ୍ଧୁ ବଦନ' ଗାଏ, ଆଉ ଆଉ ଭଜନ ଗାଏ, କେବେ କେବେ କାଠ ରୁଖାଟି ଉପରେ ବଇଠାଟିଏ ଥୋଇ ଭାଗବତ ପଢ଼େ, ରେବତୀ ପାଖରେ ବସି ଶୁଣୁଥାଏ । ସେ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଢେର ଭଜନ ଶିଖିଗଲାଣି, ତା ଟିକି ମୁହଁକୁ ଭଜନଗୁଡ଼ିକ ଖୁବ୍ ମାନେ ।

ସଞ୍ଜବେଳେ ବାପା ପାଖରେ ବସି ଭଜନ ଗାଇଲେ ଗାଁର କୌଣସି କୌଣସି ଲୋକ ଆସି ଶୁଣନ୍ତି । ରେବତୀ ବାପା ପାଖରୁ ଗୋଟିଏ ଭଜନ ଶିଖିଥିଲା ସେଇଟି ଗାଇଲେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ବଡ଼ ଖୁସି ହୁଏ । ପ୍ରତିଦିନ ଝିଅକୁ ଗାଇବାକୁ କହେ, ରେବତୀ ଗାଏ—

କା' ଆଗେ କହିବି ଗୁହାରି ?
ତୁମ୍ଭେ ନ ଶୁଣିଁଲେ ନାଥ ଗତିବ ଯିବ ସରି ।
କର ବା ନ କର ତ୍ରାଣ,   ପଦେ ସମର୍ପିଛି ପ୍ରାଣ,
ହୃଦେ ଅଛୁ ତବ ନାମ ଧରି ।
ତୁମ୍ଭ ବିନା ତ୍ରିଜଗତ ଶୂନ୍ୟ ହେ ହରି ।
ଶୀତଳ କର ଜୀବନ ପ୍ରେମାମୃତ ଦାନ କରି ।

ଦୁଇ ବରଷ ତଳେ ସ୍କୁଲ୍ ଡେଃ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ମଫସଲ ଗସ୍ତକୁ ଯିବା ସମୟରେ ପାଟପୁରରେ ରାତିଏ ରହିଯାଇଥିଲେ । ଗ୍ରାମର ମୁଖିଆ ମୁଖିଆ କେତେ ଜଣ ଲୋକ କୁହାପୋଛା କରିବାରୁ ଡିପୋଟିବାବୁ ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗର ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟରଙ୍କଠାରୁ ରିପୋର୍ଟ କରି ଗୋଟିଏ ଅପରପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ବସାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକ ବେତନ ମାସକୁ ଚାରି ଟଙ୍କା । ଏହି ଚାରିଟଙ୍କା ସରକାରରୁ ମିଳେ । ଏହାଛଡ଼ା ପ୍ରତି ପିଲା ମାସକୁ ଅଣାଏ ଲେଖାଏଁ ଦିଅନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକଟି କଟକ ନର୍ମାଲ ସ୍କୁଲର ଅବଧାନବିଭାଗର ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଛାତ୍ର, ନାମ ବାସୁଦେବ । ନାମଟି ଯେପରି ବାସୁଦେବ, ଲୋକଟା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବାସୁଦେବ । ଟୋକାଟାର ଭିତର ବାହାର ସବୁ ସୁନ୍ଦର । ଗାଁ ମଝିରେ ଚାଲିଯିବା ବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି କାହାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ବୟସ ଅନ୍ଦାଜ କୋଡ଼ିଏ । ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଯେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ କୁଣ୍ଡଳରେ ଗଢ଼ା । ପିଲାଦିନେ ଚିହ୍ନଲାରୋଗ ହୋଇଥିଲା । ତା ମା ମୁଣ୍ଡରେ ତତଲା ବୋତଲ ମୁହଁ ଚିହ୍ନ ଦେଇଥିଲା । ସେ ଚିହ୍ନ ଆଜଯାଏ ଅଛି । ହେଲେ ସେ ଚିହ୍ନ ତାକୁ ମାନେ । ବାସୁଦେବ ପିଲାକାଳରୁ ମା ବାପ ଛେଉଣ୍ଡ, ମାମୁଘରେ ରହି ମଣିଷ ହୋଇଛି । ବାସୁଦେବ ଜାତିରେ କରଣ, ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟ କରଣ । କେବେ ପୁନେଇ ଗୁରୁବାରରେ ଘରେ ପଠାପଣା ହେଲେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ପାଠଶାଳାକୁ ଯାଇ କହିଆସେ, "ବାପା ବାସୁ ! ସଞ୍ଜବେଳେ ଟିକିଏ ଆମ ଘରକୁ ଯିବ, ତୁମ ମାଉସୀ ଡାକୁଛନ୍ତି ।" ଏହିପରି ଯିବାଆସିବାରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ମାୟା ଲାଗିଗଲାଣି । ରେବତୀ ବାସୁକୁ ଦେଖିଲେ କହେ, "ଆହା, ମା ଛେଉଣ୍ଡଟି, କିଏ ଖାଏ— କିଏ ତା ଖାଇବା ଦେଉଛି ।" ବାସୁ ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଯାଇ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ପାଖରେ ଘଡ଼ିଏ ଅଧେ ବସି ଆସେ । ବାସୁକୁ ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ "ବାସୁଭାଇ ଆଇଲେ, ବାସୁଭାଇ ଆଇଲେ" ବୋଲି ରେବତୀ ପାଟି କରି ବାପକୁ କହେ । ରେବତୀ ସଞ୍ଜବେଳେ ବାପ ପାଖରେ ବସି ପ୍ରତିଦିନ ପଢ଼ିତ ପୁରୁଣା ଭଜନଗୁଡ଼ିକ ବାସୁକୁ ଶୁଣାଏ । ବାସୁକୁ ସେହି ଗୀତ ନୂଆ ନୂଆ ପରି ଲାଗେ । ଦିନେ ଏ କଥା ସେ କଥା ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଶୁଣିଲେ, କଟକରେ ଗୋଟିଏ ଝିଅସ୍କୁଲ ଅଛି, ସେଠାରେ ଝିଅମାନେ ପଢ଼ନ୍ତି, ଲୁଗାସିଆଁ ଶିଖନ୍ତି । ସେହି ଦିନଠାରୁ ରେବତୀକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁର ମନ ହେଲା ଏବଂ ଆପଣା ମନର କଥା ବାସୁଦେବକୁ କହିଲା । ବାସୁ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ପିତୃତୁଲ୍ୟ ମାନେ, କହିଲା, "ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ସେହି କଥାଟା କହିବି କହିବି ହେଉଥିଲି ।" ଦୁଇଜଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ରେବତୀକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ରେବତୀ ପାଖରେ ବସି ଶୁଣୁଥିଲା, ଦୁଇ ଚାଲରେ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ ମାକୁ ଆଉ ଜେଜୀକୁ, "ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ିବି, ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ିବି" ଖବର ଦେଲା । ମା କହିଲେ, "ହଉ ହଉ ପଢ଼ିବୁ ।" ଜେଜୀ କହିଲେ, "ପାଠ କଣ ଲୋ ? ମାଇକିନିଆ ଝିଅଟା ପାଠ କଣ ? ରନ୍ଧାବଢ଼ା ଶିଖ, ପିଠାପଣା କରି ଶିଖ, ଝୋଟିଦିଆ ଶିଖ, ଦହିମନ୍ଥା ଶିଖ, ପାଠ କଣ ?"

ଘରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ପିଣ୍ଡାରେ ଖଣ୍ଡେ ଆମ୍ବକାଠ ପିଢ଼ା ଉପରେ ବସି ଭାତ ଖାଉଛନ୍ତି, ରେବତୀ ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଖାଉଛି । ବୁଢ଼ୀ ଆଗରେ ବସି—'ଭାତପୁଞ୍ଜାଏ ଆଣ; ଡାଲପାଣି ଟିକିଏ ପକେଇ ଯା, ଲୁଣ ଟିକିଏ ଦେ' ଇତ୍ୟାଦି କଥା ବୋହୂପ୍ରତି ଆଦେଶ କରୁଛନ୍ତି । କଥାରେ କଥାରେ ବୁଢ଼ୀ କହି ବସିଲେ, "ହଁ ରେ ଶ୍ୟାମ ! ରେବା ପାଠ ପଢ଼ିବ – ପାଠ କଣରେ, ଛତିଲାଝିଅର ପାଠପଢ଼ା କଣ ?" ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ କହିଲେ, "ହେଉ, କହୁଛି ତ ପଢୁ । ଝଙ୍କଡ଼ ପଟ୍ଟନାୟକ ଘର ଝିଅମାନେ ଯେ ଭାଗବତ ବୋଲି ପାରନ୍ତି, ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ଛାନ୍ଦ ଗାଆନ୍ତି ।" ରେବତୀ ଭାରି ଖପ୍ପା ହୋଇ ଯାଇ ଜେଜୀକୁ ଗାଳି ଦେଇ କହିଲା, "ଯା ଲୋ ବୁଢ଼ୀ ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡୀ ।" ତାହା ବାଦ ଅଳି କରି ବାପାକୁ କହିଲା, "ନାଁ ବାଁପାଁ—ନାଁ ବାଁପାଁ ମୁଁ ପାଁଠ ପଁଢ଼ିବିଁ ।" ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ କହିଲେ, "ହଁ—ହଁ—ତୁ ପଢ଼ିବୁ ।" ସେଦିନ କଥା ଏତିକି ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଉପରଓଳି ବାସୁଦେବ ସୀତାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଥମପାଠ ଖଣ୍ଡିଏ ନେଇ ରେବତୀକୁ ଦେବାରୁ ସେ ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇ ବାପା ପାଖରେ ବସି କିତାପର ମୂଳ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ଶେଷ ପୃଷ୍ଠାଯାଏ ଓଲଟାଇ ଓଲଟାଇ ଦେଖିଲା । ସେଥିରେ ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା, ଗୋରୁ ଇତ୍ୟାଦିର ଛବି ଦେଖି ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଗଲା । ରଜାମାନେ ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି, କେହି ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ଖୁସି ହୁଏ, ଆମ ରେବା ଛବିଟା ଦେଖି ଖୁସି । ରେବା ଧାଇଁ ଯାଇ ମା'କୁ କିତାପର ଛବି ସବୁ ଦେଖେଇଲା; ତାହା ବାଦ ଜେଜୀକୁ ଦେଖାଇଲା । ଜେଜୀ କିଛି ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲା, "ହଁ—ଯା—ଯା—।" ରେବା ତାକୁ 'ଦୂର୍ ଦୂର୍' ଗାଳି ଦେଇ ଫେରି ଆସିଲା ।

ଆଜି ଦିନଟି ଭଲ—ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ । ରେବତୀ ସକାଳୁ ବୁଡ଼ି ମାରି ଗାଧୋଇ ନୂଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି ଘର ବାହାର ହେଉଛି, ବାସୁ ଭାଇ ଆସିଲେ କିତାପ ପଢ଼ାଇ ଦେବ । ବୁଢ଼ୀ ଭୟରେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭର ଆୟୋଜନ କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ । ବେଳ ଛ ଘଡ଼ି ସମୟରେ ବାସୁ ଯାଇ ପଢ଼େଇ ଦେଲା, ସ୍ୱରେ—ଅ, ସ୍ୱରେ—ଆ, ହ୍ରସ୍ୱ—ଇ, ଦୀର୍ଘ—ଈ, ହ୍ରସ୍ୱ—ଉ, ଦୀର୍ଘ – ଊ, ଇତ୍ୟାଦି । ପ୍ରତିଦିନ ପଢ଼ା ଚାଲିଲା, ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ବାସୁ ଯାଇ ପଢ଼େଇଦିଏ । ଦୁଇ ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ରେବତୀ ଢେର ପଢ଼ିଗଲାଣି । ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଛାନ୍ଦମାଳା ପଢ଼ିଯିବା ବେଳେ ତୁଣ୍ଡରେ ବାଟୁଳି ବାଜେ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ଘରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ବସି ଭାତ ଖାଇବା ବେଳେ ମା'ପୁଅ ଦୁଇ ଜଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ପୂର୍ବେ ବୋଧକରୁଁ କିଛି କଥା ହୋଇଥିଲା, ଆଜି ସେହି କଥାର ଉପସଂହାର ।

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ—କି ମା, ଭଲ ହେବ ନାହିଁ କି ?

ବୁଢ଼ୀ—ହଁ ଭଲ ତ ହେବ; ଜାତି କଥାଟା ବୁଝିଛୁ ନା ?

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ—ମୁଁ ଆଜଯାଏ ଆଉ କଣ ବୁଝୁଥିଲି ? ଭଲ କରଣ, ଗଣବପୁଅ ହେଲେ କଣ ହେବ, ଜାତି ଭଲ ।

ବୁଢ଼ୀ—ଧନ ଦଉଲତ ନାହିଁ ବିଚାର,
ଜାତି କଥାଟା ଆଗେ ପଚାର ।

ଘରେ ରହିବ ତ ?

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ—ଘରେ ନ ରହି ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ? ହଜାର ହେଲେ ମାମୁ ମାଈଁ ନା, ଆଉ କଣ ?

ରେବତୀ ପାଖରେ ବସି ଭାତ ଖାଉଥିଲା, ଏହି କଥାର ମର୍ମ ସେ କଣ ବୁଝିଲା ସେ ଜାଣେ; ମାତ୍ର ସେହି ଦିନଠାରୁ ତାହାର ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଅନ୍ୟରକମ ଦେଖୁଅଛୁଁ । ତାକୁ ବାପା ଆଗରେ ବାସୁଭାଇ ପଢ଼ାଇଦେଲେ କିପରି ଗୋଟାଏ ଲାଜ ମାଡ଼େ; ଅକାରଣ ସକାରଣ ସବୁବେଳେ

ହସ ମାରେ, ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ପୋତି ଦେଇ ଦୁଇ ଓଠ ବୁଜି ହସ ଲୁଚାଏ । ଏଣିକି ବାସୁ ଚଢ଼ାଇ ଦେଲେ କେତେବେଳେ ଭୁନ ଭୁନ ହୁଏ, କେତେବେଳେ ଖାଲି ହୁଁ ହୁଁ କରେ, ପଢ଼ା ସରିଲେ ପାଟି ବୁଜି ହସି ହସି ଘରକୁ ପଳାଇଯାଏ । ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କବାଟକୁ ଧରି କାହାକୁ ଚାହିଁଥାଏ, ବାସୁ ଆସିଲେ ଘରକୁ ପଳାଏ, ପାଞ୍ଚ ଡାକରେ ବାହାରେ ନାହିଁ । ଏଣିକି ରେବତୀ ଦାଣ୍ଡକୁ କେବେ ବାହାରିଲେ ବୁଢ଼ୀ ଖପା ହୁଏ ।

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ପଞ୍ଚମୀକୁ ପଞ୍ଚମୀ ଦୁଇ ବରଷ ହୋଇଗଲାଣି । ବିଧାତାଙ୍କର ବିଧାନ, କାହାର ଦିନ ସମାନଭାବରେ ଯିବ ନାହିଁ । ଫଗୁଣମାସିଆ ଦିନ, କାହିଁ କିଛି ନାହିଁ, ଅଚାନକ କାହୁଁ ବାଡ଼ି ଆସିଲା—ସକାଳେ ଗ୍ରାମରେ ଶୁଣାଗଲା, ଗୁମାସ୍ତା ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ବାଡ଼ି ଧରିଛି । ମଫସଲ ଗାଁରେ ବାଡ଼ି ପଶିଲେ ଛାତି କବାଟ ପଡ଼ିଯାଏ । ବାଡ଼ି ବୁଢ଼ୀ ହାତେ ଚାରି ଚୋକେଇଟିଏ କାଖେଇ ଦାଣ୍ଡରେ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଠାଉଛି, ଏପରି ସମସ୍ତେ ମଣନ୍ତି । ଦୁଆରକୁ କାହାରି ଆସିବାର ନାହିଁ । ମାଇକିନିଆ ଦୁଇଟା କଣ କରିବେ ? ପିଲାଟା ଡାକ ଛାଡ଼ି ଘର ବାହାର ହେଉଛି । ବାସୁଦେବ ଶୁଣି ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ି ଧାଇଁଲା । ଡର ନାହିଁ, ଭୟ ନାହିଁ, ଆପଣା ଶରୀର ପ୍ରତି ଭାବନା ନାହିଁ, ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ପାଖରେ ବସି ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲାଉଥାଏ, ପାଣି ଟୋପାଏ ଟୋପାଏ ମୁହଁରେ ଦେଉଥାଏ । ବେଳ ତିନିପ୍ରହର ସମୟରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ବାସୁ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଖନେଇ ଖନେଇ କହିଲା, "ବାଁ—ସୁଁ ଏଁ—ବଁ ଆଁ—ଗିଁ- ଲା ।" ବାସୁ ଭେ ଭେ କରି ଡାକ ଛାଡ଼ିଲା । ଘରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ରେବତୀ ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ୁଥାଏ, ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ଶୁଣି କହିଲେ, ହୋଇଗଲା ପରା । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ସଞ୍ଜବେଳକୁ କିଛି ନାହିଁ । କଣ କରିବେ—ବାସୁଦେବଟା କାଲିକା ପିଲା, ଅଉ ଦୁଇଟା ଭୂଆସୁଣୀ । ଗ୍ରାମର ବନ ଶେଠି ଧୋବା ଜଣେ ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ଲୋକ, ତା ଦେହକରେ ପଚିଶ କି ଷାଠିଏ ପାରି କଲାଣି । କାଲି ହେଲେ ଯିବାକୁ ହେବ, ଆଜ ହେଲେ ଯିବାକୁ ହେବ, ଲୁଗାପଟା ଦିଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ମିଳିବାର ଭରସା । ଟାମୁଗୁଛାଏ ଅଣ୍ଟାରେ ଭିଡିଦେଇ କୁରାଢ଼ୀଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ହାଜର ହୋଇଗଲା । ଗ୍ରାମରେ କରଣ ସେହି ଘରକ; ଶାଶୁ, ବୋହୂ, ବାସୁଦେବ ତିନିଜଣ ଧରାଧରି କରି କର୍ମ ଚଳାଇଲେ । ସେ ସମୟର କଥାଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିବାକୁ ଆଉ ହାତ ଚଳୁ ନାହିଁ । ଶ୍ମଶାନରୁ ଫେରି ଆସିବା ବେଳକୁ କୁଆତରା ଉଇଁଲାଣି । ଘରେ ପଶିବା ମାତ୍ରକେ ରେବତୀମା ପୋଖରୀପାଣି ଗଲା, ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଦିନ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ବେଳେ ଗ୍ରାମରେ ହାଟ ହେଲା, ରେବତୀ ମା ନାହିଁ ।

ଦିନ ଚାଲିଯାଏ, କାହାରି ଲାଗି ଦିନ ବସି ରହେ ନାହିଁ । କାହାର ପାଲିଙ୍କି ଉପରେ ପାଟଛତା, କାହାର ବେଡ଼ି ଉପରେ କୋରଡ଼ା । ଦିନ ଯାଉଛି ସମସ୍ତଙ୍କର, ଯିବ ସମସ୍ତଙ୍କର । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ତିନିମାସ କଟିଗଲାଣି । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଘରେ ଦୁଇଗୋଟି ଗାଈ ଥିଲେ, ତହବିଲ ବାକି ଟଙ୍କା ସକାଶେ ଜମିଦାରଘର ଲୋକେ ଆସି ବାନ୍ଧି ନେଇଗଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁଁ, ଜମିଦାରଘର ଟଙ୍କାକୁ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଶିବନିର୍ମାଲ୍ୟ ପରି ଜ୍ଞାନ କରେ, ଟଙ୍କାଟିଏ ଅସୁଲ ହେଲେ ଜମିଦାର କଚେରିରେ ପେଠ ନ କରିବାଯାଏ ତାହାର ନିଦ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତାହା ଉପରେ ଟଙ୍କା ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ, ଗାଈ ଦିଓଟି ବଡ଼ ଦୁଧିଆଳୀ, ଏ କଥା ପୂର୍ବରୁ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । ତାହା ଛଡ଼ା ଜମିଦାର ଚଳିବାକୁ ଯେ ତିନିମାଣ ଜମି ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ଛଡ଼ାଇ ନେଲେଣି । ହଳଆଟା ବା ଘରେ ଆଉ କିଆଁ ରହିବ ? ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ସେ ଛାଡ଼ିଗଲା । ବଳଦ ଦୁଇଟା ସାଢ଼େ ସତର ଟଙ୍କାରେ ବିକା ଯାଇଥିଲା, ଦୁଇଜଣଙ୍କ କ୍ରିୟାରେ ଖରଚ ଯାଇ ଯାହା ବଳିଥିଲା, ସଠାବଠା କରି ମାସେ ଚଳିଲା । ଆଜ

ତାଳଟା କାଲି ପିତ୍ତଳଟା ବିକାବିକି ବନ୍ଧାଛନ୍ଦାରେ ଆଉ ମାସେ ଗଲା । ବାସୁ ଦୁଇ ଓଳି ଦୁଆରକୁ ଆସେ, ରାତି ଘଡ଼ିଏଯାଏଁ ଥାଏ, ଆଈ ନାତୁଣୀ ଶୋଇବାକୁ ଗଲେ ବସାକୁ ଯାଏ । ବାସୁ କିଛି ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଲେ ଆଈ ବା ନାତୁଣୀ କେହି ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବଳେଇ ବଳେଇ କିଛି ଦେଲେ ତାହା ଠଣାରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ବାସୁ ଜାଣିପାରି ଆଉ କିଛି ଦିଏ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ପାଖରୁ ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ପଇସା ନେଇ ସଉଦା କିଣିଦିଏ, ସେହି ଦୁଇପଇସାର ସଉଦାରେ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ଚଳି-ଯାଏ । ଘରର ଚାଳ ଉଡ଼ିଗଲାଣି, ଛାଉଣି ଦରକାର । ବାସୁ ଦୁଇ ଟଙ୍କାର ନଡ଼ା କିଣି ବାଡ଼ିରେ ଗଦେଇଅଛି, ଶରଣ ହେବାରୁ ଛପରବନ୍ଦି ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ଏବେ ଆଉ ଦିନ ରାତି ବସି କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । କେବଳ ସଞ୍ଜ ହେଲେ ବସି କାନ୍ଦେ । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଢଳେ ପଡ଼ି-ଯାଏ, ସେହିଠାରେ ରାତି କାଟେ । ରେବତୀ ଧକେଇ ଧକେଇ ପାଖରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଆଖିକି ଏବେ ଭଲ ଦିଶୁନାହିଁ; ବାପୁଣୀ ପରି ହୋଇଗଲାଣି । ଏବେ ସେ କାନ୍ଦିବାର ଊଣା କରି ରେବତୀକୁ ଗାଳି ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଏତେ ଯେ ଦୁଃଖ, ଏତେ ଯେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସବୁର ମୂଳ କାରଣ ରେବତୀ, ଏହା ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିରସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି ସାରିଲାଣି । ରେବତୀ ପାଠ ପଢ଼ି-ବାରୁ ପୁଅ ମଲା, ବୋହୂ ମଲା, ହଳଆ ଛାଡ଼ିଗଲା, ବଳଦ ବିକାଗଲା, ଜମିଦାରଘର ଗାଈ ବାନ୍ଧି ନେଇଗଲା । ରେବତୀ କୁଲକ୍ଷଣୀ, ସେ କୁଢ଼ଙ୍ଗୀ, ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଛାଡ଼ି । ବୁଢ଼ୀ ଆଖିକୁ ଯେ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ତାହାର କାରଣ ରେବତୀର ପାଠପଢ଼ା । ବୁଢ଼ୀ ଗାଳି ଦେବାବେଳେ ରେବତୀ ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ବହି ଯାଉଥାଏ, ତରେ ବୁଢ଼ୀ ପାଖରେ ଛାଡ଼ା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ବାଡ଼-ଦୁଆରେ, ନୋହିଲେ ଘରକୋଣରେ ମୁହଁ ଘୋଡ଼ାଇ କାଠଟି ପରି ବସିଥାଏ । ବାସୁ ମଧ୍ୟ ଦୋଷୀ; କାରଣ ରେବତୀ ତ ଏତେଦିନଯାଏ ପଢ଼ି ନ ଥିଲା, ସେହି ଆସି ସିନା ପଢ଼ାଇ ଦେଲା । ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀ ବାସୁକୁ କିଛି କହିପାରେ ନାହିଁ, ବାସୁ ନ ହେଲେ ଘର ଦଣ୍ଡେ ଅଚଳ, ପୁଣି ଜମିଦାରଘରର ଲଟ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ । ଜମିଦାର-ଘର ଲୋକ ଆସି ଆଜି ଏ ହିସାବଟା, କାଲି ସେ ହିସାବଟା ମାଗେ । ବାସୁ ନ ହେଲେ ପାଞ୍ଚ ବିଡ଼ାରୁ ଚଡ଼ ପତର କାଢ଼ି ଦେବ କିଏ ? ବାସୁ ନ ଥିବାବେଳେ ସେ ସହଜ କଥାରେ କେବେ କେବେ ଆପଣା ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ରେବତୀ ଆଉ ଏଣିକି ସେହି ଗୃହପ୍ରାଙ୍ଗଣସଞ୍ଚାରିଣୀ ଲୀଳାମୟୀ ପ୍ରତିମା ନୁହେ, ତାହା ପାଟି ଆଉ କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ, ବାପ ମା ଗଲାଦିନୁ ତାକୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଆଉ କେହି ଦେଖିନାହିଁ । କେତେ ଦିନଯାଏ ହୋ ହୋ କରି ତଳା ପାରୁଥିଲା, ଏବେ ଆଉ ପାଟି କରି କାନ୍ଦେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଦିବାରାତ୍ର ତାହାର ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟା ସାନ ସାନ ମାଳକଇଁ ପରି ପାଣିରେ ଢଳ ଢଳ ହେଉଥାଏ । ତାହାର କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣ—ତହିଁରୁ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ମନଟି ଏକାବେଳକେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ତା ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନରାତି ସମାନ । ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ଆଲୁଅ ନାହିଁ, ରାତିରେ ଅନ୍ଧାର ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଜଗତ୍‌ଶୂନ୍ୟ ! କେବଳ ପିତାମାତାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ହୃଦୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଅଛି । ମା ଏହିଠାରେ ବସିଛନ୍ତି, ବାପା ଚାଲିଯାଉଛନ୍ତି, ତାହା ଆଖିରେ କେବଳ ଏହି ଦୁଇଟା ଦିଶୁଅଛି । ବାପ ମା ମରି ଯାଇଛନ୍ତି, ଆଉ ସେମାନେ ଆସିବେ ନାହିଁ, ଏ କଥା ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁନାହିଁ । ପେଟରେ ଭୋକ ନାହିଁ, ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ, ଦିବା ନିଶି ଅନୁକ୍ଷଣ ପିତା ମାତା ଧ୍ୟାନ । କେଜାଣିମା ତରରେ ଖାଇବାକୁ ବସେ । ଭୂଇଁରୁ ପ୍ରାୟ ଉଠେ ନାହିଁ । ଦେହରେ ହାଡ଼ ଚମ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଧୂଡ଼ୁଧୂଡ଼ୁ ହେଉଛି । କେବଳ ବାସୁଦେବ ଘରକୁ ଆସିଲେ ଉଠି ବସେ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟାରେ ଜଳଜଳ କରି ବାସୁକୁ ଚାହିଁଥାଏ, ବାସୁ ଅନାଇଲେ ସାନ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ ମୁଣ୍ଡ ପୋତିଦିଏ । ବାସୁ ପାଖରେ ଥିବାଯାଏ ତାହାକୁ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ତେତେବେଳେ ତାହାର

ଆଉ କିଛି ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ—ଆଖିରେ ବାସୁଦେବ, ଶବ୍ଦ ବାସୁଦେବ, ସମସ୍ତ ହୃଦୟଟା ବାସୁଦେବମୟ ।

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମରିବାର ଆଜକୁ ହାତଗଣତିରେ ପାଞ୍ଚ ମାସ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସିଆ ଦିନ, ଠିକ୍ ଦିନ ଦୁଇ ପ୍ରହର ବେଳେ ବାସୁ ଦୁଆରେ ଡାକିଲା । ଏତେବେଳେ ସେ କୌଣସି ଦିନ ଆସେନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ କୁନ୍ଥେଇ କୁନ୍ଥେଇ ଯାଇ ଦୁଆର ଫିଟାଇ ଦେଲା । ବାସୁ କହିଲା— "ଜେଜୀମା, (ବାସୁ ବୁଢ଼ୀକୁ ଜେଜୀମା ବୋଲି ବରାବର ଡାକେ) ଡିପୋଟି ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ହରିହରପୁର ଥାନାରେ ବସି ପାଠଶାଳା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଚାରିବେ, ସବୁ ସ୍କୁଲର ପିଲାମାନେ ଯିବେ, ମୋ ପାଖକୁ ଚିଠି ଆସିଛି, ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନେଇ କାଲି ସକାଳେ ଯିବି, ପାଞ୍ଚଦିନ ଲାଗିବ ।" ରେବତୀ କବାଟକଣରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ଶୁଣୁଥିଲା, ଲଟ୍‌କରି ବସି ପଡ଼ିଲା, ଭାଗ୍ୟେ କବାଟ ଧରିଥିଲା, ନୋହିଲେ ପଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତା । ବାସୁ ପାଞ୍ଚଦିନ ସକାଶେ ଚାଉଳ, ଲୁଣ, ତେଲ, ବାଇଗଣ କିଣି ଆଣି ଅଗଣାରେ ଥୋଇ ଦେଇ ବୁଢ଼ୀକୁ ଜୁହାରଟାଏ ହୋଇ ଶନିବାର ମୁହଁ ସଞ୍ଜ ବେଳେ ବାହାରିଲା । ବୁଢ଼ୀ କହିଲା, "ବାପା, ଖରାରେ ବୁଲିବୁ ନାହିଁ, ଦେହପାଆକୁ ଚାହିଁବୁ, ବେଳରେ ଦିଟା ଭୁଞ୍ଜିରେ ଦେବୁ ।" ଏହା କହି ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇଲା । ରେବତୀ ଏକଧ୍ୟାନରେ ବାସୁକୁ ଚାହିଁଥାଏ, ଆଜିକା ଚାହାଣି ଅନ୍ୟ ରକମ । ଆଗେ ବାସୁ ଚାହିଁଲେ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ପୋତି ଦେଉଥିବ, ଆଜି ସେ ଭାବ ନାହିଁ, ଏକଧ୍ୟାନରେ ବାସୁକୁ ଚାହିଁ ରହିଛି । ବାସୁର ମଧ୍ୟ ଆଜି ଆଗକା ଚାହାଁଣି ନୁହେଁ । ଆଗେ ବାସୁର ଯେମନ୍ତ ଖୁବ୍ ଇଚ୍ଛା—ରେବତୀକୁ ଭଲକରି ଦେଖିବ; କିନ୍ତୁ ଅନାଇପାରେ ନାହିଁ । ଆଜି ଚାରି ଚକ୍ଷୁର ମିଳନ, ଆଖି ଫେରାଇବାକୁ କାହାର ଆସ୍ପୃହା ନାହିଁ । ବାସୁ ଚାଲି ଗଲାଣି ଆଉ ଦିନ ନାହିଁ, ଘର ବାହାର ଅନ୍ଧାର ପୂରି ଗଲାଣି । ରେବତୀ ଯେପରି ଚାହିଁଥିଲା, ସେହିପରି ଚାହିଁଅଛି । ବୁଢ଼ୀ ଡାକିବାରୁ ତାହାର ଚେତନା ହେଲା, ଘର ବାହାର ସମସ୍ତ ଅନ୍ଧକାରମୟ ।

ରେବତୀ ବସି ଦିନ ଗଣୁଛି, ଆଜ ଛ ଦିନ । ବାପ ମା ଗଲା ଦିନୁ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ଦେଖି ନ ଥିଲା, ଆଜି ସକାଳୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଦୁଇ ଥର ମୁହଁମାରି ଗଲାଣି । ବେଳ ଅନ୍ଦାଜ ଛ ଘଡ଼ି, ହରିହରପୁରରୁ ସ୍କୁଲ ପିଲାମାନେ ଫେରି ଆସିବାମାତ୍ରେ ଲୋକେ ବୋଲ ବୋଲ ହେଲେ—ହରିହରପୁରରୁ ଫେରି ଆସିବା ସମୟରେ ଗୋପାଳପୁରର ବରଗଛ ମୂଳରେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ବାଡ଼ି ଧରିଲା, ଚାରିଥର ପୋଖରୀପାଣି ହେଲା, ଅଧରାତି ବେଳେ ଚାଲିଗଲେ । ଗ୍ରାମଲୋକମାନେ ହାୟ ହାୟ କଲେ, ପୁଅ ଝିଅ ମା ମାଇକିନିଆମାନେ ପାଟିକରି କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । କେହି କହିଲା—ଆହା କି ରୂପ ରେ ! କେହି କହିଲା—କି ଧୀର ରେ ! କେହି କହିଲା— ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିଯାଉଥିବ ଯେ ମାଟିଟିକି ମରି କହିବ ନାହିଁ ।

ରେବତୀ ଶୁଣିଲା, ବୁଢ଼ୀ ଶୁଣିଲା । ବୁଢ଼ୀ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତାହା କଣ୍ଠ ରୁନ୍ଧ ହୋଇଗଲା, ଆଉ କାନ୍ଦି ପାରିଲା ନାହିଁ, ଶେଷରେ ଉଠି କହିଲା—"ଆହା ବାପା, ବିଦେଶକୁ ଆସି ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରାଣ ହରେଇଲୁ ରେ !" ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି କରି ରେବତୀକୁ ପାଠ ପଢ଼େଇବାରୁ ମରିଗଲା, ନୋହିଲେ କେଭେ ମରି ନ ଥାନ୍ତା । ଶୁଣିଲା ବେଳୁ ରେବତୀ ଘରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଛି, ସେ ର ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । ସେ ଦିନଟା ଗଲା, ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ବୁଢ଼ୀ ରେବତୀକୁ ପାଖରେ ନ ଦେଖି ପାଟିକରି ଡାକିଲା "ଲୋ ରେବତୀ, ଲୋ ରେବି, ଲୋ ନିଆଁ, ଲୋ ଚୂଲି ।" ବୁଢ଼ୀ ବାୟାଣୀ ପରି ହୋଇ ଗଲାଣି, କାନ୍ଦ ବୋବାଳି ନାହିଁ; କେବଳ ରାଗରେ ଦିନ ରାତି ରେବତୀକୁ ଗାଳି । ପଡ଼ିଶା ଲୋକେ, ଦାଣ୍ଡଗଲା ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ସେତେବେଳେ

ଶୁଣୁଛନ୍ତି,' ଲୋ ରେବତୀ, ଲୋ ରେବି, ଲୋ ନଅାଁ,ଲୋ ଚୂଲି !'' ବୁଢ଼ୀ ଆଖିକୁ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଅଣ୍ଡାଳି ଅଣ୍ଡାଳି ଯାଇ ରେବତୀକୁ ପାଇଲା, ଡାକିଲା, ଜବାବ ନ ପାଇ ତା ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଖିଲା, ଘୋର ଜର, ଦେହରୁ ନିଆଁ ବାହାରୁଛି ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ଢେର ବେଳଯାଏ ବସି କଣ ପାଞ୍ଚିଲା । କଣ କରିବ, କାହାକୁ ଡାକିବ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଜଗତ ସଂସାର ଖୋଜିଲା, ପାଖରେ କାହାକୁ ଦେଖିଲା ନାହିଁ । କିଛି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ଖପା ହୋଇ କହିଲା, ''ଯାହା ଆପଣାକଅା, ତାହିଁକି ଇଲଜ କଅାଁ ?'' ଅର୍ଥାତ୍ ତୁ ପାଠ ପଢ଼ିବାରୁ ଜର ହେଲା, ମୁଁ କଣ କରିବି ?

ଦିନେ ଗଲା, ଦୁଇଦିନ ଗଲା, ତିନିଦିନ ଗଲା, ଚାରିଦିନ ଗଲା, ପାଞ୍ଚଦିନ ମଧ୍ୟ ଗଲା, ରେବତୀ ମାଟିରେ ଲାଗି ଯାଇଅଛି, ଆଖି ଫିଟାଉ ନାହିଁ, ଡାକିଲେ ଉତ୍ତର ନାହିଁ, ଉଁ ଚୁଁ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଆଜି ଛ ଦିନ, ରେବତୀ ସକାଳୁ ଦୁଇ ଚାରି ଥର ପାଟି କଲାଣି, ବୁଢ଼ୀ ପାଟି ଶୁଣି ପାଖକୁ ଗଲା, ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଖିଲା, ଗୋଡ଼ ହାତ ଶୀତଳ, ଡାକିଲେ ହୁଁ ହୁଁ ଜବାବ ଦେଲା । କଟମଟ କରି ମୁହଁକୁ ଚାହୁଁଅଛି, କିଛି ନ ପଚାରିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେ କଥା କହି ପକାଉଛି । କୌଣସି କବିରାଜ ଦେଖିଲେ ''ତୃଷ୍ଣା ଦାହଃ ପ୍ରଲାପଶ୍ଚ —''ଇତ୍ୟାଦି ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ି କହନ୍ତେ, ''ସନ୍ନିପାତସ୍ୟ ଲକ୍ଷଣଂ ।'' ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀ କିଛି ଖୁସି ହେଲା । ଦେହରେ ତାତି ନାହିଁ; କଥା କହୁ ନ ଥିଲା, ପାଟି ଫିଟାଇଲାଣି, ଚାହୁଁ ନ ଥିଲା, ଆଖି ଫିଟାଇଲାଣି; ପାଣି ପିଇବାକୁ ମାଗିଲାଣି, ଛ ଦିନ ହେଲା ଜିଭରେ ପାଣି ଟୋପାଏ ବାଜି ନାହିଁ, ଚାରିଟା ପଥି ପେଟରେ ପଡ଼ିଲେ ଝିଅଟା ଉଠି ବସିବ । ''ତୁ ଶୋଇଥା, ମୁଁ ଚାରିଟା ପଥି ରାନ୍ଧି ଆଣେଁ,'' ଏହା କହି ବୁଢ଼ୀ ବାହାରକୁ ବାହାରି ଆସିଲା । ପଥି ରାନ୍ଧିବ କଣ ? ଘରେ ପାଛୁଆ କୁଣ୍ଡେଇ ହାଣ୍ଡି ଅାଟିକା ସବୁ ଖୋଜିଲା; ମୁଠାଏ ଚାଉଳ ନାହିଁ । ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ ଘଡ଼ିଏ ବସିଲା । ବାପୁ ପାଞ୍ଚ ଦିନକୁ ଚାଉଳ ଡାଲି କିଣି ଦେଇ ଯାଇଥିଲା, ସେଥିରେ ଦଶଦିନ କଟିଗଲା, ବୁଢ଼ୀର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଥିଲେ ବୁଝି ପାରିଥାନ୍ତା । ବସି ବିଚାର କଲେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶେ । ଘରେ କଂସାବାସନ କିଛି ନାହିଁ; ହାତରେ ଗୋଟାଏ କଣା ଥାଳି ପଡ଼ିଲା, ସେଇଟା ଧରି ହରି ସା ଦୋକାନକୁ ବାହାରିଲା । ହରି ସା ଘର ଗ୍ରାମ ମଝିରେ, ତାହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦୋକାନ ନାହିଁ, ଚାଉଳ, ଡାଲି, ଲୁଣ, ତେଲ ରଖିଥାଏ; କୌଣସି ଦିନ ବିଦେଶୀ ଲୋକ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ କିଣନ୍ତି କେବେ ହେଲେ ଗ୍ରାମଲୋକଙ୍କର କିଛି ଦରକାର ହେଲେ କିଣନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ଥାଳିଟି ଧରି ହରି ସା ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ହରି ସା ବୁଢ଼ୀ ହାତରେ ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେଖି ଅର୍ଥଟା ବେଶ ବୁଝିଗଲା । ବୁଢ଼ୀ ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇବାରୁ ହରି ଥାଳିଟା ହାତରେ ଧରି ଚାରି ପାଖ ଦେଖି କହିଲା; ''ନାହିଁ ନାହିଁ ମୋ ଘରେ ଚାଉଳ ନାହିଁ; ଆଉ ଏହି କଣା ଥାଳିଟା ରଖି କିଏ ଚାଉଳ ଦେବ ?'' ହରି ଘରେ ଯେ ଚାଉଳ ନ ଥିଲା ତାହା ନୁହେ, ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛା; ତେବେ ଶସ୍ତାରେ ନେବାର କଥା । ଚାଉଳ ନ ଥିବାର ଶୁଣି ବୁଢ଼ୀ ମୁଣ୍ଡରେ ତ ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା । କଣ କରିବ, ଝିଅଟା ଜରରୁ ଉଠୁଛି, ତା ମୁହଁରେ କଣ ଦେବ ? ଘଡ଼ିଏ ବସିଗଲା; ବେଳ ବୁଡ଼ି ଆସିଲାଣି; ହରିକୁ ଦୁଇ ଥର ଅନାଇଲା । ଯାଏଁ ଝିଅଟା କଣ କରୁଛି ଦେଖେଁ । ଥାଳିଟି ଧରି ଉଠୁଛି, ହରି କହିଲା, ''ଦିଅ ଦିଅ, ଥାଳିଟା ଦିଅ, ଦେଖେଁ ଘରେ କଣ ଅଛି ।'' ହରି ଥାଳିଟା ରଖି ଚାରିମାଣ ଚାଉଳ, ଅଧମାଣେ ଡାଲି, କିଛି ଲୁଣ ଦେଲା । ବୁଢ଼ୀ ଚାରି ଛ ଜାଗା ବସି ଉଠି ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଢ଼ୀ ଦାନ୍ତରେ ଦାନ୍ତକାଠି ବାଜି ନାହିଁ, ଦେହ ମନ କଥା କଣ କହିବୁଁ ? ଘରେ ପହଞ୍ଚି ରେବତୀକୁ ଡାକିଲା । ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ, ରେବତୀ ଭଲ ହୋଇଗଲାଣି, ପାଣି କାଢ଼ି ଦେବ, ସେ ଭାତ ରାନ୍ଧିବ । ରେବତୀ ଜବାବ ନ ଦେବାରୁ ସେ ଘୋର ଖପା ହୋଇ

ଯାଇ ଡାକଲା, "ଲୋ ରେବତୀ, ଲୋ ରେବ, ଲୋ ନିଆଁ, ଲୋ ଚୂଲ !" ଜବାବ ନାହିଁ ।

ଏଣେ ରେବତୀର ସନ୍ନିପାତ ରୋଗ କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ୁଛି; ଉତ୍ଥାନର ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଦେହ କ୍ରମଶଃ ଶୀତଳ ହୋଇଉଛି, ଜିଭ ଶୁଖିଲାଣି, ଭୟଙ୍କର ପିପାସା, ଜିଭଟା ଯେମନ୍ତ ଭିତରକୁ ଚାଲି ଯାଉଛି । ଥଣ୍ଡା ଜାଗାକୁ ଯିବାର ଇଚ୍ଛା, ଘରଯାକ ଗଡ଼ ଗଡ଼, ବାହାରକୁ ଆସିଲା, ସୁଖ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ବାଡ଼ ଦୁଆରକୁ ଯାଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲା । ଦିନ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲାଣି, ଖୁବ୍ ପବନ ବହୁଛି, ବାଡ଼କୁ ଆଉଜି ବସିଲା । ବାଡ଼ଯାକ ଅନାଇଲା, ଏହି ବାପା ଗଲା ବରଷ କଦଳୀ ଲଗାଇଥିଲେ, ଭଣ୍ଡା ବାହାରିଲାଣି, ଦୁଇ ବରଷ ତଳେ ମା ଗୋଟିଏ ପିଜୁଳି ଗଛ ବାଡ଼ରେ ରୋଇଥିଲେ, ରେବତୀ ଧାଇଁ ଧାଇଁ କୂଅରୁ ଢାଳେ ପାଣି ସେ ଗଛରେ ଦେଇଥିଲା, ସେ ଗଛ କେଡ଼େଟାଏ ହେଲାଣି, ଫୁଲ ଧରିଲାଣି । ସେ ଗଛ ଦେଖି ମା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ । ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଥିର ନାହିଁ, ମନ ଚଞ୍ଚଳ, ଲଗାଲଗି କିଛି କଥା ମନରେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ମାତାର ଆନନ୍ଦମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଆଉ ମନକୁ ଛାଡ଼ୁ ନାହିଁ । ସଞ୍ଜ ଗଡ଼ି ଗଲାଣି, ଗଛ ମୂଳରୁ ଡାଳ ଉଡ଼ାଳରୁ ଅନ୍ଧାରଗୁଡ଼ାକ ବାହାରି ବାଡ଼ ପୂରି ଗଲାଣି, ଆଉ କିଛି ଦିଶୁନାହିଁ । ଆକାଶକୁ ଚାହିଁଲା, ଚନ୍ଦରିକିଆ ତାରାଟିରୁ ଧକ ଧକ ହୋଇ କିରଣ ବାହାରୁଛି । ଏକଧ୍ୟାନରେ ରେବତୀ ସେହି ତାରାକୁ ଚାହିଁଅଛି, ଆଖିରେ ଆଉ ପଲକ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ତାରାର ଆକାର କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ି ଯାଉଛି, ଚନ୍ଦ୍ରପରି ଆକାର ହୋଇଗଲାଣି, ଆହୁରି ବୃଦ୍ଧି, କ୍ରମଶଃ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଆହା ! ଏ କି ମୂର୍ତ୍ତି ତାରା ମଧ୍ୟରେ ? ଶାନ୍ତଦାୟିନୀ ପ୍ରେମମୟୀ ଆନନ୍ଦମୟୀ ମାତାଙ୍କର ଅଭୟା ମୂର୍ତ୍ତି ବସି ସ୍ନେହରେ କୋଳକୁ ନେବା ସକାଶେ ଡାକୁଛନ୍ତି । ମା ଦୁଇଗୋଟି କିରଣ ହସ୍ତ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ସେହି କିରଣ ଦିଓଟି ଆସି ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ହୃଦୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ସେହି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କୌଣସି ଶବ୍ଦ ନାହିଁ, କେବଳ ନିଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦ । ସେ ଶବ୍ଦ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରବଳ, ଖୁବ୍ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ, ଶେଷରେ ମା ମା, ଦୁଇଥର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲା । ବାଡ଼ ନିସ୍ତବ୍ଧ, ନୀରବ ।

ଏଣେ ବୁଢ଼ୀ ଧୁକୁରି ଧୁକୁରି ଯାଇ ରେବତୀ ଶୋଇବା ଜାଗା ଦେଖିଲା, କେହି ନାହିଁ । ଘରଯାକ, ବାହାର ଅଗଣା, ଢେଙ୍କିଚାଳ, ଢେଙ୍କି ଗଞ୍ଜ କାହିଁ ନାହିଁ । ମନେ କଲା, ଜର ଭଲ ହୋଇ ଗଲାଣି, ବାଡ଼ରେ ବୁଲୁଥିବ । ସେହି ଡାକ—'ଲୋ ରେବତୀ, ଲୋ ରେବ, ଲୋ ନିଆଁ, ଲୋ ଚୂଲ !' ବାଡ଼ ଦୁଆରକୁ ଗଲା, ଅଣ୍ଡାଳି ଅଣ୍ଡାଳି ପିଣ୍ଡାକୁ ଉଠିଲା । ପିଣ୍ଡାଟା ଭୂମିଠାରୁ ଦୁଇହାତ ଉଚ୍ଚ, ହାତେ ଚଉଡ଼ା ।

"ମଲା, ତୁ ଏଇଠି ବସିଛୁ ?" ଦେହରେ ହାତ ଦେଇ ବୁଢ଼ୀ ପ୍ରଥମେ ଚମକି ପଡ଼ିଲା, ଆଉ ଥରେ ଭଲ-କରି ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ଯାଏ ହାତ ବୁଲାଇଲା, ନାକରେ ହାତ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ଉତ୍କଟ ଶବ୍ଦ କଲା, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପିଣ୍ଡା ତଳେ ଦୁଲଦାଲ ଶବ୍ଦ !

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ଘରର କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ ଜଗତରେ ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ପଡ଼ୋଶି-ମାନେ ରାତି ପହରକ ସମୟରେ ଶେଷ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି-ଥିଲେ—

"ଲୋ ରେବତୀ, ଲୋ ରେବ, ଲୋ ନିଆଁ, ଲୋ ଚୂଲ !"

ପେଟେଣ୍ଟ୍ ମେଡିସିନ୍

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଝାଣୁଆ ହୁକୁମ ଜାରି, ରାତି ତ ରାତି, ଦିନବେଳେ ବି ବାବୁ ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି କାହିଁ ଯାଇପାରିବେ ନାହିଁ । "କିଆଁ ଯିବ ? କଣ ଲୋଡ଼ା ?

ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ, ଘରେ ବସି କର । ଲେଖ, ପଢ଼, ଖବରଦାର ବାହାରକୁ ବାହାରିବ ନାହିଁ ।” ବାବୁଙ୍କ ନିହାତି କୁହାବୋଲା ଆକୁଳ ବକ୍ତଳରେ ହୁକୁମ ହୋଇଛି—ସକାଳେ ପା ଘଣ୍ଟା ଲାଗି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ପାଖ ସଡ଼କରେ ବୁଲିପାରିବେ । ତା ବାହାରେ ଦୂରକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, କବାଟ ଫାଙ୍କବାଟେ ଅନାଇଲେ ଯେମନ୍ତ ଦିଶୁଥିବ ।

ସକାଳ ସାତଟା ଅନ୍ଦାଜ ବେଳ ହେବ, ବାବୁ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପଟ୍ଟନାୟକେ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ଆଗ ସଡ଼କରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ହଠାତ୍ ଅନାଇଦେଇ ଦେଖିଲେ, ଯୁବ ପଞ୍ଚାଶ କଦମ ଦୂରରେ ଗୋଟାଏ ଲୋକ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଅନାଇଛି । ବାବୁଙ୍କ ନଜର ତା ଉପରେ ଯିମିତି ପଡ଼ିଛି, ସେ ହାତ ଠାରି ଡାକିଲା । ବାବୁ ଭଲକରି ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ‘ଓହୋ ! ଏ ତ ସେହି ଭଦରଖିଆ ଟୋକା ରେ !’ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଖୁସିଟାଏ ହେଲେ, ପାଖକୁ ଆସିବା ଲାଗି ହାତ ଠାରିଦେଲେ, ଆପେ ବି ଆପଣା ଦୁଆରକୁ ଅନାଇ ଅନାଇ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଆଗେଇ ଆଗେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଯିମିତି ସେ ଟୋକାର ପାଖ ପାଖ ହେଲେ, ଦୁଆର ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ପଛକୁ ଡେଭରି ହାତଟା ବଢ଼େଇ ଦେଲେ । ଟୋକାଟା ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡେ ଯାକଦେଇ ଝଟ୍ ଲେଉଟି ଚଡ଼ ଚାଲିଗଲା । ବାବୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ମୁଠେଇ ଧରିଥାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ପଢ଼ିଲେ ନାହିଁ, ଦୁଆର ପାଖିଆ ଆସି ଭଲକରି କବାଟ ଫାଙ୍କକୁ ଅନାଇଲେ । ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ପଢ଼ି ଟିକି ଟିକି କରି ଛିଣ୍ଡେଇ ପକେଇ ପବନରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ ।

ଘର ଭିତରକୁ ଆସି ଖୁବ୍ ସ୍ନେହରେ ଖୁବ୍ କଅଁଳରେ ଡାକିଲେ, “ଆଗୋ ! ଆଗୋ ! ଶୁଣୁଛ ନା—ଟିକିଏ ଶୁଣିଗଲ !” ଘର ଭିତରୁ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଚଢ଼ା ଗଳା ଶୁଭିଲା, “ଓହୋ ! ଆଜି ଯେ ଭାରି ପ୍ରେମ ଡାକ ! କଥା କଣ ? ମୋର ତ ଭାରି କପାଳ ଦେଖୁଛି ! କଣ କହୁଛ କହ ।”

ବାବୁ କହିଲେ—ଶୁଣିଛ, ଆଜିକି ଚାରିଦିନ ହେଲା ରୋଜ ରୋଜ ରାତିରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲିଏ—ପେଟ ବି ଟାଣେ । ଦେହ ବଡ଼ ଝିମ୍ ଝିମ୍ କରେ, ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୁଏ—ଭାରି କଷ୍ଟ ।

ସାଆନ୍ତାଣୀ କହିଲେ ହେଇ ହେଲା, ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଣ ପ୍ରେମ ବାହାରିଲାଣି । ସେଇ ଯେ ଗଞ୍ଜେଇ—ମଦ—ମଦତ—କିଅଁ ପାଉଁଶ ନିଶାଗୁଡ଼ାକ ଖାଇଥିଲ, ତାହାରି ଫିସାଦ । ନିଶାଗୁଡ଼ାକର କଣ ଗୁଣା ଗୁଣ ? ପୃଥିବୀଯାକ ବେମାରି ଦେହରେ । ଏଣେ ତିନି ଚାରି ଜାଗା ଚାକିରି ହେଲା, ଗଲା । ଲୋକେ କେତେ ଚାକିରି କରୁଛନ୍ତି, କେତେ ଟଙ୍କା ବରବାଦ କରିଦେଲ ! ଗଲା ଯାଉ ଚାକିରି, ଯାଉ ଟଙ୍କା, ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଗଲା, ଏଣିକି ଦିହଟା ଭଲ ସୁଧୁରି ଯାଉ । ଚାରି ମାସ କାଳ ଜଗି ଜଗି ଟିକିଏ ଭଲ କରିଥିଲି, ନିଶାଗୁଡ଼ାକ ଛାଡ଼ିବାରୁ ଟିକିଏ ଭଲ ଥିଲ—ପୁଣି ତାହାରି କଣ ପୁରୁଣା ଫିସାଦଟାଏ ବାହାରିଲାଣି ?

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁ କହିଲେ—ନାହିଁ ଗୋ ନାହିଁ—ସେ କଥା ନୁହେଁ ଯେ, ଆଜି ସକାଳେ ମାନ୍ତ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଖଡ଼ିରତ୍ନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭେଟ ହୋଇଥିଲା । ସେ ମୋ କୋଷ୍ଠି ଗଣି କହିଲେ, ‘ମୋର କକଡ଼ା ରାଶିକୁ ବସ୍ତୁ ରାଶି ଶନିସପ୍ତା ହୋଇଛି । ଏଇଟା ତାହାରି ଫିସାଦ, କିଛି ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଦେଲେ ସବୁ ଦୋଷ କଟିଯିବ ।

ସାନ୍ତାଣୀ—କଣ ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଖଡ଼ିରତ୍ନେ କହିଗଲେ ?

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁ—ମୁଁ ତିନିଦିନ ଲାଗି ଯାଇ ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଖଣ୍ଡଗିରି, ଉଦୟଗିରିରେ ଯେତେ ମହାଦେବ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବି, କିଛି ଟଙ୍କା ଦେଇ ଯାଇଥିବି, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦେଲେ ସେମାନେ ଶତେ ମାଠିଆ—ନା ନା, ହଜାରେ କୁମ୍ଭ—ନାହିଁ ନାହିଁ ସହସ୍ର କୁମ୍ଭ ପୂଜା କରିବେ; ସବୁ ଦୋଷ, ସବୁ ଗ୍ରହ ଅବଳ ଏକାବେଳକେ କଟିଯିବ । ଦେହ ଖୁବ୍ ଆଚ୍ଛା ହୋଇଯିବ, ଆଉ ନିଶାପିସା ଖାଇବାକୁ ମନ ବଳିବ ନାହିଁ ।

ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନକୁ ଟିକିଏ କମିତିକା ଧୋକା ଛୁଇଁଲା । କହିଲେ, "ଖଡ଼ିରନ୍ଦେ ଆସିଥିଲେ, କାହିଁ ମୁଁ ଶୁଣିନାହିଁ ?"

ବାବୁ କହିଲେ—ନାହିଁ, ନାହିଁ ସେ ଆସି ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପୁଅ ଆସିଥିଲା ।

ସାନ୍ତାଣୀ—ତାଙ୍କର ପୁଣି ପୁଅଟାଏ କାହୁଁ ଅଇଲା ?

ବାବୁ—ଓ ନାହିଁ ନାହିଁ ତାଙ୍କର ଚାକର ହାତରେ କହି ପଠାଇଥିଲେ ।

ସାନ୍ତାଣୀ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଭଲକରି ଅନାଇଲେ, ମନରେ କଲେ ଏ ସବୁ ମିଛ କଥା, ତିନିଦିନ ଲାଗିଯାଇ କେଉଁଠି ମଉଆଲମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ମଦ ଖାଇବେ, ନୋହିଲେ ତେଲଙ୍ଗାବଜାର କାହା ଓଳିରେ ପଡ଼ିବେ । କେତେ ମୁସ୍କିଲରେ ଟିକିଏ ଭଲ ବାଟକୁ ଆସିଛି, ନଜରରୁ ଉହାଡ଼ ହେଲେ କଣ ବୋଲି କଣ କରି ପକାଇବେ । ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଚାଟି କରି କହିଲେ, "ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୁମେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଫୁବନେଶ୍ୱର କାହିଁ ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଘରେ ବସିଥାଅ ।"

ବାବୁ କହିଲେ—ହଁ, ସତ—ସତ, ଠିକ୍ କହିଲ, କୁଆଡ଼େ ତିନି ଦିନ ଯାଏ ଯିବି ? ଅଚ୍ଛା, ମୁଁ ଉଚ୍ଛୁଣି ଯାଉଛି, ଧବଳେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ସଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ ଲେଉଟି ଆସିବି ।

ସାନ୍ତାଣୀ—ନା—ନା, ତାହା ବି ହେବ ନାହିଁ ।

ବାବୁ—ଆଜ୍ଞା ନ ହେଲା ନାହିଁ, ଗୋଟାକେତେ ଟଙ୍କା ଦେଇ, କଟକ ସହରଭିତରେ ଯେତେ ମହାଦେବ ଅଛନ୍ତି, ପୂଜା କରି ବାହାରି ଆସେଁ ।

ସାନ୍ତାଣୀ—ଆଚ୍ଛା ମହାକୁ କହ, ଗୋଟାଏ ବଗି ଡାକି ଆଣୁ, ଦୁହେଁ ଯାଇ ଠାକୁର ଦର୍ଶନ କରିବା, ପୂଜା ଦେବା ।

ବାବୁ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ ଚାଲିଗଲେ । ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ବସି ଟିକିଏ ଚିନ୍ତା କଲେ । ଆରେ ! ଭଲ ଫିକରଟାଏ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା ! ବାହାବା ! ଆଚ୍ଛା କଥା ! "ଆଗୋ ! ଶୁଣୁଛ ? ମୋ ଦେହଟା ବି ଭଲ ନାହିଁ; ବାରଆଡ଼େ ବୁଲାଲେ ଫେର କିଛି ଗୋଟାଏ ବେମାରି ବାହାରି ପଡ଼ିପାରେ । ଖଡ଼ିରନ୍ଦେ ଏ କଥା ବି କହିଛନ୍ତି, କୁଆଡ଼େ ନ ଯାଇ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଧାରଣା କଲେ ସବୁ ରୋଗ ଛାଡ଼ିଯିବ ।'

ସାନ୍ତାଣୀ—ସେ ଧାରଣା କି ରକମ ?

ବାବୁ—ରକମ କଣ କି, ଜ୍ୟୋତିଷେ କହିଛନ୍ତି, ପୂରି ପାଞ୍ଚ ପହର କାଳ—ଧରି—ପାଞ୍ଚ ପହର ହେଲେ ଏତେବେଳକୁ ରାତି ନା'ଟାଯାଏ, ଖଣ୍ଡେ ବଡ଼ କମ୍ବଳ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ଲମ୍ବ ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବି । ଆଉ କିଛି କଥା ମନରେ ନ କରି ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ଠାକୁର ଦେବତା ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିବି ।

ସାନ୍ତାଣୀ କହିଲେ—ତାହାହେଲେ ସବୁ ଗ୍ରହ ଅବଳ କଟିଯିବ ତ ?

ବାବୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ — "ହଁ, ହଁ, ଖଡ଼ିରତ୍ନେ କହିଛନ୍ତି, ବିଲକୁଲ ଗ୍ରହ ଅବଳ କଟିଯିବ । ସେ ଆହୁରି ବି ଗୋଟାଏ କଥା ବାରମ୍ବାର କରି କହି ଦେଇଛନ୍ତି । ଦଶଟି ଟଙ୍କା ଠାକୁରଙ୍କ ନାମରେ ମନାସି ମୁଣ୍ଡତଳେ ଦେଇଥିବ, ମାସକ ବାଦ ଦେହ ଭଲ ହୋଇଗଲେ ସେଇ ଟଙ୍କାରେ ଠାକୁରପୂଜା ଆଉ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଦିଆଯିବ ।"

ସାନ୍ତାଣୀ — ଆଜି କଣ କିଛି ଖାଇବ ନାହିଁ ?

ବାବୁ - ରାମ ! ରାମ ! ଠାକୁର ଦେବତା ଧ୍ୟାନବେଳେ କିଛି କଣ ଖାନ୍ତି ? ଦିନଯାକ ଉପାସ— ଟୋପାଏ ପାଣି ବି ନା ।

ସାନ୍ତାଣୀ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲେ—ଆଚ୍ଛା, ତେବେ ଧାରଣା ଦିଅ ।

ବାବୁ କହିଲେ—ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଧାରଣା ଘର ମଧ୍ୟରେ ହେବନାହିଁ, ପବିତ୍ର ଥାନ ଲୋଡ଼ା । ଘରେ ଆମିଷ ରନ୍ଧାଯାଏ—ଧୂଆଁ ବୁଲି ଅପବିତ୍ର ହୋଇ ଯାଇଛି । ଆଉ ଦେବତା ତ ନୁହନ୍ତି; ହରି ପାର୍ବତୀ କଥା । ଦାଣ୍ଡ ବଙ୍ଗଳା ପାଖରେ ଯେଉଁ ସାନ ଗମ୍ଭୀର ଘର ସେହି ଘରଟି ପବିତ୍ର । ସେ ଘର ନିରୋଳା ହେବ । ଖୁବ ସାବଧାନ ! ସେ ଘରେ ତିରୀଲୋକ ଛୁଇ ପଡ଼ିଲେ – ପାଟି ଶୁଭିଲେ ଧ୍ୟାନ ଫଳ ମିଳିବ ନାହିଁ, ସବୁ ଅକାରଣ ହୋଇଯିବ । ସାବଧାନ ! ସେ ପ୍ରସ୍ତରେ କେହି ତିରୀଲୋକ ଛୁଇ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ—ପାଟି ବି ଶୁଭିବ ନାହିଁ ।

ସାନ୍ତାଣୀ ବାବୁଙ୍କ କଷ୍ଟ କଥା ମନରେ ପକାଇ ଭାରି ମନୋଦୁଃଖ କରି ଘର ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ତେତିକିବେଳେ ରୋଷେୟା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ପଚାରିଲା, "ଆଜ୍ଞା ! ଆଜି କଣ ରୋଷେଇ ହେବ ?"

ସାନ୍ତାଣୀ— ଆଜି ବାବୁଙ୍କର ଉପାସ, ମୁଁ ଆଉ କଣ ଖାଇବ ? ରୋଷେଇ ସବୁ ବନ୍ଦ ।

ରୋଷେୟା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଟିକିଏ ମୁରୁକିହସା ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । ମନରେ ବିଚାରିଲା, ଆମ ସାନ୍ତାଣୀ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ୱାମୀ ଉପରେ ଭକ୍ତିର ସୀମା ନାହିଁ, ବାବୁ ଟିକିଏ ବାଧକପଡ଼ିଲେ, ଆପେ ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ଦିନଯାକ ପାଖରେ ବସି ସେବା କରୁଥିବେ, ଆଉ ରାଗିଲେ ତ ବାଡ଼ ପଡ଼ୁ, ଗୁଞ୍ଜୁଣି ପଡ଼ୁ, ଯାହା ହାତରେ ପଡ଼ୁ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଇଁବେ—ଯାବତ ଖରାପ କଥାରେ ଗାଳିଦେବେ । ହେଲେ ସାନ୍ତାଣୀଟି ବଡ଼ ଭଲ, ବଡ଼ଲୋକ ଝିଅ, ବଡ଼ଲୋକ ବୋହୂ, ମନ ବି ସେଇପରି ବଡ଼ ; ମାତ୍ର ଟିକିଏ ରାଗୀ, ମୁହଁଟା ବଡ଼ କଡ଼ା ।

ବାବୁ ମଙ୍ଗା ଚାକର ଟୋକାକୁ ଦାଣ୍ଡପଟକୁ ଡାକି ଖୁବ୍ ତୁନି ତୁନି ଖୁବ୍ ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ କହିଲେ, 'ଶୁଣ ମକରୁ, ଗୋଟାଏ କାମ ମୋ ପାଇଁ କରିବୁ । ଏଇ କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡ ଘୋଡ଼ ହୋଇ ଗମ୍ଭୀର ଭିତରେ କବାଟକୁ ଆଉଜି ଶୋଇ ଥା । ରାତି ଘଡ଼ିକ ସରିକି ମୁଁ ଲେଉଟି ଆସିବି, ତେତେବେଳ ଯାଏ ଶୋଇଥିବୁ । ଖବରଦାର ! ଘରୁ ବାହାରିବୁ ନାହିଁ ।'

ମଙ୍ଗା - ଆଜ୍ଞା ନା, ଆଜ୍ଞା ନା, ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ, ସାନ୍ତାଣୀ ଗାଳି ଦେବେ, ଖପା ହେବେ ।

ବାବୁ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, "ପାଜି, ଦୁଷ୍ଟ, ଭୂତ । ମୋ କଥା ଶୁଣିବୁ ନାହିଁ ? ଜାଣୁ, ବାଡ଼େଇ ପକାଇବି ।" ଟିକିଏ ବାଦ୍ କହିଲେ, "ନାହିଁରେ ମକରୁ ନାହିଁରେ, ମୁଁ ତୁଚ୍ଛା ଟାପରା କରୁଥିଲି ! ଦେଖ ମକରୁ, ତୁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ମାମୁଁ ଘରକୁ ଯିବୁ କହୁଥିଲୁ, କାଲି ଯିବୁ । ଚାରିଦିନ ଛୁଟି ଦେଲି, ଏଇ ନେ ଚାରିଟା ଟଙ୍କା

ଖରଚ କରିବୁ, ଆଉ କାଲି ତୋତେ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗା କିଣିଦେବ ।”

ମଙ୍ଗରୁ ଆଉ କିଛି କଥା ନ କହି କମ୍ବଳ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ଗମ୍ଭୀର ଭିତରେ ଧାରଣା ଦେଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ଏଣେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ । ଗାଧୋଇ ଆସି ଆପଣା ଶୋଇବା ଘରେ ଖଣ୍ଡେ ଆସନ ପାରି ବସିଲେ, ଯେତେ ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ମନରେ ପଡ଼ିଲା, ବାବୁଙ୍କ ଗ୍ରହ ଅବଳ ଶାନ୍ତିପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଧବଳେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସହସ୍ର ପଞ୍ଚାମୃତ ମାନିଲେ । “ହେ ମା କଟକଚଣ୍ଡୀ ! କାଳିଗଳିର କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ ! ବାବୁଙ୍କ ଦେହ ଭଲ ହୋଇଯାଉ, ମୁଁ ଦୁହିଙ୍କୁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ କଳା କସ୍ତା ଶାଢ଼ୀ, ଯୋଡ଼ାଏ କଳା ବୋଦା ବଳି ଦେବ ।” ଏପରି ଠାକୁର ଦେବତା ଡାକୁ ଡାକୁ ଦିନ ତିନି ପହର ବିତିଗଲାଣି । ମନରେ କଲେ, ବାବୁ ଧ୍ୟାନରୁ ଉଠି କଣ ଖାଇବେ ? ଅନ୍ନ ତ ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ, ଫଳାହାର କରିବେ । ଚାଟଲିକଦଳୀ, ନଡ଼ିଆ, ଛେନା, ଦୁଧ, ଦହି ସବୁ ସଜିଲ କରି ଘରେ ଥୋଇଦେଲେ । ଥରକୁ ଥର ବାହାର ଗୁଡ଼ିକୁ ଅନାଉ-ଛନ୍ତି, ଆଉ ଦିନ ଦୁଇ ଘଡ଼ି ଅଛି—ମଠ ବାହାର ଖରା ବୃକ୍ଷ ଉପରକୁ ଉଠି ଗଲାଣି । ହାତରେ ଆଉ କିଛି ପାଉଛି ନାହିଁ, ଘର ବାହାରେ ନହର ପହର ହେଉଛନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇ ଆସିଲା, ଧୀରେ ଧୀରେ ଗମ୍ଭୀର ଦୁଆର ପାଖକୁ ଗଲେ । ବାବୁ କହିଛନ୍ତି, ତିଳାଲେକ ଗୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତଳେ ଗୃହପାଖକୁ ଅନାଇଲେ, ନାହିଁ ତ, ଗୁଡ଼ି ପଡ଼ି ନାହିଁ ! କାଳେ ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରି ପଡ଼ିବ, ଆପଣା ପଣତକାନି ପାଟିରେ ଯାକି ଦେଲେ, ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ କବାଟ ମେଲେଇ-ଦେଲେ, ଘର ଭିତରଟା ଭଲ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଅନ୍ଧାରିଆ, ବାବୁ ସ୍ଥିରହୋଇ ଧ୍ୟାନରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

“ହାୟ ! ହାୟ ! ବାବୁଙ୍କୁ କେତେ ବାଧୁଥିବ ? ହେ ଠାକୁର ଦେବତାମାନେ ! ମୋ ବାବୁଙ୍କୁ ଭଲ କରିଦିଅ । ଦେବତାମାନେ ସତ ଅଛନ୍ତି, ଦୁଃଖୀର ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତି, ମୁଁ କେତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି, ବାବୁଙ୍କ ନିଶାଖିଆ ଛଡ଼ାଇ ଦିଅ । ମା କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ ! ବାବୁଙ୍କ ଦେହ ଭଲ କରିଦିଅ । ଗୋଟାଏ କାଳିଆ ବୋଦା, ଆଉ ଗୋଟାଏ କାଳିଆ କୁକୁଡ଼ା ବଳି ଦେବ ।” ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କୁ ତେର ଥର ଜୁହାର କଲେ ।

ତହିଁବାଦେ ଅଳ୍ପ ଦୁଆର ମେଲାକରି ଭିତରକୁ ଯିମିତି ଗୋଡ଼ ବଢ଼େଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ଅନ୍ଧାରିଆ – କମ୍ବଳ ଭଲ ଦିଶୁନାହିଁ, ଏକାବେଳକେ ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ିଗଲା । ଜିଭ କାମୁଡ଼ି ପଛକୁ ନେଉଟି ପଡ଼ିଲେ, କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ, ‘ହାୟ ! ମୁଁ କେଡ଼େ ଅପରାଧ କଲି ।’ ହାତଯୋଡ଼ି ବାବୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତେର ଥର କ୍ଷମା ମାଗିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭଲ କରି ଅନାଇ ଭିତରକୁ ଗଲେ । ବାବୁଙ୍କ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ତିନି ତିନି ଥର ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଜୁହାର କଲେ । ଜୁହାର କଲାବେଳେ କମ୍ବଳ ଗୋଟାଯାକ ଥରି ଯାଉଥାଏ । ଜୁହାରବେଳେ ବାବୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ରୁ, ହାତରୁ ଝାଳ ଲାଗିଲା । ‘ହାୟ ! ହାୟ ! ବାବୁ ଝାଳରେ ବୁଡ଼ି ଗଲେଣି ।’ ପଣତକାନିରେ ଗୋଡ଼ ପିଠି ଭଲ କରି ପୋଛି ଦେଲେ । ମୁହଁ ପୋଛିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ମୁଛ ହାତକୁ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ‘ଏଁ—ଏ କଅଣ ? ବାବୁଙ୍କ ମୁଛ କାହିଁ ?’ ଦୁଇ ଥର ଅଣ୍ଡାଳିଲେ, ତିନି ଥର ଅଣ୍ଡାଳିଲେ, ‘ନାହିଁ ତ – ମୁଛ କାହିଁ ?’ ଘୋର ସନ୍ଦେହ ହେଲା, କବାଟଟା ଭଲକରି ମେଲାଇ ଦେଇ ଅନାଇଲେ, କମ୍ବଳଟା ଟାଣି ପକାଇଲେ । ଘାରି ଗଡ଼ିଯାଇ ପଛକୁ ତେଇଁପଡ଼ି ପାଟିଟାଏ କରି କହିଲେ, “ଡାକୁଣୀ-ଖିଆ—ଅଲପଇସିଆ—ନଈଶୁଆ, କ ରେ ମଙ୍ଗା, ଭୁ

ଏଠି କିଁଆ ପଡ଼ୁଛୁ ରେ ?'' ମନ୍ଧା ଆଉ କଣ କହିବ ? ଚୋରଟି ପରି ହାତଯୋଡ଼ି କାନ୍ଥକୁ ଆଉଜି ଚୁପ ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ସାନ୍ତାଣୀ ଘଡ଼ିଏ ଯାଏ ଗର୍ଜନ କରି ଥକି ପଡ଼ିଲେଣି । ତାହାବାଦେ ମନରେ ବିଚାର କଲେ—"ନାହିଁ ନାହିଁ, ଗୋଳମାଳ କଲେ ଭଲ ହେବ ନାହିଁ । ଅସଲ କଥାଟା କଣ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।' ମନ୍ଧାକୁ ସଲରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଧୀରେ ଧୀରେ କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ କହିଲେ, "ଆରେ ମକରୁ ! ତୁ ମାମୁ ଘରକୁ ଯିବୁ କହୁଥିଲୁ ପରା ? ଯା— କାଲି ଯିବୁ । ଏଇ ନେ ଚାରିଟା ଟଙ୍କା, ବାଟଖରଚ କରିବୁ, ଖଜା କିଣି ଖାଇବୁ । କାଲି ତୋତେ ଗୋଟାଏ ମାଣିଆବନ୍ଧ ଜଥା ଦେବି, ପିନ୍ଧିବୁ । ଉଚ୍ଛୁଣି କିଛି ପାଟି କରି ନା—ଯା, ରୋଷେଇଘର କଣରେ ଚୁପ ହୋଇ ବସିଥିବୁ ।''

ମନ୍ଧା ମନେ କରିଥିଲା, ସାନ୍ତାଣୀ ବାଡ଼େଇ ପକା-ଇବେ । ଏ' କଣ, ନଗଦ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଚାରିଟା ଟଙ୍କା, ପୁଣି ଯୋଡ଼ାଏ ଲୁଗା ମିଳିବ । ମନର ଆନନ୍ଦଟା ସମ୍ଭାଳି ପାରୁ ନାହିଁ । ସାନ୍ତଙ୍କ ଟଙ୍କା ପୁଞ୍ଜାକ ଅଣ୍ଟିରେ ଖୋଷିଥିଲା, କାଢ଼ି—ଏ ଟଙ୍କା ସାଙ୍ଗରେ ମିଳେଇ ଦୁଇଥର ତିନିଥର ଗଣିଲା । ଆଠଟଙ୍କା ଭଲ-କରି ଅଣ୍ଟିରେ ଖୋଷି ରୋଷେଇଘର କୋଣରେ ଲୁଚିଲା । ସାନ୍ତାଣୀ ଗମ୍ଭୀର ଭିତରେ ମନ୍ଧା ଜାଗାରେ ଧାରଣା ଦେଇ ପଡ଼ି ରହିଲେ ।

ରାତି ପହରକ ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁ ଚୁପ ଚୁପ ଆସି ଗମ୍ଭୀର ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ । ପୂରା ନିଶା, ଚାଲିବା ବେଳେ ଗୋଡ଼ ଟଳି ଯାଉଛି, ପାଟି ଖନି ବାଜୁଛି, ଧଡ଼କରି କବାଟଟା ମେଲିଦେଲେ । ମନ୍ଧା ଧାରଣା ଦେଇ ପଡ଼ିଛି । ବାବୁ ଭାରି ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ ନାଚି ନାଚି ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

'ବାହାବା ମଜାଦାର !
ମଦ ଗଞ୍ଜା ଗୁଣ ଯେ ଜାଣେ ସେଇ ତ ସମଜଦାର ।

"ଉଠ ଭାଇ ମନ୍ଧୁ ! ସାବାସ ବାବା ମନ୍ଧୁ ! ମେରି ଦୋସ୍ତ ମନ୍ଧାମ୍ ! ଶୁଣ ମନ୍ଧା, ଉଠ, ଉଠ । ଏଥର କେଉଁ ଶଳା ଶାଳୀକି ଡର ରେ ? ମନ୍ଧା ! ଆଜିକା ମଜା କଥା କେତେ କଣ କହିବି ? ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ପୋଇଲାଟା ଦମାସ ହେଲା ଅଟକାଇଛି—ପାଟି ଚଢ଼ି ଯାଇଥିଲା—ଦମାସର ମଜା ଦିନକେ ଫଟେ ! ଆରେ ସେ କଣ ଆଜିକା କଥା ? ତା ସଙ୍ଗରେ ତିନି ବରଷର ଦୋସ୍ତି, ପ୍ରୀତି । ସେଇ ଯେ ଗୋପାଳ ବାବୁ ଦୁଆରକୁ ନାଚିବାକୁ ଆସିଥିଲା, ସେଇ ଦିନୁ ଦୋସ୍ତି । ସାବାସ ! ମଜେଦାର ! ତା ନାମ କଣ ଜାଣୁ ? ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ନାମଟା ହେଲା, ଫୁଲ—ଚୂନା ! ଫୁଲ କଣ ନା, ପୋଖରୀରେ ଫୁଟେ, ଚୂନା ଚକୁଳି ପିଠା ହୁଏ । ଛି, ଛି, ଛି ! କି ଅପରଚିନିଆ ନାମ ! ତା ନାମ ଉସ୍—ମାନ୍—ଚା—ଚା ! ବାହାବା ! ମଜେଦାର ! ଜିତେ ରହ ମେରି ଉସ୍‌ମାନ୍ ଚାଚା ! ନାମଟା ଯିମିତିକା, ଗୁଣ ବି ସେଇ ରକମ । ଗୁଣି ତ ଗୁଣି ଉସ୍‌ମାନ୍ ଚାଚା—କ୍ୟା ମଜେଦାର ! ଦେଖ ତ ମନ୍ଧାମ୍, ତାର କେତେ ବୁଦ୍ଧି, କେତେ ମେହେରବାନି ! ପୁରୁଣା ଦୋସ୍ତି ଭୁଲି ପାରି ନାହିଁ । କାଲି ଆସି ଯିମିତି କଟକରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇଛି, ମୋତେ ଡାକ ପଠାଇଛି । ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖି ନିଧି ପାଇଗଲି, ସେ ତ ଆନନ୍ଦରେ ହସି ହସି ଢଳି ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ବିଛଣା ରେ ବସିଛି କି ନା, ଲଗିଲା ମାଲର ଧୂମ । ସବୁ ଠିକ୍ ଠାକ୍ ସଜିଲ କରି ରଖିଛି । ଟିପା ଗଞ୍ଜେଇ—ମଦକ ହୁକା—ମେରୁ, ସବୁ ଠିକ୍ । ଆଗ ଫିଟିଲା ମାଲ ବୋତଲ । ଆସ୍କା ରମ୍ ନୁହେ, ଅସଲ ବିଲାତି, ନମ୍ବର ଓ୍ୱାନ୍ ! ତୁ ଯେବେ ଗ୍ଲାସେ ଟାଣି ଦିଅନ୍ତୁ, ଦେଖନ୍ତୁ ମଜା ! ଆମେ ଦିଜଣ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୋତଲ ଖାଲି କରିଦେଲୁ ! ଖାଲି—ରି—ଚ୍ଛା—ରି, ଟୋପାଏ ପାଣି ନାହିଁ । ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ରୋଜ ନିଜେ ତିଆରି କରେ ପୁରି, ଦରଭଜା, କ୍ଷୀରି । ଆରେ ଛି ! ସେ ଗୁଡ଼ାକ ତ ବିରାଡ଼ି ଖାଏ । ସେ ଯେ କରି ରଖିଥିଲା ଲୁଣିଆ ବୁଟ-ଭଜା, ଶୁଖୁଆ ପୋଡ଼ା, ମାଲ

ସଙ୍ଗକୁ ମଜାଦାର, ପେଟେ ମାଡ଼ଦେଲା । ଦେ ମଜାଦାର ! ତୋ ସାନ୍ତାଣୀକୁ ଚଡ଼ାଦେଇ କମିତକା ଦଶ ଟଙ୍କା ମାର ନେଇଥିଲା । ସେ ସବୁ ମଉଜ ଜାଗାକୁ ଛୁଚ୍ଛା ହାତରେ କେହି ଯାଏ ? ତା ଆଗରେ ଟଙ୍କା ଯିମିତ ଥୋଇ ଦେଇଛୁ, ଟିକଏ ଚାହିଁ ଦେଇ ମୁହଁ ମୋଡ଼ ଦେଲା । ମୁଁ ହସିଆର ମଣିଷ, ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ପର କଣ ହେଣ୍ଡା ? ବୁଝି ପାରିଲି, ପସନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ । କମିତ ପସନ୍ଦ ହେବ ରେ ? ଦିନ ରାତିରେ ମଜୁରି କଲେ ଶହ ଶହ ପାଏ । ମୁଁ କହି ଆସିଛୁ, କାଲି ଶହେ ଟଙ୍କା ଦେବି । ସେ ହସି ହସି କହିଲା, 'ଟଙ୍କା କଣ ହେବ ? ତୁମେ ଆସିବ ।' ସତ ସତ, ସେ କଣ ଟଙ୍କା ଚାହେଁ ? ଚାହେଁ ମୌଜ । ସେ ଟଙ୍କା ଚାହେଁ ନାହିଁ, ତାର କଣ ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ? ହେଲେ ମୁଁ କଣ ଅସତ୍ୟ ହେବି ? ଜବାବ ଦେଇଛୁ ତ, ଟଙ୍କା ଦେଇଛୁ । 'ମରଦ୍‌କ ବାତ୍, ହାତୀକା ଦାଁତ୍ ।' କାଲି ଟଙ୍କା ଶହେ କୋଉଠୁ ଆଣିବି ଜାଣୁ ? ହୋ ହୋ ହୋ ! ବଡ଼ ମଜା । ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ନାଟବନ୍ଧି ଟଙ୍କା ସେହି ସିନ୍ଦୁକରେ ରଖିଛି । ଗୋଟାଏ ଲୁହାକଣ୍ଟାରେ ସିନ୍ଦୁକଟା ଫିଟାଇ ପକାଇ ଆଚ୍ଛା କରି ଚଟା ଦେବି । ବି ତିନି ଥର ଟଙ୍କା ନେଲଣି । ସାନ୍ତାଣୀ ବୋପା, ତା ଗୋସାଇଁ ବାପା ବି ବୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ । ସିନ୍ଦୁକରେ ଢେର ଟଙ୍କା ରଖିଛି, ମୋ ହାତରେ ପଡ଼ିଗଲେ କଟକର ଫାଙ୍କେ ମଉଜରେ ଉଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି । ତୋ ସାନ୍ତାଣୀ ଯଦି ଗିଲାସେ ମଦ ଟାଣି ଦିଅନ୍ତା, ବୁଝନ୍ତା କେଡ଼େ ମଉଜ । ସେ ମଉଜ ବୁଝିଛି ଉସ୍—ମନ୍—ଚାଗ । ଏଇଟା କାଠ ମୂର୍ତ୍ତିଟାଏ ! ଆଜ ମାଲ ସଙ୍ଗରେ ପେଟେ ଗୃନ୍ ଟକେଇଛୁ । ତୋ ସାଆନ୍ତାଣୀ ବାପ ଶଳା ବି ସାତ ଜନ୍ମରେ ଦେଖି ନ ଥିବ ।"

ସାନ୍ତାଣୀ କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡିକ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ ଦେଇ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ଭାରି ଗେଟାଏ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ, "କଣ କହିଲୁ, କଣ କହିଲୁ ମଦୁଆ, ଯୋଗିନୀଖିଆ ! ମୋ ବାପ ତୋ ଶଳା ! ଦିନଯାକ ଯାଇ କେଉଁଠି ପଡ଼ିଥିଲୁ ରେ ? ହୁଁ କଣ—ଉସ୍‌ମାନ୍ ଚାଗ ?"

ବାବୁ ତ ଉତ୍ତରରେ ଗୁହ୍ନିଆ ହୋଇଗଲେଣି, ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲେ, "ନା—ନା, ମୁଁ କାହିଁ ଯାଇ ନାହିଁ; ଟିକଏ ବାହାରକୁ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି—ତୁମ ରାଣ, ତୁମ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁଛୁ ।"

ସାନ୍ତାଣୀ ତ କ୍ରୋଧରେ ଅଜ୍ଞାନ । "ହଁ ରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁଲୁ, ମୋ ମରିବାକୁ ଚାହିଁଛୁ ?"

ଘରେ ଗୋଟାଏ ଗୁଞ୍ଜୁଣି ପଡ଼ିଥିଲା; ସେଇଟା ଧରି ଦେ ପ୍ରହାର—ପ୍ରହାର—ପ୍ରହାର – ମୁଣ୍ଡରେ, ପିଠିରେ, ହାତରେ ଯେଉଁଠି ବାନ୍ଧ୍ ! ବାବୁ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଦେ ଦୌଡ଼ ! ନିଶା ଝୁଙ୍କରେ ଗୋଡ଼ ଟଳମଳ ହେଉଛି । ଦୁଲ୍‌ଦାଲ ପଡ଼ିଗଲେ । ତା ଉପରେ ବି ପାଣି ଅସରା ପରି ପଡ଼ୁଛି ।

ସାନ୍ତାଣୀ ଥକି ଯିବାରୁ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଭୂଇଁରେ ଲଠ୍ କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଆକୁଳ ହୋଇ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଯେତେ ଠାକୁର ଦେବତା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକି କ୍ଷମା ମାଗିଲେ, "ହେ ଠାକୁର ଦେବତାମାନେ ! ମୋତେ କ୍ଷମା କର, ମୋ ଦେବତା ସ୍ୱାମୀକୁ ବାଡ଼େଇଛି, ବଡ଼ ଅପରାଧ କରିଛି, ଦୋଷ କ୍ଷମା କର, ଆଉ ମୋ ସ୍ୱାମୀକୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଦିଅ ।" ରାତି ପାହି ଗଲାଣି । ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ରାଗଟା ବି ତୁଲିଗଲାଣି । ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ବାବୁ ଠାଁ ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ନିଶା ଛାଡ଼ିଗଲାଣି, ସକାଳୁଆ ଶୀତଳ ପବନ ଲାଗି ଭାରି ନିଦଟାଏ ହୋଇଛି । ଘଡ଼ ଘଡ଼ କରି ନାକ ଡାକୁଛି । ସାନ୍ତାଣୀ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ପିଠି, ହାତ, ଗୋଡ଼ ଜାଗା ଜାଗା ଗୁଞ୍ଜୁଣିମାଡ଼ରେ ଫୁଲି ଯାଇଛି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ରକ୍ତ ବହି ଶୁଖି ଗଲାଣି । ଏ ସବୁ ଦେଖି ଭାରି ଆକୁଳରେ

କାନ୍ଦିଲେ—"ହାୟ ! ମୁଁ କଣ କଲି ! ସ୍ୱାମୀଦେବତାଙ୍କୁ ଗୁଞ୍ଜ୍‌ଣିରେ ବାଡ଼େଇଲି ! ହାୟ ! ହାୟ ! ମୋ ଦଶା କଣ ହେବ ?" ଆଉ ଥରେ ଡାକିଲେ—"ଠାକୁର ଦେବତାମାନେ ! ମୋ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର ।" ଝର ଝର ହୋଇ ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଦୁଇ ଧାର ବହୁଛି । ଗିନାଏ ଗଣି ମାଲିପା ଆଣି ଫୁଲି ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଘଷି ଦେଲେ, ଆଉ ଗିନାଏ ମାଲିପା ଆଣି ଦେହଯାକ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଦିନ ଦୁଇ ଘଡ଼ି ସରିକି ବାବୁଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା । ଟିକିଏ ଅନାଇ ଦେଲେ, ସାନ୍ତାଣୀ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି । ମନରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଡର ପଶିଗଲା, କେଜାଣେ ଆଉ ଥରେ ବା ଗୁଞ୍ଜ୍‌ଣିରେ ବାଡ଼େଇ ପକେଇବେ । ଆଉ ନିଦ ତ ନାହିଁ, ଆଖି ବୁଜି ଘାଲେଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଆଉ ଥରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ରାଗର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଦୁଇଟା ଧାର ବହି ଯାଉଛି, ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋଡ଼ରେ ତେଲ ଘଷି ଦେଉଛନ୍ତି । ସାନ୍ତାଣୀ ବୁଝି ପାରିଲେ, ବାବୁଙ୍କର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲାଣି । ଗରମାଠିଆ ଜଳ ଅଣାଇ ଶୋଇବା ଜାଗାରେ ଥୋଇଲେ—ବାବୁଙ୍କ ହାତ ଧରି ଉଠାଇ ବସାଇଲେ । ମୁଣ୍ଡରେ ଦେହରେ ଜଳ ଢାଳି ଭଲ କରି ସ୍ନାନଟା କରାଇ ଦେଲେ । ବାବୁଙ୍କର ନିଶାର ଖୁଆରିରେ ଦେହଟା ଜଳୁଥିଲା, ଜଳ ପଡ଼ି ବଡ଼ ଆରାମ ଲାଗୁଥାଏ । ଆଖି ବୁଜି ଠାକୁରଟି ପରି ଧୀର ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ସାନ୍ତାଣୀ ଶୁଖିଲା ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ରୋଷେୟା ଭାତ ପରଷି ଗଲା । ସାନ୍ତାଣୀ ବଳେଇ ବଳେଇ କିଛିଟା ଭୋଜନ କରାଇଲେ; ତହିଁବାଦେ ଭଲ କରି ଶେଯଟା ପାରି ବାବୁଙ୍କୁ ଶୁଆଇ ଦେଲେ । କାଲିଠାରୁ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଉପାସ, ଅନ୍ନ ବି ଜଳ ସ୍ପର୍ଶ ନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଗୋଡ଼-ତଳେ ବସି ହାତ ବୁଲାଉଛନ୍ତି । ଦିନଯାକ ଆଖିରୁ ପାଣି ଶୁଖିବାକୁ ନାହିଁ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କୁ ଡାକୁଛନ୍ତି—"ହେ ପ୍ରଭୁ, ମୋ ଦୋଷ କ୍ଷମାକର, ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଦିଅ ।" ଦିନଯାକ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ କାହାର ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାର ନାହିଁ, ଘରେ ଗୃହକର ଗୃହକରଣୀ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଭୁନ ଭାନ । ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ କେହି କାହାର ମୁହଁକୁ ଲାଜରେ ଭରସି ଚାହିଁ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁପର ଦୁହେଁ ଆପଣା ଆପଣାକୁ ଅପରାଧୀ ମଣି ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି ପାଇଁ ସାଧ୍ୟାନୁସାରେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି । ବାବୁଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଆଜିଠାରୁ ସବୁ ନିଶା ଗୋରକ୍ତ, ବସ୍ତ୍ରା ।

ଦୁଇମାସ ଗଲା, ତିନିମାସ ଗଲା, ଛ ମାସ ବି ଗଲାଣି । ସାଇ ପଡ଼ିଶା ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଧୁ ବାବୁମାନେ ଦେଖିଲେ, ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ରୋଜ ସଞ୍ଜ ସକାଳ ଯେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭଟ ଭଟ ଲାଗିଥାଏ, କଣ୍ଠ ଶୁଣାଶୁଣି ନାହିଁ । ଦୁଇଜଣ ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ହସି ଖୁସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି, କାଗଜ ପଢ଼ନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ମୁକୁର, ଦୀପିକା ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ନ୍ତି । ବାବୁ ହେଣ୍ଡନୋଟରେ ତେର ଟଙ୍କା ଦେଣା କରି ପକାଇଥିଲେ, ବର୍ଷକ ଭିତରେ ଅଧାଅଧି ଶୁଝି ଗଲାଣି । ବାବୁ ଘରୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । କେଉଁ ଜାଗାରୁ ନାଚ ତାମସାର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆସିଲେ, ସାନ୍ତାଣୀ ହେଣ୍ଡାରିଲେ, ପେଲାପେଲି କଲେ ବି ବାହାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୁଇଜଣ ବଗିଟିରେ ବସି ସହର-ଯାକ ବୁଲି ଆସନ୍ତି ।

ସହର ଲୋକେ, ସାଙ୍ଗସୁଙ୍ଗା ବାବୁମାନେ ଦେଖି ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଆରେ କଥା କଣ ? ବାବୁଙ୍କ ବାପେ ଜମିଦାର ଶ୍ୟାମ ପଟ୍ଟନାୟକେ ମାଷ୍ଟର ରଖି ବାବୁଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇଲେ । ସ୍କୁଲରେ ବି ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ଏତେ ପଢ଼ିଲେ କଣ ହେଲା ? ବଦ୍ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ଭାରି ନିଶାଖୋର ହୋଇଗଲେ । କେବଳ ଦିନ ରାତି ବଦ୍‌ଖିଆଲି, ଚରିତ୍ର ଏକାବେଳକେ ଗଲା, ରାତିଯାକ ମନ୍ଦ ଯାଗା-ମାନଙ୍କରେ ବୁଲାବୁଲି, ଯେତେ [illegible] ମନ୍ଦଲୋକ ସାଙ୍ଗ । ଭଲ ଲୋକେ ପାଞ୍ଚଜଣ କହିଲେ, 'ପୁଅ ବଡ଼ ହେଲେ ଚରିତ୍ର ବଦଳି ଯିବ ।' ରାମକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କର

ଗୋଟିଏ ଝିଅ, ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ, ଖୁବ୍ ଗୁଣବନ୍ତୀ—ଜମିଦାର ବାବୁ ତାକୁ ବୋହୂ କରି ଆଣିଲେ । ତେବେ ବି ପୁଅ ସୁଧୁରିଲା ନାହିଁ, ଘରୁ ମାଲମତା ନଗଦ ଟଙ୍କା ଚୋରି କରି ଉଡ଼ାଏ, ଦେଣା ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ନେଇ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କାର ହ୍ୟାଣ୍ଡ୍‌ନୋଟ୍ ଲେଖିଦିଏ । ଏଣେ ଘର କଥା, ଜମିଦାରୀ କଥା କିଛି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ । ଜମିଦାର ବାବୁ ଦେଖିଲେ, ଆଉ ହେବ ନାହିଁ, କୁଳାଙ୍ଗାରଟା ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ଉଡ଼େଇ ଦେବ । ବୋହୂ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁଲୋଚନା ଦେଈ ନାମରେ ଚଳାଚଳ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଲେଖିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ବାପା ଯେତେ ବୁଝାଇଥିଲେ, ଶ୍ୱଶୁରେ ଆସି ଯେତେ ବୁଝାଇଥିଲେ, କାହିଁରେ କିଛି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ହଠାତ୍ ରାତିକ ଭିତରେ ଏତେ ଭଲ ଲୋକ ପାଲଟି ଗଲେ କିପରି ? ଗୋପୀବାବୁ ଜଣେ ମସ୍କରିଆ ଭଳିଆ ଲୋକ, ହସି ହସି କହିଲେ "ସେ ଦିନ ରାତିରେ ସାନ୍ୟାଣୀ ଯେ ଅର୍ଦ୍ଧାଳିଆ ଝାଞ୍ଜୁଣି ବୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ଏଇଟା ତାହାରି ଫଳ । ନିଶା, ବଦଖିଆଲ ଯେତେ ଉତ୍କଟ ରୋଗ, ଝାଞ୍ଜୁଣି ପ୍ରହାର ଔଷଧରେ ସବୁ ଛାଡ଼େ ।'

ଶ୍ୟାମଧନ ବାବୁ ହସି ହସି କହିଲେ, "କାହିଁ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର, ଡାକ୍ତରୀ କିତାବ, କାହିଁରେ ଏ ରୋଗକୁ ଏ ଔଷଧର ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ ?"

ଗୋପୀ ବାବୁ କହିଲେ, "ଆରେ ତୁମେ ବୁଝିଲ ନାହିଁ, ଏଇଟା ସାନ୍ୟାଣୀଙ୍କର ଆବିଷ୍କାର—

"ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡିସିନ୍"

ପ୍ରଭୁ ଦୁଷ୍ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେତୁରୁ ଯଦି କୌଣସି ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ସେ—ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନେ ଯଦି ଏପରି ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ଲେଖକର ବିନୟ ପୁରଃସର ନିବେଦନମିଦଂ, ଏହି ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡିସିନ୍‌ଟା ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିବେ ।

ଗଣ୍ଡି ପୁଅ ଅନନ୍ତା

ସୁବଳ ମହାକୁଡ଼ ଓରଫେ ସୁବଳ ସିଂହର ବାପ ଅମଳରୁ ଗୋଟିଏ ମଇଁଷି ପଲ ଥିଲା । ମହାକୁଡ଼ ହରଣପୁରର ବଣ ଭିତରେ ପଲରେ ସବୁବେଳେ ଥାଏ । ଘରକୁ ଆସେ ନାହିଁ । ଶୀତ, ବର୍ଷା, ଖରା ସବୁ ତା ପକ୍ଷରେ ସମାନ । ହେଲେ ବର୍ଷା ଦିନଟା ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର ଦିନ । ଚରା ଢେର ମିଳେ, ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ଦୁଧିଆଳୀ ହୁଅନ୍ତି । ତାଳପତ୍ର ଟୋପରଟିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ହାତେ ଉଞ୍ଚା ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଦିନଯାକ ମଇଁଷିଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁ ଥାଏ । କାହିଁ ଅଣ୍ଟାଏ, କାହିଁ ଅଣ୍ଠେ ପାଣି, ଦେହଯାକ କାଦୁଅ ଲଟପଟ, ଏଟା ତାର ଭାରି ଆନନ୍ଦ । ମହାକୁଡ଼ର ଆଉ ଦିନେ ଘର ଦରକାର ନାହିଁ । ରନ୍ଧାବଢ଼ା ଲାଗି ବର୍ଷା ଦିନେ ଗୋଟିଏ ପଲ ଦରକାର । କେତେଟା ଡାଳ ପୋତି ତାହା ଉପରେ ବାଡ଼ାକାତେ ବେଣାଦାସ ପକାଇ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ପଲ ତିଆରି କରେ । ପଲଟା ନିହାତି ନୁଆଁଣ । ବସି ବସି ଭିତରକୁ ଯାଏ । ବସି ବସି ଭାତ ରାନ୍ଧେ । ଠିଆହେଲେ ପଲ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିବ । ପଲ ଗୁହାଳପାଖେ ବାଡ଼ ନାହିଁ, କାରଣ ରାତିରେ ପଲ ଭିତରେ ଶୋଇଥିଲେ ବାହାରୁ ଯଦି କେନ୍ଦୁଆ ଆସି ମଇଁଷି ବାଛୁରୀ ନେଇଯାଏ; ଦିଶିବ ନାହିଁ । ରାତିରେ ପଲ ଭିତରେ ଡେଙ୍ଗା ଉଞ୍ଚା କଟୋଉ ଯୋଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡତଳେ ଦେଇ ଟୋପରଟାରେ ମୁହଁ ଢାଙ୍କି ଦିଏ । ମୁହଁଟାରେ ପାଣି ନ ପଡ଼ିଲେ ହେଲା । ତା' ଗୁହାଳପାଖେ ମଇଁଷି ଛୁଆଗୁଡ଼ିକ ଗୋଡ଼ରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ଖଞ୍ଜାଇ ପକାଏ । ବର୍ଷା ହେଲେ ମଇଁଷି ଛୁଆର ମଇଳା ଓ ମୂତ୍ର ଧୋଇ ଆସି ପଲ ଭିତରେ ଲହଡ଼ି ଖେଳୁଥାଏ । ମହାକୁଡ଼ ତାହାରି ଉପରେ ଚେଙ୍ଗ ମାଛ ପରି ଲଟପଟ ହେଉଥାଏ । ମଇଁଷିଗୁଡ଼ା ବସା ଗୁହାଳପାଖେ ବଣ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ଶୋଇଥାନ୍ତି । ରାତି ତିନିପହରରୁ ସରିକି ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାକ ଉଠି ବଣକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ତେତେବେଳକୁ ମହାକୁଡ଼ ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଠେଙ୍ଗାଟି ତା'

ପାଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ; କାରଣ ଚେତକବେଳେ ନେକଡ଼ପ୍ୱା ଆସି ବାଛୁରୀଟା ନେଇ ଚଳାଇ ପାରେ । ବଣ ଭିତରେ ମଇଁଷି ଗୋଟାଏ ନାକସିଟକା ଦେଲେ ବାଘ ଆସିଛି ବୋଲି ମହାକୁଡ଼ ଜାଣିପାରେ । ଆରେ ରେ ରେ କୁହାଟଟା ମାରିଦେଲେ ଯେଡ଼େ ବାଘ ହେଉ ଛୁଡ଼ ପଳାନ୍ତି । ବାଘ ଗୁଡ଼ାକ ମହାକୁଡ଼ ଡାକ ବାରି ପାରନ୍ତି । ବଣରେ ଯିମିତି କୁକୁଡ଼ା ଗୁଡ଼ାକ କୁକୁ କୁକୁ କରିବେ ମଇଁଷିପଲ ବସାକୁ ନେଉଛି ଆସନ୍ତି । ଚେତକ-ବେଳେ ମହାକୁଡ଼ ଦୁହାଁଳୀ ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଛାଡ ଦୁହିଁ ପକାଏ । ଦିନ ଘଡ଼ିକ ସରିକ ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଦେବଙ୍କ କାଣ୍ଡିଆ କୁଣ୍ଡା ମିଶା ସେରେ ଗୁଡ଼ଲର ଗୋଟିଏ ପୋଡ଼ପିଠା, ପାଞ୍ଚ ସେର ଅକାଣ୍ଡିଆ ବରଗଡ଼ା ଗୁଡ଼ଲ ଆଉ ଧୂଆଁପତ୍ର ଖଣ୍ଡେ ଧରି ଗୋଠରେ ହାଜର । ମହାକୁଡ଼ର ଚେତକ ମାତ୍ର ଦୈନିକ ଖାଦ୍ୟ । ସକାଳୁ ପିଠାଟି ଖାଇ ଦେଇ ସେରେ ନିରୁଡା ମଇଁଷି ଦୁଧ ପିଇଦିଏ । ଦିନ ଦୁଇ ପହର ସରିକି ଅଢ଼େଇସେର ଗୁଡ଼ଲ ଟିକିଏ ଫୁଟାଫୁଟି କରିଦିଏ । ବଣରୁ ଯଦି କିଛି କାଙ୍କଡ଼, ଡଙ୍କ, ମଟକା, ଫୁଟଗୁଡ଼ୀ ମିଳି ଥାଏ ତାକୁ ସେଇ ଗୁଡ଼ଲରେ ପକାଇ ଦେଇ ଥାଏ । ତରକାରୀ ପାଇଁ ଶୋଚନା ନ ଥାଏ । ବଖତରେ ୨୪ ସେର ଗୁଡ଼ଲ, ଦୁଇସେର ନିରୁଡା ମଇଁଷି ଦୁଧ ମୂଳ ଖାଦ୍ୟ । ବୋଇଲା —

'ମଇଁଷି ମଣେ ଜୁହା ଚଣାଖିଆ,
ଘିଟୁରୀ ମଣେ ଧାଇଁ ।'

ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଗୁଡ଼ଲ ପିଠା ଚେତକ ଦେଇ ଘରର ଦୁଃଖ ସୁଖ, ଗାଁର ହାଲଚାଲ, ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଖବର-ଅବର କହି ନିତି ଦୁଧ କଳସିଟି ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡେଇ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ ଆସେ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ମହାକୁଡ଼କୁ କିଛି ହରବରରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ବଣରେ ନାହିଁ ପାଣି, ଏଣେ ମଇଁଷଗୁଡ଼ାକ ଦୁଇପହର ଯାଏ ଜଳଜନ୍ତୁ ପରି କାଦୁଅ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିବେ, ନାକଟି ଖାଲି ଦିଶୁଥାଏ । କ'ଣ କରିବେ ? ବଣରୁ ବାହାରି ପାଟକୂଳରେ ଆସି ପଡ଼ନ୍ତି । ସେଠାରେ ପାଣି ଆଉ ଚରିବାର ଅଭାବ ଥାଏ ନାହିଁ । ମହାକୁଡ଼ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ତାଳପତ୍ର ଛତା ପାଟ କୂଳରେ ପୋତିଦେଇ ତାହାର ଭିତରେ ବେଷେଇବାସ କରେ ଓ ରାତିରେ କଠୋଉ ଯୋଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ଚେଲଗୁଣ୍ଡି ପୋକପରି ମୋଡ଼ମାଡ଼ ଶୁଏ । ଶୋଇବା ପାଖରେ ଦୁଇ ତିନି ଗଦା ମଇଁଷି ଗୋବର ଘଷିରେ ଧୂଆଁ ଜଳୁଥାଏ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ପାଟ କୂଳରେ କାଳିଆ କାଳିଆ ଢେଙ୍ଗା ଗୋଡ଼ିଆ ବଡ଼ ବଡ଼ ଏତେ ମଶା ଯେ ସମ୍ଭାଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ମହାକୁଡ଼ କଣ କରେ କି ପାଟ ଭିତରୁ ହାଣ୍ଡିଏ ପଙ୍କ ଆଣି ଗୋଡ଼ ଆଙ୍ଗୁଠି ଠାରୁ ଅଣ୍ଟା ଯାଏ ଲେପିଦେଇ— 'ଯା ଗିହାକୁ ଖାଇଏ ମଶା' କହି ଶୋଇପଡ଼େ । ପିଠି ହାତ ପୋଡ଼ ଉଠିଲେ ଗୁପଡ଼ା ଗୁପଡ଼ାକେ ଦୁଇ ତିନି ପୁଞ୍ଜା ମଶା ଦଳି ହୋଇଯାଏ । ଟିକିଏ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ, "ଆଲୋ ମାଳତୀ ! ଆଲୋ ଶୁନ୍ଦୀ ! ଆଲୋ କାଳୀ !" କୁହାଟି ଦିଏ । ମଇଁଷି ଗୁଡ଼ାକ ମହାକୁଡ଼ କଥା ବୁଝନ୍ତି, ଦୂରରେ ଥିଲେ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି । ଓଳିଆ ମଇଁଷି ବେକରେ କାଠ ଘଣ୍ଟି ବନ୍ଧା ଥାଏ, ଫାଶ ଫନ୍ଦା ଡାକୁଅ ବଳରେ ପଡ଼ିଲେ ଧାଇଁଯାଇ ବାଡ଼େଇ ଆଣେ ।

ବର୍ଷେ କଣ ହେଲା କି ଅଚାନକ କାହୁଁ ଠାକୁରାଣୀ ଆସି ପଲରେ ପଶିଗଲା । ଦିନ ଆଠଟା ଭିତରେ ଅଢ଼େଇ ବୋଡ଼ିଆ ପଲଟା ଏକାବେଳକେ ପଟାରୁଟ୍ । ମହାକୁଡ଼ର ତ ଅଣ୍ଟା ବସି ଗଲାଣି । ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସି ଥାଏ । ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଆସି କହିଲେ, "କରେ ମହାକୁଡ଼ ! ତୁ ଇମିତି ବସି ଭାବୁଛୁ କାଁ ? ଅଣ୍ଟା ବସି ଗଲାଣି ! ଓହୋ ! ଏ ଲାଗି ଗୋଟାଏ ଭାବନା ? ଯା ହେବାର ହେଲା । ଆରେ ମୋ ଭାଇ ଗୋଠରୁ, ବୁଢ଼ା ବାରକ ଗୋଠରୁ ଦୁଧ କାଟ ଆଣି ଲଗାଇ ଦେବା ବେପାର । ବର୍ଷ ଦି'ଟା ଭିତରେ ଯେ ପଲକୁ ସେ ପଲ ଗୋଟି ଗୋଟି ଗଣି ନେ ।"

ମହାକୁଡ଼ କଣ କଲା କି ଠାକୁରାଣୀଦାଢ଼-ବାହୁଡ଼ା ପିଲାପିଲିକା ଯେ ଦୁଇ ଟୃଶଖଣ୍ଡ ଲଙ୍ଗଡ଼ ଥିଲା, ଏକ ବାକ କୋଇ ଜମିଦାରର ଗୃଶ ପଲରେ ସେଠ ହେଲା । ଏତେ ବଡ଼ ଗୃହଶ୍ରୀ ହେବାରୁ ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ତ ବଡ଼ ଖୁସି । ଗାଁରେ ତାକୁ କେହି ସେଠାଣୀ ନ କହିଲେ ଘର କଳି କରେ, ମାଇକିନିଆ ହେଉ ମିଣିପ ହେଉ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଏଁ ।

ଶୀତଦିନଆ ପୁଲିସ ସାହେବ ମହାମପୁର ଫାଣ୍ଡି ତଦାରଖ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଫାଣ୍ଡି ପାଖ ଛୋଟାରେ ଡେରା ପଡ଼ିଥାଏ । ଡେରା ପାଖକୁ ଅଧକୋଶ ଦୂରରେ ପାଟ । ସରାଳି, କାଜ ମାଣିକ ଯୋଡ଼, ଜଳ ଫିଙ୍ଗି, ପାଣିହଂସ, ଟକୁଆ, ଦା-ବେକିଆ, ବଗ ଚଢ଼େଇ ଭର୍ତ୍ତି । ସାହେବଙ୍କ ନଜର ଯିମିତ ପଡ଼ିଗଲା, ବନ୍ଧୁକ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଶିକାରକୁ ବାହାରିଲେ । ପଛରେ ଜଣେ ଗୃଶ କନେଷ୍ଟବଲ, ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଚୌକିଦାର; ମୁଣ୍ଡରେ ଲାଲ, କଳା, ହଳଦିଆ ଛିଣ୍ଡା ପାଗ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଗୁଡ଼ାଇ ଟେକେ ଟେକେ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସାହେବ ପାଟକୂଳରେ ପହୁଞ୍ଚି ଯିମିତ ବନ୍ଧୁକଟ ଦୁମ୍‌କରି ଆୱାଜ କଲେ ହଜାର ହଜାର ଚଢ଼େଇ ଚେଁ ଚେଁ କଟର କରି ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ଚକର ଦେଇ ଘୂରିଲେ । ବୋଧହୁଏ ସେମାନେ ତଳକୁ ଅନାଇ ବିଚାର କରୁଥିଲେ, "କାଲେ ଦେଖା ନାହିଁ ଶୁଣା ନାହିଁ, ଆଜି ଏଟା କଣ ? ଏଟା ତ ଧଳା ମଣିଷ ପରି ଦିଶୁଛି, ଏଟା କଣ ?" ସେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଭିତରେ ଯେଉଁ କଥା ଭାଷା ହେଉଥିଲେ ସେଇଟାକୁ କହୁଛନ୍ତି 'କେଁ କଟର ।'

ଯୋଡ଼ାଏ କାଜ ହେନ୍ତରେ ଛିନା ବାଜ ଡେଣା ଓ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଗଲା । ହେଲେ କଣ ହେଲା ଠା ନ ଚଢ଼ ଖଣ୍ଡିଉଡ଼ା ଦେଇଯାଇ ପାଟ ମଝିରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଲା । ଯଉଛି କଏ, ସାହେବ ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଉଛନ୍ତି । ଜଣା ଅଛି ପାଟ ମଝିଟା ତାଲେ ଗହିର । ମଣିଷଖିଆ କୁମ୍ଭୀର ଯୋଡ଼ାଏ ଥିବାର ବି ଶୁଣା ଅଛି । କନେଷ୍ଟବଲମାନଙ୍କର ତ ଡ୍ରେସ ଭିଜି ଯିବ । ଚଉକିଆ ଗୁଡ଼ାକ ଗାଉଁଲିଆ, ପହଁରି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଅସଲ କଥା, କାହାରି ମନକୁ ଭରସା ଖାଟୁ ନାହିଁ ଯେ ଯିବ । ସାହେବ ନୋହିଲେ ଜରିମାନା କରିବେ, ନୁହେଁ ଚାକିରି ଛଡ଼ାଇ ଦେବ; ଜାଣି ଶୁଣି ଗୋମୁହାଁ କୁମ୍ଭୀର ମୁହଁକୁ କେ ଯିବ ? ତେତିକବେଳେ କଣ ହେଲା କି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସେଠେ ପଲ ତନଖ କରିବାକୁ ଯାଇ ସେଇଠି ପାରିଧି ଦେଖିଥିଲେ । କୁହା ନାହିଁ ବୋଲା ନାହିଁ କଅଣ ମନକୁ ଆସିଲା ହୁଡ଼ ହୁଡ଼ କରି ପାଣିରେ ପଶିଗଲେ । ଦଣ୍ଡକ ଭିତରେ କାଜ ଦୁଇଟାକୁ ଆଣି ସାହେବ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଲେ । ସାହେବ ତ ମହାଖୁସି । ଗୋଡ଼ରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ତିନିଥର ଅନାଇଲେ, ପଞ୍ଝହାତା ମର୍ଦ—ବାହୁସେଡ଼ାକ ଗୋଲ ଗୋଲ୍ ମୋଟା ମୋଟା, ଦୁଇହାତରେ ବେକା ପାଇବ ନାହିଁ, ମୁଠିଏ ଚଉଡ଼ା ଛାତି, ଚକା ମୁହଁ, ଚଉଡ଼ା ନାକ, ଜଙ୍ଘଗୁଡ଼ାକ ସଳଖ ମୋଟା ଶାଳଗଛପରି । ସାହେବ ଭାରି ଖୁସିହୋଇ ପଚାରିଲେ, "ତୁମ୍ କୋନ୍ ହେ ?" "ମଣିମା ମୁଁ ଜମିଦାର ପଲର ସୁବଲ ସେଠ ।" ସାହେବ—"ତୁମ୍ କନେଷ୍ଟବଲ ନୌକରି କରେଗା ?" ସେଠିଏ ଟିକିଏ ଗୁମ୍‌ମାରି ରହିଲେ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦ କହିଲେ, "ମୁଁ ଘରଆଡ଼େ ନ ବୁଝି କହିପାରୁ ନାହିଁ ।" ସାହେବ ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜମାଦାର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ, ଜମାଦାର ଇଂରେଜ ପଢ଼ୁଆ ବୋଲି ଚୌକିଦାର-ମାନଙ୍କୁ ଜଣା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁଁ ସେ ଫାଷ୍ଟବୁକ୍ ଖଣ୍ଡିକ ବିଲକୁଲ ପଢ଼ିଥିଲେ, ଆଉ କାଗଜରେ ଇଂରେଜୀରେ ଦସ୍ତଖତ କରନ୍ତି । ସେ ମହାକୁଡ଼ କଥା ଇଂରେଜୀରେ ସାହେବଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲେ । "Sir, this guala Mahakur says he ask his wife, If she says, he will constable." ସାହେବ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ

ହସିଲେ । ଅସଲ କଥାଟା ବୁଝିବାକୁ ବି ମିନିଟ୍ ଡେର ହେଲା । ପକେଟରୁ ନୋଟ୍‌ବୁକ୍ ବାହାର କରି ଲେଖିଲେ "Subal Singh is fit to be a constable. He seems to be a clever man and knows how to show respect to the fair sex." ହୁକୁମ୍ ଦେଲେ, "ତୁମ୍ କାଲ ଫଜର ଡେରା କା ପାଶ୍ ହାଜର ହୋ ।"

ସୁବଳସିଂହ ସାହେବଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଦଳି । ସାହେବ ତ ଘୋର ଶିକାରପ୍ରିୟ । ଶିକାର ସରଞ୍ଜାମ ତାହା ଜିମା ଥାଏ । ସୁବଳ ସିଂହ ନ ଥିଲେ ସାହେବ ଶିକାରକୁ ବାହାରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁବଳ ଉପରେ ସାହେବଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖି ଭଲ ଭଲ ଲୋକମାନେ ତାହାର ଅନୁସରଣ କରି ଥାଆନ୍ତି । ସେଥିରେ ତାହାର ଦରମା ମାସିକ ଟ ୯ ୧ ଛଡ଼ା ଉପରି ବି ଗୁଡ଼ପଇସା ବେଶ ରୋଜଗାର ହୁଏ । ହେଲେ ସବୁ ଦେବକୀ ହିସାବ କରି ନିଏ । କେବେ କାଳେ ସିଂହର ଟଙ୍କେ ମଧ୍ୟେ ବେଜାୟ ଖରଚ ଧରା ପଡ଼ିଲେ ଦେବକୀ ଖପା ହୋଇ ଗାଳିଦିଏ । "କାଠଖିଆ, ତୁ ତ ଟଙ୍କା ଏଇରକମ ଉଡ଼ାଇବୁ, ପର ଘରେ ଗୋଲାମି କରୁଛୁ କିଁଏ ?" ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ମହାକୁଡ଼ ସିଂହ ହେଲାରୁ ଦେବକୀ ନାମ ହେଲା ସିଂହାଣୀ, ଯେ ଆପେ ଗାଁଯାକ ଏହି ନାମ କହି ଆସିଲା । ସିଂହଙ୍କର ବି ତିନି ବରଷ ଚାକିରି ବାଦେ ଥରେ ପୁଲିସ ସାହେବ, ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ମିଶି ଡୋମପଡ଼ା ବଣକୁ ଶିକାର କରି ଯାଇଥିଲେ । ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ଗୋଟେ କେନ୍ଦୁଆକୁ ଯିମିତି ଗୁଳି କରିଛନ୍ତି, ହେଲା ଅଣ୍ଟାଗୁଳି, କେନ୍ଦୁଆଟା ଗୋଟାଏ ଝୁମ୍ପୁଡ଼ିଲଗା ଭିତରେ ପଶି ଗର୍ଜନ କରୁଥାଏ । ସାହେବ ଧଙ୍ଗରେ ଶକଡ଼ା ବେଠିଆ, ଯୋଡ଼ାଏ ହାଣ୍ଡି, ଘାଉଲା କେନ୍ଦୁଆ ପାଖକୁ ଯାଉଛି କିଏ ? ଘାଉଲା ବାଘ, ଧଇଲା ଯମ ଏକା କଥା । ପୁଲିସ ସାହେବ ସୁବଳ ସିଂହ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ । ସିଂହେ ଉଁ କି ଚୁଁ ନ କରି ପଶିଲେ ବଣରେ । ସିଂହେ ସେଇ ମଲିଷିମଣା ଠେଙ୍ଗା ଆଜିଯାଏ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ବାଘ-ମୁଣ୍ଡରେ ଚାରି ପାହାର କଷି ଦେଇ ଲାଞ୍ଜ ଧରି ଭିଡ଼ି ଭିଡ଼ି ଆଣି ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନଗଦ ଟ ୨୦ ୧ ଙ୍କା ବକ୍‌ସିସ୍, ଆଉ ଟ ୧୫ ୧ ଦରମାର ଜମାଦାରୀ । ଏତେ ହେଲା ହିଁ, ହେଲେ ସିଂହଙ୍କୁ କାଳ ସହିଲା ନାହିଁ । କାର୍ତ୍ତିକମାସିଆ ଛୁଟି ନେଇ ଘରକୁ ଆସିଛନ୍ତି, କାହୁଁ ଗୋଟାଏ କାଳ-ଜ୍ୱର ଆସି ମାଡ଼ି ବସିଲା । ଜର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ନିପାତ । ଦିନ ତିନିଟାରେ ଶେଷ ।

ଏଣେ ସିଂହାଣୀଙ୍କର ଦେହରେ ଯିମିତିକା ବଳ, ମନରେ ବି ସେହିପରି ସାହସ; ଘୋର ବିପଦରେ ପଡ଼ି ହଟିବାର ନୁହନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀର ଶୁଦ୍ଧିକାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଆପଣା ବେଉସାରେ ଲାଗିଗଲେ । ସିଂହେ ସିଂହାଣୀ ରୂପରେ ଗୁଣରେ ସମାନ । ବିଧାତା ଯେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଚକରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି; ତେବେ ସିଂହାଣୀ ଉଚାରେ ଅଧରୌକେ ବେଶି ହେବେ । ନାଲି ଚଉଳକୁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥିଲେ ପେଟଟି ନ ନଉଛିଆ ଧାନ ଉଝୁନା କଳା-ହାଣ୍ଡି ପରି ବାହାରି ପଡ଼ିଥାଏ । ସିଂହାଣୀ ଅଳଙ୍କାରକୁ ବୋଧହୁଏ ବଡ଼ ଭଲ ପାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ବିଧବା ଦିନ ଦେହରୁ ସବୁ ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ି ପକାଇଥିଲେ । ଶୁଦ୍ଧ ବାସିଦିନ ଫେରି ହାତଗଣ୍ଠିଠାରୁ କହୁଣୀଯାଏ ଦଶବିଶାରି ପିତଳବାହି ବଳା ଦୁଇହାତରେ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ନାକରେ ତୋଳାଏ ଓଜନର ସୁନାଗୁଣା ଚେପଟା ବିଶାଳ ନାକକୁ କାମୁଡ଼ି ଧରିଥାଏ । ବେକରେ ଦଶ ଦଶ ଗଣ୍ଡା ଗୋଡ଼ିଲଗା ଟଙ୍କାମାଳ ନାହିଯାଏ ଲମ୍ବି ପଡ଼ିଥାଏ । ଦୁଇ ହାତରେ ଦିପୁଞ୍ଜା ଗେଣ୍ଡା ପରି ଛାପ ମୁଦି । ସିଂହାଣୀଙ୍କ ସାହସ ଊଣା ନୁହେ । ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ନିଚ୍ଛଟିଆରେ ଘର, ଛୁଆଟାକୁ ଧରି ଏକୁଟିଆ ପଡ଼ିଥାଏ । ସିଂହାଣୀ ହାତରେ ଢେର ଟଙ୍କା, ଏ କଥା ଗାଁଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି; ଚୋରଗୁଡ଼ାକ ସନ୍ଧାନ ପାଇ ଦିନେ ଅନ୍ଧାର

ରାତିଆ ସିନ୍ଧକଚ ତିନଜଣ ଚୋର ଘରଭିତରେ ପଶିଲେ । ସିଂହାଣୀ ଶୋଇଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ମିମିତ୍ତ ମାଡ଼ ବସିଛନ୍ତି ସେ ତ ହାଉଳଖାଇ ହାତଯୋଡ଼ାକ ଛୁଞ୍ଚାଡ଼ ଦେଲ । ଚୋରଗୁଡ଼ାକ ଚାରି ଚାରି ହାତ ଦୂରରେ ପଡ଼ଗଲେ । ଯୋଡ଼ାଏ ଚୋର ତ ପଳାଇଲେ; ଗୋଟାକୁ ମାଡ଼ ବସିଲ, ତଣ୍ଟିପାଖରେ ଘର ମଝିଖୁମ୍ବରେ ଭିଡ଼ ବାନ୍ଧି ଦେଲ । ସକାଳୁ ଗାଁ ଲୋକେ ଦେଖି ଧାଇଁଲେ, ଏ ଚୋରଟା କିଏ ମ ? ମଲ ମଲ ! ଏ ତ ଗାଁ ଚଉକିଆ ବାଉରି ଝପଟ ସିଂ । ସମସ୍ତେ ପରାମର୍ଶ କଲେ ଚୋରକୁ ଚଲାଣ ଦେବେ । ସିଂହାଣୀ କହିଲ, "ଆଚ୍ଛା ମୁଁ ଚଲାଣ ଦେବି ।" ଦୁଇ ଗାଲରେ କଷି ଲଗାଇଲ ଦୁଇ ଚାପୁଡ଼ା । ଉଆଉଫଡ଼ା ପରି ଗାଲ ଫୁଲିଗଲ, ଚଉକିଆପୁଅ ପନ୍ଦର ଦିନ ଘରୁ ବାହାରି ନାହିଁ, ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଥିଲ । ସିଂହେ ବିଯୋଗ ବେଳକୁ ପୁଅ ଅନନ୍ତାର ହୋଇଥିଲ ଚାରି ବରଷ । ବୟସ ଢଳା ବେଳେ ପୁଅଟିଏ ହେବାରୁ କୋଟିନିଧି ପାଇଥିଲେ । ପୁଅଟିର ଆକାର ବାପ ମା ପରି, ସେହିପରି ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ । ସିଂହାଣୀ ସଞ୍ଜ-ବେଳେ କାମ ପାଇଟି ସାରି ପୁଅଟିକୁ ଘଡ଼ିଏ କୋଡ଼ରେ ବସାଇ ଗେଲ କରନ୍ତି, ଗେଲ କଲାବେଳେ ଗୀତ ଗାଉଥାନ୍ତି—

'ହାତୀ ଝୁଲୁଥାଏ ଲସରପସର
　　　　କଆକନ୍ଦା ଖାଇବାକୁ,
ଅନନ୍ତ ଝୁଲୁଛି ଲସରପସର
　　　　ମାଆଦୁଧ ଖାଇବାକୁ ।
ଆକାଶେ ବୁଲୁଛି ଚନ୍ଦ୍ର ଜହ୍ନିଆ ରେ
　　　　ସଙ୍ଗତେ ବହୁତ ତରା,
ଅନନ୍ତ ଝୁଲୁଛି ମାଆକୋଳେ ବସି
　　　　ଦୁଧ ସେ ଖାଇବ ପରା ।
ବାପ ତ ଯାଇଛି ମଲିଂଘିଗୋଠକୁ
　　　　ମାଆ ତ ଦୁହିଁବ ଗାଈ,
ରଜାଙ୍କ ଦୁଆରେ ପାଟହାତୀ ବନ୍ଧା
　　　　ଅନନ୍ତ ଚଢ଼ିବ ଯାଇ ।'

ଏହିପରି ଗେଲ କରି ପୁଅକୁ ବସି ଝୁଲଉଥାନ୍ତି । ହାଡ଼ୁଣୀ କୋଳରେ ହାତପିଲାପରି ପିଲାଟି ଝୁଲିଲେ ବଡ଼ ମାନେ । ରୋଜ ବଡ଼ସକାଳୁ ଉଠି ପୁଅକୁ ତେଲ ହଳଦୀ ଟିକିଏ ମାଖି ଦେଇ କାଠ ପାନିଆରେ ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ସାନ ଜଟ ବାନ୍ଧିଦିଏ । ଘଡ଼ିଏଯାଏ ପୁଅ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ତା ବାଦ ଆପେ ଜିଭ କାମୁଡ଼ ପକାଇ କୁହେ, "ମା ଡାହାଣୀ ! ସୁନ୍ଦର ପୁଅଟିକୁ ମୁଁ ଚାହିଁଛି ।" ତାହା ବାଦେ ତୁଳସୀମୂଳରୁ ଟିକିଏ ମାଟି ଆଣି ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକା କରିଦିଏ । ଜଟ ଉପରେ ଟିକିଏ ଗୋବର ଲଗାଇ ଦିଏ । ତାହା ବାଦେ ପୁଅ ଉପରକୁ ଟିକିଏ ଛେପ ପକାଇ ଦିଏ । ଗାଁରେ କେତେ ରକମ ମାଇକିନିଆ ଅଛନ୍ତି, କାହା ନଜର କେମିତି ? ପୁଅକୁ ହାପୁରି କରିଦେବେ । ଏହିଲାଗି ପୁଅ ବେକରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତମଣି, ଗୋଟାଏ ତମ୍ବା ତେଉଁରିଆ ଭିତରେ ମହାଦେବ ବେଲପତ୍ରୀ, ଦି'କଡ଼ା କାଣିକଉଡ଼ି, ଚାରିଟା ରୂପା ତେଉଁରିଆ, ମୂଳମୂଳିକା ହାର କରି ପୁଅ ବେକରେ ଲଗାଇ ଦେଇଛି । ବାରଲୋକର ନଜର କଟିଯିବ ବୋଲି ଆପଣା ଗୋଡ଼ରୁ ଟିକିଏ ଧୂଳି ନେଇ ପୁଅ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଦିଏ । ରାତିରେ ସେରେ ଗୁଡ଼ଉଳରେ ଗୋଟିଏ ପୋଡ଼ପିଠା କରି ରଖିଥାଏ, ସେ'ଟି ପୁଅ ହାତରେ ଦେଇ ଦହି ମୁହାଁଇ ବସେ । ତାହା ବାଦେ ପସରା ଉପରେ ଦୁଇ ତିନିଟା କଳସୀରେ ଚହ୍ଲା ପୂରାଇ ଗାଁକୁ ଦହି ବିକିଯାଏ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପସରାରେ ଦୁଇ ତିନି କଳସୀ ଦହି, ତାକୁ ନ ଧରି ଦୁଇ ବାହୁ ଝୁଲାଇ ଗୋଦରା ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିଯିବାବେଳେ ଲୋକମାନେ ଚାହିଁ ରହନ୍ତି । କୁହନ୍ତି, 'ନନ୍ଦଘୋଷ ରଥ !' ସିଂହାଣୀର ତେରଗୁଡ଼ିଏ ନାମ; ଏକ—ଦେବକୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀ, ଦୁଇ—ମହାକୁଡ଼ାଣୀ, ତିନି—ତାଡ଼କା ଅସୁରୀ, ଚାରି—ନନ୍ଦଘୋଷ ରଥ, ହେଲେ ସିଂହାଣୀର ଅଜଣାରେ ଲୋକମାନେ ଏହିସବୁ ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି । ସିଂହାଣୀ ବୋଲି ଡାକିଲେ ସେ ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇଯାଏ । ଗାଁରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଟିଆଲ ମଣିଷ ଭୁଛାଟାରେ —

‘ଏ ସିଂହାଣୀ ! ଦହି ଦେଇ ଯା’ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଦହି କିଣିବାବେଳେ ତାକୁ ଦୁଇ ଚାରିଥର ସିଂହାଣୀ ସିଂହାଣୀ କହିଲେ ସେ ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇ ଦୁଇ ଚାରି ସଡ଼େଇ ଦହି ଲଭ ବୋଲି ଢାଳିଦିଏ ।

ସୁବଳସିଂହ ବିଯୋଗବେଳେ ଅନନ୍ତାର ଚାରିବରଷ ପୂରି ଯାଇଥିଲା । ଦିନ କିଛି କାହାରି ଲାଗି ବସି ରହେ ନାହିଁ । ଅନନ୍ତାର ବୟସ ହୁଁ ହୁଁ ହେଲାଣି ଦଶବରଷ । ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଲୋକେ ତାକୁ କୋଡ଼ିଏ ବରଷର ଭେଣ୍ଡିଆ ବୋଲି ଠଉରିବେ । ରୋଜ ସିଂହାଣୀ ଦହି ବିକି ଆସି ମୋଟା ବିରିଗଡ଼ା ଚାଉଳ ପାଞ୍ଚସେର ଚୁଲିରେ ବସାଇ ଦିଏ । ସୁବଳସିଂହର ଯେଉଁ ଫରମାସି ପିତଳ ବାସନଟା ଥିଲା, ସେଥିରେ ତିନିସେର ଅନ୍ଦାଜ କଡ଼ଫୁଟା ପେଜୁଆ ଅନ୍ନ ସେ ତେଲରେ ଢାଳି ପୁଅ ପାଖରେ ପରଷି ଦିଏ । ଅନନ୍ତାର ତରକାରି ପନ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ, ହେଲେ ମା ମନ କେତେକେ ମାନେ । ଚୋପାମିଶା ବିରିଡାଲି କଂସାଏ, ନୋହିଲେ ଶାଗ ମାମଡ଼ ସିଜାସିଜି କରି ପୁଅ ପାଖରେ କଂସାଏ ବଢ଼ାଇ ଦିଏ । ଅନନ୍ତା ଭାତ ଖାଇସାରି ଡାଲି ତେତକ ପିଇଦିଏ । ସିଂହାଣୀ ପୁଅ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଗାଈ ବାନ୍ଧିଛି । ଦିନକୁ ଚାରିସେର ଦୁଧ ଦିଏ । ଅନନ୍ତା ଭାତ ଖାଇସାରି ସେ କଞ୍ଚାଦୁଧ-ତକ ପିଇଦିଏ ।

ଏବେ ସିଂହାଣୀ କିଛି ପୁଅଲାଗି ହରବରରେ ପଡ଼ିଲେଣି । ଅସହଣୀ ଲୋକଗୁଡ଼ା ଅନନ୍ତାକୁ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କିଏ କହିଲା—‘ମୋ ବାଡ଼ିରୁ କାକୁଡ଼ି ଖାଇଗଲା’ କିଏ କହିଲା—‘ମକା ଭାଙ୍ଗି ନେଲା’ ‘ଆମ୍ବ, କୟାଁ, କୋଳିଗଛରେ ଚଢ଼ି ଅନନ୍ତା ଖାଇଗଲା’ ବୋଲି ଗାଁଲୋକମାନେ ରୋଜ ସିଂହାଣୀ ପାଖରେ ଗୁହାରି କଲେ । ସିଂହାଣୀ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଗୁହାରିଆମାନଙ୍କ ଉପରେ ରାଗେ, ହେଲେ ପୁଅକୁ କିଛି କୁହେ ନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ବି ସଞ୍ଜବେଳେ ଘଡ଼ିଏ ବସି ପୁଅକୁ ଟେଲ୍‌କରେ । ଶେଷରେ ସିଂହାଣୀ ବଡ଼ ହକ୍‌ଦାର ହୋଇ ଗାଁରୁ ଆସୁଛନ୍ତି, ବାଟରେ ଦେଖିଲା ବଉଳଗଛ ମୂଳରେ ପିଣ୍ଡିଟି ଉପରେ ବୈଷ୍ଣବ ମହାନ୍ତି ଅବଧାନେ ବେତ ଧରି ଗାଁପିଲାମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି । ମନରେ କଲା, ‘ଏହି ଚାଟଶାଳୀରେ ଅନନ୍ତାକୁ ବସାଇ ଦେଲେ ପାଠ ବି ହେବ ଆଉ ଗାଁ ବି ବୁଲି ପାରିବ ନାହିଁ ।’ ତହିଁ ଆରଦିନ ଅବଧାନ ପାଖରେ ଗୁହାରିଦେଇ କହିଲା, “ଅବଧାନେ ! ଅନନ୍ତାକୁ ଟିକିଏ ଭଲକରି ପାଠ ପଢ଼ାଅ ।” ଅନନ୍ତା ଭଲ ପିଲାଟି ପରି ଚାଟଶାଳୀରେ ବସିଗଲା । ସେ ପୃଥିବୀରେ ଏକଲା ମାକୁ ଡରେ, ଆଉ ମା-କଥା ମାନେ ।

ଅବଧାନେ ଭୂଇଁରେ ଅ, ଆ ଲେଖିଦେଲେ, ତା’ ଉପରେ ଖଡ଼ି ମଡ଼ାଇବାକୁ କହିଦେଲେ । ତଳେ ହାତ ଚାଲିଛି, ହେଲେ ଉପରେ ବଉଳଗଛରେ କେଉଁଠି କୋଳି ଅଛି, କେଉଁଠି ପାଚିଛି ଅନାଇ ଦେଖୁଥାଏ । ନଜର ପଡ଼ିଲେ ମାଙ୍କଡ଼ ପରି ଡୁପ୍‌କରି ଚଢ଼ି ଯାଇ କୋଳି ଆଣି ପାଟିରେ ପକାଇ ଲେଖିବାକୁ ବସିଯାଏ । ତାର ଗଛ ଚଢ଼ାରେ ଭାରି ଅଭ୍ୟାସ । ତା’ ତେନ୍ତୁଳି-ଗଛକୁ ମାଙ୍କଡ଼ ଆସିଲେ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ମାଙ୍କଡ଼ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରି ତଳେ କଚାଡ଼ି ମାରିପକାଏ । ଗଛ ଚଢ଼ାରେ ମାଙ୍କଡ଼ ତା’ ସଙ୍ଗରେ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଣେ କେତେଟା ଦିନ ଭିତରେ ଅବଧାନେ ଅଥୟ ହୋଇଗଲେଣି, ତା’ ଡରରେ ଚାଟଶାଳୀରୁ ଆଉ ଟିକିଏ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଟିକିଏ ଅବଧାନେ ପଛ କଲେ, ଚାଟଶାଳୀରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚହଲ ପଡ଼ିଯାଏ । କେଉଁ ପିଲାକୁ ପେଲିଦେଲା, କାହାକୁ ଧକା ମାରିଲା, କାହା ଗୋଡ଼ ଧରି ଟାଣିଲା, କାହାକୁ କଚାଡ଼ି ଦେଲା—ଏହିପରି ଲାଗେ । ଅଉ ପିଲେ ତାହାକୁ ବାଡ଼େଇଲେ ତା’ର ଭାରି ଆନନ୍ଦ, ସେ କାହାରିକୁ ବାଡ଼ାଏ ନାହିଁ; ହେଲେ ତାକୁ ଡରରେ ବାଡ଼ଉଛି କିଏ ? ଅବଧାନେ ଚହ୍ଲେ ଚହ୍ଲେ ସିଂହାଣୀର ଡର, ଆଉ ସେ ଦହି ବିକିସାରି ବାହୁଡ଼ାବେଳେ ଅବଧାନଙ୍କ କଂସାରେ ଯେ ଚାରି

ସତେଇ ଚଲ୍‌ହା ତାଳ ଦେଇଯାଏ ଚେଉଁକ ଲୋଭରେ ଅନ୍ତାକୁ କିଛି କହୁଥିଲେ ନାହିଁ । ମଣିଷ ଡର ଓ ଲୋଭରେ ଢେର କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଧରିଲେ ବେତ । ପହିଲେ ଦି ପାହାର ଚାରି ପାହାର, ଛ ପାହାର ପଟାପଟ୍ କରି ପିଟିଲେ । ହେଲେ ଅନ୍ତାର ସେଥିକି ଅନାଇବାକୁ ନାହିଁ । ଅବଧାନେ ପିଟିବାବେଳେ ବଉଳକୋଳକୁ ଅନାଇଥାଏ, କେହି କେହି ଦିନ ହେଲେ ମାଉ ଜାଗାଟା ଆଉଁସିଦିଏ । ଆଉ ଚାଟଟୋକାଏ କହନ୍ତି, "ମହାଦେବର ବେଲପତ୍ରୀ ଉଶା, ଅନ୍ତାର ମାଡ଼ର ଉଶା ନାହିଁ ।" ଚାଟଶାଳୀରେ ଏତେ ଯେ ମାଡ଼ ତା' ମା ହେଲେ କିଛି ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତା ସବୁ ଭୁଲିଯାଏ । ଚାଟଶାଳୀରୁ ବାହାରିବା ବେଳେ ସେ ମାଡ଼ କଥା ତାର ମନେ ଥାଏ ନାହିଁ । ଏଇ ରକମ ଚାରି ମାସ ଗଲା, ପାଞ୍ଚ ମାସ ବି ଗଲା, ଅନ୍ତା ଅ ଅକ୍ଷରଟା ଲେଖି ସାରି ଆ ମଡ଼ାଉଛି । କେତେ ଖଣ୍ଡ ବେତ ଛିଡ଼ି ଗଲାଣି, ଅବଧାନେ ଆଉ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତାକୁ ବାହାର ବି କରିଦେଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଚଲ୍‌ହା ମିଦାନ୍ତ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ଯେ ! ଦିନେ ଅବଧାନେ ଆଉ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବେତ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଦି ଚାରିଖଣ୍ଡ ବଛୁଆଡ଼ ଛଡ଼ି ଆଣିଲେ—ଗୋଡ଼ରେ ହାତରେ ପିଠିରେ ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ପାହାର କଷି ଦେଲେ । ସେହିଦିନ ଅନ୍ତାକୁ ଟିକିଏ ବାଧିଲା । ହେଲେ ଆଖିରୁ ପାଣି ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଚାଟଟୋକାଙ୍କ ଆଗରେ କହିଲା, "ଶଳା ମାହାନ୍ତିକୁ ମୁଁ ଦେଖିବି ।" ତହିଁ ଆରଦିନ କଣ ହେଲାକି ଅନ୍ତା ଏକଧ୍ୟାନରେ ବସି ଅକ୍ଷର ମଡ଼ାଉଛି, କାହାକୁ ଅନାଇବାକୁ ନାହିଁ । ଭାରି ଚଳପିଳିଟିଏ । ଅବଧାନେ ଟେରେଇ ଟେରେଇ ଦୁଇ ଚାରିଥର ତାକୁ ଅନାଇଲେଣି । ଭାରି ଖୁସି । ମନରେ କଲେ, 'ଏତେ ସୁନ୍ଦର ଉପାୟ ଥିଲା— ହାୟ ! ହାୟ ! ଆଗରୁ କିଆଁ ନ କଲି ?'

ଦିନ ପହରକ ସମୟରେ ଅବଧାନଙ୍କୁ ପଦାଆଡ଼େ ଛଳବ ହେଲା । ଡାକ ଦେଲେ, "ଆରେ ! ନିଆଁ ଆଣ ରେ, ଧୂଆଁପତ୍ର ଆଣ ରେ, ନୋଟା ଆଣ ରେ ।" ପୁଞ୍ଜାଏ କି ଛ'ଟା ଚାଟଟୋକା ଧାଇଁ ଯାଇ ସବୁ ଠିକ କରିଦେଲେ । ଅବଧାନଙ୍କର ସବୁ କାମ ପିଲାମାନେ କରନ୍ତି । ଅବଧାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ଘଷା, ପାଲଟା ଲୁଗା କାଚ୍ଛ, ସକୁଡ଼ ଧୁଆ ବିଲକୁଲ କାମ ପିଲାମାନେ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ଲୋକ ପୁଅ ହେଉ ପଛକେ ଅବଧାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଘଷିବ । ଗୁରୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଘଷିଲେ ପାଠ ଆସେ । ଅବଧାନେ ପିକାଟିଏ ଭଲ କରି ମୋଡ଼ିଲେ—ନିଆଁଖୁଣ୍ଟାରେ ପକାଟି ଲଗାଇଦେଇ ଦି'କଲ ଭିଡ଼ିଲେ । ଫୁ କରି ଧୂଆଁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ କହିଲେ, "କି ବେ ମୁକୁନ୍ଦା ! ଧୂଆଁ ଲାଗୁନାହିଁ ଯେ ?"

ମୁକୁନ୍ଦା କହିଲା—ମୁଁ କଣ କରିବି ଅବଧାନେ ? ବାବା ତ କାଲି ହାଟରୁ ଏଇ ଧୂଆଁ ଆଣିଛି ।

ଅବଧାନେ—ବେ ବିଢ଼ିଆ ! ତୋ ବାପ କଟକରୁ ଯେ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଧୂଆଁପତ୍ର ଆଣିଥିଲା, ତାକୁ ଆଉ ଆଣିଲୁ ନାହିଁ ତ !

ବିନୋଦ -ମୁଁ କଅଣ କରିବି ଅବଧାନେ, ମା ତାକୁ ବଡ଼ା ବାନ୍ଧ ସିକା ଉପରେ ରଖି ଦେଇଛି; ମୋ ହାତ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ଅବଧାନେ—ଆଚ୍ଛା ତୁ ଗୋଟାଏ କାମ କରିବୁ । ତୋ ମା ଯେତେବେଳେ ଗାଧୋଇ ଯାଇଥିବ ତୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପାଚୁଆ ଉଗାଡ଼ି ପକାଇବୁ, ତା ଉପରେ ଚଢ଼ି ସିକାରୁ ଧୂଆଁପତ୍ର କାଢ଼ିବୁ । ସେଥିରୁ ଦୁଇ ଚାରି ଖଣ୍ଡ କାଢ଼ି ନେଇ ବଡ଼ା ବାନ୍ଧ ସିକାରେ ଥୋଇ ଦେବୁ । ଖବରଦାର ! ବେଶିଗୁଡ଼ାଏ ଆଣିବୁ ନାହିଁ । କାଲି ସକାଳେ ଯଦି ନ ଆଣିବୁ, ଅନାଇଥା ଏ ବେତକୁ ।

ଅବଧାନେ ଫେର ଥରେ ଅନ୍ତ୍ୟାକୁ ଅନାଇଲେ । ଅନ୍ତୁ ଧୀରେ ବସି ଖୁବ୍ ମନ ଦେଇ ଅକ୍ଷର ବୁଲଉଛି । ଅବଧାନଙ୍କର ଭାରି ଦୟା ହେଲା । କଅଁଳରେ କହିଲେ, "ରେ ବାପ ଅନ୍ତୁ ! ନେ'ତ— ଟୁକୁଣାଟା ନେଇ ଟୁକୁଣେ ପାଣି ଆଣ ତ, ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ ଯିବୁଁ ।" ଅନ୍ତୁ ଭଲ ପିଲାଟି ପରି ଟୁକୁଣା ଧରି ପୋଖରୀକୁ ଜଳ ଅଣିବାକୁ ଗଲା । ଅବଧାନେ ବସି ପିକା ଟାଣୁଥାନ୍ତି । ଅନ୍ତୁ ଆସେ ନାହିଁ—ବଡ଼ ମଠ କଲା । ଅବଧାନେ ଆଉ ସହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦୁଇଥର ତିନଥର ପୋଖରୀତୋଠ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେଣି । ସେଠାରୁ ଉଠି ପିକା ଭଡ଼ ଭଡ଼ ତୋଠ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲେ । ଅନ୍ତୁ ଟୁକୁଣାଟି ଧରି ଆଡ଼ ଉହାଡ଼ରେ ଲୁଚି ପଡ଼ି ଅବଧାନଙ୍କୁ ଅନାଉଥିଲା—ଆସୁଥିଲା ନାହିଁ । ଅବଧାନ ଉପରେ ଯେମିତି ନଜର ପଡ଼ିଛି, ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଖକୁ ଚାଲି ଆସିଲା । ଅବଧାନଙ୍କ ହାତକୁ ଟୁକୁଣାଟି ଏମିତି ବଢ଼ାଇ ଦେଲା, ଯେମିତି ଟୁକୁଣାର ପାଣିକୁ ଅବଧାନଙ୍କର ନଜର ନ ପଡ଼େ । ଅବଧାନେ ଡେବିରି ହାତ ପାଞ୍ଚଆଙ୍ଗୁଳିରେ ଟୁକୁଣା ଫନ୍ଦିଟି ଧରି ଡାହାଣ ହାତରେ ପିକା ଭଡ଼ ଭଡ଼ ଗାଁ ଶେଷମୁଣ୍ଡ ଗମ୍ଭୀର ବାଲିକୁ ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ ଗଲେ । ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ହୋଇ ନାହିଁ, ଅବଧାନେ ତ ବାଲିରୁ ଗରି ଗରି ହାତ ଚଳା-ମାରି ରଡ଼ି ଛାଡ଼ି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଲୁଗା କେଉଁଠି ପଡ଼ିଲାଣି । ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା, ହାତରେ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିଛନ୍ତି, ହେଲେ ଅଧା ଲଙ୍ଗଳା, "ରେ ଅଲଗାଇସିଆ ରେ ! ରେ ସବନାସିଆ ଅନ୍ତ୍ୟା ରେ ! ମାରି ପକାଇଲା ରେ ।" ଯେମିତି ଚାଟଶାଳୀରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ, ଧରିଲେ ବେତ— "କାହିଁ ଅନ୍ତ୍ୟା ?" ଆଉ ଅନ୍ତ୍ୟା ! ଅନ୍ତ୍ୟା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।

ଅବଧାନେ ଚାଟଶାଳୀର ଏ ମୁଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଗଡ଼ାଗଡ଼ କରୁଛନ୍ତି, ପାଣି ପାଣି ରଡ଼ି ଛାଡ଼ିଲେ । ଗୋଟିଏ ପିଲା ଧାଇଁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଘେଷାଇଦର ମାଠିଆରୁ କଂସାଏ ପାଣି ଆଣି ଦେଲା । ସେହି ପାଣିରେ ହାତ ଧୋଇ ପକାଇ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ କୁଳକୁଞ୍ଚା କରିଛନ୍ତି, କଂସା-ଟିଣ୍ଡ ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ—'ବୋପା ଲୋ ! ମା ଲୋ !' ବୋଲି କହି ଗଡ଼ିଲେ । ଆଉ ରଡ଼ି କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଖାଲି ଗଁ ଗଁ କରୁଛନ୍ତି । ମୁହଁ ଭାରି ଫୁଲିଗଲାଣି—ଆଖିପତା ଫୁଲିଯାଇ ମାଡ଼ିହେଲାଣି— ଆଖିକୁ ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ଉଜାଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ । 'କଣ ହେଲା, କଣ ହେଲା' କହି ଦି ଚାରି ଜଣ ଅବଧାନଙ୍କୁ ଧରି ପାଣିରେ ପକାଇଲେ । ସଞ୍ଜବେଳ ସରିକି ଅବଧାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଶୀତ ଲାଗିଲା । ପାଣିରୁ ଉଠାଇ ଆଣି ପାଏ ଖସା ତେଲ ଅବଧାନଙ୍କ ଦେହଯାକ ଘଷିଲେ । ତେତେବେଳେ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରିଲା । ହେଲେ, ମୁହଁଟା ଆଟିକା ପରି ଫୁଲିଯାଇଛି । ଭଲ କରି କଥା କହି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଅବଧାନେ ଜଣାଇଲେ, 'ଭାରି ଭୋକ ।' ଆଉ ତ କିଛି ଖାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ଅଧସେରଟାଏ ଗରମ ଦୁଧ ଆଣି ଦେଲେ । ଢୋକେ ଢୋକେ କରି ତେତିକ ପିଇ ଦେଇ ଅବଧାନେ ଟିକିଏ ସାସ୍ଥ୍ୟମ ହୋଇ ବସିଲେ । ଥଣ୍ଡା ପଡ଼ିଗଲା—ଖସା ତେଲରେ ବାଇଡଙ୍କ ବିଷ ହରେ ! ଅବଧାନେ ଟିକିଏ ସାସ୍ଥ୍ୟମ ହେଲେଣି । ଗାଁର ସବୁ ଲୋକେ ଜମା ହୋଇଥିଲେ । ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଚଜଣ ଲୋକ ତନଖି କରିବାକୁ ବସିଗଲେ । 'କଥା କଣ ?— କିଆଁ ଅବଧାନେ ଏପରି ହେଲେ ?' ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରମାଣ ଏବଂ ଅବଧାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ବ୍ୟବହାର ଆଲୋଚନା କରିବାରେ ସାଫ୍ ଜଣାଗଲା, ଏଟା ଗଣ୍ଡିଚୁଅ ଅନନ୍ତାର କାମ । ସାଫ୍ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା କି, ଅବଧାନେ ଯେ ବହୁଆଡ ଛଡ଼ରେ ଟିପିଥିଲେ, ତା ମନରେ ଥିଲା ରାଗ । ଆଜ ସକାଳେ ଯେମିତି ଅବଧାନେ ଟୁକୁଣାଏ ପାଣି ଆଣିବାକୁ କହିଲେ, ସେ ପୋଖରୀକୁ ଟୁକୁଣା ନେଇ ଯାଇ ଅଧଟୁକୁଣେ ଅଠାଳିଆ କାଦୁଅ ଭର୍ତ୍ତି କଲା । ଲୋକେ ଦେଖିଛନ୍ତି, ପୋଖରୀ ଅଡ଼ ବଣ ଉପରେ ଯେ ବାଇଡଙ୍କ ଲତା ମାଡ଼ିଛି ସେଥିରୁ ଦୁଇପୁଞ୍ଜା ଫଳ ଅଣି ଖପରାକାତି ଖଣ୍ଡିକରେ ଆଁଶୁ

ସବୁ ଗୁହ୍ଣିଛି । ଝିକୁଣାରେ ଅଧେ ଆଁଶୁ ମିଶାଇ ଦେଇ ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ପଚ ଖଣ୍ଡରେ ପୋଟଳା କରି ଅଗିରେ ଖୋସିଥିଲି । ଅବଧାନେ ଯେମିତି ଫଦା ଆଡ଼େ ଯାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଭଣ୍ଡାଘରେ ଯେଉଁ ପାଣି କୁମ୍ଭେ ଥିଲି ସେଥିରେ ତାହା ମିଶାଇ ଦେଇ ପଳାଇ ଯାଇଛି । ଅବଧାନଙ୍କ ମନରେ ତ ଥିଲି ରାଗ । ବେତ ଧରି ଉଠି ପଡ଼ିଲେ, "ମୁଁ ଆଜି ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନ୍ଧାକୁ ଦେଖିବି ।" ବାହାରିଲେ ଅନ୍ଧା ଦୁଆରକୁ । ଗାଁ ଲୋକ ସମସ୍ତେ ମନା କରୁଛନ୍ତି—ରାଗବେଳେ ମଣିଷର ଥାନ ଜ୍ଞାନ ଥାଏ ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡେ ବାଟରୁ ଡାକୁଛନ୍ତି, "ଲୋ ଦେବକୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀ ! ଲୋ ଦେବକୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀ ! ସେ ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନ୍ଧା ଅଲପାଇସିଆ କାହିଁ ।" ସିଂହାଣୀ ସେତେବେଳକୁ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେଣି । ପୁଅକୁ ଘର ଭିତରେ ଲୁଗାଇ ଦେଇ ଦାଣ୍ଡପଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ । ଅବଧାନ କଥା କାନରେ ଯେମିତି ପଡ଼ିଛି, ଘରଭିତରୁ ବାହାରି କଲେ ସେଇ ମଇଁଷିମଣା ଠେଙ୍ଗା । କୁହାଟଟାଏ ମାରି ଡାକ ଦେଲେ, "ଆରେ ଅଲପାଇସିଆ ! ମାହାନ୍ତି ଗୋଲାମ ! ଜାକୁଣିଖିଆ, ନଷ୍ଟଶୁଆ ! ମୋ ଗିରସ୍ତ ଥିଲି ସାଇବର ଜମାଦାର— ମୁଁ ସିଂହାଣୀ—ମୋତେ କହୁଚୁ ଦେବକୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀ ? ମୋ ପୁଅକୁ କହୁଚୁ ଅଲପାଇସିଆ ? କରେ ତୋତେ କଅଁସ ଲାଗିଲାଣି କି ? ରହ ତ ମାହାନ୍ତିଟୋକାକୁ ଦେଖେଁ ।" ସିଂହାଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନାହିଁ — ଚେମ୍ପେ ଚେମ୍ପେ କେତେକେତେ କଞ୍ଚା ପାକଲା ବାଳ ଫର ଫର ଉଡ଼ୁଛି । କାନ୍ଧରେ ଠେଙ୍ଗା । ସେହି ବିକଟାଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ଅବଧାନଙ୍କର ତ ପିଳେଇ ପାଣି ହେଲାଣି ! ସିଂହାଣୀର ଦେହବଳ ଅବଧାନଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା । ଦିନେ କଣ ହେଲା କି ସକାଳଓଳିଆ ସିଂହାଣୀ ଗାଁକୁ ନଈବନ୍ଧ ଉପରେ ବାଟେ ଦେଇ ବକ ଯାଉଛି । ତେଣିକବେଳେ ବନୋଦବିହାରୀମନ୍ଦର ମାରଣା ଷଣ୍ଢଟା ବିନ୍ଧିବାକୁ ତଡ଼ି ଆସିଲା । ସିଂହାଣୀ ଗୁମ୍ କରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଯାଇ ଧରିଲା ଷଣ୍ଢ ଶିଙ୍ଗ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପସରାରେ ତିନି ମାଠିଆ ଦୋଳ, ତାକୁ ଧରିବାକୁ ନାହିଁ । ଷଣ୍ଢ ଶିଙ୍ଗ ଧରି କଡ଼େଇ କଡ଼େଇ ବନ୍ଧଡ଼ରକୁ ଠେଲିଦେଲେ । ଯେମିତି ଠେଲିଦେଇ ଶିଙ୍ଗ ଛାଡ଼ ଦେଇଛି ଷଣ୍ଢ ତ ପୁଚ୍ଛଟା ପରି ଗଡ଼ ଗଡ଼ ଯାଇ ନଈ ଭିତରେ ପଡ଼ିଲା । ସେହିଦିନଠୁ ଷଣ୍ଢ ଗ୍ରେଟା, ମାରଣାପଣିଆ ଛାଡ଼ିଲାଣି । ଏଟା ଅବଧାନଙ୍କ ଆଖି ଦେଖିବା କଥା । ଉପୁରେ ଅବଧାନଙ୍କ ପଳାୟନ । ବାଘୁଣୀ ମୃଗକୁ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ସେ ଯେମିତି ପଳାଏ, ଅବଧାନେ ସେହିପରି ପଡ଼ି ଉଠି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଆଣ୍ଠୁ ଗଣ୍ଠି ଛିଞ୍ଚି ଝର୍ ଝର୍ ରକ୍ତ ବହୁଛି । ସିଂହାଣୀ କାନ୍ଧରେ ଠେଙ୍ଗା, ଭାଲୁକୁଣୀପରି ଅବଧାନ ପଛରେ ଧପ୍ ଧପ୍ କରି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଧାଇଁବା ବେଳେ ସେହି ବିଶାଳ ପେଟଟି ଦଲ୍ ଦଲ୍ ଶୁଭୁଛି । ହାତରେ ସେ ପିତଳବାହି ବଳାଗୁଡ଼ାକ ପାଏ ବାଟ ଯାଏଁ ଝମ୍ ଝମ୍ ଶୁଭୁଛି । ସିଂହାଣୀଙ୍କର ସେହି ରଡ଼ିରେ ଗାଁ କମ୍ପି ଯାଉଛି । ଅବଧାନେ ଗାଁ ମଝିରେ କେଉଁଠି ଅନ୍ଧାରରେ ମିଶିଗଲେ । ସିଂହାଣୀ ଡାକଦେଲା, "ଆରେ କାଠିଖିଆ ମାହାନ୍ତି ଗୋଲାମ ! ମୋ ପୁଅକୁ କୁଆଡ଼େ ଲୁଗାଇଛୁ ଆଣି ଦେ । ଜାଣିଥା କାଲି ସକାଳେ ପିତଳବାହିରେ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଚୂନା କରିବି ।" ହେଲେ ଅବଧାନଙ୍କୁ ତହିଁ ଅରଦିନ ସକାଳଠାରୁ କେହି କେବେ ସେ ଗାଁରେ ଆଉ ଦେଖିନାହିଁ ।

ଆହୁରି ବି ପାଞ୍ଚ ଛ ବରଷ ଗଲାଣି, ଅନ୍ଧା ଲାଗି ଗାଁର ଅନେକ ଲୋକ ଅସ୍ଥିର । ତାରି ଆଉ କିଛି ଅତ୍ୟାଗୁର ନାହିଁ । ଖାଲି କାହାରି ବାଡ଼ିରେ ମକା, କାକୁଡ଼, କୋଳି, ଆମ୍ବ, ବେଲ କିଛି ରହିବ ନାହିଁ, ଆଉ ସୁନା ରୁପା ଚଢ଼ିଥାଉ ଅନାଇବ ନାହିଁ । ହେଲେ ସେ ଯେପରି ଉତ୍ପାତିଆ, ସେହିପରି ବି ଭଲଲୋକ । ତାକୁ ରଗାଇଲେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ସେ ଅଗେ ଦୁଷ୍ମନ୍ ଘରର ଖୁମ୍ବ ଆଉ କବାଟ ଭାଙ୍ଗେ । ମା ମନା କରୁଛି କାହାରି ଦେହରେ ହାତ ଦିଏ ନାହିଁ ! ଏଣେ ଯାକୁଳି ସାକୁଲି ଟେକା ଟେକ କରି ତାକୁ ଦି କଥା କୁହ, ତୁମ

ଗୁହ କାଢ଼ିବ । କାହାର ବାଡ଼ ହଣା ଯାଉଛି ଅନନ୍ତା ସେଠି ଦେଖୁଥିଲା—ତାକୁ ଯଦି କହିବ, "ବାପ ଅନନ୍ତ ! ତୁ ନ ହେଲେ କାହାର ଗାଁ ଚଳିବ ?" ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଠଇଲା କେଉଁ । ଚାରିଜଣ ମଣିଷ ଦିନଟିକ ଯାହା ପାରିବେ ନାହିଁ, ପହରକ ଭିତରେ ଫୁଟେ ଗହୀରରେ ବାଡ଼ଟାକୁ ତାଡ଼ି ପକାଇବ । ମୂଲିଆ ମିଳୁ ନାହିଁ, କାହାର ଘର ଛପରବନ୍ଧ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, ଧରିଲା ଅନନ୍ତାକୁ—ସାକୁଲସାକୁଲି କରି କହିଲେ, ଦିନେ ଲାଗୁ, ବି ଦିନ ଲାଗୁ ସେ ଏକଲା ଗୋଟାଏ ଘର ଛାଇ ପକାଇବ । ରାମା ଭଣାର ବାପ ମରି ଘରେ ପଡ଼ିଛି । ବାଡ଼ରେ ମରିଛି ବୋଲି ତାକୁ କେହି ଉଠାଇ-ବାକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଅନନ୍ତ ରାତି ଛ ଘଡ଼ି ବେଳେ ଗାଁ ପାଖ ଦେଇ ଯାଉଥିଲା, ତାକୁ ସବୁ କହିଲା । ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଏକଲା ହେଁସମିଶା କରି ମଡ଼ାକୁ କାନ୍ଧେଇଲା । ଅନ୍ଧାର ରାତି । ସେହି ସମୟରେ ବି ଗାଁରେ ବାଡ଼ ପଡ଼ିଛି । ଅଧକୋଶେ ଦୂରରେ ମଡ଼ାମଶାଣିରେ ମଡ଼ାଟାକୁ ପୋଫାଡ଼ ଦେଇ ନଈରେ ବୁଡ଼ପଡ଼ି ବାହାରି ଆଇଲା । ଅନନ୍ତା ବାଘ, ଭାଲୁ, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ସାପ, ବେଙ୍ଗ କାହାକୁ ଡରେ ନାହିଁ । ଅନନ୍ତା ଲୋକଙ୍କ ବାଡ଼ରୁ ଫଳକନ୍ଦ ଲୁଟିପାଟି ଖାଇବ; ହେଲେ ତାକୁ କିଛି ଖାଇବାକୁ ଯାଚ, ରାଗି ଘରଦୁଆର ଭାଙ୍ଗିବ ।

ବନ୍ଧୁଆ ଚନ୍ଦ ଜଣେ ତନ୍ତୀ ମହାଜନ । ଆଠ ଦଶ-ହଜାର ଗଣିଦେବା ଲୋକ । ଲୁଗା କାରବାର କରେ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋକାନଘର ତିଆରି କରୁଛି । ଚାରି-ଆଡେ ଝୁଣ୍ଟେ ପଡ଼ି ଚଉକ ବୁଲି ଗଲଣି । ମଝି ଖମ୍ବ ଯୋଡ଼ାକ ଅଠର ହାତ । ଭାରି ମୋଟା ଶାଳଗଅଳ । ଦଶଜଣ ଲୋକ କଷାକଷି କରି ମଝି ଖମ୍ବ ଛିଡ଼ା କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଜଣେ ହସି ହସି କହିଲା, "ଆମେ ଏତେ ପାରୁ ନାହୁଁ, ବଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା ହେଲେ ଏକଲା ଖମ୍ବଯୋଡ଼ାକ ଉଠାଇ ଛିଡ଼ା କରିଦିଅନ୍ତା ।" ଘଟଣା ଦେଖ, ତେତିକବେଳେ ଅନନ୍ତା ବାଟରେ ଯାଉଥିଲା । ବନ୍ଧୁଆ ତନ୍ତୀ ଡାକଦେଲା; "ଆରେ ଅନନ୍ତା ! ଏ ଯୋଡ଼ାଏ ଖମ୍ବ ଉଠାଇ ଦେ, ତୋତେ ଦିଟଙ୍କା ଖଜାଖିଆ ଦେବି ।" ଆଉ ଯାଏ କାହିଁ ? "ହଁ ରେ ଶଳା ତନ୍ତୀ ! ମୁଁ ତୋର ଗୋଲାମ ? ତୋର ମୂଲ ଲାଗିଛି ?" ଧାଇଁଲା ମାରିବାକୁ । ତନ୍ତୀ ତ ଡରରେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଲାଣି । ଦଶଜଣଲୋକ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ କାମ କରି ଯେତେ ଖମ୍ବ ପୋତି ଛିଡ଼ା କରାଇଥିଲେ, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଘଣ୍ଟାକ ଭିତରେ ଉପାଡ଼ି ପକାଇଲା । ହେଲେ, ଜଣାଶୁଣା ଲୋକେ ଅନନ୍ତାଠାରୁ ଢେର କାମ କରାଇ ନିଅନ୍ତି । ରୋଜ ରୋଜ କାହାର ହେଲେ କିଛି ଟାଇଟି କରି ଦେଇ ଆସେ । ବନ୍ଧୁଆ ତନ୍ତୀ ଗାଁର ଭଲଲୋକ ପାଖରେ ଅନନ୍ତା ନାମରେ ଗୁହାରି କରି ଓଲଟା ଗାଳି ଶୁଣିଲା ।

ବିନୋଦରାଏପୁର ଭାର୍ଗବୀନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳରେ । ନଦୀ ଗର୍ଭଠାରୁ ଗାଁଟା ଅତି ଅଳ୍ପ ଉଞ୍ଚା । ବଢ଼ିପାଣିରୁ ଗାଁ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ବାହାଦୁର ଗୋପାଳପୁର କଡ଼ରୁ ରାମନଗର ଯାଏଁ ଅଠର ମାଇଲ ଲମ୍ବା କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଓସାର ଦଶ ହାତ ଉଞ୍ଚା ଗୋଟାଏ କୂଳବନ୍ଧ ପକାଇଛନ୍ତି । ସେ ବନ୍ଧ ଯୋଗୁ ନଈକୂଳିଆ ଢେର ଗାଁ ଆଉ ବିଲବାଡ଼ ରକ୍ଷାପାଏ । ବିନୋଦରାଏପୁର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଧନବନ୍ତ ଗାଁ । ଗାଁ ତଳେ କଳିନ୍ଦବିଲ ଢେର । ଗାଁରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶ ଘର ବସ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଥିଲା ଲୋକ । କେହି କାକୁ ଆଦୁଯାଁ ହୁଏ ନାହିଁ । ସରକାରୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅମଲା, ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର, କାରବାରିଆ, ମହାଜନ, କଲିକତିଆ ଚାକରିଆ ଢେର ।

ଆଶିଣ ମାସ । ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟ । ବିଦେଶିଆ ସବୁ ଘରକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ନାଚ ତାମସା, ଖିଆ ପିଆ ଦିନ ରାତି ଲାଗିଛି । ଗାଁଟା ଆନନ୍ଦରେ ଭାସୁଛି । ଫି ବର୍ଷ

ଏହି ସମୟରେ ଗାଁଟାରେ ବଡ଼ ଜୀର ହୁଏ । ଷଷ୍ଠୀ ବେଲବରଣ । ସକାଳଆ ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ଖଣ୍ଡେ ମେଘ ଦେଖାଗଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଇଁ ମେଘରେ ଡ଼ୁବିଗଲେ । ମେଘଟା ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଆକାଶଯାକ ଘୋଟିଗଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପବନ । ବୁଢ଼ା ଗୋବିନ୍ଦ ପଣ୍ଡେ କହିଲେ, "ଆରେ ବାପା ! ଡାକରିଷି କହିଛନ୍ତି

''ହସି ପଶେ—ଉଇଁ ନ ଦିଶେ,
ବାପ ବୋଲେ ପୁତା, ନିଶ୍ଚେ ବରଷେ ।

ଆଜି ଜାଗ୍ରତ ଥାଅ, ନିଶ୍ଚେ ବରଷା ହେବ ।'' ପଣ୍ଡାଙ୍କ ମୁହଁ କଥା ମୁହଁରେ ଅଛି—ଟପ୍ ଟପ୍ ଟପ୍‌ର ଟପ୍‌ର କରି ପକାଇଲା ପାଣି; ଯେ ବର୍ଷୁଛି ସେହି ବର୍ଷୁଛି । ଷଷ୍ଠୀ, ସପ୍ତମୀ, ଅଷ୍ଟମୀ, ନବମୀ ସଞ୍ଜ ହେଲା, ପାଣି ଛାଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ, ଯେଉଁଠିକା ମଣିଷ ହୋଇଠି ବସିଛନ୍ତି । ଶଏବର୍ଷର ବୁଢ଼ାମାନେ କହୁଛନ୍ତି, ଏପରି ବର୍ଷା କେବେ ଦେଖା ନ ଥିଲା । ଗାଁରୁ ପା ଭାଗ ଘରର କାନ୍ଥ ଧପ୍ ଧାପ୍ କରି ଚଢ଼ି ଗଲଣି, ଦିନରାତି ପାଣି ପବନ ଖାଉଛନ୍ତି । ଦଶରା ଦିନ ଯେମିତି ରାତିପାହିଛି 'ଗାଁ ଗଲା, ଗାଁ ଗଲା, ଗାଁ ଗଲା' ଚହଲ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଉ କଣ ଲୋକେ ଘରେ ରହିବେ ? ପାଛିଆ କୋଡ଼ି ଧେନି ବନ୍ଧକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ବଡ଼ସାନ ବିଚାର ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଣ ଛୁଆଁ ଛୁଇଁ ହେଉଛନ୍ତି । ପାଛିଆ କୋଡ଼ି ଧରି ସମସ୍ତେ ବନ୍ଧ ଉପରେ ହାଜର । ନଈ ଦକ୍ଷିଣକୂଳକୁ ଅନାଇବା-ବେଳେ ଗୋଟା ସମୁଦ୍ର, ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ବଢ଼ି ପାଣି ବନ୍ଧ କାନେକାନ । ନଈ ଭିତରୁ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଲହରି ଆସି ଝଲକେ ଝଲକେ ପାଣି ବନ୍ଧ ଟପି ପଡ଼ୁଛି । ଯେଉଁଠି ଝଲକେ ପାଣି ଟପି ପଡ଼ୁଛି, କେହି କାହାକୁ କହିବାକୁ ନାହିଁ—ଶଏ ବୋଝ ମାଟି ପଡ଼ିଯାଉଛି । ବନ୍ଧମୂଳଟା କୋରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଚୋଖରି କରି ପକାଇଲଣି । ଆଉ ଏଣେ କଣ ହେଲାକି ବୃତ୍ତିକୋଣ ତଳେ ରାମପୁର ମୁହାଣ ବାଟେ ପାଣି ବୁଡ଼ିଆସି ଗାଁ ମୂଳକୁ ଲାଗିଲାଣି । ଗାଁ ତଳ ଗହିରଗୁଡ଼ାକ ସମୁଦ୍ର ପରି ଜଳମୟ । ବନ୍ଧର ପାଣି ନ ଟପିଲେ ବି ତଳ ପାଣି ଆସି ଗାଁକୁ ଭସାଇ ନେବ । ପାଣିଟା ଯେମିତି ହୁ ହୁ କରି ବଢ଼ୁଛି ଗାଁ ଭିତରେ ପାଣି ପଶିଲା ବୋଲି ! ଘରେ ଆଉ ରହିବାଟା କଣ ହେବ ? ଝିଅ ଗୁଡ଼ାକ ଘରୁ ବାହାରି ଆସି ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳି ପକାଉଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ଝିଅ କଅଁଳା ଛୁଆଙ୍କୁ କାଖେଇ ରଡ଼ି କରୁଛନ୍ତି । ଶଙ୍ଖ, ହୁଳହୁଳି, ହରିବୋଲ, କାନ୍ଦଣାରେ ଗାଁଟା ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉବେ ଡୁବେ । ଗାଧୁଆ ତୁଠ ବାଟେ ଗାଁକୁ ପଶିଲା ପାଣି । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପାଞ୍ଚହାତ ଗହିର ହୋଇଗଲା । ଚଉଡ଼ାଟା ବି ବେଳକୁବେଳ ବଢ଼ି ଯାଉଛି । ପିଚକାରି ମୁହଁରୁ ପାଣି ବାହାରିଲା ପରି ବେଗରେ ପାଣି ଗାଁକୁ ଧାଉଁଛି । "ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ—ଗଲା, ଗଲା ।'' ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଉଚ୍ଛୁଣି ସମୁଦ୍ରରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯାକଦେବ । ପାଣିସୁଅ ବନ୍ଦ ପାଇଁ ଶ'କୁ ଶ ବୋଝ ମାଟି ପଡ଼ୁଛି; ମାତ୍ର ମୁଠାଏ ବି ରହୁନାହିଁ, ସୁଅ ଭସାଇ ନେଉଛି । ଏତେ ଯେ କାଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟର କାହିଁରେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ସକାଳୁ ଭଜ ଭଜ ଗାଁର ବୃତ୍ତପିଠ ବୁଲୁଛି । ଲୋକମାନଙ୍କ ବାଡ଼ରୁ ଗଛମିଶା ମକା କାକୁଡ଼ି ଭାସି ଆସୁଛି, ତାହା ସବୁ କେବଳ ଅଣ୍ଟାରେ ପୂରାଉଛି । ଯେତେବେଳେ ଗାଧୁଆ ତୁଠ କତିରେ ଘାଟ ହରି ଚଢ଼ିଲା, ସେତେବେଳେ ହସି ହସି କଣ ହେଉଛି ମଜା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଧାଇଁଲା । ଦେଖିଲା ଯେ, ଗାଁକୁ ଗୋଟାଏ ଘୋର ପାଣିସୁଅ ଧାଇଁଛି । ଶୁଣିଲା ଯେ ଗାଁ ଭାସିଯିବ । ଭଲ କରି ଅନାଇ ଧାଇଁଲା ଗାଁ ଭିତରକୁ । ବିନୋଦ-ବିହାରୀ ଠାକୁର ସିଂହଦୁଆର କବାଟଟା ପାଞ୍ଚହାତ ଉଞ୍ଚା, ବୃତିହାତ ଚଉଡ଼ା । ତାକୁ କାଢ଼ି ପକାଇ ମୁଣ୍ଡାଇ ଧାଇଁଛି । ଦାଣ୍ଡପାଖରେ ପାଚିଲାପାରି ମେଲରେ ଗୋଟାଏ ଢେଙ୍କି ପଡ଼ିଛି ତାକୁ ଜଣା । ଢେଙ୍କି କାଢ଼ି କାଖେଇଲା । ମୁହାଣରେ କବାଟଟାକୁ ଅଡ଼ କରି ଠିଆ କରି ଦେଇ ଢେଙ୍କିଟା ଠେକେଇ ଦେଲା । ଆଉ ପିଠି ଭିଡ଼ିଦେଇ କପାଟଟାକୁ ଠେଲି ଧରିଲା । ତାହା ବାଦ

ପାଟି କଲା, "ପକାଅ ମାଟି, ପକାଅ ମାଟି ।" କେବଳ ଡାକୁଛି, "ପକାଅ ମାଟି, ପକାଅ ମାଟି, ପକାଅ ମାଟି ।" କପାଟ ଦୁଇ ପାଖରୁ ଶ' ଶ' ମାଟି ଝପ୍ ଝପ୍ ପଡ଼ୁଛି, ଅନ୍ଧା ଗୁଡ଼ି ଯାଏଁ ମାଟି ହେଲାଣି, ଡାକୁଛି ଅନ୍ଧା, ବେକ ପୋତି ଗଲାଣି; ସେଥିକି ତାର ନଜର ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଓଠ କଡ଼ରେ ମାଟି ପଡ଼ିଲା— ଦୁଇଥର ଡାକ ଦେଲା, "ହରିବୋଲ, ହଅ, ମାଟି ପକାଅ ।" ଆଉ ଅନ୍ଧା ପାଟି ଶୁଭିଲା ନାହିଁ । ମାଟି ସେହିପରି ପଡ଼ୁଛି । ପାଣି ସୁଅଟା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଲୋକମାନଙ୍କର ଭରସା ହେଲା, ଟିକିଏ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ । ତେତେବେଳେ ଖୋଜିଲେ 'ଅନ୍ଧା କାହିଁ ? ଆଉ ଅନ୍ଧା ? ତା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବି ହାତେ ମାଟି । ଡାକ ପଡ଼ିଗଲା "ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନ୍ଧା !" ପିଲା, ବୁଢ଼ା, ମାଇକିନିଆ, ମରଦ ଗାଁର ହଜାର ଲୋକ ସମସ୍ତେ ହରିବୋଲ ଦେଉଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି—"ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନ୍ଧା !" ଦଇବ ଯୋଗେ କି ହେଲା କି ବର୍ଷା ବନ୍ଦ । ନଈରୁ ପୁଟେ ପାଣି ଖସି ପଡ଼ିଲାଣି । ଅନ୍ଧା ମା ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲା । ହୁରି ଆନନ୍ଦ ଶୁଣି କହିଲା, "କଣ ହେଲା ଦେଖେ ? ପୁଅଟା ବି ଆସିଲା ନାହିଁ, ଡାକି ଆଣ ।" ତା ସ୍ୱାମୀର ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ ପକାଇଲା । ଘର ଦୁଆରଟା କିଳି ଦେଇ ବାହାରିଲା । ଯେମିତି ବାଣ୍ଡରେ ଯାଉଛି— ଶୁଣିଲା ଯେ ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଅନ୍ଧା !" ସମସ୍ତେ ତା ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି କହୁଛନ୍ତି, "ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୋ ପୁଅ !" ସିଂହାଣୀ ସଳଖେ ସଳଖେ ଭୁଠ କଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲା । ସବୁ ଶୁଣିଲା, କାହାକୁ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । ବନ୍ଧ ଚାରିପାଖ ବୁଲି ଦେଖିଲା । ବନ୍ଧ ମଝିକୁ ଅନାଇଛି, ଚାରିପାଖ ବୁଲୁଛି । ଭୁଠ ମଝିକୁ ନଜର ଅଛି; ନଈ ଆଡ଼କୁ ପିଠି । ବନ୍ଧ ତଳେ ଯେ ଦଶହାତ ପାଣି ତାକୁ ତ ସେ କଥା ଅଜଣା । ଯେମିତି ନଈ ଆଡ଼କୁ ବୁଲି ଯାଇଛି, ଧପାସ୍ କରି ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ହେଲା । 'ହାଁ କଣ ହେଲା' କହି ଲୋକମାନେ ହଟା ଚାରିଟା ମଶାଲ ଅଳାଇ ନଈକୁ ଦେଖାଇଲେ । କୂଳଠାରୁ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଦୂରରେ ପାଣି ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଗାତରେ ମେଞ୍ଚାଏ ଫେଣ ଭଉଁରିଟିଏ ବୁଲୁଛି, ଦଶ ହାତ ତଳକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ଭସି ଯାଉଛି ।

— — —

ଗାରୁଡ଼ ମନ୍ତ୍ର

ଏହିଟା ହେଲା ତିରିଶ ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । କଟକରେ କଲେଜ ନୂଆ ବସିଛି, ଏଫ୍.ଏ କ୍ଲାସ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ା ହୁଏ । ଉପର କ୍ଲାସରେ ଗୋଟି ପନ୍ଦର ଷୋଳ ଛାତ୍ର । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଆଠ ଦଶଗୋଟି ମଫସଲିଆ, ସହର ଭିତରେ ନାନା ଜାଗାରେ ବସା କରି ରହିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ କଲେଜରେ ବୋର୍ଡିଂ ନ ଥିଲା । କଟକ ଚୌଧୁରୀ ବଜାର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ସାଦା ଦୋମହଲା କୋଠାରେ ବସା—ଛାତ୍ରଟିର ନାମ ମଦନମୋହନ । ନାମଟି ପରି ପିଲାଟି ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ମଦନମୋହନ, ବୟସ ଜଣାଯାଏ ଷୋଳ ସତର ଭିତରେ । ବସାରେ ପୂଜାହାରୀ, ଗୋଟିଏ ଭଣ୍ଡାରୀ, ଆଉ ସାନ୍ତ ଏହି ତିନୋଟି ଲୋକ । ହେଲେ କଣ, କେହି ଘର କାନ୍ଧେଇ, କେହି ବୋଝ ମୁଣ୍ଡେଇ, କେହି ଚୁଙ୍ଗା ହାତରେ ରୋଜନା ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ଧୂଳିଗୋଡ଼ିଆ ଲୋକ ଯା ଆସ କରନ୍ତି । ଧନେ ବୋଲି ଉପୁରି ଲୋକର ଛୁଟିଣ ନାହିଁ । ଜନସଟନ ଧରି ଉପୁରିଲୋକଙ୍କ ଯା ଆସ କରିବାର ଦେଖି ବସା ଆଖପାଖ ଦୋକାନିଏ ବୁଝିଲେଣି, ଏହି ବାବୁ ପିଲାଟି ମଫସଲର କୌଣସି ଜମିଦାର ଘରର ପୁଅ ହେବ । ଢେର ଧନ ପାଖରେ ଥିବା ଲୋକର ପରିଚୟ ଜାଣିବା-ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କର ସହଜରେ ଇଚ୍ଛା ବଢ଼େ—ତା ଉପରେ ପୁଣି ବଡ଼ଲୋକ ହେଲେ ଲୋକେ ଆଗେ ପରିଚୟ ଖୋଜି ବସନ୍ତି । ପାଖଲୋକେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଗଲେଣି ପିଲାଟି

ବଡ଼ନଣ୍ଡ ପରଗନାର ଶାଳପାଳ ତାଲୁକର ଜମିଦାର ଗୋଲପଲୋଚନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପୁଅ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଗଲଣି, ଜମିଦାରଙ୍କର ଏହି ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ହତଭାଗ୍ୟ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଯଦି ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ କରାଯାଏ, ଏକପୁଅ ବାପ ମା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଥମରେ ପଡ଼ିବେ – ଏକଥା ଲେଖକ ତମ୍ବା ତୁଳସୀ ଶାଳଗ୍ରାମ ଛୁଇଁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବୋଲିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ପୁଅ ଖାଇ ନାହିଁ, ବାପ ମା'ଙ୍କର ଉପାସ – ପୁଅଟିର ଦେହ ଗରମ, ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ, ପେଟରେ ଭୋକ ନାହିଁ । ଦିନରାତି ବିଛଣା ପାଖରେ ଜଗି ବସିଛନ୍ତି । ପୁଅଟି କାହିଁରେ ସୁଖରେ ରହିବ, ଦିନ ରାତି ଭାବନା । ଆପଣାର ତିନିପିଆଁ ଲୁଗା, ପୁଅ ସକାଶେ ଜଥା କଣା ଲାଗିଛି । ଦେହର ରକ୍ତ ପରି ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ପୁଅପାଇଁ ଅକାରଣ ବା ସକାରଣ ପାଣି ପରି ଖରଚ କରିବାକୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ହାଳିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ପରକାଳ ଗତିପାଇଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ ଗୁଣିବାକୁ ବି ବେଳ ମିଳେ ନାହିଁ । ବାପ ମା'ଙ୍କର ଯେତେ କିଛି ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ, ସବୁଗୁଡ଼ିକ ପୁଅ ମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ । ମଦନ କଟକରେ ପଢ଼ୁଛି, ବାପ ମା'ଙ୍କ ପିଣ୍ଡରେ ଅଛି ପ୍ରାଣ—ମନ ରହିଛି ପୁଅ ପାଖରେ । ରୋଜନା ପୁଅ ଦେହପା'ର ମଙ୍ଗଳ ବାର୍ତ୍ତା ନ ପାଇଲେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଅଥୟ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । କଟକ ସହର ଦୋକାନର ଗୁଡ଼ଲ-ଗୁଡ଼ାକ ପାଣିପଖା, ବାଲିଗୋଡ଼ମିଶା, ମଳୁଖିଆ । ସାନ୍ତାଣୀ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ପୋଇଲିମାନଙ୍କୁ ଲଗାଇ ଉଆଖିଆ ସରୁ ଉଶୁଆ କୁଟାଇ ବାହୁଙ୍ଗୀ ବେଠିଆରେ କଟକ ପଠାଇ ଦେଲେ । ଘୋଟାରୁ ପାଚିଲା କଦଳୀ କାନ୍ଦିଏ ଅଇଲା । ମା ମନ କେତେବେଳେ ବୁଝେ, ଆଗରୁ ହାଣ୍ଡିଏ ଫୁଲବଡ଼ି ପରା ହୋଇଥିଲା—ସବୁ କଟକକୁ ଦେନ ଯା । ଆଜି ପଠାଇବାକୁ କିଛି ନାହିଁ । ତୁଛା ହାତରେ ହେଲେ ଜଣେ ନଗଦି ପାଇକ ଧାଇଁଯାଇ ପୁଅକୁ ଦେଖି ଆସୁ । ରୋଜନା ଏହିପରି ଚାଲିଛି ।

ଜମିଦାର ଗୋଲପଲୋଚନ ପଟ୍ଟନାୟକେ ଆପେ ପାଠୁଆ ନ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ପାଠର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝନ୍ତି, ଏଥି ସକାଶେ ସେ ଆଖି କାନ ବୁଜି ଇଂରେଜୀ ପାଠ ପଢ଼ିବା ସକାଶେ ପୁଅକୁ ବିଦେଶକୁ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ମଦନ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା କଲେଜର ସବା ଉପର କ୍ଲାସରେ ପଢ଼େ । କଲେଜ ପଢ଼ା ବହି ଛଡ଼ା ବାହାର ବହି ଢେର ପଢ଼ିଗଲାଣି । ଭେଣ୍ଡିଆମାନେ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିବାକୁ ସୁଖ ମଣନ୍ତି । ମଦନ ବି ଢେରଗୁଡ଼ାଏ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିଗଲାଣି । ମଦନ ଟିକିଟା ଖୁବ୍ ଗମ୍ଭୀର, ମନମରା ଲୋକ । ହେଲେ କଣ,

"ଯୋଗୀକା ରୋଗୀକା ଭୋଗୀକା ନିଶାନ
ଆଁଖସେ ଜାନ ଅନ୍ତର ଆଁଖସେ ପହଚାନ ।"

ପାଟି ଫିଟାଇ ନ କହୁ, ମଣିଷ ମନର କଥା ଆଖିରୁ ଧରା ପଡ଼େ । ଦେଖା ଗଲାଣି, ମଦନ ଉପନ୍ୟାସ ବହିଖଣ୍ଡ ହାତରେ ଧରି ଏକଧ୍ୟାନରେ ଭକ୍ ଭକ୍ କରି ଉପରକୁ ଅନାଇ ଢେରବେଳଯାଏଁ କ'ଣ ଭାବେ । ସଞ୍ଜବେଳେ ନଈକୂଳରେ ବସି ଏହିପରି ଭାବୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମଦନ ସାଙ୍ଗ ପଢ଼ୁଆ ହୃଦୟର ବନ୍ଧୁ ଗୋକୁଳ ବାବୁ ମଦନର ଏହିପରି ଭାବ ଦେଖି ପଚାରିଲେଣି, "ମଦନ ! ଏପରି ବସି କଣ ଗୋଟାଏ ଭାବୁ ରେ ?" ବନ୍ଧୁ ପାଖରେ ମନର କଥା ଯେଉଁ କହିଲେ ମନ ଟିକିଏ ହାଲୁକା ହୁଏ । ଦିନେ ମଦନ ହଠାତ୍ କହି ପକାଇଲା, "ଗୋକୁଳ ! ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିଲ, ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କର କେମନ୍ତ ମଧୁର ପ୍ରଣୟ ପଢ଼ିଲ !" ଗୋକୁଳ ହସି ହସି କହିଲେ, "ଓହୋ ! ବୁଝିଛି, ତୁମେ ଏହିପରି ନାୟିକାଟିଏ ଖୋଜୁଛ ପରା ?" ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ଖୁବ୍ ହସାହସି ହେଲେ ।

ମନୁଷ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିପଡ଼ିବା ଆଗେ ତାହା ମନରେ ତିନୋଟି ଅବସ୍ଥା ଘଟେ । ପ୍ରଥମେ ଅନୁଭୂତି, ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାବନା, ତୃତୀୟ ଇଚ୍ଛା । ଗୀତାକାର

ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କଥାଟାଏ କହିଛନ୍ତି,

“ଧ୍ୟାୟତୋ ବିଷୟାନ୍ ପୁଂସଃ ସଙ୍ଗସ୍ତେଷୂପଜାୟତେ ।”

ତରୁଣବୟସରେ ତରଳ ମନ ପ୍ରଣୟ ଆଡ଼କୁ ସହଜରେ ଢଳି ପଡ଼େ । ମଦନ ଉପନ୍ୟାସରେ ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ପ୍ରଣୟ କଥା ପଢ଼ି ପଢ଼ି ସ୍ଥିର କଲାଣି, ଏହିପରି କନ୍ୟାଟିଏ ପାଇଲେ ଭଲ ହେବ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା,

“କୁଜ୍ଜା ପରି ନଇଁ ନଇଁ ଗୋଡ଼ ଟିପି ଗମନା,
ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ଆବୃତ, ହାତେ ଲମ୍ବ ଓଢ଼ଣା,
ଚୁ—ଚ୍—କଥା କହେ ହାଉଜୀ ସମାନା
ଘରକୋଣବାସିନୀ, ବିରସବଦନା,
ମାର୍ଜାର ଶିଶୁ ପରି ମୁଦ୍ରିତନେତ୍ରା,
ତୈଳହରିଦ୍ରାବିଲେପିତଗାତ୍ରା ।”

ହାୟ ହାୟ ! ଦରଫୁଟିଲା ପଦ୍ମଟିକୁ ବୋଦ୍‌ଝାଞ୍ଜିରେ ଢୋଉଡ଼ାଇ ପକାନ୍ତି ! ଦେଶର କି କୁପ୍ରଥା ! କି କୁସଂସ୍କାର । ଛି ଛି ଛି ! ଏପରି କାଠ କୁଣ୍ଢେଇଟାକୁ କିଏ ବାହା ହେବ ମ ! ମୁଁ ନ ହେବ ନାହିଁ ପଛକେ ବାହା !

ଗୁର ଛ ମାସ ଉତ୍ତାରେ ଦିନେ ଫୁଲସଞ୍ଜ ସମୟ, ମୁଣ୍ଡରେ ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡେ ପାଗପରି ଗୁଡ଼ିଆ, ଅଣ୍ଟାରେ ପାଛୋଡ଼ିଖଣ୍ଡ ଭିଡ଼ା, ଆଣ୍ଠୁପାଏ ଧୂଳି, ଅଳ୍ପ ନଇଁ ନଇଁ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ା ବାଡ଼ିଖଣ୍ଡିଏ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ କରି ବସାଘରର ହୋମହାଲ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲେ । ହାତରେ ଥାଳଟିଏ ଧରି ପିଠିରେ ସାନ ବୋକଟିଏ ପକାଇ ପଛରେ ଜଣେ ଭଣ୍ଡାରି ଗୁଳୁଛି । ମଦନ ବାବୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଲା ପରି ହୋଇ ପଚାରିଲେ, “ଇଏ ଅଜା, ଇଏ ଅଜା ! ଆପଣ କୁଆଡୁ ଅଇଲେ ? ଆପଣ କିଆଡ଼େ ଅଇଲେ ? ଆରେ ଅଜାଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବାକୁ ପାଣି ଦେ ରେ । ଧାଇଁ ଯା ବଜାରରୁ ଜଳଖିଆ କିଣି ଆଣ୍‌ରେ ।”

ବୃଦ୍ଧ—ହେଉ ହେଉ, ସବୁ ହେବ, ତୁ ଏଡ଼େ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ ନା ।

ନବାଗତ ଏହି ବୁଢ଼ାଟିକୁ ଚିହ୍ନାଇଦେବା ଦରକାର, ନୋହିଲେ ପାଠକ କିଛି ଛନ୍ଦ ହେବେ । ବୃଦ୍ଧ ନବଘନ ଦାସେ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମାମୁ, ମଦନର ଅଜା । ଦାସେ ସାନ୍ତଙ୍କ ଘର ଗୁମୁକରଣ । ହେଲେ କଣ ହେଲା ମଦନ ଠିକ୍ ଅଜା ପରି ଭକ୍ତି କରେ, ଅଜା ବି ମୁନିବ ପୁଅ ବୋଲି ତୁମେ, ଆପଣ ନ କହି ତୁ—ଆରେ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ସେହିପରି ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । ଦାସେ ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୋଇ ଟିକିଏ ଅଳ୍ପ ଗଡ଼ାଗଡ଼ କରି ଖଣ୍ଡେ ଆସନରେ ବସିଛନ୍ତି । ଦିନେ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଜି କିଆଁ ଅଇଲେ । ମଦନର ମନ ଲାଗିଛି । ଯାଇ ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି ପଚାରିଲା, “ଅଜା କିଆଁ ଆସିଛନ୍ତି, କଣ ଲୋଡ଼ା ବୋଲନ୍ତୁ, ଉଆସରେ ସବୁ ମଙ୍ଗଳ ତ ?”

ବୃଦ୍ଧ—ଉଆସରେ ସବୁ ମଙ୍ଗଳ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହପା' ଭଲ, ଖୁବ୍ ମଙ୍ଗଳ କଥାଟାଏ କହିବାକୁ ଦଶ କୋଶ ବାଟ ଧାଇଁ ଆସିଛି । ବୋଲିବ, ତୁ କିଆଁ ଏପରି ଛନଆ ହେଉଛୁ ?

ମଦନ ଟିକିଏ ଲାଜ ପାଇଲା ପରି ହେଲା, ମାତ୍ର କପରି ଝୁଁ କରି କଥା ମନକୁ ବାଜିଗଲା, ଖୁବ୍ ଭଲ ମଙ୍ଗଳ କଥା । ଏଣେ ଚଞ୍ଚଳ ତ କହୁ ନାହାନ୍ତି, କଥା କଣ ? ସଫା ବୁଝି ନ ପାରିଲେ କଣ ହେଲା; ମାତ୍ର ମନଟା କେମିତିକା ଗୁଡ଼େଇ ଧୁଡ଼େଇ ହେଉଛି, ଉଦାସ ଉଦାସ ପରି ଜଣା ଯାଉଛି । ଉଠି ଯାଇ ପଢ଼ିବାକୁ ବସିଗଲା । ହେଲେ ପଢ଼ାରେ ମନ ଲାଗୁନାହିଁ । ଏ ବହି ଖଣ୍ଡି ସେ ବହି ଖଣ୍ଡି ଉଠା ଓଲଟ ପାଲଟ କରୁଛି ।

× × × ×

ଅଜା ନାସ୍ତା ଦୁହେଁ ଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଅଜା ଟିକିଏ ଗଳା ଖଙ୍କାରି ଦେଇ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ବୁଝିଲୁ

ମଦନ, ବାପା ସାନ୍ତ ମୋତେ ପଠାଇଛନ୍ତି, ତୋତେ ଯେନ ଗାଁକୁ ଯିବ । ତୋର ଶ୍ୱଶୁରଘର ।" ମଦନ ଅଜା ମୁହଁକୁ ଏକଧ୍ୟାନରେ ଚାହିଁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ, "ଶ୍ୱଶୁରଘର" ଏହି କଥାଟା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇ ଦେଲାଣି । ହାତରୁ ଭାତଗୁଣ୍ଡାଟା କେତେବେଳେ ଖସି ପଡ଼ିଲା, ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ । ଅଜା ସାନ୍ତ ଭାତ-ଥାଳିରେ ହାତ ଦେଇ ଛାଳକୁ ଅନାଇ କଥା ହାଙ୍କି ଯାଉଛନ୍ତି—ମଦନଙ୍କ କାନରେ କଥାଗୁଡ଼ାକ ପଶୁଛି କି ନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ଜଣା । "ମଙ୍ଗଳପୁର ଜମିଦାର ରାମରାମ ଦାମଙ୍କ କନ୍ୟାଟିର ଏହି ମଦର ବରଷ ପଶିଛି । ଖୁବ୍ ଡୌଲ, ଗୋଟିଏ କାଠିରେ ଗଢ଼ା, ଚମ୍ପା ଫୁଲ ପରି ରଙ୍ଗ, ଖୁବ୍ ପାଠୋଈ; ଗୁରୁକୁ ଗୁରୁ ଗୀତ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ହାଙ୍କିଯାଏ । ଦେଖ ମଦନ, ମୁଁ ଢେର ଆଗରୁ ଲାଗି ଲାଗି ତୋ ପାଇଁ ଏହି କନ୍ୟାଟି ଠିକ୍ କରିଛି । କନ୍ୟାକୁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବୁ, ଅଜା ସତୁଆ କି ମିଛୁଆ, ଜାଣିବୁ । ମୋ ପାଇଁ ବକସିସ୍ ଦରକାର । ତୋ ଆଉ ଅଲଗା ଗୋଟିଏ ବରମପୁଷ୍ପ ପାଟ ଜଥା ପାଇବ । କଣ କହୁଛୁ ମଦନ ?" ମଦନର ଜ୍ଞାନ ଅଛି ଯେ, କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବ ? ବୋଧହୁଏ, ମନ ମଧ୍ୟରେ କହୁଛି, 'ଜଥା - ନା ତୋ ମୁଣ୍ଡ ବକସିସ୍ ପାଇବୁ ।' ମଦନ ରାତିସାରା ବିଛଣାରେ ଚିତ୍ ଭାବୁଛି, ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ । ଆଜିକାଲିକା ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ୁଆ ଢେଣ୍ଡିଆଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଅଦିନଆଁ କନ୍ଦରୁ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତି – ତାଙ୍କ ଜଣିବାରେ ବାପଟା ମୂର୍ଖ, କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ସେମାନେ ଆପେ ଔପନ୍ୟାସିକ, କନ୍ୟା ବାଛି ବିଭା ହେବେ । କନ୍ୟାର ରୂପ ଗୁଣ ଯେନ ବାପ ସଙ୍ଗରେ ବୋଲିଟବାଲି କରି ବସନ୍ତି । ମଦନ ସେପରି ଶ୍ରେଣୀରୁ ବାହାର । ଆଜିଯାଏଁ ବାପର କୌଣସି କଥାରେ ଜବାବ ଦେଇ ନାହିଁ । ସେ ଗୋଟିଏ କଥା ଧରିଛି, ବାପ ପରି ମଙ୍ଗଳକାମୀ ତାହାର ଆଉ ଜଗତରେ କେହି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଲୋକଗୁଡ଼ାଙ୍କ ପାଖରୁ କିଛି ଦୂରରେ ଥାଏ । ମାତ୍ର ମଦନ ଶ୍ୱଶୁରଘର କଥା ଶୁଣି ଟିକିଏ ଲାଜ ପାଇଲାଣି, ଅଜା ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପାରୁନାହିଁ, ବାପକୁ ଜବାବ ଦେବ କଣ ? ଢେର ଭାବି ଭାବି ଗୋଟାଏ କଥା ତାହା ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା—ମୋତେ ଭଲ କରି ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ବାପା ଢେର ଥର କହିଛନ୍ତି । ମଦନ ମନ ଟିକିଏ ଖୁସି ହେଲା, ଏହି କଥାଟିକୁ ସମ୍ଭାଳି କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ଅଜା ନାତି ଦୁହେଁ ଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ା ମନରେ ବିଚାରିଲେ, ପିଲାଟା ତ କିଛି ଜବାବ ଦେଲା ନାହିଁ—କଥା କଣ ? ନାତିର ମନ ବଢ଼ିବା ପାଇଁ ଅଜା କହି ବସିଲେ, "ବୁଝିଲୁ ରେ ନାତି, ଏପରି ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ, ଏପରି ପାଠୋଈ ପାଣୀ, ଏପରି ଭଲ ଘର ଭାଗ୍ୟକୁ ମିଳେ । ହେବ ନାହିଁ କିଆଁ—ବାପସାନ୍ତ ଯେପରି ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ, ତୁ ଯେପରି ପିତୃଭକ୍ତ ଧାର୍ମିକ ପିଲା ତୋତେ ଏ କନ୍ୟା ମିଳିବ ନାହିଁ ଆଉ କାହାକୁ ମିଳିବ ? ଦିନେ ହେଲେ ବାପ ସାନଙ୍କ କୌଣସି କଥାରେ ନା-ପଦ ତୋ ମୁହଁରୁ କାଢ଼ି ନାହୁଁ । ଏଥିଲାଗି ଦେଶଯାକ ତୋର ପ୍ରଶଂସା । ତୁ ପିଲାଟା ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ର ବୁଝୁ । ଜାଣୁ ! ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି, 'ବାପ ଯେଉଁ ପୁଅ ପ୍ରତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ସବୁ ଦେବତାଠାରୁ ସେ ବର ପାଏ ।' ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ବୁଝିଥା, ଏପରି ପାଣୀ ହାତରୁ ଥରେ ବାହାରି ଗଲେ ଆଉ କେଉଁଠି ମିଳେ ନାହିଁ । ବାପା ସେଥିପାଇଁ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଆସନ୍ତା ମକର ସତର ଦିନ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀକୁ ଲଗ୍ନ, ତେଣିକି ଲଗ୍ନ ନାହିଁ । ଆଉ ତୋର ଯୋଡ଼ା ବୟସ ପଡ଼ିବ, ବର୍ଷେ ବିଭା ବନ୍ଦ । ଯା, ସ୍କୁଲମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ କହି ବୋଲି ତୋ ପୋଥିପତ୍ର ଯେନ ଗୋଟାଅ । କାଲି ସକାଳେ ଗାଁକୁ ଯିବା । ଆଉ ଦିନ ନାହିଁ ମଝିରେ ମାସ ଯୋଡ଼ାଏ ।" ମଦନ ବାବୁ ମୁଣ୍ଡପୋତି ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ, "ବାପା

କହୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ଭଲକରି ଇଂରାଜୀ ପାଠଟା ପଢ଼ିବି । ବି. ଏ. ପାସ୍‌ପାଏ ପଢ଼ିବାକୁ ମୋର ବି ଇଚ୍ଛା । ବାହାଘର ହେଲେ ମୋର ଆଉ ପାଠ ହେବ ନାହିଁ ।”

ଅଜା — ହଁ ହଁ, ସେ କଥା ବି ଉଆସରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ବାପା କହୁଛନ୍ତି, ତୋର ଆଉ ପଢ଼ିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଆଉ ତୋର ବି.ଏ ଫିଏ ପାସ ଫାସ ଦରକାର କଣ ରେ ? ତୁ କଣ ସରକାର ଘରେ ଚାକିରି କରିବୁ !

ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗୀନ ସରିଲା । ଫୁଁ କରି ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ ତୁନି ହୋଇ ବସିଲେ । ଅଜା କଥା ଶୁଣି ଜୋକ ମୁହଁରେ ଲୁଣ ଦେଲା ପରି ତୁନି-ହୋଇ ବସିଲେ ।

ଜମିଦାରଙ୍କ ଉଆସର ଚାରିଟା ପୁର—ବାହା ଦିନଠାରୁ ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କ ପୁର ଅଲଗା ହୋଇ ଯାଇଛି । ମଝି ଦୁଆରଟି କିଳିଦେଲେ ଦୁଇ ପୁର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅଲଗା ହୋଇଯାଏ । ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ବିଭା କାଲି ପରି ଚାରିମାସ ହୋଇଗଲାଣି । ଦିନ ରାତି ପୁର ମଧ୍ୟକୁ ଯାଆସ କରିବାକୁ ମଦନ ବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା; କିନ୍ତୁ ରାତି ପହରକ ଆଗରୁ ପୁର ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବାହାର କଚେରି ଘର ଲଗା ଆପଣା ବୈଠକଖାନାରେ ବସି ପଢ଼ାପଢ଼ି କରୁଥାନ୍ତି । ମଦନମୋହନଟି ବଡ଼ ଲାଜକୁଳିଆ ପିଲା । ଦିନବେଳେ ଭିତର ଉଆସକୁ ଯିବା ସମୟରେ ପୋଇଲୀ ପରିବାରୀଗୁଡ଼ାକ କେହି ହସନ୍ତୁ ନ ହସନ୍ତୁ, ସେ ମନରେ କରନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ ପୋଇଲୀଗୁଡ଼ାକ ହସୁଛନ୍ତି । ଆଉ ଆଉ ଜମିଦାରଙ୍କ ଘରପରି ଏହାଙ୍କ ଉଆସରେ ଅକର୍ମା ଅସଂଖ୍ୟ ପୋଇଲୀଗୁଡ଼ାଏ ବି ଢେର । ସେ ଗୁଡ଼ାଙ୍କର ଆଉ ପାଇଟି କଣ ?

ଏ ତ ଗଲା ଗୋଟାଏ କଥା । ବଡ଼ କଥାଟା ଏହି ଯେ, ପଦ୍ମାଟା ବୋହୂ ଧାନିଆ ଧାରେ ଜୋକପରି ଲାଗି ରହିଛି । ପଦ୍ମାଟା ପୋଇଲୀ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ତାହାର ଗୁଣ ଢେର । ଗାଁରେ ତାହାର ନାମ ଡାକ ଅଛି । ଗାଁ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସାନ୍ତଙ୍କ ଝିଅ ବିଭାଘର, ଦଶ ପନ୍ଦର ଦିନ ଆଗରୁ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ପଦ୍ମାକୁ ଡାକି-ନେଇ ଝିଅ ପାଖରେ ରଖି ଦିଅନ୍ତି । ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ଝିଅ କାହାକୁ ଧରି କି କଥା କହି କିପରି ବାହୁନିବ—ଶାଶୁଘରେ କେତେ ଓଢ଼ଣା ପକାଇ କିପରି ନଇଁ ନଇଁ ଚାଲିବ, କିପରି ଚୁ—ଚୁ କଥା କହିବ, ଏସବୁ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଶିଖାଇବାକୁ ପଦ୍ମାକୁ କେହି ବଳିଯିବ ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ପରିତାପର ବିଷୟ, ଶିକ୍ଷାର, ବିଶେଷରେ ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଯୋଗୁ ପଦ୍ମା ଶ୍ରେଣୀ ଗୁଣବନ୍ତୀମାନଙ୍କ ଦାନାପାଣି ପ୍ରାୟ ଉଠିଗଲାଣି । ଝିଅ ବିଭା ହୋଇ ଆସିବା ବେଳେ ମଙ୍ଗଳପୁର ତାଲୁକର ଜମିଦାରଣୀ ପଦ୍ମାକାନରେ ଆଖି ପୋଛି ପକାଇ କହିଲେ, “ଶୁଣ ପଦ୍ମ, ମନ ତୋତେ ଲାଗିଲା । ବୁଝି ସାବଧାନ ! ଝିଅର ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ ଲାଜ ସରମ କଥାରେ ଯେମନ୍ତ କେହି ତ୍ରୁଟି ନ ପଠାଏ, ଆମ ବଂଶକୁ ନିନ୍ଦା ବୋଲଣା ନ ଆସେ ।” ପଦ୍ମା ଖୁବ୍ ଗର୍ବରେ ମୁରୁକି ହସଟାଏ ହସି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ମଣିମା ! ଏକଥା କଣ ଆଜି ପଦ୍ମାକୁ ଶିଖାଇ ଦେବେ ?”

କନ୍ୟାଟିର ନାମ ମୋହିନୀ । ରୂପରେ, ଗୁଣରେ ବି ସେହିପରି ମୋହିନୀ । ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ମନକୁ ବଡ଼ ଲାଗିଗଲାଣି । ଭାରି ଇଚ୍ଛା, ବୋହୂଟିକୁ ଭଲକରି ପଢ଼ାଇବେ, ସବୁବେଳେ ଦୁଇ ଜଣ ବସି କଥାଭାଷା ହେବେ, ସଞ୍ଜବେଳେ ତୋଟାରେ ବୁଲିବେ—ଉପାୟ କଣ ? ପଦ୍ମାଟା ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଲାଗି ରହିଛି । କଣ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ାଉଛି, ସେହି ମୂର୍ଖ ବୋହୂଟା ବି ଆଖି ଫିଟାଉ ନାହିଁ କି କଥା କହୁ ନାହିଁ । ଦିନେ ମଦନ ବାବୁ ଆପଣା ପଢ଼ା ଘରେ ବସି କଣ ଭାବୁଥିଲେ, ହଠାତ୍ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ ପାଟିକରି କହି ପକାଇଲେ, ବେଶ୍ ଉପାୟ ମନରେ ପଡ଼ିଛି, ବେଶ୍ କଥା- ବେଶ୍ କଥା ।’

ମଦନ ବାବୁ ପ୍ରତିଦିନ ରାତି ପହରକ ସରକ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଏଣିକି ଢେର ଥର ମଠ ହୋଇ ଗଲଣି, ଦିନେ ଦିନେ ଦେଢ଼ ପହର ବି ଗଡ଼ିଯାଏ । ଦିନେ ପଦ୍ମ ପଚାରିଲେ, "ହୋଇଲୋ ଶୁନ୍ଧି ! ସାନ୍ତ ମଣିମାଙ୍କର ଉଆସ ଭିତରକୁ ବିଜେ ହେବାକୁ ଦିନେ ଦିନେ ଏତେ ମଠ ହୁଏ କ୍ୟାଁ ?" ବଡ଼ ଉଆସରେ ଢେରଗୁଡ଼ାଏ ପୋଇଲି; ମାତ୍ର ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କ ଉଆସକୁ କେହି ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଅ ଗୋଲମାଲକୁ ଭଲ ପାଏ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ମନା ? କେହି ପୋଇଲି ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଯିବେ ନାହିଁ । କେବଳ ଶୁନ୍ଧୀ ପୋଇଲିକୁ ନିମୋଦ କରି ଦେଇଛନ୍ତି- ସବୁବେଳେ ବୋହୂ ପାଖରେ ଥାଏ । ପାଠ ଘରେ ସାନ ସାନ୍ତ ଓ ଶୁନ୍ଧୀ ନିରୋଳାରେ ବସି ଢେର ବେଳଯାଏ କଣ ଫୁସର-ଫାସର ହେଉ ଥିବାର କେତେ ଥର ଦେଖା ଗଲଣି । ପଦ୍ମ ପଚାରିବାରୁ ଶୁନ୍ଧୀ କହିଲା, "ତୁ ଶୁଣି ନାହୁଁ କି ଲୋ ପଦ୍ମ ଅପା ! ସାନ୍ତ ମଣିମା ଗାରଡି ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କିବାକୁ ଯାନ୍ତି ପରା ।"

ପଦ୍ମ— ଗାରଡ଼ିମନ୍ତ୍ର କଣ ଲୋ ?

ଶୁନ୍ଧୀ—କଣ କି, ଏ ଦେଶରେ ଏହି ଖରାଦିନଆ ଚଷା ନାଗ ଢେର ବାହାରି ମଣିଷଙ୍କୁ ଦଂଶି ଦିଅନ୍ତି । ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଗାଡ଼ି ମନ୍ତ୍ର ଜଣା, ଫୁଙ୍କି ଦେଲେ ବିଷ ଉଡ଼ିଯାଏ । ପଣକୁ ପଣ ରୋଗୀ ଭଲ ହୋଇ ଗଲେଣି । ଆଜି କଣ କହିବି ପଦ୍ମ ଅପା, ଏହି ପାଖ ଗାଁ ମହୁପୁରରେ ପୁଞ୍ଜାଏ ବୋହୂ ଠକ ଠକ କରି ମରିଗଲେ । କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ବୋହୂଗୁଡିକ ଆହା ! ଆହା !

ପଦ୍ମ— ହଁ ଲୋ ଶୁନ୍ଧି । ସେଗୁଡ଼ାକ ସାନ ସାନ୍ତ ମଣିମାଙ୍କୁ କ୍ୟାଁ ବାତନ ଦେଲେ ନାହିଁ ?

ଶୁନ୍ଧୀ—ହଁ, ସାନ ସାନ୍ତ ବିଜେ କରିଥିଲେ, ଢେର ଫୁଙ୍କାଫୁଙ୍କି କଲେ, ହେଲେ କଣ ହେଲା, ବୋହୂଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ଦୋଷରୁ ମଲେ ମ ! କଥା କଣ କି, ସାନ୍ତ ଆଗେ ମନ୍ତ୍ର ପାଣିରେ କାଠିମରା ରୋଗୀର ମୁହଁ ଧୋଇ ଦିଅନ୍ତି, ଆଉ ଯୁଡ଼ା ଫିଟାଇ ଦିଅନ୍ତି, ଅଉ ଗାରଡ଼ି ମନ୍ତ୍ର ଡାକିବାବେଳେ ରୋଗୀ ମୁହଁରୁ ଲୁଗା କାଢ଼ି ସାନ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିବା ବିଧି । ବୋହୂଗୁଡ଼ାକ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ିବାବେଳେ ଯେମିତି ମୁହଁ ଢାଙ୍କି ପକାଇଲେ, ଠକ୍ ଠକ୍ କରି ଢଳି ପଡ଼ିଲେ ।

ପଦ୍ମ– ଆହା ! ପାଖରେ କଣ କେହି ପୁରୁଷା ମାଇପେ ନ ଥିଲେ ? ବୋହୂ ମୁହଁ ଢାଙ୍କିବାବେଳେ ହାତ ଧରି ପକାଇଲେ ନାହିଁ କ୍ୟାଁ ? ଜୀବନ ବଡ଼ ନା ଲଜ ବଡ଼ ? 'ଆପଣାକଆକୁ ଇଲଜ କ୍ୟା' ! ହଁ ଲୋ ଶୁନ୍ଧି, କାଠିମରା ରୋଗୀର ମୁଣ୍ଡବାଳ ଫିଟାଇ ଦିଅନ୍ତି, ମୁଁ ଜାଣେ ।

ଶୁନ୍ଧୀ – ପଦ୍ମ ଅପା, ତୁ ତ ରୋଜନା ସଞ୍ଜବାଦେ ମାଛ ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ବୋହୂ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ତୋଟାଆଡ଼େ ଘେନିଯାଉ । ହାତରେ ଗୋଟାଏ ଆଲୁଅ ଘେନିଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ପରା !

ପଦ୍ମ—କଣ କହିଲୁ ଲୋ ଶୁନ୍ଧୀ, କଣ କହିଲୁ ! ଏତେ ମହତ ଘର ପୋଇଲୀଟା ହୋଇ କଣ କଥାଟା ମୁହଁରେ ଧରିଲୁ । ଦେଶରେ ମୁଲକରେ ଗୋଟାଏ ନିନ୍ଦା ଚହଲ ପଡ଼ିଯିବ ଯେ, ହାଣ୍ଡୁଆ ଘର ଝିଅଟା ପରି ମଶାଲ ଜାଳି ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ଯାଏ । ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଗଲେ କଣ ମୋ ଚୂଟି ପିଠି ରହିବ ? ଆମ ଉଆସରେ ତ ବୋଡ଼କୁ ବୋଡ଼ ପୋଇଲୀ—ମା ସାନ୍ତାଣୀ ବାଛି ବାଛି ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ଦେଲେ କ୍ୟାଁ ? ଆଲୋ ପଦ୍ମ ଯେବେ ସଙ୍ଗରେ ଅଛି, ଆମ ଜେମାଙ୍କର ଡର କ'ଣ ?

ସଞ୍ଜ ଗଡ଼ି ଗଲାଣି । ଘର ଭିତରେ ସବୁ ଅନ୍ଧାର । ବୋହୂଟି ଓଢ଼ଣା ପକାଇ କୋଠାଭିତରୁ ଧିରେ ଧିରେ ଚାଲିଛି । ପଛୀ ବାହାଟି ଧରି ଚଳାଇ ଆଣୁଛି । କୋଠା ଦୁଆର ଦୁଆରବନ୍ଧ ଡେଇଁ ଯେମିତି ଘର ଭିତରକୁ ପଶିବେ, କବାଟକଣରୁ ଦେଢ଼ହାତ ଲମ୍ବ ସାପଟାଏ ବାହାରି ବୋହୂ ଆଉ ପଛୀ ଗୋଡ଼ପାଖ ବାଟେ ହଲହଲ କରି ଚାଲିଗଲା । ପଛୀ ତ ବୋହୂଟାକୁ ଠେଲିଦେଇ 'ବୋପା ଲୋ' ବୋଲି ରଡ଼ିଟାଏ ଛାଡ଼ି ଘରେ ପଶି କବାଟ କିଲି ଦେଲାଣି । ବୋହୂଟା ହାଉଳି ଖାଇ ଠା ପଡ଼ିଗଲା, ଚେତା ନାହିଁ । ଶୁକ୍ରୀ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଥିଲା, ଧାଇଁ ଆସି ବୋହୂଟିକୁ କାଖେଇ ପକାଡ଼ି ଘର ଭିତରକୁ ଘେନିଗଲା, ମୁହଁରେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚିବାରୁ ବୋହୂର ଚେତା ବସିଲା । ଶୁକ୍ରୀ କହିଲା, "ଆପଣ କିଛି ଡରିବେ ନାହିଁ । ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣୁଛି, ଏହି ଲାଗେ ଭଲ କରିଦେବେ ।"

ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖି ବୋହୂଟାର ସାହସ ହେଲାଣି । ବରଡ଼ାପତ୍ର ପରି ଥରୁଥିଲା, ଏବେ ଓଢ଼ଣାଟି ପକାଇ ଚୁପ ହୋଇ ବସିଛି । ସାନ ସାନ୍ତଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣି ପଛୀ ବି ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା । ମାତ୍ର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ଦେହଟା ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଥରୁଛି, ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଆସନ ପଡ଼ିଲା, ବୋହୂ ଆଉ ସାନ ସାନ୍ତ ମୁହାଁମୁହିଁ ହୋଇ ବସିଲେ । ସାନ୍ତ ପଚାରିବାରୁ ପଛୀ କହିଲା, "ହଁ, ମୁଁ ସାପଟାକୁ ଦେଖିଛି—ତିନି କି ଚାରି ହାତ ଲମ୍ବ, ଦେହଯାକ କଳା ହଳଦିଆ ଡୋରିଡୋରି ଚିହ୍ନହୋଇଛି । ମୁଁ ଯେମିତି ସାପଟାକୁ ଦେଖିଲି, ତ ଲୁ ବାଡ଼େଇବା ପାଇଁ ଜେମାଙ୍କୁ ବସାଇ ଦେଇ ବାଡ଼ି ଖୋଜିବାକୁ ଧାଇଁଲି ।" ଦୁଷ୍ଟ ଶୁକ୍ରୀଟା ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ଟିକିଏ ହସିଲା ।

ସାପ କାମୁଡ଼ିଛି କି ନାହିଁ, ଧାନ୍ତ ବୋହୂ ଗୋଡ଼ ଭିଡ଼ ଆଣି ପରଖି ବସିଲେ । ବୋହୂଟା ଗୋଡ଼ ଭିଡ଼ ନେଉଥାଏ । ସାନ୍ତ କହିଲେ, "ହାଁ ହାଁ, ଏପରି କଲେ ମନ୍ତ କାଟ୍ କରିବ ନାହିଁ । ଦେଖାଗଲା, ବୋହୂ ବାଁ ଗୋଇଠିରେ ଘାଉଡ଼ ହୋଇଛି । ସାନ୍ତ କହିଲେ, "ହଁ ହଁ ସତ—ପଛୀ କଥା ସତ, ଏଟା ଡମ୍ବା ନାଗ, ଦେଖୁନାହଁ, ଗୋଟାଏ ଦାନ୍ତ ବସିଛି । ଏ ନାଗର ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଦାନ୍ତ । ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ହଁ'କଲି ମନ୍ତ୍ର ଡାକିଦେଲେ ସବୁ ବିଷ ହରିଯିବ । ଆଲୋ ଶୁକ୍ରୀ, ଯା, ଡେବରି ହାତରେ ପୋଖରୀରୁ କଂସାଏ ପାଣି ଆଣ—ଡେବରି ଆଖି ବୁଜି ଯିବୁ—ସାପର ଗୋଟାଏ ଦାନ୍ତ ପଡ଼ି !"

ସାନ୍ତ—'ହଁ, ଏବେ ମୁହଁରୁ ଲୁଗା କାଢ଼ ।' ବୋହୂ ଓଢ଼ଣାଟାକୁ ଆହୁରି ଭିଡ଼ ଦେଉଛି । ପଛୀ 'ଆଗୋ ମା ! ଓଢ଼ଣା କାଢ଼, ଓଢ଼ଣା କାଢ଼' କହୁ କହୁ ଆଗେ ଓଢ଼ଣାଟା କାଢ଼ି ପକାଇଲା । ବୋହୂଟା ଭିଡ଼ ମୋଡ଼ ହେଉଥାଏ । ପଛୀ ଆଉ ଶୁକ୍ରୀ ଦୁହେଁଯାକ ବୋହୂର ଦୁଇବାହୁ ଆଣ୍ଠି କରି ଧରି ବସିଥାନ୍ତି । ସାନ୍ତ ବୋହୂର ଯୁଡ଼ା ଫିଟାଇ ପକାଇଲେ । ଯୁଡ଼ା ଫିଟାଇବାବେଳେ ବୋହୂଟା କେଡ଼େ ଭିଡ଼ ମୋଡ଼ ହେଲା, ପଛୀ ମୁଣ୍ଡରେ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲାଇ ବହୁତ ହେମନ୍ତ ଦେଉଥାଏ । ବୋହୂଟା ଆଉ କଣ କରିବ, ଯୋଡ଼ାଏ ମାଇକିନିଆ ଆଣ୍ଠି କରି ଧରିଛନ୍ତି, ପଛୀ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲାଇ ହେମନ୍ତ ଦେଉଥାଏ । ସାନ୍ତ ପାଣି କଂସାକ ମନ୍ତ୍ରି ବୋହୂ ମୁହଁ, ଘାଉଡ଼ ଜାଗା ତିନି ଥର କରି ଧୋଇ ଦେଲେ । ତାହା ବାଦେ କହିଲେ, "ଏବେ ମୁଁ ଗାରୁଡ଼ି ଡାକିବି, ମୋ ମୁହଁକୁ ଏକଧ୍ୟାନରେ ଚାହିଁ ରହିବାକୁ ହେବ ।' ଏଣେ ଜୀବନବିକଳ କଥା, ତେଣେ ମାଇକିନିଆ ଦୁହିଁଙ୍କ ପାଟି—'ଚାହିଁ ଚାହିଁ ।' ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ବୋହୂ ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ଟିକିଏ ଓହଳାଇ ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଏକଧ୍ୟାନରେ ଚାହିଁ ରହିଲା । ବାବୁ ଗାରୁଡ଼ି ମନ୍ତ୍ର ଡାକିଲେ—

"ଅଂ କାଳନ୍ଦୀ ହ୍ରଦରେ ଥିଲା କାଳୀ;
କୃଷ୍ଣ ଗଲେ ଦେଲେ ଚୋଳ;
କାଳୀ ଦେଲା କାମୁଡ଼,
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗଲେ ଦଉଡ଼ ।
ଗରୁଡ଼ ଅଇଲା ଉଡ଼ କରି;
ବିଷ ଗଲା ଧା ମୁହଁରେ ହରି ।"
ଆ—ଫୁ—ଆ—ଫୁ - ଆ—ଫୁ—

ଏହିପରି ସାତଥର ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ିସାରି ରୋଗିଣୀ ବେକରେ ଖଣ୍ଡେ ମନ୍ତ୍ରା ସୂତା ବାନ୍ଧିଦେଲେ । ସାନ୍ତ କହିଗଲେ, 'ଶଙ୍ଖା ନାଗ ସାପ ବିଷ ପାଞ୍ଚଦିନ ରହେ—ପାଞ୍ଚଦିନ ସକାଳ ସଞ୍ଜ ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କାଯିବ ।'

ସାନ୍ତ ଦେଖିଲେ, ରୋଗିଣୀ ଦେହରୁ ଅସଲ ବିଷଟା ଢେର ଛାଡ଼ ଗଲାଣି । ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କାବେଳେ ବୋହୂଟା ଖୁବ ବଳରେ ଓଠ କାମୁଡ଼ ରହୁଛି, ହସ ସମ୍ଭାଳି ପାରୁ ନାହିଁ । ପଞ୍ଚମ ଦିନ ସକାଳେ ସାନ୍ତ କହିଲେ, "ବୋହୂ ବେକରେ ଯେଉଁ ସୂତା ବନ୍ଧା ହୋଇଛି, ଶନିବାର ବଡ଼ ସକାଳେ ଜଣେ ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ଅଧିଆମୁହଁରେ ଡେବିରି ହାତରେ ସେ ସୂତା ଛିଣ୍ଡାଇ ନେଇ ଏକମୁହାଁ ଚାଲିଯିବ, ତିନି ମାସ ତିନି ପକ୍ଷ ତିନି ଦିନ ଦେଖା ଦେବ ନାହିଁ ।" ପଦ୍ମା ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲା, "ଆଉ କାହା ହାତରେ ହେବ ନାହିଁ, ମୁଁ ସୂତା ଛିଣ୍ଡାଇ ନେଇଯିବି ।" ସାନ୍ତ ତ ସେହି କଥା ଖୋଜୁଥିଲେ, ମନରେ ବଡ଼ ଖୁସି । ପଦ୍ମା ମନରେ ବି ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ— 'ଭଲ ହେଲା, ଗାଁକୁ ପଳାଇବା ଏ ସାପୁଆ ମୁଲକରେ କିଏ ରହିବ ମ ?'

ମାସେ ଦୁଇମାସ ବିତି ଗଲାଣି, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଦୁଇଜଣ ଉଆସ ଭିତରେ ବସି ପଡ଼ାପଢ଼ି କରନ୍ତି । ଉଆସ ପଛ ଚୋଟା ନିଦବେଳ । ଦୁଇଜଣ ଫୁଲ ବଗିଚାରେ ସଞ୍ଜବେଳେ ବୁଲାବୁଲି କରନ୍ତି । ମୋହିନୀଟି ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତି, ଗୁଡ଼ାଏ ପଢ଼ି ଗଲାଣି ।

ଦିନେ ମୋହିନୀ ହସି ହସି କହିଲା, "ହଁ ହେ, ତୁମେ ଏଡ଼େ ଦୁଷ୍ଟ ନା ?" ଖଣ୍ଡେ କାଗଜ, ଖଣ୍ଡେ ଡାଙ୍ଗ ପଲଙ୍କ ଚଳୁ କାଟି ଆଣିଲା—ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳି ଅନ୍ଦାଜ ଚୌଡ଼ା, ଦେଢ଼ହାତ ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡେ କାଗଜ— କଳା ଆଉ ହଳଦିଆରେ ଚିତ୍ର ହୋଇଛି ଏକ ପାଖ ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡେ ଗେଙ୍ଗୁଟି ବନ୍ଧା । ସେହି ଗେଙ୍ଗୁଟିଟା ଧରି ଫୋପାଡ଼ ଦେଲେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡକ ହଲହଲ ହୋଇ ସାପପରି ଚାଲିଯାଏ । ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ବାଉଁଶକଣି ଆଗରେ ଗୋଟାଏ କଣ୍ଟା ବନ୍ଧା । ମୋହିନୀ ହସି ହସି କହିଲା, "ତୁମେ ଏଡ଼େ ଦୁଷ୍ଟ, କବାଟ କଣରୁ କାଗଜ ଖଣ୍ଡ ଫୋପାଡ଼ ଦେଇ କଣ୍ଟାଟା ଫୁଟାଇ ଦେଲ ?" ମଦନ ବାବୁ କହିଲେ, "ହୋଇ ଲୋ ଶୁଙ୍ଖି, ମୁଁ କାହିଁକି କହିଦେଲୁ କିଁଆ ? ସାପ ଦେଖାଇଲୁ କିଁଆ ?" ଶୁଙ୍ଖି ହସି ହସି ପଳାଇଲା ।

ଅଧର୍ମ ବିତ୍ତ

ବିଜେ ନରହରିପୁର ଶାସନ ମୁଣ୍ଡ ସାହାଲା ଦରଳୁ ଛାଡ଼ ପରୁଶ ଷାଠିଏ କଦମ ଦୂରରେ ବଳଦେବଙ୍କ ପୂଜାପିଣ୍ଡି ବା ମଣ୍ଡପ । ଗ୍ରାମ ଦଗକୁ ଛାଡ଼ ପିଣ୍ଡିର ଆଉ ତିନି ପଟରେ ପାଞ୍ଚସାଲା, ଦଶସାଲା, ମଧ୍ୟଭଳ ଅତି ପୁରୁଣା ବୁଢ଼ା, ଚଣ୍ଡରେ ଶହେ ସାତ ନଡ଼ଆ ଗଛ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଶାସନ ମହାଜନଙ୍କ କୋଠ ଗଛ । ଫଳ ଏକସଙ୍ଗରେ ତୋଳା ଯାଇ ଭାଗପିଛେ ବାଣ୍ଟ ହୁଏ ।

ସକାଳ ଓଳ ବେଳ ଦଣ୍ଡକ ସମୟରେ ନଡ଼ଆଗଛ ମୂଳରେ ଜଣ ପରୁଶ ବ୍ରାହ୍ମଣଗୋସାଇଁ ବିଜେ ହୋଇଛନ୍ତି । ପୁରୁଖା ପୁରୁଖା ଭଲଆ ଆଉ ମର୍ଯ୍ୟାଦା- ବନ୍ତ ପୁଣି ଦୂର-ଗାଁରୁ ଆସିଥିବା ବନ୍ଧୁମାନେ ନଡ଼ଆ- ପତ୍ରବୁଣା ଚଟେଇରେ ବସିଛନ୍ତି, ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କର ଭୂମ୍ୟାସନ । ସାନ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏ

ନଡ଼ିଆବୁଦାରେଇ ତଳେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ ହୋ ହା ପାଟିକରି ଖେଳୁଥାନ୍ତି, ହେଲେ ଆଜ ସେମାନଙ୍କ ପାଟିରେ କଥା ନାହିଁ । ଯୋଡ଼ିକୁ ଯୋଡ଼, ପୁଞ୍ଜାକୁ ପୁଞ୍ଜା ପିଲ ଖୁବ ଦୂରରେ ଛୁରେଇ ଭିତରେ ବୁଲି ବୁଲି ଗୋସାଇଁମାନଙ୍କ ସଭା ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଯେମନ୍ତ ବୁଝିଛନ୍ତି, ଆଜ ଗାରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ କଣ ହେବ । ଶାସନ ଗୋସାଇଁମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆହୁରି ବି ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଦୂରଦୂରାନ୍ତର ଗାଁରୁ ଗୋସାଇଁମାନେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ, ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୁଳିବାପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି । ଭେଣ୍ଡିଆ ଜଗୁ ପଣ୍ଡାଏ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ପାପୁଲରେ ଗୋଟିଏ ପଥର କୁଣ୍ଡି ଯାକି ଧରି ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ା ଗୋଟାଏ ନାସଘୋଟା ବାଡ଼ିରେ ଘଡ଼ର ଘଡ଼ର କରି ନସ ଘୋଟୁଥିଲେ । ଘୋଟା ହୋଇଗଲା । ଆଗେ ମୁରବିଉଳିଆ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ, ପଛକୁ ଆଉ ଆଉ ମହାଜନଙ୍କ ଆଗରେ କୁଣ୍ଡି ଦେଖାଇଲେ । ସମସ୍ତେ ଟିପେ ଟିପେ ନାସ ନେଇ ସୁଁ—ସୁଁ କରି ନାକ ଦୁଇ ପୁଡ଼ାରେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଲେ ।

ନାସ ସୁଙ୍ଗାସୁଙ୍ଗି ବାଦେ ପ୍ରଥମେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରେ ପଚାରିଲେ, "ମାମୁ ! କର୍ଜାଟା ତୁମ ଅଙ୍ଗିତା, ନା ଅଜାଙ୍କ ଦେହକର ?" (ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରେ ଦିବାକର ଦ୍ୱିବେଦୀଙ୍କ ଭଣଜା, ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍‌ସ ପାସ, ଗୋଟାଏ ମାଇନର ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର । ମାମୁଙ୍କ ବିପଦ କଥା ଶୁଣି ଆଉ ଆଉ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ସଙ୍ଗୁଳି ଆସିଛନ୍ତି ।)

ଦ୍ୱିବେଦୀଏ କହିଲେ, "ନାହିଁ ନାହିଁ ବାପା । ମୋ ଅଙ୍ଗିତା ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା ବି ନୁହେ । ବାପା ତାଙ୍କ ମଝିଆଁ ଝିଅ ତାରି ନାମା ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟକୁ ସାହୁ ପାଖରୁ ଶହେ ଟଙ୍କା ଖଣ୍ଡେ ତାଲପତ୍ର ଗୁଜା ଲେଖି-ଦେଇ ଆଣିଥିଲେ । ତହିଁ ଆର ବରଷ ପଞ୍ଚାଶଟି ଟଙ୍କା ଘେନି ସାହୁ ପାଖକୁ ଗଲେ, ମନରେ କରିଥିଲେ, କଲନ୍ତର ଛୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ମୂଳକୁ ବାକି ପଏଠ କରି-ଦେବେ । ମହାଜନ ଟଙ୍କା ଦେଖି ଜିଭ କାମୁଡ଼ି ପକାଇ କହିଲେ, 'ଏ—ଏ କଣ ଗଦେଇ କକେଇ ? ଶୁଣିଲି, ତୁମେ ପରା ଧାନ ବିକି ଏ ଟଙ୍କା ଉଣିଛ ! ରାମ— ରାମ— ରାମ ! ଏଟା କି କଥା ? କୁଟୁମ୍ବଦାରିଆ ଘର, ଧାନ ହେଉଛି ଜୀବନ, ଧାନ ହେଉଛି ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତାକୁ କଣ ବିକନ୍ତି ? କେତେ ବା ଧାନ ପାଇଛ—ଉଠାଅ, ଉଠାଅ—ଟଙ୍କା ଉଠାଅ । ତୁମେ ମୋ କୁଳପୁରୋହିତ, ସହଜରେ ଧର୍ମର କକେଇ, ଟଙ୍କାଟା ତୁମ ପାଖରେ ଥିଲେ ଯେ, ମୋ ପାଖରେ ଥିଲେ ସେ । ଯାଅ ଯାଅ, ଏହି ଟଙ୍କାରେ ଧାନ କିଣିପକାଅ । ନାହିଁ ନାହିଁ, ଗାଁରେ ଦଶ ଯଜମାନ ଘରେ ବି ହାନହଣା ପଡ଼ିଗଲା ତ ଏକାଦିନକରେ ଟଙ୍କା ଦେବ ।' ବାପା ତ ଥିଲେ ମରହଟିଆ ସାଦାସିଧା ଲୋକ, ସାହୁର ମିଠା କଥାରେ ଏକାବେଳକେ ତରଳି ଗଲେ । ବାପା କ'ଣ, ତୁମେ ଯାଅ ନା, ଶୁଣିବ, କେଡ଼େ ମିଠା କଥା କେତେ ନିର୍ମାୟା କଥା —ମନରେ କରିବ ଏହାପରି ସରଳ, ପରୋପକାରୀ, ଧାର୍ମିକ ଲୋକ ଜଗତରେ ନାହିଁ । ଏଇ ଯେ ତୁମ ଆଗରେ ବସିଛନ୍ତି ରାମ ମହାପାତ୍ରେ, ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରେ, ବିଶ୍ୱନାଥ ଶତପଥୀଏ, ଗ୍ରାମ ପାଢ଼ୀଏ, ସମସ୍ତଙ୍କର ଠିକ୍ ଏହିପରି ହାଲ । ଝିଅ ପୁଅ ବିଭାକୁ ଟଙ୍କା ଆଣିଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ତିରିଶ ତିରିଶ ମାଣ ଶାସନ ଭାଗ ଜମି ଆମ ଜମି ସହିତ ଏକା ତାରିଖରେ କଟକ ଜଜ କୋର୍ଟରେ ନିଲମ ହୋଇ ଯାଇଛି, ଗୋରୁ ଖୋଜରେ ଖୋଜେ ବି ଜମି କାହାରି ନାହିଁ । ଆହୁରି ବି ଛ ଜଣ ମହାଜନଠାରୁ କରଜା ଖାଇଥିଲେ, ମୂଳକଲନ୍ତରରେ ବୁଡ଼ି ରହିଲେଣି । ସେମାନଙ୍କର ବି ଆଉ ବର୍ଷେ ଛ ମାସ ବାଦେ ଜମିବାଡ଼ି ଗଲା ପରି । ତୁଛା ଏହି ଶାସନରେ ? ଏ ଅଞ୍ଚଳ ଦଶଖଣ୍ଡ ଗାଁରେ ଯାହାର ଭଲ ଜମି ଖଣ୍ଡେ ଦେଖିଲା ତ, ଶୁଙ୍ଘି ଶୁଙ୍ଘି ବୁଲୁଥିବ । କାହାରି ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ବଡ଼ି ଅଧରେ ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେବ । ଥରେ ଯଦି ଟଙ୍କା ତା ଘରୁ ଉଠାଇଲ ତ, ତିନପୁରୁଷରେ କଣ ଶୁଝିଛ ? କଲନ୍ତର,

କଳନ୍ତରର କଳନ୍ତର, ତହିଁର କଳନ୍ତର ଲଟ ଲଗି ରହିଛି । କରଣଗୁଡ଼ାକ ବି ସେହିପରି ମିଳି ଯାଇଛନ୍ତି । କିଏ ଚାରିଟଙ୍କା ପେଠ କଲା ତ, ପାଞ୍ଜିରେ ବସିଲା ଦେଢ଼ ଟଙ୍କା । ହିଁ, କଣ କହୁଥିଲି, ବାପା ତ ତା କଥାରେ ଭୁଲି ଟଙ୍କା ବାହୁଡ଼ାଇ ଆଣି ପୁଣି ଧାନ କିଣି ଥୋଇଲେ । ତହିଁ ଆର ବରଷ କେଉଁଠୁ ପାଣି ହେଲା ଛୁନ୍‌ଚୁଛୁଟ, ଧାନ ଭଲ ଫଳିଲା ନାହିଁ । ସେହି ସମୟରେ ପୁଣି ତୁମ ସର ମାଉସୀର ବିଭା ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ୯ ବର୍ଷ ପୂରି ଯାଉଛି, 'ଦଶବର୍ଷା ତୁ କନ୍ୟକା,' ବିଭା ନ ଦେଲେ କନ୍ୟାଦାନ ଫଳ ନାହିଁ । ବାପା ଯାଇ ସାହୁ ଦୁଆରେ ହାଜର । ସାହୁ ତ ଢାଲେଇ ପଡ଼ି ବେଳ ଉଣ୍ଡୁଥିଲା, ଦାଉ ପଡ଼ିଗଲା । ସାହୁ କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି କହିଲା, 'ହେଉ ହେଉ, କକେଇ, ନେଇ ଯାଅ—ଏ ଘର ଟଙ୍କା ସେ ଘରକୁ ଯିବ, କଥା କଣ ? ଆହେ ଗୁମୁକରଣେ, ଅଇଲ, କକେଇ କିଛି ଟଙ୍କା ଧାର ନେବେ । ଆଗ ଟଙ୍କାଟାର ମୂଳ କଳନ୍ତର ହିସାବ କଲ ।' ଗୁମୁକରଣ ବସେଇ ମହାନ୍ତିଏ ହିସାବ କରି କହିଲେ, 'ଆଗ ଟଙ୍କା ମୂଳ କଳନ୍ତର ମିଶି ହେଲା ଅଢ଼େଇଶ, ହାଲକୁ ଶଏ ନେଲେ ହେବ ସାଢ଼େ ତିନିଶ ଟଙ୍କା ।' ଟଙ୍କା ଶୁଣି ବାପା ଚମକି ପଡ଼ିଲେ । ସାହୁ ବାପାଙ୍କ ମନ କଥା ବୁଝି ପାରି କହିଲା, 'ହେଉ—ହେଉ, କକେଇ ଚିନ୍ତା କଣ ? ଦେବା ନେବା ବେଳ ତ ଅଛି । ଆପଣ ମୋ କୁଳ-ପୁରୋହିତ, ଦେବାବେଳେ ଦି'ଶ ଶହେ ଛାଡ଼ି ନେଇ-ଗଲେ ମୋର କଣ ସରିଯିବ ?' ବିଭାଲଗ୍ନ ଆଉ ଆଠ ଦିନ, ଟଙ୍କା ନ ନେଲେ ନୁହେ । ବାପା ସାହୁ କଥାରେ 'ହିଁ' ଭଣିଲେ, କହିଲେ, 'ହେଉ, ଗୁଜା ଲେଖାଯାଉ ।' ସାହୁ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ଗୁମ୍ ମାରି ବସି କହିଲା, 'ବୁଝିଲେ କକେଇ, ଏଇଟା ହେଲା କଳିକାଳ, ଏ ଗୁମାସ୍ତା କରଣଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ପରତେ ନାହିଁ । ଗୁଜା କେତେବେଳେ କଣ କରି ପକାଇବେ, ମୋତେ ପଛକେ ଆପଣ ଦୋଷ ଦେଉଥିବେ । ଟଙ୍କାଟା ଗୋଟାଏ ଟିପ କରି ରେଜେଷ୍ଟରି କରି ପକାଇଲେ ଭଲ ହେବ; କାହାରି ଉଁ ଚୁଁ କରିବାର ବାଟ ନ ଥିବ । ଏଥିରେ କେତେ ବା ଖରଚ ? ଖରଚଟା କଣ ଆପଣ ଉଚ୍ଛୁଣିକା ଘରୁ ଆଣି ଦେଉଛନ୍ତି ?'' ଟିପ ଲେଖାପଢ଼ା ରେଜେଷ୍ଟରି ହୋଇଗଲା । ଯାହା ହେବାର ତ ହେଲା, ଟଙ୍କା ଦିଅ । ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେବାକୁ କଣ ନା ୪୮୭୬ । 'କି ହୋ ଟଙ୍କା ଉଣା କିଆଁ ?' ଗୁମାସ୍ତା ବୁଝାଇଦେଲା, 'ସିନ୍ଦୂକ ପୂଜା ଶତକରା ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା, ଗୁମାସ୍ତା ଖର୍ଚ୍ଚ ଦୁଇ ଟଙ୍କା, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାଲଭୋଗ ଦୁଇ ଟଙ୍କା, ରେଜେଷ୍ଟରି ଖର୍ଚ୍ଚ, ଗୁମାସ୍ତା କଟକ ଖୋରାକି ସବୁ ସବୁ ରକମ ମିଶାଇ ସାଢ଼େ ଛ ଟଙ୍କା । ଗାଏ ସବୁ ପଦକୁ ବାରଟଙ୍କା ଆଠଅଣା । ପୁରୋହିତେ, ଆପଣ ତ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ, ଏତିକି ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ? ଆପଣ ତ ରୋଜନା କେତେ କାରବାର ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ପାଖରୁ କଣ ଟଙ୍କାଏ ମଖାଏ ହଉ ହୁଡ଼ିକରି ନେଲେ ସାହୁଙ୍କ ଗନ୍ତାଘର ପୂରିଯିବ ?' ତମସୁକ ରେଜେଷ୍ଟରି ପାଖରୁ ଗୃହବର୍ଷ କାଳ ସେଥିର କିଛି ନାମ ଚର୍ଚ୍ଚା ନାହିଁ । ବାପା ତା ଦୁଆରକୁ ଗଲେ ଭକ୍ତି କଣ ଦେଖିବ ! 'କକେଇ ! ଆପଣ ଅଇଲେ, ଓଲଗି — ଓଲଗି, ଆରେ ପିଢ଼ାଟା ଦେ ରେ, ଆରେ ପାଦଧୂଆ ଜଳ ଦେ ରେ' ଡାକ ପଡ଼ିଯିବ । ଗଲା ତେରସ୍ତା ବାପାଙ୍କର ଯେମିତି ବିଯୋଗ ହୋଇ ଯାଇଛି, ମହାଜନଙ୍କୁ ତ ପଡ଼ିଗଲା ପୋ'ବାର । ମୂଳ କଳନ୍ତର ଭିଡ଼ି ଦେଇ ବାରଶ କେତେ ଟଙ୍କା କେତେ ଅଣାରେ କଟକ ଅଦା-ଲତରେ ନାଲିସ୍ ଦାଏର କରିଦେଲା । ମୁଁ ଯାଇ ମହାଜନ ପାଖରେ ପଡ଼ିଲି । କହିଲା, 'ଆରେ ଭାଇ ବିକୁ ଗୁମାସ୍ତା-ମାନେ ମୋ ଅଜାଣନ୍ତରେ ନାଲିସ୍ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଯା ଯା, ତୁ ହାକିମ ପାଖରେ ଟଙ୍କାଟା ମାନି ଆ, ପଛରେ ବୁଝାସୁଝା ହେବ ।' ମୋ ମନଟା ଛୁକଉଥାଏ । କଟକ ଯିବାକୁ ମନ ବଳୁ ନ ଥିଲା, ଡରରେ ଯାଇ ତା ଓକିଲ କହିବା ପ୍ରମାଣେ ହାକିମ ପାଖରେ ଜବାବ ଦେଇ ଆସିଲି । ଏହିଟା ହେଲା ଗଲା ବରଷ କଥା । ମୁଁ

ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ଡିକ୍ରି ହେଲା, କେତେ ଟଙ୍କା ଡିକ୍ରି ହେଲା, ଆଉ କଣ ହେଲା ମୋତେ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ । ଶୁଣିଲି, ଗଲା ମକର ମାସ ସାତ ଦିନରେ ମୋର ଘର ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କାର ସମ୍ପତ୍ତି ସାତଶହ ଟଙ୍କାରେ ନିଲାମ ହୋଇଗଲା । ମହାଜନ ଆପେ ନିଲାମ ଧରିଛି । ତା ଗୁମାସ୍ତା କହେ, ମୋ ଉପରେ ଆହୁରି ଛ ଶହ ଟଙ୍କା ପାଉଣା । ଆମର ଶାସନ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଭାଗ ପଚିଶ ମାଣ, ତା ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଯେ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ କିଆ ବଣଟା ଦେଖୁଛ, ସେହିଟା ଏକଚକିଆ ପନ୍ଦରମାଣ ମାଲ ଜମି—ଭାରି କଳନ୍ଦ । ମୁଁ ବୁଝୁଛି, ଏ ଜମିଟା ଉପରେ ତାର ଦଶ ପନ୍ଦର ବରଷ ହେଲା ନଜର ପଡ଼ିଲାଣି । ଯେବେ ଏ ଗାଁକୁ ଆସେ, ସେ ଜମିଟା ପାଖକୁ ଯାଇ ଚାରିପାଖ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖେ—'କେତେ ଧାନ ଫଳେ, କି ଧାନ ଦିଅ', ଦଶ ଥର କରି ପଚାରିବ । ମୋ ମନ ହେଲେ ଛିକିଉଥାଏ । ବିଚାର କରେଁ—କହ, ଭଲରେ ଭଲ କହ, ଏ ଜମିଟା କଥା ତୁହାଇ ତୁହାଇ ପଚାରୁଛ କିଁଆ ? ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ମହାଜନଙ୍କର ଠିକ୍ ଆମ ମାମଲା ପରି ଡିକ୍ରି କରି ଜମି-ବାଡ଼ି ସବୁ ନିଲାମ କରି ନେଇଛି ।"

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରେ କହିଲେ, "ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ଏଇଟା ସାଇଲକ୍ ।" ଭଗବତ ପଣ୍ଡିଏ କହିଲେ, "ନା ନା, ସେଇଟା ଏ ସାଇ ଲୋକ ନୁହେଁ, ତା ଘର ମହାମପୁର —ଏ ଗାଁକୁ ଦେଢ଼କୋଶ ଦୂର ନଈକୂଳରେ ।" ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରେ କହିଲେ, "ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ସେ କଥା କହୁନାହିଁ; ବିଲାତରେ ଗୋଟାଏ ଏହି ରକମ କଳନ୍ତର-ଖିଆ ଲୋକ ଥିଲା, ନା ନାମ ସାଇଲକ୍ ।" ତିଓରେଇ ଡିହାଡ଼ିଏ କହିଲେ, 'ସେ ଯାହାହେଉ, ଏବେ ଉପାୟ କଣ ?" ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରେ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ କହିଲେ, "ଗୋସାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁମାନେ ! ମୁଁ ପିଲାଟା, ମୋ ଅପରାଧ ଧେନିବେ ନାହିଁ; ଗୋଟାଏ କଥା କହିବି, ଏଥିରେ ସାହୁର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ, ଆପଣମାନଙ୍କ ମୂର୍ଖପଣ । ଆପଣମାନଙ୍କ ପାପରୁ ସବୁ ସାରି ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ବସୁଛନ୍ତି ।" ବୁଢ଼ା ଅନନ୍ତ ପାଢ଼ୀଏ ଟିକିଏ ଉଷ୍ମ ଭାବରେ କହିଲେ, "ହୋଇ ହେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପାପ କଣ ? ମୂର୍ଖପଣ କଣ ଦେଖିଲ ?"

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରେ ପୁଣି ଦଣ୍ଡବତଟାଏ କରି କହିଲେ, "ଅଜା ସାଆନ୍ତେ ! ମୋ ଉପରେ ଖପା ହେଲେ ପରା ? ଦେଖନ୍ତୁ, କେଉଁ ମହାତ୍ମା ଶାସନ ବସାଇ ଏତେ ନିଷ୍କର ଜମି ଖଞ୍ଜି ଦେଇ କହିଥିଲେ, 'ଆପଣମାନେ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ ଅଧ୍ୟାପନା କରିବେ, ଦାତାକୁ ତ୍ରିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ ।' ତାହା କରୁଛନ୍ତି କି ? ବୋଲନ୍ତୁ ଭଲା ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଶାସନଟାରେ ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଚୌପାଢ଼ୀ ନାହିଁ । ଲୁଙ୍କା ନାସ ଶୁଙ୍ଘି ଭାଙ୍ଗ ପିଇ ଚୌପଟ ଖେଳି ଦିନ କାଟିବେ ! ଦାତାଙ୍କୁ ତ୍ରିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଥାଉ, ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜାତ ହୋଇ କେତେ ଜଣ ସକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗାୟତ୍ରୀ ଜପ ସନ୍ଧ୍ୟାବନ୍ଦନାଦି ନିତ୍ୟକର୍ମ କରନ୍ତି ? ଏଇଟା କଣ ପାପ ନୁହେ ? ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, କୁଆଡ଼ୁ ଶୁଝିବେ ଭାବନା ନାହିଁ, ଧାଇଁ ଯାଇ ମହାଜନ ଦୁଆରେ ମୁଣ୍ଡ ଲେଖି ବସିବେ, ପୁଅ ଝିଅ ବିବାହରେକୁ ଆପଣା ବଡ଼ପଣ ଦେଖାଇବା ଲାଗି ଅକାରଣ ଟଙ୍କା-ଗୁଡ଼ାଏ ସାରିବେ । ଆପଣା ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାହିଁ ଯେ ନ ଚଳେ, ସେ ମୂର୍ଖ ନୁହେ ତ ଅଉ କଣ ? ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଅତି ପବିତ୍ର ଶାସନଭାଗ ଭୂମିରେ ବାର ଜାତି ଚେର ଗୋଲା ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ବସିଲେଣି । ଏହା ଆପଣ-ମାନଙ୍କ ପାପ ଆଉ ମୂର୍ଖତାର ଫଳ ନୁହେଁ କି ? ଆପଣମାନେ ତ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାକୁ ଲେଉଡ଼ି ଆଣିଛନ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ ଲଗା ହେବ କିଏ ?"

ମାଧ ପାଣିଏ କହିଲେ, "ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯାହା କହିଲେ ସତ, ଷୋଳପଣି ସତ । ହେଲେ ଏଣିକି ଯାହା

ଗୋଟାଏ ବୁଝିସୁଝି କରିପିବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାର ବାଟ କଣ ?"

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରେ—ଆପଣମାନେ କଣ ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି ?

ଆନନ୍ଦ ମିଶ୍ରେ—ଆମ୍ଭେମାନେ କଏ, ମାଲ ମାମଲା କଏ ? କମି କର୍ମାଣି କଥା ବୋଲ, ଦଶ ଜଣ ବାହାର ପଡ଼ିବୁ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରେ—ମାମୁ । ଜମି ନିଲାମ ବାଦେ ସାହୁ ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲେ, କଣ କହିଲା ?

ହିବାକର ଦ୍ୱିବେଦୀ—ଯାଇଥିଲି । ଦଶଥର ଗଲିଣି, ଭେଟ ମିଳେ ନାହିଁ । ବାଧିକା ପଡ଼ୁଛି, କଥା ବୋଲ ପାରିବ ନାହିଁ, ବାହାନା କରି ଶୋଇ ପଡ଼େ— ନୋହିଲେ ବାଡ଼ି ପଛ ବାଟେ ଆଉ ଗାଁକୁ ବାହାରି ଯାଏ । ମୋ କନ୍ଦା କଟା ଦେଖି ସାହୁଆଣୀ କମଳା ଆଉ ତାଙ୍କ ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧର ଦୁହେଁଯାକ କାନ୍ଦି ପକାନ୍ତି । ମୋତେ ବହୁତ ବହୁତ ଆଶ୍ୱାସ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି, ମୋ ଜମି ମୋତେ ଦିଆଇ ଦେବେ । କେଜାଣି କପାଳରେ କଣ ଅଛି । ମା ପୁଏ ଦୁହେଁଯାକ ଏକା ସେପରି ଦୟାଳୁ ସେହିପରି ଧାର୍ମିକ, କାହାରି ଦୁଃଖ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କୁବେର ସାହୁଟା ଯେପରି ନିଷ୍ଠୁର ସେହିପରି କୃପଣ—ହାତରୁ ପାଣି ଗଳିବ ନାହିଁ । ହେଲେ ମା ପୁଅଙ୍କ ଆଗରେ କେହି ଉପାସ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ସାହୁଟା କରଜା ଟଙ୍କା ଲାଗି କାହାରି ଘର ଦ୍ୱାର ନିଲାମ କରିନେଲେ ଏମାନେ ଲୁଚିଲି ତାକୁ ଟଙ୍କା ଧାନ ଦେଇ ତା କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷନ୍ତି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରେ—ଗୋଟାଏ ଆଶା ଅଛି ସତ, ହେଲେ ସେଥିକି ନିର୍ଭର କରି ରହିବାଟା ନିରାପଦ କଥା ନୁହେଁ । ଆପଣାର ବି ଗୋଟାଏ ବାଟ କାଟି ରଖିବା ଉଚିତ । ଉଚ୍ଛୁଣିକା ତାକୁ କେହି ଜମି ଦଖଲ ଦିଅ ନାହିଁ । ମାମୁଁ ! ତୁମେ କହୁଛ, ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କାର ମାଲ ସାତଶ ଟଙ୍କାରେ ନିଲାମ କରି ନେଇଛି । ଏହି କଥା ଓଜର କରି ସାନ ନିଲାମ ପାଇଁ ହାକମଙ୍କ ପାଖରେ ଦରଖାସ୍ତ କର । କଛି ଖରଚପତ୍ର କଲେ ତେର ଦିନଯାଏ ମାମଲା ତାରିଖ ଗଡ଼ିଯିବ । ଏଣେ ତୁମେ ମା ପୁଅ ଦୁହିଙ୍କୁ ଧରି ପଡ଼ିଥାଅ । ଆଜିକା କଥା କାଲିକି ଅନ୍ତର, ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ କିଛି ବାଟ ଫିଟି ଯାଇପାରେ ।

ମିଶ୍ରଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତ ମହାଜନ ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ ଏକାବେଳକେ ପାଟିକରି କହିଲେ, "ଫର୍ଦ୍ଦଜୀବୀ ହୁଅ, ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ ଭବ । ନୋହିଲେ କଣ ଅଞ୍ଜୁଳାକୁ ଅଞ୍ଜୁଳା ଟଙ୍କା ଗଣି ହାକମ ଘର ପାଠ ପଢ଼ିଛ ? ଦେଖ ତ, ଆମେ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକ ଅନ୍ଧାରରେ ଅଣ୍ଡାଳ ହେଉଥିଲେ, କିଛି ବାଟ ଦିଶୁ ନ ଥିଲା, ପିଲାଟି କମିତିକା ଗୋଟାଏ ବାଟ କାଢ଼ି ପକାଇଲା ?

ବୁଢ଼ା ଦନେଇ ମହାପାତ୍ରେ ଟାଣରେ ଦୁଇ ଟିପ ନାସ ଶୁଙ୍ଘି ଦେଇ ଖନେଇ ଖନେଇ କହିଲେ, "ବୁଝିବାଁ ହେଲେଁ ମହାଁଜନ ଗୋଁସଇଁମାନେଁ,

ଅଁଧର୍ମେ ଧନଁ ବଁଢ଼େଁ ବଁହୁଁତଁ ।
ଯିଁବାଁବେଁଳେଁ ଯାଏଁ ମୂଁଳଁ ସଁହିଁତଁ ।

ସମସ୍ତେ ତ ଜାଣୁଛ, ତାହାର ସବୁ ଧନଗୁଡ଼ାକ ତଣ୍ଟି-ଚିପା ମଣିଷରକ୍ତ । ମହାଜନଆଟାରେ ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କାର ମାଲିକ ହୋଇ ବସିଲା । ଯିମିତି ଖିମା ଟଙ୍କାରେ ମାଲିକ ହୋଇଛି, ସେହିଦିନୁ ତ ବଢ଼ି ଯାଉଛି, ଆଉ କଣ ! ଏହି ଯେ କୁବ୍ରାଦର ଦେଖୁଛ, ସେଇଟା ତା ନିଜ ଘର ନୁହେଁ । ଖିମସାହୁ ବୋଲି ଜଣକର ଘର । ଖିମାଟା ବି ଥିଲା କୁବ୍ରାକୁ ବଳି ତଣ୍ଟିଚିପା, ଯକ୍ଷ ବୋଲି ସତିଛି । ପୁଅ ଝିଅ ଘରେ କିଛି ନ ଥିଲା,

ଗୋଟାଏ ପୋଷା ପୁଅ କରିଥିଲି ଯେ, ସେଟା ମଦ ଖାଇ ଗଞ୍ଜେଇ ଖାଇ ମଲା । କୁବ୍ରା ତା ଜାତି ପୁଅ ଲଗ୍ନିକ କେହି ନୁହେଁ, ତା ଘରେ କାରବାରିଆ ଥିଲା । ମାମାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ପଟେଇ ରଖିଥାଏ । ମାମା ଯିମିତି ଆଖି ବୁଜିଛି, କୁବ୍ରା ଗୃହକର ବାକର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହାତ କରି ଓକିଲ ମୁକ୍ତାର ଧରି ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ବୋଲି ସରକାରରୁ ବାହାଲ ହୋଇ ଆସିଲା । ପାପୀଟାର ଧନ ପାଣି ପରି ବଢ଼ି ଯାଉଛି, ଏବେ ଜାଣ ଠକ୍‌କରି ଛୁଡ଼ ପଡ଼ିବ । ଦେଶଯାକ ସନ୍ତାଇ ମାରିଲଣି, ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ଆତ୍ମା କାନ୍ଦୁଛି, ଯାହାର ସେ କିଛି କରି ନାହିଁ, ସେ ବି ଗାଳି ଦେଉଛି । ଏହି ମୋ କଥା ବୁଝ ନା, ପୁଅ ବିଭାକୁ ପଚିଶ ଟଙ୍କା କରଜ ଆଣିଥିଲି, ପନ୍ଦର ବରଷରେ ଛଟା କଳନ୍ତର ଅଢ଼େଇଶ ଟଙ୍କା ଶୁଝିଛି, ପାଞ୍ଚ ଥର ଟିପ ବଦଳାବଦଳ କରି ଶେଷରେ ନାଲିଶରେ ପାଞ୍ଚଶ ଟଙ୍କା ଡିଗ୍ରୀ କରି ମୋର ତିରିଶ ତିରିଶ ମାଣ ଜମି ନିଲାମ କରି ନେଲା । ଚେତିକ ଥିଲା କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ଭରସା । ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ପାଣି ଟୋପାଏ ଦେବାକୁ ଭରସା ନାହିଁ, ଦିନ ରାତି ଆତ୍ମାପୁରୁଷ କାଉଳି ହେଉଛି, ଆଖିରୁ ପାଣି ଶୁଖୁ ନାହିଁ । ଏହି ପଞ୍ଚ ପରମେଶ୍ୱର ଶୁଣନ୍ତୁ, ମୁଁ ପଇତା ଛୁଇଁ କହୁଛି, ଆହୁଁ ତିନି ପକ୍ଷ, ତିନି ମାସ, ତିନି ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ସର୍ବନାଶ ହେବ । ଏହା ଯଦି ନ ହୁଏ, ମୁଁ ଅବ୍ରାହ୍ମଣ, ଏ ବ୍ରହ୍ମଗଣ୍ଠି ଛିଡ଼ାଇ ପକାଇବି । ସେ ତ ଢ଼େର ଦିନ ଆଗରୁ ଯାଇଥାନ୍ତା, କେବଳ ମା ପୁଅଙ୍କ ଧର୍ମରୁ ବର୍ତ୍ତି ରହିଛି ।"

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରେ—ମାମୁ! ସାହୁଆଣୀ ଆଉ ବିଦ୍ୟାଧର ପାଖକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଛନ୍ତି ତ ? ସେହିମାନଙ୍କୁ ଧରି ପଡ଼ୁଥାନ୍ତୁ ।

ମାମୁଁ—ହଁ ବାପା ! ମୋର ଆଉ ଉପାୟ କଣ ? ଦିନେ ଦି'ଦିନ ବାଦେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଏଁ । ମୋର ତ ଗୋରୁ ବାଛୁରି ଘରତଳ ଜମି ସୁଦ୍ଧା ନିଲାମ ହୋଇ ଯାଇଛି, ଆଉ ଉପାୟ କିଛି ନାହିଁ । ସାହୁଆଣୀ ମୋ ଦୁଃଖ ଶୁଣି କାନ୍ଦି ପକାଏ । ସେହି ତ କୋଡ଼ିଏ ନଉତି ଧାନ ଆଉ ପାଞ୍ଚଟା ଟଙ୍କା ଦେବାରୁ ଆଜଯାଏ ଚଳୁଛି । କାଲି ରାତିରେ ବି ବିଦ୍ୟାଧର ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେ ତ ମୋତେ ଟାଣ ଜବାବ ଦେଇ କହିଲା, 'ନନା ! କାନ୍ଦ ନା, ସେପରି ହେଉ ତୁମ ଜମି ତୁମକୁ ଦେବି । ମୁଁ ବାହାଘରରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବାଯାଏ ସବୁର କର । ତୁମେ ତ ଆମ କୁଳ-ପୁରୋହିତ, ସଙ୍ଗରେ ତ ଅବଶ୍ୟ ଯିବ । ଶୁଣିଛି ମୋ ଶ୍ୱଶୁରର ଦଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବିଷୟ, ସେ ବି ତୁମକୁ ଅବଶ୍ୟ ଭଲରୂପେ ମେଲାଣି ଦେବେ ।'

କୁବେର ସାହୁ କହେ, "ମୋର କରଜା କଳନ୍ତରକୁ ଲୋଡ଼େ କିଏ ? ମୋର ଗଡ଼ଜାତ ଥାଉ ।" ଗଡ଼ଜାତ ସୋନପୁରଠାରୁ ଦଶପଣ୍ଡା ଯାଏ ତାହାର ଦଶ ପନ୍ଦରଟା ଗୋଦାମ । ସି ଗୋଦାମରେ ଜଣେ ଜଣେ କରଣ, ଜଣେ ଜଣେ କାରବାରିଆ, ତାର ନିଜର କୋଡ଼ିଏ ସରିକ ବାରଗୋଡ଼ିଆ, ପନ୍ଦର ଗୋଡ଼ିଆ କୁଣ୍ଡୁଳ, ଚକ୍‌ଚକ୍ ନାଆ ଅଛି । ବର୍ଷାଦିନେ ସେଥିରେ ସରକ ନେ ଆଣ କରେ । ନା ଗୁଡ଼ ଖରାଦିନରେ ସରକ ନେ ଆଣ କରିବା ସକାଶେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ବୋଡ଼ିଆ ଯୋଡ଼ାଏ ଥୋର୍ ବଳଦ ଅଛି ।

ବୌଦ ଏଲାକା ହରିହରପୁର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମହାଜନୀ ଗାଁ—ଠିକ୍ ମହାନଦୀ କୂଳରେ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ କାରବାରିଆ ବେପାରି । ପ୍ରଧାନ ମହାଜନଙ୍କ ନାମ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ । ନାମର ଉପଯୁକ୍ତ ମଧ୍ୟ ଗୁଣ । ଲୋକଟି ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ, ସତ୍ୟବନ୍ତ । ପାଞ୍ଚ ସାତ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବିଷୟ, ଘରେ ଠାକୁର ବାଡ଼ି, ସଦାବର୍ତ୍ତ । ସାହୁ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି; ଆଉ ଏବେ ବେପାର ବଣିଜରେ ମନ ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ପୂଜା ପାଠ ହରିନାମ ଭଜନରେ ଲାଗିଥାଏ । ସାହୁ ଅପୁତ୍ରକ;

ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଝିଅ, ନାମ ପଦ୍ମାବତୀ—ବୟସ ପନ୍ଦର ଯାଇ ଷୋଳ ପଶିଛି । ପାଠକ ଜାଣନ୍ତି ଏତେ ବଡ଼ ଅଭିଆଡ଼ୀ କନ୍ୟା ଘରେ ରଖିବାକୁ ମନା । ସାହୁର ଇଚ୍ଛା ଗୋଟିଏ ଘର-ଜୁଆଁଇ ରଖିବ । ପାତ୍ର ଖୋଜି ଖୋଜି ଦିନ ଗଲାଗଲା, କନ୍ୟା ଘରେ ରହିଛି । କନ୍ୟାଟି ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରିଣୀ । କୁବେରର ନଜର ପଡ଼ିଲା, ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧନଟା କିମିତି ଘରେ ପଶେ । ସେ ଭଲକରି ଜାଣେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଘରଜୁଆଁଇ ରଖିବ, ଅନ୍ୟଆଡ଼େ କନ୍ୟାକୁ ବାହା ଦେବ ନାହିଁ । ତା ମନକଥା ମନରେ ଥାଏ ।

କୁବେର ବର୍ଷକୁ ଥରେ ସୋନପୁରଆଡ଼କୁ କୋଟି ଟଙ୍କା କରିବାକୁ ଯାଏ । ଦୁଇବର୍ଷ ଭିତରେ ଦୁଇ ତିନିଥର କରି ଯା ଆସ କରୁଛି । ସୋନପୁର ଯିବାବେଳେ ନାଆ ହରିହରପୁର ଗାଁ ତଳବାଟରେ ଯାଏ । ଦିବାରାତ୍ର ସେହି ଗାଁ ପାଖରେ ସଞ୍ଜ ହୋଇ ପଡ଼େ । କୁବେର ଗାଁ ପାଖ ନଦୀର ଆର କୂଳରେ ନାଆ ଲଟାଇ ରାତ୍ରିରେ ବାସ କରେ । କୁବେର ଘରେ କେବେ ସନ୍ଧ୍ୟା କି ହରିନାମ କରିବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କୋଥଳି ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଯାଇଥାଏ, ନଦୀକୂଳରେ ମେଲାଇ ଦେଇ ରାତି ଛ ଘଡ଼ିଯାଏ ଆଖି ବୁଜି ବସି ଜପ କରେ । ଡେଙ୍ଗଳ-ବେଳେ ବୃହିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଗୁନ ଗୁନ କାରବାରିଆଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମାଲ କିଣାବିକା କଥା ଚଳେ । ହରିହରପୁରକୁ ଶୁଭୁ, ଏଥିପାଇଁ କୁବେର ବେଳେ ବେଳେ ଘଣ୍ଟା ବଜାଉଥାଏ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ କୁବେର ସାହୁର ନାମ ଶୁଣିଥିଲେ, ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ୍ ନ ଥିଲା । କୁବେର ସାହୁ ନଦୀ କୂଳରେ ଅଛନ୍ତି ଶୁଣି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଡଙ୍ଗା ଖଣ୍ଡିକରେ ବସି ନଦୀ ପାର ହୋଇ ଗଲେ । କୁବେର ଖବର ନେଉଥାଏ, ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପହଞ୍ଚିବାବେଳକୁ କୁବେର ସାହୁଏ ଧ୍ୟାନରେ ବସିଛନ୍ତି । ଘଣ୍ଟାଏ ଦି'ଘଣ୍ଟା ବିତିଗଲା, ଧ୍ୟାନ ଭାଙ୍ଗୁନାହିଁ । ଧ୍ୟାନ ଦେଖି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତ ତରଳି ଗଲେଣି । ଧ୍ୟାନ ଭାଙ୍ଗିଲା । କୁବେର ସାହୁ ଯିମିତି ଖବର ପାଇଛି, ଧାଇଁ ଯାଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ଯୁଧିଷ୍ଠିର କହିଲେ, "ହାଁ ହାଁ ! ଏ କଣ କରୁଛନ୍ତି—ଏ କଣ କରୁଛନ୍ତି ? ଆପଣ ଧର୍ମପରାୟଣ, ମୁଁ ପାପୀ, ମୋ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବେ ?" କୁବେର କହିଲେ, "ଏ କଣ ? ଆପଣ ସ୍ୱଜାତିର ମଉଡ଼ମଣି । ଘଣ୍ଟାଏ ହେଲା ବସିଲେଣି, ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।" ଯୁଧିଷ୍ଠିର କହିଲେ, "ନାହିଁ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଧ୍ୟାନଭଙ୍ଗ କରାଇଲି ପରା ? ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।" ଦୁଇଜଣ କୁଣ୍ଠିଆକୁଣ୍ଠେଇ ହୋଇ ଏ କହୁଛି ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ସେ କହୁଛି ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ଦୁଇଜଣ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ହୋଇ ଖଣ୍ଡିଏ କମ୍ବଳରେ ବସିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, "ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ହେଲେ ଆମ ଜାତିର ମଉଡ଼ମଣି । ମୋ କୁଡ଼ିଆ ପାଖରେ ପଦାରେ ମାଡି ବଢ଼ାଇବେ, ମୋର ଯେ ମହାପାପ ହେବ । ଉଠି ଆଜ୍ଞା ହେଉ—ବିଜେ କରନ୍ତୁ—ମୋ କୁଡ଼ିଆରେ ପାଦଧୂଳି ଦେଉନ୍ତୁ । ମୋ କୁଡ଼ିଆଖଣ୍ଡି ପବିତ୍ର ହେଉ ।"

ଦୁଇ ସାହୁ ଯାଇ ଠାକୁର ମେଲାରେ ବସିଲେ । ଠାକୁର ଆଗରେ ଆସନରେ ବସିବାକୁ ମନା, ଦୁହେଁ ଯାକ ଭୂଇଁରେ ବସିଲେ । ରାତି ଅଧଯାଏଁ ଦୁଇ ସାହୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥାଭାଷା ଚାଲିଲା । ଏ କଥା, ସେ କଥା, ବେପାର ବଣିଜ କଥା ହେଉଁ ହେଉଁ ବାହା ପ୍ରସଙ୍ଗ ପଡ଼ିଗଲା । କୁବେର କହିଲେ, "ମୁଁ ବାପାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଢେରଥର ଶୁଣିଛି, ଆଗେ ଗଡ଼ଜାତ ମୋଗଲ-ବନ୍ଦି ମଧ୍ୟରେ ବି ନେଣ ଦେଣ ଚାଲୁଥିଲା । ଦୁଇ କି ତିନି ବୋଡ଼ି ସରିକି ଗଡ଼ଜାତ କନ୍ୟା ମୋଗଲବନ୍ଦିରେ ଥିଲେ, ମୋଗଲବନ୍ଦି କନ୍ୟା ବି ଗଡ଼ଜାତରେ ଥିଲେ । ନହାତି ଦୂରଦୂରାନ୍ତ ବୋଲି ଊଣା ଅଧିକ ପଚିଶ ବର୍ଷ ହେଲା ବିବା, ନେଣଦେଣ ବନ୍ଦ ।" କଥା ଚାଲୁ ଚାଲୁ

ପଦ୍ମାବତୀ ସଙ୍ଗରେ ବିଦ୍ୟାଧରର ବିଭା ପ୍ରସଙ୍ଗ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । କୁବେର କହିଲା, "ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ମୋଗଲବନ୍ଦି କାମ ଚଳାଇବି, ବିଦ୍ୟାଧର ବର୍ଷପାକ ଏହିଠାରେ ରହି କାମ ଚଳାଇବ । ବିଦେଇ ତ ଆପଣଙ୍କ ପୁଅ ହେଲା । ପିଲାଲୋକ, ଜାତି ବେବସା ବୁଝି ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ଧୂଳି ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗିଲେ ସବୁ ଶିଖିଯିବ ଯେ ।" ବିଭା ବିଷୟରେ ଆଉ କିଛି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏକାବେଳକେ ଦିନ ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା, ଆସନ୍ତା ମକର ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ । ବଡ଼ ଘର କଥା ବଡ଼ ବାଜେ, ଦିନକ ମଧ୍ୟରେ କଲ୍ଲାର ଅଧାଅଧି ଲୋକ ଜାଣିଗଲେ, କୁବେର ସାହୁ ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧର ସଙ୍ଗରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଝିଅ ପଦ୍ମାବତୀର ବିଭା ।

ବିଭା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଛିଡ଼ିବା ବାସି ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଦୁଇ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଦେବତାଙ୍କ ନାଟମନ୍ଦିରରେ ବସିଛନ୍ତି । କୁବେର ସାହୁ ଏ କଥା ସେ କଥା ଉତ୍ତାରେ କହିଲେ, "ସମୁଧିଏ ! ସୋନପୁରରେ ମୋର ଢେର କାମ ଥିଲା, ଦେଖୁଛି ମୋର ଯିବାର ହେଉ ନାହିଁ । ଏଇ ବୁଝନ୍ତୁ, ମକର ମାସ ତ ମକର ମାସ, ଛୁଡ଼ ଦେଉନ୍ତୁ, କକଡ଼ାଟା ଚଳୁଛି, ଏଇଟା ବି ଧରୋଟ ଭିତରେ ନୁହେଁ । ବାକି ରହିଲା ସିଂହ କନ୍ୟାରୁ ଧନୁଯାଏ ମହିରେ ପାଞ୍ଚଟା ମାସ । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ଆୟୋଜନ, ଠିକ୍ ଠିକଣା କରିବାକୁ ହେବ । ତା ପୁଣି ନାଆ ଉଠାଣି ମାମଲା, ବାଟରେ ଉଣା ପୂରା ମାସେ କାଳ ଗୁଡ଼ ଦେଉନ୍ତୁ । ମାସ ଗୁରଟା ରହିଲା ହାତରେ । ମୁଁ କହୁଛି, କାଲି ସକାଳେ ଗୁଲଯାଏଁ । ଆଜ୍ଞା ! କଣ ଆଜ୍ଞା ହେଉଛି ?" ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁଏ ଦଣ୍ଡେ ଆଖିବୁଜି ବସି କହିଲେ, "ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ ରହିଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ପରା । ହେଉ, ଅପଣ ଯେପରି ଭଲ ବୁଝନ୍ତି, କରନ୍ତୁ ।"

ମହାମପୁରରେ ଚହଲ ପଡ଼ି ଯାଇଛି, ସାହୁଙ୍କର ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧରର ବିଭା । ହେଲେ, ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ରଡ଼ି ପଡ଼ିଛି । କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡି ଗାଁରେ ସାହୁର ଦୁଇ ତିନି ଶ ଭଲ ଖାତକ । ଧାନ ବୋଲ, ଟଙ୍କା ବୋଲ, ତା ଘରୁ ନ ଖାଇଛି କିଏ ? ସାହୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧରି ବସିଛି, ପୁଅର ବିଭା, ନ ଦେଲେ ନୁହେ । ନୋହିଲେ ମୂଳଟା ଥାଉ, କଲନ୍ତରଟା ଛିଡ଼ାଇ ଦିଅ । ପଇସାଏ ବି କଲନ୍ତର ରଖିବ ନାହିଁ । ଅଜ ଭାଦ୍ରବ ମାସ, ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଟଙ୍କା ତ ଟଙ୍କା, ପୀତାନଳତା ମଞ୍ଜି ନାହିଁ ଯେ ଦେବେ । ଜଣ ଜଣକ ଘରେ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ପିଆଦା । ସମସ୍ତେ ସାହୁ ଦୁଆରେ ଓପାସ ଭୋକରେ ପଡ଼ି ଡକା ଗୁଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ଥୋକେ ଖାତକ ଦଶ ବାର ବରଷର ପୁରୁଣା କରଜାର ମୂଳ କଲନ୍ତର ହିସାବ କରି ତମସୁକ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ କରାଇଦେଇ ଖହାଇ ପାଇଲେ । ତମସୁକରେ ବିଲବାଡ଼ି ଘର ଦୁଆର ସବୁ ବନ୍ଧା ରହିଲା । ସାହୁଆଣୀ ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲେ । ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଅନ୍ନ ଛାଡ଼ି ବସିଲେଣି । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ, ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟଟା ମଙ୍ଗଳରେ ହେଉ । ନା, କିଛି ନୋଉଣୁ ଶହକୁ ଶହ ଲୋକ ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଧର୍ମ ଏତେ ସହିବ କିଂଆ ? ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ସାହୁ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ, ଢେର କାକୁତି କଲେ, ଢେର କାନ୍ଦିଲେ, ଫଳ ହେଲା କଣ ନା, ସ୍ୱାମୀ ପାଖରୁ କଣ୍ଟକିଆରେ ଗାଳି ଗୁଲଜ ଗୁଡ଼ାଏ । ମାଇପି ଲୋକ କଣ କରିବେ, ମାନ ତୁନି ହେଲେ ନାହିଁ । କରଣମାନଙ୍କୁ ଡାକି ମାଆ ପୁଅ କଅଁଳରେ, କେତେକ ହାକମି ବୋଲରେ ବୁଝାଇଦେଲେ, "ଖବରଦାର ! କାହାକୁ କଷ୍ଟ ଦେଇ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କର ନାହିଁ ।" ସାହୁ କରଣଙ୍କୁ ଗାଳି ଫଜତ କରୁଛି, କାହିଁକି ଟଙ୍କା ଅସୁଲ ହେଉ ନାହିଁ ? ହଁ ହିସାବ ହେଉଛି, ହଁ ଟିପା ଲେଖାଯାଉଛି—ଏମିତି କରି ଦିନ କାଟିଲେ । ଯେଉଁ ଜାଗାରେ ସାହୁ ନତାନ୍ତ ଜଗିବସେ, ସାହୁଆଣୀ ତୁନି ତୁନି ଟଙ୍କା ଗଣି ଦିଅନ୍ତି ।

ଏଣେ ବଡ଼ ସରଞ୍ଜାମ ଜଣାକଣି ଧୂମ ଲଗିଛି । ବାଣବାଲ ଆଗତୁରା ବଇନା ଧଇଲ୍ଲ, ଲୁଗା ମୋଟକୁ ମୋଟ କଟେଇ ଘରେ ଜମା, ମଶାଲମଶାଲ କଣିବା ଲଗି ଯୋଡ଼ାଏ କରଣ କଟକ ଧାଇଁଲେ । ହେଲେ; ସାହୁକୁ ଏଥା ଭଲ ଲଗୁନାହିଁ । ତାହାର ଇଚ୍ଛା, ପୁଅ ବଡ଼ ବାହାନାରେ ଖାତକଙ୍କ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ରୁଣ୍ଡାଇ ନେବ । ସାହୁଆଣୀ ବାପ ଜଣେ ଧନବନ୍ତ ଲୋକ ଥିଲ୍ଲ—ସେ ନିର୍ବଂଶ, ତାହାର ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ସାହୁଆଣୀ ପାଇଛନ୍ତି । ସାହୁଆଣୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ନିର୍ବଂଶିଆ ଧନ ଘରେ ରଖିବେ ନାହିଁ, ଦାନପୁଣ୍ୟରେ ଖରଚ କରିବେ । ତାଙ୍କ ଦାନ ଦିଆନିଆ ପୁଅ ବି ଜାଣେ ନାହିଁ । ସାହୁଆଣୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ପୁଅର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଖୁବ୍ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ହେଉ, ସମସ୍ତେ ଖାଇ ପିଇ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ କରନ୍ତୁ । ବାକ୍ସ ଏକାବେଳକେ ଉଦୁଆଁ । ସାହୁ ଏକଥା ସବୁ ଜାଣେ । ପୁଅ ବଡ଼କୁ ପଇସାଏ ବି ଛାଡ଼ୁନାହିଁ, ପୁଣି ବଳକା ଖରଚ ଦେଖି ଭାରି ବିକ୍ଦାର ।

ପନ୍ଦର ଖଣ୍ଡ ସରକ ଚକଚକିଆ ନାଆ, ଗୁଡ଼ାଏ କାଠୁଆ ସଜ ହେଲ୍ଲ । ପୁରୋହିତ ବ୍ରହ୍ମା, ଜ୍ୟୋତିଷ, କରଣ, ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ କେତେ ଜଣ ଦେଶ ଲୋକ, ଭଣ୍ଡାରୀ, ଗଉଡ଼, ଷାଠିଏ ସତୁରି ଜଣ ସରକ ଲୋକ ବରଗହଣରେ ଯିବେ । ନଈରେ ଉଚ୍ଛୁଣିକା ପାଣି ଛୁନ୍ ଛୁନ୍ଟ – ହରିଣ ଖୋଲବା କାଠୁଆ ହତା ଯନ୍ତ୍ର ଧରି କୋଡ଼ିଏ ସବଳ ମୂଲଆ ବି ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଛନ୍ତି । ଉଠାଣି ଯିବାକୁ ଚବିଶ ପଚିଶ ଦିନରୁ ଊଣା ଲଗିବ ନାହିଁ । ହେଲେ, ସାହୁଆଣୀ ଦେଢ଼ ମାସର ରୋଷେଇ ସରଞ୍ଜାମ, ଜଳଖିଆ ସରଞ୍ଜାମ ଦେଲେ । ଖଞ୍ଜ ଅଖଞ୍ଜ ଅଛି, କେଜାଣି ବାଟରେ ମଠ ବହାଇଯିବ ।

ସାହୁଆଣୀ ଯେପରି ଦାନଶୀଳା, ଦୟାବତୀ—ସେହିପରି ସବୁ କାମକୁ ଆଗ । କାଉ ନା କହିରୁ ଅଧରାତି ଯାଏ ଚରଖି ପରି ବୁଲୁଥିବେ, ଟିକିଏ ହେଲେ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ଘର ଖନ୍ଦାରେ ଦୁଇ ଓଳି ଶହେ ଖଣ୍ଡ ଯାଏଁ ପତ ପଡ଼େ । ହାଡ଼ିଆଣୀ, ପାଲୁଣୀ-ଗୁଡ଼ା ପାଛୁଆ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଧରି ବାଡ଼ିଦୁଆର ପଟରେ ବସିଥାନ୍ତି । ସାହୁଆଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କ କଥା ବୁଝନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଇ ଥୋଇ ଆପେ ଖାଆନ୍ତି । ସାହୁଆଣୀ କଥା କେହି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ପୁଅ ବିଦ୍ୟାଧର, ମା ଖାଇଲ୍ଲ ନ ଖାଇଲ୍ଲ ବୁଝେ—ବାଧିକା ପଡ଼ିଲେ ପାଖରେ ବସି ଗୋଡ଼ ହାତରେ ହାତ ବୁଲାଏ ।

ଆଜ ପୁଷ ୧୫ ଦିନ; ବରଯାତ୍ରା ପାଇଁ ଠିକ୍ ହୋଇଛି । ନଈକୂଳରେ ଅଧକୋଶଯାଏଁ ନାଆ କାଠୁଆ ଧାଡ଼ିକ ଧାଡ଼ି ଖଟା । ନାଉରିଆମାନେ ଆହୁଲ, କାତ, ନା-ଟଣା ଦଉଡ଼ି, ହରିଣିଖୋଲା ହତା ଯନ୍ତ୍ର ଧରି ହାଜର । କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ ସରକ ଗାଁରୁ ପିଲପିଲ ଧରି ମାଇକିନିଆ ମରଦ ନଈ ଦୁଇ କୂଳରେ କାତାର ଦେଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । କିଛି ଦୂର ନଈବାଲିରେ ତୋ ତୋ କରି ଗଛବାଣ ଫୁଟିଲ୍ଲ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳି ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ିଲ୍ଲ । ସମସ୍ତେ ବିଦ୍ୟାଧରକୁ ଦୁଃଖ ପାନ୍ତି, ମନ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ମଙ୍ଗଳକାମନା କଲେ । ବରଯାତ୍ରା ଆଗରୁ ଘର ଅଗଣା ଭିତରେ ପିଣ୍ଡି ଉପରେ ନାନ୍ଦୀମୁଖୀ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ହୋଇଲ୍ଲ । ବିଦ୍ୟାଧର ବେଦୀରୁ ଉଠି ମା ପାଖରୁ ମେଲାଣି ନେବାକୁ ଯାଇ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଲ୍ଲ, ମା ପାଦରୁ ଧୂଳି ନେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇଲ୍ଲ । ମା ତୁଳସୀ ମୂଳରୁ ମାଟି ନେଇ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକା କରିଦେଲେ । ତେତିକ-ବେଳେ ବିଦ୍ୟାଧର ମା ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲ୍ଲ, ମୁହଁଟି ସିଠୁଆ କଳା ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଆଖି ଡୋଳା ଯୋଡ଼ାକ ଭିତରକୁ ପଶିଗଲ୍ଲଣି । ବିଦ୍ୟାଧର ଚମକି ପଡ଼ି କହିଲ୍ଲ, "ଏ କଣ ମା ! ତୁ ଇମିତିକା ଦିଶୁଛୁ କିଆଁ ? ଜର ହେଲ୍ଲଣି କି ? ମୁଁ ଶୁଣୁଛି, ଗୁରୁଦିନ ହେଲ୍ଲ ତୁ ଖୁଁ ଖୁଁ କାଶୁଛୁ । ନା, ନା, ତୋତେ ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ମୋ ମନ ବଳୁ ନାହିଁ ।"

ମା—ଏ କଣ ରେ ବାପ ! ଏ କି କଥା ? ଏତେବେଳେ କଣ ଏପରି କଥା କହନ୍ତି ? ବାଟରେ ତୋତେ ଗ୍ରାମଦେବତୀ ରକ୍ଷା କରିବେ, ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ କଲ୍ୟାଣ କରିବେ । ମୋର କିଛି ହୋଇନାହିଁ । ଏହି କେତେ ଦିନ ଘର ଭିଡ଼ ପାଇଁଟିରେ ଲାଗିଥିଲି, ଖିଆ ପିଆ ଠିକ୍ ନ ଥିଲା । ଗ୍ରାମ-ଦେବତୀଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଦହିମାଛ କରି ଯା ।

"ମଙ୍ଗଳଂ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଃ"—

ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ପୁରୋହିତ ବରଅନୁକୂଳ କରାଇ ଦେଲେ ।

ହରିପୁରରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହାତଗଣନ୍ତା ଠିକ୍ ପଚିଶ ଦିନ ଲାଗିଲା । ସଙ୍ଗରେ ଦଫେ ଗୋଟିପୋ ଗାଆଣିଆ ଥିଲେ । ଭଲ ଜାଗା ପାଇଲେ ଦିନେ ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ନାଚ ଗାଆଣ ହୁଏ । ନଦୀକୂଳ-ପାଖିଆ କୋଶକ ବାଟରୁ ଲୋକେ ଧାଇଁଆସି ଗାଆଣ ଶୁଣନ୍ତି ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁଙ୍କ ଘର କୋଶକ ଦୂରରୁ ସଞ୍ଜବେଳୁ ରୋଷନାଇ ଲାଗିଲା । କଟକୀ ଭୁଇଁଚମ୍ପା, ଚନ୍ଦ୍ରଉଦିଆ, ଗଛ ବାଣ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିଲା । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ବି ଢେର ବାଜା, ବାଣ ଠିକ୍ କରିଥିଲେ । ଦଶ କୋଶ ବାଟରୁ ଲୋକେ ଚୂଡ଼ା ଗୁଡ଼ଲ ବାନ୍ଧି ରୋଷନାଇ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ବାହୁଡ଼ିବା ବେଳେ ବୋଲବୋଲି ହୋଇ ଗଲେ, ଗୋଟାଏ ରଜାପୁଅ ବାହାରେ ବି ଏତେ ଆଟୋପ ହେବ ନାହିଁ ।

ବିଭା ସରିଲା, ଅଷ୍ଟମଙ୍ଗଳା ବି ହୋଇଗଲା । ଏବେ ବର କନ୍ୟା ବିଦା କଥା ! ହଁ ଆଜି, ହଁ କାଲି, ହଁ ଆସନ୍ତା ଶୁକ୍ରବାର—ରବିବାର ଏହିପରି କରୁଁ କରୁଁ ମାସେ କାଳ ବିତି ଗଲାଣି । ଶେଷରେ ଦିନେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ କୁବେର ସାହୁଙ୍କୁ କହିଲେ, "ସମୁଧିଏ ! ନଈରେ ନାହିଁ ଜଳ—ଢେର ଜାଗା ହେଲାଣି ଖୋଳିବାକୁ ହେବ—ଢେର ବିଳମ୍ବ ହେବ । ଏଣେ ଖରା ପଡ଼ି ଆସିଲାଣି । ତୁମ ଆମ କଥା ଯାହାହେଉ, ପିଲାଯୋଡ଼ାକ ଯାଉଛନ୍ତି, ପୋଇଲି ପରିବାରୀ ଦି ଜଣ ସଙ୍ଗରେ ଥିବେ, ସେମାନଙ୍କର ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହେବ । ମୁଁ କହୁଛି, ଗହଣ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଦା କରି ଦେଉନ୍ତୁ, ପିଲାଟି ଆଉ ଆପଣ ଦୁଇଜଣ ରହନ୍ତୁ । ପଞ୍ଚିଲୁ ଆଷାଢ଼, ଯିମିତି ନଈରେ ପିଚାପାଣି ପଡ଼ିବ, ନାଆ ମେଲି ଦେବେ । ଆପଣ କଣ ଏବେ ପରଲୋକ ଯେ ଜଗିଜାଗି କଥା କହିବି ? ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଚଞ୍ଚଳ ସବୁ ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ପିଲାମାନଙ୍କୁ ତ ବିଖଣ୍ଡ ହେଣାଗାଣ୍ଡି ଦେବାକୁ ହେବ । ଦେଖୁଛନ୍ତି ତ ପୁଞ୍ଜାଏ ବଣିଆ ଦିନ ରାତି ପାଇଁଟିରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଚଞ୍ଚଳର କାମ ନୁହେଁ—ତିନିଏ ମଠ ନ ହେଲେ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆଉ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଚିଜ ତ ଦେବାକୁ ହେବ । ଆଠଖଣ୍ଡ ନାଆ ଗହଣରେ ଦେବି, ତିଆରି ସରି ନାହିଁ । ନଈକୂଳରେ ଯାଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ଅଧାଅଧି ବି ହୋଇ-ନାହିଁ ।" କୁବେରସାହୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବିଲା, 'ଏହି ତ ଷୋଳଗୋଡ଼ିଆ ସାତଖଣ୍ଡ ନାଆ ତିଆରି ଲାଗିଛି, ଗହଣାଗାଣ୍ଡି ବି ତିଆରି ଲାଗିଛି, ପିଲାଟା ଘରକୁ ଚଞ୍ଚଳ ଯାଇ କଣ କରିବ ? ପଇସାର ଫନ୍ଦି ଫିକିରରେ ମନ ନାହିଁ, ମା ପୁଏ ଯୋଡ଼ାକଯାକ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦିଅ, ତାଙ୍କୁ ଦିଅ, ଘରୁ ଚିଜବସ୍ତୁ ବାଣ୍ଟିବାରେ ଲାଗିଥିବେ । ଉଚ୍ଛୁଣିକା ଏତିକି ଲାଭ, ବୁଢ଼ା ଆଖି ବୁଜିଲେ ସବୁ ମୋର । ନା ନା, ବୁଢ଼ାର ମନ ଭାଙ୍ଗିବା ଭଲ ନୁହେଁ ।' ଘର ପାଖରେ କୁବେର ସାହୁ ମୁହଁରୁ କେବେ କେହି ଠାକୁର ନାମ ଶୁଣିନାହିଁ, ସବୁବେଳେ କଳନ୍ତର ଲାଭ ହିସାବ । ହରିହରପୁରକୁ ଆସିବାଦିନୁ ସବୁବେଳେ ମୁହଁରେ 'ଜଗନ୍ନାଥେ—ଜଗନ୍ନାଥେ—ନୀଳାଚଳନାଥ' ଲାଗି ରହିଛି । କୁବେର ଆଖି ବୁଜି କହିଲା, "ହେଉ ହେଉ, ସମୁଧିଏ ! ଆପଣ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କରିବେ, କିଏ ଅନାସ୍ଥା କରିବ ? ଆପଣ ତ ସବୁ ଜାଗାର ମାଲିକ ।" ଗହଣର ସବୁ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଦା କରି ଦିଆଗଲା, କେବଳ ବାପେ ପୁଏ ଆଉ କେତୋଟା ଚାକର ରହିଲେ ।

କୁବେର ସୋନପୁର, ବୌଦ ସବୁ କୋଠିର କରଣ କାରବାରଅଙ୍କୁ ଲେଖି ଦେଲା, "ମଫସଲରେ କିଛି ପାଉଣା ରଖିବ ନାହିଁ । ସବୁ ନାଆରେ ସଉଦା ବୋଝାଇ କରି ଚହଲୁ ଆଷାଢ଼ରେ, ଯିମିତି ନଈରେ ପିଚାପାଣି ଚଢ଼ିବ, ହରିହରପୁର ଘାଟରେ ନାଆ ଧରି ହାଜର ହୋଇଯିବ ।" ଏଣେ ଘରଠାରେ ସାହୁଆଣୀ ବିଛଣା ଧରିଲେଣି । କବିରାଜ କହିଲା, "ଏଇଟା ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା—ଶିବଙ୍କ ଅସାଧ । କରଣମାନଙ୍କୁ ଡାକି ସାହୁଆଣୀ ସାବଧାନ କରାଇଦେଲେ, "ଖବରଦାର ! ହରିହରପୁରକୁ ମୋ ବେମାରି କଥା ଲେଖିବ ନାହିଁ, ପୁଅ ଶୁଣିଲେ ଧାବରିଯିବ ।"

ବିଦ୍ୟାଧର ଶ୍ୱଶୁର ଘରେ ରାଜଭୋଗରେ ଅଛି । କନ୍ୟାଟି ଯେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ, ଗୁଣବନ୍ତୀ, ସେହିପରି ପତିବ୍ରତା । ତେବେ ବି ଆଠଦିନକୁ ଆଠଦିନ ଘରପାଖରୁ ମା'ଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ନ ପାଇଲେ ଆକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼େ । ଶେଷ ଶଠିରୁ ଶୁଣିଲା, ମାଙ୍କ ବେମାରି ଭଲ ହୋଇଗଲାଣି, ଏବେ ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ । ତେବେ ମା ବୋହୂକୁ ଦେଖି, ଏହି କଥା ମନରେ କରି ବେଳେ ବେଳେ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇପଡ଼େ ।

ସୁଖର ଦିନ ଘୋଡ଼ା ଛୁଟିଲା ପରି ଧାଇଁଛି । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଘରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ହୁହୁଁ ହୁହୁଁ ଚାରିମାସ ଚାଲିଗଲା । କନ୍ୟା ବିଦା ପାଇଁ ଯାହା ଯାହା ଲୋଡ଼ା, ସବୁ ଠିକ୍ ଠାକ୍ ହୋଇଗଲାଣି । ଦଶଖଣ୍ଡ ନୂଆ ତିଆରି ନାଆ ଭୁଠରେ ଧାଡ଼ି କରି ଖଟା ହୋଇଛି । ସବୁ ନାଆ ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ମଣ୍ଡମା, ଦୁଇ ମଙ୍ଗରେ ଫର ଫର ହୋଇ ପତାକା ଉଡ଼ୁଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଯୌତୁକ ନାଆ । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ାଏ ନାଆ ସୁନ୍ଦର ମଣ୍ଡମା । ଖଣ୍ଡିକରେ ଝିଅ, ଆଉ ଖଣ୍ଡିକରେ ଜ୍ୱାଇଁ ବସି ଯିବେ । ଆଷାଢ଼ ମାସ ଯିମିତି ପଶିଛି, ନାଆସବୁ ବୋଝାଇ ଲଗିଲା । ବାସନ ତେଢ଼ି, ଆଢ଼ଖିର, ଲୁଗା ପେଡ଼ି, ଶିଳ, ଶିଳପୁଆ, ଝାଞ୍ଜୁଣିମୁଠା ଯାଏ ଘରକରଣା ଜିନିସ, ଦୁଇ ବରଷ ଚଳିବା ମାଫିକ ଦାନ୍ତକାଠି ଖଣ୍ଡିକ ସୁଦ୍ଧା ଛଖଣ୍ଡ ନାଆରେ ବୋଝାଇ ହେଉଛି । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁର ତାକିଦ୍—'ଖବରଦାର, ବୁଝି ସୁଝି ଦିଅ, ଝିଅ ଦୁଇ-ବରଷଯାଏ ଶ୍ୱଶୁର ଘରେ ପାଣି ମନ୍ଦାକ ଗୁଡ଼ ଯେମନ୍ତ ଆଉ କିଛି ଛୁଇଁବ ନାହିଁ ।' ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, ଯୌତୁକ ଜିନିସର ଦାମ ପଚିଶ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ ଊଣା ନୁହେ ।

କୁବେର ସାହୁର ଦୂରଦୂରାନ୍ତର କୋଠିମାନଙ୍କରୁ ତିରିଶଖଣ୍ଡ ସରକ ନାଆ ସରକ ବୋଝାଇ କରି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ନାଆସବୁ ପୂରା ବୋଝାଇ, ପାଣିଲହଡ଼ି ଚାଲକୁ ଛୁଇଁ ଦେଉଛି । କୋଶେଯାଏ ସବୁ ନାଆ ଖଟା ହୋଇଛି । ଆଜଠୁଁ ଦେଖଣାହାରୀମାନେ ମଫସଲରୁ ଆସି କୂଳରେ କାତାର ଦେଲେଣି ।

ଆଷାଢ଼ କୃଷ୍ଣ ଦଶମୀ ଦିନ ଯାତ୍ରା ଠିକ୍ ହେଲା । ରଥ କାଠ ମେଲାଣି ଭଳିଆ ପାଣିକୁ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି—ନୋହିଲେ ନାଆସବୁ ଖିଷ୍ଟୁ ପାରି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ପୂରା ପାଣି ବି ହୋଇଗଲା । ଆଜି ଯାତ୍ରାର ଦିନ । ହଜାର ହଜାର ଦେଖଣାହାରୀ ନଈ ଦୁଇ କୂଳରେ କାତାର ଦେଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ନାଆରେ ଚାରି ଚାରିଜଣ ଆହୁଲା ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ପଛରେ ମଙ୍ଗଧରା । ଆଗ ମଙ୍ଗ ଉପରେ ବାଟ-କଢ଼ାଣିଆ ଛିଡ଼ା । ଏହି କଢ଼ାଣିଆ ନ ହେଲେ ନାଆ ଖିଷ୍ଟୁ ପାରି ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଆଠମଲ୍ଲିକ ଉପରକୁ ମୁଣ୍ଡାପଡ଼ା ଗାଁଠାରୁ କଇଁଶା ଗଡ଼ଯାଏ ଷୋଳ ସତର ମାଇଲ ଭିତରେ ଖିଷ୍ଟୁ ପଡ଼େ । ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥର ସବୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ନଈମଧ୍ୟରେ ସଜା କରି ବସିଲା ପରି ବସିଛନ୍ତି । ବଢ଼ିପାଣିରେ ସେହି ପଥର ସବୁ ବୁଡ଼ିଗଲେ ତା ଉପର ଦେଇ ନାଆ ସବୁ ଭସିଯାଏ । କେତେ ପଥର ବୁଡ଼େ ନାହିଁ । ଗୋଡ଼ାଏ ପଥର ଉପରେ ଚାରିଖଣ୍ଡେ, ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳ ଜଳ । ନାଉରୀକୁ ପଥର ଦିଶେ ନାହିଁ । ଏ ଖିଷ୍ଟୁ ଜାଗାଟାରେ

ନଈ କମ୍ ଓସାର ଯୋଗୁଁ ପାଣିର ଭାରି ତୋଡ଼, ଘଣ୍ଟାକ ମଧ୍ୟରେ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ ବାଟ ନାଆ ଭାସିଯାଏ । ସେହି ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍କା ବଙ୍କା ସାପଚଲା ପରି ବାଟ । ନାଆ ସେହିବାଟେ ଯାଏ । ସେ ବାଟଟା କଡ଼ାଣିଆକୁ ଜଣା । ସେ ଜାଗାରେ ପାଣିର ଭାରି ତୋଡ଼, ପଥରରେ ବାଜି ଏପରି ଶବ୍ଦ କରେ ଯେ, କଡ଼ାଣିଆ କଥା ପଛ ମଙ୍ଗଧରାକୁ ଶୁଭେ ନାହିଁ । କଡ଼ାଣିଆ ଦୁଇ ହାତରେ ବାଟ ଠାରି ଦେଉଥାଏ । ଖଣ୍ଡ ପାର କରି ଦେଇ ବାଟକଡ଼ା କଇଁଥାଗଡ଼ଠାରେ ନାଆରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼େ । ତା କାମ ଛୁଟିଗଲା । ତିନଦିନ ହେଲା ଶ୍ରବଣା ପଶିଥିଲା, ଭାରି ପାଣି, ଭାରି ଝଡ଼ । କାଲି ସଞ୍ଜରୁ ପାଣି ଛାଡ଼ିଛି । ସକାଳେ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତା ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସୁନା ପେଣ୍ଡୁ ପରି ଉଇଁ ଆସିଲେ । ଫେର ଥରେ ସାହି ଘର ଭିତରୁ ଭାରି କାହାଳୀ ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳି ଶୁଭିଲା । ବର କନ୍ୟା ନାଆରେ ବସିଲେ । 'ଜେ ଜେ ଗଙ୍ଗାମାତା' କହି କହି ନାଉରୀମାନେ ଆଗେ ବରକନ୍ୟା ନାଆ ମେଲି ଦେଲେ, ତା ପଛକୁ ତା ପଛକୁ ସବୁ ନାଆ ମେଲି ଗଲା । ଦୁଇ କୂଳରୁ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ 'ହରିବୋଲ' ପକାଉଅଛନ୍ତି ।

ଆଗ ନାଆ ଭାସି ଯାଇ ଦୁଇକୋଶ ଦୂର ଶ୍ୟାମପୁର ଗାଁ ସଲଖରେ ଯିମିତି ପହଞ୍ଚିଛି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ବୁଡ଼ିଗଲେ । ନାଉରୀଏ ଜାଣନ୍ତି, "ଉଇଁ ନ ଦିଶେ, ହସି ପଶେ, ବାପ ବୋଲେ ପୁତା-ନଷ୍ଟେ ବରଷେ ।" ନଈ ଦୁଇ କୂଳ ଲୋକେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଅନାଇଛନ୍ତି, ନାଉରୀଏ ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ 'ହରିବୋଲ' ଦେଇ ନାଆ ବାହି ଯାଉଛନ୍ତି । ଯୋଡ଼ାଏ ନାଆ ଖଜା ପିଠା ବୋଝାଇ, ନାଆ ଖଟାଇ ଖାଇବେ । ଏତିକିବେଳେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣରୁ ହେଁସଖଣ୍ଡ ପରି ଖଣ୍ଡେ ସାନ ଧୂଳିଆ ମେଘ ଉଇଁ ଆସିଲା । ସିଲସିଲ ପବନ ଝିଲକିଲା । ନାଉରୀଏ ଡରିଗଲେ । ଆଉ ସମସ୍ତେ ବାହାଣରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । 'ଜେ ଜେ — ଗଙ୍ଗାମାତା କି ଜେ' ଗୀତ ଗାଇ ଆହୁଲା ବାହୁଛନ୍ତି । ନାଆ ଯିମିତି ମୁଣ୍ଡପଡ଼ା ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁଛି, କଥା ପଦକେ ଗୋଟା ଆକାଶ ମେଘ ଘୋଡ଼େଇ ପକାଇଲା, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପବନ, ତା ପଛକୁ ପାଣି । ପବନ ତ ପବନ, ଏପରି ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ପବନ କାଳେ ସକାଳେ ଦେଖିବାର ନାହିଁ । ବେତନାସି ଗୋଛରେ ବାଡ଼େଇଲା ପରି ନାଉରୀମାନଙ୍କ ଦେହକୁ ପାଣି ଛାଟ ମାରୁଛି । ଦିନଯାକ ବରଷା ଖାଇ ଯେଉଁମାନେ ନାଆ ବାହିଯାନ୍ତି, ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ସେ ନାଉରୀଗୁଡ଼ାକ ହାଲିଆ ହୋଇ ଝଡ଼ିଲେଣି । ଦୁଇ କୂଳରୁ ଡାକ ପଡ଼ୁଛି, "ନାଉରୀ, କୂଳ ଭିଡ଼ା, କୂଳ ଭିଡ଼ା ।" ବାଟକଡ଼ା ଡାକୁଛି, "ମଙ୍ଗୁଆଳ କୂଳ ଦେଖା — ଆରେ କୂଳକୁ ଦେଖା ।" ନାଆ କଣ ମଙ୍ଗ ମାନୁଛି । ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ପବନ ନାଆର ଆଗ ମଙ୍ଗ ପଛକୁ କରି ଦେଉଛି, କେବେ ନାଆକୁ ଚକ ପରି ବୁଲାଇ ଦେଉଛି । ନଈ କୂଳର ଭାରି ପୁରୁଣା ଆମ୍ବ, ବର, ଓସ୍ତ ଗଛଗୁଡ଼ାକ ମାରିଷଗଛପରି ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି । ପ୍ରବଳ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଦମକା ପବନ ବାଡ଼େଇ ଦେଲା । ନାଆ ଉପର ମଙ୍ଗଧରା, ବାହାଣିଆ, ବାଟକଡ଼ା, ସବୁ ଗୁଡ଼ାକ ଝୁପ୍ ଝାପ୍ କରି ନଈରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ତଣ୍ଟିଆ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ କିଏ ଯେମନ୍ତ ପାଣିରେ ମାଡ଼ିଦେଲା । ନାଆଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ବାଡ଼େଇ ହେଉଛନ୍ତି, ଗୁଡ଼ାଏ ଠୋକର ଖାଇ ଭାଙ୍ଗି ଗୁଣ୍ଡା ହୋଇଗଲେଣି । ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ସତାର କରିଥିଲେ ନାଆ ସବୁ ସୁଅ ପାଣିରେ ପଡ଼ି ଭାସି ଯାଇଥାନ୍ତା; ମାତ୍ର କଇଁଥାଗଡ଼ ମୁଣ୍ଡରେ ନଈ ମଝିରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଖଣ୍ଡ ମହାକାଳଦୂତପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲା, ସବୁ ନାଆ ତା ଉପରେ ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗି ଚୂନା ହୋଇଗଲା । ଖଣ୍ଡେ ନାଆ ବର୍ତ୍ତି ପାରିଲା ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ବା ବୋଝାଇ ଜିନସ କାହାରି ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ, ଗୁଡ଼ାଏ ପଟା ଭାସି ଭାସି ଯାଉଛି ।

ଆଜକୁ ଠିକ୍ ହାତ ଗଣନ୍ତା ହେଲା ବରଷେ । ଯୋଗ ଦେଖ, ଆଜ ବି ମିଥୁନ କୃଷ୍ଣ ଦଶମୀ । ମହାନଦୀ ଦୁଇକୂଳ ଖାଉଛି, ଉଚ୍ଛୁଳ ପଡ଼ିଲାଭଳି । ଲଙ୍ଗଳକଣ୍ଟା ଗଛତଳେ କୂଳ ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ କୁସୁମ ଗଛରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଦଉଡ଼ିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଝାଡ଼ୁଆ ନାଆ ଆଗ ମଙ୍ଗ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଛି । ଠାଣ ସୁଅରେ ନାଆ ପଛ ମଙ୍ଗ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବଙ୍କା ହେଉଛି । ବେଳେ ବେଳେ ନାଆ ଯୋଡ଼ାକ ନାଚ ଉଠୁଛନ୍ତି । ନାଉରିଆଗୁଡ଼ାକ ଦିନଯାକ କାତ ପେଲି ଥକା ଯାଇଥିଲେ । ଯିମିତି ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି, ନିଦଘୋଡ଼ା ନିଦ, ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାରୁଛନ୍ତି । ଆକାଶରେ ଗୋଟିଏ ତାରା ନାହିଁ, ଘୋର ଅନ୍ଧାର । ବେଳେ ବେଳେ ଲତାବିଜୁଳି ଚମକି ଯାଉଛି । ଗୋଟିଏ ଭେଣ୍ଡିଆ ଖଣ୍ଡେ ନାଆ ପଛମଙ୍ଗରେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସି କଣ ଚିନ୍ତା କରୁଛି । ରାତି ଅଧାଅଧି ଗଡ଼ିଗଲାଣି, କାହିଁ ଶୋଇବାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ତପସ୍ୟା କଲାପରି ଆଖି ବୁଜି ଉଇହୁଙ୍କାଟି ପରି ତୁନି ହୋଇ ବସିଛି । ମଙ୍ଗଟା ଠିକ୍ ଗାଧୁଆତୁଠରେ ଅଣ୍ଟାଏ ସରିକି ପାଣିରେ ଘସୁଛି । ଏତିକିବେଳେ ତୁଠରେ କିଛି ଦୂରରୁ 'ହେ ଠାକୁରେ ! ହେ ଗଙ୍ଗାମାତା ! ମୋ ଧର୍ମ ରଖ !' ବିକଳ ରଡ଼ି ଶୁଣି ମୌନୀ ଭେଣ୍ଡିଆଟି ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ଯେମନ୍ତ ଦେଖେ ପ୍ରତିମାଟିଏ ଧାଇଁଛି, ତା ପଛରେ ଯେ ଗୋଟାଏ କାଳିଆ ଭୂତ ମଚୁଆଲା ମଣିଷପରି ଝଲ ଝଲ ହୋଇ ଉଠି ଗୋଡ଼ାଉଛି । ନିତାନ୍ତ କର୍କଶ ଭାଷାରେ ପାଟି କରି କହୁଛି, "ଏ ବରଷକୁ ତୋ ପିଛା ଲାଗିଛି, କଥା ଶୁଣୁ ନ ଥିଲୁ ପରା ? ଆଜ ଅଚ୍ଛା ବେଳେ, ଅଚ୍ଛା ଜାଗାରେ ଆପେ ଆପେ ଭେଟ ମିଳିଗଲା । ଡାକିଲୁ ମୋ ମା'କୁ, ତା ବୋପା ଆସି ରଖୁ । ମୋ ବୋହୂ ତୋତେ ଜଗି ବସିଥିଲା ପରା ? କେହି ତୋ ପିଠିରେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ ?" ଯୁବତୀଟି ଆକୁଳରେ ରଡ଼ି ଛାଡ଼ୁଛି, "ମହାପ୍ରଭୁ ! ମୋ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କର ! ମା ଗଙ୍ଗା ! ମୋତେ କୋଳକୁ ନିଅ । ମୋ ସ୍ୱାମୀ—ମୋ ମୁଣ୍ଡର ମଣି—ମୋ ପ୍ରାଣର ଦେବତାକୁ କୋଳକୁ ନେଇଛ, ମୋତେ ନିଅ ।"

ନାଆ ମଙ୍ଗପାଖକୁ ଘଟଣା ଜାଗା ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ ଛଡ଼ା । ଯୁବତୀ ଆଉ ଆଗନ୍ତୁକ ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି ଲାଗିଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗ ଉପର ଲୋକ ଯୁବତୀର ସ୍ୱର ଶୁଣି ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ତେତିକିବେଳେ ବିଜୁଳିଟାଏ ଚମକି ଗଲା । ଯୁବକ ଆଖିକୁ ଝକ ଝକ ପଦ୍ମାବତୀ ରୂପ ପରି ଦିଶିଗଲା । ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଆଗରେ ଗୋଟାଏ କାଠୁଆ ଆହୁଲା ପଡ଼ିଥିଲା, ତାକୁ ଧରି ମଙ୍ଗଠାରୁ ସାତ ଆଠ ହାତ ଦୂରକୁ ହୁଙ୍କାର ଦେଇ ଯିମିତି ଡେଇଁ ପଡ଼ିଛି, ସେହି ଉଦଣ୍ଡ ରାକ୍ଷସଟାର ମୁଣ୍ଡରେ ଠାଣ ଏକ ପ୍ରହାର । ଲୋକଟା 'ବାପା ରେ' ବୋଲି କହି ନଈ ଭିତରେ ସାତ ଆଠ ହାତ ଦୂରକୁ ଛିଟିକି ପଡ଼ିଲା । ପାଣିଟା ଟବ୍ କରି ଯାହା ଶୁଭିଛି, ତେତିକି । ଯୁବକ ଆଉ ପାହାରେ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଆହୁଲା ଉଞ୍ଚାଇଲା—ମଣିଷର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ଯୁବତୀ ବିଜୁଳି ଆଲୁଅରେ ଏତିକି ମାତ୍ର ଦେଖିଲା, ଯେମନ୍ତ ଆକାଶରୁ ଗୋଟିଏ ଦେବତା ଖସି ପଡ଼ି ପାଷାଣ୍ଡ ହାତରୁ ତାକୁ ରକ୍ଷା କଲେ । ଆକୁଳରେ 'ମୋ ପ୍ରଭୁ ! ଦେବତା' ଏତିକି କହି ଯୁବକକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇଲା, ଆଉ ତାହାର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ।

ଯୁବକ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ଯୁବତୀଟିକୁ ନାଆ ମଙ୍ଗ ଉପରକୁ ଟେକି ନେଇ ନାଉରିଆମାନଙ୍କୁ ଉଠାଇଲା । ନାଆ ଘୁଳ ଟେକି ଦେଇ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଯୁବତୀକୁ ନାଆ ଭିତରେ ଶୁଆଇଲା । ବିଦ୍ୟାଧର ଦେଖିଲା, ଯୁବତୀର ଚେତା ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ଲମ୍ବବାଳରୁ ଝର ଝର କରି ପାଣି ବହିପଡ଼ୁଛି, ଦେହ ଗୋଟାକ କାଦୁଅ ଲଟ୍‌ପଟ୍, ଲୁଗା ଚୁପୁଡ଼ି ଦେଲେ ପାଣି ବୋହି ପଡ଼ିବ । ବିଦ୍ୟାଧର ବଡ଼ ହରବରରେ ପଡ଼ିଲା । ଭଲ କରି ଚହିଁଲାଣି ସତ, ତେବେ ବି ଡର ମାଡ଼ୁଛି । ପାଖରେ କେହି ନାହିଁ,

ଯୁବତୀଟି କିପରି ଲୁଗା ପାଲଟିବ ? ହଠାତ୍ ହାତରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା, ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ମୁଦି । ଆପଣା ମୁଦି ବୋଲି ଚିହ୍ନିଲା, ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଲୁଗା କାହିଁ ? ଆପେ ତ ହି' ଚୁଟିଆ—ଆପଣା ପାଛୁଡ଼ା ଖଣ୍ଡ ଯୁବତୀକୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ ତା ଦେହର କାଦୁଅ ପାଣି ପୋଛି ପକାଇଲା ।

ଶ୍ୟାମ ସାହୁ ବିଦେଇର ନୟନ ମଳାଶୁର । ଘର ଜୋରମେ ଇଲାକା ଖାଲପାଳ । ସାହୁ ଜଣେ କାରବାରିଆ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକ । ବିଭା ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାଧର ତାକୁ ଚିହ୍ନିଥିଲା, ଘର ଠିକଣା ଜାଣିଥିଲା । ଯୁବତୀର ଚେତା ବସୁ ନାହିଁ । ନାଆରେ ସବୁବେଳେ ଉହ୍ଲେଇରେ ନିଆଁ ଥାଏ । ଲୁଗା ପେଣ୍ଡୁଲା କରି ବିଦ୍ୟାଧର ଯୁବତୀକୁ ସେକୁଥାଏ । ରାତି ଆଉ ପିଛିଲା ପହରରେ ସରିକି ଅଛି, ବିଦ୍ୟାଧର ନାଉରୀମାନଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲା, "ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ ଦିନ ପହରକ ଭିତରେ ନାଆ ନେଇ ଖାଲପାଳ ଘାଟରେ ଭିଡ଼ାଇ ପାରିବ, ଜଣକା ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ବକ୍‌ସିସ୍ ଦେବି ।" ନାଉରୀମାନେ ବିଧି ବିଚାର କଲେ ଖାଲପାଳ ଏଠାରୁ ଚାରିକୋଶ ବାଟ—ଏତେବେଳେ ନାଆ ମେଲି ଦେଲେ କସ୍ତାକସ୍ତିରେ ନାଆ ପହଞ୍ଚିଯିବ । ଆକାଶରେ ଆଉ ମେଘ ନାହିଁ, ଟିକିଏ କାଳିଜହ୍ନିଆ ପଡ଼ିଗଲା । ନାଆଟା ଦକ୍ଷିଣ କୂଳ ଧରି ଯାଉଥିଲା । ଖାଲପାଳ ହେଉଛି ଉତ୍ତର କୂଳରେ । ଯିମିତି ରାତି ପାହିଛି, ନାଉରିଏ ନାଆ ମେଲି ଦେଲେ ।

× × × ×

ଯୁବତୀ ଗୋଟିଏ କୋମଳ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଛି, ଚେତା ନାହିଁ । ନାକରେ ତୂଳା ଦେଇ ଦେଖାଗଲା, ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ପବନ ଚାଲିଛି । ଗ୍ରାମର ପୁରୁଣା ବୈଦ୍ୟ ବନେଇ ବାହୁମୀପତି ଭଲରୂପେ ନାଡ଼ି ଚିପି କହିଲେ, "କେବଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦୌର୍ବଲ୍ୟ—ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ ।" ଲଗ ଲଗ ତିନିପାନ କସ୍ତୁରୀଭୂଷଣରସ, ଅଦାରସ ମହୁ ଅନୁପାନରେ ପିଆଇଦେଇ କହିଲେ, "ଏହି ଔଷଧର କ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ଚେତନା ବସିବ ।" ଘଟଣାର ତୃତୀୟ ଦିନ ଉପରଓଳି ଯୁବତୀ ଟିକିଏ ଆଖି ମେଲି ଚାହିଁଲା । ଚାଳବାଡ଼ ସବୁଆଡ଼କୁ ଆଖିବୁଲାଇ ଅନାଇଲା—ଦେଖିଲା, ଗୋଟିଏ ପ୍ରୌଢ଼ା ସ୍ତ୍ରୀ ପାଖରେ ବସି ଧୀରେ ଧୀରେ ତା ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଉଛି । ଯୁବତୀର ଚେତା ବସିଲାଣି । ଅତି କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱରରେ ତାକୁ ପଚାରିଲା, "ମୁଁ କେଉଁଠି ଅଛି ?" ପ୍ରୌଢ଼ା ଅତି ଧୀରେ, ଅତି କୋମଳରେ କହିଲା, "ମା ପଦ୍ମାବତୀ ! ମୁଁ ପରା ତୋ ମାଉସୀ ରେ—ମୋତେ କଣ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହୁଁ ?" ପଦ୍ମା ଉଠି ବସିଲାଣି । କାନ୍ଥବାଡ଼ ଧରି ସକାଳ ସଞ୍ଜ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଚାଲବୁଲ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟରାଜଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଦୁଧ ଦିଆ ଯାଉଛି, ଅନ୍ନ ପଥ୍ୟ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ ।

ଝିଅ ଜ୍ୱାଇଁ ପହଞ୍ଚିବା କ୍ଷଣି ସାହୁ ଚାରିଜଣ ଭେଣ୍ଡିଆ ପାଇକ ହାତରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ପାଖକୁ ଖଷା ଚାଲି ଦେଇଥିଲା । ଆଜି ଦଶମ ଦିନ । ତିରିଶ ଜଣ ବଣୁଆ ଆପଟ ଚାରିଖଣ୍ଡ ପାଲିକି ଧରି ହରିହରପୁରରୁ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଲେଖିଛନ୍ତି, "ବାଟରେ ଆଠ ଜାଗା ଟପା ଆପଟ ବସିଲା । ତଡ଼େଦମ୍ ଝିଅ ଜ୍ୱାଇଁଙ୍କୁ ଧରି ମଉସା ମାଉସୀ ଆସିବ । ଚାରି ଦିନ ବାଟ ଦୁଇ ଦିନରେ ଆସିବ । କିଛି ମନା କରିବ ନାହିଁ ।" ମହା ଆନନ୍ଦରେ, ଉତ୍ସବରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଝିଅ ଜ୍ୱାଇଁଙ୍କୁ ଘରକୁ ନେଲେ । କେତେଦିନପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ହରିଲୁଟ, କୀର୍ତ୍ତନ, ବୈଷ୍ଣବଖନ୍ଦା, ପ୍ରସାଦ ସେବା ଚାଲିଲା ।

ଘୋର ଦୁର୍ଯୋଗ, ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଉତ୍ତାରେ ତରୁଣୋରୁଣ ଆଲୋକ ବଡ଼ ପ୍ରୀତିକର, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଜଣାଯାଏ । ବିଦ୍ୟାଧର, ପଦ୍ମାବତୀ ଦୁଇ ଜଣ

ଦିନ ରାତି ଚକୁଆ ଚକୋଈ ପରି ଉଆସ ଭିତର ପଦ୍ମାବତୀ ଖଞ୍ଜାରେ ବସି ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ଦିନ କାଟୁଥାନ୍ତି । ନାଆ ଭଙ୍ଗାଠାରୁ ବରଷେ କାଳ କଏ କିପରି ଥିଲା, ସେହି ଦୁଃଖକାହାଣୀ କେହି କାହାକୁ ପଚାରି ନାହିଁ । ଆଜି କଥା କଥାକେ ସେହି କଥା ଉଠିଗଲା । ବିଦ୍ୟାଧର କହିଲା, "ନାଆ ଯିମିତି ଭାଙ୍ଗିଗଲା, ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ ପଟା ଉପରେ ପେଟେଇ ପଡ଼ି ଭାସୁଥାଏଁ । ତୁମେ କୁଆଡ଼େ ଗଲ, ଅନାଇଲି । ତୁମେ ବି ଖଣ୍ଡେ ପଟା ଉପରେ ପଡ଼ି ଭାସୁଥିଲ, ଥରେ କେବଳ ଦେଖିଥିଲି । ପଛକେ ଶୁଣିଲି, ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଭାସି ଭାସି ଯାଉଥିଲି, ଖଣ୍ଡେ ନାଆର ନାଉରୀମାନେ ଦେଖି ମୋତେ ଉଠାଇନେଲେ । ଚାରି ଦିନ ବାଦେ ମୋର ଚେତା ବସିଲା, ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଘରେ ଶୋଇଛି । ପଛକେ ଶୁଣିଲି, ସେଇଟା ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁର ଗୋପାଳଜୀ ମଠ, କଟକଠାରୁ ଦୁଇକୋଶ ତଳକୁ । ବୁଢ଼ା ମହନ୍ତ ଲଳିତା ଦାସ ବାବାଜୀ ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଯତ୍ନ କରୁଥାନ୍ତି । ମାସକ ବାଦେ ଚାଲିବୁଲି ପାରିଲି । ତୁମ ବାପା ଯେଉଁ ସୁନା ଗବତାରିଟା ଦେଇଥିଲେ, ଅଣ୍ଟାରେ ଥିଲା, ମହନ୍ତଙ୍କୁ ଦେଲି । ସେ ମୋ ପିଛେ ଖରଚ କରିବାକୁ କହିଲି । ମହନ୍ତ ନାହିଁ ନାହିଁ କରି ନେଲେ । ମୋର ଟିକିଏ ବଳ ଆସିଥାଏ, ତୁମ କଥା, ବାପାଙ୍କ କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ପୁଣି ଦଶ ପନ୍ଦର ଦିନ ପଡ଼ିଯାଏଁ । ଏହିପରି ଆଠ ଦଶ ମାସ କାଳ ବିତିଗଲା । କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ବାପାଙ୍କର ନାମଡାକ । ଲଳିତା ଦାସେ ବାପାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣି ମୋତେ ଆହୁରି ଅଧିକ ଯତ୍ନ କଲେ, ଆମ ଘରଠାକୁ ଖବର ପଠାଇଲେ । ଲୋକ ବାହୁଡ଼ି ମୋ ମାତାଙ୍କ ବିଯୋଗ କଥା କହିଲେ । ମୁଁ ଆହୁରି ବି ମାସେପାଏ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ରହିଲି । ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ସ୍ଥିର କଲି, ଘରକୁ ଯିବି ନାହିଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ତୀର୍ଥରେ ବୁଲିବି । ଦେହରେ ବଳ ହେବାରୁ ବୁଲି ବୁଲି ଘରକୁ ଗଲି । ଘରେ ଯାଇ ଯାହା ଦେଖିଲି, ଦଣ୍ଡେ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳିଲା ନାହିଁ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦିବାକର ଦ୍ୱିବେଦୀ, ଶାସନର ଆଉ ଆଉ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଜମି ବାପା ନିଲାମରେ ଧରି ନେଇଥିଲେ, ଡକାଇ ସମସ୍ତ ଜମି ଫେରାଇ ଦେଲି । ରେଜେଷ୍ଟରୀ, ଅରେଜେଷ୍ଟରୀ ଗୁଜା ଯେତେ ଦଲିଲ ଥିଲା, ଆଉ ଧାନ କରଜା ପାଞ୍ଜି, ସବୁ ପୋଡ଼ିପକାଇ ଖାତକମାନଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲି, ଆଉ ସେମାନଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଧାନ, ଗୋରୁ, ବାସନକୁସନ ଯାହା କିଛି ଥିଲା, ଦେଶ ଲୋକଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି ଦେଇ ଦିନେ ରାତିରେ କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ଘରୁ ବାହାରି ଆସିଲି । ମନରେ କଲି, ଆଉ ତ ଗୁରୁଜନ କେହି ନାହାଁନ୍ତି, ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ଶେଷ ଦର୍ଶନ କରି ତାଙ୍କ ପାଦଧୂଳି ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ବାହାରି ଯିବି । କଟକଯାଏ ଆସିଲି । ଝାଡ଼ି ମୂଲକରେ ବାପାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ମହାନଦୀକୂଳ ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ପାଖ ଘାଟରେ ଖଣ୍ଡେ ସୋନପୁରୀ ନାଆରେ ଉଠି ବସିଲି । ଆସୁ ଆସୁ ଲଙ୍ଗଳକଣ୍ଠାଠାରେ—" ପଦ୍ମାବତୀ ପଣତକାନରେ ବିଦ୍ୟାଧର ମୁହଁ ବୁଜି ଧରି କହିଲା, "ଆଉ କିଛି କହ ନା ।" ବିଦ୍ୟାଧର ଆତ୍ମକାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନ ସମୟରେ ପଦ୍ମା ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ଲୋତକ ବହୁଥାଏ ।

ବିଦ୍ୟାଧର କହିଲା, "ଏବେ ତୁମ କଥା କହ ।" ପଦ୍ମା ମୁହଁ ପୋଛି ଆତ୍ମକାହାଣୀ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା; "ମୁଁ ଲଙ୍ଗଳକଣ୍ଠା ଦନେଇ ଦଳେଇ ଘରେ ଥିଲି । ଦଳେଇ ଗାଁ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲାବାଲା ଲୋକ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଲୋକ ମାନନ୍ତି । ଘର ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ଠାକୁର ମନ୍ଦିର କରିଛି, ସଦାବର୍ତ୍ତ ଦିଏ । ଶୁଣିଲି, ମୁଁ ତୁଠରେ ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ଦଳେଇଘର ମାଇପେ ମୋତେ ଗୋଟାଇ ଘେନି ଯାଇଥିଲେ । ଦଳେଇ ଆଉ ତା ଭାର୍ଯ୍ୟା ମୋତେ ବଡ଼ ଆଦରରେ ରଖିଥିଲେ, ଝିଅରୁ ବଳି ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । ମୋ ପାଇଁ ମନ୍ଦିରରୁ ପ୍ରସାଦ ଆସେ । ମୁଁ କାନ୍ଦିଲେ ଦଳେଇ ଭାର୍ଯ୍ୟା ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦିଏ,

ମୋତେ ବାଘ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେବାକୁ କହେ । ବଳେଇ ସିମିତ ଧାର୍ମିକ, ତା ପୁଅଟା ସେହିପରି କୁଳାଙ୍ଗାର, ପାଷଣ୍ଡ । ମଦ, ଆପୁ, ଗଞ୍ଜେଇ କିଛି ନିଶା ତାକୁ ଅଛୁଆ ନାହିଁ । ଘରେ ଯୁବତୀ ବୋହୂ, ତାକୁ ଅନାଏ ନାହିଁ । ଗାଁ ବୋହୂ ଝିଅ ତା ଡରରେ ଘରୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୋ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରେ, ନାନା କୁକଥା କହେ । ବଳେଇ ଘଇଁଆ ସେଥିଲାଗି ମୋତେ ଜାକଗଣ୍ଡିଲ କରି ରଖିଥାଏ । ମୁଁ ବି ତା ଶରଣ ପଶିଥାଏଁ । ତଥାପି ଟିକିଏ ବେଳ ପାଇଲେ ମୋତେ ନାନା କୁକଥା କହେ । ଆଉ ସହି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେ ଦିନ ରାତିରେ ବୁଡ଼ି ମରିବାପାଇଁ ଆସିଥିଲି । ଦୁଷ୍ଟଟା ବାଟରେ ଧରିଥିଲା, ତୁମେ ରକ୍ଷା କଲ । କେତେବେଳେ ତୁମକୁ ଚିହ୍ନି ନ ଥିଲି । ମନରେ କଲି, ପ୍ରଭୁ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ମୋତେ କୋଳ କରି ନେଲେ ।”

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାହୁ ଆଜ ବିଷୟ ଅଶଯ୍ୟ କିଛି ବୁଝେ ନାହିଁ । ଝିଅ ଜୁଆଇଁଙ୍କୁ ସବୁ ସମ୍ପି ଦେଇ ଦିନ ରାତି ବସି ହରିନାମ ଜପୁଥାଏ ।

ସଭ୍ୟ ଜମିଦାର

ବାବୁ ବଳରାମ ବଳ କଲିକତା ବଡ଼ ବଜାରର ଜଣେ ବଡ଼ଆନ ମହାଜନ । ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ବେପାରୀଙ୍କର ଦଣ୍ଡିଦାର । ସମସ୍ତ ମାଲ ଆମଦାନି ରପ୍ତାନି ତାଙ୍କ ହାତ ବାଟେ ହେଉଥିଲା । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କାରବାର । ତେର ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ରେଳ ନାମ ତ କେହି ଶୁଣି ନ ଥିଲେ, ଷ୍ଟୀମର ମଧ୍ୟ ଚଳୁ ନ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜରେ ମାଲ ଆମଦାନି ରପ୍ତାନି ହୁଏ । କଲିକତା ଆମଦାନି ମାଲ ମଧ୍ୟରେ ଧୂଆଁପତ୍ର ପ୍ରଧାନ । କଲିକତାରୁ ମାଲ ଆସି ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରେ ଜାହାଜରୁ ଘାଟ ଭିଡ଼େ । ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଶଗଡ଼ରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳକୁ ଚଲାଣ ହୁଏ, ଏଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳରେ କଲିକତା ଧୂଆଁପତ୍ରର ନାମ ବାଲେଶ୍ୱରୀ । ହେଲେ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଲୋକେ ଧୂଆଁପତ୍ର ଗଛ କେବେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ।

ଧୂଆଁପତ୍ର କାରବାର ବଡ଼ କଠିଣ । ଘୋଡ଼ାଚଢ଼ା ମହାଜନ କଥା ପଦକେ ଘାସ କାଟେ—ଘାସକଟା ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼େ । ମହାଜନେ ବୋଲନ୍ତି, ‘ଦୋକ୍ତା କାରବାର ଆଉ ଗୋଖର ସାପ ଖେଳାଇବା ଏକା କଥା ।’ ବାସନାରେ, ରଙ୍ଗରେ ମାଲ ସମାନ । ସେହି ମାଲ ମହଣ କୋଡ଼ିଏ ତ ‘ସେହି ମାଲ ମହଣ ଶହେ ଟଙ୍କା । ଚିହ୍ନାରୀ ଦଣ୍ଡିଦାର ନ ଧରି ଲୋକେ ଧୂଆଁପତ୍ର କିଣିବାକୁ ଭରସନ୍ତି ନାହିଁ । ବଳରାମ ବଳେ ଜଣେ ଭଲ ଚିହ୍ନାରୀ, ଏଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାମଡ଼ାକ ।

ମହାଜନଙ୍କ ଘର ଯାଜପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ । ଗ୍ରାମ ନାମ ଜଣା ନାହିଁ । ମହାଜନ ଥରେ ଗ୍ରାମକୁ ଆସିଥିଲେ । ଦଶ ବାର ବର୍ଷର ଛେଉଣ୍ଡ ପିଲା ଗୋପାଳଆ ଗାଁରେ ବୁଲୁଥିଲା । ଜାତିପୁଅଟା ଅନାଥ ହୋଇ ବୁଲୁଛି, ଦୟା କରି ସାଙ୍ଗରେ ଘେନିଗଲେ । ଗୋପାଳ ଗଦିରେ ଥାଏ । ଖାଉଛି ତ ଖାଉଛି, ଅଛି ତ ଅଛି, ତାକୁ ଦେଖୁଛି କିଏ—ପଚରାପଚରିର ଦରକାର କଣ ? ଦିନେ ରାତିରେ କଣ ହେଲା କି, ମହାଜନ ଜଣେ ସଉଦାଗର ପାଖରୁ ପାଞ୍ଚଟା ଆକବରୀ ମୋହର କିଣିଲେ । ବାବୁଙ୍କ ମନ ଭାରି ଖୁସି । ମିଳିବା ପଦାର୍ଥ ନୁହେ, ବାକସରେ ରଖି ପୂଜା କରିବେ । ମୋହର ପୁଟୁଳାଟି ଧରି ବସିଥାନ୍ତି, କେତେବେଳେ ତଳେ ରଖି ଦେଲେଣି । ପାଇକାର, ମହାଜନ, ମୋଟିଆ, ମଜୁରିଆ ହିସାବପତ୍ର ଛାଡ଼ିବାକୁ ରାତି ଛ ଘଡ଼ି । ବାବୁଙ୍କର ହୋଷ ନାହିଁ, ଗଦି ବନ୍ଦ କରି ଉଠିଗଲେ । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ଗୋପାଳ ସିମିତି ଉଠିଛି, ଗଦିରେ ମୋହର ପୋଟଳା ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା, ହାତରେ ଧରି ବାବୁଙ୍କ

ପାଖକୁ ଧାଇଁଲା । କୁକୁଡ଼ା ଡାକ ଆଗରୁ କଲିକତାରେ ଯିମିତି ତୋପ ପଡ଼େ, ଦେହିଅନ୍ ଧାର୍ମିକ ହିନ୍ଦୁ ମହାଜନମାନେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନକୁ ବାହାରିଯାନ୍ତି । ଢେର ଜାଗାରେ ଠାକୁର ଠାକୁରାଣୀ ଦର୍ଶନ କରି ଫେରୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ବେଳ ଦୁଇ ଘଡ଼ି । ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସେଇଟା ହେଲା ଅସଲ ବେଳ । ଫୁରସତ୍ ବା କାହିଁ ? ବାବୁଙ୍କୁ ନ ଭେଟି ଗୋପାଳ ତାଙ୍କ ପଲଙ୍କ ତକିଆ ତଳେ ପୋଟଳାଟି ଥୋଇ ଦେଲା । ତାହାର ବି ସେ କଥା ଆଜି ମନରେ ନାହିଁ । ବାବୁ ସ୍ନାନ ସାରି ଆସିବା ବେଳକୁ ଚାକର ବନ୍ଧୁଆ ବାରିକ ଗଦି ଝାଡ଼ଝୁଡ଼ କରି ଗଙ୍ଗାଜଳ ଛିଞ୍ଚି ଧୂପ ଗୁଗ୍ଗୁଳ ଧୂଆଁ ଜାଳିଦେଇ ସାରିଛି । ବାବୁ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିଟାକୁ ଆଉଜି ବସି ରୂପାବନ୍ଧା ହୁକାରେ ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର କରି ଗୁଡ଼ାଖୁ ପିଇବାକୁ ବସିଲେ । ଆଗରେ ଦୁଇକଡ଼ା କଣା କଉଡ଼ି ବନ୍ଧା ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୁକା, କାୟସ୍ଥ ହୁକା, ନବଶାଖ ହୁକା କଂସା ବଇଠକରେ ଥୁଆ ହୋଇଛି । ଏଇଟା ହେଲା କଲିକତା ସବୁ ଘରର ଦସ୍ତୁର ।

ବେଳ ଛ ଘଡ଼ି ବେଳେ ହଠାତ୍ ବାବୁଙ୍କର ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା ମୋହର କଥା । ହିଁ ମୋହର କାହିଁ ? ବାବୁ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ହୁକାଟା ହାତରୁ ଖସି ପଡ଼ି ନିଆଁ ପାଣି ଗଦିପାଖ ବୁଣି ପଡ଼ିଲାଣି, ଦେଖୁଛି କିଏ ! ପାଞ୍ଚଟା ମୋହର । ବଡ଼ କଥା ନୁହେ, ଏ ଯେ ହେଲା ଆକବରି ମୋହର । ସେହିପରି କପାଳିଆ ଲୋକକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଲିଙ୍ଗନ କରନ୍ତି, ଆକବରି ମୋହର ମିଳେ । ସେ ମୋହର ଗଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ିଯାଏ । ବାବୁ ତ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଗଲେ । ଗୋପାଳ ରୋଷେଇ ଘରେ ବସିଥିଲା, ମୋହର ଖୋଜା ଶୁଣି ଧାଇଁ ଆସିଲା । ବାବୁଙ୍କୁ ହସି ହସି କହିଲା, "ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା ! ମୋହର ଅଛି ।" ବାବୁ ଧାଇଁ ଆସି ଗୋପାଳକୁ କୁଣ୍ଢେଇ ପକାଇଲେ । ଗୋପାଳ ମୋହର କାଢ଼ି ଦେଇ ପାଇବାର ହାଲ ସବୁ କହିଲା, ବାବୁ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ତାକୁ ଅନାଇ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ସେହି ଦିନ କେତରୁ ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ହେଲେ ବାବୁ ଦଶ ଥର 'ଗୋପାଳ ରେ, ଗୋପାଳ ରେ', ଡାକ ପକାଉଥିବେ । ଭୋଜନ ବେଳେ ଥାଳୀ ପାଖରେ ଗୋପାଳ ଅବଖୁରାରେ ଜଳ ଥୋଇ ନ ଦେଲେ ବାବୁଙ୍କୁ ଆଉ ଜଳ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ବାବୁଙ୍କ ହିଡ଼ିଆ ଗୋପାଳ ଭାଙ୍ଗିବ । ଶେଯ ପରିଟା ଗୋପାଳ ଜିମା । ବାବୁଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଖି ଘରର ଆଉ ପାଞ୍ଚଜଣ ବି ତାକୁ ମାନିଲେଣି । ବାବୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ବଡ଼ ଗୋଟାଏ କିଛୁ ପାଇଟିରେ ତାକୁ ଲଗାଇବେ । ହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ପିଲା; ମଫସଲଗାଁରେ ଘର, ଏଣେ ତ କଲିକତାଟା ଠକ, ଗଣ୍ଠିକଟା ଖଣି କଣ ବୋଲି କଣ ହୋଇଯିବ, ହେଉ, ଆଉ ଟିକିଏ ପାରି ଯାଉ ।

ଦିନ ବେଳ ଛ ଘଡ଼ିଯାଏ ଚୁଲିରେ ଲଣ୍ଡା ପଡ଼ି ନାହିଁ । ରୋଷେଇଆ ବାହ୍ମଣ କାହିଁ ? ହିଁ, ଦେଖ ଦେଖ, ବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କା ସିନ୍ଦୁକ ଚାବି ଭଙ୍ଗା, ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କାର ଥଳିଟା ନାହିଁ । ଢେର ଖୋଜ ତଲାସ ହେଲା, ଥାନାରେ ଏତଲା ଦିଆଗଲା, ଆଉ ପୂଝାରି ଏକାବେଳକେ ଗୁମ୍ ! ଗୋଳମାଳରେ ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲାଣି, ବାବୁ ଉପାସ ବସିଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗାଳୀ ବାହ୍ମଣ ହାତରୁ ତ ଖାଇବେ ନାହିଁ, ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା କାହୁଁ ଘଟୁଛି ? ଗୋପାଳ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, "ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ତେବେ ଦିଟା ଚଢ଼େଇ ଦିଏଁ ?" ବାବୁ କହିଲେ, "ତୁ ପାରିବୁ ରେ ? ଆଚ୍ଛା ହେଉ, ଏ ଓଳିଟା ଚଳିଯାଉ ।" ବାବୁ ଠା ପିଡ଼ାରେ ବସି ଦେଖିଲେ, ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ପାଞ୍ଚ ତିଅଣ, ପୁଣି ବଡ଼ ଭଲ । ପଚାରିଲେ, "ଆରେ ଗୋପାଳ, ତୁ କେମିତି ରାନ୍ଧି ଶିଖିଲୁ ରେ ?" "ଆଜ୍ଞା ପୂଝାରି ରନ୍ଧା ଦେଖି ଦେଖି ଶିଖିଛି । ସେ ରାନ୍ଧୁ ଥିବାବେଳେ ମୁଁ ବସି ଦେଖୁଥାଏ ।"

ବାବୁ ଏଣିକି ଗୋପାଳ ହାତ ଛଡ଼ା ଆଉ କାହାରି ହାତରୁ ଜଳ ଛୁଅଁନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଣି ଦେଖିଲେ, ବଜାର

ସଉଦା ଖର୍ଚ୍ଚ ଅଧାଅଧି ଊଣା, ମଣବାପହ ଦୁଇଗୁଣ ବେଶି, ପୁଣି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ରନ୍ଧା । ବାବୁଙ୍କ ମନ ଜାଣି ବେଳ ମାପିକେ ଗୋପାଳ ରନ୍ଧା ବଢ଼ାରେ ଲଗିଥାଏ । ପୁଟୁଁଷ୍ଟ ତ ବଜାର ସଉଦା ଘିଅ ତେଲ ସବୁଥିରୁ ରେଷା କାଟିବ; ସବୁବେଳେ ଆପଣା ରୋଜଗାରରେ ଲଗି-ଥାଏ । ବାବୁ ଭଲ ଖାଇଲେ, ମନ୍ଦ ଖାଇଲେ,ତାର କଣ ଯାଏ ? ବାବୁ ଥରେ ଗାଁକୁ ଯାଇ ଗୋପାଳକୁ ଗୋଟିଏ ଘର ବନାଇ ଦେଇ ବିଭା କରାଇ ଦେଲେ । କନ୍ୟାଟି ଯେମିତ ଦେଖିବାକୁ ଫ୍ରୌଲ ଡାଉଲ, ସେମିତ ଗୁଣ । ପହର ପଡ଼ିବା ଦିନରୁ ଦିନକୁ ଦିନ ଗୋପାଳର ଘର ବଢ଼ୁଛି । ଗୋପାଳ ରନ୍ଧାବଢ଼ା ସାରି ସବୁବେଳେ ଗଦିରେ ବାବୁଙ୍କ ପାଖେପାଖେ ଥାଏ । ଭୁଛା ବସି ଥାଏ ନାହିଁ, କେତେବେଳେ କଣ୍ଟା ଧରୁଛି ତ, କେତେବେଳେ ମାଲ ସାଇତାରେ ଅଛି ।

ମାଲ କଣା ବିକା ଛକପ୍ରଛକ ଗୋପାଳ ବେଶ ଜାଣିଗଲଣି । ବାବୁ ଢେର ଥର ବଢ଼ଲେଣି, ଆପେ ଏଡ଼େ ପ୍ରରୁଖା ଲୋକ ହେଲେ ବି ଥରେ ଥରେ ଗୋପାଳ ବଳପଡ଼େ,ତା କଥାରେ ଚାଲିଲେ ଠକିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ବେଶ ଦି ପଇସା ଲଭ ହୁଏ । ଗୋପାଳ ଆଉ ରୋଷେଇଆ ନୁହେ, ବେପାରରେ ବାବୁଙ୍କ ଡାହାଣ ହାତ । ବାବୁ ବୁଢ଼ା ହେଲେଣି, ପାଞ୍ଚ ଜାଗାକୁ ଯାଇ ଆସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଧାଁ ଦଉଡ଼ କାମ ଗୋପାଳ ଜିମା । ଏବେ ଆଉ ସେ ଗୋପାଳ ନୁହେଁ, ଗଦିରେ ଡାକନାମ ସାନ ବାବୁ । କାଗଜପତ୍ରରେ ଗୁମାସ୍ତା ଲେଖେ, 'ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ।'

ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରେ ସନ୍ଧାନ କରି ବୁଝିଲେ, ଯଶୋର, ମୋତିହାରି, ପାବନା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଯେଉଁ ସବୁ ହଳଦୀ, ଧୂଆଁପତ୍ର, ସରକ * ଆସେ, ପ୍ରଥମେ ଚାଷୀଠାରୁ କଣେ ବୁଲା ବେପାରୀ, ସେ ବିକେ ପାଇକାରକୁ, ପାଇକାର ହାତରୁ କଣେ ଗୋଦାମ ବାଲା, ଦଣ୍ଡିଦାର ତା ପାଖରୁ ମାଲ କଣି ଚଲାଣ ଦିଏ । କଲକତାରେ ମାଲ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ତିନିଟା ହାତରେ ଲଭ ଲଗିଯାଏ । ମହାପାତ୍ରେ ଦିନେ ବେଳ ଉଣ୍ଡି ମହାଜନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ, "ଆଜ୍ଞା ବେପାରର ଲଭ ବିକା ଜାଗାରେ ନୁହେ, କଣା ଜାଗାରେ । ଏହି ଯେ ଧୂଆଁ ପତ୍ର, ହଳଦୀ, ସରକ ଆସୁଛି, ମୁଁ ଥରେ ଯାଇ ଠିକଣା ଜାଗାଟା ବୁଝିଆସେଁ ।"

ମହାଜନଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇ ସାନବାବୁ ସଳଖେ ସଳଖେ ଠିକଣା ଜାଗାକୁ ଚାଲିଗଲେ । ମଝିରେ ଆଉ କାହାରିକୁ ନଗା ନ ରଖି ଚାଷମୁଣ୍ଡରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କ-ଠାରୁ ସଉଦା କଲେ । ଦୁଇବର୍ଷ ଏହିପରି କାମ ଚଳିବାରୁ ଦେଖାଗଲା, ପୂର୍ବଠାରୁ ଦୁଇଗୁଣ ଲଭ ବେଶି । ମହାପାତ୍ରେ ଏବେ ବଳଙ୍କର ଚାକର ନୁହନ୍ତି, ଲଭରେ ଚାରିପଣୀ ଅଂଶଭାଗୀ ।

ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷ ଏହିପରି କାମ ଚଳିଲଣି— ମହାପାତ୍ରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲକ୍ଷପତି । ସେ ମନା କରୁଁ କରୁଁ ମହାଜନ ବଳେ ଗ୍ରାମରେ ଦଶ ବାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଲଗାଇ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋମହଲା ଘର ବନାଇ-ଦେଲେ । ଖଣ୍ଡେ ତାଲୁକ ବି କଣି ଦେଲେଣି । ମହାଜନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା,ଗୋପାଳ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଲୋକ ହେଉ । ହେଲେ, ଗୋପାଳର ବଡ଼ଲୋକି ଚାଲିଚଳଣ ନାହିଁ, ଦିନ ରାତି କାମରେ ଲଗିଥିଲେ ଆନନ୍ଦ । ଗଦିର ସବୁ ମାମଲତ ଚଳବଲ ଚାବି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ହାତରେ । ବଳେ ଏବେ ଭିନ ହୋଇ ଗଦିରେ ମାଳ ଗଡ଼ାଉ-ଥାନ୍ତି ।

ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୋଲ ପୁଅ, ନାମ ରାଜୀବଲୋଚନ । ପୁଅଟି ଚାରି

* ବାଣିଜ୍ୟ ସକାଶେ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ।

ଗଲଣି, ଚଉଦ ପୂର ପନ୍ଦର ଚାଲିଛି । ଗୋପାଳ ବାବୁ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଥିଲେ, ଅବଧାନେ ଦେଖା ଦେଇଆସି କହିଲେ, "ସାନ ବାବୁ ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିଆ, ଭାରି ପାଠୁଆ । ଖଡ଼ିପାଠ, ପୋଥିପାଠ ସବୁ ଛାଡ଼ିଲଣି । ଆଉ ତାଙ୍କୁ ପଢାଇବାକୁ ପାଠ ନାହିଁ ।" ଅସଲ କଥା, ରାଜୀବଟା ଭାରି ଦୁଷ୍ଟ । ଚାଟଶାଳୀରେ ବଡ଼ ଉତ୍ପାତ କରେ, ଅବଧାନଙ୍କ ହାତରେ ବି ଚୋଖଡ଼ା ମୋଖଡ଼ା ଲଗାଇ-ଲଣି । ବଡ଼ଲୋକ ପୁଅ, ଜମିଦାର ପୁଅ ବୋଲି ଅବଧାନେ ଶଙ୍କି ରହିଥାନ୍ତି, କିଛି କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବାବୁ ପୁଅର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଭାରି ଖୁସି । ଅବଧାନେ ଗୋଟିଏ ଜଥା, ପାଞ୍ଚୋଟି ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ପାଇ ଦଣ୍ଡବତଟା କରି ମେଲଣି ନେଲେ । ଗୃହିଣୀ (ରାଜୀବଙ୍କ ମାତା) ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ କହିଲେ, "ରାଜୀବ ମୋ ବୋଲି ମାନେ ନାହିଁ, ଦିନସାରା ଗାଁ ଟୋକାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲୁଥାଏ । ତାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଅ ।" ରାଜୀବକୁ କଲିକତା ନେଇଯାଇ କାମ ଶିଖାଇବାପାଇଁ ବାବୁଙ୍କର ବି ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ।

କଲିକତା ବଡ଼ବାବୁ ମହାଜନ ଗଦି ସାଙ୍ଗରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଇଂରେଜ ସଉଦାଗର ହାଉସମାନଙ୍କର କାରବାର । ମହାପାତ୍ର ବାବୁ କୋଠିର ବଡ଼ ବଡ଼ ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ, ଗୋଟାଏ ଦୋଭାଷୀ ଜରିଆରେ କଥା ଚଳେ । ବାବୁ ଇଂରେଜୀ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ—ସାହେବ ବି ଓଡ଼ିଆ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ବାବୁ ତେର ଥର ଦେଖିଲେଣି ମଝିରେ ଦୋଭାଷୀ ଖାଇଲେ ମାରିନିଏ । ରାଜୀବ ଯେବେ ଇଂରେଜୀ ପାଠ ପଢ଼ି କାମରେ ଲାଗିବ, କେହି ଠକାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସହର ସରକାର କେଲ୍‌କାଟା ଏଣ୍ଡ୍ରୁ ଏକାଡେମିରେ ରାଜୀବ ବାବୁଙ୍କ ନାମ ଲେଖାଇ ଦେଇ ଆସିଲା । ପଢ଼ା ଚାଲିଛି ତ ଚାଲିଛି । ମାସକୁ ଥରେ ସ୍କୁଲ ଦରମା ଓ କିତାପର ଦାମ ନେବା ବେଳେ ବାପା ପୁଅଙ୍କର ଭେଟ । ବାପେ ପାଠ ସଇ ନେବେ କଣ, କିପରି ପଢ଼ୁଛି ପଚାରିବାକୁ ବି ବେଳ ନାହିଁ । ତିନି ଚାରି ବର୍ଷ ବିତି ଗଲାଣି, ମାସକୁ ମାସ ସ୍କୁଲ ଦରମା ଆଉ କିତାପର ଦାମ ପଚିଶ ଟଙ୍କାରୁ ବଢିଲଣି । ଦିନେ ବାପେ ପଚାରିଲେ, "କିରେ ରାଜୀବ, ଏବେ ଏତେ ଖରଚ କିଆଁ ?" ରାଜୀବ ବାବୁ ଜବାବ ଦେଲେ, "ବାପା, ମୁଁ କ୍ଲାସ ତେର ଉପରକୁ ଉଠି ଗଲିଣି, ସେଥିପାଇଁ ଏତେ ଖରଚ ।" ବାପେ କହିଲେ, "ତେବେ ଆଉ ପଢ଼ ନା, ଆ କାମରେ ଲାଗ ।" ରାଜୀବ ବାବୁ କହିଲେ, "ନା ବାପା, ପାସ୍ ନ କଲେ ଇଂରାଜୀ ପାଠ ହୁଏ ନାହିଁ ।" ମହାପାତ୍ରେ ବି ଶୁଣିଥିଲେ, ଇଂରାଜୀରେ ଗୋଟାଏ ପାସ ହୁଏ । କହିଲେ, "ହଁ ରେ, ସେ କଥା ମତେ ଜଣା ଅଛି, ତୁ ବେଶି ବେଶି ପାସ୍ କରି ପକା, ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ ଲାଗୁ ।" ବାପା ପୁଅ ଦୁହିଙ୍କ ମନ ଖୁସି ।

ଚାରି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବାବୁଙ୍କ ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ା କେତେଦୂର ହେଲା, ସେ କଥା ଜଣା ନାହିଁ; ମାତ୍ର ତେର ତେର ସଭା ସମିତିରେ ଉପସ୍ଥିତି, ଥିଏଟର ଆଉ ସୁସ୍ଥାନ କୁସ୍ଥାନ-ଭ୍ରମଣ ବିଷୟରେ ବାବୁ ପକ୍କା ହୋଇଗଲେଣି । ସ୍ୱଦେଶର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ନିମନ୍ତେ କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁ ମିଳି ଏକାବେଳକେ ଯୋଡ଼ିଏ ସମିତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ 'କୁସଂସ୍କାର-ବିମର୍ଦ୍ଦିନୀ' ଶନିବାର 'ନାରୀସ୍ୱାଧୀନତା-ବିବର୍ଦ୍ଧିନୀ' ସଭାର ଅଧିବେଶନ ହୁଏ । ଦୁଇ ସଭାର ସମ୍ପାଦକ ନିଜେ ବାବୁ । ସଭାର ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିବା ତ ସମ୍ପାଦକ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ, ଏଇଟା ହେଲା କଲିକତାର ନିୟମ । ସଭାରେ ତେର ତେର ବକ୍ତୃତା ହୁଏ । ସମ୍ପାଦକ ତେର ଥର ବକ୍ତୃତା କଲେଣି । ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତାରେ ଯେଉଁଦିନ ବେଶି ହାତତାଳି ପଡ଼େ, ସେଦିନ ହୋଟେଲବାଲାର ବେଶି ଆୟ ।

ଆକସ୍ମିକ ଗୋଟାଏ ସନ୍ନିପାତ ବେମାରି ଆସିଲା, ଦିନ ତିନଟା ଭିତରେ ସଜ୍ଞାନରେ ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର

ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଗଙ୍ଗାଲାଭ । ପିତାର ମୃତ୍ୟୁରେ ଡକା ପକାଇ କାନ୍ଦିବା ଗୋଟାଏ କୁସଂସ୍କାର । ଶୋକ ପ୍ରକାଶ ଲାଗି ସଭାରେ ତିନଦିନ ବକ୍ତୃତା ହୋଇଗଲାଣି । ବାବୁ ଖଣ୍ଡେ କଳା କନା ହାତରେ ବାନ୍ଧିଲେ । ସ୍ଥିର ହେଲା, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଡାକି ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବାଟା କୁସଂସ୍କାର, କେବଳ ସଭାଗୃହରେ ଭୋଜନ ଆଉ ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ବିତରଣ, ଡାକ୍ତରଖାନାମାନଙ୍କୁ ଚାନ୍ଦା ଦିଆଯିବ । ମାତ୍ର ମହାଜନ ବଳ ବାବୁଙ୍କ ତରଫରେ ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ମହାଜନ ବଳ ବାବୁ ପିଲାଟିକୁ ଯତ୍ନରେ ପାଖରେ ରଖିଲେ । ଇଚ୍ଛା, ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହେଉ । ମାତ୍ର ସେ ଇଂରେଜୀ ପାଠ ପଢ଼ିଛି ସତ, ବେପାର ବଣିଜ କାମ କିଛି ଶିଖି ନାହିଁ । ଆଶା, କାମରେ ବାପଠାରୁ ବଳି ପଡ଼ିବ, ଗୋପାଳ ଯେ ଅକ୍ଷର ଜାଣି ନ ଥିଲା । ତେର ବର୍ଷଯାଏ ସ୍କୁଲପାଠ ପଢ଼ିଛି । ମହାଜନ ପାଖରେ ବସାଇ କାମ ଶିଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ, ମଧ୍ୟ ଶିଖାଇବାପାଇଁ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ଏଣେ ରାଜୀବବାବୁର ଗଦିରେ ବସିବାକୁ ମନ ନାହିଁ । ମହାଜନେ ଧରାଧରି କରି ବସାଇଲେ । କାମରେ ମନ ନାହିଁ, କଣଟାଏ ବସି ଭାବୁଥାଏ, ମଙ୍ଗଳବାର ଶନିବାର ରାତିରେ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଏ । ବଳ ବାବୁ ମନରେ କଲେ, ହାତରେ ପାଇଟି ପଡ଼ିଲେ ବା ବାଟକୁ ଆସିବ । ଯେ କାମ ଦେଲେ, ଲାଭ ଥାଉ ମୂଳରୁ ତୁଟି କରି ବସେ ।

ଲାଗ ଲାଗ ଯୋଡ଼ାଏ ସଭାରେ ସମ୍ପାଦକ ଅନୁପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସଭ୍ୟମାନେ ବଡ଼ ଖପା ହୋଇ ଗଲେଣି । ଅନୁପସ୍ଥିତିର କାରଣ ସନ୍ଧାନ କରି ଦିନେ ଜଣେ ସଭ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ବିଷୟରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ବକ୍ତୃତା କଲେ । ସେଥିର ମର୍ମ—'ଶିକ୍ଷିତ ଜମିଦାର ସନ୍ତାନ ପକ୍ଷରେ ପର ଅଧୀନରେ ଚାକିରି କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।' ବକ୍ତୃତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ କବିତା ପାଠ କରିଥିଲେ ।

'ଯାହାର ଅଛି ଧନ ଜ୍ଞାନ ଅଧିକ,
ଚାକିରି କଲେ ତା ଜୀବନେ ଧିକ ଧିକ ।'

ସଭାରେ ଖୁବ୍ ହାତତାଳି ପଡ଼ିଲା । ରାଜୀବ ବାବୁଙ୍କ ମନରେ କଥାଟା ଲାଗିଗଲା ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଦିନଯାକ ରାଜୀବ ବାବୁଙ୍କୁ ତେର ଖୋଜତଲାସ୍ ହେଲା, ଭେଟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ମହାଜନ ଆଗରୁ ଭାରି ଖପା ହୋଇଥିଲେ, କେବଳ ଗୋପାଳକୁ ମନରେ କରି କିଛି କହିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସଞ୍ଜବେଳେ ଭେଟ ପାଇବାରୁ ତାକୁ କାରବାରରୁ ଜବାବ ଦେଲେ । ରାଜୀବ ବାବୁ ତ ତାହି ଲୋଡ଼ୁଥିଲେ । ଇଚ୍ଛା ଥିଲା, ଅନ୍ୟ ଜାଗାରେ ବସା କରି ସଭା ସମିତି ଚଳାଇବେ, ମାତ୍ର ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମହାଜନ ବଳ ବାବୁ ଧରାଧରି କରି ଗ୍ରାମକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ପାଞ୍ଜିଆ ଗୁମାସ୍ତା ପ୍ରଜାପାଟକଙ୍କ ମନ ଭାରି ଖୁସି । ନୂଆ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଅଧବାଟରୁ ଯାଉଁଛଟି ନେଲେ । ଶୁଣିଥିଲେ, ନୂଆ ଜମିଦାର ସରକାରୀ ସ୍କୁଲରେ ତେର ପାଠ ପଢ଼ି ତାଲିମ ହୋଇଛନ୍ତି । ଭେଟିବାପାଇଁ ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ଗୋଟିଏ ସଭା ହେବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ସଭା ନାମ ଶୁଣି ଜମିଦାରଙ୍କ ମନ ଭାରି ଖୁସି । ଠିକ୍ ନିରୂପିତ ବେଳରେ ପୁରୁଣା ବୁଢ଼ା ପାଞ୍ଜିଆ ଗଙ୍ଗାଧର ମହାନ୍ତି ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଗଦିରେ ବସାଇ ଦେଲେ । ତାଲୁକ କଣା ଦିନଠାରୁ ମହାନ୍ତି ଏଠି ପାଞ୍ଜିଆ କାମରେ ଅଛନ୍ତି । ଲୋକଟି ବଡ଼ ବିଶ୍ୱାସୀ, କାମଦାର ଲୋକ, ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଡାହାଣ ହାତ । ତାଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଜମିଦାରୀ ଆୟ ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଛି । ଜମିଦାର ତ ସବୁଦିନେ କଲିକତାରେ । ଏହାଙ୍କୁ ଧରି ସାନ୍ତାଣୀ ସବୁ ମାମଲତ ବୁଝାସୁଝା କରୁଥିଲେ ।

ତାଲୁକ ମଧ୍ୟରେ ଶାମପୁର ଗ୍ରାମଟି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼, ଥିଲାଲୋକ ତେର । ଗୋପାଳ ବାବୁ ଗ୍ରାମରୁ ତେର ଲୋକଙ୍କୁ କଲିକତାରେ ନାନା କାମରେ ଲଗାଇ

ଦେଇ ରୋଜଗାର କରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ବାବୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ଯତ୍ନରେ ଢେର ଟିଲା କଟକରୁ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାଷୀ, ସରକାରୀ ଚାକରିଆ, ମହାଜନ ଲୋଡ଼ିଲେ ଊଣା ଅଧିକ ଚାଳିଶ ପଚାଶ ସରିକ ବାହାରି ପାରିବେ । ନୂଆ ଜମିଦାର ବାବୁ ଖୋଜି ବସିଲେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷିତ କୁସଂସ୍କାର-ବର୍ଜିତ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ । ପ୍ରାଇମେରୀ, ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ପାସ୍, ଛାତ୍ରବୃତ୍ତି ଫେଲ ଢେର ଶିକ୍ଷିତ ସ୍ୱାଧୀନମନା ଲୋକ ଗ୍ରାମରେ ବୁଲୁଥିଲେ । ଜମିଦାରଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ତୁରନ୍ତ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ଜମିଦାରୀ କଚେରି ଘରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ପ୍ରଥମ ସଭା ବସିଲା । ନିଜେ ଜମିଦାର ବାବୁ ଢେର ବକ୍ତୃତା କଲେ । ସେଥିର ସାରମର୍ମ, 'ହେ ସଭ୍ୟ ମହୋଦୟଗଣ ! ଏ ଦେଶର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର କାରଣ ଲୋଡ଼ିଲେ ବିନ ଆଲୁଅ ପରି ଜଣାଯିବ । ମୂର୍ଖତା, କୁସଂସ୍କାର, ଅବଳା, ଭଗିନୀମାନଙ୍କୁ ଘର ଭିତରେ ଲୁଚାଇ ରଖିବା ସମସ୍ତର ମୂଳ । ଏ ସମସ୍ତ ଦୂର କରିବା ସର୍ବାଗ୍ରେ ଉଚିତ ।' ଆଉ ସମସ୍ତେ କିଛି ନ ବୁଝି ପାରି ମୁହଁ ଚାହାଁଚାହିଁ ହେଲେ । ବାବୁ ହରିବୋଲ ପଟ୍ଟନାୟକେ ଚଞ୍ଚଳ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ି କହିଲେ, "ସୁଶିକ୍ଷିତ ଜମିଦାର ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦୃଢ଼ୀସ୍ୱ କରୁଛି । ଉଚିତ, ଖୁବ୍ ଉଚିତ, ନିଶ୍ଚୟ ଉଚିତ, ଶୀଘ୍ର ଉଚିତ ।" ଜମିଦାର ବାବୁ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ ବାବୁଙ୍କର ପରିଚୟ ପଚାରିଲେ । ହରିବୋଲ ବାବୁଙ୍କ ଘର ଏହି ଗ୍ରାମରେ, ଇଂରାଜୀ ମାଇନର ପାସ୍ । ବିଦୁପୁର ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରେ ସବ୍ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ଥିଲେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀ ଅର୍ଥାତ୍ ପିଅନମାନେ ବଡ଼ ଘୋର ଓ ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ଥିଲେ । ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବାରୁ ସେମାନେ ସରକାରୀ ତହବିଲ ଟ ୧୭୨୪୮ ଘୋରି କରି ବାବୁଙ୍କ ନାମରେ ଗଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ଛ ମାସ କଟକରେ ଅଟକାଇ ରଖିଲେ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ପଛେନ୍ତି ଅସଲ ହାଲ ଜାଣିପାରି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ବାବୁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପର ଅଧୀନରେ ଚାକରୀ ଛାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଜମିଦାର ବାବୁ ଭାରି ଖୁସି । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ । ଆପାତତଃ ଜ୍ଞାନବର୍ଦ୍ଧିନୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱାଧୀନତାବର୍ଦ୍ଧିନୀ ଯୋଡ଼ାଏ ସଭା ବସିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ଦୁଇ ସଭାର ସମ୍ପାଦକ ହରିବୋଲ ବାବୁ । ପ୍ରତିଦିନ ନିୟମିତରୂପେ ସଭାକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିଲା । ସଭାକାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେବାକୁ ଅଧିକ ରାତି ହୋଇଯାଏ । ସଭ୍ୟମାନେ ଘରକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, କଚେରି ଘରେ ସେମାନଙ୍କ ଭୋଜନ ପାନର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଜନାନା ସ୍କୁଲ ବସିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଲା ।

ରୋଜ ରୋଜ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରି କରି ବୁଢ଼ା ପଟ୍ଟନାୟକ ହଇରାଣ । ଟିକିଏ ବିଳମ୍ବ ବା ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହେଲେ ବାବୁ ଭାରି ଖପା । ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ାକ କୁଆଡ଼େ ଯାଏ, କି କାରବାର ହୁଏ, ଇଦମତ୍ଥ ନାହିଁ । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଓ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥା ହେଲା ।

ପଟ୍ଟନାୟକେ—ଆଜ୍ଞା, ସବୁ ବୁଡ଼ି ବସିଲା !

ମା ସାନ୍ତାଣୀ—ରହିବ ପରା, ନିଜେ ମୂର୍ଖ, କିଛି ବୁଝିବାର ନାହିଁ, ମୂଲକର ଘୋର ଗୁଣ୍ଡା, ଟିକିଏ ଧର୍ମଭାବ ଭଲ ଥାନ୍ତା ! ଏହି ଘରେ ପୁଣି ମଦ ମାଂସ ! ରାଧେକୃଷ୍ଣ ରାଧେକୃଷ୍ଣ ! ପଟ୍ଟନାୟକେ ତୁମେ ଅଲଗା ହୋଇଯାଅ ।

ପଟ୍ଟନାୟକେ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ କିଛି କହିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ରାତି ସଭାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା, 'ବୁଢ଼ାଟା ଅଯୋଗ୍ୟ, କୁସଂସ୍କାରୀ, ସଭାର ବିଘ୍ନକାରୀ—ସେ ବରଖାସ୍ତ । ହରିବୋଲ ବାବୁ ଭାରି ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ, ସଭା ଏବଂ

ଜମିଦାରୀ ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲେଇ ପାରିବେ ।' ଏଣିକି ସୁନ୍ଦର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିଲା, ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ନାହିଁ, ବାଧା ଦେବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ଅମଲା ପଧାନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସାଫ ହୁକୁମ, ଟଙ୍କା ଦାଖଲ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଡ଼ୁଆ ଲାଗୁଥିଲା, ଏଣିକି ସାଫ ବୁଝିଲେଣି । ଦଶ ଖମାର ଧାନ,ଛ ସାତଟା ଗୋରୁ ମଇଁଷି ପଲ, ପଞ୍ଚବାଟି ହାତଗୃଷ, ସେଣିକି ଅନାଇଲେ ଟଙ୍କା; ରୋଜଗାରର ବାଁଓ କିଏ ଗୁଡ଼େ ?

ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରେ ଉଆସ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ପକା ମନ୍ଦିର ତିଆର କରାଇ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଯୁଗଳ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇଥିଲେ । ମା ସାନ୍ତାଣୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରୁ ବାହାରି ଯାଇ ସେହି ମନ୍ଦିରଟରେ ଅଛନ୍ତି, ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ବକଟେ ଠାକୁର ପ୍ରସାଦ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ । ବୁଢ଼ା ଗୁମ୍ପକରଣ ବି ସେହିଠାରେ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ଅଧରାତିଯାଏଁ ଭାଗବତ ପାଠ ହୁଏ । ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଦିନଯାକ ଠାକୁର ଆଗରେ ଆଖି ବୁଜି ବସି ମାଳ ଗଡ଼ାଉଥାନ୍ତି । ଦିନେ ପଟ୍ଟନାୟକେ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା, ଶୁଣିନ୍ତୁ, ବାବୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିବାର ସଭାରେ ସ୍ଥିର ହେଲା । ମୁଁ କହୁଚି, ହେଉ, ବୋହୂ ସାନ୍ତାଣୀ ଆସିଲେ ଅବା ଘରକରଣାଟା ସମ୍ଭଳା-ସମ୍ଭଳି କରିବେ ।" ମା ସାନ୍ତାଣୀ ଆଁ ଟା କରି ପଟ୍ଟନାୟକ ମୁହଁକୁ ବହୁତଯାଏ ଗୃହିଁଲେ, ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ପଗ୍ଭରିଲେ, "—ଆ—କନ୍ୟା, ?" ପଟ୍ଟନାୟକେ କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ନିଜେ ସେ କଥା ବୁଝିବାକୁ ଯାଇଥିଲି, ବାବୁ ଜବାବ ଦେଲେ, ଦେଶୀ କନ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଅଶିକ୍ଷିତା, କୁସଂସ୍କାର ଅସଭ୍ୟତାରେ ବୁଡ଼ିଛନ୍ତି, ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଅଧାଲଙ୍ଗଳା ହୋଇଥାନ୍ତି, ମୁହଁ ଢାଙ୍କି ମୂଷା ପରି ଗାତରେ ଲୁଚିଥାନ୍ତି ! କଲିକତାରେ ପରା କନ୍ୟା ଠିକ୍ ହେଲାଣି ।" ମା ସାନ୍ତାଣୀ ପାଟି କରି 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ, ରାଧେକୃଷ୍ଣ' କହି ତୁନି ହେଲେ । ହାତ ଯୋଡ଼ି ଠାକୁରଙ୍କୁ ଅନାଇଥାନ୍ତି, ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଧାର ବହି ଯାଉଛି । ପଟ୍ଟନାୟକେ ପୁନର୍ବାର କହିଲେ, "କଲିକତାକୁ ବରଯାତ୍ରୀ କିଏ କିଏ ଯିବେ, କି କି ରୋଶନି କେତେ ତିଆର ହେବ, ପଗ୍ଭରିଥିଲି । ବାବୁ ଠୋ ଠୋ ହସି ଉଠି କହିଲେ, 'ଅସଭ୍ୟତା, ଅସଭ୍ୟତା, କୁସଂସ୍କାର ! ତୁମେ ତ ଇଂରାଜୀ ଜାଣ ନା, ଦେଖି ବି ନାହଁ, ସଭ୍ୟ ବିବାହ କଥା କିପରି ଜାଣିବ ? ରୋଶନି ଆଉ ଆଉ ଖରଚ କଥା ଯେ କହିଲ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ କେତେ ଜମିଦାର ଘର ବୁଡ଼ାଇଲେଣି । ବିହାର ବିବାହ-ବ୍ୟୟ-ସଙ୍କ୍ଷେପଣୀ ସଭାକୁ ଇଂରାଜୀ ଅଫିସିଏଲ ଚିଠି ଯାଇଛି, ସେଠାରୁ ଯେପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆସିବ, ସେହିପରି ବିଭା ହେବ ।' ମୁଁ ଆଉ କିଛି କହିଲି ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ମିଜାଜଟା ଚଢ଼ି ରହିଛି, କାଚ କୁମ୍ଭାଗୁଡ଼ାକ ଓଲଟିଲେ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ଗଡ଼ୁଛି ।"

ସଭାର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ବାବୁ କଲିକତା ଗ୍ଭଲି ଗଲେଣି । କଲିକତା ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ଜାଗା । ଟଙ୍କା କାଢ଼, ମା ବାପ ଛଡ଼ା ସବୁ ମିଳିବ । ଖିଦିରପୁର ଗାଡ଼ନରିଚରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋତଲା ଘରେ ଧାଡ଼ି ଲଣ୍ଠନ ଦେବାଲଗିରି ଶହେଖଣ୍ଡ ଦିନ ଆଲୁଅ ପରି ଜଳୁଛି, ତଳେ ଗାଲିଚା, ଶତରଞ୍ଜି ବିଛଣା । ରାତିରେ ଦୁଇ ତରଫା ଖେମଟା ନାଚ । ଏପୃଚାଂ— ପୀୟୃତାଂ ଲଗିଛି ! ଆଖପାଖ ବଜାର ଲୋକେ ଜାଣିଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ରଜାପୁଅର ବିଭାଘର ।

କନ୍ୟାଟିର ନାମ ନୟନତାରା-ଦୁଃଖପାସୋରା । ବାବୁ ଶୁଣିଥିଲେ, ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଲେ—କନ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ, ସଭ୍ୟା, ସ୍ୱାଧୀନା, ଶିକ୍ଷିତା । ଜମିଦାର ବାବୁ ବିମୋହିତ ହୋଇ ଗଲେଣି । ମନେ କଲେ, ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଦେବକନ୍ୟାଟିଏ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଛି । ଦିନ ରାତି ଗିଲାସ ହାତରୁ ଛାଡ଼ ନାହିଁ । ବିବାହଦିନ ହେଲା ବର କନ୍ୟା

ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ବାଳାପ ଅର୍ଥାତ୍ Courtship ଚାଲିଛି । ବଗି ଚଢ଼ି କେତେ ଜାଗା ବୁଲି ଆସିଲେଣି । କନ୍ୟା ବାପ ମା'ଙ୍କୁ ଏଇଟା ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । କାଳେ ଜମିଦାର ପୁଅଟା ହାତରୁ ଖସିଯିବ, ସେହି ଡରରେ କିଛି କହି ପାରୁନାହାନ୍ତି । କନ୍ୟାର ଜାତି କୁଳ ଘର ବିଷୟ କେହି ସନ୍ଧାନ କରି କିଛି ଠିକଣା ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଗଳ୍ପ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସନ୍ଧାନ କରି ନଭେଲ ସତ୍ୟ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବହୁତ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଯୋଗରେ ଏହିପରି ପରିଚୟ ପାଇଅଛୁଁ—ଆସାମ ଚା ବଗିଚା ମେନେଜର ସାହେବ ଗୋଟାଏ କୁଲି ଟୋକାକୁ ବବୁର୍ଚି କାମରେ ବାହାଲ କରିଥିଲେ, ତା ନାମ ମନ୍ଧା ମଲିକ । ସେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପଦୋନ୍ନତିରେ ହେଲା ଖାନସମା । ସେହି ବଗିଚାରେ ୩୦।୪୦ ବର୍ଷ ହେଲା ସାହେବମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛି । ଗ୍ରାମ ଘର ଜାତି କୁଳ କିଛି ଜଣାନାହିଁ—କୁଆଡ଼େ ବା ଯିବ ? ସେହିଠାରେ ଗୋଟିଏ କୁଲିଆଣୀକୁ ବାହା ହେଲା । ବାହା ହେଲା ହିଁ, ଢେର ଦିନଯାଏ ସନ୍ତାନ ମୁଖ ଦେଖିଲା ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥମେଳା, ସ୍ୱକୁଚନ୍ଦ୍ରପୂଜା, ଗ୍ରାମଦେବତୀ ମାଜଣା, ଦୁଇଜଣଯାକ ଢେର ଢେର ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଦରବୁଢ଼ା ବୟସରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲା, ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ ଭାରି ଖୁସି । ମା ଝିଅର ନାମ ଦେଲେ, ନୟନତାରା—ବାପ ଡାକଲେ ଦୁଃଖପାସୋରା – ଶେଷରେ ନାମ ହେଲା ନୟନତାରା-ଦୁଃଖପାସୋରା । କନ୍ୟାଟି ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିଲା । ଚା ବଗିଚା ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଟିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍ ବ୍ୟାପ୍ଟିଷ୍ଟ ଅର୍ଫେନ ବାଳିକା ସ୍କୁଲ ଥିଲା । ମିସ୍ ଡଗ୍‌ଲସ ମିଷ୍ଟ୍ରେସ୍ । ମା ବାପ ଦିହେଁ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭାରି ଖୁସିରେ କନ୍ୟାଟିକୁ ମୋଜା ଜୋତା ସେମିଜ୍ ଜାକେଟ୍ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିଲେ । କନ୍ୟାଟି ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପାଠ ପଢ଼ି ପଢ଼ି ତେର ବା ଚଉଦ ବର୍ଷ ହେଲାଣି । କନ୍ୟାଟି ସ୍କୁଲରୁ ଆସି ମା ବାପ ପାଖରେ ଢେର ଇଂରାଜୀ କଥା କହେ, ମୋଜା ବୁଣା ଦେଖାଏ, ଗୀତ ଗାଏ, ନାଚେ । ଖୁବ୍ ସ୍ୱାଧୀନା । ପୁରୁଷଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଖାତର କରେ ନାହିଁ । ଏଣେ ମା ବାପ ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣି କାମୁଡ଼ିଲାଣି, କମିତି ବାହା ଦେବେ । ଛୁଟି ନେଇ କଲିକତା ଆସିଲେ, ଢେର ଖୋଜାଖୋଜି କଲେ; ମାତ୍ର ବାପ ମାର ଜାତି କୁଳ, ଦେଶର ପତ୍ତା ନ ଲାଗିବାରୁ ବର ଯୁଟିଲା ନାହିଁ । ପ୍ରଜାପତି ଘଟଣାରେ, ଜଣେ ଦଲାଲ ଠିକଣା ଲଗାଇ ଦେଲା । ସେହି ଦଲାଲ ବାବୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଲା, "ଆପଣ ଜମିଦାର, କଲିକତା ସହରରେ ଭାରି ନାମ ଡାକ । ସେହିପରି ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ବିଭାଘର ହେବ । ବାବୁ ଝୁଙ୍କି ଝୁଙ୍କି କହିଲେ, "ଅବଶ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ, ନିଶ୍ଚୟ ।" ମେନେଜର ବାବୁ କହିଲେ, "ଟଙ୍କା ନାହିଁ ଯେ ।" ଦଲାଲ କହିଲା, "ଏ କଣ ଗୋଟାଏ କଥା ? ବାବୁଙ୍କର ପୁଣି ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ? ବାବୁ ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ, ଏଇଲାଗେ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆଣି ଦେବ ।" ଟଙ୍କା ନାମ ଶୁଣି ବାବୁଙ୍କର ଟିକିଏ ହୋସ୍ ହେଲା, ଶୁଣି ମନ ଖୁସି, ସଳଖି ବସିଲେ । କଲିକତାରେ ମହାଜନ ଅଭାବ କଣ ? ଖୁବ୍ କାଏଦା କଟକଣାରେ ଜମିଦାରୀ ଲେଖି ନେଇ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ କହିଲା । ଦଲାଲ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ କରିବାକୁ ତର ସହୁ ନାହିଁ, ଜଲଦି ଟଙ୍କା ଆଣ । କଲିକତାରେ ଅନେକ ବାବୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବ ସହରର ସଭ୍ୟମାନେ, ଆଉ ଖିଦିରପୁର ବଜାରର ଛୁଟକୁରିଆ ବଡ଼ିଆ ସମସ୍ତ ଦୋକାନୀ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଗଲେ । ନାନାପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ, ନାନାପ୍ରକାର ପେୟ, ଆସନ, ଦାନ୍ତଖୁଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧରି ଠିକାଦାର ହାଜର । ତିନି ଦିନଯାଏ ନାଚ ତାମସା ପିଆର ଖୁବ୍ ଧୂମ ଲାଗିଛି ।

କରଜ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ କାହିଁରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲା, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଥିର ହିସାବ ଦେଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ, କାରଣ ସେଥିର କିଛି ଲେଖା-

ଲେଖି ନାହିଁ । ମେନେଜର ହରିବୋଲ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ତହବିଲ । ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ଜମିଦାରଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସଭ୍ୟଦେଶ ନିୟମାନୁସାରେ ପାନର ମାତ୍ରା କିଛି ବଳି ପଡ଼ିବାରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଠିକ୍କାର ହିସାବ ରଖିବାକୁ ବେଳ ପାଇ ନାହାନ୍ତି ।

ବିବାହ ଶେଷ । ଜମିଦାର ଜମିଦାରଣୀ ଦେଶସ୍ଥ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଧରି ଦେଶକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ । ବର କନ୍ୟା ଉଆସ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ ବେଳେ ଉଆସର ପୋଇଲି ପଞ୍ଝା, ଗ୍ରାମର ଭଲ ଭଲ ଲୋକ ଘର ବୋହୂ ଝିଅମାନେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ କୁଲାରେ ସେରେ ଅରୁଆ ଚାଉଳ, ଦୂବ, ବରକୋଳି ପତ୍ର ଦେଇ ତାହା ଉପରେ ଘିଅ ଦୀପଟିଏ ଥୋଇ ବର କନ୍ୟା ବନ୍ଦାଇ ନେବାକୁ ଆସିଲେ । ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳି ଶୁଣି ଜମିଦାର ଭାରି ରାଗି ଯାଇ "କୁସଂସ୍କାର, କୁସଂସ୍କାର, ଅସଭ୍ୟତା" କହି ଭାରି ଗୋଟାଏ ପାଟି କଲେ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି କନ୍ୟା ମଧ୍ୟ "ଏହା ନିତାନ୍ତ ବଡ଼ କୁସଂସ୍କାର ଅଛି, ଏହା ଅସଭ୍ୟତା" କହି ଠୋ ଠୋ କରି ହସି ଉଠିଲେ । ଗାଁ ଭୂଆସୁଣୀ ଗୁଡ଼ାକ ଏ ସବୁ ଦେଖି ଶୁଣି ଲାଜଆରେ ଡରରେ ଅଗଣାରେ କୁଲାଟା ଚଳେ ଥୋଇ ଦେଇ ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ପଳାଇଲେ ।

ପୁଅ ବୋହୂ ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ମା ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ମା ସେତେବେଳେ ଠାକୁରଙ୍କ ଆଗରେ ମାଳଟି ହାତରେ ଧରି ଆଖି ବୁଜି ବସି ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ 'ହରେ କୃଷ୍ଣ' ନାମ ଜପୁଥିଲେ । ବୋହୂର ଗୋଡ଼ରେ ଲେଡ଼ିଯୋତା ଏଡ଼ର ଠକ୍ ଠକ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି, ଚମକି ପଡ଼ି ଠିଆ ହୋଇଗଲେ । ବୋହୂ ଟିକିଏ ହସି ହସି 'ଓ ଆମ୍ଭର ପ୍ରିୟ ଶାଶୁ ! ନମସ୍କାର— ନମସ୍କାର । କେମନ୍ତ କରି ଆପଣ କର' କହି ହାତ ବଢ଼ାଇ ଯେମନ୍ତ ଶାଶୁ ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲେ, ବୁଢ଼ୀ ତ 'ଛୁଁ—ନା—ଛୁଁ—ନା—ଛୁଁ ନା—ଆରେ କିଏ ଅଛୁ ରେ, ମନ୍ଦିର ଅପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା ରେ, ବାହାର କରି ଦିଅ ରେ, ବାହାର କରି ଦିଅ ରେ' ବୋଲି ରଡ଼ି ଛାଡ଼ିଲେ । ଜମିଦାର ବାବୁ ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ହାତ ଧରି ଭିଡ଼ି ନେଲେ । ଭାରି ଖପା ଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, "ଅସଭ୍ୟତା, ମୂର୍ଖତା, ଭାରି କୁସଂସ୍କାର ! ଓହୋ ! ଲେଡ଼ିକୁ ଇନ୍‌ସଲ୍‌ଟ୍ !" ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମା ସାନ୍ତାଣୀ ବିଶ୍ୱାସୀ ପୋଇଲି ରାଧୀ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁଟୁଳି ଧରି ଘରୁ ବାହାରି ଗଲେ ପୁରୀ । ମାଠାମଠରେ ରହିଥିବାର ଆଠ ଦିନ ବାଦ ସମ୍ବାଦ ଆସିଲା ।

କେହି ବାଧା ଦେବାକୁ ନାହିଁ, କେହି କିଛି କହିବାକୁ ନାହିଁ, ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ କୁସଂସ୍କାର ନିବାରଣ ଆଉ ଦେଶ ଉଦ୍ଧାର ବିଷୟରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ରାତ ମାସ ବକ୍ତୃତା ଓ ପାନାହାରରେ କଟିଯାଏ, ଶୋଇବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ? ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ବି ସଭାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ କେତେଥର ବକ୍ତୃତା କଲେଣି । ଦିନଯାକ ଶୋଇଥାନ୍ତି, ପ୍ରଜା ପାଠକ କେହି ଗୁହାରିଆ ଆସିଲେ ଭେଟ ପାଏ ନାହିଁ । ଯଦି ଭେଟ ମିଳେ, ଏକ ଜବାବ, "ମେନେଜର ପାଖକୁ ଯାଅ ।"

କେହି ବୋହୂ ସାଆନ୍ତାଣୀ ବୋଲି କହିଲେ ଜମିଦାର ବାବୁ ଭାରି ଖପା ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ନାମ ହୋଇଛି, ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର । ମାତ୍ର ପୋଇଲିମାନେ ଆଉ ମୂର୍ଖ ଚାକରଗୁଡ଼ାକ ଠିକ୍ ନାମ ଧରି ଡାକି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କେହି କହେ କିସ୍ ମିସ୍ ମହାପାତ୍ର— କେହି କହେ ମିସ୍ତ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର—କେହି ଡାକେ ଫିସ୍ ଫିସ୍ ମହାପାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ମନା ନାହିଁ, ବରଞ୍ଚ ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ହସି ପକାଇ ବଡ଼ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି ।

ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଚା ଖାଇଲା ବାଦ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଉଆସ ଚଉପିଠି ବଗିଚା ଆଉ ଆଗ ଦାଣ୍ଡରେ ପ୍ରାତଃଭ୍ରମଣ କରି ଆସନ୍ତି । ଦିନେ ବବୁର୍ଚ୍ଚି-ଖାନା ତଦାରକ କରିବାକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେତେ-

ବେଳେ ପୋଇଲି ଚର୍ଧା ହାଣ୍ଡିଏ ଗୋବର ପାଣି ଧରି କନା ଖଣ୍ଡିକରେ ଚୂଲି ଲିପୁଥିଲା, ଯୋଡାର ଠକ ଠକ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଯିମିତି ମୁହଁ ବଙ୍କାଇ ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଇଛି, ଭାରି ପାଟିଟାଏ କଲା, "ଆଲୋ ମୋ ମା ଲୋ ! ଆଲୋ ମୋ ବାପା ଲୋ ! ଯୋଡା ମାଡ଼ି ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ପଶିଲା ଲୋ ! ହାଣ୍ଡିଶାଳ ମାରୁ ଗଲା ଲୋ !" କନା ଖଣ୍ଡ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଏକମୁହାଁ ଧାଇଁଛି । ଆଉ ଉଆସରେ ତାକୁ କେହି କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଏଣେ ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର 'ଉଆ ଉଆ, ଉଆ' କହି ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ମୁହଁରେ ରୁମାଲ ଯାକି ନ ଥିଲେ, କେଜାଣି ବାନ୍ତି କରି ପକାଇଥାନ୍ତେ । ଏକାବେଳକେ ଶିଶିଏ ଲେଭେଣ୍ଡର ଦେହଯାକ ଢାଳି ହେବାରୁ ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହେଲେ । ଗୋରୁଗୁହ ବବର୍ଚ୍ଚିଖାନାରେ ଢଳା ହୋଇଛି, ଜମିଦାର ଶୁଣି ଭାରି ଖପା । ମୂର୍ଖତା, ଅସଭ୍ୟତା, କୁସଂସ୍କାର ! ସେ ଘରେ ରୋଷେଇ ହେଲେ ଲେଡ଼ିଙ୍କୁ ଖାନା ରୁଚିବ ନାହିଁ, ବାନ୍ତି କରିପକାଇବେ । ଚାରି ବୋତଲ ଫେନାଇଲ ଘରସାରା ଢଳାଗଲା ।

ଏହି ପରି ଆଠ ଦଶ ମାସ ଗଲା ବାଦେ ଦିନେ କରଣମାନେ ମେଳି ବାନ୍ଧି ଆସି ମେନେଜରଙ୍କ ପାଖରେ ଜଣାଇଲେ, "ଖମାର ସବୁ ଖାଲି ପଡ଼ିଛି, ଗୋରୁ ମଇଁଷି ପଲରେ ଲଙ୍ଗଳ ଖଣ୍ଡେ ବି ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ବାଟି ହାତ ଚାଷ ପ୍ରଜା ଲଗାଇ ଦେଇ ଯେଉଁ ସଲାମୀ ମିଳିଥିଲା ତାହା ଆସି ସରିଲାଣି, ଆଉ ଏବେ କାହୁଁ ଖରଚ ଯୋଗାଇବୁଁ ?" ମେନେଜର ତୁରନ୍ତ ଜବାବ ଦେଲେ, "ମାରପିଟି ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଆଗତୁରା ବର୍ଷକର ଖଜଣା ଅସୁଲ କର ।" 'କୁମ୍ଭୀର ଖୋଜେ ଗୋଳିଆ ପାଣି', ଅମଲାମାନେ ଆନନ୍ଦରେ 'ଆଜ୍ଞା' କହି ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ଆଉ ଦୁଇ ମାସ ବାଦେ କାର୍ତ୍ତିକ କିସ୍ତି ଟଙ୍କା ଦାଖଲ ନ ହେବାରୁ ତାଲୁକ ନିଲାମରେ ଚଢ଼ିବାର କଟକରୁ ଜବାବ ଆସିଲା । ଠିକ୍ ସେହିଦିନ କଲିକତା ମହାଜନ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ମୂଳକୁ କଳନ୍ତର ଖର୍ଚ୍ଚା ଓଗେର ଭିଡ଼ି କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କାପାଇଁ ଡିକ୍ରୀଜାରି ପିଆଦା କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରୁ ଆସି ଚଳନ୍ତି ଅଚଳନ୍ତି ଯାନାସନ ସମସ୍ତ କ୍ରୋକ କରି ପକାଇଲା ।

ସକାଳୁ ଉଠି ମିଷ୍ଟର ଓ ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ବଟଳ ବଗଲି ପରି ବସିଛନ୍ତି; ଜନ ପ୍ରାଣୀ ପାଖରେ ନାହିଁ । ସଭାର ସଭ୍ୟମାନେ ଆଗରୁ ଏକଘରିଆ ହୋଇଥିଲେ, ଗୋବରପାଣି ପିଇ ଜାତିରେ ଉଠିଛନ୍ତି । ଆଉ କି ଆସିବେ ? ବେଳ ବୁଡ଼ିବାକୁ ବସିଲାଣି । ମିଷ୍ଟର ଓ ମିସେସ୍ ଦୁଇଜଣ ଭୋକରେ ଛଟପଟ ହେଉଛନ୍ତି । ସଞ୍ଜ ଲାଗିଲାବେଳକୁ ମିସେସ୍ ମହାପାତ୍ର ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଖଣ୍ଡେ ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ିଦେଲେ, ବିକିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ପିତଳ ଗିଲ୍ଟି । ଖଣ୍ଡିଏ, ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଖାଗଲା, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଗିଲ୍ଟି ! ବିଭାଘର ସମୟରେ ଅଢ଼େଇ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଗହଣା କିଣା ଯାଇଥିଲା, ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଗିଲ୍ଟି ! ଏତେବେଳେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଚେତା ବସିଲା । ଆଉ ଡିକ୍ରୀଜାରି ପିଆଦା ଜୁଲମରେ ଘରେ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ରାତି ଅନ୍ଧାରରେ କାହିଁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ !

ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ ବାଦେ ଜମିଦାର ବାବୁ ତାଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର କାମରେ ଆସାମରେ ଖାନସାମାଗିରି କାମ କରୁଥିବାର ଦେଶରେ ଶୁଣାଗଲା ।

— ——

ବୀରେଇ ବିଶାଳ

ମୁକୁନ୍ଦପୁରର ନନ୍ଦୁ ବିଶାଳ ଆଉ ତା ଭାର୍ଯ୍ୟା ବୁଢ଼ୀ ସନ୍ନିପାତ ବେମାରିରେ ଆଗ ପଛ ମାସକ ଭିତରେ ଚାଲି ଯିବାବେଳେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୁଅ ବୀରେଇର ବୟସ ହୋଇଥିଲା ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ । ଲଙ୍ଗଳା ପିଲାଟା କାନ୍ଦୁ

ବୁଝେ ନାହିଁ । ବାପ ମାଙ୍କ କୋଳେଇରେ ଯେନ ଯିବା ବେଳେ ଦାଣ୍ଡରେ ଭୂଇଁରେ ଗଡ଼ 'ବାପା ଲୋ' "ମା ଲୋ' ବୋଲି ଡକା ପାରୁଥାଏ । ଘରେ କେହି ନାହିଁ, କିଏ ବା ପିଲାଟାକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଉଛି ? ବାର ମାସିଆ ମୂଲିଆ ତିନି ଜଣ ଥିଲେ ସତ; ହେଲେ ସେମାନେ କଣ ଜାଣନ୍ତି, କଣ କରିବେ ? ତେବେ କଣ ଖିରେଇ ଅନାଥ ହୋଇଯିବ ? ନାହିଁ ନାହିଁ, ତିନି ପୁରୁଷର ଭିନେ ହେଲି ଘଇ, ଲେଖାରେ ଖିରେଇର ଖୁଡ଼ୁତା ଜେଠୁତା ଆଉ ମଉସା ପିଉସାମାନେ ଶୁଣି ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଦୟାର ଶରୀର, ଖିରେଇର ବିକଳ କାନ୍ଦଣା ଶୁଣି ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ସମସ୍ତେ ଏକାବେଳକେ ପିଲାକୁ ଝାଡ଼ଝୁଡ଼ ଦେଇ କାଖେଇ ନେବା ଲାଗି ଟଣାଟଣି କଲେ । ଟଣା ଓଟରାରେ ପିଲାକୁ ବାଧିଲାଣି, ଆହୁରି ଅଧିକ ବିକଳ ହୋଇ ଡକା ପକାଉଥାଏ । ସେ କଥା ଶୁଣୁଛି ବା କିଏ ? ଦାଦି ପିଉସା ମଉସା ମଧ୍ୟରେ ବୋଲାବୋଲି ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, "ମୁଁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ପିଲାକୁ ପାଳିବାର ଆଉ କାହାର ଅଧିକାର ?" ଗୋଳମାଳ ଶୁଣି ଗାଁ ଲୋକେ ବି ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଗଲେଣି । ବୁଆଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହୁଁଛି — ସମସ୍ତେ ତ ଅଛନ୍ତି, ମା ବାପା କାହାନ୍ତି ? ଏତିକିବେଳେ ଡହଞ୍ଚିଗଲେ ପୀତେଇ ପାଟେ, ମାମୁ । ଧଇଁ ସଇଁ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଦୂରରୁ ଡାକ ଦେଲେ, "ଛାଡ଼ ଛାଡ଼, ଅଲଗା ହୋଇ ଯାଅ, ଛେଉଣ୍ଡକୁ ପାଳେ କିଏ ? ପାଳେ ତ ବାପର ମା, ନୋହିଲେ ପାଳେ ତ ମାର ମା । ମାର ମା ଆଈ ନାହିଁ ସତ; ମାଈଁ ତ ଅଛି ! ଯେଉଁ ପିଲାର କେହି ନାହିଁ, ତାକୁ ପାଳିବ ମାଈଁ ! ତା ମାଈଁ ତିନି ଦିନ ହେଲା ଅନ୍ନ ଜଳ ଛୁଇଁ ନାହିଁ । ପିଲାଟା ଲାଗି ଡକା ପକାଇଛି । ଦୁଃଖ ଅପା ଘଟିକିବା ବେଳେ ବାର ବାର କହି ଯାଇଛି, ଖିରେଇକୁ ତା ମାଈଁ ପାଳିବ । ଗୋଟାଏ କାମରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗାଁକୁ ବାହାରି ଯାଇଥିଲି, ଏଣେ ଏତେ କଥା ହୋଇ ଗଲାଣି, ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ନୋହିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁକାବିଲା କରାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି ।" ପଞ୍ଚ ଆଉ ବସିଲା, ସମସ୍ତେ ରଫା କରି ଦେଲେ । ପିଲାକୁ ପାଳିବା ମାମୁର ଅଧିକାର । ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରୁଛି କି ନାହିଁ, ମାମୁ ତ ଚିଲ ପରି ଝାମ୍ପ ମାରି ପିଲାକୁ କାଖେଇ ଘରକୁ ଧାଇଁଲେ । ଖିରେଇ ମାମୁକୁ କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ନୂଆ ମଣିଷଟା କାହିଁ ନେଇଯିବ ବୋଲି 'ମା ଲୋ' 'ମା ଲୋ'କରି ଆହୁରି ଡକାପାରୁଥାଏ । ମାମୁ ଖିରେଇକୁ ନେଇ ଯାଇ ମାଈଁ ଗୁ ରୁବାଖ କମା କରିଦେଲେ, ଭୁନି ଭୁନି ଢେରଗୁଡ଼ାଏ କି କଥା କହିଲେ । ମାଈଁ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି ହସି କହିଲେ,"ଆରେ ଖରେଇ ଆ, ଚଣ୍ଡୀ ସଙ୍ଗରେ ଖେଳିବୁ ।" ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଡ଼ପିଠା, ଚମୁଟାଏ ଭଜା ଚଣା ଗୁଡ଼ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ଖିରେଇ ଢେର ବେଳୁଁ ଖାଇ ନ ଥିଲା, ବଡ଼ ଭୋକିଲା ଥିଲା, ଟିକିଟିକି ଖାଇ ଦେଇ ଗୁଡ଼ାଏ ପାଣି ପିଇଦେଲା ।

ମାମୁ ପୀତେଇ ପାଟଙ୍କ ଘର ମାକଳପୁର । ମୁକୁନ୍ଦପୁରଠାରୁ ଅଧ କୋଶେ ଖଣ୍ଡେ ଛଡ଼ା । ଛେଉଣ୍ଡ ପିଲାଟି ଜାଣି ମାମୁ ଘରେ ପରମ ସୁଖରେ ରହିଲା, ତା ମାଲମତା ଦେଖାଜଗା କରୁଛି କିଏ ? ପୀତେଇ ପାଟେ ଘରକରଣା ଲୋକ । ତାଙ୍କ ନିଜ ବିଷୟ ତାଙ୍କୁ ଅସମ୍ଭାଳ । ଅଧକୋଶ ଦୂରକୁ ଆସି ପିଲାର ମାଲମତା, ଘରକରଣା ଦେଖିଯିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ? ପାଟେ ନିହାତି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ସବୁବେଳେ କହି ବୁଲୁଛନ୍ତି, "ଏହି ଦିନ କେତୋଟା ଭିତରେ ପିଲାଟାର ମାଲ ଗାଁ ଲୋକେ ଗ୍ରେଇ ନେଇ ଗଲେଣି । ସବୁ ମାଲଗୁଡ଼ିକ ଆପଣା ଘରକୁ ନେଇ ଯାଇ ନଜରରେ ନ ରଖିଲେ ସବୁ ବରବାଦ ହୋଇଯିବ ।" ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ କେତେ ପୌଟି ଧାନ, ହଡ଼ାହଡ଼ ଦି' ପୁଞ୍ଜା ! ଏ ସବୁ ନଜରରେ ରଖିବାର କଥା । ବୋଇଲା, 'ଜୋରୁ, ଗୋରୁ, ଧାନ—ଏ ତିନି ନଜର ଗୁଜରାଣ ।'

ପାଟଙ୍କୁ ଦିନବେଳେ ଡର କାହିଁ ? ଅଧ ରାତିରେ ଗାଁ ଲୋକେ ଖାଇ ଶୋଇଲା ବାଦେ ପାଟଙ୍କୁ ବେଳ ମିଳେ । ନଜର ଥୋଉ ବଳଦରେ ଲଦି ପିଲାଏ ମାଲ-ଗୁଡ଼କ ଆପଣା ଘରକୁ ନେଇ ଆସନ୍ତି । ଗାଁ ଦିଗବାର କହି ବୁଲେ, "ପାଟେ ଦଶଗୋଟା ବଳଦରେ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାନ ଚାଉଳ, ଲୁଗାପଟା, କଂସା ବାସନ ଚିଜବସ୍ତ ସବୁ ବୋହିଥିଲେ ।" ଗାଁ ଲୋକେ ସେ କଥାକୁ ସତ ମଣିଲେ । ବିଶାଳର ଘରପଛ ଘରଟାଏ ଥିଲା । ତାହାର ଚାରିଟା ମରେଇରେ ଚାଳିଶ ପଚାଶ ଭରଣ ଧାନ ମଜୁଦ ଥିଲା, ଏ କଥାଟା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା । ଏ ବାଦ ମଧ୍ୟ ବିଶାଳ ଖାତକମାନଙ୍କୁ କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶ ଭରଣ ସରିକି ଧାନ କରଜ ଦେଇଥିଲେ । ପାଟେ ମୂଳ କାଗଜର ଅସୁଲ କରିନେଲେ, ବିଶ୍ୱାଏ ଧାନ କାହାରିକୁ ଛାଡ଼ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି, "ଛେଉଣ୍ଡି ମାଲ କିମିତି ଛାଡ଼ିବ ? ନଜର ହେଲେ ଦଶ ଗୌଣୀ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତେ ।"

ଆଉ ପାଟେ ଗାଁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ସବୁ-ବେଳେ କହି ବୁଲନ୍ତି, "ବିଶାଳଟା ବଡ଼ ସାହାଖର୍ଚ୍ଚି ଲୋକ ଥିଲା । ସବୁ ଖାଇ ପିଇ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଇଛି, ଛେଉଣ୍ଡିଟି ଲାଗି କିଛି ରଖି ଯାଇ ନାହିଁ । ଘରକରଣା ଭିତରେ ଯାହା ଥିଲା ପଲଣ ପାଣ୍ଡି ଦିଖଣ୍ଡି, ମୁଁ ତାକୁ ସଙ୍ଗାଳରେ ଉଠାଇ ରଖିଛି । ଟିକାଟା ପାରିଲେ ତା ଜିମା କରିଦେବି । ମୁଁ କଣ ସେ ପଲଣରେ ବାହିବି ? ରାମ ରାମ ।" ମାଙ୍କଁ ପାଞ୍ଚ ମାଇକିନିଆଙ୍କ ଆଗରେ କହି ବୁଲନ୍ତି, "ମୋ ଷାରେଇ ଆଗ ତ, ଚଣ୍ଡୀ ପଛ । ତା ବାପର କିଛି ନ ଥିଲା ନାହିଁ, ମୋର କଣ ଊଣା ଅଛି ? ବସି ବସି କୋଡ଼ିଏ ବରଷ ଖାଉ ।"

ଦିନ ପାଣିସୁଅ ପରି ବହି ଯାଉଛି । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଚାରି ବର୍ଷ ଚାଲିଗଲାଣି । ଆସନ୍ତା ଭୁଲା ଛ ଦିନରେ ଷାରେଇର ଜନ୍ମଦିନ, ଆଠ ବର୍ଷ ପୂରି ଯାଇ ନ ବର୍ଷ ପଶିବ । ଷାରେଇ ଆଉ ମାମୁପୁଅ ଚଣ୍ଡିଆ ଅବଧାନଙ୍କ ଚାଟଶାଳୀରେ ବସିଛନ୍ତି । ଷାରେଇଟି ଧୀର, ପଢ଼ାରେ ବି ଖୁବ ମନ । ଖଡ଼ିପାଠ ମିଶାଣ ଫେଡ଼ାଣ ହରଗୁଣ ଛାଡ଼ି ଇ ରାସ ପୋଥି ଧରିଛି । ଚଣ୍ଡିଆର ତେର ବର୍ଷ ପୂରିଗଲାଣି, ହେଲେ କଣ, ଆଜଯାଏ ଖଡ଼ିପାଠ ଓଡ଼ାଙ୍କ ବି ଛାଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ମାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୋଲ ଆଖି, ବଡ଼ ଗେଲ କରନ୍ତି । ମା ମୁହଁ ପାଇ ବଡ଼ ଉପୁଡିଆ ହୋଇଗଲାଣି, ଘରୁ ବାହାରିଲା ତ ପାଞ୍ଚଘରୁ ଦଶ ବୋଲଣା ଆଣିବ—ଚାଲିଲା ଶଗଡ଼ରେ ହାତ ଦିଏ । ତା ନାମରେ କେହି କିଛି ଆସି ଗୁହାରି କଲେ ମା ପୁଅକୁ ଦାଣ୍ଡିବା ଥାଉ, ଓଲଟା ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଳି କରିବେ । ମାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ, ଚଣ୍ଡିଆଟି ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ଗାଁ ମାଇକିନିଆଏ ହିଂସାରେ ସହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଚଣ୍ଡୀ ଚାଟଶାଳୀରେ ବି ବଡ଼ ଗୋଳମାଳ କରେ । ଆପେ ତ ପଢ଼େ ନାହିଁ, ପିଲାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭୁଷ୍ଟାଟାରେ କଳି ଲଗାଏ, ମାର ଧର କରେ । ଦିନେ ଅବଧାନେ ସହି ନ ପାରି ବେତରେ ଖୁବ ପ୍ରହାରେ ବାଡ଼େଇ ଗଲେ, ପିଠିରେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ନୋଳା ବସିଗଲା । ମା ତା ଦେଖି ଖୁବ ଡକା ପାରି କାନ୍ଦିଲେ । ଅବଧାନଙ୍କ ଚୌଦପୁରୁଷଙ୍କ ସକାଶେ ନିତାନ୍ତ କୁତ୍ସିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଦ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥା, ଆଉ ନରକ ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ସକାଶେ ଆଦେଶ କଲେ । କହିଲେ, "ମୋର କଣ ନାହିଁ ଯେ ପୁଅ ପାଠଟାଏ ପଢ଼ିବ ? ଆରେ ମୋର ଯେ ବିଷୟ ଅଛି, ତିନି ପୁରୁଷ ବସି ଖାଉ !" ଚଣ୍ଡୀର ପଢ଼ା ବନ୍ଦ । ସେ ତ ତାହା ଖୋଜୁଥିଲା । ଚଣ୍ଡୀ ଗାଁର ବାଉରି, ଧୋବା ଟୋକା-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦିନ ରାତି ବୁଲେ । ବାପେ କିଛି କାମ ପାଇଟିରେ ଲଗାଇଲେ, ମା ବାଘୁଣୀ ପରି ଗର୍ଜନ କରି କହନ୍ତି, "ମୋର ଦୁଧଖିଆ ଛୁଆଟା କାମ ପାଇଟି କରିବ କଣ ମ ? ନଅଟା ନା ଛଅଟା; ଗୋଟାଏ ବୋଲ ଆଖି, ସେ କଣ ଭିଡ଼ କାମ କରିପାରିବ ? ବୁଲୁଥାଉ ।" ଷାରେଇର ବି ପଢ଼ା ବନ୍ଦ । ମାଙ୍କ ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, "ଏ ଅବଧାନଟା କିଛି ବୁଝେ । କଣ ବା

ପଢ଼ାଏ, ମାସ ନ ପୂରୁଣୁ ଦୁଇ ଅଣା ପଇସା ଗଣ । ଫେର କଣ ନା, ଆଜ ପଣକଆ ଲେଖିବ, ପୂଜା ଲୋଡ଼ା—ସେଥିରେ ଗୃଉଳ ଗୁଆଟିଏ । ଦିନ ପନ୍ଦରଟା ଯାଇ ନାହିଁ ତ, ଓଡ଼ାଙ୍କ ଲେଖିବ, ଫେର୍ ପୂଜା ! ନା ନା, ତା ହେବ ନାହିଁ ।'' ଦୁଇ ଗୃର ଦିନ ବାଦେ ମାଈ୍ଁ ଦିନେ ମାମୁଙ୍କୁ ଡାକ କହିଲେ, "ଦେଖ ତ, ଭେଣ୍ଡିଆଟା ଦିନକୁ ତିନ ବେଳ ଠୁଙ୍କିବ, ଭୁଙ୍କାଟାରେ ଗାଁରେ ବୁଲିବ କଁ୍ୟା ? ଗାଈରଖା ଟୋକାଟାକୁ ବାହାର କର ଦିଅ, ଖାଉଆ ଗାଈ ଜଗୁ ।'' ମାମୁ ଟିକିଏ ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହେଉଥିଲେ, ଡରରେ ପାଟି ଫିଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଖାରେଇକୁ ଡାକ କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ କହିଲେ, "ଆରେ ବାପ ଖରେଇ ! ଏହି ଯେ ଗୋରୁପାଳ ଦେଖୁଛୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ଚୋର । ପର ଲୋକ ଭଲ ଚରାଉ ନାହାନ୍ତି, ଗାଈ ବଳଦଗୁଡ଼ାକ ହାଡ଼ା ହୋଇ ଗଲେଣି । ପର ଲୋକର କଣ ମାୟା ଥାଏ ? ତୁ ଯା, ଅଣ୍ଟେ ଅଣ୍ଟେ ଗଛ ମୂଳରେ ବସି ଗୋରୁ ଦିଟା ଦେଖିବୁ । କିଛି ମେହେନତ ନାହିଁ, ଖାଲି ଅଡ଼ାଇ ଦେନିମିବୁ,ସଞ୍ଜବେଳେ ଆଣି ଗୁହାଳରେ ପୂରାଇଦେବୁ ।' ଖାରେଇ ପାଞ୍ଚଣ ଖଣ୍ଡେ ଧରି ଗୋରୁ ଚରାଇ ବାହାରିଲା । ଗାଁ ଲୋକେ କିଛି କହିଲେ, ମାମୁ ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି, "ଆଛା ଛେଉଣ୍ଡର ଲାଞ୍ଜ ଦିଖଣ୍ଡ ପର ହାତରେ ପଡ଼ ବୁଡ଼ିବାକୁ ବସିଲା, ତା ନିଜ ମାଲ ନିଜେ ଦେଖୁ ।'' ସତକୁ ସତ ଗୋରୁପଲଟା ଏକା ଖାରେଇର । ତାହା ବାପ ମରିବାବେଳେ ମାଈ ଅଣ୍ଡିରା—ଛଡ଼ା—ଦାମୁଡ଼ି ଦୁଇ ବୋଡ଼ି ଭଲ ଗୋରୁ ମାମୁ ଗାଁ । ମହି ଗୋହିରରେ ଅଡ଼ାଇ ଆଣିଥିବା ଗାଁ । ଲୋକ ସମସ୍ତେ ଦେଖିଛନ୍ତି ।

ଆହୁରି ବି ଆଠ ନ ବର୍ଷ ଗଲାଣି, ଖାରେଇର ଉଚ୍ଛୁଣିକା ଅଠର ବର୍ଷ ବୟସ । ପିଲାଟା ନା ଆଉ କଣ ? ହେଲେ କାମ ପାଇଟି କି ବଢ଼ି ପାରିଲା । ମାମୁର ବାଡ଼ି ସଙ୍ଖ୍ୟା ଗୃଷ, ପୋଡ଼ାଏ ବାରମାସିଆଙ୍କୁ ଧରି ସବୁ ସମ୍ଭାଳୁଛି । ଏବେ ମାମୁ ଗୃଷକାର୍ଯ୍ୟଟା ଭୁଙ୍କା ଉପରେ ଉପରେ ଦେଖନ୍ତି । ଖାରେଇ ଦେଖିବାକୁ ଯେମନ୍ତ ଡୌଲ୍, କଥାଗୁଡ଼ିକ ବି ଖୁବ୍ ମଧୁର । ଦେହରେ ବାଘ ପରି ବଳ । ଦିନେ ପାଣ୍ଡେଇ ପାନ ସାନ ଝିଅ କମଳୀକୁ ଗୋଟାଏ ମାରଣା ବଳଦ ବନ୍ଧିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇଥିଲା— ଖରେଇ ବଳଦର ଲାଞ୍ଜ ଧରି ଭିଡ଼ି ରଖିଲା । ଗାଁର କି ପୁରୁଷ କି ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତେ ଖାରେଇକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି, ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି । ହେଲେ ସେ ପ୍ରଶଂସାଟା ମାଈଁ ଶୁଣିଲେ ଖପା ହୋଇଯାନ୍ତି, ଲୋକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଳି କରନ୍ତି । ଚଣ୍ଡୀର ପ୍ରଶଂସା କଲେ ମାଈଁ ମନ ବଡ଼ ଖୁସି ।

ଚଣ୍ଡୀ ସଞ୍ଜ ସକାଳ ଘରେ ପଶେ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ସାତଟା ବୁଲା ଟୋକା ସଙ୍ଗରେ ଦିନ ରାତି ବୁଲୁଥାଏ । ସେମାନଙ୍କ କାମ ଗଛଚଢ଼ା, ବାଗୁଡ଼ିଖେଳ, ଚୌପଟ ଖେଳ, ଗଞ୍ଜେଇ ଭାଙ୍ଗ ! ହାଲକୁ ଗୋଟାଏ ମଦତ ଖଟି ଜାରି କଲାଣି । ଅଳି କରି କାନ୍ଦି ଡରାଇ ହରାଇ ମା ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ପଇସା ନିଏ, ଆପଣା ଗୋଠରୁ କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶ ଟଙ୍କାର ଦାମୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ାକ ଗୁଆଲଙ୍କୁ ଦୁଇ ଗୃର ଟଙ୍କାରେ ବିକି ଦିଏ । ଗୃକରିଆମାନଙ୍କ ସଲାରେ ଆପଣା ଘର ମରେଇରୁ ଧାନ ଗୋରି କରି ବିକିଦିଏ । ମା ଜାଣି ପାରି ବି ପୁଅ ଦୋଷ ଲୁଗୃଏ । ମା ଡରରେ ବାପ କିଛି କହିପାରେ ନାହିଁ । ମା ଆଗେ ଲୁଗୃ ଗୋରି କରି ଚଣ୍ଡୀକୁ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଉଥିଲେ । ଏବେ ହାତ ଖାଲି । ଚଣ୍ଡୀ ଟଙ୍କା ପଇସା ନ ପାଇ ମାକୁ କେତେଥର ମାଡ଼ ଦେଲାଣି । ହେଲେ ମା ମାଡ଼ ଖାଇ ତୁନି ହୋଇ ରହେ, ବାପା ଆଗରେ କିଛି କହେ ନାହିଁ ।

ଗାଁ । ଲୋକ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଖାରେଇକୁ କହିଲେ, "ଆରେ ଖାରେଇ ! ତୁ କଣ ମାମୁ ଘରେ ସବୁଦିନେ ପେଟ ଭାତରେ ରହିଥିବୁ, ଆପଣାର ସଂସାର କରିବୁ ନାହିଁ ?' କଥାଗୁଡ଼ାକ ଖାରେଇ ମନକୁ ଭଲ ପାଇଲା । ସେ ଏବେ ସବୁ କଥା ବୁଝିଲାଣି । ମାମୁ ମାଈଁ କାମର ପିଆରୀ । ଖିଆପିଆ ସବୁ କଥାରେ ପୁଅ ଉପରେ ମାମୁ ମାଈଁଙ୍କର

ଯେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ତା ଉପରେ ତାର କଣିକାଏ ବି ନାହିଁ । ଦେଢ଼ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ପୁଅକୁ ବାହା କଲେ, ତାହା ବାହାର ନାମ ଚର୍ଚ୍ଚା ନାହିଁ । ଦିନ ରାତି ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଯାହା ଅର୍ଜି ଆଣୁଛି, ଚଣ୍ଡୀ ଗଞ୍ଜେଇ ମଦର ଖାଇ ସବୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଛି । ମାମୁ ମାଙ୍କୁ କିଛି ବୋଲିବାକୁ ନାହାନ୍ତି । କଷ୍ଟେ ସେ ଘରକରଣା ଉଜାଡ଼ ଦେବ ।

ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ମାମୁ ମାଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଛନ୍ତି, ଖାରେଇ କାମ ଧନ୍ଦା ସାରି ଯାଇ ପାଖରେ ବସିଲା । ମାମୁ ମାଙ୍କୁ ଦିନବେଳର କାମ ପାଇଟି କଥା ପଗ୍ଭରିଲେ । କାମ ପାଇଟି କଥା ଛଡ଼ା ମାମୁ ମାଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଖାରେଇର ଆଉ କିଛି କଥା ଭାଷା ହୁଏ ନାହିଁ । ଖାରେଇ ଜବାବ ଦେଇ ପାଖରେ ବସିଥାଏ । ମାମୁ ପଗ୍ଭରିଲେ, "କି ରେ ଖାରେଇ ! ଆଉ କିଛି କଥା ଅଛି ?" ଖାରେଇ ଦଣ୍ଡେ ଗୁମ୍ ମାରି ବସି ଦୁଇଟା ହାଇ ମାରି କହିଲା, "ମାମୁ ମୁଁ ଏବେ ଆପଣା ଘରକୁ ଯିବି ।" ମାମୁ ମାଙ୍କୁ ତ ଶୁଣି ଚମକି ପଡ଼ିଲେ, ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେମନ୍ତ ବଜ୍ରଟାଏ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା । ମାମୁ ମାଙ୍କୁ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲା ଶ୍ୱାସ ବେମାରି । ସଞ୍ଜବେଳେ ଗ୍ଭରି ଅଣ ରି ଟେଳାଏ ଟେଳାଏ ଆପୁ ଗିଳି ପକାଇଲେ ଟିକିଏ ଗ୍ଭଲବୁଲ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ମାମୁ ତ ପିଣ୍ଡାରୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ନାହିଁ, ଚଣ୍ଡିଆର ତ ଏହି ଦଶା, ଖାରେଇ ବାହାରିଗଲେ ଆଉ କିଏ ଘରକରଣା ରହିବ ? ମାମୁ ଦୁଇ ଗ୍ଭରିଟା ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ କହିଲେ, "ହଁ ରେ ବାପ ଘରକୁ ଯିବୁ ନାହିଁ କିଣ ? ରହ, ମୁଁ କନ୍ୟାଟିଏ ଖୋଜା ଖୋଜି କରୁଛି, ବାହାଘର କରାଇ ଦେବି, ଦି' ପ୍ରସ୍ଥ ଘର ବନାଇ ଦେବି । ତୁ ଉଜୁଣିକା ପିଲାଟା, ଅଲଗା ଏକୁଟିଆ ହୋଇ କିଣ ରହି ପାରିବୁ ? ଏ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ କଥା ବୁଝି ନାହୁଁ ? ମୁଁ ବୁଝି ବୁଝି ବୁଢ଼ା । ସବୁ ତୋ ପାଖରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେବେ, ଭିକୁଆ ହୋଇ ବସିଥିବୁ । କିଣ କହୁଛୁ ରେ ବାପ ? ହେଉ ହେଉ, ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ବର୍ଷ ରହିଯା । କିଣ କହୁଛୁ ରେ, ରେ ବାପ ?" ଖାରେଇ କହିଲା, "ନା, ମୁଁ ଘରକୁ ଯିବି ।" ମାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ରାଗୀ—ଚଣ୍ଡୀ ହଜାର ଦୋଷ କରୁ, କିଛି କହିବେ ନାହିଁ, ଆଉ କେହି ତାଙ୍କ କଥା ଟିକିଏ ଅମାନ୍ୟ କଲେ ଘଡ଼ିଏ ଯାଏ ଗର୍ଜୁଥିବେ । ଟିକିଏ ରାଗିଯାଇ କହିଲେ, "କି ରେ ଖାରେଇ ! ମାମୁ ସେ, ମୁରବି, ତାଙ୍କ କଥା ଅମାନ୍ୟ କରୁଛୁ ? ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ିଲୁଣି କି ରେ ? ଆରେ କହିବାକୁ ଢେର, କହିବାକୁ କିଏ ରେ ? ଯୋଗମୋଖିଆ ଘରଭଙ୍ଗା ଲୋକଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ ନା । ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ଛେଉଣ୍ଡ ଲଙ୍ଗଳା ହୋଇ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଥିଲୁ, ଏଇ ମାମୁ ଥିଲେ ବୋଲି ଅଣ୍ଟାଟିରୁ ଭେଣ୍ଡିଆ ହୋଇ ଆଜ କଥା କହୁଛୁ । ଏହି ଯୋଗମୋଖିଆଏ ସମସ୍ତେ ତ ଥିଲେ, ତୋ ତୁଣ୍ଡରେ ପେଜ ମନ୍ଦାଏ କେହି ଦେଲେ ନାହିଁ ? ନଣନ୍ଦେ ମରିବା ବେଳେ ମୋ ହାତ ଧରି ବାରବାର କହି ଯାଇଛନ୍ତି, 'ଖବରଦାର ! ମୋ ଖାରେଇକୁ କାହିଁ ଛାଡ଼ିଦେବ ନାହିଁ ବରାବର ଘରେ ରଖିବ । ଅଲପାଇସିଆ ଗାଁ ଲୋକେ ତାକୁ ଫୁସୁଲାଇଲେ ଶୁଣିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ ।' ତୁ ମା କଥା, ବାପ ବଦଳରେ ମାମୁ କଥା ଯଦି ନ ଶୁଣିବୁ, ଆପେ ପୋଡ଼ ଉଡ଼ ଯିବୁ, କାହାର କିଣ ଯିବ ?" ମାମୁ କହିଲେ, "ଥାଉ ଥାଉ, ସେ ସବୁ କଥା ପଛେ ହେବ, କଥା କିଣ ଚଳାଉଛ ? ଦିଅ ଦିଅ, ବୋହୂକୁ ଡାକଦିଅ, ଛୁଆଟା କାମ ପାଇଟି କରି ଥକିଛି, ଆଗେ ତାକୁ ଭାତ ଦିଅ, ଚଣ୍ଡିଆ ନ ଆସିଲା ନାହିଁ ।" ଖାରେଇ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ହସିଲା, 'ଓହୋ, ଆଜ ଯେ ମାମୁଙ୍କର ବଡ଼ ଦୟା !' ରୋଜ ତ ଚଣ୍ଡୀ ନ ଆସିଲେ ଖିଆପିଆ ହୁଏ ନାହିଁ । ଚଣ୍ଡୀ ଗାଁ ବୁଲି ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ରାତି ଛ ଦଣ୍ଡ । ମାମୁ ମାଙ୍କୁଙ୍କର ଶ୍ୱାସରୋଗ, ତାହା ଉପରେ ଆପୁର ନିଶା, ରାତିସାରା ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ, ଖୁଁ ଖୁଁ ହୋଇ କାଶୁଥାନ୍ତି, ପାହାନ୍ତିଆ ପହର ଥଣ୍ଡା ପବନ ଲାଗିଲେ ଟିକିଏ ନିଦ ମାଡେ, ଚିନ୍ତା ଭାବନାରେ ଆଜ ସେ ନିଦ ବି ନାହିଁ ।

ତହିଁ ଆର ଦିନ ସଖାଳେ ଖରେଇ ଆଣ୍ଠୁ ଯୋଡ଼ିକ କୁଣ୍ଢେଇ ପିଣ୍ଡାରେ ତୁନି ହୋଇ ବସିଛି। ଖପ୍ପର ପିଢ଼ା ଉପରୁ ମଟି ବାହାରକୁ ଗଡ଼ ପଡ଼ିଲାଣି, ମାମୁ ଉଠି ଆସି ଖରେଇକୁ ଦେଖି କହିଲେ, "କି ରେ ବାପ ! ତୁନି ହୋଇ ବସିଛୁ ? ଯା ଯା ବେଙ୍ଗଲା ଖେଳାଇ ଦେ ଯା। ଭଙ୍ଗା ପୁଞ୍ଜିଟା ଉଣବଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି।" ଖରେଇର ଏକା ପଦେ କଥା, "ନା, ମୁଁ ଘରକୁ ଯିବି।" ମାମୁ ଆଜ ବି ଢେର ବୁଝାଇଲେ। ଠେକାଠେକ କରି କଥା କହିଲେ। ଖରେଇର ସେହି ଉତ୍ତର, "ଘରକୁ ଯିବି।" ମାଈଁ ବଡ଼ଛଣାରୁ ଉଠି ଆସି ଆଖି ମଳ ମଳ ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ, ଏକାବେଳକେ ଖପାଟା ହୋଇ କହିଲେ, "ଯିବୁ ତ ଚାଲ ଯା। ଯିବି-ଯିବି ଭଜନମାଳ ଧରିଛୁ ଯେ!" ଖରେଇ କହିଲା, "ମୋ ବାପର ଯାହା ସବୁ ଚିଜବସ୍ତୁ ଆଣିଥିଲ, ଫେରାଇ ଦିଅ।" ମାଈଁ ସେହିପରି ତେଜରେ କହିଲେ, "ଚିଜବସ୍ତୁ କଣ ରେ ? ପାଣ୍ଠି ପଲାଣ ଦିଖଣ୍ଡ ଆଣିଥିଲେ; ଯା, ଯା, ଉଇ ଖାଇଯାଇ ପଡ଼ିଛି ମୁଣ୍ଡାଇ ଘେନ ଯା। ବରଷେ ନୁହେଁ, ଦି ବରଷ ନୁହେଁ, କୋଡ଼ିଏ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷକାଳ ଖୁଆଇ ପିଆଇ ଭେଣ୍ଡିଆଟିଏ କରିଦେଲୁଁ, ଏଣିକି ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲା କି ନା ? ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବାରବାର ଚେତିକବେଳେ କହିଥିଲି-'ପରପୁଅ ଗୁଞ୍ଜାରୁଅ' ସେ ଦଳେଇରେ ପଶ ନା। ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ଏବେ ଭୋଗ।" ଖରେଇ ତୁନି ହୋଇ ଏକକାନିଆ ପାଞ୍ଚଣ ଖଣ୍ଡି ଧରି ଉଠିଗଲା।

ମଙ୍ଗୁ ବିଶାଳର ସରବରି ପନ୍ଦର ମାଣ ଚାଷ ଜମି ଥିଲା। ଜମିଟା ବଡ଼ ଭଲ, ମଟାଳିଆ, ଏକଚକିଆ, କଳନ୍ଦ। ପୀତେଇ ପାଢ଼ୀ ସେ ଜମିଟା ଆପଣା ନାମରେ କରିନେବା ଲାଗି ଢେର ଫନ୍ଦି ଫିକର କରିଥିଲେ। ଜମିଦାର ଶ୍ୟାମ ସ୍ୱାଇଁଙ୍କୁ ଲାଞ୍ଚ ରସପତ୍ର ଯାଚିଥିଲେ। ମାତ୍ର ସ୍ୱାଇଁଏ ବଡ଼ ବିବେକୀ ଲୋକ, ପୁଣି ଗାଁର ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କ ଉପରରେ ସେହି ମଙ୍ଗୁ ବିଶାଳ ନାମରେ ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି। ଖରେଇ ଗାଁରେ ମୂଳ ଲାଗେ। ଚାଷ ସଜ ନାହିଁ, ଜମିଗୁଡ଼ିକ ବାଗ୍ଧି ଲଗାଇ ଦେଲା।

ଖରେଇଟି ବଡ଼ କାମିକା, ପର ନାହିରେ ନ ଥାଏ, ଆପଣା ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଥାଏ। ସଞ୍ଜବେଳେ ପାଇଟିରୁ ଫେରିଆସି ମୁଡ଼ିମୁଡ଼ା ପୁଞ୍ଜାଏ ପାଟିରେ ପକାଏ। କୋଡ଼ିଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ବାହାରି ପଡ଼େ। ଆପଣା ଉଦ୍ୟମରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରହିବା ଭଳି ଗୋଟିଏ ସାନ ଘର ବନାଇଲା। କାନ୍ଥ ଯିମିତି ଛିଡ଼ା କରିଛି, ମଉସା ପିଉସା ଗାଁର ଆଉ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଡାକରା ନାହିଁ, ହକରା ନାହିଁ, ଖରେଇ କାହାରିକୁ କିଛି କହି ନାହିଁ, ଧାଇଁ ଆସିଲେ, ଆପଣା ଆପଣା ଘରୁ କାଠ କୁଟା ବାଉଁଶ ଆଣି ଘରଟାଏ ଛିଡ଼ା କରାଇ-ଦେଲେ। ଖରେଇର ଅଡ଼ଳ ବଳ—ଖରେଇ କଳନ୍ଦ। ଧାନ ପାଚିବାରୁ ଭରଣ ଭରଣ ସତିକି ଭାଗ ପାଇଲା। ବର୍ଷକ ଖାଇବା ଭଳି କିଛି ରଖି ସବୁ ଧାନଗୁଡ଼ିକ ବିକି ପକାଇଲା। ସେହି ଟଙ୍କାରେ ହଳିଆ ବଳଦ, ଚାଷ ସରଞ୍ଜାମ କିଣି ଆପଣା ଚାଷରେ ଲାଗିଗଲା। ବର୍ଷଗୁଡ଼ାଟା ଭିତରେ ଖରେଇ ବାପ ଅମଳକା ଘର ଛିଡ଼ା କରି ଦେଲାଣି। ସେହିପରି ତିନି ପ୍ରସ୍ଥ ଘର, ମାଈ ଅଣ୍ଡିରା ଦେଢ଼ ବୋଡ଼ ଗୋରୁ, ପଦ୍ମ ଧାନ ପାଞ୍ଚ ଛ'ଟା ମରେଇ ଛିଡ଼ା।

ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ହାମଦରଦୀ ପାଞ୍ଚ ଜଣ କେତେ ଥର କହିଲେଣି, "ଆରେ ଖରେଇ ! ତୁ କି ସବୁ ଦିନେ ଡାଙ୍ଗୁଆ ମାଙ୍ଗୁଆ ହୋଇ ରହିଥିବୁ ? ଏଣିକି ପିତୃଲୋକ ପାଣି ମୁଠାଏ ପାଇବାର ବାଟ କର।" ଖରେଇ ବି ବୁଝିଲାଣି, ବିଭାଟାଏ ନ ହେଲେ ନୁହେଁ। କାମଯାଇଟିରୁ ଆସି ରନ୍ଧାବଢ଼ା କରିବାଟା ଏଣିକି ବଡ଼ ଦିକ୍ ଲାଗିଲାଣି। ବାଧିକା ପଡ଼ିଲେ ପାଣି ମୁଠାଏ ଦେବାକୁ, ଗୋଡ଼ ହାତରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେବାକୁ କେହି ଭରସା ନାହିଁ। ବିଭା କରିବାକୁ ମନ କଲା ସତ, ହେଲେ ଏତେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ? ଆଉ ପାଟକି ନୁହେଁ ଟି, ମନ କଲା ତ ବିଭା

ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । କିପାଇଁ କେଜାଣି, ବଳରାମଗୋଷ୍ଠୀ ପନ୍ଥାରେ କନ୍ୟାର ବଡ଼ ଅଭାବ, ପୁଣି ଦର ଭାରି ଚଢ଼ା । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ପାଞ୍ଚଶ ଠାରୁ ହଜାରେ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ବିକ୍ରି ହେବାର ଏ ଲେଖକଙ୍କୁ ଜଣା । ଅଜଣା ପାଠକ ଆପଣେ ପଚାରିବେ, "କନ୍ୟାର ଦାମ ଏତେ ଗୁଣା ଅଧିକ କିଆଁ ? କନ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଫୁଟ ଗଜରେ ମାପ ବା ଦଣ୍ଡି ତରାଜୁରେ ଓଜନ ହେଉଥିବ, ମାପ ବା ଓଜନ ଗୁଣା ଅଧିକରେ ଦର ଗୁଣା ଅଧିକ ହୁଏ ।" ନାହିଁ ନାହିଁ, ତାହା ନୁହେଁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଭିତରିଆ କଥା ଭଲ ଜଣା । ସେଥିର ଅସଲ ହାଲ ଚୁମ୍ବକରେ ଦୁଇ ଚାରି କଥାରେ କହିବୁଁ । ବଳରାମଗୋଷ୍ଠୀ ପନ୍ଥାରେ ନ ଥିଲା ଲୋକ ନାହାନ୍ତି ବୋଲନ୍ତୁ, ସେମାନେ ଭାରି ପରିଶ୍ରମୀ ଏବଂ ଖରଚପତ୍ରରେ ଭାରି ଟିପା । ବଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତରେ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ଜମିଯାଏ । କନ୍ୟାର ବୟସ ବା ରୂପ ଗୁଣ ବିଷୟରେ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ—ବରର ବୟସକୁ ଧରି କନ୍ୟାର ଦର ଦାମ କଷାଯାଏ । ବରର ବିବାହର ବୟସ ହେଲା । ଏଣେ ଘରେ ତେତେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ, ଆପେ ପରିଶ୍ରମ କରି ଟଙ୍କା ଜମାଏ । ଟଙ୍କାଟା ଠିକ୍ ହେଉଁ ହେଉଁ ବରର ବୟସ ହୋଇ ଗଲାଣି ପଚିଶ, କିମ୍ବା ଧନବନ୍ତ ଲୋକ ଦୋଜବର ଓ ତେଜବର ବୟସ ଷାଠିଏ । ଏଣେ କନ୍ୟାଟିର ବୟସ ୧୦।୧୧ ଭିତରେ । ସେହି ସମସ୍ତ ଜାଗାରେ କନ୍ୟାର ଦର ବଢ଼ିଯାଏ । ବରର ଏହିପରି ହାଲ ଜାଣିବ । ବାରେଇ ବିଭା ହେବା ଲାଗି ଟଙ୍କାଏ ମସାଏ ଯାହା ହାତରେ ପଡ଼େ ଥୋଇ ଦିଏ । ଘରକଣରେ ଅନ୍ଧାରିଆ ଗୋଟିଏ ଠେକ ପୋତିଛି, ସେଥିରେ ପକାଇ ଦିଏ ।

ଆହୁରି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଗଲାଣି । ବାରେଇର ଉଣ୍ଡୁଣିକା ବୟସ ତିରିଶ ଭିତରେ, ବିଭା ହେବା ଭଳି ଟଙ୍କା ଜମି ଗଲାଣି ବୋଲି ମନରେ ଠିକ୍ କଲା । ବିଭାପାଇଁ ସଜ ହେଲା, ହେଲେ ସେ କଣ ଆପେ କନ୍ୟା ଖୋଜି ଯିବ ? ପୁରୋହିତ ଖାମେଇ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ କଲା । ମିଶ୍ରେ ଚାରିଆଡ଼େ ଢେର ଆଖି ଫେରାଇଲେ । ବାରେଇ ଦିନେ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ କମଳୀ କଥା ଇଶାରାରେ କହିଲା । ରାଘବ ପାତ୍ରର ସାନ ଝିଅର ନାମ କମଳୀ, କନ୍ୟାଟି ବେଶ ଡୌଲ, ଲାଜକୁଳୀ, ଦିନ ରାତି ଘର କାମରେ ଲାଗିଥାଏ, ବାପର ଢେର ସେବା କରେ । ଗାଁ ମାଇକିନିଆମାନେ ତାହାର ଢେର ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି । ବାରେଇ ପିଲା ଦିନରୁ କମଳୀକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଏ । ରୋଜ ଦୁଇଓଳି ବିଲକୁ ଯିବା ଆସିବା ବେଳେ କନ୍ୟାଟିକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଦେଖେ । ବାରେଇ ବିଲ ବାହୁଡ଼ା ବେଳେ କମଳୀ କଳସୀଟିଏ କାଖେଇ ପାଣି ଆଣି ଯାଉଥିବାର ଦେଖେ । କମଳୀର ଠିକ ସେଇଟା ପାଣିଅଣା ବେଳ, ଘରେ ମାଠିଆରେ ପାଣି ଥିଲେ ବି ସେ ପାଣିଗୁଡ଼ାକ ନାଳରେ ଢାଳଦେଇ କଳସୀ କାଖେଇ ବାହାରି ପଡ଼େ । ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହେଁ; କେହି କୁଆଡ଼େ ନ ଥିଲେ କଣେଇ କଣେଇ ବାରେଇକୁ ଦେଖୁଥାଏ ।

ପାଞ୍ଜିରୁ ଭଲ ଦିନଟିଏ ଦେଖି ମିଶ୍ରେ ରାଘବ ପାତ୍ରଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ପାତ୍ର ବୋଧ କରୁଁ କିଛି ଗନ୍ଧ ପାଇ ଗଲେଣି । ଅଖାପାଲି ଖଣ୍ଡେ ପାରି ଦେଇ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବହୁ ଆଦର ସମ୍ମାନରେ ବସାଇଲେ । ନାସ ଶୁଙ୍ଘାଶୁଙ୍ଘି ଦୁଃଖ ସୁଖ ଚାରି ପଦ ହୋଇଗଲା ଉତ୍ତାରେ ମୂଳକଥା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ମିଶ୍ରେ କହିଲେ, "ପାତ୍ରେ ! ତୁମ କମଳୀଟିକୁ ବାରେଇକୁ ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ?"

ପାତ୍ରେ—ହେଉ ହେଉ, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।

ମିଶ୍ରେ—ପାତ୍ରଟି ବଡ଼ ଭଲ, ଖୁବ୍ ଦୁଃଖସୁଖିଆ ।

ପାତ୍ରେ—ହେଉ ହେଉ, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।

ମିଶ୍ରେ—ଝିଅଟି ଖୁବ୍ ସୁଖରେ ରହିବ ।

ପାଣ୍ଡେ—ହେଉ ହେଉ, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।

ମିଶ୍ରେ—ତେବେ ଖର୍ଚ୍ଚପତ୍ର କଥା ।

ପାଣ୍ଡେ—ହଁ ହଁ, ସେଇଟ ଅସଲ କଥାଟା ଆଗେ ହେଉ । ମୁଁ ସାଫ କହିଦେଉଛି; କନ୍ୟାସୁନା ନଗଦ ହଜାରେ ଟଙ୍କା, ଏଥିରୁ ପାଇସାଏ ମଷାଏ କଡ଼ାଏ ଊଣା ଅଧିକ ନାହିଁ, ବୁଝିଲେ ମିଶ୍ରେ ! ମୁଁ ନ-ନ୍ନ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଯାହା କହିବାର ସଫା କହିଦିଏଁ, ଏଁ, କଣ କହୁଛନ୍ତି ମିଶ୍ରେ ?

ମିଶ୍ରେ ଟିକିଏ ଗୁମ୍ ଖାଇ କହିଲେ, "ଟିକିଏ ବୁଝିସୁଝି ବୋଲନ୍ତୁ, ବାରେଇ ବିଚରା ଏତେ ଦେଇ ପାରିବ କିଆଁ ? ସେ ପାଞ୍ଚଶହ ତକ ଯାଇ ପାରେ ।"

ପାଣ୍ଡେ ଟିକିଏ ତେଜରେ କହିଲେ, "ମୋର ଆଉ ଦୁଇ କନ୍ୟା ସକାଶେ ରୋକଠୋକ ଦୁଇ ହଜାର ପାଇଛି, ସେଇଟା ତ ତୁମ ଆଗର କଥା ଫେର ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ କଥା କିଆଁ କହୁଛ ?

ମିଶ୍ରେ କହିଲେ, "ସେ କଥା ଏ କଥା ଢେର ତଫାତ୍ । ସେ ବର ଯୋଡ଼ାକର ବୟସ ଷାଠିଏ ଷାଠିଏ ହୋଇଥିଲା, ଦୁହେଁଯାକ ଥିଲେ ଦୋଜବର । କନ୍ୟା ଯୋଡ଼ିକ ରାଣ୍ଡ ହୋଇ କପରି ଦୁଃଖରେ ଅଛନ୍ତି, ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି ? ଏଣେ ଦେଖନ୍ତୁ, ବାରେଇ କାଳିକା ପିଲା ।"

ପାଣ୍ଡେ ଖପାଟା ହୋଇ କହିଲେ, "ହୋଇ ହେ ମିଶ୍ରେ ! ତୁମେ ପାଠୁଆ ଲୋକଟା ହୋଇ ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ କଥା କମିତି କହିଲ ହେ ? ଆରେ ସେମାନଙ୍କ କପାଳରେ ଥିଲା, ରାଣ୍ଡ ହେଲେ । ମୁଁ କଣ କହିଦେଇଥିଲି, ରାଣ୍ଡ ହୁଅ ? ବାପ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି ବୋଲି କଣ କର୍ମ ଦେଇଛି ?"

ମିଶ୍ରେ—ଯାଉ ସେ କଥା, ଆପଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବୋଲବୋଲ କରିବ କଣ ? ଆପଣ ଚେଉଣ୍ଡିଟିକୁ ଟିକିଏ ଦୟା କରନ୍ତୁ, ସେହି ପାଞ୍ଚଶରେ ମଙ୍ଗି ଯାନ୍ତୁ ।

ପାଣ୍ଡେ—ହକ୍ ବେବହାରରେ ଦୟା ମାୟା କଣ ମିଶ୍ରେ ? ହଁ, ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ବୁଝ, ମୋର ଆର ଦି ଝିଅଙ୍କର ୯ ବର୍ଷ ଲେଖାଁଏ ହୋଇଥିଲା, ଏ ତ ଚଉଦ ବର୍ଷର ଝିଅ, ଯିମିତି ଯିବ, ଲକ୍ଷଣରେ ପଶିବ । ଆମ ପନ୍ଥାରେ ଏତେ ବଡ଼ କନ୍ୟା କାହିଁ ? ୟା ପିଛେ ଭାତ ଲୁଗାରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଯାଇଲଣି ? ପାଞ୍ଚଶ କହୁଛ—ଶିବପୁରର ଫନୁ ପରିଡ଼ା ଓ ଗୋବିନ୍ଦପୁରର ଶାମ ମହାପାତ୍ର ଟଙ୍କା-ଥଳୀ ଧରି ମାସକୁ ତା ଦୁଆରେ ବସି ଗଲେ, ତେତେବେଳେ ପାଞ୍ଚଶରେ ନ ଦେଇ ଏବେ ଦେବି କିଆଁ ? ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ବଜର ବଜର କର ନା ମିଶ୍ରେ । ହଜାରେ ହେଲି ତ ବସ, ନୋହିଲେ ସିଧା ଦାଣ୍ଡ ଚଢ଼ୁଛି ।

କମଳୀ କବାଟ କଣରେ ବସି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲା । ସେ ଏତେବେଳେ ସବୁ କଥା ବୁଝିଲାଣି, ଭଉଣୀମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଆଖିରେ ଦେଖୁଛି, ଆଉ ଜଣାଯାଏ, ବାରେଇକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଏ । ଟଙ୍କା ଦରଦାମ ନ ପଟିବାରୁ ମିଶ୍ରେ ଉଠିଗଲେ । କମଳୀ ଭୁନ ଭୁନ ଢେର କାନ୍ଦିଲା । ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ହେଲା ଖିଆପିଆ ଛାଡ଼ିଲାଣି, କେବଳ କାନ୍ଦୁଛି । ମା ନାହିଁ, ତା ମନ କଥା ବା କିଏ ବୁଝୁଛି ? ଶେଷରେ ଖୁବ ଗୋଟାଏ ହିମତ ବାନ୍ଧିଲା । ଗାଁର ଲେଖାଯୋଖା ଅପି ଆଈକୁ ଧରିଲା । ମନର କଥା ଫିଟାଇ କହିଲା, "ଆଈ ! ବାପା ଟଙ୍କା ଲୋଭରେ ଗୋଟାଏ ବୁଢ଼ା ବରକୁ ମୋତେ ଦିଅ ଦେଲେ ମୁଁ ପୋଖରୀକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବି ।" ଅପି ଆଈ ଆସି ରାଘବ ପାଣ୍ଡଙ୍କୁ କମଳୀ କଥା କହିବାରୁ ପାଣ୍ଡେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ଖପା ହୋଇ ଝିଅକୁ ଢେର ଗାଳି ଦେଲେ । "ମୁଁ ତୋତେ ଚଉଦ ବରଷ କାଳ ଖୁଆଇ ପିଆଇ

ବତାଇଲା—ଆଜ କଣ ନା ପାଣିକି ଡେଇଁ ପଡ଼ିବୁ ? ମର, ଦେଖେଁ ଭଲ କମିତି ମରିବୁ ? ଚଉଦ ବରଷ-କାଳ ଖାଇଛୁ ପିଇଛୁ, ଘର ଲୁଗା ଦାମ ପାଞ୍ଚଶ ଟଙ୍କା ଗଣି ଥୋ—ତା ବାଦେ ମରିବୁ ତ ମର ଯା, ମୋର ମନା ନାହିଁ ।"

ପାଷେ ରାଗ ମୁହଁରେ ଝିଅଟାକୁ ଗାଳିଗୁଲଜ କଲେ ସିନା, ହେଲେ ରାତିରେ ବସି ଢେର ଚିନ୍ତା କଲେ । ଝିଅଟାର ଖିଆ ପିଆ ନାହିଁ, ମଲାଟା ପରି ପଡ଼ିଛି । ସତକୁ ସତ ମନ ଦୁଃଖରେ ଯେବେ ବୁଡ଼ି ମରିବ, ତେବେ ମୂଳ ବୁଡ଼ିବ ସିନା ! ଖୁବ ଆଖି ଫେରାଇ ଦେଖିଲେ, ଜାତି ଭିତରେ ଦୋଜବର ବା ଅଭିଆଡ଼ା କେହି ନାହିଁ । ଏଣିକି ଝିଅଟାକୁ ପୋଷିବା ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ କଥା । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଡାକି ପଠାଇଲେ । ଆଜି ପାଷଙ୍କ କଥା ଖୁବ କଅଁଳ—ସାକୁଲ ସାକୁଲି ଭଳି । ଦୁଇଜଣ ବସି ଦରଦାମ ଠିକ କରି ନେଲେ । ସାତଶ ଟଙ୍କାରେ କଥା ଛିଡ଼ିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାଆଁ ପାଞ୍ଚ ଭଲଲୋକ ଆଗରେ ଝାରେଇ ଦେବ ଦୁଇଶ ଟଙ୍କା, ବାକି ପାଞ୍ଚଶ ବେଦିମୁଣ୍ଡରେ ।

ଝରେଇ ହିସାବ କରି ଦେଖିଲା, କନ୍ୟା ସୁନ୍ଧା ପଡ଼ିବ ସାତଶ, ବିଭା ଖର୍ଚ୍ଚ ତିନିଶରୁ ଊଣା ନୁହେଁ, ଗାଏ ଦୁଇପଦକୁ ହଜାରେ । ଘର ଭିତରେ ପୋତା ପୋତି କରି ଯାହା ରଖିଥିଲା, ଖୋଳାଖୋଳି କରି କାଢ଼ିଲା, ଟଙ୍କା ପଇସା ମିଶାଇ ୫୭ ୭୳୬ । ମଲା ଯା, ଆହୁରି ଯେ ବୃତିଶ ଲୋଡ଼ା । ଦୁଇଶ ଟଙ୍କା ଘରୁ କାଢ଼ି ଦେଲାଣି, ବିଭା ବନ୍ଦ କଲେ ସେ ଦୁଇଶର ଆଶା ଛାଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ହେଉ, ପଛକେ ବୁଝାବୁଝି । ଘରେ ବିହନ ଭାଗ ରଖି ଧାନ ସବୁ ବିକି ଦେଲା । ଭୁଞ୍ଜା ହଳିଆ ବଳଦ ହଳେ ରଖି ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ ବିକି ପକାଇଲା ।

ଆଜି ବିଭା ଦିନ । ବାଜା ପାଲିଙ୍କି କରି ଝାରେଇ ସଞ୍ଜବେଳେ ଶଶୁର ଦୁଆରେ ହାଜର । ବର ପାଲିଙ୍କିରେ ବସିଛି, ପାଷେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ନାସ ଶୁଙ୍ଘୁଥିଲେ । ଢଡ଼ିଏ ବିତିଗଲା, ପୁରୋହିତ ତିନି ଚାରି ଥର ଡାକିଲେଣି, "ଆସ ପାଷେ ! ବରକୁ ବାଟବରଣ କରି ନିଅ ।" ପାଷଙ୍କ ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ । ବୁଢିଆ ମିଶ୍ରେ କଥାଟା ବୁଝିଗଲେ, କହିଲେ, "ପାଷେ ! ଝାରେଇ ହାତରେ ଟଙ୍କା, ବାଟବରଣ କରି ଘରକୁ ଆଣ, ଟଙ୍କା ଗଣିଦେବ ।" ପାଷେ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠି ବରକୁ ବାଟବରଣ କରି ନେଲେ । ଟଙ୍କା ଗଣାଗଣି ପରଖା ପରଖିରେ ଢଡ଼ିଏ ବିତିଗଲା । ମଲା ଯା ! ଛଅଟା ଟଙ୍କା ଅଚଳ ଭେଣ୍ଡି ! ଗାଁ ଲୋକେ ଢେର କୁହାବୋଲା କଲେ, ଜାମିନ୍ ହେଲେ - ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୁଭ-କାର୍ଯ୍ୟଟା ସମାଧା ହୋଇଯାଉ, କାଲି ଟଙ୍କା ବଦଳା-ବଦଳି ହେବ । ପାଷେ ଠୁଳରେ ବସିଲେ ନାହିଁ । ଝାରେଇର ଆଉ ବାଟ ନାହିଁ, ସେହିଠାରେ ବରବେଶରେ ବସି ଘରର ପଲଣ ପାଣ୍ଡି ହଳ ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ଗାଁର ମଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ନ ଟଙ୍କାରେ ବିକି ଦେଲା । କୁଆ କା କରିବାକୁ ହାତ ଗଣ୍ଠି ଫିଟିଲା । ପାଷେ ବର ବିଦା କରିବା ପାଇଁ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ଲହର ପହର ହେଉଛନ୍ତି, ଘରେ ପଶିବାକୁ ନାହିଁ, ଯଦି ବେଳ ଉଛୁର ହୋଇଯାଏ, ବାଜାବାଲା ବେହେରା ଜଳଖିଆ ମାଗିବେ ।

ଝାରେଇ ତ ଘରକୁ ଡାଙ୍ଗୁଆ ମଣିଷ, ବର କନ୍ୟାକୁ ବନ୍ଦାଇ ନେଉଛି କିଏ ? ଝାରେଇ ଖୁଡ଼ୀ, ମାଉସୀ, ଅପା ପାଞ୍ଚଜଣ ଅଣ୍ଡିଅଙ୍କୁ କହି ଆସିଥିଲା । ଅଡ଼କରାରେ ଗାଁ ମାଇକିନିଆମାନେ ବି ଧାଇଁ ଆସି ଝାରେଇ ଘରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । କନ୍ୟାଟି ଦୋଳମୁକୁଟ ମୁଣ୍ଡରେ କଜଳପାତିଟି ଧରି ନଇଁ ନଇଁ ଆଗରେ ଚାଲିଛି, ଖିଲିକାତିଟିଏ ନଡ଼ିଆଟିଏ ଧରି ବର ପଛରେ । ଭଣ୍ଡାରୁଣୀଟା ଆଗେ ଦେଖି ପକାଇଲା, କନ୍ୟାର ପେଟଟା ବାହାରି ପଡ଼ୁଛି, ନସରପସର

ହୋଇ ଗୁଲୁଛି, ଭଲ କର ଗୁଲ ପାରୁନାହିଁ । ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ମାଇକିନିଆଙ୍କ ବାହୁ ଚିପି ଦେଇ ଖାଇଲା ହାତ ଆଙ୍ଗୁଳି ବଢ଼ାଇ କଣ ଦେଖାଇ ଦେଲା । ସବୁ ଅହିଅଯାକ କନ୍ୟାକୁ ଛାଡ଼ ଅଲଗା ହୋଇଗଲେ, ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ହସି ହସି କେହି ହାପୁ ହାପୁ କର ଆପଣା ଘରକୁ ପଳାଇ ଗଲେ । କେହି କହୁଥାଏ ପାଞ୍ଚ ମାସ, ଜାଣିବା ମାଇକିନିଆମାନେ ଠିକ୍ କରନେଲେ, ସାତ ମାସରୁ ଊଣା ନୁହେ । ହାମଦରଦୀ ମାଉସୀ ପିଉସୀମାନେ ଘରକୁ ଯାଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ବସିଗଲେ । ହାପୁ ! ହାପୁ ! ଛୁଆଟା ଅଭିଆଡ଼ା ଥିଲା ତ ଥିଲା, ସବଂସ୍ୱ ସାର ସାତପୁରୁଷକୁ ନରକକୁ ଦେଲା । ଘର ଶୂନଶାନ, ବୀରେଇ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ କାନ୍ଥକୁ ଆଉଜି ବସିଛି । କମଳୀ କବାଟ ଉହାଡ଼ରୁ ଭିତରେ ଚୁଁ—ଚୁଁ କର ବୀରେଇକୁ ହାତ ଠାର ପାଖକୁ ଡାକିଲା । ପେଟ ଉପରେ ମୂଣିଏ ଟଙ୍କା, ତା ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବେଢ଼ାଣ ଖଦା କଷି ଗୁଡ଼ଆ ହୋଇଛି, ଫିଟାଇ ପକାଇ ଝୁଣ କର ଥଳିଟା ତଳେ ପକାଇ ଦେଲା । ବୀରେଇ ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଛି ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଦେବୀଟିଏ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ । ପଗ୍ଋରିଲା, "ଏ କଣ ?" କମଳୀ କହିଲା, "ଏ ତୁମ ଟଙ୍କା, ବଳଦ ଗାଈ ପାଣି ପଲାଣ ଯାହା ବିକିଛ, ଟଙ୍କା ଦେଇ ଆଗେ ଫେରାଇ ଆଣ, ତା ବାଦେ ଏ ଘରେ ପାଣି ଛୁଇଁବ ।" ବୀରେଇ ଗଣି ଦେଖିଲା, ପୂରା ହଜାରେ ଟଙ୍କା । ପଗ୍ଋରିଲା, "ଆଉ ତିନିଶ କଣ ?" କମଳୀ କହିଲା, "ଦୁଇ ଅପାଙ୍କୁ ବିକ ଯେ ଟଙ୍କା ବାପା ପାଇଥିଲା, ଦଶ ମାଣ ବିଲ କିଣିଛି, ବାକି ତିନିଶ ଅଛି । ଅପାମାନେ ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ଅଛନ୍ତି, ଏତକ ଟଙ୍କା ଉଚ୍ଛୁଣିକା ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦିଅ ।"

ଉପର ଓଳି ଗାଁ ଗୋହିରୀ ମଝିରେ ସଦବ ପାଟେ ଡକା ପକାଇ ବାଘୁଣୀ ପର ଧାଇଁଛନ୍ତି । ବୀରେଇ ଦୁଆରେ ଡକା ପକାଇ ପରସ୍ତେ ଗଡ଼ିଲେ, ଖାଲି କହୁଛନ୍ତି, "କମଳୀ ମୋ ବେକରେ ଛୁରୀ ମାରିଲା, ମୋ ଟଙ୍କା ଦେ ।" କମଳୀ କହିଲା, "ବାପା ! ତୋର କି ଟଙ୍କା ? ମୋ ଟଙ୍କା ମୁଁ ଆଣିଛି ।" ଗାଁ ଲୋକେ ଶୁଣି ଧାଇଁଲେ । ସେମାନେ ସଦବ ପାଟ ଉପରେ ଆଗରୁ ବଡ଼ ଖପା ହୋଇଥିଲେ । ତିନି ତିନିଟା ଝିଅ ତିନି ହଜାରରେ ବିକିଲା, ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ମୁଡ଼ି ଗୁଣ୍ଡିଟାଏ ବି ବାଜି ନାହିଁ । ବିଭାବେଳେ ନାନ୍ଦୀମୁଖୀ ଆଉ ତିଳକାଞ୍ଚନ ଦକ୍ଷିଣା ବିଷୟରେ ପୁରୋହିତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କିଛି ବୋଲାବୋଲି ହୋଇଥିଲା । ସେ ତ ଆଗରୁ ନିଆଁ ହୋଇଥିଲେ । ପହଞ୍ଚିଯାଇ ହୁକୁମ ଦେଲେ, "ମାର ଚଣ୍ଡାଳ ମାଉଁସବିକାକୁ ।" ପାଟେ ଦେଖିଲେ ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ସମସ୍ତେ ମାର ମାର କହି ଧାଇଁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପଟକୁ କେହି ନାହାଁନ୍ତି । ଯୋଡ଼ାଏ ତିନିଟା ଧକା ବିଧା ଗୁମୁଡ଼ା ବି ବାଜିଗଲାଣି । ଟଙ୍କା ମାଗିବେ କଣ, ଘରମୁହାଁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ହାତତାଳି ଦେଇ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ପାଟଙ୍କ ଉପରେ ଢେଲା ଧୂଳି ବୃଷ୍ଟି ହେଉଛି, ତିନି ଜାଗା ହାବୁଡ଼ ପଡ଼ ଆଣ୍ଠୁ ଗଣ୍ଠି ଛିଡ଼ି ଗଲାଣି । ପାଟଙ୍କୁ ଦିନବେଳେ ଆଉ କେହି କେବେ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଦେଖିନାହାଁନ୍ତି । କମଳୀ ନାମରେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପଡ଼ିଗଲା ।

ବୀରେଇ ବାହାର ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ମାମୁ ମାଇଁ ବଡ଼ ବେହାଲରେ ପଡ଼ିଲେଣି । ଆଗେ ବୀରେଇ ଡରରେ ଚଣ୍ଡୀ ଗୋଠରୁ ଗୋରୁ ବା ମରେଇରୁ ଧାନ ଲୁଚି ଚୋରି କରି ବିକୁଥିଲା, ଏବେ ଡାକଫୁକାର ଦିନ-ବେଳେ ବିକି ଦେଉଛି । ବାପ ମା କିଛି କହିଲେ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଏଁ, ସେମାନେ ଡରରେ କିଛି କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଅଟା କଥା କାହାକୁ ବା କହିବେ, ତୁନି ହୋଇ ପଡିଥାନ୍ତି । ବର୍ଷ ଦୁଇଟା ଭିତରେ ଅଡ଼େଇ ବୋଡ଼ଆ ପଲଟାରେ ଛଡ଼ା ଲଞ୍ଜା ଖଣ୍ଡେ ବି ନାହିଁ । ଗଛ ପର ତିନିଟା ମରେଇ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି । ଏଣେ ଗୃହଟା ବି ସେହିପର । ଶ୍ୱାସ ବେମାରଟା ପାଟଙ୍କୁ ବଳ

ପଡ଼ିଲାଣି, ପିଣ୍ଡାରୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ନାହିଁ, ବିଲବାଡ଼ି ଯିବେ କିଏ ? ଚଣ୍ଡୀ ତ ମୌଜରେ ଲାଗିଛି, ବିଲକୁ ଯିବ କିଏ ? ଚାଷଗୁଡ଼ିକ ମୂଲିଆଙ୍କ ଜିମା, ମୂଲିଆ ଦଶ ଗୌଣି ବୁଣିବାକୁ ନେଇଗଲେ ତ ପାଞ୍ଚଗୌଣି ପଡ଼ିଲା ବିଲରେ, ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଗୌଣି ମୂଲିଆଣୀର ଢେଙ୍କି-ଶାଳରେ । ପାଟଙ୍କ ପାଖରୁ ମୂଳ ନେଇ ଆପଣାର ବିଲ ବାଛି ଯାନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଯାହା ଚାଷ ହେବ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା । ବୋଇଲା—

"ଆପେ ଚଷିବୁ ପୂରା ଚାଷ
ଛଟା ପୋତା ଅଧା ଚାଷ,
ମୂଲିଆ ଚାଷ ଫସରଫାସ ।"

ଯେ କେତେ ପୂଜା କଲେଇ ଖଳାକୁ ଆସେ, ଖଜଣାକୁ ନଅଣ୍ଟ ।

ଏତିକିବେଳେ କିଏ ହେଲା କି ଗାଁରୁ ଢେର ବଳଦ ଗାଈ ଚୋରି ଗଲା । ଆଜି ଶୁଣାଗଲା ଶାମଲଘର ବଳଦ ଚୋରି ତ, କାଲି ପରିଡ଼ାଘର ଯୋଡ଼ାଏ ଗାଈ ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି । ମାସ ଛଅଟା ମଧ୍ୟରେ ଦଶ ପାଞ୍ଚ ଗଣ୍ଡା ଗୋରୁ ଚୋରି ଗଲାଣି । ଗାଁଯାକ ଡକା ପଡ଼ିଗଲା । ଚୋର ଧରିବା ଲାଗି ଗାଁଯାକ ଭୁନ ଭୁନ ବିଚାର କରି ଛକିଚୁକିରେ ରହିଗଲେ ।

ଦିନେ ଅଧରାତି ବେଳେ ପାଣ୍ଡିଆ ପାଟ ପୁଅ ଚଣ୍ଡିଆ ଆଉ ଚାରି ଜଣ ବାଉରି ଟୋକା ଯୋଡ଼ାଏ ବଳଦ ବାନ୍ଧି ନେଇ ଚାଲି ମଝିରେ ଯାଉଥିଲେ, ଗୋଟାଏ ଲୋକ କୁହାଟଟାଏ ମାରିଦେଲା, କୋଡ଼ିଏ ତିରିଶ ଜଣ ଚାରି ପଟରୁ ବେଢ଼ି ଗଲେ । ଆଉ ଚୋର କାହିଁ ଯିବେ ? ଲଙ୍ଗଳ ଦଉଡ଼ାରେ ବାହୁକୁ ବାହୁ ଛନ୍ଦି କାଠମୁଣ୍ଡିଆ କରି ବାନ୍ଧି ପକାଇଲେ । ମାଡ଼ ତ ମାଡ଼, ଚୋରଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଚେତା ବୁଡ଼ିଗଲାଣି । ଚୌକିଆ ଗୋରୁ ସହିତ ଚୋରମାନଙ୍କୁ ଥାନାକୁ ନେଇଗଲା । 'ଚୋର ମା ଲାଜରେ ନ କାନ୍ଦେ', ପାଟ ପାଟାଣୀ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ଯୋଡ଼ିକ କବାଟ ଦେଇ ଘର ଭିତରେ ଧକେଇ ଧକେଇ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । ଗାଁ ଗୋଟାକ ବାଡ଼େ, ହେଲେ ସାରେଇ ମାମୁ ମାଈଁଙ୍କର ବିକଳ ସହିପାରିଲା ନାହିଁ । ସଦର କଚେରିକୁ ଧାଇଁଲା, ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାର ଯୋଡ଼ାଏ ଦେଲା, ଖୁବ୍ ଲଢ଼ିଲା । ବମାଲ ଗ୍ରେପ୍ତାର, ଆଉ କିଏ ରକ୍ଷା ଅଛି, ଚଣ୍ଡିଆର କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ମିଆଦ ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ।

ବିପଦ ଯେ ସଞ୍ଜୁଆ ଅନ୍ଧାରପରି ଚାରିଆଡ଼ୁ ମାଡ଼ି-ଆସେ । ଚଣ୍ଡୀ ହଜୁରକୁ ପାଟେ ମଧୁସାହୁ ମହାଜନକୁ ଗୁଜା ଲେଖିଦେଇ ପାଞ୍ଚଶ ଟଙ୍କା କରଜ ଆଣିଥିଲେ । ପାଟଙ୍କ ମରେଇରେ ଢେର ଧାନ ଥିଲା, ପାଟେ ସେ ଧାନ ବିକିଦେଇ ଦେଣା ଶୁଝିବାକୁ ବସିଥିଲେ, ପାଟାଣୀ କରିବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ, "ବରେଇ ବିଲରୁ ଯେ ଧାନ ଆସିବ, ଅଲଗା ଅଲଗା ଖଳା ମୁଣ୍ଡରେ ବିକି ଦେଇ ଦେଣା ଶୁଝିଟ ହେବ । ସାରେଇ ତ ତାହାର ବିଲ ନେଇଗଲା, ଚାଷରୁ ତ ଧାନ ମିଳିଲା ନାହିଁ, ଦେଣାଟା ବଢ଼ିଗଲା । କଲନ୍ତର ଆଗରେ ଘୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ି ପାରେ ନାହିଁ । ମହାଜନ ମୂଳ କଲନ୍ତର ମାମଲା ଖର୍ଚ୍ଚା ବାରଶ ଟଙ୍କାରେ ଡିଗ୍ରୀ କରି ରଖିଥିଲା, ଏତିକିବେଳେ ପାଟଙ୍କ ଘରଦୁଆର ସହିତ ବିଲବାଡ଼ି ନିଲାମ କରି ନେଇ ପାଟ ପାଟାଣୀଙ୍କୁ ଘରୁ କାଢ଼ି ଦେଲା । ମଳିଆ ଚିରକୁଟ ଲୁଗା, ଦେହରେ ଅଧଆଙ୍ଗୁଳିଏ ବହଳ ମଳି, ଖଡ଼ିଗାର କାଟି ଯାଉଛି, ଗେଧ ଗେଧୁଣି ପରି ଯୋଡ଼ାକଯାକ ଦାଣ୍ଡ ବରଗଛ ମୂଳରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ସାରେଇ ଶୁଣି ଧାଇଁଲା । ଦେଖିଲା, ମାଈଁର ଚେତା ନାହିଁ, ମାମୁ ବେକ ଭାଙ୍ଗି ଆଣ୍ଠୁକୁଣ୍ଡେଇ ବସିଛନ୍ତି । ସାରେଇ କାହାରିକୁ କିଛି ନ କହି ମାଈଁକୁ ଲାଉ କଲା, ମାମୁ ହାତ ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଆପଣା ଘରକୁ ନେଇ

ଆସିଲା । ଝିରେଇ କମଳୀ ଦୁଇ ଜଣ ଦୁଇ ଗିନା ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରାଇ ଦେଇ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଧୋବ ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ମାଈଁ ଚଣ୍ଡିରେ ଭାତ ଗଳୁ ନାହିଁ । କମଳୀ ଅଧସେରେ ସରକ ଦୁଧରେ ମୁଠାଏ ଭାତ ଚକଟି ପିଆଇ ଦେଲା ।

———

ଡାକ ମୁନ୍‌ସି

ହରି ସିଂହ ସରକାରୀ କର୍ମରେ ବାହାଲ ହେବା ଦିନଠାରୁ ମଫସଲର ସାନ ବଡ଼ ଅନେକ ପୋଷ୍ଟଅଫିସକୁ ବଦଳି ହୋଇ କର୍ମ ଇଞ୍ଜାମ କରି ଆସିଲେଣି । ଆଜକୁ ଦଶ ବରଷ ହେଲା କଟକ ସଦର ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରେ ବରାବର ରହି କର୍ମ କରୁଛନ୍ତି । ଭଲରୂପେ କର୍ମ କରିବାରୁ ପ୍ରମୋଶନ ପାଇଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ହେଡ୍ ପିଅନ, ଦରମା ମାସକୁ ନଅ ଟଙ୍କା । କଟକ ସହରରେ ସବୁ ଜିନିଷ କିଣା । ନିଆଁ ଟିକକପାଇଁ ଦିଆସିଲିଇଟା ମଧ୍ୟ ନ କିଣିଲେ ନୁହେ । ଅତି କଷ୍ଟରେ ଚଳି ସୁଦ୍ଧା ମାସକୁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରୁ ଊଣା ଖରଚ ପଡ଼େ ନାହିଁ । କୌଣସି-ରୂପେ ଘରକୁ ଚାରିଟଙ୍କା ନ ପଠାଇଲେ ନୁହେ । ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଆଠ ବରଷର ପୁଅ ଗୋପାଳ । ମଫସଲ ଜାଗା, ଚାରି ଟଙ୍କାରେ କୌଣସିରୂପେ ଟାଣ ଟୁଣ ହୋଇ ଚଳିଯାଏ । ସେଥିରୁ ପଇସାଏ ଊଣା ହେଲେ ଅଚଳ । ଗୋପାଳ ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼େ । ସ୍କୁଲରେ ଦରମା ମାସକୁ ଦୁଇଅଣା । ସ୍କୁଲ ଦରମା ଛଡ଼ା ଆଜି ବହି ଖଣ୍ଡେ, କାଲି ସ୍ଲେଟ କାଗଜ ଏ ସବୁ ଜିନିଷ କିଣିବାକୁ କେବେ କେବେ କିଛି କିଛି ବେଶି ଖରଚ ପଡ଼େ । ଏପରି ଉପୁରି ଖରଚ ପଡ଼ିଗଲେ ସେ ମାସରେ ଭାରି କଷ୍ଟ । ଦିନେ ଦିନେ ବୁଢ଼ାକୁ ଉପାସ ରହିଯିବାକୁ ହୁଏ । ଉପାସ ହେଉ ପଛେ, ମୋ ଗୋପାଳଟି ପଢ଼ୁ ।

ଦିନେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ସର୍ଭିସ୍ ବୁକ୍ ଦେଖି କହିଲେ, "ହରି ସିଂହ, ତୁମ୍ଭର ପଞ୍ଚାବନ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଗଲା, ପେନ୍‌ସନ୍ ନେବାକୁ ହେବ, ଆଉ ଚାକିରି କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।" ସିଂହଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ତ ବଜ୍ର ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା । କଣ କରିବେ, ସଂସାର ଚଳିବ କିପରି ? ସଂସାର ଯାହାହେଉ, ଗୋପାଳର ଯେ ପଢ଼ା ବନ୍ଦ । ଗୋପାଳ ଜନ୍ମଦିନଠାରୁ ସିଂହେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ଆଶା ପୋଷିଛନ୍ତି—ଗୋପାଳ ମଫସଲ ପୋଷ୍ଟଅଫିସରେ ସବ୍‌ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ହେବ—ଅନ୍ତ ନିକୁଚିରେ ଭିଲେଜ୍ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ହେବ । ମାତ୍ର ଟିକିଏ ଇଂରାଜୀ ନ ଜାଣିଲେ ତେଡ଼େବଡ଼ ଚାକିରିଟା ମିଳିବା ମୁସ୍କିଲ । ମଫସଲରେ ସୁବିଧା ନାହିଁ, କଟକ ଆଣି ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ାଇବାକୁ ହେବ । ଚାକିରି ଗଲେ ତେଡ଼େବଡ଼ ଆଶାରୁ ଏକାବେଳକେ ନିରାଶ । ସବୁ ବେଳେ ଯେହି କଥା ଭାବି ଭାବି ଦେହଟା କଳାକାଠ ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଦିନେଦିନେ ରାତିରେ ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ, ଭାବି ଭାବି ରାତି ପାହିଯାଏ ।

ସିଂହଙ୍କ ଉପରେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କର ଭାରି ମେହେରବାନ । ବସାରେ ମୁକରିର ଚାକର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ କାମ ସାରି ସଞ୍ଜବେଳେ ସିଂହେ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା କାମଦାମ କରିଦେଇ ଆସନ୍ତି । ସଞ୍ଜବେଳେ ଗୋଟାଏ ଆରାମ୍ ଚୌକିରେ ପଡ଼ି ବାବୁ ଇଂରାଜୀ ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ିବାବେଳେ ସିଂହେ ଯେଉଁ ମିଠା କଡ଼ା ଗୁଡ଼ାଖୁ ଚିଲମେ ସାଜି ଦିଅନ୍ତି, ସେପରି କେହି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ସିଂହେ ଭଲ କରି ଗୁଡ଼ାଖୁ ଚିଲମେ ସାଜି ଆଣି ଭଲ କରି ଚିଲମଟା ଫୁଙ୍କି ଦେଲେ । ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଇଞ୍ଜିନ୍ ପାଇପରୁ ବାହାରିଲା ପରି ଧୂଆଁ ଗୁଡ଼ାକ ଭକ୍ ଭକ୍ କରି ବାହାରୁଛି, ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଆଖି ବୁଜି ଆସିଲାଣି । ସିଂହେ ବୁଝି ନେଲେ ଏଇଟା ଠିକ୍ ସମୟ । ସିଂହେ ବାବୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଝୁକ୍

ଭକ୍ତିରେ, ଖୁବ୍ ବିନୟରେ, ଖୁବ୍ ଧୀରେ, ଖୁବ୍ ମିଠା କଥାରେ ଆପଣାର ଦୁଃଖ ହାଲ ଚୁମ୍ବକ ଚୁମ୍ବକ ସମସ୍ତ କଥା ଜଣାଇଲେ । ଗୋପାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ଆଶା, ତାହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଇବାକୁ ପାସୋରିଲେ ନାହିଁ । ବାବୁ ସେହିପରି ନୟନ ମୁଦ୍ରିତାବସ୍ଥା—ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ କହିଲେ, "ଆଚ୍ଛା, ଦରଖାସ୍ତ ଖଣ୍ଡେ ଲେଖି ଆଣ ।" ବାବୁଙ୍କର ସାହସ ଥିଲା, କାରଣ ପୋଷ୍ଟେଲ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ବା ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ବାବୁମାନେ ଆସିଲେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ରହନ୍ତି । ଉପର ହାକିମମାନଙ୍କ ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ-ପେୟ ବିଷୟରେ ଯେପରି ଆୟୋଜନ ହେବାର ଉଚିତ, ସେଥିର ତ୍ରୁଟି ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁ 'ହରି ସିଂ,ହରି ସିଂ' କରି ଦଶଥର ପାଟି କରୁଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ହରି ସିଂହେ, ପୁରୁଣା ଲୋକ, ଢେର ଢେର ହାକମହୁକୁମା ଅମଲ କଲେଣି । କାହାର କି ରକମ ମିଜାଜ, କିଏ କାହିଁରେ ଖୁସି, ଜାଣନ୍ତି । ସେ ଦିନ ଅଧରାତ୍ରଯାଏ ସିଂହଙ୍କୁ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ରହିବାକୁ ହୁଏ । କାରଣ ଓଡ଼ିଶାର କଦର୍ଯ୍ୟ ହାଓୟା ହେତୁରୁ କେହି ବାବୁ ହଠାତ୍ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ବାନ୍ତିଫାନ୍ତି କରି ପକାଇଲେ ହରି ସିଂହେ ସୋଡ଼ା କାଗେଜଲେମ୍ବୁ ପ୍ରଭୃତି ହାଜର କରାଇ ବାବୁଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳି ନିଅନ୍ତି । ବାବୁମାନେ ଆରାମରେ ଶୟନ କଲା ଉତ୍ତାରେ ସିଂହେ ଅଧରାତ୍ରରେ ବସାକୁ ଯାଇ ଆପଣା ପାଇଁ ରୋଷେଇ କରନ୍ତି । ଏହି ସୂତ୍ରରେ ସିଂହେ ଉପରବାଲା ହାକିମମାନଙ୍କ ଠାରେ ପରିଚିତ ।

ହରି ସିଂହଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ପିଠିରେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁ ଭଲ ରୂପେ ସୁପାରିସ କରି ସଦରକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ, ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏକଷ୍ଟେନ୍‌ସନ୍ ହୁକୁମ ପହଞ୍ଚିଲା । ସିଂହେ ତ ମହାଖୁସି, ଏହି ଖୁସି ଖବରଟା ଗାଁକୁ ଲେଖି ପଠାଇଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନସର୍ବସ୍ୱ ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ସୁଖ ବା ଦୁଃଖରେ ବିମୋହିତ ହୋଇ ପଡ଼-ଆନ୍ତି । ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବିଧାତା ତାଙ୍କ ପାଇଁ କଣ ବିଧାନ କରୁଛନ୍ତି, ତେଣିକି ଥରେ ହେଲେ ଅନାଇବା ଦରକାର ମଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସିଂହଙ୍କର ଏତେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦଟା ପାଣିଫୋଟକା ପରି ଫାଟିଗଲା । ଘରଠାରୁ ଚିଠି ଆସିଲା, ଗୋପାଳ ମାଆର ସନ୍ନିପାତ ରୋଗ, ଜୀବନର ଆଶା ନାହିଁ । ସିଂହେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଦେଖାଇଲେ । ବାବୁ ବଡ଼ ଦୟାଳୁ ଲୋକ, ତତ୍-କ୍ଷଣାତ୍ ଛୁଟି ଦେଲେ । ସିଂହେ ଏକନିଶ୍ୱାସରେ ଘରକୁ ଧାଇଁଲେ, ଘରେ ପହଞ୍ଚି ଯାହା ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କ ଆଖିର ଜ୍ୟୋତି ହଜିଗଲା । ଜଗତଟା ଯେମନ୍ତ ଅନ୍ଧକାରମୟ । ବୁଢ଼ୀର କଥା ଶେଷ ପ୍ରାୟ ହେଲାଣି । ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ କ୍ଷୀଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭଲକରି ଅନାଇଲେ, ଦୁଇ ହାତ ଅଳ୍ପ ଉଠାଇ ଦଣ୍ଡବତ କଲେ, ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଗୋଡ଼-ଧୂଳି ନେବାକୁ ଠାରିଲେ । ସେହି ଧୂଳି ଟିକକ ପାଇଁ କି ଅନାଇ ରହିଥିଲେ ? ସବୁ ଶେଷ ହେଲା ! ସିଂହଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଗୃହ ଭଗ୍ନ ହେଲା । ସେ ଘରର ମାଲମତା ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ବିକି ପିଲାଟିକୁ ଧରି କଟକ ଚାଲି ଆସିଲେ ।

ଗୋପାଳ ମାଇନର ପଢ଼େ । ସିଂହଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରି କଷ୍ଟ, ପେନ୍‌ସନ୍ ହୋଇ ଗଲାଣି, ଭାରି ଅଚଳ । ଘରେ ଲୋଟାକଂସା ଯାହା ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଥିଲା, ବିକିବାକି ଖାଉଛନ୍ତି; ଚାକିରିରେ ଥିବାବେଳେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ମାସକୁ ଦୁଇ ଚାରି ଅଣା ସଞ୍ଚି ସେଭିଂସ୍ ବେଙ୍କରେ କିଛି ରଖିଥିଲେ, ଗୋପାଳ ପଛରେ ମାଇନର ପଢ଼ାରେ ସବୁ ସାରିଲେ । ସିଂହଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଆଶା, ଗୋପାଳ ପାସ କଲେ ସବୁ କଷ୍ଟ ମେଣ୍ଟିବ । ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟ କେତେଥର ଭରସା ଦେଇ କହିଲାଣି, "ବାପା, ଧାର କରଜ କରି ମୋତେ ପଢ଼ାଅ, ଚାକିରି କରି ଶୁଝିବି ।"

ହରି ସିଂହଙ୍କର ଆର୍ତ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା ଦୀନବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ୍ ଶୁଣିଲେ । ଗୋପାଳ ମାଇନର ପାସ କଲା । ସିଂହଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ସେହି ପୁରୁଣା

ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ବାବୁ ଅଛନ୍ତି, ସିଂହେ ତାଙ୍କୁ ଧରି ବହୁତ ନିବେଦନ କଲେ । ଉପରି ହାକିମମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ କିଛି ଅନୁଗ୍ରହ ଥିଲା, ଗୋପାଳ ଏକାବେଳକେ ମଫସଲ ମନ୍ଥାମପୁର ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରେ ସବ୍ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ, ବେତନ ମାସକୁ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଦର ପୋଷ୍ଟଅଫିସରେ ଚାରିମାସ କାମ ଶିଖି ମଫସଲ ଯିବେ ।

ହରି ସିଂହଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ; ଅନବରତ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଅନାଇ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ମାରି ଜଣାଉଛନ୍ତି, "ଧନ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭର କରୁଣା, ଦୁଃଖୀର ଗୁହାରି ଶୁଣିଲ ।" ଚାକିରି ଖବର ଆସିବା ଦିନ ରାତିରେ ବୁଢ଼ା ସିଂହେ ନିରୋଳାରେ ବସି ଢେର କାନ୍ଦିଲେ । ହାୟ ! ଆଜି ବୁଢ଼ୀ ଥିଲେ କେତେ ଆନନ୍ଦଟାଏ ହୁଅନ୍ତେ, ତାଙ୍କ ଗୋପାଳ ହାକିମି ଚାକିରି ପାଇଲା, ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ଗଡ଼ି ଯାଉଥାନ୍ତେ । ହାୟ ! ଅଭାଗୀ କପାଳରେ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ହେଉ ହେଉ, ଗୋପାଳ ତ ହାକିମ ହେଲା । ପ୍ରଭୁ ଗୋପାଳଟିକୁ ରକ୍ଷାକରନ୍ତୁ ।

ଗୋପାଳ ପ୍ରଥମ ମାସ ଦରମାଟା ପାଇ ବୁଢ଼ା ହାତରେ ଦେଲେ । ବୁଢ଼ାର ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନ ସରେ, ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ପୁଅ ହାକିମ; ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ମାସକ ମଧ୍ୟରେ ଆଣିଲା । ଟଙ୍କା-ଗୁଡ଼ାକ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଥର ଗଣି ଅଣ୍ଟିରେ ବାନ୍ଧି ଶୋଇଲେ । ଆରଦିନ ସକାଳେ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ ବଜାରକୁ ଧାଇଁଲେ । ଜୋତା, କୁରୁତା, ଲୁଗା ଯେତା ଯାହା ଦରକାର କିଣାଗଲା । ଗୋପାଳ ଯେ ହାକିମ ହେଲାଣି, ସେ କଣ ଯେ·ସେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବ ? ଭେକ ଦେଖି ସିନା ଭିକ । ସେହିପରି ପୋଷାକ ଲୋଡ଼ା ।

ଏଣେ ଗୋପାଳବାବୁ ଅଫିସରେ ପାଞ୍ଚଜଣ ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଇଂରାଜୀ ଲେଖନ୍ତି । ବାବୁମାନଙ୍କ ସହିତ ସବୁବେଳେ କାରବାର, ସମସ୍ତେ ଡାକନ୍ତି 'ଡାକ ମୁନସି ବାବୁ', ପୂର୍ବ ନାମ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ । ଏଣେ ବସାରେ ଆସି ଦେଖନ୍ତି କଣ, ନା ବୁଢ଼ାଟା ଧୂଳିଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧି କାମରେ ଲାଗିଛି; ଗୋପାଳ କମିତି ଭଲ କରି ଦିଟା ଖାଇବ—ଗୋପାଳ ଗାଧୋଇ ଗଲା, ଓଦା ଲୁଗା ଶୁଖି ନାହିଁ—ପିଲାଟା କାମ କରି କରି ଧନ୍ଦି ଗଲାଣି, ଏହି ସମସ୍ତ ଦିନ ରାତି ଚିନ୍ତା । ଆଗେ ବୁଢ଼ା ସିଂହେ ବେଳେ ବେଳେ ହରିନାମ କରୁ-ଥିଲେ, କିଛି କିଛି ଧର୍ମ କର୍ମ କରୁଥିଲେ, ଏବେ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁ ଭୁଲିଗଲେଣି । ବୋଧ କରୁ, ହରି ଏ ସବୁ ଦେଖି ବୁଢ଼ା ଉପରେ ଖପା ହୋଇ ଗଲେଣି—ଧମକାଇ କହିଲେ, 'ଆରେ ନିର୍ବୋଧ ଏ କଣ ରେ ! ଆଚ୍ଛା ବୁଝିବୁ !'

ଏଣିକି ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କର ଭାବ କିଛି କିଛି ବଦଳି ଗଲାଣି । ଏବେ ବାପକୁ ଦେଖିଲେ ମିଛଟାରେ ହେଲେ ରଗ ରଗ ସିଂ ସିଂ ହୁଅନ୍ତି । ଏଟା ମୂର୍ଖ, ଇଂରାଜୀ ଜାଣେ ନାହିଁ—ମୂଳିଆ—ମଇଳା ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥାଏ, ଏଟାକୁ ବାପ ବୋଲି ଡାକିବି, ଲୋକେ କଣ କହିବେ ! ସେ ଦିନ ଶିକ୍ଷିତା କେତେ ଜଣ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସେମିଜ ପିନ୍ଧି ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ—ବୁଢ଼ାଟା ଦେହରେ କୁରୁତା ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ଆଗ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । କି ଲଜ୍ଜା, କି ଲଜ୍ଜା ! ଏଟାକୁ ବସାରୁ ନ ତଡ଼ିଲେ ଆଉ ଇଜ୍ଜତ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ଡାକ ମୁନସି ବାବୁ ବାପକୁ କହିଦେଲେ, "ଦେଖ, ତୁମେ ମୋର କିଛି ଉପକାର କରି ନାହଁ, ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ବସାରେ ରହ, ନୋହିଲେ ଚାଲିଯାଅ । ଆଉ ଦେଖ, ବାବୁମାନେ ଆମ ଦୁଆରକୁ ଆସିଲେ ତୁମେ ଘରୁ ବାହାରିବ ନାହିଁ ।" ଗୋପାଳ କଥା ଶୁଣି ବୁଢ଼ାର କାନ ମୁଣ୍ଡ ଭାଁ ଭାଁ କଲା, ଗୁମ୍ ହୋଇ ବସି ପଡ଼ିଲା । କାହାକୁ କହିବ ? ପୁଅ କଥା; ଅଜାଗା ଘା ଦେଖି ହୁଏ ନାହିଁ, ଦେଖାଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯାହାକୁ ମନର କଥା କହନ୍ତା, ସେ ଯାଇଛି । ବୁଢ଼ୀ

କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲା, ଢେର କାନ୍ଦିଲା, ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲା କେହି ଭରସା ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଦୁଃଖ ବେଳେ ବୁଢ଼ୀ କଥା ମନରେ କରେ, ସୁଖ ବେଳେ ମନରେ କରେ । ମୁହିଁ ପୋଷିଲା, ଆଜ କାନ୍ଦିଲା ନାହିଁ, ଗୋପାଳର କାଳେ ଅମଙ୍ଗଳ ହେବ ।

ଗୋପାଳ ବାବୁ କାଲି ସକାଳେ ମଫସଲର କାମ ଜାଗାକୁ ଯିବେ, ବୁଢ଼ାକୁ ଜଣାଇ ନାହାନ୍ତି । ସକାଳୁ ଉଠିଲେ, ଅବଜ୍ଞାଭାବରେ କହିଲେ, "ଏ ବାବା, ମୁଁ ମଫସଲ ବାହାରିଲି । ଏହି ଜିନିସପତ୍ର ସବୁ ଦେଖିଥାଅ । କେତେ ବା ଜିନିସ, ବୁଝି ଖବରଦାର, ମୁଲିଆ କରିବ ନାହିଁ, କଲେ ତୁମେ ଜାଣ, ମୁଁ ପଇସା ଦେବ ନାହିଁ ।" ବାବୁ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି କାଖରେ ଛତା ଯାକି ବାଡ଼ି ଦୁଲାଇ ଦୁଲାଇ ଚାଲିଗଲେ । ବୁଢ଼ା କଣ କରିବ, ସବୁ ଜିନିସ ଗୁଣ୍ଡାଇ ପୁଣ୍ଡାଇ ଗୋଟାଏ ଗଣ୍ଠିରି ବାନ୍ଧି ମୁଣ୍ଡାଇଲା । ଚାଲି ପାରୁ ନାହିଁ, ଦେହରେ ବଳ ନାହିଁ, ଆଖିରୁ ବେଳେ ବେଳେ ପାଣି ବହି ପଡ଼ୁଛି, ଦଶ ଜାଗା ବସି ଉଠି ସଞ୍ଜ ସରିକି ମହାମପୁରରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଡେରି ହେବାରୁ ବାବୁ ଫଜିତଟାଏ କଲେ, ବୁଢ଼ା ଗୁମ୍ ହୋଇ ବସି ଥକା ମେଣ୍ଟାଉଥାଏ ।

ବାବୁ ସକାଳ ସଞ୍ଜ ଅଫିସକୁ ଯାନ୍ତି, ବୁଢ଼ାଟା ମୁହଁ ବୁଜି ବସାରେ କାମ ପାଇଟିରେ ଲାଗିଥାଏ । ବାପ ପୁଅ ଦୁଇଜଣ ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ଦୁଇଟା ସୁଖ ଦୁଃଖ କଥା ହେଉଛନ୍ତି, ଏ କଥା କେହି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ଡାକମୁନସି ହେଲେ ମଫସଲର ଗୋଟାଏ ହାକମ । କେତେ ଲୋକ ଆସି ଦଣ୍ଡବତ କରି ଯାଉଛନ୍ତି, ମୂର୍ଖ ବୁଢ଼ାଟା କଣ ଜାଣେ ଯେ ତା ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହିବେ !

ବୁଢ଼ା ଦେହରେ ମଫସଲର ପାଣି ଚଳିଲା ନାହିଁ, ଜର ହେଲେ ଖୁଁ ଖୁଁ କରି କାଶେ. ସେ କାଶଟା ରାତିକି ବେଶି ହୁଏ । ବାବୁ ଶୋଇବାରେ ହରକତ ହେଲେ । ପିଅନକୁ ହୁକୁମ ଦେଲେ, "ବୁଢ଼ାଟାକୁ କଅାବାଡ଼ରେ ଫୋପାଡ଼ ଦେଇ ଆସ ।" ସେ ପିଅନଟା ମୂର୍ଖ; ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ି ନାହିଁ, ତାର ଗୋଟାଏ ଦେଶୀ ହୃଦୟ ଅଛି, ବିଚାର କଲା -- 'କଣ ଏ ? ବୁଢ଼ା-ରୋଗୀଟିକୁ କଅା-ବାଡ଼ରେ ଶୁଆଇ ଦେବ ?' ଦିନେ ବୁଢ଼ାର ଘୋର ଜର, ତିନଦିନ ଖାଇ ନାହିଁ, ଅଧରାତି, ଅନ୍ଧାର, ଥଣ୍ଡା ପାଇ ବୁଢ଼ାର କାଶ ବଳି ପଡ଼ିଲା । ବାବୁ ତ ଘୋର ଖପା, ବୁଢ଼ା ଗୁଣ୍ଡିରେ ଦୁଇଟା ଇଂରାଜୀ ଢିପି ମାରିଲେ, ବିଛଣାପତ୍ର ବାହାରକୁ ଫୋପାଡ଼ ଦେଲେ । ବୁଢ଼ା ଗାଁକୁ ପଳାଇଲା ।

ପାଖରେ ଥିବା ଖୁବ୍ ଭଲ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣା ଯାଉଛି, ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ମନ ସେହିଦିନଠାରୁ ବଡ଼ ଖୁସି । ଆଉ ଏଣେ ବୁଢ଼ା ଗାଁକୁ ଆସି ତାହାର ଯେଉଁ ଦୁଇ ମାଣ ଜମି ଥିଲା ଭାଗରେ ଲଗାଇଦେଲା, ଘରେ ବର୍ଷି ଧାନ ପାଏ । ପେନସନ୍ ଟଙ୍କାରେ ଲୁଗା-ପଟା, ଲୁଣ ତେଲ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳେ । କାଶ ହେଲା ଦିନଠୁଁ ବୁଢ଼ା ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଅଫିମ ଧରିଛି । ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳେ, ଘରଠାରେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ହରିନାମ କରେ । ଉଭୁଣି ବାପ ପୁଅ ଦୁହେଁ ଖୁସି । ପରର ସୁଖ ଦେଖି ପାଠକ ମହାଶୟ ଖୁସି ହୁଅ ।

ସୁନା ବୋହୂ

ରାମହରି ପଟ୍ଟନାୟକେ ଥିଲେ ପୋଲିସର ଦାରୋଗା । ସାଲେପୁର ପ୍ରଗନା ଗୋପୀନାଥପୁର ଗାଁରେ ଜଣେ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ । ଭଲ ମନ୍ଦ କଥା ପଡ଼ିଲେ ଆଖପାଖ ଦଶଖଣ୍ଡ ଗାଁ ଲୋକ ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସନ୍ତି । ପଞ୍ଚାୟତ ଲୋକେ ଚାହିଁ ବସିଥାନ୍ତି, ରାମହରି ବାବୁ ଆସିବେ, ତେବେ କଥା ପଡ଼ିବ । ବାବୁ ପେନସନ୍ ପାଇ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷଯାଏ ଘରେ

ବସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବିଯୋଗ ବେଳକୁ ପୁଅ ଶିବଚନ୍ଦ୍ରର ବୟସ ଦଶ । କନ୍ୟା ଚମ୍ପା ଦେଈଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପୂରିଥିଲା । ବିଧବା ବିମଳା ଦେଈ ବଡ଼ ଦୟାବନ୍ତୀ, ବଡ଼ ହେଙ୍ଗ୍ଳୀ, ବଡ଼ ସରଳା ଥିଲେ । ଏବେ ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ି ବଡ଼ ଘରଣୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ପିଲା ଦିଓଟି ଆଉ ଘରକରଣା ସମ୍ଭାଳିସୁମ୍ଭାଳି ରଖିଥିଲେ । ରାମହରି ବାବୁଙ୍କର ଦରମା ଉପୁରି ସୁପୁରି ମିଶାଇ ବେଶ ଦଶଟଙ୍କା ରୋଜଗାର ଥିଲା । ହେଲେ କଣ ହେଲା, ମଣିଷଟା ଥିଲେ ବଡ଼ ଧାହାଖର୍ଚ୍ଚୀ, ଛୁଞ୍ଛ ହାତରେ ମରିଛନ୍ତି । ବିମଳା ଦେଈ ଲୁଗୁଚୁପା କରି ହାତରେ ଯେ ଦଶଟଙ୍କା ରଖିଥିଲେ, ଆଉ ଦେହର ଗହଣାଗାଣ୍ଠି ଦିଖଣ୍ଡ ବିକାବିକି କରି ଆଜିଯାଏଁ ଘର ଚଳାଇ ନେଲେ । ଆଉ ଆଉ ଖରଚ ଟାଣଟୁଣ କରି ପୁଅଟିର ପାଠ ପଢ଼ାରେ ସବୁ ସାରିଛନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ବୋଲୁଥାନ୍ତି, "ଶିବୁ ଦି'ଅକ୍ଷର ପଢ଼ୁ, ଦେହରେ ଗୁଣ ଥିଲେ କାଲି ସକାଳେ ଘରକରଣା କରି ବସିବ ଯେ ।"

ଝିଅ ଚମ୍ପାଟି ଦେଖିବାକୁ ବେଶ ଢୌଲଡାଉଲ । ନାକଟି ଖଣ୍ଡାଧାର ପରି ସିଧା । କଳା କଳା ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ଢଳ ଢଳ ଦିଶୁଥାଏ । ମୁଣ୍ଡର ଅଳକା ଆଉ ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର, ମୁହଁଟିକୁ ସୁନ୍ଦର ମାନେ । କୁଙ୍କୁମ ବୋଳି ହେଲା ପରି ଦେହଟିର ରଙ୍ଗ । ଯିମିତି ରୂପ, ସିମିତି ଗୁଣ । ମା ପାଖରୁ ବେଶ ରନ୍ଧାବଢ଼ା ଶିଖିଛି । ଆଉ ଆଉ ଗୁଣରେ ତାକୁ କେହି ବାରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଶିବୁଭାଇ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରି କିଛି ପାଠ ପଢ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ହାତରେ କାମ ପାଇଟି ନ ଥିଲେ ସଞ୍ଜବେଳେ ମା ପାଖରେ ବସି 'କୃପାସିନ୍ଧୁ ବଦନ' ଆଉ ଛାନ୍ଦମାଳାରୁ କେତେ ଗୀତ ବୋଲେ ।

ଶିବୁ ବାବୁ କଚେରିରେ କିରାଣୀଗିରି କାମ କରନ୍ତି । ଚାକିରି ଖଣ୍ଡିକ ପାଇଲା ଦିନରୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ଅଳ୍ପସଳ୍ପ ଦରମା ଦେଇ ପିଲାଭଳିଆ ଗୋଟିଏ ରୋଷେୟା ରଖିଲେ ମା ଟିକିଏ ଆରାମରେ ରହିବେ । ବିମଳା ଦେଈ ଶୁଣି ନିହାତି ନାରାଜ । ଚାଉଳ ଅଧସେରେ ଫୁଟାଇ ଦେଲେ ପାଇଟି ଛୁଟିଲା, ପିଲାଟା କେତେ ଦରମା ପାଏ ଯେ ଖର୍ଚ୍ଚଟାଏ ବଢ଼ାଇ ବସିବ ?

ଦିନ ପାଣି ପରି ବହି ଯାଉଛି । ଆସନ୍ତା ବିଷୁ ଛ ଦିନକୁ ଚମ୍ପାର ବାର ପୂରି ଯାଇ ତେର ବର୍ଷ ପଶିବ । ତେଣିକି ଚଉଦ ଯୋଡ଼ା ବୟସ ପଶିଲେ ବାହା ମନା । ଏହି ବର୍ଷ ବିଭା ନ ହେଲେ ନୁହେଁ । କରଣ ଘର ବୋଲି ଝିଅଟାକୁ ଥିବୁଡ଼ୀ କରି ଘରେ ରଖିବା, ସେହିଟା ନିହାତି ନିଲଜପଣିଆ କଥା । ଘର ଭଲ, କନ୍ୟାଟି ସୁଲକ୍ଷଣୀ, ଭଲ ଭଲ ଜାଗାରୁ ଜବାବ ଆସିଲାଣି । ବିମଳା ଦେଈଙ୍କର ତୁରନ୍ତ ଜବାବ, ନା । ଯେ ଯେତେ ବୁଝାଉ, ଏକା ରା—ନା ।

ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ବିମଳା ଦେଈ ଅମା ପିଉସୀ ଆଉ ଶିବୁ ବାବୁଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ ଆପଣା ମନ କଥା ଫିଟାଇ କହିଲେ, "ଦେଖ ପିଉସି, 'ଝିଅକୁ ଜୁଆଇଁ ନେଲେ ଗଲା, ଯମ ନେଲେ ମଲା ।' ବଡ଼ ଲୋକ ଦେଖି ଦୂରଦୂରାନ୍ତରକୁ ଝିଅଟାକୁ ପେଲି ଦେବି, ଆଉ ତ ଆଖିସୁଲାଭ ଦେଖି ପାରିବି ନାହିଁ । କରଣକୁଳ, ଯେ ଗଲା, ଏକମୁହାଁ । ସେହି ଗଲା । ମୋର ଦିଓଟି ଆଖି; ଗୋଟିଏ ଗଲେ କାଣୀ ହୋଇ ମରିଯିବି ଯେ । ଇମିତି ଆଖପାଖରେ ଦେବି ଯେ ଯିମିତି ଡାକଦେଲେ 'ଓ' କରୁଥିବ । ଏ ତ ଗଲା ଗୋଟାଏ ବାଡ଼ । ଅସଲ କଥା ମୁଁ ସତ୍ୟ ଲଙ୍ଘିବି ନାହିଁ । ବାବୁମାନେ ଆଉ ବଉଳ ଚାଲି ଯାଇ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ନରକରେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛି । ସତ୍ୟ ଲଙ୍ଘିଲେ ମୋତେ ନରକରେ ବି ଠାବ ହେବ ନାହିଁ ।"

ରାମହରି ବାବୁଙ୍କ ଚାରି ଘର ଛଡ଼ା ପଡ଼ୋଶୀ ନବଘନ ଦାସେ ପୋଲିସର ଜମାଦାର ଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଥାନାରେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଚାକିରିରେ ତେର ଦିନ ବିତି

ଯାଇଥିଲା । ନବଘନ ବାବୁଙ୍କ କୁଟୁମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଭାର୍ଯ୍ୟା କମଳା ଦେଈ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଦିବାକର । ଦୁଇ ବାବୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯିମିତି ମନ ମିଳେ, ଖୁବ୍ ଭାବ, ଏଣେ ୧ରଆଡ଼େ ବିମଳା ଦେଈ ଆଉ କମଳା ଦେଈଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସିମିତି ମିଳାପ, ସିମିତି ଏକ ମନ । ଦୁଇଜଣ ଯେତେବେଳେ ଝିଅଆସୁଣୀ ଥିଲେ, ରୋଜ ସକାଳେ ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ପୋଖରୀ ତୁଠରେ ଘଡ଼ିଏଯାଏ ବସି ଦାନ୍ତ ଘଷନ୍ତି, ଆଉ ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା, ହସି ଖୁସି କଥା, ରନ୍ଧାବଢ଼ା କଥା, ଘରକରଣା କଥା ହୁଅନ୍ତି । ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଦୁଇ ଜଣ ଆମ୍ବ ବଉଳ ବସିଲେ । ଚମ୍ପା ଯେତେବେଳେ ପେଟରେ ଥାଏ, କମଳା ଦେଈ କହିଲେ, "ବଉଳ, ତମର ଯେବେ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ହେବ, ମୋ ଦିବୁକୁ ଦେବ ।" ବିମଳା ଦେଈ କହିଲେ, "ହଁ ବଉଳ, ଦେବ ।" କମଳା ଦେଈ, 'ସତ୍ୟ ?' ବିମଳା, 'ସତ୍ୟ ।' କମଳା, 'ସତ୍ୟ ?' ବିମଳା, ସତ୍ୟ ।' କମଳା,'ସତ୍ୟ ?' ବିମଳା,'ସତ୍ୟ ।' ତିନି ସତ୍ୟ ଉପରେ ଆଉ କଣ କଥା ଥାଏ ? ନବଘନ ବାବୁ, କମଳା ଦେଈ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ପୁଅ ଦିବାକର ଘରକୁ ଏକୁଟିଆ, ପିଲାଟା ଯୋଗ୍ୟ, ଇଂରାଜୀ ବି ଦି ଅକ୍ଷର ଜାଣେ, ଯୁବା ବୟସ, ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର, କାକଟପୁର ଜମିଦାର ସିରସ୍ତାର ନାଏବ । ବିମଳା ଦେଈ ସେ ସତ୍ୟକୁ ହୃଦରେ ଲେଖି ରଖିଛନ୍ତି । 'କହିଲେ "ମୁଁ ସତ୍ୟ ଲଙ୍ଘିବ ନାହିଁ, ଛେଉଣ୍ଡ ପିଲାଟିକି ଥାଏ କେବେ ।" ବିଭା ହୋଇଗଲା । ଦିବାକର ଚମ୍ପା ମାଣିକଯୋଡ଼ା ପରି ପରମ ସୁଖରେ ଘରେ ଥାନ୍ତି । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଏକ ମନ, ଏକ କଥା, ଏକ ଇଚ୍ଛା । ପୃଥିବୀରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଖ ଯଦି କିଛି ଥାଏ, ସେହିଟା ହେଲା ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ।

ମା ବିମଳା ଦେଈ ଏଣିକି ଅଡ଼ ବସିଲେଣି, ଘରକୁ ବୋହୂଟିଏ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଦିନେ ରବିବାର, କଚେରି ବନ୍ଦ, ପୁଅ ଘରେ ଅଛି । ଶିବୁ ବାବୁ ବସି ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଥି ପଢ଼ୁଥିଲେ । ବୁଢ଼ୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ପାଖରେ ବସିଲେ । କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ କହିଲେ, "ଆରେ ବାପା ଶିବୁ ! ଆଜକୁ ପାଞ୍ଚ ବରଷ ହେଲା ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗିଛି, କେତେ ଥର କହିଲି; ଶୁଣିଲୁ ନାହିଁ । ପଢ଼ିଲୁ ପଢ଼ିଲୁ କହିଲୁ, ପାଠ ପଢ଼ି ସାରିଲେ ବାହା ହେବୁ । ପଢ଼ା ସରିଲା । ଫେର ଧରିଲୁ, ଚାକିରି କଲେ ବାହାଘର ହେବ । ଚାକିରି ବି ହେଲା । କାହିଁ, ବାହାଘରର ନା-ଚର୍ଚ୍ଚା ବି ନାହିଁ । ମୋର କଣ ଆଉ ବଳ ବୟସ ଆସୁଛି ରେ ? ମୁଁ କଣ ଆଉ କାମ ପାଇଟିକି ପାରିବାକୁରେ ? ବିଦ୍ୟା ମା ସିନା ବାହାରଘର କାମ ପାଇଟି କରି ଦେଇଗଲା, ଭିତର ପାଇଟି ରନ୍ଧାବଢ଼ା କରୁଛି କିଏ ? ଏଣିକି ସଞ୍ଜ ହେଲା ତ ଆଖିକି କିଛି ଦିଶିବ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ଜାଗା ହାବୁଡ଼ ପଡ଼ିବ, କାମ ପାଇଟି ହାତକୁ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ଦିନେଦିନେ ଦିହପାକୁ ଲାଗିଲେ ଚମ୍ପା ଆସି ଦିନଟା ସିଝାସିଝି କରି ଦେଇଯାଏ, ସେ କଣ ସବୁଦିନେ ଆସୁଥିବ ? ଯେତେ ହେଲେ ସେ ହେଲା ପରଘରୀ, ତାର ଫେର ଘରକରଣା ଅଛି ନା ? ପୁଣି ଘରକୁ ଏକୁଟିଆ, ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦ କେହି ନାହିଁ ବୋଲି ସିନା ଯେତେବେଳେ ପାରେ ଧାଇଁ ଆସେ, ନୋହିଲେ କଣ ଆସି ପାରନ୍ତା ? ଆଉ ଦେଖ, ତିନି ପ୍ରସ୍ଥ ଘର, ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଣରେ କେଉଁଠି ପଡ଼ି ରହିଥାଏଁ, ତୁ କଚେରିକୁ ବାହାରିଗଲେ ଘରଗୁଡ଼ାକ କମିଛିକା ଖାଁ ଖାଁ ଗୋଡ଼ାଏ । ଏଇ ଘର କଣ ଥିଲା, କଣ ହେଲା । ହାଇରେ—ହା ! ମୁଁ ଆଉ କେତେ କାଳ ବଞ୍ଚି ରହିବି ରେ ! ମତେ ଟିକିଏ ଅନା ରେ ଭଲା ! ସେ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ସିନା, ତୁ କଣ ଆଜଯାଏ ଅଭିଆଡ଼ା ବସିଥାନ୍ତୁ ?" ବୁଢ଼ୀ ଆଉ କିଛି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଧକେଇ ଧକେଇ କାନ୍ଦି ବସିଲେ, ସୁଁ ସୁଁ କରି ନାକ ପୋଛି ପକାଉଥାନ୍ତି ।

ମା'ଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦେଖି ଶିବୁ ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଭାରି ଦୁଃଖ ହେଲା, ପୋଥି ଖଣ୍ଡିକ ମେଜ ଉପରେ ଥୋଇ

ଦେଇ ଅମ୍ଭ ଆଈ ଦୁଆରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଅମ୍ଭ ଆଈ ଲେଖାଯୋଖାରେ ବିମଳା ଦେଈଙ୍କ ପିଉସୀ, ଶିବୁ ଆଉ ଚମ୍ପାକୁ କୋଳରେ କାଖରେ କରି ବଢ଼ାଇଛି । ବିମଳା ଦେଈ ତାକୁ ମା ପରି ମାନନ୍ତି, ଅମ୍ଭ ବି ବିମଳା ଦେଈଙ୍କୁ ଝିଅ ପରି ମଣେ, ଭଲ ପାଏ, ସବୁ କଥାରେ ସାହା ହୁଏ । ଅମ୍ଭ ଘର ଆଉ ବିମଳା ଦେଈଙ୍କର ପାଚେରି ଲଗାଲଗି, ଦୁଆର ଅଲଗା ଅଲଗା । ଅମ୍ଭ ଆଈ ବଂଶଲତା ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଇ ନାହୁଁ, ଏଥିକୁ ଉପରେ ପୁରୁଷର କାହାରି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ବିଭାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଈ ନାତି ମଧ୍ୟରେ ଢେର କଥାଭାଷା ହେଲା । ଆଈ କହିଲେ, "ଆଚ୍ଛା ଶିବୁ, ତତେ ଗୋଟିଏ ଭଲ ସୁନ୍ଦରୀ ବୋହୂ ଆଣି ଦେବି,ମାଣିଆବନ୍ଧ ଲୁଗାଟିଏ ପିନ୍ଧାଇବୁ ଏକା ।"

ବୟସ ଥିବାବେଳେ ଅମ୍ଭ ଆଈ ବଡ଼ କଳହୁଡ଼ି ଥିଲା । ପର ଉପକାର କରିବାକୁ, ଭାବ କରିବାକୁ ବି ଆଗ । ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତି, ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଗୋଟାଏ ଠିକ ବୁଦ୍ଧି ଫାନ୍ଦ ଦେବାକୁ ବି ଖୁବ୍ ପାରେ । ରାଣ୍ଡ ମାଇକିନିଆଟିଏ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଭଲ ଭଟକାରେ ଗାଁ ଲୋକେ ତାକୁ ପରାମର୍ଶ ପଚାରନ୍ତି । ଉଚ୍ଛୁଣି ଆଈ ବଡ଼ ବୁଢ଼ୀ ହୋଇ ଗଲାଣି । ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଠୁକୁର ଠୁକୁର କରି ବାହାରିଲା । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରୁ "ରେ ବିମଳା ! ରେ ମା ବିମଳା !" ଡାକ ଡାକ ଯାଇ ଝିଆରୀ ପାଖରେ ବସିଲା । ଏ କଥା, ସେ କଥା, ଦୁଇଟା କଥା ବାଦେ କହିଲା, "ଆରେ ମା ! ଶିବୁ କହୁଛି, ବାହା ହେବ । ହଁ, ଭଲଲୋକ ଘର ଝିଅଟିଏ ହୋଇଥିବ, ଦି ଅକ୍ଷର ପଢ଼ିଥିବ, ଇମିତିକା କନ୍ୟାଟିଏ ପାଇଲେ ବାହା ହେବ ।" ଶିବୁ ବାବୁଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, କନ୍ୟାଟି ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇଥିବ; ଆଈ କିନ୍ତୁ ଏ କଥାଟା ଝିଆରୀକୁ କହିଲେ ନାହିଁ । ଏକା ଶିବୁ ବାବୁ କାହିଁକି, ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ବିଭା ହେବାକୁ କାହାର ଇଚ୍ଛା ନ ହେଲେ ? ପାଠକ ପାଠିକା ବୋଲନ୍ତୁ ଭଲା, କଥାଟା କଣ ମିଛ ? ବିମଳା ଦେଈ ଆନନ୍ଦରେ ପିଉସୀକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇ କହିଲେ, "ପିଉସି, ତୁ ଟିକିଏ ଲାଗି ଯା, ମୋର ଆଉ କିଏ ଅଛି ? ବାପଛେଉଣ୍ଡଟି ଲାଗି କିଏ ଧାଇଁବ ? ଯାହା କରିବେ ଜୁଆଇଁ ବାବୁ । ମୁଁ ତ କହିବି ନାହିଁ, ତୁ ଯା ତାଙ୍କୁ କହିବୁ, ସେ ଖୋଜା ଲୋଡ଼ା କରି ଘଟଣା କରି ଦିଅନ୍ତୁ । ଚମ୍ପାକୁ କହିବି, ସେ ବି ଜୁଆଇଁ ବାବୁଙ୍କୁ କହିବ । ଯେତେ ହେଲେ ସେଇଟା ହେଲା ପିଲାଲୋକ । କହି ଜାଣିବ ନାହିଁ, ତୁ ଯା, ତାଙ୍କୁ ବୁଝେଇ ବନେଇ ବାନେଇ କହିବୁ ।"

ହରିବାବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହା ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଲେଣି । ଉଠିଣୁ ବସୁଣୁ ଚମ୍ପା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଲାଗିଛି "ମୋ ଭାଇପାଇଁ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଠିକଣା କରିଦିଅ ।" ହରି ବାବୁ ବାହାରୁ କୁଆଡ଼େ ବୁଲି ଆସି ଘରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇଥିବେ କି ନାହିଁ, ଚମ୍ପା ଧାଇଁ ଆସି ପଚାରିବ "କଣ, କନ୍ୟା ଠିକଣା ହେଲା ?" "ମଲା ଯା ! କନ୍ୟାଟାଏ କଣ ପଡ଼ିଆରେ ପଡ଼ିଛି ଯେ ଧାଇଁ ଯାଇ ଗୋଟାଇ ଆଣିଲେ ହେଲା ?" ଚମ୍ପାଟା ଯୋକ ପରି ଲାଗି ରହିଛି ।

ହରିବାବୁ ଜମିଦାର ନାଏବ । ମଫସଲର ଖବର ଜଣା । ପାଞ୍ଚ ଜାଗାକୁ ଖବର ପଠାଇଲେ । ଦୁଇପକ୍ଷରୁ ଲୋକ ଯା ଆସ କଲେ । କଥା ପଟିଲା ନାହିଁ, ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଶେଷରେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚଳିଲା । ଦୁମଦୁମପୁରରେ କନ୍ୟାଟି ଘରଯୋଗ ହେଲାଣି । ବୟସ ସତର ବରଷ ଚାଲିଛି । ବିଧବାର ଝିଅ, ବଡ଼ଭାଇ ବଳରାମ ଦାସେ ଗାଁର ଅବଧାନ ।

ସବୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶୁଣି ଶିବୁ ବାବୁ ଟିକିଏ ମୋଡ଼ ମାଡ଼ ହେଉଥିଲେ । କନ୍ୟାଟି ବଡ଼ ଲୋକର ଝିଅ, ଆଉ ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇଥିବ, ଏଇଟା କିଏ ନ ଲୋଡ଼େ ? ହେଲେ, ସେଇଟା କଣ ସମସ୍ତଙ୍କ କପାଳକୁ ଘଟିଥାଏ ? ବିଭା କଥାଟା ଜାଣ ପ୍ରଜାପତି ଘଟସୂତ୍ର କଥା, ତାଙ୍କ ନିର୍ବନ୍ଧକୁ

କିଏ ମେଣ୍ଟିବ ? କନ୍ୟା ସେ ଈଶାନରେ ବିଜୁଳି ଦେଇଛି, ଧରି ବାନ୍ଧି ସେଇଠିକି ଯିବ । ଶିବୁ ବାବୁ ଆଖି ଫେରାଇ ଦେଖିଲେ, ଆଉ କେଉଁଠି ଠିକଣା ନାହିଁ । ଏଣେ ମା ହେଲେଣି ଅଥୟ । କଣ କରିବେ, ରାଜି ହୋଇଗଲେ । କମଳା ଦେଈଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ଦେଖେ କିଏ, ଭୋକିଲା ଲୋକକୁ ପେଜ ମଣ୍ଡାକ ବି ଅମୃତ । ବୋହୂ ବୋହୂ ଭଜନ ହେଉଥିଲେ, ବୋହୂ ଠିକଣା ହେଲା, ଆଉ କଣ ? ଚମ୍ପା ମନରେ କଲା, 'ପାଗଲୀ ବୋହୂ ଆସିବ, ଏକାବେଳକେ ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ପଶିଯିବ, ମା ଖଲାସ ପାଇଲେ, ଭଲ ହେଲା ।'

ଶିବୁ ବାବୁ ଖବର ଆଣିଲେ, କନ୍ୟା ଦେହ ବର୍ଣ୍ଣ ଟିକିଏ କଳା, ନାମ—ନିମା । ନାମଟା ବଡକଟିଆ କିଆଁ, ସେଥିର ମଧ୍ୟ ଖବର ଆସିଲା । କନ୍ୟାର ଉପର ଦୁଇ ଭାଇ ଲାଗ ଲାଗ ବାହୁଡ଼ିବା ବାଦେ କନ୍ୟାଟି ଜନ୍ମ ହେଲା । ମା ଦେଖିଲେ, କନ୍ୟାଟି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର, ଚମକି ପଡ଼ିଲେ, ଉପର ଦିଓଟି ସୁନ୍ଦର ପୁଅଙ୍କୁ ଯମ ନେଇ ଯାଇଛି, ଏ କନ୍ୟାଟିକୁ କାଳେ ନେଇଯିବ, ନାମ ଦେଲେ ନିମା । ଅର୍ଥାତ୍ ନିମ ଭାରି ପିତା, ଯମକୁ ରୁଚିବ ନାହିଁ ।

ସେ ସବୁ କଥା ଯାଉ, ନିମା ସଙ୍ଗରେ ଶିବୁର ବିଭା ହୋଇଗଲା । ବଡ଼ ପ୍ରେମରେ, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦରେ ଶାଶୁ ବୋହୂଟିକୁ ଘରକୁ ନେଲେ ।

ନୂଆବୋହୂଟି ଘରେ ପଶିଛି, ତାକୁ ହଠାତ୍ କିମିତି କିଏ କହିବ, ତୁ ଏ କାମ କର, ସେ କାମ କର । ବୋହୂଟି ଡାଙ୍କିଡୁଙ୍କି ହୋଇ ଘରେ ପଶିଥାଏ । ଚମ୍ପା ଆପଣା ଘର ବାସିପାଇଟି ସାରି ଆସି ବୋହୂକୁ ଉଠାଏ । ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଇ ଗାଧୁଆପାଧୁଆ କରାଇ ଆଣେ । କମଳା ଦେଈ ରନ୍ଧାବଢ଼ା କରି ଭାତ ପରଷି ଦିଅନ୍ତି, ବୋହୂ ଖାଇ ହାତ ଧୋଇ ଶୋଇପଡ଼େ । ହଦାମା ଆସି ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ବାସନ ଖଣ୍ଡ ଧୋଇ ପକାଏ ।

ପନ୍ଦର ଦିନ ଗଲା, ମାସେ ଗଲା, ଦି ମାସ ବି ଗଲାଣି । କାହିଁ, ବୋହୂ ତ ଟମ୍ଭୀଶାଳରୁ ବାହାରୁ ନାହିଁ ? କାମ ପାଇଟି କିଛି କରୁ ନାହିଁ ? ଚମ୍ପା ଦିଥର, ଚାରିଥର କହିଲାଣି, "ବୋହୂ ଉଠ, କାମ ପାଇଟିରେ ଲାଗ, ରନ୍ଧାବଢ଼ା କର, ଜୁଛାଁଠା ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଛୁ କିଆଁ ?" ବୋହୂ ଢାଳେଇ ଦିଏ, ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି କିଛି କଥା କହେ ନାହିଁ । ମନରେ କଲା, "କଣ ! ମା କହିଛି, ମୋ ଗେରସ୍ତ ରୋଜଗାରିଆ, ମୁଁ ଏ ଘରେ ସାନ୍ତାଣୀ । ଏ ଗୁଡ଼ାକ ମୋ ଘରେ ଖାଇବେ, କାମ ପାଇଟି କରିବେ ସିନା, ମୁଁ କିଆଁ ଗତର ଖଟାଇବି ?" ମା ଯେତିକି ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲା, ବୋହୂ ଭଲ କରି ମନରେ ରଖିଛି । ମା କହିଛି, ଶାଶୁକୁ ଅନାଇ କଥା କହିବୁ ନାହିଁ, ଠାରି ଠାରି ଦେବୁ । ବୋହୂ ଖାଇ ବସିଥାଏ, ଭାତ ତିଅଣ ଲୋଡ଼ା ହେଲେ କଂସା କି ଗିନାଟା ମାଟିରେ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ ମାରି ଠାରି ଦିଏ । ବୋହୂଟି ଟିକିଏ ଭୋକ କାଉଳ, ଭାତ ରନ୍ଧାରେ ଶାଶୁ ଟିକିଏ ଡେରି କଲେ ବୋହୂ ରୋଷେଇ ଘରକୁ ଯାଇ ହୁଁ ହୁଁ କରି ପେଟରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଠାରିଦିଏ । କମଳା ଦେଈ ବି ବୁଝି ପାରନ୍ତି ବୋହୂଟିକୁ ଭୋକ ଲାଗିଲାଣି ।

ଚମ୍ପା ଆଉ ସହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ବୋହୂକୁ ବକାବକି କଲାଣି । ବୋହୂ ବି କେତେ ସହିବ ? କିଆଁ ସହିବ ? ସେ ଯେ ଘରର ସାନ୍ତାଣୀ । ପହିଲୁ ପହିଲୁ ରାଗରେ ଗୁଇଁ ଗାଇଁ ହେଉଥିଲା, ଏଣିକି ସାଫ ଜବାବ୍ ଦେଲାଣି । ଦିନେ ଚମ୍ପା ଭାରି ରାଗିଯାଇ ବୋହୂକୁ ଗାଳିଦେଲା । ବୋହୂ ବି ଗାଳି ଆରମ୍ଭ କଲା । କମଳା ଦେଈ ଧାଇଁ ଆସି କହିଲେ, "ନା ରେ ମା ଚମ୍ପା ! ଛୁଆଟା ମାକୁ ଛାଡ଼ି ଆସି ମନ ଦୁଃଖରେ ଅଛି, ସବୁ କାମ ପାଇଟି ପଛେ କରିବ ଯେ । ଢୋଲ କାନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଲେ ଆପେ ବଜାଇବ ।" ଚମ୍ପା କହିଲା, "ନାହିଁ ମା ! ଯେ ବୋହୂ ଦେଖୁଛି, ଢୋଲ ତ ଢୋଲ, ଢେଙ୍କି କାନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଲେ ବି ହଲଚଲ ହେବାର ନୁହେଁ ।"

ଦିନେ ଅମ୍ମା ଆଈ ନାତୁଣୀଙ୍କୁ ପଚାରିଲା, "କି ଲୋ ଚମ୍ପି ! ତୁ ତ ବୋହୂକୁ ଏତେ ବୁଝାଉଛୁ, ଏଣିକି ଉଠି କାମ ପାଇଟି କଲିଣି ନା ?"

ଚମ୍ପା କହିଲା, "ନାହିଁ ଲୋ ଆଈ, ତୁ ଯେତେ ମାଠିବୁ ମାଠ, ସେ ତ ସେଇ ଦରପୋଡ଼ା କାଠ !"

ରନ୍ଧା ବଢ଼ାରେ ଟିକିଏ ଉଚ୍ଚୁର ହେଲେ ବା ଆଉ କିଛି କଥାରେ ବୋହୂଟା ଶାଶୁ ସଙ୍ଗରେ ଭଟ୍ ଭଟ୍ ଲଗାଇଲାଣି । ହେଲେ, ବୋହୂ ତା ମା କଥା ଭୁଲି ନାହିଁ । ଶାଶୁ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଗାଳି ଦିଏ ନାହିଁ; ଓଢ଼ଣା ପଡ଼ିଥାଏ, ପଛ କରି ବଡ଼ବଡ଼ କରି ବକିଯାଏ ।

ବୋହୂର ଯେ ଏତେ ଗୁଣ, ଶିବୁ ବାବୁ ସବୁ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ମା ତ କିଛି କହିବେ ନାହିଁ, ଚମ୍ପା ବି କିଛି କହେ ନାହିଁ । ହେଲେ ଘର କଥା ବାବୁ କଣ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ ? ସବୁ ନ ଶୁଣିଲେ, କେତେ କେତେ କଥା ବୁଝିଲେଣି । ଏଣିକି ଚମ୍ପାକୁ ବଳେଇଲାଣି । ଭାଇଙ୍କୁ ସବୁ କଥା ନ କହିଲେ ନୁହେ । ଘରେ ଯେବେ କହେ, ମା ଧାଇଁ ଆସି ପାଟି ବନ୍ଦ କରାଇବ, ସବୁ କଥା କୁହାଇ ଦେବ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ଅମ୍ମା ଆଈ ଦୁଆରେ ନାତି ନାତୁଣୀ ଆଈ ତିନିହେଁ ବସି ଢେର ବେଳଯାଏ କଣ ପରାମର୍ଶ କଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧୁଭାଷାରେ ଲେଖା ଯିବ, କମିଟି ବସିଲା । ଏତେ ଚୁପ ଚୁପ କଥା ହେଲେ ଯେ, କେହି କିଛି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଶିବୁ ବାବୁ କହିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ରିଜଲ୍ୟୁସନ୍ ପାସ ହେଲା— "ଦେଖ ଚମ୍ପା ! ଆସନ୍ତା ଶୁକ୍ରବାର କଚେରୁ ସୋମବାର ଯାଏ ଗୁଡ଼ଫ୍ରାଇଡେ, ଚାରିଦିନ କଚେରି ବନ୍ଦ ହେବ, ସେହି ସମୟରେ ସବୁ କଥା ଠିକ୍ ଠିକଣା କରିବା ।"

ଆଜି ଶୁକ୍ରବାର । ଜୁଆଇଁ ଶିବୁବାବୁ ସକାଳୁ ଉଠି କାକଟପୁର ଜମିଦାର ଘରକୁ ଗଲେଣି, ଦୁଇ ଦିନ ଆସିବେ ନାହିଁ । ଚମ୍ପା ଦୁଆରେ କଞ୍ଚି ଲଗାଇ ଦେଇ ମା ଘରକୁ ଅଇଲା । ଭାଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ, ଚମ୍ପାକୁ ଦେଖି ଟିକିଏ ହସିଦେଇ ଦାଣ୍ଡ ପଟକୁ ଚାଲିଗଲେ ! ଚମ୍ପା ଏକାବେଳକେ ବୋହୂ ବଛଣା ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲା । ବୋହୂର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲାଣି, ଛୁଞ୍ଚାଟାରେ ବଛଣାରେ ପଡ଼ି ଏକଡ଼ ସେକଡ଼ ଗଡ଼େଇ ପଡ଼େଇ ହେଉଛି । ଚମ୍ପା ଭାରି ଖପା ହୋଇପରି ଗର୍ଜନ କରି କହିଲା, "କି ଲୋ ବୋହୂ ! କମ୍ଭୀରଟା ପରି ପେଟେ ଖାଇ ବଛଣାରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼େଇ ହେଉଛୁ, ଘରେ ପାଇଟି କରିବ କିଏ ଲୋ ? ତୁ ସାଙ୍ଗରେ କଣ ଗୋଟାଏ ପୋଇଲି ଆଣିଛୁ କି ଲୋ ?" ଆଉ କଣ ସମ୍ଭାଳା ଯାଏ ? ବୋହୂଟା ତ ସହଜରେ ଥିଲା ବଦ୍‌ରାଗୀ; ପୁଣି ଛାର ବିଶ୍ୱାସ, ସେ ହେଲା ଘରେ ସାନ୍ତାଣୀ, ଏମାନେ କେହି ନୁହନ୍ତି । ଏଇଟା ପୁଣି ଆସି ଗାଳି ଦବ ? କୋପରେ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠିଲା, ଲୁଗାଖଣ୍ଡ ସଜାଡ଼ି ପିନ୍ଧିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ମୁକୁଳା, ଗର୍ଜନ କରି ଏକାବେଳକେ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା, "ପୋଇଲି ! କିଆଁ ଲଗି, ଦୂର ହୋ ! ମୋ ଘରୁ ଦୂର ହୋ ! ମୁଁ ତ ସାନ୍ତାଣୀ, ତୁ କିଏ ଲୋ ?' ଗାଳି ଦେଉଛି ତ ଦେଉଛି, ସେଇ କଥା ସେଇ କଥା ବାରବାର କହୁଛି ! ଏଣେ ଚମ୍ପା ହସି ହସି ଯାଇ ମା ହାତରୁ ଗୁଞ୍ଜୁଣିଟା ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଘର ପହଁରା ବସିଲା ।

କମଳା ଦେଈଙ୍କୁ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ । କଳି ଶୁଣି ଅଥୟ ହେଲେ । କଳିକୁ ସେ ବଡ଼ ଡରନ୍ତି, କଳି ଜାଗାରୁ ପଳାନ୍ତି । ଦାଣ୍ଡରେ କେହି କଳି କଲେ କବାଟ କିଳି ପକାନ୍ତି । ବୋହୂକୁ ଚୁପ କରାଇବାକୁ ଆସୁଥିଲେ, ଚମ୍ପା ହାତ ଧରି ଭିଡ଼ି ନେଇଗଲା ।

ବୋହୂଟା ଗର୍ଜି ଗର୍ଜି ଥକା ଯାଇ ଦୁଲକରି ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଗଲା । କେତେକ ବେଳେ ଚମ୍ପା ପାଇଟି ଛାଡ଼ି ହସି ହସି ଆସି ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ କ୍ରୋଧ କଲା ପରି କହିଲା, "କାହିଁ ଗଲା ସେ ସେ ପୋଇଲା ନିଆଁ ଲଗୀ ? ଝାଞ୍ଜ୍ଣିରେ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଦଶ ପାହାର ପିଟିବି ! ଅଲପାଇସିଆ ନିଆଁ ଲଗା ତା ଭାଇକୁ ଧରି ଆଣି ଗୋଟି ଗୋଟି ଗଣି ଗଣି ତା ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଡ଼ିଏ ଝାଞ୍ଜୁଣି ପିଟିବି !" ପୁଣି ବୋହୂ ବଗି ଉଠିଲି, ଚମ୍ପାକୁ ଗାଳି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା । କମଳା ଦେଈ ଧାଇଁ ଆସି କହିଲେ, "ନାହିଁ ରେ ମା, ନାହିଁ ରେ, ତାକୁ ଗାଳି ଦେ ନା ରେ ମା, ତା ମା କହରେ ନାହିଁରେ, ଶୁଣିଲେ କାନ୍ଦିବ ରେ ।" ଚମ୍ପା କହିଲା, "ତା ମା କାନ୍ଦୁ, ଏ ନିଆଁ ଝିଅକୁ କିଆଁ ମାରି ନ ପକାଇ ଏଠିକି ପଠାଇଛି ? ଏଇ ଝାଞ୍ଜ୍ଣିରେ ଏ ପୋଇଲାଟାକୁ ମାରି ପକାଇବି । ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ବୋହୂ ଠିକ୍ ହେଲାଣି, ଆଜ ବାହାଘରର ସବୁ ଠିକ ହୋଇଯିବ ।"

ଶିବୁ ବାବୁ ଦାଣ୍ଡ ପଟରେ ଥିଲେ, ଧାଇଁ ଆସି ଚମ୍ପା ହାତ ଧରି ଭିଡ଼ ହିଡ଼ ନେଇ ଗୃଲଗଲେ, "ଆ, ଚମ୍ପା ଆ, ମା ତାଙ୍କ ସୁନାବୋହୂକୁ ନେଇ ଘରେ ଥାନ୍ତୁ, ଆମେ ଦୁଇ ଜଣ ଘରୁ ବାହାରିଯିବା ।" ଦୁଇ ଜଣ ମୁହଁରେ ଲୁଚା ଦେଇ ଟିକିଏ ହସି ହ ଦାଣ୍ଡକୁ ଗୃଲି ଅଇଲେ । ବୁଢ଼ୀ ନସରପସର ହୋଇ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି, "ଆରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାଅ ନାହିଁ ରେ, ଆରେ ଶିବୁ, ଡେରି ବେଳ ହେଲାଣି ରେ, ଚମ୍ପା ଭାତ ବସାଇଛି, ହଟା ମୁହଁରେ ଦେଇ ଯା ରେ ।"

ଶିବୁ—ଆଚ୍ଛା, ତୁ ଏଇ ଝିଅ ଗୁଣ ପକା, କିଛୁ କହିବୁ ନାହିଁ । ନୋହିଲେ, ଆମେ ନୂହେଁ ଖାଇବା ପିଇବା ନାହିଁ, ଘରୁ ବାହାରିଯିବା ।

କମଳା ଦେଈ—ମୋ ମା ଗୁଣ ପକାଉଛି, ଆଖି ବୁଜିଛି, କିଛି କହିବ ନାହିଁ ।

ଏଣିକି ପୁଅ ଝିଅ ଉପରରେ କମଳା ଦେଈ କିଛି କହି ପାରୁନାହାନ୍ତି, ଖାଲି ବାଉଳିର ହେଉଛନ୍ତି । ପୁଅ ଝିଅ ନ ଥିବା ବେଳେ ଟିକିଏ ବୋହୂ ଦୁଆରକୁ ଗୃହିଁ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଚମ୍ପା ଭାତ ଗାଳି ପକାଇ ଫେରି ବୋହୂ ଦୁଆରକୁ ଗଲା । ପୁଣି ଗାଳି ଆରମ୍ଭ କଲା । ଦେଖିଲା, ବୋହୂର ଆଉ ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ବାଛୁରି ତତଲା ଲୁହା ଦାଗ ଦେବାବେଳେ ଯିମିତି ଗଁ, ଗଁ ଗର୍ଜେ, ସେହିପରି ଗର୍ଜୁଛି ।

ବୋହୂ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ମନରେ କଲାଣି, "ମୁଁ ଆଉ କଣ ସାନ୍ତାଣୀ ? ନଣନ୍ଦଟା ଏତେ ଗାଳି ଦେଉଛି, ମୋ ଲାଗି କେହି ପଦେ କହୁ ନାହାଁନ୍ତି । ପୁଣି ଭାଇ ଭଉଣୀ ମିଳି ଗଲେଣି ! କଣ, ସେ ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟାଏ ବିଭା ହେବେ ? ମୋ ଦଶା କଣ ହେବ ? ଶାଶୁ ତ ପାଖ ପଶୁ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ କଣ କରିବି ?' ତୁନି ହୋଇ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଥାଏ, ବାହାରେ କଣ କଥା ହେଉଛି, କାନ ଡେରି ଶୁଣୁଥାଏ ।

କେତେକବେଳେ ଚମ୍ପା ଭେଁ, ଭେଁ କରି ଶଙ୍ଖଟାଏ ବଜାଇ ଦେଲା । ଆଲୋ ବାଉକାଣି ! ଯା, ଦୁବ ବରକୋଳିପତ୍ର ଚନ୍ଦନ ସିନ୍ଦୂର ଆଉ ଆଉ ଚିଜ ସବୁ ସଜିଲ କରି ରଖି ଦେ । ଏ ବାଉକପୁଅ, ବଡ଼ ଘରେ ଝାଡ଼ଝୁଡ଼ ଆସନ ପକାଇ ରଖ, ପାଣିପଣା ସବୁ ଠିକ କର, ଆଉ କଣ ବେଳ ଅଛୁଛି ? ସେତେବେଳକୁ ସାନ୍ତମାନେ ଆସିଗଲେ କଣ କରିବୁ ? (ଭେଁ, ଭେଁ, ଭେଁ ଶଙ୍ଖ ବାଜିଲା) ଆରେ ଶାମା ! ମିଠାଇ ଥାଳଟା ଭିତରେ ରଖିଦେ । କଣ କହିଲୁ ରାଧିକା ? ଦହି ସର ବିଲେଇ ଖାଇଗଲା ? ମଲା ଯା ! ସାନ୍ତମାନେ ଜଳଖିଆ କରିବେ କଣ ?

ଚମ୍ପା ରନ୍ଧା ବଢ଼ା କରି ଭାଇଙ୍କୁ ମା'ଙ୍କୁ ଖୁଆଇଲା । ମା କହିଲେ, "ତୁ ବସି ଖା, ଆଉ ବୋହୂ—" ପୁଅ ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା—ଡରି ଯାଇ କହିଲେ, "ନାହିଁ, ନାହିଁ ମୁଁ କହୁଛି, ଚମ୍ପୀ ଏକା ଖାଇବ ।" ଶିବୁବାବୁ କହିଲେ, "ହଁ ଖବରଦାର, ବୋହୂ ନାମ ଧରି ନା !" ମା ବାଡ଼ ଦୁଆରକୁ ପଳାଇଲେ ।

ବେଳ ବୁଡ଼ ବୁଡ଼ ହେଲାଣି । ଅମା ଆଈ ବାଡ଼ ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଅଇଲେ । ବୋହୂକୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିଲେ, "କିଲୋ ଚମ୍ପି ! କଣ ହେଉଛି ? ଏ ଫୁଲ-ମାଳ ଚନ୍ଦନ ସିନ୍ଦୂର ସବୁ କଣ ହେବ ?"

ଚମ୍ପା—ଏଇ ଦେଖୁନାହୁଁ, ଭାଇ ସାନ୍ତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାହା ହେବେ ପରା ! ଆଜି ମହାପ୍ରସାଦ ଉଠା ପରା । ତୁ ଯା, ସେଇ ଘରେ ମିଠାଇ ଦହି ଅଛି, ଆଣ, ଖା ଯା, ତତେ ବାଡ଼ି ଦେବାକୁ ମୋର ବେଳ ନାହିଁ ।

ଭେଁ—ଭେଁ—ଭେଁ ଶଙ୍ଖ ବାଜିଲା ! ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ହୁଳହୁଳି ।

ଆଈ—ଆଚ୍ଛା, ନୂଆବୋହୂ ଆସିବ, ଏ ବୋହୂଟା କଣ କରିବ ?

ଚମ୍ପା—ମଲା ଯା ! ଏଇଟା କି ବୋହୂ ମ ! ଘର ଦୁଆର ପାଇଟି କରିବ, ରନ୍ଧାବଢ଼ା କରିବ, ଏଇଥିଲାଗି ସିନା ଭାଇ ଏଟାକୁ ଆଣିଥିଲେ—ଏଟା ତ କିଛି କଲା ନାହିଁ, ବୋହୂ କଣ ?

ଆଈ—ଆଚ୍ଛା ଏ ବୋହୂଟା ଖାଇବ କଣ ?

ଚମ୍ପା—କଣ ଖାଇବ ? ସେ ବୋହୂ ଖାଇଲେ ଯାହା ରହିଯିବ, ଏଟା ତା ଅଇଁଠା ଖାଇ ବାସନ ମାଜି ପକାଇବ ।

ଅଈ—ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଟିକଏ ବୋହୂଟାକୁ ଦେଖି ଆସେ ।

ଚମ୍ପା—ନା ଲୋ ଆଈ, ନା—ନା, ତା ପାଖକୁ ଯା ନା । ସେଟା ସିମିଣ୍ଟ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଉପାସରେ ମରି ଯାଉ ।

ଚମ୍ପା ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି କଣ ଠାରି ଦେଲା । 'ଆଚ୍ଛା ଆଚ୍ଛା ଥରେ ଦେଖେଁ' କହି ଅମା ଆଈ ସିମିଣ୍ଟ ପାଖକୁ ଯାଇଛି, ବୋହୂ ଉଠିପଡ଼ି ବୁଢ଼ୀର ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିଲା । କଥା କହି ପାରୁ ନାହିଁ, ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ଧରି ଧକେଇ ହେଉଛି । ବହୁତ କଷ୍ଟରେ କହିଲା, "ଆଈ–ତା–ଙ୍କୁ—କ—ଅ–ବା—ଏ—ବେ—ନା—ଇଁ ।"

ଅମା ଆଈ—ମୋ କଥା କଣ ସେ ଶୁଣିବ ? ତୁ ତ ଘରେ କିଛି କାମ ପାଇଟି କରିବୁ ନାହିଁ, ଭାତ ରାନ୍ଧିବୁ ନାହିଁ, ସବୁ କଥାରେ କଳି କରିବୁ, ସେଥିଲାଗି ଆଉ ଗୋଟାଏ ବୋହୂ ଆସୁଛି ।

ବୋହୂ—ମୁଁ—ସ—ବୁ—କ—ରି—ବି ।

ଅମା ଆଈ—ଆଚ୍ଛା, ତୁ ଶିବୁକୁ କହ । "ଆରେ ଶିବୁ, ଏଠିକି ଆ'ତ, ବୋହୂ କଣ କହୁଛି, ଶୁଣ ।"

ଶିବୁ ନା, ନା, ମୁଁ ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଏଣେ ବୋହୂର ଯେତେ ବଳ, ଅମା ଆଈର ଗୋଡ଼ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିଛି । କେଜାଣି ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇବ । ସେହି ଆଈ ପଦ୍ମପାଦ ଛଡ଼ା ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନମା ଦେଇଙ୍କର ସଂସାରରେ ଆଉ ଭରସା ନାହିଁ । ଅମା ଆଈ ପାଟି କରି ଡାକିଲେ, "ଆରେ ଶିବୁ, ଆ, ମୋ ଗୋଡ଼କୁ ବଡ଼ କାଟିଲାଣି ରେ !"

ଶିବୁ ବାବୁ ସିମିଣ୍ଟ ପାଖକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ଅମା ଆଈ ତ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼କ ବୋହୂ ଜିମା କରି-ଦେଇ ଅଲଗା ହୋଇଗଲେ । ବୋହୂ ଭଲ କରି

ସ୍ୱାମୀର ଗୋଡ଼ ଜାବଡ଼ ଧରଲା । ଗୋଡ଼ ଛାଡ଼ଲେ ସିନା କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ? ସଂସାରସାକ ସବୁ ଅନ୍ଧାର— 'ପଦୁପାଦ ଯୋଡ଼କ ଭରସା ।' ଅମ୍ମା ଆଈ ବୋହୂଲାଗି ସୁପାରସ କର କହଲା, "ଆରେ ଶିବୁ ! ବୋହୂ ଏଣିକ ଘର କାମ ପାଇଟି ସବୁ କରବେ, ତୁ ବାହା ହୋ ନା ।" ଶିବୁ ବାବୁ କହଲେ, "କାହିଁ ସେ ତ ଆପେ କହୁ ନାହିଁ ?" ଏହ କଥା ପଦକ ଶୁଣି ବୋହୂର ବଡ଼ ଭରସା ହୋଇଗଲାଣି । ଚଞ୍ଚଳ କହ ପକାଇଲା, ହୁଁ— ହୁଁ—ହଁ—ଉଁ ।"

ଶିବୁ ବାବୁ କହଲେ,"ମୁଁ ହୁଁ—ହୁ—ଉଁ—ଉଁ ବୁଝେ ନାହିଁ ।" ସଫା କର ଗୋଟି ଗୋଟି କଥା କହ । ଶିବୁ ବାବୁ ଯେମିତ କହଲେ, "ବୋହୂ ଠିକ୍ ସିମିତ ଗୋଟି ଗୋଟି କର ସବୁ କଥା ଜବାବ କଲା ।"

ଶିବୁ ବାବୁ ତାହା ବାଦେ କହଲେ,"ଆଚ୍ଛା ଆଈ, ସେ କ'ଣ ଚମ୍ପା ସାଙ୍ଗରେ କଳ ଲଗାଇଲା ? ଘଷୁ ଭୂଇଁରେ ନାକ ।" କଛୁ ଓଜର ନାହିଁ—ବୋହୂ ଭୂଇଁରେ ନାକ ଘଷିଲା । ଚମ୍ପା ଠିଆ ହୋଇ ହସୁଥିଲା, ବୋହୂ ନାକଘଷା ବେଳେ ପଳାଇଲା । ବୋହୂ ଆଈ ପାଖରେ ବ ନାକ ଘଷିଲା । ଶିବୁ କହଲେ—"ଆଚ୍ଛା ଆଈ, ମାଙ୍କ ପାଖରେ ଏହପର କହୁ ।" ଗଲେ ସମସ୍ତେ ମା'ଙ୍କ ପାଖକୁ; ବୋହୂ ଗୋଟି ଗୋଟି କର ସବୁ କଥା କହଲା । ମାଟିରେ ନାକ ଘଷିବାବେଳେ ମା ଟିକଏ ଦୁଃଖ କର କହଲେ, "ହଁରେ ହେଲାଣି ରେ, ବୋହୂ ସବୁ କରବ ରେ ।" ଶିବୁ ବାବୁ କଟମଟ କର ଚାହିଁବାରୁ 'ନା ରେ—ନା ରେ, କହ ବମଳା ଦେଈ ବାଡ଼ଆଡ଼କୁ ପଳାଇଲେ ।'

ଶିବୁ ବାବୁ କହଲେ,"ଆଚ୍ଛା, ଏଥର ଚମ୍ପା ଗୋଡ଼ ଧରୁ ।" ଚମ୍ପା ଧାଇଁଆସି ବୋହୂକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇଲା । "ନା ନା, ଯେତେହେଲେ ମୋ ବଡ଼ ଭାଉଜ, ମା ପର, ମୁଁ ସିନା ତା ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ବ ।" ଚମ୍ପା ବୋହୂକୁ କୁହାଉଁଟିଏ କର କୁଣ୍ଢେଇ ପକେଇଲା । ନଣନ୍ଦ ଭାଉଜ ଦୁହେଁ ଟିକଏ କନ୍ଦାକନ୍ଦ ହେଲେ । ଚମ୍ପା କ'ଣ କାନ୍ଦଲା ? ମାତ୍ର ସେ କାନ୍ଦଛୁ । ଚମ୍ପା ବୋହୂକୁ ବାଡ଼ଆଡ଼କୁ ଭିଡ଼ ନେଇଗଲା । ଅଧଗିନାଏ ମାଲପା ଲଗାଇ ଦେଇ ଗାଧୋଇ ଆଣିଲା । ଚମ୍ପା ରନ୍ଧାବଢ଼ା କର ମା ଭାଇଙ୍କୁ ଖୁଆଇଲା । ବୋହୂଟା ଉପାସ ଅଛୁ, ନକେ କମିତ ଖାନ୍ତା ? ନଣନ୍ଦ ଭାଉଜ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଖାଇଲେ । ବୋହୂ ଟୁକୁଣାଏ ପାଣି ପିଇ ଲଠକର ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ଗଲା ।

ତହିଁ ଆରଦନ କାଉ କା କରବାବେଳକୁ ବୋହୂ ବାସି ପାଇଟି ସାର ବସିଛୁ । ଟିକଏ ଖରା ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଚମ୍ପା ଆସି ଦେଖିଲା, ସବୁ ବାସି ପାଇଟି ସରଲାଣି । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଟିକଏ ଖୁସି ହେଲା । ନଣନ୍ଦ ଭାଉଜ ଦୁହେଁ ସାଙ୍ଗସୁଙ୍ଗା ହୋଇ ଗାଧୋଇ ଗଲେ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ବୋହୂ ରାନ୍ଧ ଜାଣୁ ନ ଥିଲା, ଚମ୍ପା ଶିଖାଇ ଦେବାରୁ ଏବେ ବେଶ୍ ରାନ୍ଧେ । ଶାଶୁ କଛୁ ପାଇଟି କରବାକୁ ଗଲେ ବୋହୂ ହାତରୁ ଛଡ଼ାଇନଏ । ପୁଅ ଝିଅ ଉପରେ ବ ବୁଢ଼ୀ କଛୁ ପାଇଟିରେ ହାତ ଦଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ବୋହୂକୁ କହ ଦେଉଥାନ୍ତି ।

ବମଳା ଦେଈ ଏକ ଜାଗାରେ ବସି ଦନ ରାତ ମାଳାଟିଏ ଗଡ଼ାଉଥାନ୍ତି । କେହ ଲୋକ ଗାଁରୁ ଆସିଲେ ତା ପାଖରେ ଖାଲି ବୋହୂର ପ୍ରଶଂସା । ଦନକୁ କୋଡ଼ଏ ଥର ଯାହା ତାହା ପାଖରେ ଖାଲି ବୋହୂର ପ୍ରଶଂସା । ଦନକୁ କୋଡ଼ଏ ଥର ଯାହା ତାହା ପାଖରେ କହନ୍ତି "ମୋର ତ ସୁନା ବୋହୂ ।"

———

ଧୂଳିଆ ବାବା

ଏ ଗାଁର ହନୁମାନ୍ ଜୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା । ସେ ତ କହୁ ଆଜକାଲିକା କଳିଯୁଗର ଦେବତା ନୁହନ୍ତି; ସତ୍ୟଯୁଗରୁ ବିରାଜୁଛନ୍ତି । ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ନାମ ହନୁମାନ୍ ଦାସ । ତାଙ୍କର ବି ସେହିପରି ମହିମା । ବଡ଼ ବଚନସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ଯାହାକୁ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କରୁଥିଲେ, ତୁରନ୍ତ ଫଳ ଯାଉଥିଲା । ତାଙ୍କ ମହିମା କଥା ପୃଥିବୀଯାକ ଜାରି । ନାଗପୁର ମରହଟ୍ଟା ଫୌଜଦାର ସବୁ କଥା ଶୁଣି ପାରି ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆଇଲା । ସକାଳଓଳିଆ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଗୋଟାଏ କାନ୍ଥଡ଼ା ଉପରେ ବସି ଗଞ୍ଜେଇ ଟିପୁଥିଲେ । ଦୂରକୁ ଅନାଇ ଦେଲେ ଯେ ଗୋଟାଏ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଦନ୍ତା ହାତୀ ଉପରେ ଅମାରି କସା, ତା ଉପରେ ପାଟଛତା ଉଡ଼ୁଛି, ଫୌଜଦାର ତା ଉପରେ ବସି ଆସୁଛି । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଖାଲି ଏତିକି କହିଲେ, "ହୁଁ - ଚେଲ୍ ବାବା କାନ୍ଥଡ଼ା ଚେଲ୍ ।" ଆଉ କଣ କାନ୍ଥଡ଼ା ରହିପାରେ, ଚାଲିଲା । ଏଣେ ଆସୁଛି ହାତୀ, ଏଣୁ ଯାଉଛି କାନ୍ଥଡ଼ା, ଅଧବାଟରେ ଭେଟାଭେଟି । ଫୌଜଦାର ଯିମିତି ଅନାଇ ଦେଇଛି, ଆଉ କଣ ହାତୀରେ ବସିପାରେ ! ଖପ୍‌କରି ହାତୀରୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ଲମ୍ ଡମ୍ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ କଲ୍ୟାଣ କଲେ, "ଜୀତେ ରହୋ— ଜୀତେ ରହୋ - ବଚ୍ଚା, ଉଠ—ଉଠ ।" ଫୌଜଦାର କିମିତି ଉଠିଛି, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତମ୍ବା ପାଟିଆରେ ବାରବାଟୀ ଜମି ଅକରା ସନନ୍ଦ କରିଦେଲା । ଏହି ମହନ୍ତ ଗାଦିରେ ବସିଥିଲେ—ବାର ଶ ବାର ମାସ ବାର ଦିନ । ସେ ତ ଥିଲେ ଇଚ୍ଛାମୟ ପୁରୁଷ, ଆଉ ପୃଥିବୀରେ ରହିବାକୁ ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ । ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଖବର ଗଲା । ହନୁମାନ ଗାଦିରୁ ଜଣେ ଚେଲା ଆସିଲେ । ଏହାଙ୍କ ହାତରେ ଗାଦି ଦେଇ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଏ ଚେଲାଙ୍କ ନାମ ମର୍କଟ ଦାସ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ । ଗାଦିର ମହିମା—ଏ ମହନ୍ତ ବି ସେହିପରି । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ପଡ଼ିଲା ଫିରିଙ୍ଗୀ ଅମଲ ଜାରି । କଟକ ସାହେବ କହିଲା, "କିଁୟା, ହିନ୍ଦୁ ଫକୀରଟା ଖଜଣା ନ ଦେଇ କେଉଁ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଜମି ମାଡ଼ିବସିଛି ଖାଏଗା ? ବୋଲାଓ ଉସ୍କୁ, ହାମ୍ ଦେଖେଗା ।" ପରୁଆନା ପାଇ ମହନ୍ତ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ବାହାରିଲେ । ଆଗରେ ବାନା ବୈରଖ ଉଡ଼ୁଛି, ହରିବୋଲ ପଡ଼ୁଛି, କୀର୍ତ୍ତନ ଲାଗିଛି, ଯାଇ ହଜେ ହୋଇଗଲେ ମହାନଦୀ କୂଳରେ । ଶ୍ରାବଣ ମାସିଆ ଦିନ, ମହାନଦୀ ଏ କୂଳ ସେ କୂଳ ଖାଉଛି, ବର୍ଷା ତୋଫାନ ବୋଲେ ମୁହିଁ— ନାଉରୀ କହିଲା, ନାଆ ଫିଟାଇବ ନାହିଁ । ପାରି ହେଉଛନ୍ତି କିମିତି ? ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଆଜ୍ଞା କଲେ "ପରବା ନାହିଁ !" କାଖରେ ଯେ ବାଘ ଛାଲ ଥିଲା, ପାଣିରେ ପାରି ଦେଲେ—ଆପେ ହଜେ ହୋଇଗଲେ, ଅଧିକାରୀ ଚହଲିଆ ସୁଆର ଚଳିବା ଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ ନେଲେ । ଜଣେ ଛତିଆ ମହନ୍ତଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପାଟ ଛତା ଟେକିଥାଏ । ଦୁଇ ଜଣ ବାହିଆ ଛାଲ ବାହି ଯାଉଥାନ୍ତି । ଏଣେ ମହାନଦୀ ଆର କୂଳରେ ସାହେବ ଭଉଟି ପକାଇ ବସିଥିଲା । ଦୂରବୀନରେ ଚାହିଁ ଦେଲା, ପାଖ ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରିଲା, "ଏ କ୍ୟା ?" ଲୋକେ କହିଲେ, "ହିନ୍ଦୁ ଫକୀର ହଜେ ହୋଇ ଅସୁଛନ୍ତି ।" ସାହେବ ଆଉ କଣ ଚୌକିରେ ବସିବ, ନଈ କୂଳକୁ ଧାଇଁ ଆଇଲା । ମୁଣ୍ଡରୁ ଟୋପି ତଳେ ରଖି ତିନି ସଲାମ କଲା । କହିଲା—ହାଲୋ ଫକୀର, ତୁମାରା ଜମିନ୍ ବାହାଲ ।"ଏ ମହନ୍ତ ଦେଢ଼ ହଜାର ବର୍ଷ ଗାଦିରେ ବସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉତ୍ତାରେ ଗାଦିରେ ବସିଲେ ଜମ୍ବୁବାନ୍ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ । ମଠର ପଛପଟରେ ଯେଉଁ ହଫାକୁଡ଼ିଆ ବୁଢ଼ା ସାହାଡ଼ା ଗଛ ଦେଖୁଛ, ଏଇଟା କଣ ଜାଣ ? ମହନ୍ତ ଦିନେ ସାହାଡ଼ା ଦାନ୍ତ କାଠିରେ ଦାନ୍ତ ଘଷୁଥିଲେ, କାଠିଖଣ୍ଡ ଦାନ୍ତରେ ଚିରି କଭ ଛେଚିପକାଇ ଦୁଇଟା କାଠି ଯୋଡ଼ ମାଟିରେ ପୋତି ଦେଲେ । ତା ଉପରେ ଯିମିତି ଟୋପାଏ ପାଣି ପକାଇଛନ୍ତି, ସିମିତି ଗଜେଇ ଗଲା ।

ଏଇଟା ସେଇ ଗଛ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମହନ୍ତଙ୍କ ନାମ ବାନ୍ଦର ଦାସ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ । ଏପରି ପୁରୁଷ କାହିଁ ଦେଖା ନାହିଁ, ନ ଥିବ । ଝଞ୍ଜହଡା ମର୍ଦ୍ଦ, ଗାଲ ଓଠ ଗୁଣ୍ଡରେ ଲାଗିଯାଇଛି, ବେକ ଦିଶେ ନାହିଁ । ବାହୁ ଆଉ ଲୋକଙ୍କ ଜଙ୍ଘ ପରି ମୋଟା, ପେଟଟି ଗୋଟିଏ ଦଶ ନୌତିଆ ଘୁମା । ଅଜଣା ଲୋକେ ଦେଖି କହିବେ, ମହନ୍ତ ଲଙ୍ଗଳା । ନାହିଁ, ନାହିଁ ଗୃଖଣ୍ଡେ ଚୌଡ଼ା ଦେଢ଼ ହାତ ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡେ କନା କୌପୀନ ମାରିଥାଆନ୍ତି । ଜଙ୍ଘକୁ ଜଙ୍ଘ ଲାଗିଯାଇଛି, ପେଟଟି ଝୁଲିପଡ଼ିଛି, କୌପୀନ ଦିଶେ ନାହିଁ । ଏ ମହନ୍ତଙ୍କର ବି ମହିମା ଅପାର । ମନ୍ଦିରରେ ଏତେ ଖଟ ପଲଙ୍କ, କାହିଁରେ ଶୋଇବେ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ଧୂଳିରେ ଗଡ଼ୁଥାନ୍ତି । ଦେହଯାକ ଧୂଳି-ଧୂସର । ସ୍ନାନ କେବେ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ପାଣି ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଲୋକମାନେ ମହନ୍ତ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଧୂଳିଆ ବାବା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ମନ୍ଦିରରେ ଏତେ ଧନ ଦୌଲତ, ଏତେ ପିଠା ଖଜା କିଛି ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ । ଦଶ ସେର କରୁଚା ଦୁଧ ଆଉଟି ଆଉଟି ପାଞ୍ଚ ସେର ରହିବ । ଅଲଟା ଫଡ଼ା ତରି ଉପରେ ସର ପଡ଼ିବ । ଦିପହର ଧୂପରେ ଠାକୁରଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଭୋଗ ଲାଗେ । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ତେତିକ ସେବା କରନ୍ତି । ଆଉ ତୋଳାଏ ଆପୁ, ପାଏ ଗଞ୍ଜେଇ ଖଣ୍ଡା । ଦିନରାତି ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମ ହାତରୁ ଛୁଟେଣ ନ ଥାଏ । ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ସାନ ସାନ ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ ପରି ଲାଲ । ସବୁବେଳେ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି କରି ଗୁହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମଟା ହାତେ ଲମ୍ବ । ଦଶ ପନ୍ଦର ଜଣ ଭକତ-ଚେଲା ସବୁବେଳେ ବେଢ଼ି ବସି-ଥାନ୍ତି । ଗଞ୍ଜେଇଟିପା କାମ ପାଞ୍ଚ ଛ ଜଣଙ୍କ ହାତରେ ଲାଗିଥାଏ । ମନ୍ଦିରରୁ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ସବୁବେଳେ ଏମାନେ ପାଖରେ ହାଜର ।

ଆଗ ଆଗ ମହନ୍ତ ମହାରାଜମାନଙ୍କ ମହିମା କଥା ଦେଶ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣା । ପୁଣି ସେ ସବୁ କଥା ଭୂର୍ଜପତ୍ରରେ ଦେବନାଗର ଅକ୍ଷରରେ ରକ୍ତଚନ୍ଦନରେ ଲେଖା ହୋଇ ଦେଉଳଙ୍କ ସିଂହାସନ ତଳେ ଅଛି । ଏ ଧୂଳିଆ ବାବା ସେ ସବୁ ପଢ଼ି ଆସି ବିଶ୍ୱାସୀ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଗୋପନରେ କହନ୍ତି । "କେହି କେହି ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଭକ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପକାଏ ।"

ଧୂଳିଆ ବାବା ସବୁଦିନେ ଚେଲାମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହନ୍ତି, ଏହି ପୃଥ୍ୱୀରେ ଯେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଳ ଦେଖୁଛ, ତିଆରି ହେଲା ବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ହଜାରେ ଆଠ ମୂରତି ସାଧୁ ମହନ୍ତ ଭୋଜନ ଖାଇବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏ ବି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆସିଥିଲେ । ଚେଲାମାନଙ୍କ ଭକ୍ତି ଏଡ଼ି ନ ପାରି ରହି ଯାଇଛନ୍ତି*—ଆଉ ଏ ମିଛୁଆ ଦେଶଟା ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ, ଅଯୋଧ୍ୟା ହନୁମାନ ଗାଦିକୁ ଫେରିଯିବେ । ପ୍ରାସାଦସେବାକାଂକ୍ଷୀ ଚେଲାମାନେ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ କୃପା କରି ଧୂଳିଆ ବାବା ରହି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏପରି ଘଟଣା ଶହକୁ ଶହ ଥର ହୋଇ ଗଲାଣି ।

ମହନ୍ତଙ୍କର ଧନ ଦୌଲତ ଅମାପ । ଗାଈ ମଇଁଷି ପଲକୁ ପଲ, ଧାନ ଟଙ୍କାର ସୀମା ନାହିଁ । ଆପୁ ଢେର । ଆପୁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଆପୁ ଏହି, ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ମାଲ ମକଦ୍ଦମା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ମୁଦେଇ ମୁଦାଲା ଦୁଇ ପକ୍ଷ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖରେ ମନାସି ଯାନ୍ତି, ମାମଲା ଡିକ୍ରୀ ହେଲେ କିଏ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେବେ, ପାଞ୍ଜିଆ ଲେଖି ରଖେ । ଯାହାର ମାମଲା ଡିକ୍ରୀ ହୁଏ ଜଣେ ସାଧୁଙ୍କୁ ପଠାଇ ତାଠାରୁ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରାଯାଏ ।

---

*ଏହିଭଳି ଜଣେ ମହନ୍ତ ଲେଖକର ପ୍ରତିବାସୀ ଥିଲେ । ଲେଖକ ସେହି ମହନ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ତାହାଙ୍କ ବୟସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଇକଥା ଶୁଣିଛି ।

ରାମ ସାଉ ଶାମ ସାଉ ଦୁଇ ଭାଇ । ଭାଗଭାଗ ବଣ୍ଟା ଆର୍ ପାଇଁ କଟକ ଅଦାଲତରେ ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର ହେଲା । ରାମ ସାଉ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ମନାସି ଗଲା, ମାମଲା ଡିକ୍ରୀ ହେଲେ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେବ, ପାଞ୍ଜିଆ ପାଖରେ ଲେଖି ଦେଇଗଲା । ଶାମ ସାଉ ଆସେ ନାହିଁ । କୁହି କୁହି ଶାମା କିଆଁ ଅଇଲା ନାହିଁ । ଜଣେ ଚେଲା ବୁଝି ଆସି ଜଣାଇଲା, "ପ୍ରଭୁ ! କଣ କହିବ, କହିବାକୁ ଡର ମାଡ଼ୁଛି । ଆଜ୍ଞା, ଶାମାର ଏଡ଼େ ବଢ଼ପ, ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ ସାଫ ଫିଟେଇ କହିଲା, କଳିକାଳରେ ମହନ୍ତଙ୍କ କରାମତି କାହିଁ ଯେ ମୁଁ ମନାସିବାକୁ ଯିବି ?" ମହନ୍ତ ତେତେବେଳେ ଗଞ୍ଜେଇ ଭିଡ଼ୁଥିଲେ, ରାଗରେ ଖୁବ୍ ବଳରେ ଚିଲମଟା ଭିଡ଼ି ନେଲେ, ଦପ୍ କରି ଜଳି ଉଠିଲା । ମହନ୍ତ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଭକ୍ ଭକ୍ କରି ପାଟିରୁ ଧୂଆଁ ଛାଡ଼ୁ ଥାନ୍ତି, କଥାଟା ଚପି ଚପି କହିଲେ, "ଦେଖ ଚେଲାମାନେ, ଆମେ ହୁକୁମ କରୁଁ, ଏହି ଚିଲମ ନିଆଁ କଥା କହିବ ।" ଚେଲାମାନଙ୍କର ତ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ, ମହନ୍ତଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମେଣ୍ଟିଣି ହେବାର ନୁହେଁ । ସେହି ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶଯାକ ହାଟ ହୋଇଗଲା, "ଧୂଳିଆ ବାବାଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ହୋଇଛି, ସେ ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ହୋଇଗଲେଣି, ତାଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମ କଥା କହିବ ।" ଥୋକେ ଚେଲା ପ୍ରକାଶ କଲେ, "ନାହିଁ ନାହିଁ ଚିଲମ ନୁହେଁ, ଚିଲମ ନିଆଁ କଥା କହୁଛନ୍ତି ।" ଦଶଜଣଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ହେଲା, ସେ ନିଜେ ଶୁଣି ଆସିଲା, ଆଉ ଯାଏ କାହିଁ ? ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏ ଶହକୁ ଶହ ଲୋକ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କାହାକୁ ବେମାରି ଛାଡ଼ୁ ନାହିଁ, କାହାର ବଳଦ ହଜିଛି ମିଳୁ ନାହିଁ, କାହାର ମାମଲା ଦାଏର ଅଛି, ଡିକ୍ରୀ ହେଉ । ଢେର ଢେର ଭରିଲା ପା'ପୂଜା ପଠାଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ପୁଅ ହେଉ ନାହିଁ, ଚିଲମପ୍ରଭୁ ବର ଦେଉନ୍ତୁ । ଲୋକେ ପାଦପୂଜା ଟଙ୍କା ଅଧୁଲି ସୁକି ମହନ୍ତଙ୍କ ପାଦତଳେ ଦେଇ ଅଧା ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଆଜ୍ଞା କଲେ, "ଉଠ ଉଠ ବାବାମାନେ ! ଆମେ କିଛି କହୁରୁ ନାହିଁ, ଏହି ଯେ ଆମ ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମରେ ଅଗ୍ନି ଦେଖୁଛ, ସେଥିରେ ଧୂନି ଥାପନା ହେବ, ସେହି ଧୂନିରେ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ବିଜେ କରିବେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୁହାରି ଶୁଣି ବର ଦେବେ । ଆସନ୍ତା ଅଗିରପୁନେଇ ଦିନ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ସ୍ୱର୍ଗରୁ ବିଜେ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଭ୍ରମଣ କରିବେ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଆଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, ଆମେ ଧୂନି ଥାପି ତାଙ୍କୁ ବିଜେ କରାଇ ରଖିବୁଁ, ଯାହାର ଯାହା ଗୁହାରି ଥିବ ପୂଜା ଦେଇ ଜଣାଇଲେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ବର ମିଳିଯିବ ।" ପୂଜାର ବିଧାନ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ, ଧୂନିରେ ଶଏ ଆଠ ଆହୁତି ଦିଆଯିବ, ସେଥି ସକାଶେ ଖଣ୍ଡିଏ ନବ ବସ୍ତ୍ର, ପାଞ୍ଚପା ଘିଅ, ପଞ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣି ଭୋଗ, ପଞ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣି ପୁଷ୍ପ । ଗାଦି ପୂଜା ଦକ୍ଷିଣା ଯାହାର ଯାହା ଶକ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ପାଞ୍ଚ ସୁକାରୁ ଊଣା ନୁହେଁ ।

ଅଗିରପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଅଧରାତିଠାରୁ ଧୂନି ପୂଜା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଆହୁତି ଦେବାରୁ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ବିଜେ ହୋଇଗଲେ । ଧୂ-ଧୂ—ହୋଇ ଜଳୁଛନ୍ତି । ଯାହାର ଯାହା ପ୍ରାର୍ଥନା, ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲେ ଧୂନି ଭିତରୁ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ "ହୁଁ—ନା—ହେବ" ଏହିପରି ଆଜ୍ଞା କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଅବିଶ୍ୱାସ କଣ ? ଲୋକମାନେ ଶୁଣି ଚାଳକା, ଭକ୍ତିରେ ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ହରିଧ୍ୱନିରେ ମଠ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି ।

ଶାମ ସାଉ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲା, ଘର ମଧ୍ୟରେ ଡକା ପାରି ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଉଛି । ଲୋକମାନେ ଧୂନି ପୂଜା କରି ବର ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ରାମା ଭାଇ ବି ପୂଜା ଦେଇ ବର ପାଇବ, ମୋହର ସର୍ବନାଶ ହେବ । ଇଜମାଲି ଧନ ଊଣା ନୁହେ, ଲକ୍ଷକରୁ ବଳି ପଡ଼ିବ, ସବୁ ରାମା ଭାଇ ନେଇ ଯିବ । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଖପା ହୋଇ ଆଜ୍ଞା

କହୁଛନ୍ତି, "ଆଚ୍ଛା, ସେ ଚେଲା ଟୋକାକୁ ଦେଖିବୁଁ ।" ଏ କଥା ଶୁଣିଲାବେଳକୁଁ ଶାମାର ଫାକାଶି ଉଡ଼ିଲାଣି । କଣ କରିବ, ଭାବୁଁ ଭାବୁଁ ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଗଲା । ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ପ୍ରସାଦସେବକମାନଙ୍କୁ ଯାଇ ଧରିଲା । କାହାକୁ ଦଶ, କାହାକୁ ପାଞ୍ଚ ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ିଲା, ସମସ୍ତେ ଅଭୟ ଦେଇ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।

ବେଳ ଛ ଘଡ଼ି, ସେବକମାନେ ବେଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ମହନ୍ତ ଧୂନିଟାରେ ବସି ଗଞ୍ଜେଇ ଭିଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଜାଗାଟା ଧୂଆଁମୟ । ଶାମ ଛାତି ଦାଉଁ ଦାଉଁ ପଡ଼ୁଛି । ଡରି ଡରି ଯାଇ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ପାଦପୂଜାପାଇଁ ଝୁଣ କରି ମହନ୍ତଙ୍କ ପାଦ ତଳକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । "ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ପିଲ, ମୁଁ ମହାପାପୀ, ମୋ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।" ମହନ୍ତ ଆଖି ବୁଜି ବସି ଗଞ୍ଜେଇ ଭିଡ଼ୁଛନ୍ତି, କିଛି ଆଜ୍ଞା ହେଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ସେବକ ଏକାବେଳକେ ମହନ୍ତ ମହାରାଜାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ—"ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ମହାପାପିଷ୍ଠ, ଅପରାଧୀ, ପ୍ରଭୁ କ୍ଷମା ନ କଲେ ଆଉ କିଏ ଜଗତରେ ଅଛି ?" ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ଏକାବେଳକେ ଆଜ୍ଞା କଲେ, "ଯାଓ ବେଟା, ପୂଜା ଲେଆଓ ।" ଶାମ ସାଉର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ, ପୂଜା ଆୟୋଜନରେ ଧାଇଁଛି । ଯେଡ଼େ ମହାଜନ, ପୂଜା ଆୟୋଜନ ସେହିପରି । ଘିଅ ପାଞ୍ଚପା ଜାଗାରେ ପାଞ୍ଚ ସେର, ଆଉ ଆଉ ସରଞ୍ଜାମ ତା ମାପିକେ । ସମସ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ସୂତା ଶାଢ଼ୀ ଆହୁତି ଦିଅନ୍ତି । ଶାମ ସାଉ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣୀ କନାରି ସଚା ଜରିମୁହଁଆ ଖଣ୍ଡେ ବରମ୍ପୁରୀ ପାଟ ଶାଢ଼ୀ ଆହୁତି ଦେବାଲାଗି ଆଣିଛି । ଶାମ ସାଉର ଭାରି ବଡ଼ ପୂଜା ହେବ । ଗାଁରେ ସେ ଦୁଇ ଭାଇ ବଡ଼ ଟାଣୁଆ ମହାଜନ । ଅଗ୍ନିଦେବ ତାକୁ କି ବର ଦେବେ ଶୁଣିବାପାଇଁ ଆଖପାଖ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ଗାଁରୁ ମଣିଷ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଦୁଇଟା ଅଧିକ ପାଞ୍ଚ ଶହ ଲୋକ ଜମା ହୋଇ ଗଲେଣି । ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଜାଗା ନାହିଁ ।

ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ପାଚେରିଲଗା ଧାଡ଼ିଏ ଘର ଅଛି । ଗୋଟାଏ ଘରେ ମେଳା ମଉଛବରେ ପିଠା ଖଜା ତିଆରି ହୁଏ, ତା ପାଖଟା ସରଘର । ସେହି ପିଠା ତିଆରି ଘରେ ଧୂନି ଥାପନା ହୋଇଛନ୍ତି । ରାତି ଅନ୍ଦାଜ ଛ ଘଡ଼ି ସମୟରେ ମହାନ୍ତ ମହାରାଜ ମନ୍ଦିର ପାଖ ଗମ୍ଭୀରରୁ ବାହାରିଲେ । ଆଜ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ । ଅନେକ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର ମାମଲା । ତୋଳାଏ ଆପୁ ଉପରେ ସଞ୍ଜବେଳେ ଆହୁରି ତୋଳାଏ ପକାଇ-ଛନ୍ତି । ଗଞ୍ଜେଇ ବି ବେଶି କରି ଭିଡ଼ିଛନ୍ତି । ଚାଲିବା ବେଳେ ଗୋଡ଼ ଟଳି ଯାଉଛି, ଚାରି ଜଣ ଚେଲା ଧରାଧରି କରି ନେଉଛନ୍ତି । ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ସମସ୍ତ ଦେଖଣାହାରି ହରିବୋଲ ପକାଇ ଗୋଡ଼-ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ପୂଜା ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ପାଞ୍ଚ ସେର ଘିଅ ଆହୁତି, ଖୁବ୍ ମୋଟା ମୋଟା ଡେରି ଗୁଡ଼ିଏ କାଠ ଧୂନିରେ ଲଦି ଦେଲେ । ଆହୁତି ପାଇ ଚାରି ହାତ ଉଚ୍ଚ ଶିଖା ଟେକି ନିଆଁ ଧୂ—ଧୂ ଜଳୁଛି । ଘର ଭିତରେ ମହନ୍ତ ଏକାକୀ । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସେହିପରି ମହିମା, ନୋହିଲେ ନିଆଁ ତେଜରେ ଆଉ କିଏ ସେ ଘରେ ପଶି ପାରିବ ? "ଶାମ ସାଉ ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଦୁଆରବନ୍ଧ ବାହାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଧୂନି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଅନାଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ।" ମହନ୍ତ ଆଖି ବୁଜି ଖୁବ୍ ପାଟି କରି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ, "ଧୂନି ଜୀ ! ଶାମା ବେଟାକୁ ବର ଦିଅ – ବର ଦିଅ—ବର ଦିଅ, ତା ମାମଲା ଫତେ ହେଉ ।" ଧୂନି କିଛି ଜବାବ ଦେଲେ ନାହିଁ । ମହନ୍ତ ଆପଣାର କରାମତି ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ, ହାତରେ ଯେଉଁ ଦଶ ସେରିଆ ଲୁହା ଚିମୁଟା ଥିଲା, ଖୁବ୍ ବଳରେ ପାହାରେ ବାଡ଼େଇଲେ । ଭୁଷ କରି ଭାରି ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ହେଲା । ଶାମ ସାଉ ଚମକପଡ଼ି ଅନାଇଲା, ଘର ଭିତରେ ଜ୍ୱଳିଏ ଗହୀର ଗୋଟାଏ ଗାତ । ଗାତ ଅଧାଅଧି ପୂରି ନିଆଁ ଜଳୁଛି, ତା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଧରାପରା

ଲାଗିଛନ୍ତି । ଶାମ ପ୍ରଥମରେ କିଛି ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ବାଦ ଭକ୍ତିବଳରେ ବୁଝିଗଲା, ଧୂନି ଦେବତା ଦେହ ଧରି ବିରାଜମାନ ହୋଇ ଗଲେଣି, ମହନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କୋଳାକୋଳି କରୁଛନ୍ତି । ତାହାର ଭାଗ୍ୟ ଫିଟିଲା,ବର ମିଳିଯିବ । ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ କଥା ବୁଝି ନେଲା । ଖୁବ୍ ପାଟି କରି ହରିବୋଲ ପକାଇ କହିଲା, ଧୂନି ଦେବତା ରୂପ ଧରି ବିଜେ ହେଲେଣି । ଯେତେ ଲୋକ ଥିଲେ, ଆନନ୍ଦରେ ହରିବୋଲ ପକାଉଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିରରୁ ଘଣ୍ଟ କାହାଳି ଝାଞ୍ଜ ବାଜୁଛି, ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଜନ ପରି ଶବ୍ଦ ଉଠୁଛି । ଅଗ୍ନି ଦେବତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଲୋକେ ଧାଇଁଲେ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଦୁଆର, ଘର ଭିତରଟା ଧୂଆଁରେ ପୂରିଛି । ଦୁଆର ପାଖରେ ଧରାପରା ହୋଇ କେତେ ଲୋକ ମଡ଼ା ଦଳାରେ ଆଣ୍ଠୁ ଛୁଡ଼ ଘାଉଲା ହୋଇଗଲେଣି ।

ପହରେ ବିତି ଗଲାଣି, ଲୋକେ ନାଚ କୁଦ ହରିବୋଲ ଦେଇ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଏ କଣ ? ମଡ଼ା ପୋଡ଼ାର ଉତ୍କଟ ଗନ୍ଧ, ଲୋକେ ନାକରେ ଲୁଗା ଯାକୁଛନ୍ତି । କେତେ ଜଣ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ ଦୁଆର ପାଖକୁ ଯାଇ ଭଲକରି ଅନାଇଲେ—“ଆରେ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ପୋଡ଼ି ମଲେଣି ରେ ।” ବାଜେ ଲୋକ ବୁଝିଲେ, ଅଗ୍ନି ଦେବତା ବିଜେ ହୋଇ ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କୁ ଖାଇ ଗଲେଣି—କାଲେ ଧାଇଁ ଆସି ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖାଇଯିବେ । ପଳା—ପଳା—ପଳା ! ପଡ଼ି ଉଠି ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଶେଷକୁ ମନ୍ଦିରର ପୂଜାହାରୀ ଟହଲିଆ ଗୃହକରମାନେ ବି ଗୁଡ଼ି ପଳାଇଲେଣି । ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ଏଡ଼େ ମନ୍ଦିରଟା ନିଶୂନ । ଖାଲି ଧୂନି ଘରୁ ପଡ଼୍ ପଡ଼୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଛି, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଛି ।

ଦେଉଁ ପାଖକୁ ଗୋପାଳପୁର ସରକାରୀ ଥାନା ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇ କୋଶ ବାଟ । ସକାଳୁ ସକାଳୁ ସେଠାରେ ଖବର ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଦାରୋଗା ସାହେବ ପାଞ୍ଚ ଛ ଜଣ ବରକନ୍ଦାଜ, ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଚୌକିଦାର ଧରି ଧାଇଁଲେ । (ଢେର ଦିନ ତଳ କଥା, ସେତେବେଳେ କନେଷ୍ଟବଳ ନ ଥିଲେ ।) ଦାରୋଗା ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲେ, ମନ୍ଦିର ତ ମନ୍ଦିର, ଗାଁ ଗୋଟାକରେ ଜଣେ ମଣିଷ ବି ନାହିଁ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରେ ତାଟି କବାଟ ବନ୍ଦ । ଚଉକିଆମାନେ ବହୁତ ଡକାହକା କରିବାରେ ଭିତରୁ ମାଇକିନିଆମାନେ ଜବାବ ଦେଲେ, “ପୁରୁଷ କେହି ଘରେ ନାହିଁ । କେହି ଯାଇଛି ଗୋରୁ ଖୋଜି, କେହି ଯାଇଛି କୁଣିଆ ଘର, କେହି ଜାଡ଼ଆଣ ଭୋଜି ଖାଇ, ଢେର ଲୋକ ଯାଇଛନ୍ତି କଟକ ମାମଲାରେ ।’ ବହୁତ ଖୋଜ ତଲାସରେ ମନ୍ଦିର ପୂଜାହାରୀ ଆଉ କେତେଜଣ ଗୃହକର ବାହାରିଲେ । ଦାରୋଗା ସରଜମିନ ତଦାରଖ କରି ବୁଝିଲେ ଯେ, ସରୁ ଘର ଭିତରୁ ଧୂନି ମଝିଯାଏ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଗଳି ଯିବା ଭଳି ବିଲ ଖୋଳା ଯାଇଛି । ଧୂନି ତଳେ ଅଢ଼େଇ ଅଢ଼େଇ ହାତ ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା, ଅଢ଼େଇ ହାତ ଗମ୍ଭୀର ଗୋଟାଏ ଗହ୍ୱର ଖୋଳା ହୋଇଛି, ତା ଉପରେ ଗୃହଖଣ୍ଡେ ମୋଟା ମାଟି ମାଟି ଅଛି । ସେହି ମାଟି ଉପରେ ଧୂନି ଜଳେ । ସେ ଘର ଭିତରୁ ବିଲ ବାଟରେ ମଣିଷ ଗଳି ଆସି ଧୂନି ତଳେ ବସିଥାଏ, ମହନ୍ତ କିଛି ପଚାରିଲେ ଲୋକଟା ଭିତରୁ ଜବାବ ଦିଏ । ଘଟଣା ରାତିରେ ଗୋଟାଏ ଗଞ୍ଜୋଡ଼ି ଚେଲା ଧୂନି ତଳେ ବସିଥିଲା, ତା ନାମ ହୁଣ୍ଡା ଦାସ । ସେଦିନ ମହନ୍ତଙ୍କର ଭାରି ନିଶାରେ ଜ୍ଞାନ ଲୋପ ହୋଇଥିଲା । ଲସ ଭାରି ମଣିଷ,ଗ୍ରାସ ଚିମୁଟାଟାରେ ଖୁବ ବଳରେ ପାହାରେ ମାରିବାରୁ ଉପରେ ମାଟି ଆଉ ନିଆଁ ସବୁ ଗାତରେ ଦେଇଗଲା । ଦୁଇଟା ଲୋକ ଧରା-

ଫସ୍ ହୋଇ ପୋଡ଼ିମଲେ । ବାହାରେ ବଡ଼ ଗୋଳମାଳ ହେଉଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଆକୁଳ ଚିତ୍କାର କେହି ଶୁଣିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଦାରୋଗା ସାହେବ ରିପୋର୍ଟ ଲେଖି ମାଇନା ସକାଶେ ଅଧପୋଡ଼ା ଲାସ ଯୋଡ଼ାକ ସଦରକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । *

---

* ଘଟଣାଟି ଆଂଶିକ ସତ୍ୟ—ଘଟଣା ସ୍ଥାନ ଦଶପଲ୍ଲା । ସେ ମହନ୍ତ ପୋଡ଼ି ମରି ନ ଥିଲେ, ଗୁପ୍ତରେ ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରି ଧରା ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ

ଅଜା ନାତି କଥା

(ସତ୍ୟ ଘଟଣାମୂଳକ)

ଅଜା ରାମ ଦ୍ୱିବେଦୀଏ—ଆରେ ଗଣି ! ଆମ ଜମିର ରୋଡ଼ସେସ୍ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରିବା ଲାଗି କଟେରିକୁ ଯାଇଥିଲି । କାଲି ସଞ୍ଜବେଳେ ଘରକୁ ଫେରି ଆସିଛି । ଆମ ମୁକ୍ତାର ରାମ ମିଶ୍ରେ ଆଉ ଦି ଚାରି ଜଣ ଓକିଲଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, କାହିଁ, କେହି ତ ସେ ମକଦ୍ଦମା କଥା ଶୁଣିଥିବାର କହିଲେ ନାହିଁ ? ପୁରୀ ସହର ଭିତରେ ବି କେତେ ଲୋକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହେଲା । ଯାହାକୁ ପଚାରିଲି, ସମସ୍ତେ କହିଲେ, ପୁରୀରେ ଏ କଥା ଶୁଣା ନାହିଁ । ଏ କମିତିକା କଥା ରେ ?

ନାତି ଗଣପତି—କେଉଁ ମକଦ୍ଦମା କଥା ଅଜା ?

ଅଜା—ଆରେ ତୁ ସେଦିନ ପରା ଗେଜେଟ୍‌ରେ ପଢ଼ି ଶୁଣାଉଥିଲୁ, ଗୋଟିଏ ମାଇକିନିଆ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ଦୁଇଜଣ ଚୋର ଚୋରଣୀ ମଉନା ମଉନୀ ବାବାଜି ସାଜି ଖଣ୍ଡଗିରିର ଗୋଟାଏ ଗୁମ୍ଫା ଭିତରେ ବସି ମିଛରେ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ପୁଲିସ ସେମାନଙ୍କୁ ଚଲାଣ ଦେଲା । ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ଦି ଦି ବରଷ ମିଆଦ ଦେଲେ ।

ଗଣପତି—ହୋଃ ହୋଃ ହୋଃ ! ଏଇ କଥା । ନାହିଁ ନାହିଁ ଅଜା, ସେଇଟା ଗେଜେଟ୍ ନୁହେଁ, ସେଇଟା "ସାହିତ୍ୟ" ମାସିକପତ୍ରିକା । ସେଥିରେ ମଉନା ମଉନୀ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ଲେଖାଥିଲା, ସେଇଟା ପଢ଼ି ଶୁଣାଉଥିଲି ।

ଅଜା—ଆରେ ଗେଜେଟ୍‌ରେ କଣ ମିଛ କଥା ଲେଖା ହୁଏ ? ସେଗୁଡ଼ାକ ତୁ କିଆଁ ପଢ଼ୁ ? ମଲା ଯା ! ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ସରକାରରୁ ଯେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଗେଜେଟ୍ ଆସେ, ସେଥିରେ ସବୁ ସତ କଥା ଲେଖା ଥାଏ । ତେବେ ଏଇଭଳି ମିଛକଥା ଗୁଡ଼ାଏ ଥାଏ ? ସେ ଗୁଡ଼ାକ ତୁ କିଆଁ ପଢ଼ୁରେ ? ତୁମ ଇସ୍କୁଲରେ କଣ ଏଇ ମିଛ କଥାଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ା ହୁଏ ? ହବ ନାହିଁ ? ମ୍ଳେଚ୍ଛ ପାଠ ତ !

ଗଣପତି—ନାହିଁ ଅଜା, ସେ ଗୁଡ଼ାକ ମିଛ ନୁହେ; ମନୁଷ୍ୟ କେତେ ରକମ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ, କଥା ଛଳରେ ସେହି ଚରିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ଅଜା—କିଆଁ ? ମିଛ କଥା ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଦରକାର କଣ ? ପଢ଼ିଲୁ, ଆମର ଏତେ ପୁରାଣ ଅଛି, ପଢ଼ିଲୁ, ପଦେ ମିଛ ପାଇବୁ କି ?

ଗଣପତି—ଆଚ୍ଛା, ସେ କଥା ପଛେ ହେବ । ଆଉ କଥା ହେଉ ଅଜା, ଏହି କାନ୍ଥବାଡ଼ରେ କି ଚିତ୍ର ? କଣ ଲେଖା ହୋଇଛି ?

ଅଜା– ଆରେ ଏତକ ବୁଝି ପାରୁ ନାହୁଁ ? ତୋ ଆଈ ଗେରୁ, ହରିତାଳ, କଳାରଙ୍ଗ, ନଡ଼ିଆ ସଢ଼େଇରେ ଗୋଳେଇ କନାତୂଳିରେ ଏ ସବୁ ଚିତ୍ର କରିଛି । ସେ ଖୁବ୍ ଚିତ୍ର କରି ଜାଣେ । ଏଇ ଦେଖ, ଏଇଟା ହେଲା କଦମ୍ବଗଛ, ଫୁଲ ଫୁଟିଛି, ତା ମୂଳରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଧିକା ଯୁଗଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଇଁଶୀ ବଜାଉଛନ୍ତି ।

ଗଣପତି - କାହିଁ ଅଜା, ବଇଁଶୀ ତ ଶୁଭୁ ନାହିଁ ?

ଅଜା—ହୋଃ ହୋଃ ହୋଃ ! ତୁ କମତିକା ଓଲି ଠୋକାଠା ରେ ! ହବ ନାହିଁ କିଆଁ ? ମ୍ଳେଚ୍ଛ ପାଠ ପଢ଼ି ତୁମମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ବିଗିଡ଼ି ଯାଇଛି ! ଆରେ ଏ କଣ ସତକୁ ସତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଇଁଶୀ ବଜାଉଛନ୍ତି ? ଇଏ ହେଲା ଛବି ।

ଗଣପତି—ତେବେ ଏ ସତ କୃଷ୍ଣ ନୁହେ, ମିଛ କୃଷ୍ଣ କହ ।

ଅଜା—(ଟିକିଏ ଖପା ହୋଇ ତେଜରେ) ରାମ ! ରାମ ! ରାମ ! ମିଛ କୃଷ୍ଣ କଣ ରେ ? ଏ ହେଲା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚିତ୍ର ।

ଗଣପତି—ତେବେ ଅଜା ଶୁଣନ୍ତୁ । କଥା କଣ କି, ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟା ଗୋଟିଏ ଲଳିତ କଳା । ସେ ଦୁଇ ରକମ—ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ବାହାରର ଜଡ଼ ଦେହର, ଆଉ ଗୋଟିଏ ମାନସିକ କ୍ରିୟାର । ଆଚ୍ଛା, ଆପଣଙ୍କ ବୁଝିବାପାଇଁ ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଥାରେ କହେଁ—ଗୋଟିଏ ଆଧିଭୌତିକ ଚିତ୍ର, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିତ୍ର । ଚିତ୍ରକର ଯେ, ସେ ତୂଳି ଗୋଟାଏ ଧରି ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ଚିତ୍ର କରେ; କବି କଣ କରେ କି, ମନୁଷ୍ୟ ମନର ଗତି, କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ, କ୍ରିୟା ଇତ୍ୟାଦି କଲମରେ ଲେଖେ । ଏଇଟାକୁ ମାନସିକ ଚିତ୍ର ବୋଲଯାଇ ପାରେ । ଲୋକଶିକ୍ଷାପାଇଁ କିମ୍ବା ଲୋକମନୋରଞ୍ଜନ-ପାଇଁ କବି ଆଉ ଚିତ୍ରକରମାନେ ଏହିପରି ଚିତ୍ର କରିଥାନ୍ତି ।

ଅଜା—ଆଚ୍ଛା, ଆମ ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ମହର୍ଷିମାନେ ଲୋକଶିକ୍ଷାପାଇଁ ଏତେ ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କଲେ, ଗୋଟିଏ ହେଲେ ତ ମିଛ କଥା ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ଜ୍ଞାନ ପାଇଁ ସେ ସବୁକୁ ପଢ଼ । ଏପରି ମିଛ କଥାଗୁଡ଼ାକ କିଆଁ ପଢ଼ିବ ?

ଗଣପତି—ଆଚ୍ଛା ଅଜା, ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି, ଧୀର ହୋଇ ଶୁଣନ୍ତୁ । ଖପା ହୋଇ ଯିବେ ନାହିଁଟି ? ଆପଣ ତ ମହାଭାରତ ବନପର୍ବରେ ପଢ଼ିଥିବେ, ଅଜଗର ସାପଟାଏ ଭୀମସେନଙ୍କୁ ଗିଳିବ ବୋଲି ଖୁବ୍ ଆଣ୍ଟି କରି ଧଇଲା । ଭୀମ ଭାରି ବଳୁଆ କି ନା ! ପଳେଇ ଯିବାପାଇଁ ଖୁବ୍ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଣାଓଟରା କଲେ; ସାପ ତ ନ ଛାଡ଼େ । ତା ବାଦ ଭୀମ ତେର ରକମ କଥା କହି ନେହୁରା ହେଲେ । ଅଜଗରକୁ ଦାଦାଭାଇ । ଏତେଦିନ ଭୋକଲା ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଜ ମୋଟା ମଣିଷଟାଏ ପାଇଛି, ସେ କି ଛାଡ଼େ ? ଏତିକବେଳେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ଅଜଗର ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଭିତରେ ତେର କଥା-ଭାଷା ଚଳିଲା । ଆଚ୍ଛା ଅଜା, ଅଜଗର ସାପ କଣ କଥା କହୁଥିଲା ?

ଅଜା—ହୋଃ ହୋଃ ହୋଃ ! ଆରେ ତୁମେ ପିଲା-ଗୁଡ଼ାକ ତ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ପୁରାଣ ଆଦି ପଢ଼ିଲ ନାହିଁ, ତୁଚ୍ଛା ମିଛ ଗେଜେଟ୍‌ଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ିବ, ମୂଳଜ୍ଞାନ କଥା କାହୁଁ ଜାଣିବ ? ଆରେ ଜାଣୁ, ଏ ହେଲା ଦ୍ୱାପର-ଯୁଗର ପୁରାଣର କଥା । ଇଏ କଣ ଆଜକାଲକାର କଥା ? ତୁ ତ ଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ନାହୁଁ, ଜାଣିବୁ

କେଉଁଠୁ ? ତୁ ଯାହାକୁ ଅଜଗର ସାପ କହୁଚୁ, ସେ ସାପ ନୁହେ—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ରଜା ନହୁଷ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଆପଠ କର ତାଙ୍କ କାନ୍ଧ ଉପରେ ଚଢ଼ିଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବି ସିମିତି ଖପା ହୋଇ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ରଜା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅଜଗର ସାପ ପାଲଟି ଗଲା । ଦେଖିଲୁ ଆଗେ କମିତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ତେଜ ଥିଲା ?

ଗଣପତି—ଆଜ ବି କଣ ତେଜ ନାହିଁ ? ଯଜମାନଙ୍କୁ, ପାଣ୍ଡୀଙ୍କୁ ଖୁନଆ କର ପକାଉଛନ୍ତି ।

ଅଜା—(ଟିକଏ ରଗିଯାଇ କହିଲେ) କଣ ? ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିନ୍ଦା କରୁଚୁ ?

ଗଣପତି—ନାହିଁ ନାହିଁ ଅଜା, ମୁଁ ଥଟ୍ଟା କର କହିଲି । ଆଚ୍ଛା, ମହାଭାରତର ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ । ଗୋଟିଏ ଶୁଆ ଚଢ଼େଇ ବଣ ଭିତରେ ବସା ବାନ୍ଧିଥିଲା । ସଞ୍ଜବେଳେ ଜଣେ ଅତିଥି ତା ଦୂଆରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଶୁଆଟି ବଡ଼ ଅତିଥି ସେବା କରେ । ସେ କଣ କଲା ନା, ଧାଇଁ ଯାଇ ଚଞ୍ଚଲ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବାକୁ ପାଣି ଦେଲା, ଆସନ ଖଣ୍ଡିଏ ପକାଇଦେଲା, ଆଉ ଭୋଜନପାଇଁ କିଛି ଗୃଣ୍ଡଳ ଆଣି ଦେଲା । ଅତିଥି ଭାତ ରାନ୍ଧିଲେ । ମଲା ଯା ! ତିଅଣ ଯେ ନାହିଁ ! ଅତିଥି କଣ କଲେ କି, ଭୁନ ଯାଇ ଶୁଆ ବେକ ମୋଡ଼ ଦେଲେ । ତା ମାଉଁସ ତରକାରି କର ସୁନ୍ଦର ଭୋଜନ କଲେ । ଆଚ୍ଛା ଅଜା, ଶୁଆ ଯେ ଗୃଣ୍ଡଳ ଆଣି ଦେଲା, ତା ଘରେ ସେ ଗୃଣ୍ଡଳ କିଏ କୁଟି ଦେଲା ? ଶୁଆଣୀ କୁଟିଦେଲା ପରା ?

ଅଜା ତ ଟିକଏ ହଇରାଣରେ ପଡ଼ଗଲେ— । ଅଣ୍ଟାରୁ ନାସଦାନି କାଢ଼ି ଲଗ ଲଗ ତିନ ଗୃର ଟିପା ନାସ ଶୁଙ୍ଘି ଦେଲେଣି । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଖନେଇ ଖନେଇ କହିଲେ, "ଆଚ୍ଛା ଗଣି, ମୁଁ ଉଚ୍ଛୁଣି ଭଲ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । କାଲି ମୁଁ ତତେ ବେଶ କର କହିବି, ବେଶ ବୁଝି ପାରବୁ । ମୁଁ ଟୀକା ପଢ଼ି ନାହିଁ । ରାମ ମିଶ୍ରେ ବେଶ ସଂସ୍କୃତ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ଟୀକା ପଢ଼ିଛନ୍ତି—ସେ ବୁଝାଇ ଦେବେ ।"

ଗଣପତି—ଆଚ୍ଛା ଅଜା, ଆଉ ଦିନେ ଦୁଇଜଣ ସାଙ୍ଗସୁଙ୍ଗା ହୋଇ ମିଶ୍ରଙ୍କ କତିକି ବୁଝାବୁଝି କରିବାଲାଗି ଯିବା । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦେଉନ୍ତୁ, ଦେଖେଁ । ପିଲା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପପୁରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ମାର ପକାଇବାପାଇଁ କଂସ ପୂତନା ରାକ୍ଷସୀକୁ ପଠାଇ ଦେଲା । ସେ ପୂତନା କଣ କଲା କି, ନାରୀ ବେଶ ଧରି ଆପଣା ସ୍ତନରେ ବିଷ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଗୋପପୁରକୁ ଆସିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିଷ ମିଶା କର ତା ସ୍ତନ ଚିଁ କର ଟାଣି ଦେଲେ, ପୂତନା ରଡ଼ିଟାଏ କର ମର ପଡ଼ଗଲା । ସେ କଥା ମହାଭାରତରେ ବି ଲେଖା ଅଛି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମବେଳେ ଗୋଟାଏ ଶକୁନ ଗ୍ରାମରେ ଆସି ବସିଲା । ଶକୁନ ଅର୍ଥ ପୂତନା । ମହାଭାରତରେ ପୂତନା କଥା ଏହିପରି ଲେଖା । ଆଉ ଗୋଟାଏ ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ପିଲାବେଳେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପିଳ୍ହଡ଼ା ରୋଗ ହୋଇଥିଲା । ପିଳ୍ହଡ଼ା ରୋଗ ପୂତନା । ବୋଇଲ ଅଜା, କେଉଁ ପୁରାଣଟା ସତ ? ଆଚ୍ଛା ଅଜା ! ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଥା କହନ୍ତୁ ତ ? ପୂତନା ତ ଉଣେଇଶ ଯୋଜନ ମାଡ଼ ପଡ଼ିଲା, ତେବେ ଗୋପପୁରରେ ଯେତେ ମଣିଷ, ଗୋରୁ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ଥିଲେ, ସବୁ ତ ଚୂପା ଚଢ଼ ମରଗଲେ—ଗୋପପୁରର ସବୁ ଗଉଡ଼ ବଂଶ ବି ମରଗଲେ ? କାହିଁ, ସେ କଥା ତ କେଉଁ ପୁରାଣରେ ହେଲେ ଲେଖା ନାହିଁ ।

ଅଜା ତ ବଡ଼ ହଇରାଣରେ ପଡ଼ଲେଣି । କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ପାରି କେବଳ ନାସ ଶୁଙ୍ଘୁଛନ୍ତି । ଶେଷରେ କହିଲେ, "ହଇ ରେ ଗଣି, ମୁଁ ତ ବୃନ୍ଦାବନ ଯାଇଥିଲି । ସତ, ଗୋପପୁରଟା ତ ଏତେ ବଡ଼

ନୁହେଁ । ପୃଥ୍ୱୀ ମଣ୍ଡଳଟା ଊଣେଇଶ ଯୋଜନ ମାତ୍ର ଗୋପପୁରରେ କମିତି ପଡ଼ିଲା ? ପୁଣି ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି, ସେ ଗୋପପୁରରେ ପଡ଼ିଲା । କଥା କଣ ?”

ଗଣପତି – ଜାଣ ତ ଅଜା, ପୁରାଣ ବୋଲ, କି ଉପନ୍ୟାସ ବୋଲ, କି ଗଳ୍ପ ବୋଲ, ଲୋକଶିକ୍ଷା ଲାଗି କବିମାନେ ଏହିପରି ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ! ପୁରାଣ ଅର୍ଥ କଣ ନା, ପୁରୁଣା କଥା । ଆଜିକାଲି ଯେ ଉପନ୍ୟାସ ସବୁ ବାହାରୁଛି, ତାକୁ ହଜାର ବରଷ ଉତ୍ତାରେ ଲୋକମାନେ ପଢ଼ିଲେ, କେହି କେହି ସତ ବୋଲି ମଣିବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ ।

ଅଜା – ନାହିଁ ରେ ଗଣି ! ମୋ ମନ ମାନୁନାହିଁ । ଆଚ୍ଛା ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ରାମମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଏ କଥା ପଚାରି ତତେ କହିବି ।

ବାଲେଶ୍ୱରୀ ରାହାଜାନୀ

(ସତ୍ୟ ଘଟଣା)

ରେଲ ତ କାଲିକା କଥା, କଲିକତାଠାରୁ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବହୁଳ ଶଙ୍ଖବିଶିଷ୍ଟ ସମତଳ, ପରିଷ୍କୃତ ସଡ଼କଦାଣ୍ଡ ବିସ୍ତୃତ ଅଛି, ପୂର୍ବକାଳରେ ସେଥିରେ ଚିହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ବିଦ୍ୟମାନ ନ ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ବା ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳସ୍ଥ ଜଗନ୍ନାଥଦର୍ଶନାର୍ଥୀ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଭୁଜଙ୍ଗଗତିବତ୍ କୁଟିଳ ଶ୍ୱାପଦସଙ୍କୁଳ, ଅରଣ୍ୟମୟ, ବନ୍ଧୁର, କଦାଚିତ୍ ପ୍ରାନ୍ତରମଧ୍ୟଗତ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଗରେ ଗତାୟାତ କରୁଥିଲେ । ବର୍ଷାକାଳରେ ଅସଂଖ୍ୟ ନଦୀ ନାଳ ଜଳ-ବହୁଳତା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଉକ୍ତ ମାର୍ଗମାନ ଜନଶୂନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ନବଦ୍ୱୀପବାସୀ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପୁରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ସକାଶେ ତିନିମାସ କାଳ ଲାଗୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଷ୍ଟ ପ୍ରହରରୁ ଅଧିକ ନୁହେ ।

ଇଷ୍ଟ୍-ଇଣ୍ଡିଆ-କୋମ୍ପାନି କଲିକତାବାସୀ ରାଜା ସୁଖମୟଙ୍କଠାରୁ କେତେ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଋଣ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କୋମ୍ପାନି ଋଣ ପରିଶୋଧ କଲାବାରୁ ରାଜା ମହୋଦୟ ତାହା ଗ୍ରହଣ ନ କରି କଲିକତା-ଠାରୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଧାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ମାର୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସକାଶେ କୋମ୍ପାନି ହସ୍ତରେ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କଲେ । ସେହି ଟଙ୍କା ବଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଡ଼କ ନିର୍ମାଣର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ସଡ଼କ ଉପରେ ଅନେକ ପ୍ରସ୍ତରମୟ ସେତୁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ସରକାର ବାହାଦୁର ସେହି ସମସ୍ତ ସେତୁ ଭଗ୍ନ କରି ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବୃହଦାକାର ଇଷ୍ଟକମୟ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ପୁରାତନ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ସେତୁ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ସୋର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ କାଂଶବାଂଶ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ ଉପରେ ନିର୍ମିତ ବୃହଦାକାର ସେତୁର ପ୍ରସ୍ତରାଂଶ ‘ସୁଖମୟୀ’ ଅଟେ । କଲିକତାଠାରୁ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନବନିର୍ମିତ ମାର୍ଗ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଶକ୍ରୋଶ ଅନ୍ତର ଇଷ୍ଟକମୟ ଖିଲାଣଯୁକ୍ତ, ପ୍ରାୟ ଶ୍ୱର ଶତ ଲୋକଙ୍କ ବାସୋପଯୋଗୀ ଦୁଇ ସାହାଲି ପାନ୍ଥନିବାସ (ଧର୍ମଶାଳା) ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ଧର୍ମଶାଳା ନିକଟରେ ଦୁଇଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ସୁଗଭୀର କୂପ ମଧ୍ୟ ଖୋଳା ହୋଇଥିଲା । କାଳକ୍ରମରେ ସେହି ସମସ୍ତ ପାନ୍ଥନିବାସ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଧ ହେବାରୁ ସରକାର ବାହାଦୁର ସେ ସମସ୍ତ ଭଗ୍ନ କରି ଇଷ୍ଟକରାଶି ସଡ଼କରେ ପକାଇଅଛନ୍ତି । ଭଦ୍ରକ, ବସ୍ତା ବ୍ରାହ୍ମଣୀକୂଳ ଓ କଟକରେ ସେହି ସମସ୍ତ ଧର୍ମଶାଳା ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ।

ରାସ୍ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ, କେତେକ ପରିମାଣରେ ପାନ୍ଥନିବାସର ଅଭାବ ମଧ୍ୟ ଦୂରୀଭୂତ ହେଲା; ମାତ୍ର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟାଦି ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଜନ୍ ବିଚର ନାମକ ଜଣେ ସାହେବ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ଠାରୁ କେତେକ ଭୂମି ନିଷ୍କର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ବାଲେଶ୍ୱରରେ ବିଚରଗଞ୍ଜ, ବସ୍ତାରେ ମୂଳଦା, ବାଁଲଗା, ମାର୍କଣା, ଝାଙ୍ଗି, କଟକ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ସରେଇ ଘର ନିର୍ମାଣ ଓ ଦୋକାନ ବସାଇ ଦେଲେ । ସୁଖମୟ ଧର୍ମଶାଳାରେ ସର୍ବଜାତିର ଲୋକ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ପାକାଦି କରିବାକୁ ଅଧିକ ଇଚ୍ଛୁକ ହୋଇ ବିଚର ସାହେବଙ୍କ ସରେଇ ଘରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଚଟି ଘର ନିର୍ମାଣ ଓ ଦୋକାନ ବସାଇ ସମସ୍ତ ଅଭାବ ଦୂର କଲେ । ରେଲମାର୍ଗ ଫିଟିବାରୁ ସେ ସମସ୍ତ ଚଟି ଘର ଉଠିଗଲାଣି । ଜନ୍ ବିଚର ସାହେବ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ନିଷ୍କର ଭୂମି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ତାହା ବିଲାତବାସୀ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀଠାରୁ ସେଥିର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାର କ୍ରୟ କରି ଭଦ୍ରକନିବାସୀ ବାବୁ ବ୍ରଜ ଗୁପ୍ତ ଭୋଗ ଦଖଲ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପାନ୍ଥମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅଭାବ ଦୂର ହେଲା । ଶ୍ୱାପଦ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ । ମାତ୍ର ନର-ରାକ୍ଷସ ଡକାଏତମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରର ସେମାନଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ମେଦିନୀପୁର ଠାରୁ ଭଦ୍ରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜମାର୍ଗ ଡକାଏତମାନଙ୍କର ଲୀଳାକ୍ଷେତ୍ର । ମାର୍ଗର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ମାନବ ନେତ୍ରାନ୍ତରାଳ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଖଟି ସ୍ଥାପନ କରି ଆପଣାର ନୃଶଂସ ନାରକୀୟ ବ୍ୟବସାୟ ସୁଚାରୁରୂପେ ଚଳାଇବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେ । ସରକାର ବାହାଦୁର ଦୀର୍ଘକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଡକାଏତମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଘାଟି ଥିଲା 'ନାରାୟଣଗଡ଼ ।' ଉକ୍ତ ଗଡ଼ର ବାଉଁଶ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ଶତ ଶତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମସ୍ତକ ବଳିକୃତ ହୋଇଥିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ଶତସହସ୍ର ଥର ଶୁଣିଅଛୁଁ । ତ୍ରିଂଶବର୍ଷପୂର୍ବେ ଲେଖକ ଗୋ-ଶକଟରେ କଲିକତା ଗମନାଗମନ ସମୟରେ ଶକଟ-ଚାଳକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଥିକମାନେ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଉକ୍ତ ଭୟଙ୍କର ସ୍ଥାନମାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଚଳିତ କଥା ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଣା ଯାଉଥିଲା ।

"ହାଲଦି ମଖାମଖି,
ନାରାୟଣଗଡ଼ ପାର ହେଲେ କୁଟୁମ୍ବ ଦେଖାଦେଖି ।"

ପୂର୍ବେ ନିତାନ୍ତପକ୍ଷେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ନାରାୟଣଗଡ଼ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଉତ୍ତାରେ (ଦିବା ଭାଗରେ ମଧ୍ୟ) ଦଳବଦ୍ଧ ନ ହୋଇ ଗତାୟାତ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଅଜଣା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ରକ୍ଷା ନ ଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଗୋ-ଶକଟରେ ଗତାୟାତ କରୁଥିଲେ । ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ସକାଶେ ପାଲିଙ୍କି ଡାକର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥିଲା । କଟକ ପଦ୍ମପୁର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଗୋ-ଶକଟ ଯାତ୍ରୀ ତଥା ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବହନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ରେଲ ଓ ଷ୍ଟିମାର ପ୍ରଭାବରୁ ହତଭାଗ୍ୟମାନଙ୍କର ଦାନା ପାଣି ଉଠି ଯାଇଅଛି ।

ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପବିତ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ପାପୀ ଦଳର ପତନ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ଡକାୟତମାନେ ଖୁବ୍ ସତର୍କତା ସହିତ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳାଇ ଆସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏତେଦିନ ଉତ୍ତାରେ ସେମାନଙ୍କ ବିନାଶର କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମେଜେଷ୍ଟର (ପରେ ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ) ମିଷ୍ଟର ରେମ୍‌ନି ସାହେବ ପାଲିଙ୍କି ଡାକରେ ବାଲେଶ୍ୱରରୁ କଲିକତା ଯାଉଥିଲେ । ବସ୍ତା

ଓ ହଳଦିପଦା ଚଟି ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଡକାଏତ ପଡ଼ି ତାହାଙ୍କ ପାଲିଙ୍କି ଲୁଟି ନେଲେ । ଡକାଏତମାନେ ପାରତ ପକ୍ଷେ ଇଂରେଜଙ୍କ ଉପରେ ଡକାଏତି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି, ଦେଶୀୟ ରାଜା ମହାରାଜାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ କାଳେ ରକ୍ଷା ପାଇ ପାରିବେ; ମାତ୍ର ପରନ୍ତ ଶ୍ୱେତଚର୍ମ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ଡକାଏତ-ମାନେ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି ରେମିନ ସାହେବଙ୍କ ପାଲିଙ୍କି ଲୁଣ୍ଠନ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରର ଜଣେ ତେଲିଙ୍ଗ ମହାଜନ ଥିଲେ । ନାମ ନାରିକେଲ ମେଲି ଯୋଗେସ୍ୱା । ଏ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାର ଲୋକ । ପ୍ରଥମେ ଲବଣର କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟରୀ କରି ବିପୁଳ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଯୋଗେସ୍ୱା ବାବୁଙ୍କର ଡାକ ବସିଥିବାର ଡକାୟତମାନେ ସନ୍ଧାନ ପାଇଥିଲେ । ଦୈବଗତ୍ୟା ତାହାଙ୍କ ଯିବା ରହିତ ହେବାରୁ ସେହି ଡାକରେ ରେମିନ ସାହେବ କଲିକତା ଯାଉଥିଲେ । ସାହେବ ଉପରେ ଡକାଏତି ତୁଚ୍ଛ କଥା ନୁହେ । ହାକିମ ମହଲରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ପୋଲିସ ଦଳ ଯାଇ ବସ୍ତାଥାନା ଇଲାକାଟା ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ପକାଇଲେ । କେତେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଖୋଜାଗଲା; ସରକାରୀ ଖରଚରେ କେତେ ପୋଖରୀ ପାଣି ବୁହାଗଲା, କେତେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଲୋକ ମିଛ ଦୋଷରେ ପଡ଼ିଲେ, କାହିଁରେ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ଡକାଏତଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ ଆକାଶରୁ ଆସିଥିଲେ, ମାଲଗୁଡ଼ାକ ପବନରେ ମିଶି ଯାଇଛି । ଏହି ଡକାଏତି ତଦନ୍ତ ରହିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଆଉରି ତିନି ଗୋଟା ଡକାଏତି ହୋଇଗଲା । ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସୀ ଜମିଦାର ବାବୁ ମଦନମୋହନ ଦାସଙ୍କର ବସ୍ତା ଥାନା ଇଲାକାରେ ଖଣ୍ଡେ ତାଲୁକ ଅଛି । ନାଟବନ୍ଦ ଖଜଣା ଅସୁଲ ହୋଇ କଚେରି ଘରେ ପ୍ରାୟ ବାର ଶତ ଟଙ୍କା ଜମା ଥିଲା, ଡକାଏତ ପଡ଼ି ନେଇଗଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଡକାଏତି ହୋଇଥିଲା, ଗୋଟିଏ ଡକାଏତି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ବସ୍ତା ଥାନାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ କ୍ରୋଶ ଦୂର ଗୁଡ଼ଗାଁ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଜଣେ ସଙ୍ଗତିସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକର ବାସ; ନାମ ବାଅନ ଭୂୟାଁ । ଡକାଏତ ଦଳ ଏହା ଘରେ ଭୟଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିଲେ । ତାହାର ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ, ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଗର୍ଭା । ନିଷ୍ଠୁର ଡକାଏତ-ମାନଙ୍କ ଦାରୁଣ ପ୍ରହାରରେ ତାହାର ଗର୍ଭପାତ ଏବଂ ଗୃହଦହନ ଉତ୍ତାରେ ଜୀବନପାତ ହୋଇଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ପଳାୟନ ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମରକ୍ଷା କଲା । ବାଅନ ଭୂୟାଁକୁ ଡକାଏତମାନେ ଅନେକ ପ୍ରହାର କରି ତାହାର ବେକ ମୋଡ଼ି ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ତାହାର ମୁଖ ପୃଷ୍ଠ ଦିଗକୁ ବୁଲି ଯାଇଥିଲା । ବାଅନ ଭୂୟାଁ ମଧ୍ୟ ଡକାଏତମାନଙ୍କୁ ସହଜରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ନାହିଁ, ଦୁଇ ତିନି ଜଣଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ ଓ ଜଣେ ଡକାଏତକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲା । ସଙ୍ଗୀ ଡକାଏତମାନେ ହତ ଡକାଏତର ଶବ ଘେନି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ଅଳ୍ପ ଦିନ ପୂର୍ବେ ପୁରାତନ ପୋଲିସ ଉଠି ଯାଇ ନୂତନ ବେଙ୍ଗଲ ପୋଲିସ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଥମ ପୋଲିସ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ୍ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମିଷ୍ଟର ସଟେଲଓ୍ୱାର୍ଥ ସାହେବ ପ୍ରାଣପଣେ ଯତ୍ନ କରି ମଧ୍ୟ ବସ୍ତା ଇଲାକାରୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଏବଂ ଡକାଏତ ଦଳ ଆବିଷ୍କାର ନିମନ୍ତେ ସବ୍ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ବାବୁ ରାଜକିଶୋର ଚୌଧୁରୀଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ପୋଲିସ ଇଲାକାରେ ଜଣେ ସୁଯୋଗ୍ୟ କର୍ମଚାରୀ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଥିଲା । ରାଜଘାଟ ଥାନା ମୁନ୍ସି ବାବୁ ଦିଗମ୍ବର ଦାସ, ଜଳେଶ୍ୱର ଥାନା ମୁନ୍ସି ବାବୁ କଣାରାମ ପ୍ରଧାନ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଗଲେ ।

ଉପରସ୍ଥ ହାକିମଙ୍କ ଆଦେଶାନୁସାରେ ବାବୁ ରାଜକିଶୋର ଚୌଧୁରୀ ପୋଲିସ ଦଳ ବଳ ସହିତ ଉକ୍ତ ଡକାଏତି ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ଗାଁରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବହୁତ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ କରି

ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ବିଷୟ ରିପୋର୍ଟ କରିବାରୁ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ ଲେଖିଲେ, "ତୁମ୍ଭର ଅନୁସନ୍ଧାନ ପ୍ରଣାଳୀ ସନ୍ତୋଷଜନକ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡକାଏତ ଦଳ ଧରା ଯାଇ ନାହାନ୍ତି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଗୃହରଗାଁ ତ୍ୟାଗ କରିବ ନାହିଁ ।" ଏହାହିଁ ଇଂରେଜ ଚରିତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ; ଏଥିସକାଶେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜିତ ଓ ଇଂରେଜ ଜାତି ଜେତା । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ହତୋଦ୍ୟମ ଓ ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ୁଁ । ମାତ୍ର ଇଂରେଜ ଜାତିର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାର ଅଟେ । ପ୍ରକୃତ ସେମାନେ 'ଆଫଳୋଦୟକର୍ମା' ଅଟନ୍ତି । ଲୋକେ କଥାରେ ବୋଲନ୍ତି, "ଲଗିଥିବା ଲୋକ ମାରି ଖାଏ ନାହିଁ"—ଉପସ୍ଥିତ ଘଟନା ସେଥିର ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ଥଳ ଅଟେ । ରାଜକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନପ୍ରଣାଳୀ ଏହିପରି ଥିଲା କି, ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତାରେ ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଗୃହରଗା ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ତିନି ଚାରି କୋଶ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଘରିରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ କଥୋପକଥନ ଶୁଣିବା ଓ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ । ମଫସଲର ପାଣମାନେ ପ୍ରାୟ ଚୋରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସେଥି ସକାଶେ ପାଣ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଅଧିକାଂଶ ରାତି କ୍ଷେପଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ପାଣ ସାହି ଓଳରେ ବସି ଘର ମଧ୍ୟସ୍ଥ କଥୋପକଥନ ଶୁଣନ୍ତି । ଏହା ଭଦ୍ର ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଯେ କେତେଦୂର କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ, ପାଠକ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ । ପାଣମାନଙ୍କ ପଲଘର ପଛ ଓଳ ଏତେ ନୁଆଣ ଯେ, ବସିଲେ ମଧ୍ୟ ଚୂଳ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜେ । ଓଳତଳ ଅପରିଷ୍କାର, କଦର୍ଯ୍ୟ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମଶକ ବେଢ଼ି ଭଣ ଭଣ କରି ଖାଉଛନ୍ତି, ଘଉଡ଼ିବାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ସର୍ପ ଭଲ୍ଲୁକର ମଧ୍ୟ ଭୟ ନ ଥିଲା, ଏମନ୍ତ ନୁହେ । ପୁଣି ଗ୍ରାମସ୍ଥ ପାଣମାନେ ଜାଣି ପାରିଲେ ଉଭୟଙ୍କର ବିପଦ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା । କଣ କରିବେ, ଗୃହକର ଖଣ୍ଡ ତ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏକ ଦିବସ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତ୍ର ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପାଣ ଓଳରେ ବସିଛନ୍ତି, ଘର ମଧ୍ୟରୁ ଶୁଣିଲେ, ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତାହାର ମାତାକୁ ଅନୁଯୋଗ କରୁଅଛି,—

"ସେ ଯିବାକୁ ରାଜି ନ ଥିଲେ, ବାବା ଜୋର କରି ନେଇ ଗଲା । ଅକାରଣେ ପ୍ରାଣଟା ସିନା ଗଲା । ମୁଁ ଏବେ କରେଁ କଣ ?"

ଆର ଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ପୋଲିସ ଦଳବଳ ସହିତ ସବ୍ ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ରାଜକିଶୋର ବାବୁ ଗ୍ରାମରେ ଉପସ୍ଥିତ । ତଦନ୍ତରେ ଜଣାଗଲା, କ୍ରନ୍ଦନକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀ ଓ ପିତା ଡକାଏତ । ତାହାର ସ୍ୱାମୀ ଡକାଏତି ସମୟରେ ହତ ଓ ପିତା ଆହତ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଜଣ ଆହତ ଡକାଏତ ମଧ୍ୟ ଧରାଗଲେ । ଡକାଏତି ମାଲ ମଧ୍ୟ ବରାମଦ ହେଲା । ସେସନକୋର୍ଟ ବିଚାରରେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଜଣ ଡକାଏତ ଗୁରୁତର ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ବୋଧ କରୁଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଆଉ ସ୍ୱଶ୍ଚରିକୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥିବ ।

ଏହି ଡକାଏତ ଦଳ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ହାକିମମାନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ରେମ୍ନିନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁମାନେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିଲେ, ସେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ପ୍ରଧାନ ଡକାଏତ ଦଳ ଅଟନ୍ତି । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଖଟି । ଏହି ପ୍ରଧାନ ବା ମୂଳ ଦଳର ଡକାଏତ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାଶ ଜଣ । କଦାଚିତ୍ ଏକତ୍ର କେବେ ବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଡକାଏତି କରିଥାନ୍ତି ।

ବାଲେଶ୍ୱର ସଦର ଥାନାରେ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ବାବୁ ଶାରଦାପ୍ରସାଦ ଘୋଷ ପୋଲିସ ବିଭାଗରେ ଜଣେ ସୁନିପୁଣ କର୍ମଚାରୀ ବୋଲି ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ଡକାଏତ ଦଳର ଆବିଷ୍କାର ଓ ଗ୍ରେପ୍ତାର ନିମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ବହୁକାଳ ପରିଶ୍ରମ ଉତ୍ତାରେ ଶାରଦା ବାବୁ ଡକାଏତ ଦଳର ଖଟି ସ୍ଥାନ ମାତ୍ର ସନ୍ଧାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜର ବାରିପଦା ଗଡ଼ଠାରୁ ଜଳେଶ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ୟ ମାର୍ଗ ଅଛି । ଦିନେ ପୂର୍ବାହ୍ଣ ହେବା ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ତିନି ଜଣ ଭିକ୍ଷୁକ ଅର୍ଦ୍ଧ କ୍ରୋଶ ଅନ୍ତର ଆଗ ପଛ ହୋଇ ବାରିପଦା ଆଡ଼ୁ ଜଳେଶ୍ୱର ଆଡ଼କୁ ଯାଉ ଅଛନ୍ତି । ସବା ପଶ୍ଚାତ୍‌ରେ ଜଣେ ଜ୍ୟୋତିଷ । ଚେହେରା ଦେଖିଲେ ଜଣେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଲୋକ ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ; ମାତ୍ର ବେଶ ନିତାନ୍ତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟବ୍ୟଞ୍ଜକ । ପରିଧାନ ଖଣ୍ଡେ ଆଣ୍ଠୁଲୁଚ୍ଚ ଲୁଗା, ମୋଟା ମଳିନ ଚିରା ବୁଣା ଖଦି । ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡେ ଛଦ୍‌ବନ୍ଧ ମଳିନ ଗାମୁଛି ପାଗ, ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ଗାମୁଛାରେ ସେରେ ଦୁଇ ଅନ୍ଦାଜ ଚାଉଳ ଓ କେତେ ଅଣା ପଇସା ବନ୍ଧା । କାଖରେ ଲିଖନଗୁଞ୍ଜା ତାଳପତ୍ର-ପାଞ୍ଜି । ହସ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବଂଶ-ଯଷ୍ଟି । କାନ୍ଧରେ ତାଳପତ୍ର ଛତା । (ସେ ସମୟରେ କନା ଛତାର ବିରଳ ବ୍ୟବହାର ଥିଲା) ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ-ବଶତଃ ବା ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଜ୍ୟୋତିଷେ ଦୁଇ ଜଣ ବନ୍ୟ ଦସ୍ୟୁ ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷ ବହୁତ ଅନୁନୟ ବିନୟ କରି ଆପଣାର ହୀନଦଶା ଏବଂ ଆପଣା ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ବିଷୟ ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍‌ଙ୍କ ବକ୍ତୃତାର ସାରାଂଶ—ସେ ଜଣେ ଭଲ ଜ୍ୟୋତିଷ, ତାଙ୍କର ଗଣନା ବଡ଼ ଠିକ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଖାତିର କରନ୍ତି, ଇତ୍ୟାଦି ।

ଦସ୍ୟୁ ଦୁଇ ଜଣ ପରସ୍ପର କଣ ପରାମର୍ଶ କରି କହିଲେ, "ତୁ ଆମ ସର୍ଦ୍ଦାର ନିକଟକୁ ଚାଲ । ଯେବେ ଠିକ ବୁଝି ଦେବୁ, ତୋ ଚାଉଳ ଲୁଗା କିଛି ନେବୁ ନାହିଁ ।" ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ୱେ ସମ୍ମତ ହେବାରୁ ଦସ୍ୟୁଦ୍ୱୟ ତାହାର ଆଖି ବାନ୍ଧି ହାତ ଧରି ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲମୟ, କୁଟିଳ, ବନ୍ଧୁର ମାର୍ଗରେ ନେଇଗଲେ । ଯିବା ସମୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅତି ସତର୍କତା ସହିତ ମାର୍ଗ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃକ୍ଷ ଡାଳ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଯାଉଥାଏ । ଅନୁମାନିକ ଦୁଇ ତିନି କ୍ରୋଶ ଭ୍ରମଣ ଉତ୍ତାରେ ଡକାଏତ ଦଳର ଖଟି ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଆଖିର ପଟି ଫିଟାଇ ଦିଆଯିବାରୁ ଖଟି ସ୍ଥାନର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲା । ନିତାନ୍ତ ସାହସୀ ପୁରୁଷ ବିନା ସେ ସ୍ଥାନରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟାବଲମ୍ବନ କରି ରହିବା ନିତାନ୍ତ କଠିନ କଥା ।

ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ପରିସର ଭୂମିଖଣ୍ଡ ପରିଷ୍କୃତ । ଦୁଇ ତିନିଟା ଧୂନି ଲାଗିଅଛି, ଚାରି ଛଅଟା ଭାତରନ୍ଧା ହାଣ୍ଡି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ମାଂସ ଓ ଶୁଷ୍କ ମାଂସରେ ସ୍ଥାନଟା ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ । ଟାଙ୍ଗି, ବର୍ଛା, ତରବାରି, ଶର, ଧନୁକ ପ୍ରଭୃତି ଭୟଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରମାନ ଗଛ ଡାଳମାନଙ୍କରେ ଝୁଲୁଅଛି । ମଦମତ୍ତ ବିକଟାଳ ନରରୂପୀ କେତେଟା ରାକ୍ଷସ-ପ୍ରକୃତି ପ୍ରାଣୀ ଧୂଳିରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ୁଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କର ପରିଧାନ କୌପୀନ, ମହିଷବସ୍ତ୍ର ବଳିଷ୍ଠ । କେହି କର୍କଶଭାଷାରେ ଅକାରଣ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ଗାଳି ଦେଉଅଛି, କେହି ବା ବିକୃତ ସ୍ୱରରେ ସଙ୍ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି । ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ସମସ୍ତେ କଟମଟ କରି ଅନାଇଲେ, ବିଶେଷରେ ସର୍ଦ୍ଦାର ଅନେକ କ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପାଦ-ମସ୍ତକ ଅନାଇ ଆଗନ୍ତୁକ ଦସ୍ୟୁ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ କର୍କଶ ଭାଷାରେ ପଚାରିଲା, "ଏଟା କିଏ, କାହିଁକି ଆଣିଲ ?" ଆଗନ୍ତୁକ ଦୁଇଜଣ ଜ୍ୟୋତିଷର ପରିଚୟ ଦେଲେ । ଏହି ସର୍ଦ୍ଦାରର ପରିଚୟ ଆବଶ୍ୟକ । ସେହି ସମୟରେ

ଡକାଏତ ଦଳରେ ଦୁଇଜଣ ସର୍ଦ୍ଦାର ଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ନାଲୁ ମିର୍ଜା, ଦ୍ୱିତୀୟର ନାମ ବୈଦ୍ୟ ଶେଠୀ । ନାଲୁ ମିର୍ଜା ଦୀର୍ଘାକାର, ଖୁବ୍ ବଳିଷ୍ଠ । ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟା କାକଡ଼ୁମ୍ବ ପରି ବୃହତ୍ ଓ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ରାକ୍ଷସବତ୍ ଆକୃତି, ଭୟଙ୍କର । ଅଦ୍ୟ ନାଲୁ ମିର୍ଜା ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲା ।

ନାଲୁ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ ମଧ୍ୟରେ ଏହିପରି କଥୋପକଥନ ହେଲା ।

ନାଲୁ—ତୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆଜ୍ଞା ହଁ ।

ନାଲୁ—ବୋଇଲୁ, ମୋ ମନରେ କି କଥା ଅଛି ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଖଡ଼ି ପକାଇ ଅନେକ ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ିଲେ । ସେଥିରେ କେବଳ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ନାମ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନ ଥିଲା । କହିଲେ, "ପାଠ କହିଲା, ଶନିଗ୍ରହ—ଏହି ଗ୍ରହରେ ଠଙ୍କା କଉଡ଼ି ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଲାଭକଥା ।"

ନାଲୁ—ବୋଇଲୁ, ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ କେଉଁ ଦିଗରେ ?

ପୁନର୍ବାର ଶ୍ଳୋକ ପାଠକରି ଜ୍ୟୋତିଷ କହିଲେ, "ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ।" *

ସବୁ ଡକାଏତ ଏକାବେଳକେ ଚିତ୍କାର କଲେ, "ସାବାସ ସାବାସ, ନୋହିଲେ କି ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜା ଦରବାରକୁ ଯାଏ ।

ନାଲୁ—ବୋଇଲୁ, କେଉଁ ଦିନ, କେତେବେଳେ ଗଲେ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ମିଳିବ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆସନ୍ତା କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଶନିବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଯାତ୍ରା କରି ଗଲେ କାମ ଫତେ—ଅର୍ଥ ମିଳିବ ।

ସବୁ ଡକାଏତ ଏକାବେଳକେ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲେ, "ଭଲ ଭଲ, ସଞ୍ଜବେଳେ ଏଠାରୁ ବାହାରିଲେ, ଅଧରାତିବେଳେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା ।" ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ପୁନର୍ବାର ଆଖି ବନ୍ଧାଗଲା, ପୂର୍ବକଥିତ ଦସ୍ୟୁ ଦୁଇ ଜଣ ବାଟରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ ।

ନିରୂପିତ ଦିବସ ଉପସ୍ଥିତ । ପୁଲିସ ଦଳ ବଳ ସଜ ହୋଇ ଡକାଏତ ଧରିବା ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷର ଗଣନା ଠିକ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମରେ । ଯେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ଡକାଏତି ହେବାର ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁମାନ କରି ସଜ ହୋଇ ବସିଥିଲେ, ସେ ଗ୍ରାମକୁ ଡକାଏତମାନେ ଗଲେ ନାହିଁ । ଡକାଏତି କରି ଡକାଏତମାନେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଚାଲିଗଲେ । ପାଠକ ମହାଶୟ ଅନୁମାନରେ ବୁଝିଥିବେ, କଥିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେ, ପୋଲିସ ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ସ୍ୱୟଂ ବାବୁ ଶାରଦା ପ୍ରସାଦ ବୋଷ ।

କ୍ରମଶଃ ଦୁଇ ଚାରି ମାସ ଗତ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଆହୁରି ଦୁଇ ଚାରିଟା ଡକାଏତି ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ହୋଇଗଲାଣି । ହାକିମ ଓ ପୋଲିସ ଦଳ ଅସ୍ଥିର । ଶାରଦା ବାବୁ ଡକାଏତମାନଙ୍କ ଖଟି ସ୍ଥାନର ଯେପରି ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଆସିଥିଲେ, ସେଥିରେ ପୋଲିସଦଳ ଯାଇ

* ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ସହିତ ଲେଖକର ଦିନେ ଏହିପରି କଥୋପକଥନ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ପୂର୍ବ ଦିଗ କିପରି ସାହସରେ କହିଲେ ?" ଜ୍ୟୋତିଷ ଅର୍ଥାତ୍ ଶାରଦା ବାବୁ କହିଲେ, "ଚୋର ଡକାଏତ ଧନଚାଲା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? ଆଉ ତିନି ଦିଗ ଅରଣ୍ୟ । ପୂର୍ବ ଦିଗରେ କେବଳ ଗ୍ରାମ, ସେ ଦିଗରେ ଡକାଏତି ହେବ ।"

ସେମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରେପ୍ତାର କରିବା ସହଜ କଥା ନୁହେ । ଡକାଏତଦଳ ଯେପରି ଭାବରେ ସର୍ବଦା ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରରେ ସଜ୍ଜିତ ଓ ଉନ୍ମତ୍ତଭାବରେ ଥାଆନ୍ତି, ଧରିବାକୁ ଗଲେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରାଣନାଶର ସମ୍ଭାବନା ।

ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଉତ୍ତାରେ ବସ୍ତା ଇଲକାର ଜଣେ ଜମିଦାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚାକର ଡକାଏତ ଦଳରେ ଲିପ୍ତ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଶାରଦା ବାବୁ ଉକ୍ତ ଜମିଦାରଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଚାକରଟାକୁ ହସ୍ତଗତ କଲେ । କେତେକ ନଗଦ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଅଭୟ ଦେଇ ଚାକରଠାରୁ ସମସ୍ତ ସନ୍ଧାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଶାରଦା ବାବୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ ଚାକର ଡକାଏତ ଦଳର ସର୍ଦ୍ଦାର ନାଲୁ ମିର୍ଦ୍ଧାଠାରେ ଜଣାଇଲା ଦୁଇଜଣ ଡକାଏତ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଜେଲଖାନାରୁ ପଳାଇ ଆସି ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଲୁଚିଅଛନ୍ତି । ସର୍ଦ୍ଦାର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଆଗ୍ରହସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକ ପଠାଇଲା । ଉକ୍ତ ଚାକର ସହିତ ପଳାତକ ଡକାଏତ ଦୁଇ ଜଣ ଖଟି ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପ୍ରଥମେ ସର୍ଦ୍ଦାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଡକାଏତମାନେ ସନ୍ଦେହ-ନେତ୍ରରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ନବାଗତ ଡକାଏତ-ମାନଙ୍କ ଆକାର ପ୍ରକାର ଓ କଥୋପକଥନ ଶୁଣି ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେଲା । ଏହି ଦୁଇଜଣ କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଡକାଏତି କରିଥିଲେ, ଡକାଏତି ପୂର୍ବେ କିପରି ସନ୍ଧାନ ନେବାକୁ ହୁଏ, କି କୌଶଳରେ ଡକାଏତି କରାଯାଏ ଓ ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ କିପରି ପଳାଇବାକୁ ହୁଏ ଓ ଜେଲଖାନା ଭାଙ୍ଗି କିପରି ପଳାଇ ଆସିବାକୁ ହୁଏ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଏପରି ଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ ଯେ, ନାଲୁ ମିର୍ଦ୍ଧା ଏମାନଙ୍କୁ ପକ୍କା ଓସ୍ତାଦ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲା, ବହୁତ ସମାଦର କରି ନିକଟରେ ରଖିଲା । ନବାଗତ ଡକାଏତମାନେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖଟି ସ୍ଥାନରେ ରହିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ଚଳାଚଳ ଉକ୍ତ ଜମିଦାର ଚାକର-ଦ୍ୱାରା ହେଉଥାଏ ।

ଦିନେ ନବାଗତ ଡକାଏତମାନେ ସର୍ଦ୍ଦାର ନିକଟରେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, ଆମ୍ଭେମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଡକାଏତି କରୁ ନାହୁଁ; ଆସନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ମିଳି ଜଣେ ଲକ୍ଷପତି ଘରେ ଡକାଏତି କରିବା । ବରଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସି ମଜା କରିବା । ସର୍ବଦା କାମରେ ଲାଗିଲେ ମଜା କରିବୁଁ କେଉଁଦିନ ? ଆଉ ବାରମ୍ବାର ଡକାୟତି କରିବାକୁ ଗଲେ ଧରା ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା । ସର୍ଦ୍ଦାର ଓ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ଏହି ସାଧୁ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ମନୋମତ ହେଲା । ସମସ୍ତେ 'ସାବାସ୍ ସାବାସ୍' କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ବିଷୟ ସ୍ଥିର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ନିରୂପିତ ହେଲା ଓ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦିବସ ରାତିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଭଦ୍ରକଠାରୁ ମେଦିନୀପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଦଳକୁ ସମ୍ବାଦ ଦିଆଗଲା । ସେହି ସମୟରେ ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦଳ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ଦଳର ସର୍ଦ୍ଦାର ନାଲୁ ମିର୍ଦ୍ଧା ଓ ବୈଦ୍ୟ ଶେଠୀ । ଏମାନେ ସମସ୍ତ ଡକାଏତରୁ ସର୍ଦ୍ଦାରି ଭାଗ ପାଉଥାନ୍ତି ।

ଆଜି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଡକାଏତି ଖଟିରେ ଭାରି ଜାରି । ମେଦିନୀପୁରଠାରୁ ଭଦ୍ରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଡକାଏତ ଠୁଳ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଡକାଏତିର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଯିବ । ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଭାର ତାଡ଼ି, ତଉଲି ମଦ ଗଞ୍ଜେଇ ଅଣା ଯାଇଅଛି । ଯାହାର ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ଖାଉ, ମାଗିବାକୁ ନାହିଁ । ଆଠ ଦଶଟା ଛେଳି ମେଣ୍ଢା ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ଚୋରି କରି ଅଣାଯାଇଥିଲା । କେତେ ଜଣ ମାଂସ ଓ ରୁଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଲାଗି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଆଜିକା ସମସ୍ତ ଖରଚ ନବାଗତ ଡକାଏତ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଜିମା । ଅତିରିକ୍ତ ମାଦକ ସେବନରେ ଅନେକ ଡକାଏତ ଢଳେ ପଡ଼ିଗଲେଣି । ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଓ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ଧୂମ ଲାଗିଅଛି । ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଟିକି ଚାରିପାଖ ତିନି ଚାରି

କ୍ରୋଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରାମର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ରାତି ପ୍ରାୟ ଏକପ୍ରହର ସମୟରେ ଖଣ୍ଡି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ମୁହୁର୍ମ୍ମୁହୁ ବନ୍ଧୁକ ଉଆଜ ହେଲା । ଘୋର ଚିତ୍କାର କରି ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଶ ଜଣ କନଷ୍ଟବଲ ଓ ଦେଢ଼ଶତ ପାଇକ ଚୌକିଦାର, ପୋଲିସ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର, ସବଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଡକାଏତମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ । ଡକାଏତମାନେ ନିଶାରେ ଅଚେତନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମୟରେ ସାବଧାନ । ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୁବ ମାରଧର ଘୋର ବାହୁଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଅବଶେଷରେ ଡକାଏତମାନେ ବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ିଲେ ।

ସର୍ବଶେଷରେ ଆଲୋକ ଜଳା ଯିବାରୁ ଦେଖାଗଲା, ସରଦାର ନାଲ୍‌ମିର୍ଜା ଓ ବୈଦ୍ୟ ଶେଠୀ ପଳାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଡକାଏତ ମଧ୍ୟ ନାହାନ୍ତି, ଡକାଏତ ଭ୍ରମରେ କେତେଜଣ କନେଷ୍ଟବଲ ଓ ପାଇକ ପ୍ରହାରିତ ଓ ବନ୍ଧନ ଦଶାରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ନବାଗତ ବର୍ଦ୍ଧମାନୀ ଡକାଏତ ଦୁଇ ଜଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଛଦ୍ମବେଶୀ କନେଷ୍ଟବଲ ଦୁଇଜଣ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ।

ଅଧିକାଂଶ ଡକାଏତ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରିତ । କେତେଜଣ ଦୀର୍ଘକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାରାବାସଦଣ୍ଡ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ବଡ଼ ଡକାଏତି ହେବାର ଶୁଣା ଯାଇନାହିଁ ।

— — —

ପାଠୋଇ ବୋହୂ

ଢେର ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ଦକ୍ଷିଣାଧାର ସରଗଡ଼ିଆ ପଡ଼ାର ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଲମ୍ବା ସଡ଼କର ଦୁଇ ତରଫ ଲମ୍ବାଲମ୍ବି ଦୁଇ ସାହାଲ ଘର । ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଅମଲା ମୁକ୍ତାର ଓକିଲମାନଙ୍କ ବସା । ଗିରସ୍ତି ଘର ଗୋଟିଏ ହେଲେ ନାହିଁ । କଟକ, ପୁରୀ, ଯାଜପୁର ବାସିନ୍ଦା ବିଦେଶୀ ଅମଲାମାନେ ସେହି ପଡ଼ାରେ ବସା କରି ରହନ୍ତି ।

ମୁକ୍ତାର ବାବୁ ଗୋପାଳଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ବସା ପଶ୍ଚିମ ପଟ ସାହାଲର ମଝିରେ । ବସାରେ କୁଟୁମ୍ବ ବୋଇଲେ ବୁଢ଼ୀ ମା ଅଛନ୍ତି, ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ପାଖ ପଡ଼ିଶା ପେସ୍କାର ରାଜକିଶୋର ବାବୁ । ତାଙ୍କ ବସାରେ ବୁଢ଼ୀମା, ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଆଠ ବର୍ଷରେ ଝିଅଟି ରାଧୀ । ପେସ୍କାର ଅଉ ମୁକ୍ତାର ବାବୁଙ୍କ ମାଆମାନଙ୍କର ଖୁବ୍ ମନ ମିଳେ । ତାହା ତ ମିଳିବ, ଦୁହେଁ ଏକ-ବୟସୀ, ପୁଣି ବୁଢ଼ୀ । ବିଦେଶରେ ସାଙ୍ଗସୁଙ୍ଗା ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଦୁଇ ବୁଢ଼ୀ ଭିତରେ ଏ ତା ବସାକୁ, ସେ ଯା ବସାକୁ ଦିନମାନରେ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ପେସ୍କାର ମା କିନ୍ତୁ ମୁକ୍ତାର ବସାକୁ ଦିନଭିତରେ ଢେର ଥର ଆସନ୍ତି । ବୋହୂଟା କିଛି ପାଇଟି କରିବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ, ତୁଚ୍ଛା ବସାଟାରେ ବସି କଣ କରିବେ ? ପଛ ବାଡ଼ପଟ ଓଳିଏ ଓଳିଏ ବାଟ, ସେ ପଟରେ ମଣିଷ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ଯା ଆସ କରନ୍ତି । ଆଉ ବେଳେ ଯାହାହେଉ— ବେଳବୁଡ଼ି, ଚଉଦ ଘଡ଼ିଆ ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇଟା ଚମ ଧୁଡ଼ୁ ଧୁଡ଼ୁ ହାଡ଼ୁଆ ଗୋଡ଼ ପୁଞ୍ଜାକ ମେଲେଇ ଦେଇ ବସି ଢେର ସୁଖ ଦୁଃଖ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି । ଦିନେ ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା କୁହାକୁହି ହେଉଁ ହେଉଁ ନା' ପଚରାପଚରି ହେଲେ । ମୁକ୍ତାର ମା କହିଲେ, "ମୋ ନା' ପଦ୍ମା ।" ପେସ୍କାର ମା ହସି ହସି କହିଲେ, "ମଲା ଯା—ମୋ ବଡ଼ ଅପା ନା' ସେ ପଦ୍ମାବତୀ । ତୁମେ ସେ ମୋ ଅପା ହେଲ, ମୁଁ ଏବେ ଅପା ବୋଲି ଡାକିବି । ମୋ ନା' ସୀତା, ମତେ ତୁମେ ସୀତା ବୋଲି ଡାକିବ । କଣ ଏଇ କଥା ହେଲା ନା ?" ପଦ୍ମା ଦେଈ ହସି ହସି କହିଲେ, "ହେଉ ତାହିଁ ହେବ ।"

ମୁକ୍ତାରବାବୁ ପାଞ୍ଚ ବରଷ କାଳୁଁ ବାପ ଛେଉଣ୍ଡିଆ । ତାଙ୍କ ବାପେ କମଳଲୋଚନ ପଟ୍ଟନାୟକେ ବରଷକୁ ଖ୍ଲଳଶ ଟଙ୍କା, ଦୁଇ ଯୋଡ଼ ଖଦ, ଯୋଡ଼ାଏ ଗାମୁଛା ଦରମାରେ ଜଣେ କାପୁଡ଼ିଆର ଗୁମାସ୍ତା ଥିଲେ । ଯାହା ଦରମା ଗଣ୍ଡାକ ପାଉଥିଲେ, ପେଟ ପିଠିକୁ ନଅଣ୍ଟେ, ବିଧବା ଲାଗି ଦାଇତି ଚିବେ କଣ ?

ବିଧବା ପଦ୍ମା ଦେଈ ଗ୍ରାମର ସ୍ତ୍ରୀ ତା ଘରେ ଢେଙ୍କି ମାଡ଼ ପାଞ୍ଚ ପାଇଟି କରି ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ପୁଅଟିକୁ ମଣିଷ କରାଇଥିଲେ । ପିଲା ଗୋପାଳଟି ବି ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିଆ ଥିଲା; ପାଠରେ ଖୁବ୍ ମନ ରଖିଥାଏ, ଏଥିପାଇଁ ମଣିଷ ହୋଇଥିଲା । ପିଲାଦିନୁ ଆପଣା ଅବସ୍ଥା ବୁଝିଲାଣି ! ମାଆର ଦୁଃଖ ଦେଖି ଉହାଡ଼ରେ ଯାଇ କାନ୍ଦେ । ମନରେ କହେ, ମୁଁ ରୋଜଗାର କଲେ ମାକୁ ଖୁବ୍ ସୁଖରେ ରଖିବି ।' ଗୋପାଳବାବୁ ମୁକ୍ତାରି ପାସ୍ କରି ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଆସିବେ, ସୁଖରେ ରଖାଇବେ ବୋଲି ମାଙ୍କୁ ଗାଁରୁ ଅଣାଇ ବସାରେ ରଖାଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ମା ଭଲ ଖାଇ ଭଲ ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧି ବସାରେ ତୁନି ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତୁ, ମା ସେ କଥା ଶୁଣିବେ କିଆଁ ? ବସାରେ ସବୁ ପାଇଟି କରିବେ, ପିନ୍ଧିବାକୁ ସେଇ ମୋଟା ଖଦଟାଏ । ଭଲ ଲୁଗା ଆଣିଲେ 'କହିବେ, ଆରେ ଗୋପାଳ ଏଡ଼େ ପାତଳ ଲୁଗା କିଆଁ ରେ—ମାସ ପୂରୁଟାରେ ଚିରି ଫାଳ ଫାଳ ହୋଇଯିବ, ଦେହକୁ କନା ପରି ଲାଗିବ, ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲା ପରି ଜଣାପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ମଲା ଯା—କେତେ ଓସାର ମ ! ଗୋଡ଼ରେ ଛନ୍ଦି ହେବ, ଚାଲିବି କିମିତି ରେ ?' ବୁଢ଼ୀର ଇଚ୍ଛା, ମୋ ଛୁଆଟା ପିଲାଦିନେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଇଛି, ଭଲ ଖାଇ ନାହିଁ, ଭଲ ପିନ୍ଧି ନାହିଁ,ମୋର ତ ଚଳି ଯାଉଛି, ତା ଅର୍ଜନ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବି କିଆଁ ? ଯେତେ ଗୋଡ଼ହାତଧରି ନେହୁରା କଲେ ବି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । 'ତୁ ଯେତେ ମାଡ଼ିବୁ ମାଡ଼, ମୁଁ ସେଇ ଦର-ପୋଡ଼ା କାଠ ।' ଗୋପାଳବାବୁ କଚେରି ବାହୁଡ଼ା ସଞ୍ଜବେଳେ ମା'ପାଖରେ ଘଡ଼ିଏ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା କହନ୍ତି । ଯେଉଁଦିନ ଯେତେ ରୋଜଗାର ହୁଏ, ମା ପାଖରେ ଥୋଇ ଦିଅନ୍ତି । ଟଙ୍କା ଦେଖି ବୁଢ଼ୀ ଛାତି କୁଣ୍ଢେ ହୋଇଯାଏ । ଭଲ କରି ଓଲଟା ଓଲଟି କରି ଦେଖେ, ଠାକୁର ଦେବତା ନାମ ଡାକି ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ଛ ଥର ମୁଣ୍ଡରେ ମାରେ; ଗଣି ପୋଟ୍ଟୁ ଭଲକରି ବାନ୍ଧି ପେଡ଼ିରେ ରଖେ । ନିଜପାଇଁ ପଇସାଏ ବି ଖରଚ କରେ ନାହିଁ । ପୁଅ ପାଇଁ ହେଲେ ପାଞ୍ଚଟା ଜିନିସ ଅଣାଇ ପାଞ୍ଚ ତିଅଣ କରି ଖୁଆଏ । ପୁଅ ବି ଭେଣ୍ଡିକବେଳେ ଅଡ଼ି ବସେ —"ନା, ମା, ତୁ ନ ଖାଇଲେ ମୁଁ ଖାଇବି ନାହିଁ ।"

ଗୋପାଳବାବୁ ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ବହୁତ ସାକୁଲସାକୁଲ କରି କହିଲେ, "ମା ତୁ ତ ରାନ୍ଧି ପାରିବୁ ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ପୂଝାରି ଆଣି ରଖିବି ।"

ମା—ପୂଝାରି କଣ ରେ ? କି ବାହ୍ମଣ ବୋଲି କି ବାହ୍ମଣ—ସୂତା ଗୋଛାଏ ବେକରେ ପକାଇଲେ ହେଲା ପରା ? ସେ ମୋ ଈଶାଣରେ ପଶି ହାଣ୍ଡି ଛୁଇଁବ, ତା ହାତରୁ ଖାଇବି ? ତିନି କାଳ ଗଲା, ଏବେ ଯଥା-କାଳକୁ ବିଦେଶରେ ଜାତିପତି ହରେଇବି ପରା ?

ଗୋପାଳବାବୁ ତୁନି । ଆଉ ଦିନେ ଗୋଟାଏ ମାଇକିନିଆ ବସାରେ ଉପସ୍ଥିତ ।

ମା—ଏ କିଏ ରେ ଗୋପାଳ ?

ଗୋପାଳ - ମା, ଏ ଗୋଟିଏ ଦାସୀ । ଆସିଛି ବାହାର ପାଇଟି କରିବ ।

ମା—ବାହାର ପାଇଟି କଣ ରେ ? ଆରେ ଅଇଣ୍ଠା ବାସନ ବିଖଣ୍ଡି ପିଛୁଳି ପକାଇଲେ ଗଲା । ଘର ବାହାରଟା ଖର୍କାଖର୍କି କରି ଦେଇ ଛୁଞ୍ଚକନାଟା ବୁଲେଇ ଆଣିଲେ ପାଇଟି ଛୁଡ଼ିଲା । ଦାସୀ କଣ ରେ ? ଦେ, ଦେ ବିଦାକରି ଦେ ।

ଏ କଥା ବି ସତ, ଏପରି ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ଯାଇଛି ଯେ, ବୁଢ଼ୀ କାମ ପାଇଟିକୁ କଷ୍ଟ ମଣେ ନାହିଁ, କାମ ନ କରି ରହିପାରେ ନାହିଁ ।

ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କର ବାଇଶ ତେଇଶ ବର୍ଷ ପାରି ହୋଇଗଲଣି, ଏହି ତ ବିଭା ବୟସ । ମା ବିଭାକଥା କେତେଥର କହିଲେଣି । ମାଆଙ୍କ କୌଣସି କଥା ଟଳେ ନାହିଁ, ହେଲେ ବିଭାକଥା ଶୁଣି ଗୋପାଳବାବୁ ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି ପିଠେଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଶେଷକୁ ପୁରୁଣା ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କୁ ଧରିଲେ, ତାଙ୍କ କଥା ବି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି, ମା ତ ବୁଢ଼ୀ ହେଲଣି, ବସାରେ ତ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । କଚେରି ଦରବାରରୁ ଆସି କାହା ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଦି'ଟା କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବ ? ବସା ଖର୍ଚ୍ଚ ପତ୍ର ହିସାବ ବୁଝିପାରିବ, ଚିଠିପତ୍ର ଖଣ୍ଡେ ଲେଖି ପାରୁଥିବ, ଏପରି ପାଠୋଇ କନ୍ୟାଟିଏ ପାଇଲେ ଭଲ ହେବ । ମୂର୍ଖ କନ୍ୟାଟାଏ ଭଲ ହେଲେ କଣ ହେବ ?

ବୁଢ଼ୀ ଏବେ ଗୋଟାଏ ଫିକର ବାହାର କଲାଣି । ପୁଅକୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ ଭୁକ୍ତାନାରେ ହେଲେ କହେ "ଓହୋ ଚାଲି ପାରୁ ନାହିଁ, ପାଣି ଆଣି ପାରୁ ନାହିଁ, ଆଜ ରାତିରେ କମିତ ଦି'ଟା ଫୁଟାଫୁଟି କରି ଦେବ ।"

ଗୋପାଳ—ମୁଁ ତ ସେହି କଥା କହୁଛି ମା, ଏବେ ହେଲେ ଗୋଟାଏ ରାନ୍ଧୁଣୀ ଆଣେ ?

ମା -- କଣ ଯଥାକାଳକୁ ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ କରିବ ?

ଗୋପାଳବାବୁ ଏବେ ଅଥୟ । ଲଗିଲା କନ୍ୟା ଖୋଜାଖୋଜି । ଏ ବିଷୟରେ ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କର ଭାରି ଛନଛନ ଲାଗିଛି । ଢେର ଖୋଜାଖୋଜିରେ କନ୍ୟାଟିଏ ଠିକଣା ହେଲା, ମାଳଗିରି ଇଲକା ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଦୋସମାଳୀ ଭାଲୁକପୋଷି ଗାଁରେ । ଭାଲୁକପୋଷି ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼ମୂଳିଆ ବଣଭିତରିଆ ଗାଁ, ଆଖପାଖ ଦୁଇ ତିନ କୋଶ ଭିତରେ ଆଉ ଗାଁ ନାହିଁ । ଗାଁରେ ସାନ୍ତାଳ ଚାଳିଶ କ ପଚାଶ ଘର । ବେପାରୀ ତେଲି ମହାଜନ ଦୋହରା ଘର ଯୋଡ଼ାଏ । ରାଜାଙ୍କ ଗଡ଼ ପାଖରୁ ଗାଁଟା ଢେର ଦୂର, ଖଜଣା ଅସୁଲ କରିବାପାଇଁ ପିଆଦା ପଇଦଳ ବାଘ ଭାଲୁ ଡରରେ ଏକୁଟିଆ ଯିବାକୁ ମଙ୍ଗନ୍ତି ନାହିଁ । ଦୁଇ ତିନ ଜଣ ସାଙ୍ଗସୁଙ୍ଗା ହୋଇ ଗଲେ ସାନ୍ତାଳଗୁଡ଼ାକ ବଣରେ ପଶିଯାନ୍ତି । ପିଆଦାମାନେ ଭେଟି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦେବାକୁ ମରିବାକୁ କଏ ସହଜରେ ରାଜି ହୁଏ ? ବଣୁଆଗୁଡ଼ାକ ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ ଦେବାକୁ ନାରାଜ, ଠିକଏ ଟାଣ କଲେ ଗାଁ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବେ, ନୋହିଲେ ଅମାନିଆ ହୋଇ ଗଣ୍ଡି ଫେରାଇ ଦେବେ । ସେ ଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ କରଗତ ରଖିବା ଲଗି ରାଜାଙ୍କ ଘୁମୁରୁ ଦଶମାଣ ହେତା ଜମି ଦେଇ ସେହି ଗାଁରେ ସବୁଦିନେ ରହିବାପାଇଁ ଜଣେ ପଧାନ ରଖିଲେ । ସେହି ହେତା ଜମି ଲୋଭରେ ଏବେକା ପଧାନ ଘନଶ୍ୟାମ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବାପେ ରାମ ମହାନ୍ତିଏ ଦୋହରା ଘର କରୁଁ କରୁଁ ସେ ଜାଗାରେ ରହି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଘନଶ୍ୟାମଙ୍କ ପରିବାର ବୋଇଲେ ମାମୁ ମାଈଁ ଦି' ପ୍ରାଣୀ, ଆଉ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସର ଗୋଟିଏ ଅଭିଆଡ଼ୀ ଝିଅ, ନାମ ସରସ୍ୱତୀ । ଗାଁଟା ବଡ଼ ବଣୁଆ, ସଞ୍ଜ ବାଜିଲା ତ ବାଘ ଭାଲୁ ମେଳା ମେଳା, ଦିନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଲୋକମାନେ ଖାଇ ପିଇ ତାଟି କବାଟ କିଳି ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସେହିଠାରେ କନ୍ୟା ଠିକଣା ହେଲା । ବୋଲିଲା ବାରି କଥାରେ ବାହା, ଢେର ଥର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚଳିଲା, ଶେଷକୁ ଧାଈ ଦେଖି ଆସି କହିଲା "କନ୍ୟାପରି କନ୍ୟାଟାଏ ଏକା, ନାମ ସରସ୍ୱତୀ, ଦେଖିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ, ଗୋଟିଏ ଚାଉଳରେ ଗଢ଼ା, ଗୁଣର ସୀମା ନାହିଁ ।"

କନ୍ୟା କଥା ଶୁଣି ବୁଢ଼ୀ ତ ଅଥୟ । ରୂପ ଗୁଣ ଶୁଣି ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କ ମନ ଟିକିଏ ଟଳିଲା, ବିଗୃହ କଲେ, ନ ପଢ଼ିଛି ତ ନାହିଁ, କଣ କରାଯିବ, ତାକୁ ନିଏ ବସାରେ ବସି ପଢ଼ାଇବ ।

ବିଭା ହୋଇଗଲା । ବସାରେ ହେଲେ ଚାରି ଜଣ । ଗୋପାଳବାବୁ ବାର ଚଉଦ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ଭଣ୍ଡାରି ପିଲାକୁ ଡାକହାକ ଶୁଣିବା, ବଜାରହାଟ ସଉଦା କରି ଦେବାଲାଗି ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ବୋହୂ ସାଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ଦାସୀଟା ଆସିଛି, ତାକୁ ସବୁଦିନେ ବସାରେ ରଖିବେ । ମା ଉପରେ ରଖିଲେ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ଏତେ ଚମତ୍ତମାଲ ବୁଝେ ନାହିଁ । କହିଲେ, "ଆଜି ଜାଣି ଟଙ୍କା ଯୋଡ଼ାଏ ଘରେ ପଶୁ ଛି, ଦାସୀଟାଏ ରଖି ପକାଇବା, କାଲି ଟଙ୍କା ନ ମିଳିଲା ! ନାହିଁ ରେ ବାପା, ଟଙ୍କା ଯୋଡ଼ାକ ଯାଇଡ ରଖିଥିଲେ ବେଳରେ ଓ କହେ ।"

ବୋହୂର ରୂପ ଗୁଣ ଦେଖି ବୁଢ଼ୀ ଦିନ ରାତି ତାହାର ପ୍ରଶଂସା ଗାଉଛି, ମୁହଁରେ ସବୁବେଳେ ହାତେ ଲମ୍ବ ଓଡ଼ଣା, ନଇଁ ନଇଁ ଚାଲେ, ପନ୍ଦର ଦିନ ହେଲା ଆସିଲା, ପଦେ ବୋଲି କଥା କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । ଭଲ ଘର ଝିଅଟିଏ ଏକା, ମା ଭଲ ଗୁଣଗୁଡ଼ାଏ ଶିଖାଇଛି, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ବୁଢ଼ୀଟା ଯେମନ୍ତ ବୋହୂକୁ ଚାହିଁ ବସିଥିଲା, ବିଭାଦିର ଅଷ୍ଟମଙ୍ଗଳା ଯାଇ ନାହିଁ, ବୁଢ଼ୀ ବାଧିକା ପଡ଼ିଲା ଯେ, ବିଛଣା ଧରିଛି; ଆଉ ଉଠିବାକୁ ନାହିଁ । ଦିନ ପନ୍ଦରଟା ମଧ୍ୟରେ ଆପଣା ନିଜ ଜାଗାକୁ ଚାଲିଗଲା ।

ମରିବା ଦି'ଦିନ ଆଗରୁ ପୁଅକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ଢେର ଉପଦେଶ ଦେଲା । "ବାପା ! ବେଳ ମାପିକେ ଖାଇବୁ, ଟଙ୍କାକଉଡ଼ି ସାଇତିବୁ, ବୋହୂକୁ ଭଲ ପାଇବୁ, ମୋର ଢେର ଦିନରୁ ମନ, ଗୋଟିଏ ସୁନା ଅଳଙ୍କା ବନାଇ ଦେବୁ, ବୋହୂ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇବ ।" ସୀତା-ଦେଈଙ୍କୁ ଡକାଇ କହିଲା, "ଆଲୋ ସୀତା, ବୋହୂଟା ଛତେ ଲଗିଲା, ପିଲାଟା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।" ବୁଢ଼ୀର ପାଟି ପଡ଼ିଗଲା, ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲା ନାହିଁ । ମାଉସୀ ପୁତୁରା ଦି'ଜଣ ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ବସି ଢେର କାନ୍ଦିଲେ ।

ବୁଢ଼ୀର ତ କ୍ରିୟାକର୍ମ ସବୁ ଛୁଟିଲା । ଗୋପାଳବାବୁ ଏବେ ବୋହୂଟିକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି-ଦେଲେ । ରୋଜ ସଞ୍ଜବେଳୁଁ ପାଖରେ ବସାଇ ରାତି ଦୁଇଘଡ଼ି ଯାଏ ପଢ଼ାନ୍ତି । ଅ ଅକ୍ଷରଟା ଲେଖି ଶିଖିବାକୁ ମାସେ କାଳ ବିତିଗଲା । ମାସ ଦି'ଟା ଭିତରେ ବୋହୂ ଅ - ଆ ଦିଟା ପୂରାପୂରି ଶିଖିଗଲାଣି, ଇ ଅକ୍ଷରଟା କିନ୍ତୁ ସହଜରେ ହେଉନାହିଁ, ହ୍ରସ୍ୱଇ ଟା ଶିଖିବାକୁ ଛ ସାତ ଦିନ ଗଲା, ଲେଖି ଆସୁ ନାହିଁ । ବୋହୂ କହୁଛି," ଏ ଅକ୍ଷରଟା ବଡ଼ ମୋଡ଼, ଲେଖି ଆସୁନାହିଁ ।" ପନ୍ଦର ଦିନକାଳ ମେହନତ କରି ଶିଖାଇ ନ ପାରିବାରୁ ଗୋପାଳ ବାବୁ ବଡ଼ ଦିକ୍‌ଦାର ହେଲେଣି । ବୋହୂଟା ବି ଠାଁ ଏକ ଜାଗାରେ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟାକାଳ ବସି ପଢ଼ି ପଢ଼ି ଦିକ୍‌ଦାର । ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ କଲେ—ବୁଢୀ ଶାଗକୁ ରାମ ରାମ ଶିଖାଇବା ସହଜ କଥା ନୁହେ ।

ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ମନରେ କଲେ—ସେ ଏତେ ମେହନତ କରି କ'ଣ ପାଠ ପଢ଼ିବେ, ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିବେ ପଚାରିବେ ମନରେ କରନ୍ତି, ହେଲେ ଭରସା ଖଟେ ନାହିଁ । ଆଜି ଖୁବ୍ ସାହସ କରି ପଚାରିଲେ, "ହଁ ହେ, ତୁମେ ସିନା କଚେରି ଦରବାରକୁ ଯିବ, ପାଠ ପଢ଼ିବ, ମୁଁ କ'ଣ ପାଠ ପଢ଼ିବି ?"

ଗୋପାଳ—"କଚେରି ଦରବାର ନାହିଁ, ତୁମେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ବୁଦ୍ଧି ହେବ।" ଏ କଥା ଶୁଣି ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ତ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହସିଲେ । ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ କଲେ, ତାଙ୍କ କଥା ମନକୁ ନ ପାଇବାରୁ ବୋଧହୁଏ ଅବଜ୍ଞା କରି ହସିଲେ । ହେଲେ ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କର ଏଟା ଭୁଲ, ପୂରାପୂରି ଭୁଲ । ଅସଲ କଥା କଣ କି, ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ଭଲ କରି ଜାଣନ୍ତି, ତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଢେର । ରୂପରେ ଗୁଣରେ ତାଙ୍କ କଚ୍ଛରେ ମୁଲକରେ କେହି ନାହିଁ, ତେବେ ଆଉ ପାଠ ପଢ଼ିବେ କିଆଁ ? ତାଙ୍କର ଯେ ବୁଦ୍ଧି ଢେର, ତାହା ଗାଁ ସାନ୍ତାଳ ମାଇକିନିଆମାନଙ୍କ କଚ୍ଛରୁ କେତେ ଥର ଶୁଣିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବୋଉ ବି ଢେରଲୋକ ପାଖରେ କହିଛନ୍ତି, "ବୁଦ୍ଧିରେ ମୋ ଝିଅ କନ୍ଦରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଝିଅ ମୁଲକରୁ କାଢ଼ିଲ ଭଲା ? ଭାତ ରନ୍ଧାରେ କିଏ ବାଛିବ ? ଶାଗ ଶନ୍ତୁଳିଲେ ଗାଁ ଗୋଟାଏ ମହକି ଯାଏ । ସବୁ ଗୁଣରେ ମୋ ଝିଅ ଫରକତ । ଶିତଉପିଠା କରିବାରେ ତା ଆଗରେ କେଉଁ ଝିଅଟା ଠିଆ ହେବ ହେଉ ତ ଦେଖେଁ । ଦୁଆରେ ଝୋଟି ଦେଇଥିଲେ ଦାଣ୍ଡଗଲା ଲୋକ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଯାଆନ୍ତି ।" ସେ ମନରେ କଲା, ବାବୁଙ୍କୁ ମୋ ବୁଦ୍ଧିକଥା ଅଜଣା, ସେଇଥି ଲାଗି ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ କହୁଛନ୍ତି । ସବୁ କାମ ଦାମ ଛୁଡ଼ି ମୁଁ ତ ଆଉ ହର୍ସଇ ହର୍ସଇ ଦି ଘଣ୍ଟା ବସି କହି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଏଣିକି ବାବୁ ପାଠ ପଢିବାଲାଗି ଡାକିଲେ, "ମୋ ହାତରେ ପାଇଟି ଅଛି" କହି ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଗୋପାଳବାବୁ ଏଥିପାଇଁ ବଡ଼ ବିରକ୍ତ ।

ଗୋପାଳବାବୁ ମନରେ କଲେ, ଏଟା ତ ପଢ଼ିଲା ନାହିଁ, ତୁଚ୍ଛାରେ ବସାଟାରେ ବସି ବସି କଣ କରିବ ? ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ରାଧେ ବାବାଜୀ ମଠ—ଅମଲାମାନେ ମିଳି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସଭା କରିଛନ୍ତି, ନାମ 'ଭକ୍ତିଦାୟିନୀ ସଭା'। ସଭାରେ ପୁରାଣ ପାଠ ଓ ଧର୍ମ ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ହୁଏ । ସଞ୍ଜ ବାଜିଗଲେ ବାବୁ ସେହି ସଭାକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି ।

ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ପ୍ରଥମରୁ ବିରକ୍ତ ଥିଲେ । "ସଞ୍ଜ ବାଜିଲା, ଖାଇ ପିଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ, ଯାଙ୍କ ଘରେ ରାତି ପହରକେ ଭାତ ଖାଇବେ, ଏଟା କଣ ମ ?" ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈଙ୍କର ଏଣିକି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭୟାନକ ଚିନ୍ତା ।

ପ୍ରଥମ ଚିନ୍ତା—ଗାଁରେ ତ ସମସ୍ତେ ଛାଟି କବାଟ ଦେଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି, ବାବୁ ଆଉ ଏକୁଟିଆ କୁଆଡ଼େ ଯାନ୍ତି ? ବାଘଟାଏ ଭାଲୁଟାଏ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ କଣ ହେବ ? ସବୁବେଳେ ଘୋଡ଼ଢାଙ୍କ ହୋଇ କୋଣରେ ବସିଥିବେ, କାହାରି ସାଙ୍ଗରେ ତ କଥା କହିବେ ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡ ଲୋକ ତ ଘର ଭିତରକୁ କେହି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ଏ ଗାଁ ହାଲ କାହୁଁ ଜାଣିବେ ?

ଦ୍ୱିତୀୟ ଚିନ୍ତା—ବାବୁ ଏଣିକି ମତେ ଆଉ ଭଲ ପାଉ ନାହାନ୍ତି—ନିଶ୍ଚେ ଆଉ କାହାକୁ ଭଲ ପାଉଛନ୍ତି—ସେ କିଏ ?

ତୃତୀୟ ଚିନ୍ତା ବାବୁ କଣ ରୋଜ ତାହାରି ପାଖକୁ ଯାନ୍ତି ? ଅବଶ୍ୟ ତାହାରି ପାଖକୁ ଯାନ୍ତି ।

ସବୁବେଳେ ଚିନ୍ତାରେ ଦେହ ଶୁଖି ଗଲାଣି । ଶେଷରେ ସ୍ଥିର କଲେ, ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିବେ, କୁଆଡ଼େ ଯାନ୍ତି । ହେଲେ, ପଚାରିବାକୁ ଭରସା ଖଣ୍ଟୁ ନାହିଁ ।

ଶାଶୂ ମଲା ଦିନ ପାଖରୁ ମଉସୀଶାଶୁ ରୋଜ ବେଳବୁଡ଼େ ବୋହୂକୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଏବେ ରୋଜ ଥରେ ବୁଝାନ୍ତି, "ଶାଖୁ ଲାଗି ଏତେ ଚିନ୍ତା

କର ନା; ତୋ ଦେହ ଶୁଖି ଗଲାଣି ରେ । ଶାଶୂ ବୁଢ଼ୀ ହୋଇଥିଲା, ମରିଗଲା, କଣ କରିବୁ ? ଶାଶୂ ଶଶୁରଙ୍କୁ ଯେନ କଣ ବୋହୂମାନେ ସବୁଦିନେ ଧର କରନ୍ତି ? ଯା ମା, ଆଉ ଚିନ୍ତା କର ନା ।" ବୁଢ଼ୀ ମନରେ କଲା, ବୋହୂ ଶାଶୂ ଲାଗି ଭାବି ଭାବି ଶୁଖିଗଲାଣି ।

ଆଜ ମାସର ଶେଷ ଶନିବାର । ବାବୁ ଚଞ୍ଚଳ କଚେରିରୁ ଆସିଥିଲେ । ସଞ୍ଜ ନ ବାଜୁଣୁ ସଭାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି । ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ଖୁବ୍ ହେମତ କରି ପାଖକୁ ଯାଇ ପଚାରିଲେ, "ହୋଇ ହେ, ରୋଜ ରାତିରେ ତୁମେ କାହା ପାଖକୁ ଯାଅ ?"

ବାବୁ—ଭକ୍ତିଦାୟିନୀ ସଭାକୁ ।

ସରସ୍ୱତୀ—କଣ—କଣ କହିଲେ ? ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ?

ବାବୁ ହସି ହସି କହିଲେ—ହଁ ହଁ, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ।

ସରସ୍ୱତୀ—ଶୋଭା କଣ କହିଲ, ସେ କଣ ବଡ଼ ଶୋଭାକାର ।

ବାବୁ ଠାହୁଲ କରି କହିଲେ—ହଁ, ହଁ, ଭାରି ଶୋଭାକାର ।

ବାବୁ ହସି ହସି ଚାଲିଗଲେ, ମନମଧ୍ୟରେ ଭାରି ହକ୍‌ଦାରିଟା ବି ହେଲେ । ବଣ ସାନ୍ତାଳ ଗାଁରୁ କି ବଣଜନ୍ତୁଟାଏ ଆଣିଛି, ଭକ୍ତିଦାୟିନୀ କଥାଟା କହି ଆସୁନାହିଁ, କହୁଛି କଣ ନା, ଭଗବତୀ ଡାଆଣୀ । କଣ ଖୋଜୁଥିଲି, କଣ ପାଇଲି - କପାଳ କଥା ! ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ଯେ ଜାଗାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେହି ଜାଗାରେ ଖୁମ୍ବଟିପରି କଣ୍ଟକୁ ଆଉଜି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ରାତି ଘଡ଼ିଏ ହୋଇଗଲାଣି, ଅର୍ଜୁନା ଡାକଦେଲା, "ମା ଇମିତିଟା ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି କିଆଁ ? ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଦୁଆରେ ବସି କୁହୁଳା ଥୋଇ ଦେଇଛି, ପାଣି ବି ମାଠିଆ ରଖି ଦେଲିଣି, ଯାଉନ୍ତୁ, ଭାତ ରାନ୍ଧିବେ ଯାଉନ୍ତୁ ।" ଅର୍ଜୁନାର ଦୁଇ ତିନ ଡାକରେ ସରସ୍ୱତୀ 'ହୁଁ' ବୋଲି କହି ହାଣ୍ଡିଶାଳକୁ ବାହାରିଲେ, ଚୁଲିରେ କୁହୁଳାଟା ପକାଇ ଦେଇ ହାଣ୍ଡି ବସାଇ ଦେଲେ । ଭୋଜନା ତିନ ଜଣ ପାଇଁ ରନ୍ଧା ସେରେ ଚାଉଳ । ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ଅମପା ଅପୋଛା ଚାଉଳଧୂଆଏ ଚାଉଳ ଆଣି ହାଣ୍ଡିରେ ଢାଳିଦେଲେ । ଚାଉଳଟା ଅଧୁଆ । ଲୋଟାଏ ପାଣି ଢାଳିଦେଇ ଚୁଲ୍ଲୀ ଜଳା ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଅର୍ଜୁନା ଅନାଇ ଥାଏ । ଦେଖି ଦେଖି ମନରେ କଲା, ଆଜ ଏ କଣ ହେଉଛି । ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ଅର୍ଜୁନା ଡାକଦେଲା, "ମା ମା, ଦେଖନ୍ତୁ—ଦେଖନ୍ତୁ ଭାତ ତଳ ଲାଗିଗଲା ପରା—ଚାଉଳ ପୋଡ଼ା ଗନ୍ଧାଉଛି ।" 'ହୁଁ' ବୋଲି କହି ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ଆଉ ଅଧ ମାଠିଆଏ ପାଣି ଗବ ଗବ କରି ହାଣ୍ଡିରେ ଢାଳି ଦେଲେ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ମେଞ୍ଚାଏ ହଳଦି ଓ ମୁଠାଏ ଲୁଣ ହାଣ୍ଡିରେ ପକାଇ ଦେଇ ଘାଣ୍ଟି ବସିଲେ । ଅର୍ଜୁନା ଡାକିଲା, "ମା ମା, ଭାତରେ ହଳଦି ପକାଇଲେ କିଆଁ ?" ଅର୍ଜୁନାର କଥା କଣ କାନରେ ପଶୁଛି ? ଆକାଶ ପାତାଳ ଭାବନା, ଚିନ୍ତାର ସୀମା ନାହିଁ । ଆଖି ଆଗରେ ପୃଥିବୀଟା ଯେମନ୍ତ ଘୂରି ଯାଉଛି, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ନାଚି ନାଚି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଛି ।

ସରସ୍ୱତୀ ମନରେ କଲେ, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ କଥା ଅର୍ଜୁନାକୁ ପଚାରି ବୁଝିବେ । ସ୍ୱାମୀ କଥା—ଅସୁନ୍ଦର କଥା । ଟୋକାଟାକୁ ପଚାରିବାକୁ ବଡ଼ ଲାଜ ମାଡ଼ୁଛି । ଅର୍ଜୁନାକୁ ଦୁଇ ତିନ ଥର ଅନାଇଲେ, ପଚାରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ପଚାରିଲେ, "ହୋଇ ରେ ଅର୍ଜୁନା, ତୁ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀକୁ ଦେଖିଛୁ ?"

ଅର୍ଜୁନା—କୋଉଁ ଡାହାଣୀ, ମା ?

ସରସ୍ୱତୀ—ଆରେ ସେଇ ଭଗବତୀ—ସେ କଣ ବଡ଼ ଶୋଭକାର ?

ସରସ୍ୱତୀ ମନରେ କରିଛନ୍ତି, ଅର୍ଜୁନା ସବୁ ଜାଣେ, ଅବଶ୍ୟ ଜାଣେ । ଅର୍ଜୁନା ଦଣ୍ଡେପାଏ ତୁନ ହୋଇ ରହିଲା, ସେ ଚଲାକ ଭଣ୍ଡାର ପିଲା, ଆପଣା ଅଜଣାପଣିଆ କିଆଁ ପ୍ରକାଶ କରିବ ? ଖୁବ୍ ପାଟିଟା କରି କହିଲା, "ହଁ ମା, ଦେଖିଛି, ଦେଖିଛି ।" ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଜାଣିଶୁଣି ମିଛ କହି ନାହିଁ । କଥା କଣ କି, ସେ ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦିନେ ରାତିରେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିରକୁ ଝୁଲଣ ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲା । ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ମାଇକିନିଆ ଠାକୁର ଆଗରେ ନାଚି ନାଚି ଗୀତ ଗାଉଥିଲା, ଦେଖି ଆସିଛି । ଅର୍ଜୁନା ଘର ତାମରା ପୋର ଲଣ୍ଡା ଦଣ୍ଡି ସମୁଦ୍ରକୂଳ ମଫସଲ—ମାଇକିନିଆ ନାଚନ୍ତି, ଆଉ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ମାଇକିନିଆ ତାହାର କୌଣସି ପୁରୁଷରେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ମନରେ କଲା, ତାହାରି କଥା ମା ପଚାରୁଛନ୍ତି ।

ସରସ୍ୱତୀ—ବାବୁ କଣ ତା ପାଖରେ ବସିଥିଲେ ?

ଅର୍ଜୁନା—"ହଁ, ତା ପାଖରେ ବସିଥିଲେ ।" ତାହା ବାଦେ ଆପଣାର ଜାଣନ୍ତାପଣିଆ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଲାଗି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା, "ସେ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର, କମିତି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଛି, ଦିହରେ ମୁଣ୍ଡରେ କେତେ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ଲଗାଇଛି ।"

ସାନ୍ତାଣୀ ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା ଚଟୁ ଧରି ଭାତ ଘାଣ୍ଟୁଥିଲେ, ମୁହଁ ଫେରାଇ ଅର୍ଜୁନାକୁ ପଚାରିଲେ, "କଣ କଣ, ସେ ମୁଣ୍ଡରେ ସୁନା ଅଳକା ଲଗେଇଛି ?"

ଅର୍ଜୁନା—ହଁ ମା ସୁନା ଅଳକା ଲଗେଇଛି, ମୁଁ ଦେଖିଛି ପରା !

ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯିମିତି କିଏ ନିଆଁ ପାଉଁଶ ଅଜାଡ଼ି ଦେଲା । ଚଡ଼ଟାଏ ଛାଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, "ଏଁ କଣ ? ମୋ ଶାଶୁ କହି ଯାଇଥିଲେ, ମୁଁ ସୁନା ଅଳକା ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇବି, ତାକୁ ଡାହାଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ସାରିଲାଣି ? ମୁଁ ଜୀବନ ରଖିବି ନାହିଁ, ଆଜି ଜୀବନ ହରାଇ ଦେବି ।" ହାତରେ ଲମ୍ବା ଚଟୁ ଥିଲା, ଦୁମାଦୁମ୍ ଭାତ ହାଣ୍ଡିରେ ବାଡ଼େଇଲେ । ଗୁଡ଼ିକିଆ ଭାତ ମେଜ ଖପରାରେ ଚୁଲି ପୂରିଗଲା, ନିଆଁ ଗୁଡ଼ାକ ନିଭିଯାଇ ସେଁ—ସେଁ କରୁଛି, ତରକାରି ମେଜ ଛୁଟିକି ଗୋଡ଼ ହାତରେ ପଡ଼ି ଗୁଆ ପରି ଗୋଟା ଗୋଟା ଫୋଟକା ବାହାରି ପଡ଼ିଲାଣି । ସେଥିକି ନଜର ନାହିଁ । ଘରେ ଯେତେ ପାଣିକଳସୀ, ତରକାରି ହାଣ୍ଡି, ଚାଉଳ ହାଣ୍ଡି ଥିଲା, ଚଟୁରେ ବାଡେଇ ଗଲେ, ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଗୋଟାଯାକ ଖପରା, ପାଣି, ଚାଉଳ, ମେଜରେ ପୂରି ଗଲାଣି । "କଣ ହେଲା, କଣ ହେଲା" କହି ଅର୍ଜୁନା ରଡ଼ି ଛାଡ଼ିଛି । ବାହାରକୁ ବାହାରି ଆସି ଅର୍ଜୁନା ଧରୁ ଧରୁ ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଲେ । ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଯାଇ ରକ୍ତଧାର ଛୁଟିଛି, ପିଣ୍ଡାରେ ବସିପଡ଼ି ବାହୁନିବାକୁ ଲାଗିଲେ—

"ବୋଉ ଲୋ ! ମତେ କିଁଏଇ ଖୁଣ୍ଟରେ ବାନ୍ଧି ଦେଇଛୁ ମୋ ବୋଉ ଲୋ ! ମୁଁ ମରିବାବେଳେ ତୋ ମୁହଁ ଚାହିଁଲି ନାହିଁ, ମୋ ବୋଉ ଲୋ ! ମତେ ନିଆଁ ଖାତକୁ ପେଲି ଦେଲୁ, ମୋ ବୋଉ ଲୋ !"

ଅର୍ଜୁନା ଦୁଇ ହାତରେ ବାହୁଟା ଯାବଡ଼ି ଧରି ବସି ଡାକା ପାରୁଛି । ଘଡ଼ିଏ ଯାଏ ବାହୁନି ବାହୁନି ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । କିଏ ଅଚେତ ହୋଇ ଯିମିତି ତଳେ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି, ଅର୍ଜୁନା ଧୀରେ ଧୀରେ ହାତ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ସିଧେ ବାବାଜି ମଠକୁ ଧାଇଁଲା । ଅଧବାଟରୁ ପାଟିକରି ଧାଇଁଛି—"ସାନ୍ତେ, ଦଉଡ଼ି ଆସ, ଘର ବୁଡ଼ିଲା, ଘର ବୁଡ଼ିଲା, ମା ମରିଗଲେଣି ।"

ସଭାରେ ପୁରାଣପାଠ ଚର୍ଚ୍ଚା ଲାଗିଛି । ଅର୍ଜ୍ଜୁନାର ପାଟି ଖନ ବାଜିଗଲାଣି, ଭଲକରି କଥା କହି ପାରୁନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ବୁଝିଲେ, ମୁକ୍ତାର ଘର ପୋଡ଼ିଗଲା, ସାଆନ୍ତାଣୀ ମରିଗଲେଣି । ମୁକ୍ତାରଙ୍କୁ ତ ବାଟ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଅଉ ଅମଲା, ଓକିଲ, ମୁକ୍ତାର ଯେତେ-ଟାଲେ, ସମସ୍ତେ ଧାଇଁଛନ୍ତି; ପୁରାଣପଣ୍ଡା ବୁଢ଼ା ହରି ମିଶ୍ରେ ପୁରାଣ ଖେଦା ତଳେ ଫୋପାଡ଼ ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ ନହରପସର ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ବାଟୋଇ, ଆଉ ଆଉ ପାଖ ପଡ଼ଶା ଶହକଡ଼ା ଲୋକ ଘରର ଚଉପିଟି ବେଢ଼ି ଗଲେଣି । ସମସ୍ତେ ପଚାରୁଛନ୍ତି, "କଣ ହେଲା ?" ଭିତର କଥା ଜାଣୁଛି କିଏ, ଜବାବ ଦେଉଛି କିଏ ?

ମୁକ୍ତାର ବାବୁ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ି ଗାଁ ଗାଁ ଗର୍ଜ୍ଜୁଛନ୍ତି । ହାଣ୍ଡିଶାଳର ହାଲ ଦେଖିଲେ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନାକୁ ଢେର କଥା ପଚାରିଲେ, ବସାକୁ କିଏ ଆସିଥିଲା, କିଏ କଣ କହିଲା, ସାନ୍ତାଣୀ କଣ ଖାଇଲେ ଇତ୍ୟାଦି ଢେର କଥା ପଚାରିଲେ । ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତର, "ନା, ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।"

ବାବୁ—ତୋତେ କିଛି କଥା କହିଥିଲେ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନା ଟିକିଏ ହେଟ ତୋଳ କହିଲା, 'ନା' । ଅର୍ଜ୍ଜୁନା କନ୍ଥ କଥାଟା ଜାଣୁ ଜାଣୁ ମିଛ କହିଲା, ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ କଥା, ସୁନା ଅଳଙ୍କା କଥା, କହିଲେ କେଜାଣି ଉପରକୁ କିଛି ବଟା ଆସିବ ।

ଟୋପାଲବାବୁ ବାହାରକୁ ବାହାରି ଯାଇ ଭିତରର ହାଲ ସବୁ କହିଲେ । ବାବୁମାନେ ବିଚାର କରି ସ୍ଥିର କଲେ, ଏଟା ଏକରକମ ବ୍ୟାଧି । 'ଚଞ୍ଚଳ ଚାକରଜଣ ଧାଅଁ—ଯେଉଁଠି ଯେଉଁ ଡାକ୍ତରକୁ ପାଇବ, ଧରି ନେଇଆସ ।' ହରି ମିଶ୍ରେ ଟିକିଏ ଖପ୍‌ପା ହୋଇ କହିଲେ, "କଣ ହେ, ଆମକୁ ନ ପଚାରି ଡାକ୍ତର ଆଣି ଧାଇଁଛ; ଏ ରୋଗକୁ ଡାକ୍ତର ତ ଡାକ୍ତର, ଡାକ୍ତରର ବାପା ! ପିଚାସୁଣୀ ପବନ ଲାଗିଛି । ଡାକ, ଗୁଣିଆ ଶୁନ୍ଦିଆ ମୁଖୀଙ୍କୁ, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କାନରେ ବାନ୍ଧି ଯୋଗିବ । ଦଶଜାଗା ଆମର ଏ ଅଙ୍ଗେ ନଭେଇବା କଥା ।" ହରି ମିଶ୍ରେ ପୁରୁଣା ପୁରୁଖା ଲୋକ, ଭାଷା ଭାଗବତର ଭଲ ଅର୍ଥ ଜାଣନ୍ତି, ତାଙ୍କ କଥା କଣ ତଳେ ପଡ଼ିବ ? କାହାରିକୁ ନ କହି ମୁକ୍ତାରବାବୁ ଗୁଣିଆକୁ ଡାକିବା ଲାଗି ଏକ-କାନିଆ ଆପେ ଧାଇଁଲେ । ଅନ୍ଧାର ରାତି ଦଶ ଜାଗାରେ ହାଗୁଡ଼ ଆଣ୍ଠୁ ଗଣ୍ଠି ଛୁଡ଼ି ଝରଝର ରକ୍ତ ବହି ପଡ଼ୁଛି । ପଛ ସାଙ୍ଗ ମଣିଷ ଧରି ଉଠାଇ ନେଉ ନ ଥିଲେ କେଜାଣି କି ହାଲ ହୁଅନ୍ତା !

ଶୁନ୍ଦିଆ ମୁଖୀ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଣେ ଡାକନାମ ଗୁଣୀ । ଲୋକଟା ବାଙ୍ଗରା, ଥୋଥମା ଥୁଥମୀ, ବାହୁ ଯୋଡ଼ାକ ଦେହକୁ ଟିକିଏ ବେଶି ଲମ୍ବା ମୋଟା, କହୁଣୀ କତିରୁ ହାତ ପାପୁଲି ଯାଏ କିଛି ସାନ ଜଣାଯାଏ । ମୁହଁଟି ଖୁବ୍ ଚେପଟା, ବସନ୍ତ ଦାଗ ପୂରା, ନାକଟି ବେଶି ଚେପା ଆଉ ମୋଟ । ଚାଲିବାବେଳେ ଜଙ୍ଘକୁ ଜଙ୍ଘ ଘଷିଯାଏ, ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ଅଧୁଲିଟା ପରି ସିନ୍ଦୁର ଟିପା । ଆଖିରେ ମନ୍ଦା କଜ୍ଜଳ କଳା, ହେଲେ ଦେହ ରଙ୍ଗ ସହିତ ମିଶି ଯାଇଛି, ଜଣା ପଡ଼େ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡରେ ସାନ ପେଣ୍ଡା ବାଳରେ ଅଷ୍ଟଲୋହ ତେର ବୁଟି ପୂରା ପାଞ୍ଚଟା ଡେଉଁରିଆ । ଟାଣ ଗୁଣିଆ କି ନା, ଆଉ ଗୁଣିଏ ସହି ନ ପାରି ବାଣ ମାରନ୍ତି, କେହି ଜଣେ ବାଣ ମାରିଲେ ଗୋଟାଏ ଡେଉଁରିଆ ଫଟ୍‌କରି ଫାଟିଯାଏ । ଶୁନ୍ଦିଆ ମୁହଁରୁ ଏହା ଶୁଣିବା କଥା । ଖଣ୍ଡେ ମଇଳା ଜଗ୍ଗାଖଦି ପିନ୍ଧି ଅଣ୍ଟାରେ ମଇଳା ଗାମୁଛା ଭିଡ଼ି ବାନ୍ଧିଛି, ବାଁ କାନ୍ଧରେ ମୂଳମୂଳକାପୂରା ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା ମୁଣି, ଏଥିରେ ଖଣ୍ଡେ କାଉଁରି ହାଡ଼ ଅଛି, ଯେପରି ଟାଣ ଭୂତ ପ୍ରେତ ଡାହାଣୀ ଚିରଗୁଣୀ ବେଲକୁ କାଢ଼େ, ହାତରେ ଗୋଟାଏ ମୋଟା ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ।

ଶୁଙ୍ଘିଆ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଖୁବ୍ ଟାଣରେ କହିଲା, "କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ଦେଖନ୍ତୁ, ଏହି ଲାଗେ ଡାହାଣୀ ଚିରଗୁଣୀ ଯାହା ଥିବ ବାନ୍ଧି ହୋଇଯିବ ।" ମୁଠାଏ ମନ୍ତୁରା ବାଲି ଘର ଚାରିପିଠି ବୁଣି ଦେଇ ଘର ଚାରି କୋଣରେ ଚାରିଟା ଲୁହା କଣ୍ଟା ପୋତି ଦେଲା । ଅଧିକା ଆଉ କେହି ଭୂତ ପ୍ରେତ ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ପାରିବେ ନାହିଁ । "ଚାଲନ୍ତୁ, ଏବେ ରୋଗୀ ଦେଖାନ୍ତୁ !"

ଘର ଭିତର ପିଣ୍ଡାରେ ପଶ୍ଚିମ କାନ୍ଥଟାରେ ଭଲ କରି ମୁଣ୍ଡ ପିଠି ଘୋଡ଼ାଇ ହୋଇ ଆଣ୍ଠୁ ଯୋଡ଼ିକି କୁଣ୍ଢେଇ ଆଣ୍ଠୁ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ଥୋଇ ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ବସିଛନ୍ତି, ଟିକିଏ ଚାହିଁ ନିଦ ଲାଗିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଅର୍ଜୁନା ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ତାଙ୍କୁ ଅନାଇ ବସିଛି । ଗୁଣୀ ଯାଇ ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା, ରୋଗିଣୀକୁ ତରାଟି-ମରାଟି ଭଲ କରି ଦଣ୍ଡେଯାଏ ଅନାଇଲା, ଘର ଚାଳ-ବାଡ଼କୁ ବି ଅନାଇଲା, ତାହା ବାଦେ ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଏଣ୍ଡୁଅ ପରି ଖୁବ୍ ଗର୍ବରେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ କହିଲା, "ହୁଁ, ଅନେଇ ଥାଆନ୍ତୁ ବାବୁ, ମୁଁ କଣ କରୁଛି ଦେଖିବେ ।" ଜଣାଯାଏ କଥାଟା ଅଳ୍ପ; ମାତ୍ର ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈଙ୍କ କାନକୁ ବାଜି ଯାଇଥିବ । ଟିକିଏ ତାଙ୍କ ଦେହ ହଲିଗଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ଗୁଣିଆ ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରରେ ବାଆଁ ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ବସି ଆସ୍ତେରେ ମନ୍ତ୍ର ଡାକିଲା—

"ବୀର ବୀର ହନୁମାନ ମହାବୀର ତୁ ବୀର ଥିଲୁ କାହିଁ, ମୋ ଡାକ ଶୁଣି ଆଇଲୁ ଧାଇଁ, ବାନ୍ଧ ବାନ୍ଧ ଭୂତ ବାନ୍ଧ, ପ୍ରେତ ବାନ୍ଧ, ଡାହାଣୀ ବାନ୍ଧ, କାହାର ଆଜ୍ଞା, କାଉଁରୀ କାମଚଣ୍ଡୀ, ଭଗବତୀ ବାଶୁଳୀଙ୍କ କୋଟି କୋଟି ଆଜ୍ଞା । ଆ—ଫୁଃ, ଆ—ଫୁଃ, ଆ—ଫୁଃ" ତିନିଥର ଫୁଙ୍କା ମୁଠାଏ ମନ୍ତୁରା ବାଲି ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ଉପରକୁ ଛାଟି ମାରିଲା ।

ସରସ୍ୱତୀ ମନ୍ତ୍ର ସବୁ ଶୁଣିଲେ । ଆଉ କିଛି ବୁଝିଲେ ନାହିଁ, ନାମ ଶୁଣିଲେ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ – ଆଉ ବାଲି-ଗୁଡ଼ାକ ଝର ଝର କରି ଉପରେ ପଡ଼ିବାରୁ ଚମକି ପଡ଼ି ଚାହିଁ ଦେଲେ, ପାଖରେ ଭୂତଟାଏ, ଠେଙ୍ଗାଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ବାନ୍ଧିବି କହୁଛି । ଘାରି ରଡ଼ିଟାଏ କଲେ, "ଆଲୋ ମୋ ବୋଉ ଲୋ, ଭୂତ ମତେ ଖାଇଗଲାଲୋ, ଡାହାଣୀ ମୋତେ ବାନ୍ଧିବି କହୁଛି ଲୋ" ରଡ଼ି ଛାଡ଼ି ପଡ଼ିଗଲେ । ଗୁଣିଆ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲା, "ଆଜ୍ଞା, ଘାରି ଛନ୍ଦୁଆ ଭୂତ, ଆଉ ଡାହାଣୀ ଯୋଡ଼ାଏ ବିଶ୍ରାମ କରିଛନ୍ତି । ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ସାଆନ୍ତାଣୀ ଭୂତ ଆଉ ଡାହାଣୀ ଯୋଡ଼ାଏ ନାମ କହିଲେ ।" ନିଶରେ ହାତ ବୁଲାଇ (ନିଶ କାଟୁ ନାହିଁ) ଖୁବ୍ ଆସ୍ତେରେ କହିଲା, "ସାଆନ୍ତ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ; ଶୁଙ୍ଘିଆକୁ କଣ ବଳେଇବ ? ଯୋଡ଼ାକୁ ଯୋଡ଼ା ବାନ୍ଧି (ମୁଣି ଟେକି କହିଲା) ଏହା ଭିତରେ ପୂରାଇ ହୋଇଯିବ । ଆପଣ ଅଢ଼େଇଟା ଅପୁଟା ମନ୍ଦାର ଫୁଲ, ଗୋଟାଏ ଅପୁଟା କଦଳୀ ମଞ୍ଜା, ଜସୁ ପଞ୍ଚୁବର୍ଣ୍ଣି ହେଉ ବେଗି ବେଗି ଅଣାନ୍ତୁ । ମୁଁ ଯାଉଛି, ଅମୁହାଁ ପୋଖରୀରୁ ଲୋଟାଏ ପାଣି ଆଣିବି । ଦେଲେ ଦେଲେ, ପୁଞ୍ଜାଏ ପଇସା ଦେଲେ, ସେଇଆଡ଼ୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଡାକୁଣୀ ଫଳ ହୋଇ ଆସିବ ।"

ସରସ୍ୱତୀ ଦେଈ ଏତିକି ଶୁଣି ପାରିଲେ, ବାନ୍ଧି ମୁଣିରେ ପୂରାଇ ହୋଇଯିବ । ରଡ଼ିଟାଏ ଛାଡ଼ି ଝାମ ଯାଇ ପଡ଼ି ଗଲେ, ଚେତା ମୋଷ ।

ଏତିକି ବେଳେ ରଘୀ ଦୀପଟାଏ ଧରିଛି, ଫେସ୍ତାର ବାବୁଙ୍କ ବୁଢ଼ୀମା ନଇଁ ନଇଁ ବାଡ଼ ଛଡ଼ ଘରୁ ବାହାରି ପହଞ୍ଚି ଗଲେ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଅନାଇ ରଡ଼ିଟାଏ ଛାଡ଼ିଲେ, "ଅରେ ମୋ ଝିଅକୁ ସାରିଦେଲେଣି, ଅରେ ମୋ ଝିଅଟିକୁ ମାରି ପକାଇଲେଣି ରେ ।" ବୁଢ଼ୀ ରଡ଼ି ଛାଡ଼ି—"ଆରେ ଗୋପାଳ, ସବୁ ମିଣିପ ପିଲାଏ ବାହାରି ଯାଅ – ଆରେ ଅର୍ଜୁନା, କବାଟ କିଳି ଦେ ।"

ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଚେତା ନାହିଁ । ପାଖରେ ବସି ଧୀରେ ଧୀରେ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇଲେ । "ହାତକୁ ଚଟ୍ ଚଟ୍ କଣ ଲଗୁଛି ରେ ? ଆଲୋ ରାଧି ! ପାପଠା ତେଜ ଦେଲୁ । ଏଁ—ଏ କଣ, ଆରେ ରକ୍ତ ଭସି ଯାଉଛି ରେ—ମଲି ମଲି ମଲି, ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି ଯାଇଛି ରେ !" ଚୂନ କନାଚୋଡ଼ା ମୁଣ୍ଡରେ ପଟି ବାନ୍ଧିଦେଲେ, "ଏଁ—ଦେହସାକ ଫୋଟକା କଣ ରେ !" ଫୋଟକା ସବୁରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ନଡ଼ିଆ ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଠାକୁମା କାନ୍ଦଣା ଦେଖି ରାଧୀ କାନ୍ଦକାନ୍ଦ ଖୁଡ଼ି ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଉଛି । ଅର୍ଜୁନା ଟଙ୍ଗା ପକାଉଥାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ ଭିଜା ଗାମୁଛାରେ ଦେହର ରକ୍ତ, ଧୂଳି, କାଦୁଅ ସବୁ ପୋଛି ପକାଇ, ରକ୍ତ ପେଜଲଗା ପିନ୍ଧାଲୁଗା ପାଲଟାଇ, ଖଣ୍ଡେ ବାସିକରା ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଟିକିଏ ଚେତା ବସିଲାଣି । ଦେଖିଲେ, ମାଶାଶୁ, ରାଧୀ, ଅର୍ଜୁନା ବେଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଘରର ସବୁଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ଭୂତ ପଳାଇଲାଣି ।

ବୁଢ଼ୀ—"ଆରେ ମୋ ମା ରେ ଆରେ ମୋ ସୁନା ରେ—ଆରେ ମୋ ଚାନ୍ଦ ରେ—ଆରେ ମୋ ମାଣିକ ରେ" ସାକୁଳେଇ ସାକୁଳେଇ ଢେର ଗେଲ କଲେ । ଥଣ୍ଡା ପବନ, ରାଧୀର ହାତ ବୁଲା ଓ ବୁଢ଼ୀର କଅଁଳ କଥାରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଚେତା ବସିଲାଣି, ଆଉ ଡର ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ଖାଲି ମନରେ ବିଚାରୁଛି, କଥା କଣ ? ଟୋପାଳ ତ ମାଡ଼ ନାହିଁ, କଳକଜିଆ ନାହିଁ, କଣ ହେଲା ? ବୁଢ଼ୀ ପଚାରିଲେ, "କହ ନା ରେ ମା, କଣ କହୁଛୁ ?" ଶାଶୁ କଥାରେ କଣ ଜବାବ ଦେବେ ? ରାଧୀକୁ ପାଖକୁ ଟାଣି ନେଇ କାନରେ ଚୁନି ଚୁନି କହିଲେ, "ମୁଁ ବୋଉ ପାଖକୁ ଯିବି ।"

ବୁଢ଼ୀ—ହଁ ଅବଶ୍ୟ ଯିବୁ । ମୋର ବି ତୋ ବୋଉକୁ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ମନ ଅଛି । ଭାଲୁକ-ପୋଡି ଟାଣ୍ଟା ବି ଦେଖି ଆସିବି । କାଲି ସକାଳେ ଯୋଡ଼ାଏ ଡୋଲି କରି ଦୁଇ ଜଣ ବସି ଯିବା ।

ରାଧୀ—ଉଁ ଉଁ ଠାକୁରମା, ମୁଁ ବି ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବି ।

ବୁଢ଼ୀ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୋ ଡୋଲିରେ ଜାଗା ହେବ ନାହିଁ, ତୋ ଖୁଡ଼ି ସାଙ୍ଗରେ ନେବ କି ପଚାର ?

ରାଧୀ ନ ପଚାରୁଣୁ ଖୁଡ଼ି ତା ହାତ ଚିପିଦେଲେ—ଅର୍ଥାତ୍, ହଁ ସାଙ୍ଗରେ ନେବେ ।

ରାଧୀ—ଏଁ—ଏଁ ଖୁଡ଼ି ! ତୁମ ଗାଁରେ କଣ ଭାଲୁ ପୋଷା ଥାନ୍ତି, ମତେ କାମୁଡ଼ିବ ?

ଖୁଡ଼ି ଟିକିଆ ହାତ ଧରି ହଲାଇ ଦେଲେ—ଅର୍ଥାତ୍, ଭାଲୁ କାମୁଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

"ଆରେ ଅର୍ଜୁନା, ବସାରେ କିଛି ଜଳଖିଆ ଅଛି ?" ଅର୍ଜୁନା ଡାଟିଆଟିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ମିଠାଇ, ଗିଲାସେ ପାଣି ପାଖରେ ଥୋଇଦେଲା । "ଆଲୋ ରାଧି ଖୁଡ଼ିକୁ ଖିଆ" - ଏତିକି କହି ମେଲାକୁ ଉଠିଗଲେ ।

ରାଧୀ—ଠାକୁର ମା, ଖୁଡ଼ି ଖାଉ ନାହାନ୍ତି ।

"ଏଁ, କଣ ଖାଉ ନାହାନ୍ତି ? ତେବେ ତ ତା ବୋଉକୁ ଦେଖିବାକୁ ଯିବ ନାହିଁ । ଆଲୋ ରାଧି, ଖୁଡ଼ି ନ ଖାଇଲେ ତୁ ବି ଯିବୁ ନାହିଁ ।" ଆଉ ଖୁଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯାଏ । ରାଧୀ ତ ଜୋକ ପରି ଲାଗିପଡ଼େ ହେଣ୍ଟେରେଇ ହେଣ୍ଟେରେଇ ମିଠାଇ ଯୋଡ଼ାକ ଖିଆଇଲା, ଗିଲାସେ କଣ, ଖୁଡ଼ି ଚିଁ ଚିଁ କରି ଏକ ନିଶ୍ୱାସକେ ତିନି ଅରୁଖୁରା ପାଣି ପିଇଗଲେ ।

ବୁଢ଼ୀ ପାଖରେ ଆସି ବସିଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ବୋହୂ ମୁଣ୍ଡରେ ପଟିରେ ହାତ ବୁଲାଉଥାନ୍ତି । ଖାଲି ତାଙ୍କ ମନ ଧାନ୍ଦି ହେଉଛି, କଥା କଣ ? ଏତେ

କାଣ୍ଡ କ'ଣ ହେଲା ? ହେଲେ, ଝିଅଟାକୁ ଟାଉଳର ପଚାରି ଦେଲେ ତ କିଛି କହିବ ନାହିଁ, ସବୁ ଭଣ୍ଡୁର ହେବ ।

ବୁଢ଼ୀ ପାଖରେ ବସି କଅଁଳେଇ କଅଁଳେଇ ଢେର କଥା କହି ବୋହୂର ମନ ବହଲାଉଥାନ୍ତି । ଶେଷରେ ବେଳ ଉଣ୍ଡି କହିଲେ, "ହଁ—ସତ କଥା, ଆରେ ମା ! ଗୋପାଳ ପଚାରିବ, କ'ଣ ଭଲ୍‌ଜ କପୋଷି ଯିବ ? ସତ କଥାଟା ତାକୁ ନ କହିଲେ ତ ସେ ଯିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ—କଥା କଣ, କହିଲୁ ରେ ମା ?" ସରସ୍ୱତୀ ତ ମହାଡ ସନ୍ତପନ୍ତରେ ପଡ଼ିଗଲେଣି—ସ୍ୱାମୀ କଥା ଅସୁନ୍ଦର କଥା, ଶାଶୁଙ୍କୁ କେମିତି କହିବେ । ବୁଢ଼ୀ ବୁଝିପାରି ବାହାରକୁ ଉଠିଗଲେ—"ଆଚ୍ଛା ମା, ତୁ ରାଧୀକୁ କହ ।"

ରାଧୀ - ଠାକୁରମା, ଖୁଡ଼ି କିଛି କହୁନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ୀ—ତେବେ, କଥା ଫେଇ ନ କହିଲେ ଗୋପାଳ ତ ଛାଡ଼ି ଦେବ ନାହିଁ । ରାଧି, ତୁ ଆଉ ତୋ ଅଈକୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ରାଧୀ ତ ଚମକଟା ପରି ଖୁଡ଼ି ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗିଛି—"ଖୁଡ଼ି, କହ—ହଁ କହ—ଦାଦା ପଠେଇବେ ନାହିଁ, ତୁ କହ !"

ରାଧୀ ଜାଣି ଦେଲା "ଠାକୁର ମା, ଖୁଡ଼ି କହୁଛି ଡାହାଣୀ ।"

ବୁଢ଼ୀ ପଚାରିଲେ—କିଏ ଡାହାଣୀଟିରେ ?

ରାଧୀ ବୁଝି କହିଲା—ସେଇ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ।

ବୁଢ଼ୀ ଅର୍ଜ୍ଜୁନାକୁ ପାଖକୁ ଡାକି ପଚାରିଲେ—ଢେର କଥା ପଚାରିଲେ, ସବୁ କଥାରେ ଉତ୍ତର— "ନା" । ସେ ଯେପରି ସନ୍ତପନ୍ତ ହୋଇ 'ନା' କହୁଥାଏ ବୁଢ଼ୀ ବୁଝିଲେ ଏ ସବୁ କଥା ଜାଣେ, ଡରରେ କହୁନାହିଁ । ତାକୁ ଖୁବ୍ ଡରେଇଲେ, ଖୁବ୍ ଭରସା ଦେଲେ । ଅର୍ଜ୍ଜୁନା ଗୋଟାଏ କଥା ଲୁଚଉଥିଲା— ହେଲେ, ବୁଢ଼ୀ ଜେରାରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ସବୁ କଥା ମଧ୍ୟରୁ ବୁଢ଼ୀ ଏହି କେତୋଟି ସାର-କଥା ବାଛି ନେଲେ । ଗୋପାଳ ରୋଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତି, ବୋହୂକୁ ଆଗପରି ଭଲ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ; ସେଥିପାଇଁ ଏତେ କାଣ୍ଡ ।

ବୁଢ଼ୀ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡ ପଟରୁ ଡାକି ପଠେଇଲେ । ପୁଅଟାକୁ ଏଡ଼େ ଅସୁନ୍ଦର କଥା କିପରି କହିବେ—ଟିକିଏ ଆଡ଼େଇ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ । ବୁଢ଼ୀ କହିଲା ପରି ଅର୍ଜ୍ଜୁନା ବାବୁଙ୍କୁ ଏହିପରି କହିଲା—

"ଆପଣ ଆଗପରି ମା'କୁ ଭଲ ପାଉ ନାହାନ୍ତି, ରୋଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତି, ତାକୁ ସୁନା ଅଳଙ୍କା ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ମା ମନରେ ଦୁଃଖ, ଏତେ କାଣ୍ଡ ।"

ଗୋପାଳ ବାବୁ ଭଗବତୀ ଡାହାଣୀ ନାମ ଚଟ୍ ବୁଝିଗଲେ । ସେ ଏବେ ହସିବେ, ନା ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେବେ ? କି ବଣ ପଶୁଟାଏ—କି କଥାକୁ କ'ଣ କରି ପକାଇଲା । ଦଶ ଭଲଲୋକରେ କଥାଟା ହଟହଟା ହେଲା, ଏଥିଲାଗି ଭାରି ମନ ଦୁଃଖ ।

ବୁଢ଼ୀ ଆଉ ରାଧୀ ଦୁଇ ଜଣ ଦୁଇ ପାଖରେ ଶୋଇ ବୋହୂକୁ ମଝିରେ ଶୁଆଇଲେ । ସେ ରାତିରେ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ନିଶାପାଳନ ।

ବୋହୂ ଭଲ ହୋଇଗଲାଣି ଶୁଣି ଦାଣ୍ଡଲୋକେ ସମସ୍ତେ ଖୁସି ହୋଇ ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲି-ଗଲେ । ହେଲେ ଭିତରର କଥାଟା କଣ, କେହି ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । ଗୋପାଳବାବୁ ଗ୍ରନ୍ଥକାର୍ଯ୍ୟରେ ପଢ଼ି-ଥିଲେ, ଘର ଛିଦ୍ର କଥା ଦାଣ୍ଡରେ ପକାଇବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମରେ ଡାକ୍ତର ଡାକିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଥିଲା । ଶେଷରେ ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ ହେଲା । ବୋଦୁର ମୁଣ୍ଡଘା ଆଉ ଗୋଡ଼ ହାତ ଫୋଟକା, ଆଉ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁ ଘା ଶୁଖାଇବାକୁ ଡାକ୍ତରବାବୁ ଉଣ୍ଡା ପୂରା କୋଡ଼ିଏଟା ଭିଜିଟ୍ ପକେଟରେ ପକାଇଲେ ।

ବାଲେଶ୍ୱରୀ ପଙ୍ଗା ଲୁଣ

(ସତ୍ୟ ଘଟଣା)

ଆବହମାନ କାଳରୁ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପଙ୍ଗାଲୁଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ସରକାର ବାହାଦୁର କେଉଁ ସମୟରୁ ଏହି ବ୍ୟାପାରରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କଲେ, ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସହଜ କଥା ନୁହେ । ତେବେ, ଏକଥା ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀ ଦେଶାଧିକାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ବ୍ୟବସାୟରେ ଲିପ୍ତ ଥିଲେ; କାରଣ ତତ୍ପୂର୍ବେ ଇଂରେଜମାନେ ବାଲେଶ୍ୱର ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଥିବାର ନିଶ୍ଚୟରୂପେ ଜଣାଯାଏ । ଦେଶାଧିକାର ସମୟରୁ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଥିବେ ।

୧୮୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ରହିତ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଲେଖକ ଅଳ୍ପବୟସରେ ସରକାର ତରଫ ଲବଣ ମାହାଲ ସିରସ୍ତାରେ ଅଳ୍ପ କାଳ ମାତ୍ର କର୍ମଚାରୀ ଥିଲା । ପୋକ୍ତାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାର ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ମରଣ ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରି ସେଥିର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଲିପିବଦ୍ଧ କରୁଅଛି ।

ଲବଣ ମାହାଲର ସରକାର ତରଫର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପାଧି ସଲ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ । ଏହି କର୍ମଚାରୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ନୁହନ୍ତି । ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର ସାହେବ ସଲ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ । ତାହାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ ଇଂରେଜ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସଲ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ପୋକ୍ତାନ ରହିତ ହେବା ବର୍ଷରେ (ବୋଧକରୁଁ) ମିଷ୍ଟର କର୍ଣ୍ଣେଲ ସଲ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ, ମିଷ୍ଟର ବଣ୍ଡ ଓ ମିଷ୍ଟର ମୁଫଟ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସଲ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ ଥିଲେ ।

ଏଜେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସଦର କଚେରିରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ସିରସ୍ତା ଥିଲା—ପ୍ରଥମ ମୁନସିଖାନା, ଦ୍ୱିତୀୟ ହିସାବ ଖାନା । ମୁନସିଖାନାରେ ନିଯୁକ୍ତ (ହମନମ୍) କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଉପାଧି ଦେବାନ, ପେସ୍କାର, ମୁନସୀ, ରୋଜନାମଚ୍ଚ-ନବିସ୍, ପରବାନା-ନବିସ, ନକଲ-ନବିସ୍, ନାଜର ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ସହକାରୀ ମୋହରରମାନେ । ହିସାବଖାନାରେ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଉପାଧି—ସିରସ୍ତାଦାର, ମୁନସୀ ଓ ମୋହରରମାନେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଅଛୁଁ, ସଦର କଚେରିରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହକୁମାର ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀଠାରୁ ନିମକି ମହାଲରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅମଲା ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ନିମକି ମହାଲ କଚେରି ସର୍ବଦା ଜନତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ ।

ନିମକ ପୋକ୍ତାନ ସ୍ଥାନରେ ସରକାର ତରଫରୁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପାଧି—ଦାରୋଗା, ପେସ୍କାର, ଜିଲାଦାର, ଚପରାସୀ, ଜାଲ ଚୌକିଆ, ଗୁଣ୍ଟି ପାଇକ, ଚପାଦାର ଓ କୟାଲ । ନିମକ ବନ୍ଦୀ ସ୍ଥାନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା କର୍ମଚାରୀ—ଦାରୋଗା ଓ ପେସ୍କାର । ପୋକ୍ତାନ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରହରୀ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀ—ଜମାଦାର, ମୁନସୀ ଓ ଚପରାସୀ ।

ପ୍ରତିବର୍ଷ ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ ପୋକ୍ତାନକାରୀମାନଙ୍କୁ ସରକାର ତରଫରୁ ଦାଦନ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଦାଦନ ଟଙ୍କା ଗ୍ରହଣକାରୀର ଉପାଧି-ଗୁଳିଆ । ଗୁଳିଆମାନେ ସରକାରଙ୍କୁ କବୁଲିୟତ ଲେଖିଦେଇ ଦାଦନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହି ଦାଦନ ସମୟଟା ବାଲେଶ୍ୱର ସହର

ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସବ ସ୍ୱରୂପ ଥିଲା । ଅନେକ ଟଙ୍କା କାରବାର ହୁଏ । ସଦର ମଧ୍ୟରେ ଦୋକାନୀମାନେ ଦୋକାନ ସଜେଇ ବସିଥାନ୍ତି । ବଜାର, ହଟାର, ଭକାସ୍ତ, ଅମଲା ଫଏଲା ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଚ୍ଛା ଦୁଇ ପଇସା ହାତଠୌ ହୁଏ । ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା ଦାଦନ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ମଫସଲବାସୀ ସାଧାରଣ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଥୋକ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଗଲେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର ପରିବାରମାନଙ୍କ ସକାଶେ ନାନା ପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟ କରି ନେଇ ଯାନ୍ତି ।

ମୁଲିଆ ଦାଦନ ନେଇ ଖଟିକୁ ଚାଲିଯାଏ । ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ ସ୍ଥାନର ନାମ ଖଟି । କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଖଟିର ଏକତ୍ରରେ ସାଧାରଣ ନାମ ଅଡ଼ଂ । ଅବଶ୍ୟ ଖଟି ଓ ଅଡ଼ଂଗୁଡ଼ିକ ସମୁଦ୍ରକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ମୁଲିଆ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଲବଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହ ନିମନ୍ତେ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକ ନିଯୁକ୍ତ କରେ । ସେ (ମୁଲିଆ) କେବଳ କର୍ତ୍ତା ସ୍ୱରୂପ ହୋଇଥାଏ ।

ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ନିର୍ବାଚନ କରି ପାତ୍ରୀ ଉପାଧିଧାରୀ ଲୋକ ଚୁଲ୍ଲି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ଏହି ଚୁଲ୍ଲି ସଚରାଚର ଭାତ-ରନ୍ଧା ଚୁଲି ପରି ନୁହେ । ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ-ମାନେ ପୁରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୋଗ-ଚୁଲି ଦେଖିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବେ । ପୋକ୍ତାନ ଚୁଲିଗୁଡ଼ିକ ସେହିପରି ପିରାମିଡ଼ ଆକାର ଅଟେ, ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୋଗ ଚୁଲ୍ଲିଠାରୁ ଅନେକ ବଡ଼ । କୌଣସି କୌଣସି ଚୁଲ୍ଲିର ନିମ୍ନ ପରିଧି ୨୦।୩୦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ୩।୪ ହାତ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଚୁଲ୍ଲିରେ ଏକାବେଳକେ ଦୁଇ ତିନି ଶତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାଣ୍ଡି ବସେ । ହାଣ୍ଡିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସଚରାଚର ଭାତରନ୍ଧା ହାଣ୍ଡିର ସମାନ ନୁହେ । ମହାପ୍ରସାଦ କୁଡ଼ୁଆ ସମାନ ଅଟେ । ଚୁଲ୍ଲି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ମାତ୍ରକେ କୁମ୍ଭାର ହାଣ୍ଡି ଯୋଗାଇ ଦିଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚୁଲ୍ଲିରେ ଏକ ଜାଳକରେ ୨୦।୨୫ ମହଣ ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ ହୁଏ । ଦିନମାନରେ ତିନି ଜାଳ ହୁଏ । କେହି କେହି କର୍ମଠ ପାତ୍ରୀ ଚାରି ଜାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିପାରେ ।

ଚୁଲ୍ଲି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ମଲଙ୍ଗୀ ଉପାଧିଧାରୀ କର୍ମଚାରୀ ପଟ୍ଟାଲରୁ ମାଟି ଚାଞ୍ଛିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ସମୁଦ୍ର ବେଳାଭୂମି ଉପରେ ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ ଗଭୀର ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଜୁଆର ସମୟରେ ସମୁଦ୍ର ଜଳ ପ୍ରବେଶ କରେ, ଭଟା ସମୟରେ ଶୁଖିଲା ପଡ଼େ, ତାହାର ନାମ ପଟ୍ଟାଲ । ମଲଙ୍ଗୀ ମାଟି ଚାଞ୍ଛି ଆଣି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବାଡ଼ ପକାଏ । ମାଟି ସଂଗ୍ରହ ସ୍ଥାନର ନାମ ବାଡ଼ । ବାଡ଼ ଉପରେ ପୁନର୍ବାର ସମୁଦ୍ର ଜଳ ଢାଳି ଗୋଡ଼ରେ ଚକଟି ତରଳ କରାଯାଏ । ବାଡ଼ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଲା ହୋଇଥାଏ, ସେ ଗର୍ତ୍ତର ନାମ କୁଣ୍ଡି । ବାଡ଼ର ତରଳ ମାଟି ଦେହରୁ କୁଣ୍ଡି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେରାଏ କୁଟା ଗୁଞ୍ଜି ଦିଆଯାଏ । ତାଡ଼ିକଟା ଚମାର ଖେଜୁରି ଗଛ ବେକରୁ ଠେକକୁ ଯେପରି ଖଣ୍ଡେ ଖେଜୁରି ପତ୍ର ଗୁଞ୍ଜି ଦିଏ, ଏହା ସେହିପରି । କୁଟା କେରାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ବାଡ଼ ଦେହରୁ କୁଣ୍ଡିକୁ ସମସ୍ତ ଜଳ ନିଗିଡ଼ି ଆସେ, ବାଡ଼ରେ ମାଟି ସବୁ ରହିଯାଏ । ସେହି ଲବଣାକ୍ତ ଜଳର ନାମ ଦହପାଣି । ଦହପାଣିକୁ ହାଣ୍ଡିରେ ପକାଇ ମାରିଲେ ପଙ୍କା ଲୁଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଚୁଲ୍ଲି ଜାଳ ସମୟରେ ଆଠ ଠାରୁ ଷୋଳ ଜଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ଏପ୍ରକାର ସହସ୍ରାଧିକ ଚୁଲ୍ଲି ଥିଲା । ଲୁଣମରା ଚୁଲ୍ଲୀରେ କାଠ ଜଳେ ନାହିଁ । ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ୩।୪ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଏକ ପ୍ରକାର ଘାସ ଜାତ ହୁଏ, ସେହି ଘାସ ଜାଳେଣିରେ ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ । ଭଗବାନ ଯେମନ୍ତ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ତଡ଼ିଆରେ ଏହି ଘାସ ଥୋଇ ଦେଇଥିଲେ । ଜାଳୁଆ ନାମକ କର୍ମଚାରୀ ଘାସ କାଟିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଜବ ନାମକ ଏକ

ପ୍ରକାର ତୀକ୍ଷ୍ଣଧାର ଅସ୍ତ୍ର ଦୁଇ ହାତରେ ଧରି ଅଭ୍ୟାସ ବଶତଃ ନଇଁ ପଡ଼ି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଘାସ କାଟିପକାଏ । ଘାସ ଶୁଖିଗଲେ ନିଯୁକ୍ତ ବଳଦଆମାନେ ବୋଝା ବାନ୍ଧି ବଳଦରେ ଚୁଲି ପାଖକୁ ଘେନି ଆସନ୍ତି । ସେହି ଘାସ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ତରଫରୁ ଜାଳ-ଚଉକିଆ ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବଳଦ ଓ ବଳଦଆ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ।

ପାଡ଼ୀ ଲୁଣ ମାରି ଜମା କଲେ ଜିଲ୍ଲାଦାର ଆସି ଓଜନ କରେ ଓ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାର ଫାରମରେ ଅଡ଼ଙ୍ଗ-ପେସ୍କାର ନିକଟକୁ ରିପୋର୍ଟ କରେ ।

ଜିଲ୍ଲାଦାର ଫାରମ ।

ନାମ ଅଡ଼ଙ୍ଗ	ନାମ ଚୁଲି	ନାମ ଚୁଲିଆ	କେତେ ଜାଳ	ଲୁଣପରିମାଣ
ଛନୁଆ	କୁଳଗାଁ ।	ହରି ମଲିକ	ତିନି ଜାଳ	୮୦ ମହଣ

ଅଡ଼ଙ୍ଗ ପେସ୍କାର ଜିଲ୍ଲାଦାରର ହିସାବ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଆପଣା ଖାତାରେ ଲୁଣର ପରିମାଣ ପ୍ରଭୃତି ଜମା କରି ନିଏ ଓ ସେଥିର ଏକ ପ୍ରସ୍ତ ନକଲ ସଦର କଚେରିକୁ ପଠାଇଲେ ହିସାବ ମହକୁମା ଖାତାରେ ଜମା ହୁଏ ।

ସଦର କଚେରି ମୁନସୀଖାନାରେ ଲୁଣର କିଛି ହିସାବ ରହେ ନାହିଁ, ସବୁପ୍ରକାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ଲେଖା ପଢ଼ା ହୁଏ । ଅଡ଼ଙ୍ଗର ପେସ୍କାର ଚୁଲିରୁ ଲୁଣ ବୁହାଇ ନେଇ ସାଧାରଣ ଗୋଲରେ ଜମା କରି ନିଏ । ପୁନର୍ବାର ଓଜନ କରି ଗୋଲା ଜାତ ହେଲେ ଅମଲଦାର ତାହା ଉପରେ ଅମଲ ମାରିଦିଏ । ସରକାର ନିଯୁକ୍ତ କୟାଳ ଲୁଣ ଓଜନ କରେ ।

ଅଡ଼ଙ୍ଗର ଦାରୋଗା ସିରସ୍ତାର କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ନାହିଁ । କେବଳ ଚୁଲିମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଚୁଲୀର କାର୍ଯ୍ୟ ତଦନ୍ତ କରେ ଓ ଚୁଲିଆମାନଙ୍କ ହାରି ଗୁହାରି ଶୁଣେ । ଦାରୋଗା ପାଲିଙ୍କି ବହିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ତରଫରୁ ଆଠ ଜଣ ବେହେରା ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ଦାରୋଗା ଗସ୍ତ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କ ପାଲିଙ୍କି ଉପରେ ଗୋଟା ପାଟଛତା ଧରାଯାଏ, ସେଥିସକାଶେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଛତାଧରା ଚାକର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥାଏ ।

ପୋକ୍ତାନ ଲୁଣ ପରିମାଣ ଲିହାଜରେ ଚୁଲିଆ-ମାନେ ଦ୍ୱିଷ୍ଟପୁ କିସ୍ତି ଦାଦନ ବୈଶାଖମାସରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଦାଦନ ଟଙ୍କା ଅଡ଼ଙ୍ଗ ମୁକାମରେ ଦିଆଯାଏ । ବର୍ଷାକାଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲକ୍ଷଣି ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ; ଚୁଲିଆ ପ୍ରଭୃତି କର୍ମଚାରୀ-ମାନେ ଚୁଲି ଛାଡ଼ି ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ଏଥି ଉତ୍ତାରେ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ସଦର କଚେରିରେ ହିସାବ ନିକାଶି ହେଲେ ଚୁଲିଆମାନେ ଅବଶିଷ୍ଟ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କେହି କେହି ଚୁଲିଆ ସରଫ ବେଶି ବାବଦରେ ମଧ୍ୟ କିଛି କିଛି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ସରଫ ବେଶି ଅର୍ଥ, ଚୁଲିଆମାନଙ୍କଠାରୁ ଚୁଲିରୁ ଲୁଣ ଓଜନ ନେବା ସମୟରେ କଞ୍ଚା ଲୁଣ ଓଜନରେ କିଛି କିଛି ମାଲ ବେଶି ନିଆ ଯାଇଥାଏ । ଅଡ଼ଙ୍ଗ ଗୋଲା ନିକାଶି ସମୟରେ ସେହି ମାଲ ବଳକା ହୋଇ ପଡ଼େ, ସେହି ବଳକା ଲୁଣର ଅର୍ଥ ସରଫ ବେଶି । ଏହା କିଛି ଊଣା ନୁହେ, ପାଞ୍ଚ ଦଶ ହଜାର ମହଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଲ ବେଶି ହୋଇ ପଡ଼େ । ଏହି ଲବଣର ମୂଲ୍ୟ ଅଡ଼ଙ୍ଗର ସମସ୍ତ ଚୁଲିଆଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟୁଣି କରି ଦିଆଯାଏ; ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଡ଼ଙ୍ଗରେ ସରଫ ବେଶି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦାରୋଗା, ପେସ୍କାର, ମୁହରୀ, ପୋଲିସ, ଅମଲା ପ୍ରଭୃତି କର୍ମଚାରୀ-ମାନେ ଚୋରାଇ ଭାବରେ ଶସ୍ତାଦରରେ ବିକ୍ରୀ କରି ମୂଲ୍ୟ ବାଣ୍ଟି ନିଅନ୍ତି । ଏହି ଚୋରାଇ ଲୁଣ ମାଲଗିରି ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଗଡ଼ଜାତକୁ ଚାଲିଯାଏ ।

ପ୍ରତି ବର୍ଷ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ୯ ଲକ୍ଷ ମହଣ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ ହେଉଥିଲା । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ନିଜ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ଖରଚ ସକାଶେ ଦେଢ଼ ଲକ୍ଷ ମହଣ; ନିଜ ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଭଦ୍ରକ ଗୋଲାରେ ଗୋଲା-ଜାତ କରାଯାଇ ବାକି ସାଢ଼େ ସାତଲକ୍ଷ ମହଣ ଲୁଣ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ କଲିକତା ନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପଶ୍ଚିମ କୂଳସ୍ଥ ସାଲିକା ନାମକ ଗୋଲାକୁ ଚଲାଣ ଦିଆଯାଏ । ଅଡ଼ଙ୍ଗ ଗୋଲାରୁ ସାଲିକା ଗୋଲାକୁ ଲୁଣ ଚଲାଣ ନେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାୟ ତିନି ଶତ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଜାହାଜ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲା । ଦୁଇ ଡୁଲିଆ ବଡ଼ ଜାହାଜର ନାମ ଗୋରାପ, ଏକ ଡୁଲିଆ ସାନ ଜାହାଜର ନାମ ଶ୍ଲୋପା । ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଗୋରାପ ଆଠ ଦଶ ହଜାର ମହଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଲ ବୋଝାଇ ନିଏ । ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଜାହାଜ ଚଲାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଜାହାଜ-ଚାଳକର ଉପାଧି ମାଝି, ତାହାର ସହକାରୀ ତଣ୍ଡେଲ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପାଧି ଖଲାସୀ । ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାହାଜରେ ହାରାହାରି ପନ୍ଦର ଜଣ କର୍ମଚାରୀ ଧରାଯାଏ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଚାରି ହଜାର । ଏହା ଛଡ଼ା ଜାହାଜନିର୍ମାଣକାରୀ ବଢ଼ାଇ, କମାର, କଳାପିଠିଆ, ସଡ଼ସିଲାଇ, ଦରଜୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରମିକର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ହଜାର । ସମସ୍ତେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାନିବାସୀ; ଜାହାଜର ଅଧିକାରୀ ମହା-ଜନମାନେ ମଧ୍ୟ ବାଲେଶ୍ୱରୀ । କେବଳ ଲବଣ ରହିବାରେ ଯେ ଜାହାଜ ସବୁ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲା, ତାହା ନୁହେ । ସେ ସମୟରେ କି ଅନ୍ତର୍ବାଣିଜ୍ୟ, କି ବହି-ର୍ବାଣିଜ୍ୟ ସମସ୍ତ ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଥିଲା । ବାଣିଜ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଜାହାଜ ସବୁ ଗୋପାଳପୁର, ବିଶାଖପଟ୍ଟନ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, ରେଙ୍ଗୁନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ୱୀପକୁ ଗତାୟାତ କରୁଥିଲେ ।

ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀମାନଙ୍କର ଦୁଇଗୋଟି ବସ୍ତୁ ପ୍ରଧାନ ଉପଜୀବ୍ୟ—ଲବଣ ଓ ଧାନ୍ୟ । ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାୟ ଏକତୃତୀୟାଂଶ ଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷଭାବରେ ଲବଣ ବ୍ୟବସାୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥ ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀ ଜାହାଜ ଓ ନଦୀକୂଳ ଜନତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ମଶାନକ୍ଷେତ୍ରବତ୍ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଜାହାଜର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଜାହାଜ ଚାଳନ ଓ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ (ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ) ସେ ବଂଶ କାହାନ୍ତି ? ଗତ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ସେ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କୁ ସବଂଶରେ ଶାନ୍ତି ନିକେତନକୁ ଘେନି ଯାଇଅଛି । ଅନ୍ୟଥା ସେଗୁଡ଼ିକ କି କଲବଲ ହୋଇଥାନ୍ତେ ।

୧୮୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସରକାରୀ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ କେତେକ ବର୍ଷ ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ କେତେ ଜଣ ମହାଜନ ଯୌଥରୂପେ ବାଲେଶ୍ୱରର ବ୍ୟୟ ସକାଶେ ସରକାରଙ୍କ ଅନୁମତି ଅନୁସାରେ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଥିଲେ । କି କାରଣ ଅସ୍ମମାନଙ୍କୁ ଅଗୋଚର, ଭୟଙ୍କରରୂପେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଛାଡ଼ି ଦେଇଅଛନ୍ତି । କେତେ ଜଣ ମହାଜନ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଲାଭ ନ ହେବାରୁ କି ସରକାର ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ରହିତ କରାଇ ଦେଲେ ? ସରକାର ଚୂଲିଆମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ପ୍ରତି ମହଣ ୪୦ ।୵ ହିସାବରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ; ବିକ୍ରୀ ମହଣକୁ ଦୁଇ ଟଙ୍କା । ଫି ମହଣରେ ଟଙ୍କାଏ ଏଗାର ଅଣା ଲାଭ । କେବଳ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ୯ ଲକ୍ଷ ମହଣର ଲାଭ ହିସାବ କରି ନିଅ । କଟକ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା କଥା ଥାଉ ।

"କ୍ଷୀରାବ୍ଧିତନୟା ରମା" । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପିତୃଭବନ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାରୁ ଚିରଦିନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏହି ଜିଲ୍ଲାରେ ବିରାଜିତା ଥିଲେ । ସମୁଦ୍ର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ବାଣିଜ୍ୟ-ସ୍ଥାନର ନାମ ବନ୍ଦର, ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ବନ୍ଦରବାଲେଶ୍ୱର । ତିନି ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଙ୍ଗ ଦେଶକୁ ଯିବା ପୂର୍ବେ ଓଲନ୍ଦାଜ, ଫରାସି, ଦିନେମାର ଓ ଇଂରଜ ବଣିକମାନେ ଏଠାରେ ଦୋକାନ ମେଲିଥିଲେ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଯେପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ସ୍ଥାନ, ଦୁଇ ଚାରି ବର୍ଷ ଅକାଳ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାଳି ଯିବାର କଥା; ମାତ୍ର ଏହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶସ୍ୟ ଜନ୍ମିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସହରବାସୀ ସାଧାରଣ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଦଶପଣ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଦୁଇବେଳ ଚୂଲ୍ଲୀ ଜଳେ କି ନା, ସନ୍ଦେହ । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାୟ ତଥୈବଚ । ଏକମାତ୍ର କାରଣ—ଅର୍ଥାଭାବ । କେବଳ ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ ଉଠି ଯିବାରୁ ସମସ୍ତ ଯାଇଅଛି, କାରଗର ବଂଶ ତ ନିର୍ମୂଳ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବାଣିଜ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ମହାଜନ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ବିଦେଶୀୟ ମାରୁଆଡ଼ି, କଚ୍ଛୀ, ଭାଟିଆ, ନାଖୋଦାମାନେ ମାଡ଼ି ବସିଲେଣି । ହାତରେ ଅର୍ଥ କାହିଁ ଯେ, ଧନବନ୍ତ ବିଦେଶୀ ମହାଜନଙ୍କ ସହିତ ଟକ୍‌କର ଦେଇ ପାରିବେ ।

ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଜିଲ୍ଲାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରାୟ କୋଟିସଂଖ୍ୟକ ଟଙ୍କାର ଧାନ ଚାଉଳ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ରେଳ-ଷ୍ଟେସନ ଚାଉଳବସ୍ତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସଡ଼କମାନଙ୍କରେ ଦିବାରାତ୍ର ଚାଉଳ ଗେଡ଼ ଚାଲିଅଛି, ଅଥଚ ସହରବାସୀ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ କାତର ନୟନରେ, ଖାଲି ପେଟରେ ଭକଭକ କରି ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି ।

ଧାନ ଚାଉଳ ବିକ୍ରିରେ ମଫସଲବାସୀ କୃଷି-ମାନଙ୍କର ଦୁଇ ଟଙ୍କା ହାତପୈଠ ହେଉଅଛି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଖୋଜନ୍ତୁ, ଘର ଶୂନ୍ୟ ଦେଖିବେ । ଟଙ୍କା ହାତପୈଠ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଲୋକେ ଲୋଭ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଜର୍ମାନୀ ଷ୍ଟୁଟାରେ ରେପାର ଛତା ପ୍ରଭୃତି କିଣି ନେଇ ଘରେ ପୂରାଉ ଅଛନ୍ତି । ବର୍ଷେ ଅକାଳ ପଡ଼ୁ, ଦେଖିବେ, ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଧଣ୍ଡି ପରି ଶୋଇଯିବେ ।

ଆଗେ ଦେଶବାସୀ ସମୁଦ୍ରକୂଳ ମାଟି ବିକ୍ରି କରି ଟଙ୍କା ପାଉଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାଉଳ ବିକ୍ରୀକରି ଜର୍ମାନୀ-ମାଟି କିଣୁ ଅଛନ୍ତି । ରେପାର ଫେପାର ଗୁଡ଼ାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମାଟି ବୋଲୁଅଛୁଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବୋଲଅଛୁଁ, ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ନ ଲକ୍ଷ ମହଣ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ ହେଉଥିଲା । ଆଜିଯାଏ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳୁଥିଲେ ବ୍ୟବସାୟ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ପ୍ରତି ବର୍ଷରେ ଅତି କମ୍‌ରେ କୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷ ମହଣ ପୋକ୍ତାନ ହେଉଥାନ୍ତା । ସୁତରାଂ ଅଲ୍ପବପକ୍ଷେ ଦଶଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେଶରେ ପଶୁଥାନ୍ତା । ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ନୌଚାଳକ, ସମୁଦ୍ରକୂଳବାସୀ କୈବର୍ତ୍ତବଂଶ ଆଜି ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା ସମୟରେ କେଡ଼େ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥାନ୍ତେ ।

ଆଜକାଲି ବାଲେଶ୍ୱରର ଯାହା କିଛି ଚାକରୀବାକ୍ୟ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ସକାଶେ । ମହାଜନ ବିଦେଶୀ, କଚେରିର ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାକର ପ୍ରାୟ ବିଦେଶୀ । ରେଲ୍-ଷ୍ଟେସନରେ କର୍ମ ପାଇବା ଓଡ଼ିଆଙ୍କ କପାଳରେ ଲେଖା ନାହିଁ । ଜମିଦାରଗୁଡ଼ାକ ତ ହାତ ବାନ୍ଧି ରହିଲେଣି । ଏବେ ଚାଷ ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ । ହେଲେ ଜମି କାହିଁ ?

ହେ ଭଗବାନ୍ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୟାଳୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣ-ମେଣ୍ଟଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ବିରାଜିତ ହେଉନ୍ତୁ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ପୂର୍ବବତ୍ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଉ ।

———

ମାଧ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କନ୍ୟାସୁନା

ମାଧ ମହାନ୍ତି ଘର ମଧୁପୁର । ଜାତିରେ ବଳରାମ-ଗୋତ୍ରୀ । ବୟସ ସତୁରିକ ଭିତରେ । ଘରେ ଖାଇବାକୁ କୁଟୁମ୍ବ ବୋଇଲେ ଉଣା ପୁରା ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ଝିଅଟିଏ, ନାମ ମାଳତୀ । ମହାନ୍ତିଏ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ରାଣ୍ଡୁଆ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ଚାଲି ଯିବାବେଳେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାତଛନ୍ଦା କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ବୟସ ଥିଲା ବୋଲି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଥରେ ଦି'ଥର ଶୁଣା ଯାଇଥିଲା, ତାଙ୍କ ଦରଦୀ ଲୋକେ ମଧ କହି ବୁଲୁଥିଲେ । ଦୁଇତିନି ବର୍ଷଯାଏ ତାଙ୍କ ମନ ବି ବିବାହ ହେବା ଲାଗି ସକସକ ହୋଇଥିଲା, କେବଳ କନ୍ୟାସୁନା ବାଉଁଟା ବଡ଼ ଟାଣ ପଡ଼ିବାରୁ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେଲେ । ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷଯାଏ କହି ବୁଲିଲେ, "ନାହିଁ ରେ ବାପା ନାହିଁ, କାହୁଁ ଗୋଟାଏ ଆସି ମୋ ଝୁଆକୁ ହେଟାଦର କରିବ, ମା ଛେଉଣ୍ଡିଟି କାନ୍ଦିବ, ତା ବିକଳ ସହିପାରିବି ନାହିଁ ।" ମା ମଲା ଦିନରୁ ସେଇ ସାତ ବର୍ଷର ଝିଅ ମାଳତୀ—ବାପା ଝିଅ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଭାତ ରାନ୍ଧେ, ସଙ୍ଗୁଡ଼ି ବାସନ ମାଜେ । ଘରର ଆଉ ଆଉ ପାଇଟି ବି ତା ଜିମା ।

ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଥିଲା, ନାମ ମାଧବୀ । ବୁଢ଼ୀ ମରିବା ଚାରି ମାସ ଆଗେ ମହାନ୍ତିଏ ସାତଶହ ଟଙ୍କା କନ୍ୟାସୁନାରେ ଷାଠିଏ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ାବରକୁ ସାଢ଼େ ଆଠ ବରଷର କନ୍ୟା ଟେକି ଦେଇ ଗୌରୀଦାନର ଫଳ ଷୋଳପଣି ଅର୍ଜିଥିଲେ । ସେ କନ୍ୟାଟି ଏଗାରବର୍ଷ ବୟସରୁ ବିଧବା । ସେ ବିଦା ହୋଇ ଯାଇଚି, ବାପ-ଘରମୁହାଁ କେବେ ହୋଇନାହିଁ ।

ମୁଲକର ଆଉ ଝିଅଙ୍କ ପରି ମାଳତୀଟି ବି ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପନ୍ଦରବର୍ଷରେ ପାଦ ଦେଲାଣି । ରୂପରେ, ଗୁଣରେ ମାଳତୀର ସମକକ୍ଷ ଝିଅଟିଏ ମଧୁପୁର ତ ମଧୁପୁର, ଦଶଖଣ୍ଡ ଗାଁରେ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଖୋଜି ପାଇବ ନାହିଁ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ଗୋବରଗଡ଼ିଆରେ ପଦ୍ମଫୁଲ ଫୁଟିଛି । ମାଳତୀ ଗାଁ ଝିଅଙ୍କ ପରି ଆଉ ଆଉ ସମବୟସୀ ଝିଅଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ହେଁ ହେଁ, ଫେଁ ଫେଁ ହେବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । କବାଟଟି କିଳିଦେଇ ଘରେ ଆପଣା ପାଇଟିରେ ଲାଗିଥାଏ । ପାଣି ଆଣିବା ପାଇଁ ପୋଖରୀକୁ ଯିବା ବାଟରେ । ମୁଣ୍ଡରେ ସାନ ଓଢ଼ଣାଟି ଟାଣି ଦେଇ, ମାଠିଆଟି କାଖେଇ ଗାଁ ଗୋହିରୀ ଏକପାଖିଆ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଯାଏ । ଗାଁର ପାଞ୍ଚ ମାଇପେ କହନ୍ତି, ମାଳତୀର ଚାଲିଟି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର । ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ଅଣ୍ଡିଆଡ଼ୀ ଝିଅଟାକୁ ଘରେ ରଖିଛି, ଗାଁରେ ଜାତିରେ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ବଡ଼ ଧିକାରିଲେଣି । ଆଉ ଏଣିକି ମହାନ୍ତିଏ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଝିଅଟି ଯେ ଆଜିଯାଏ ବିଭା ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ସେଥିର କାରଣ, ଝିଅ ବିଭା ହୋଇ ଗଲେ ଭାତ ଦି'ଟା ଫୁଟାଫୁଟି କରି ଦେବ କିଏ ? ଆଉ ଏପରି ଗୁଣବନ୍ତୀଟିଏ ବା କାହୁଁ ପାଇବେ ? ମହାନ୍ତିଏ ସକାଳୁ ଉଠି ଦୁଇ ଜଣ ମାଇଁଆ ଚାଉଳ ମାଣରେ ଠିକ କଣ୍ଠରେ ମାପି ଦେଇ ଯାନ୍ତି । ମାଳତୀ ଆପଣା ପେଟରୁ କାଟି ସେଥିରୁ ମୁଠିଏ ଚାଉଳରେ ବାପା ସଞ୍ଜବେଳେ ଝଲବାହୁଡ଼ା ଖାଇବ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସାନ ପୋଡ଼-ପିଠା, ନୋହିଲେ ପଖାଳ ମୁଠିଏ କରି ରଖି ଦେଇଥାଏ । ମହାନ୍ତିଏ ଚାଉଳ ମାପି ଦେବାବେଳେ ଗୋଟିଏ ଖୁବ ସାନ ଶାମୁକାରେ ଲୁଣ ମାପି ଦିଅନ୍ତି । ବାଡ଼ିର କଖାରୁ ଗଛଟିରେ ବର୍ଷକ ତରକାରି ଚଳେ । କଖାରୁ ପାଚିଲେ ମହାନ୍ତିଏ ନିଜେ ଗଛରୁ ପାରି, ଖୋସା ଛଡ଼ାଇ, ଫାଳୁ କାଢ଼ି, ମାଠିଆ ମାଠିଆ ପୂରାଇ କୋଳପ-ଘରେ ରଖି ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେଥିରୁ ବାପ ଝିଅଙ୍କ ପାଇଁ ଠିକ ଦୁଇ ଫଡ଼ କାଢ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ମାଳତୀଟି ବଡ଼ ଦୟାବନ୍ତୀ, ବାପାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଏ । ଏକା ବାପା କିଆଁ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ପାଏ । ଗୋଟିଏ ବିରାଡ଼ି ପିଲା ପୋଷିଛି, ସେଇଟି ତାହାର ନିର୍ଜନ ଘରେ ସଙ୍ଗିନୀ—ସବୁବେଳେ

ଲଞ୍ଜ ଠେକ ମ୍ୟାଉଁ ମ୍ୟାଉଁ କରି ଗୋଡ଼ରେ ଘଷି ହେଉଥାଏ । ମାଳତୀ ସେଟାକୁ ଆପଣା କଂସାରେ ଖୁଆଏ, ପାଖରେ ଶୁଆଏ । ବାପା କଞ୍ଚା ଲଙ୍କାମରିଚ ଭଲ ପାଏ । ଯୋଡ଼ାଏ ଲଙ୍କାମରିଚ ଗଛ ମୂଳିଆ ପଠାଇ କୁଆଡ଼ୁ ଅଣାଇ ମଝି ଅଗଣାରେ ପୋତିଛି । ଖରାଦିନେ ଗାଁ ମଝି ପୋଖରୀରୁ ପାଣି ଆଣି ଗଛ ମୂଳରେ ଢାଳେ । ମାଳତୀ ଉପର ଓଳି ପାଣିପାଇଁ ଯାଇ ପୋଖରୀକୂଳରୁ ମଦରଙ୍ଗା, ସୁନୁସୁନିଆ, ହିଡ଼ମିଚ୍ଛ, କଳମ୍ବ, ପିତା ଶାଗ ଯେଉଁ ଦିନ ଯାହା ହାତରେ ପଡ଼େ, ମୁଠିଏ ତୋଳି ଆଣେ, ଖାଲି ବାପାପାଇଁ ସିଝାସିଝି କରି ରଖେ ।

ମଫସଲ ଗାଁରେ ଯାହାକୁ ଥିଲାବାଲା ଲୋକ କହନ୍ତି, ମାଧ ମହାନ୍ତିଏ ବି ସେହିଭଳିଆ ଜଣେ । ସରବର ଦୁଇ ବାଟିଯାଏ ହାତଚଷ, ଭାଗରେ ବି ବାଟିଏ ଖଣ୍ଡେ ଦେଇଛନ୍ତି । ଛଅଟା ହଳ, ମାଈ ଗୋରୁ ବି ଚାରି ବୋଡ଼ି ସରିକି । ଗାଈ ଦୁହାଁଳ ହେଲେ ଦୁଧପାକ ଗଉଡ଼ କାଟରେ ଘେନିଯାଏ ।

ମହାନ୍ତଙ୍କର ଖରଚ ବୋଇଲେ, ଧାନ ବିକି ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ ଚଳାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଆଉ ପଇସା କଉଡ଼ିର ଖରଚ ନାହିଁ । ବାଡ଼ିରେ ଖଣ୍ଡେ କପା କରିଛନ୍ତି, ବାପ ଝିଅଙ୍କର ଲୁଗାବାଡ଼ିଟା ଚଳିଯାଏ । ବେଜାୟ ଖରଚ ମଧ୍ୟରେ ପିଲାଦିନରୁ ପିକା ଟଣାଟା ଅଭ୍ୟାସ, ଛାଡ଼ିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ରୋଜିନା ଅଧ ସେର ଧାନରେ ଧୂଆଁପତ୍ର ଗୋପିଆ ଦୋକାନ ପାଖରୁ ଆସେ । ସବୁବେଳେ ପିକାଟା ମୁହଁରେ ଲାଗିଥାଏ । ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ମୋଟା ନିଆଁ ବଡ଼ିଆ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ । କୁଆଡ଼କୁ ଗଲେ ବଡ଼ିଆଟି କାଖେଇ ବାହାରନ୍ତି । ମାଳତୀଟା ଏବେ ବଳେଇଲାଣି । ଏଣିକି ବିଭା ନ ଦେଲେ ନୁହେ । ପାଞ୍ଚ ଜାଗାରୁ ଜବାବ ଆସିଲାଣି, ହେଲେ ଦର ପଟୁନାହିଁ । ତିନିଶ ଟଙ୍କାରୁ ଉପରକୁ କେହି ଯିବାକୁ ନାହିଁ । ମହାନ୍ତିଏ ବଡ଼ ସତ୍ୟବାନ୍ ଲୋକ, ଏକା ରା ଧରିଛନ୍ତି, ସାତ ଶହରୁ ପଇସାଏ ବି ଊଣା ହେବ ନାହିଁ । ନ' ବର୍ଷରେ ବଡ଼ ଝିଅଟା ହେଲା ସାତ ଶହ, ପନ୍ଦର ବର୍ଷରେ ଝିଅ-- ଦେଖ ତ, କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦରୀ, କମିତି ପାଇଟିକୁ ଯୋଗା । ଦେଖି ଚାହିଁ ବୁଝି ସମଝି କଥା କହିଲେ ସିନା ହେବ । ଯେଉଁମାନେ ବିଭା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆସନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ଏକା ଜବାବ ।

ମହାନ୍ତିଏ ବୁଝିଲେଣି, ଦୋହଳ ତେହଳ କେହି, ଖୁବ୍ ବୁଢ଼ା ବର ନ ହେଲେ ଦର ପଟିବ ନାହିଁ । କନ୍ୟାପାଇଁ ଏହିପରି ଯୋଗ୍ୟ ବର ସକାଶେ ବାଟ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି ।

ମଧୁପୁର ଗାଁଟା ଗୋପାଳଜୀଉଙ୍କର ଦେବୋତ୍ତର । ମଠଟି ଗାଁ ମଝିରେ । ଆଉ ଆଡ଼େ ବି ଜମିଜମା ଅଛି । ସେ ସବୁ ଜମିର ଖଜଣା, ଫାଉ ଫୌଜିତ, ଶିଷ୍ୟ ସେବକ ସବୁ ସବୁ ରକମରୁ ବର୍ଷକୁ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ସରିକି ଆସୁ । ଏଟା ନିଅଙ୍ଗ ମଠ, ଗୋଟାଏ ମହନ୍ତ ନାରାୟଣ ପାଇଲେ ତାଙ୍କ ଚେଲା ଗାଦିରେ ବସନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ ରଘୁବର ଦାସ ନାରାୟଣ ପାଇବାରୁ ତାଙ୍କ ଚେଲା ଲଛମନ ଦାସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାଦିର ମାଲିକ । ନୂଆ ମହନ୍ତ ଖୁବ୍ ଦାତା, ଦୟାଳୁ । ଆଗ ମହନ୍ତଙ୍କର ସବୁ ଭଲ ଗୁଣ ଅଛି । ଚରିତ୍ରଟି ବି ଖୁବ୍ ଭଲ । ହେଲେ ଟୋକାଳିଆ ବୁଦ୍ଧିଟା ଛାଡ଼ି ନାହିଁ । ଆଗ ପୋଷା ପାରା ଗୋବରା ଟଡ଼େଇ-ଗୁଡ଼ାକ ରହି ଯାଇଛନ୍ତି । ମହନ୍ତ ମଠରେ ଗୋଟାଏ ଆଖଡ଼ା ଜାରି କରିଛନ୍ତି । ସଞ୍ଜ ବାଜିଲା ତ, ଗାଁର ଯେତେ ଭେଣ୍ଡିଆ ପିଲା ରୁଣ୍ଡ । କୃଷ୍ଣଲୀଳା, ରାମଲୀଳା ଯାହା ହୁଏ । ଆଖଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ବଛା ବଛା ଦଶଜଣ ଭେଣ୍ଡିଆ ଅଛନ୍ତି । ରାତି ଛଅ ଦଣ୍ଡ ସରିକି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଠା ଘଣ୍ଟା ବାଜେ, ଆଖଡ଼ା ଭାଙ୍ଗେ । ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ଚାଲିଗଲା ବାଦ ମହନ୍ତ ସେହି ବଛା ସାଙ୍ଗୀ ଦଶ ଜଣଙ୍କୁ ଧରି ମଠ ପଛ ବଗିଚା ମଝିରେ ଥିବା

ପୋଖରି ଘାଟରେ ବସି ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ଭରତାନନ୍ଦ * ମୌଜ କରନ୍ତି, କୋଡ଼ିଏ ମୁଲକର ହାଲଚାଲ କଥା ପଡ଼େ ।

ମହନ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ଗାଁର ଜଜ୍, ମେଜେଷ୍ଟର, ମହାଜନ ସବୁ । ଏ ଗାଁରୁ ଗୋଟାଏ ବୋଲି ମାଲି-ମାମଲା ସରକାରକୁ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତଙ୍କର ଗୋଟିଏ କୋଠଚାକର ଅଛି, ନାମ ବିନୋଦିଆ—ବୟସ ବାଇଶି କି ତେଇଶି । ଦେଖିବାକୁ ବେଶ ଡଉଲ ଡାଉଲ । ବିନୋଦିଆ ମହନ୍ତଙ୍କର ଖାସ ବିଶ୍ୱାସୀ ଚାକର । ମହନ୍ତଙ୍କ ନିଜ କୋଠଘର କଞ୍ଚି, ମଠର ସରଘର, ଗନ୍ତାଘର, କାରବାରି ଘର, ସବୁଘର କଞ୍ଚି ତା ହାତରେ । ଗୋଟାଏ ସରୁ ଲମ୍ବା ଶିକୁଳିରେ ଗୁନ୍ଥା ବେକାଏ କଞ୍ଚି ସବୁବେଳେ ତା' ଅଣ୍ଟାରେ ଝୁଲୁଥାଏ । ସବୁ ବିଷୟରେ ମହନ୍ତଙ୍କର ବିନୋଦିଆ ଉପରେ ଷୋଳପଣି ବିଶ୍ୱାସ । ଯେପରି ମାଲିମାମଲା ହେଉ ବିନୋଦିଆକୁ ନ ଧରିଲେ କେହି ମହନ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବେଗି ବେଗି କାମ ହାସଲ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର, ନଗଦାନ୍ତ ଟଙ୍କା, ଟିପ ତମସୁକ ମହନ୍ତଙ୍କର ନିଜ ତହବିଲ, ସବୁ ସବୁ ରକମରେ ବିନୋଦିଆ ଜିମାରେ ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କା । ନେଇ ବସିଲେ ମାଲିମାମଲାରୁ ବି ଢେର ଢେର ଟଙ୍କା ପାନ୍ତି । ମାତ୍ର ତାହାର ଦରମା ମାସକୁ ପୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଛଡ଼ା ଆଉ ପୋଡ଼ାଏ ପଇସାରେ ବି ହାତ ଦିଏ ନାହିଁ । ଏଣେ ମହନ୍ତଙ୍କର ଯେପରି ଅକାରଣ ପଇସାଏ ନଷ୍ଟ ନ ହେବ ଖୁବ୍ ଜଗିଥାଏ । ପ୍ରଜା ଖାତକ ଉପରେ ହକ ପାଉଣା ପଇସାଏ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ, ମହନ୍ତ ହୁକୁମ କଲେ ବି, ନା । ବିନୋଦିଆ ଘର ହାଟଗାଁ, ମଠରଠାରୁ ଚାରି କୋଶ ଦୂର । ସେ ଗାଁଟା ବି ମହନ୍ତଙ୍କର ଦେବୋତ୍ତର ବାହେଲ । ମା ବାଧିକା ପଡ଼ିଛି ଶୁଣି ବିନୋଦିଆ ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କଠାରୁ ଚାରିଦିନର ଛୁଟି ନେଇ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲା । ଆଜି ସକାଳୁ ଘରୁ ଆସି ଭୁମଟି ହୋଇ ବସିଛି, କାମ ପାଇଟିରେ ମନ ଦେଉ ନାହିଁ । ମହନ୍ତ ପଚାରିଲେ, "କି ରେ ବିନୋଦିଆ, ଇମିତି ହୁଙ୍କାଟା ପରି ବସିଛୁ କିଆଁ ? ଯା ଯା, ଟୋକାଟିଆ ସବୁ ଆସି କାମରେ ଲାଗିଗଲେଣି କି ନା, ଦେଖ ଯା ।"

ବିନୋଦିଆ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ିକ କୁଣ୍ଢେଇ ଧରି ଭେ ଭେ କରି ରଡ଼ି ଛାଡ଼ିଲା, କଥା କହି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତ—ଆରେ କଥା କଣ କହ, ଇମିତିକାଟା କାନ୍ଦୁଛୁ କିଆଁ ?

ବିନୋଦିଆ—ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ଆଉ ଚାକିରି କରିବି ନାହିଁ । ଆମ ଗାଁର ଢେର ଭେଣ୍ଡିଆ ରେଲବାଇରେ କାମ କରି ଢେର ଢେର ଟଙ୍କା ଆଣୁଛନ୍ତି । ମା କହିଲା, ମୁଁ ସେଇପରି କାମ କରି ଟଙ୍କା ଆଣି ବାହା ହେବି । ମା କହିଲା, ସେ ବାଧିକା ପଡ଼ିଲାଣି, ମରିଯିବ—ବୋହୂ ଦେଖିବ ।

ମହନ୍ତ ହୋଃ ହୋଃ ହୋଃ—ଏଇ କଥା ! ଆଚ୍ଛା ମୁଁ ବାହା କରେଇ ଦେବି । ଖୁବ୍ ଭଲ କନ୍ୟାଟିଏ ବାହା କରେଇ ଦେଲେ ତ ହେଲା ?

ବିନୋ .ଆ - ଆମ ଜାତିରେ କନ୍ୟାସୁନା ଢେର ଟଙ୍କା ପଡ଼େ, ମୁଁ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଆଣିବି ?

ମହନ୍ତ—ଆରେ ବାପୁ ! ତୁ ତ ବାହା ହେବୁ ଗଲା, ଟଙ୍କାରେ କଣ ଅଛି ? ଆଚ୍ଛା ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ, ମୁଁ ଦେବି ।

* ଗଞ୍ଜାଇ—ଖପା ।

ବିନୋଦିଆ ଭାର ଚୂଡ଼ିଟାଏ ହୋଇ ଆପଣା କାମରେ ଲାଗିଗଲା ।

ପଦ୍ମ ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ବିଧବା—ଘରକୁ ଏକୁଟିଆ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଝିଅ ଥିଲା, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷହେଲା ବଡ଼ ହୋଇ ଯାଇ ଶାଶୁଘରେ ଅଛି । ଗାଁ ମଝିରେ ଘର । ହେଲେ ତାର ବଡ଼ ସୁଖ, ଘରେ ଏକୁଟିଆ ଥାଏ, କାହାରିକୁ ଡରେ ନାହିଁ । ଗାଁ ଗୋଟାକ ଖଟେ । ମାଇକିନିଆମାନଙ୍କ ନଖ କାଟେ, ଗୋଡ଼ରେ ଅଳତା ଲଗାଇ ଦିଏ । ପଦ୍ମର ବୁଦ୍ଧି ଖୁବ ଟାଣ, ପୁଣି ପାଞ୍ଚ ମାଇକିନିଆଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗରସ ଥିବାରୁ ସେ ଭାରି ପଟୁ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସାକୁଲ ସାକୁଲ କରି ଗାଁ ଗୋଟାକ ମାଇକିନିଆଙ୍କୁ ପଟେଇରଖିଛି । ତାକୁ ସମସ୍ତେ ଭଲ ପାନ୍ତି । ଆଉ କଥା ଯାହା ହେଉ, ତାର ମନ୍ଦ ଆଚରଣ ବୋଲି କେହି କେବେ ପଦେ ବୋଲି କହି ନାହିଁ ।

ଆଜିକି କେତେ ଦିନ ହେଲା ସଞ୍ଜ ସକାଳ ସବୁ-ବେଳେ ମଠକୁ ଯା ଆସ କରୁଥିବାର ଦେଖା ଯାଉଛି । ମାଧ ମହାନ୍ତ ଘରେ ନ ଥିବାବେଳେ ପଦ୍ମ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ପଶିଯାଏ । ମହାନ୍ତଙ୍କ ଘର ଭିତରେ କେହି ଯେମନ୍ତ ତାକୁ ଚାହିଁ ବସିଥାଏ. କବାଟରେ ହାତ ମାରିବାକ୍ଷଣି ଉଦୁଆଁ ହୋଇଯାଏ ।

ପଦ୍ମ ମାଳତୀକୁ କୁଣ୍ଢେଇ ପକାଇ "ମା ରେ-ସୁନା ରେ—ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ରେ—ମୋ ଝିଅଖଣ୍ଡ ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବା ଦିନରୁ ଅନ୍ଧୁଣୀ ହୋଇ ବସିଥିଲି ରେ—ଦାଣ୍ଡ ଘାଟରେ ତତେ ଦେଖି ନେସ ପଡ଼ସ କରୁଥିଲି ରେ । ଗାଁରୁ ଶୁଣିଲି, ତୁ କୁଆଡ଼େ ବାହା ହୋଇ ଯାଉଛୁ, ତତେ ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ଅଇଲି ରେ ।" ମାଳତୀ ହାତରେ ମୁଠାଏ ଅଟ୍ଟ ମହାପ୍ରସାଦ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ କହିଲା, "ଆଜି ଠାରୁ ତୁ ମୋ ଝିଅ, ମୁଁ ତୋ ମା ।"

ମାଳତୀ ଆଦର କଥା, ସ୍ନେହ କଥା, କଅଁଳ କଥା ପଦେ ହେଲେ କେବେ ଶୁଣି ନାହିଁ । ଏତେ ସ୍ନେହ କଥା ଶୁଣି ସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ପଦ୍ମକୁ କୁଣ୍ଢେଇ ପକାଇ ଭେ ଭେ ରଡ଼ ଛାଡ଼ୁଛି । ଫେଣ୍ଡକ ବାନ୍ଦ ଧକେଇ ଧକେଇ କହିଲା, "ମା, ମୁଁ ଆଉ କିଛି ମାଗୁ ନାହିଁ, ତୁ ବେଳେ ବେଳେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିବୁ, ପଦେ ପଦେ କଥା କହି ଯାଉଥିବୁ । ବାପା କେବେ ହେଲେ ମତେ ପଦେ ଭଲ କଥା କହେ ନାହିଁ, ଟିକିଏ କଥାରେ ତୁଚ୍ଛା ରାଗି ଯାଇ, 'ଦୂର ଦୂର ! ପୋଡ଼ାମୁହିଁ, ବେଳଏ ବେଳଏ ଠାକୁଥିବୁ ବସିଥିବୁ' ଏମିତି ଗାଳି ଦିଏ । କାଲି ଢେର ଗାଳି ଦେଲା, ଧୂଆଁପତ୍ର କିଣିବା ଲାଗି ଧାନ କାଢ଼ି ଦେଲା ନାହିଁ, ଖଳାରେ ଯେ ଅଗାଡ଼ି ଜମା ହୋଇଛି ତାକୁ ପାଛୁଡ଼ି ଧାନ କାଢ଼ି ଧୂଆଁପତ୍ର ଦୋକାନରୁ ଆଣିବାକୁ କହି ଯାଇଥିଲା । ଅଗାଡ଼ି ତିନି ଥର ପାଛୁଡ଼ିଲିଣି, କାଲି ଢେର ପାଛୁଡ଼ିଲି, ମୁଠାଏ ବି ଧାନ ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ବାପା ଆସି ଢେର ଗାଳିଦେଲା ।" ଏଇ କଥା କହି ସାରି ମାଳତୀ ଧକେଇ ଧକେଇ ଢେର କାନ୍ଦିଲା ।

ପଦ୍ମ ମୁହଁ ପୋଛି ଦେଇ କହିଲା, " ମା, ଆଉ କାନ୍ଦ ନା, ଗୋପାଳଜୀ ମହାପ୍ରଭୁ ତତେ ରାଣୀ କରିବେ । ମୁଁ ରୋଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ତୋ କଥା ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଜଣାଉଛି । ତୁ ଦେଖୁ ନାହୁଁ, ମୁଁ ଏବେ ମଠକୁ ଏତେ ଯା—ଆସ କରୁଛି କିଆଁ ? ତୁଚ୍ଛା ତୋ ଲାଗି ।"

ମାଳତୀର ବିଭା ଲାଗି ମହାନ୍ତେ ଏବେ ଅଥୟ ହେଲେଣି । ଏଡ଼େ ଝିଅଟାକୁ ଘରେ ରଖିଛି, ସମସ୍ତେ ଛି ଛି କରୁଛନ୍ତି । ଢେର ଜାଗାରୁ ବାଟନ ଆସିଲାଣି । ହେଲେ ଦର ପଟୁ ନାହିଁ । ମହାନ୍ତେ ମନରେ ବିଚାର କଲେ, ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ଝିଅଟା ତ ଅତି ନିକୁଞ୍ଚରେ ପାଞ୍ଚ ଛ ଶହ ଟଙ୍କା ଖାଇ ଗଲାଣି, ତିନି ଶହ ଟଙ୍କାରେ ଦେଲେ ଲାଭ ଥାଉ, ମୂଳରୁ

ଘୋକ୍ ଚୋକ୍ ହି ତିନି ଶହ ଟଙ୍କା ଲୋକସାନ ! ମନରେ ସ୍ଥିର କଲେ, ସାତ ଶହ ଟଙ୍କାରୁ ଊଣା କନ୍ୟାସୁନା ହେଲେ ଝିଅକୁ ଛାଡ଼ିବେ ନାହିଁ, ଝିଅ ପଛକେ ବରବୁଢ଼ୀ ହୋଇ ଘରେ ବସିଥାଉ । ଘର କାମ ପାଇଟିପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଆସିଲେ ଖାଆନ୍ତା, ନୋହିଲା ଏଇଟା ଖାଇଲା । ଲୋକେ ନିନ୍ଦା କରୁଛନ୍ତି, କରନ୍ତୁ, ଲୋକ କଥାରେ କଣ ଅଛି ? ସେଥିଲାଗି କଣ ଏତେ ଟଙ୍କା ଲୋକସାନ ସହିବ ?

ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଏବେ ଦିନ ରାତି ଚିନ୍ତା । କେବେ ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ଘରେ ପଶିବ । ଦିନେ ତାଙ୍କ ମନ ଡାକିଲା, ମାଳତୀ ମୁହଁଟା ଟିକିଏ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲେ କନ୍ୟାସୁନା ବାଢ଼ି ବଢ଼ିବ ପରା । ପାଟି କରି ଡାକିଲେ, 'ଆଲୋ ମାଳତୀ । ଶୁଣ ଶୁଣ, ଏହି ନେ ମାଣେ ଧାନ, ଗୋପୀ ସାଉ ଦୋକାନରୁ ହଳଦୀ ତେଲ କିଣି ଆଣ । ହଳଦୀ ବାଟି ରଖିଥିବୁ, ଅଳ୍ପ ବୁନ୍ଦାଏ ତେଲ ମିଶାଇ ଦେବୁ, ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲା-ବେଳେ ସେହି ହଳଦୀ ଟିକିଏ ମୁହଁରେ ମାରି ଦେଇ ବାହାରିବୁ । କେହି ବାହା ବାତନିଆ ଆସିଲେ ମୁହଁରେ ଟିକିଏ ବେଶି କରି ହଳଦୀ ବୋଳି ହେବୁ । ବୁଝି ଖବରଦାର ! ଆଇତି ସାଇତି ଖରଚ କରିବୁ, ଏଇ ହଳଦୀ ତେଲ ଯେମନ୍ତ ପୂରା ମାସେ ଯାଏ ।"

ମାଳତୀ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଦେଇ ବାପା କଥା ସବୁ ଶୁଣିଲା—କଣ ତା ମନକୁ ଆସିଲା, ଘର ଭିତରେ ଅନ୍ଧାର କୋଣିଆ ବସି ମା ! ମା ! କହି ଢେର ବେଳ-ଯାଏ କାନ୍ଦିଲା । ମାଳତୀ ଢେର ଥର ଏହିପରି ବସି କାନ୍ଦେ, ଆପେ ତୁନି ହୁଏ ।

ସକାଳ ଓଳି ଦିନ ଘଡ଼ିକ ବେଳେ ମହାନ୍ତିଏ ଆଗ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପିକା ବଳୁଛନ୍ତି, ବିଲ କାମ ଦେଖିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଟିକିଏ ଆଡ଼େଇ ଅନାଇ ଦେଲେ, ଯୋଡ଼ିଏ ବାଟୋଇ ବୁଢ଼ା ବେଢ଼ା ଉପରକୁ ଉଠୁଛନ୍ତି । ବାଟୋଇମାନେ ଧୋବଧାବଳିଆ ଭଲଲୋକ ପରି ଦିଶିଲେ । ମହାନ୍ତିଏ ମନରେ କଲେ, କେଜାଣି ଧୂଆଁପତ୍ର ମାଗିବେ ପରା ? ପାଖରେ ଟିକିଏ ଧୂଆଁପତ୍ର ପଡ଼ିଥିଲା, ଚଞ୍ଚଳ ଅଣ୍ଟାରେ ଖୋସିଦେଲେ ।

ଆଗ ବାଟୋଇ—ଆହେ ! ଏଇଟା କଣ ମାଧ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଘର ?

ମହାନ୍ତିଏ—କିଁଆ ? କଣ ବୋଲି ଯାଉନ୍ତୁ ।

ବାଟୋଇ—ଆମ୍ଭେମାନେ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆସିଛୁଁ—ଆପଣ କଣ ମାଧ ମହାନ୍ତିଏ ?

ମହାନ୍ତିଏ - ଆସିବାହେଉ, ବସିବା ହେଉ । ଚଞ୍ଚଳ ଘର ଭିତରୁ ଆଣି ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପଲଣ ତାଟ ପାରିଦେଲେ । ବାଟୋଇମାନେ ବସିବାରୁ ମହାନ୍ତିଏ ଏକାବେଳକେ କଥା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ । ବୁଝିବାହେଲେ, ଢେର ଢେର ଆଉ ଢେର ଢେର ଲୋକ ଅଇଲେ - ଗଲେ, କଥା ପଟିଲା ନାହିଁ । ବୁଝିବା ହେଲେ—ଏଁ—ବୁଝିବା ହେଲେ—ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଆଗେ କନ୍ୟାଟି ଦେଖନ୍ତୁ, ମନ ମାନେ, ପଛକେ ଦେବା ନେବା କଥା । ଆଲୋ ମାଳତୀ ! ଏହି ଭଲଲୋକ ଆସିଛନ୍ତି, ଅଗଣାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଯା ତ । ଆଲୋ, ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି - ଏଁ, ବୁଝିଲୁଟିକି ?

ଭଲଲୋକେ—ନାହିଁ ନାହିଁ ମହାନ୍ତିଏ, ଦେଖିବା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ—ତୁମ କନ୍ୟାର ରୂପ ଗୁଣ କଥା ଭଲ ଜଣା ଅଛି । ସେଇଥିଲାଗି କୁଆଡ଼େ ନ ଯାଇ ସଳଖେ ସଳଖେ ତୁମ ଦୁଆରକୁ ଅଇଲୁଁ ପରା !

ମହାନ୍ତିଏ—ତେବେ ଗୁଡ଼ାଏ ବକର ବକର ହେଲେ କଣ ହେବ, ଆମର ତ ସାଫ ଏକା କଥା । ଗୋଟିଏ ସା—ବୁଝନ୍ତୁ, କନ୍ୟାସୁନା ଠିକ୍ ସାତଶହ ଟଙ୍କା । ପଇସାଏ, ଅଧଲାଏ, ଛଦାମ ବି ଊଣା ନୁହେଁ ।

ଭଲଲୋକେ—ଅନ୍ୟାୟଟା କଣ କହିଲେ ? କନ୍ୟା ରୂପ ଗୁଣକୁ ଅନାଇଲେ ଠିକ୍ ଦରଦାମ ହୋଇଛି । ଅମ ଜମିଦାର ବି କହିଥିଲେ, ଆପଣ ବିଚାର କରି ଯାହା କହିବେ, ସେଥିରୁ ସେ ବାହାର ହେବେ ନାହିଁ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତ—ଏଁ—ଏଁ ବର କଣ ଜମିଦାର ? କେଉଁଠି ତାଙ୍କ ଜମିଦାରି ?

ଭଲଲୋକ—ବରଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିନୋଦବିହାରି ଗନ୍ଧାଧରସିଂହ । ତାଙ୍କ ଘର ମିଛୁପୁର, ଜମିଦାରି ତାଲୁକେ ଆକାଶପୁର ।

ମାଧ ମହାନ୍ତ—ଦଣ୍ଡେଯାଏଁ ଗୁମ ମାରି ବସି ବିଚାର କଲେ—ହାୟ ହାୟ ! ଏ ବରଟା ବଡ଼ଲୋକ, ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଧରିଥିଲେ ଦେଇ ପକାଇଥାନ୍ତା । କାହିଁକି ହଜାରେ ଡାକଦେଲି ନାହିଁ ? ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କହିଲେ—ଆମ ଜାତିଆଣ ବେଭାରଟା ତ ଜାଣନ୍ତି, ବିଭାଲଗୁଣ୍ଡି ଉଣା ପକ୍ଷ ତିନିଶ ଟଙ୍କା । ଆପଣ ତ ବିବେକୀ ଲୋକ, ଜାଣନ୍ତି । ଏଇଟା ବର ପିଠିରୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ।

"ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ, ଏ କଥାଟା କଣ କହିବାକୁ ହେବ ? ସେଇଟା ତ ବର ପିଠିରୁ ଦେଣ ।"

ମାଧ ମହାନ୍ତ—କଥା ଛିଡ଼େଇ ରଖିବା ଭଲ । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, କନ୍ୟାସୁନା ଆଉ ବିଭାଲଗୁଣ୍ଡି ଦୁଇ ପଦକୁ ହେଲା ହଜାରେ ବର ଯିମିତି ପଦାଇବେ, ଆଗେ ଟଙ୍କା ଗଣିଦେବେ, ପଛକେ ବାଟବରଣ ହେବ । କଥାଟା ଭଲ କରି ମନରେ ରଖିଥିବେ ।

ଭଲଲୋକ—ଏଇଟା ତ ମାମଲତ କଥା, ସଂସାର ବିଧି ଆପଣଙ୍କୁ କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଦଶ ଜାଗାରେ ଏହିପରି ହେଉଛି, ଆଜି କଣ ନୂଆ ଗୋଟାଏ କଥା ହେବ ?

ମାଧ ମହାନ୍ତ—ଠିକ୍ ଠିକ୍, ଆପଣ ବିବେକୀ ଲୋକ, ମାମଲତକାରି, ଆପଣଙ୍କୁ ବଳି ମାମଲତକାରି ଆଉ କିଏ ଅଛି ? ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା—ବିଭାଘର ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ହେବ, ଗୋଟା କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଚଞ୍ଚଳ ଲୋଡ଼ା । ଏଁ ଏଁ—ଆପଣଙ୍କୁ କଣ କହିବି—ଏଁ—ଏଁ ।

ମହାନ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକଥା ମୁହଁରେ ଅଛି, ଭଲଲୋକ ଅଣ୍ଟାରୁ କାଢ଼ି ଅଗଣା ଅପୋଷ୍ଟ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ଝଣ କରି ମହାନ୍ତଙ୍କ ଆଗକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ଏଁ—ଏଁ କହି ମହାନ୍ତଏ ଚଞ୍ଚଳ ଦୁଇ ହାତରେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟାଇ ପକାଇଲେ, ଲୁଗା ଭିତରେ ଏକ ଦୁଇ କରି ଗଣିଗଲେ କୋଡ଼ିଏ ପାଞ୍ଚ । ଆନନ୍ଦଟା ମନରେ ସମ୍ଭାଳ ହେଉ ନାହିଁ । ମନରେ କଲେ, ଏତେଦିନେ କପାଳ ଫିଟିଲା । ଏଣୁତେଣୁ ପାଞ୍ଚ କଥା ଉତ୍ତାରେ ଏକାବେଳକେ ବିଭାଦିନ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । ଆସନ୍ତା ମକର ସତରଦିନ, ଶୁକ୍ରବାର, ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ ।

ଭଲଲୋକ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, କବାଟ ତଳ ଫାଙ୍କ ଭିତରକୁ ଯୋଡ଼ିଏ ପାଦ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିଛି । ପାଦ ଯୋଡ଼କର ଉପରେ ପାପୁଲି ଏବଂ ଚମ୍ପାକଢ଼ି ପରି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଦଶଟି ଆଙ୍ଗୁଳି ଦିଶୁଛି ।

ଭଲଲୋକ ଟିକିଏ ବଡ଼ ପାଟି କରି କହିଲେ—ବୁଝିବା ହେଲେ ମହାନ୍ତଏ, ଆମେ ତ କନ୍ୟା ରୂପ ଗୁଣ କଥା ସବୁ ବୁଝିଗଲୁଁ, ଗାଁରେ ଯାଇ କହିବୁଁ । ଆପଣ ତ ବରଙ୍କ କଥା କିଛି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ? ଆମର କହିଦେବା ଉଚିତ ହେଉଛି । ବରଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ବିଭା ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଛନ୍ତି, ଏଇଟା ହେବ ତେହଲା ବିଭା । ବରଙ୍କ ବୟସ ଏହି ମାଘରେ ପଞ୍ଚଷଠି ପଶିବ ।

ଭଲଲୋକେ କବାଟ ପଛରୁ ଫଁ କରି ଗୋଟିଏ ନିଶ୍ବାସ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ—ପାଦଯୋଡ଼କ ଆଉ ଦିଶିଲା ନାହିଁ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତିଏ କହିଲେ, ଏତେ କଥା କିଏ ପଚାରୁଛି ହେ ? ପୁରୁଷ ପୁଅର ବୟସ କଣ ଧରାଯାଏ ଭିତରେ ? ଅଶୀ ବର୍ଷର ପୁରୁଷ ବି ବିଭା ହୋଇ ପାରେ । ମୂଳ କଥାଟା ବୋଲନ୍ତୁ—ମୁଁ ଏବେ ଆପଣଙ୍କ କଥାରେ ଖାତିରଜମା ହୋଇ ରହିଲିଟି ?

ମଧ୍ୟସ୍ଥ – ମହାନ୍ତିଏ, ଆପଣ ଏଡ଼େ ମାମଲତକାର ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ଲୋକ ହୋଇ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଅଖାଡ଼ୁଆ କଥା ବୋଲି ବସିଲେଣି ? ଆମ ଜମିଦାର ଘରେ କଣ ଜାଗା ନ ଥିଲା ଯେ, ତୁମ ଆଗରେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାଏ ଓଜାଡ଼ି ଦେଇଗଲି ?

ମହାନ୍ତିଏ ଟିକିଏ ସଙ୍କପଟି ଯାଇ କହିଲେ,"ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ କହୁଥିଲି କଣ କି, ବିଭାଦିନ ଟିକିଏ ଚଞ୍ଚଳ ବରଙ୍କୁ ଅନୁକୂଳ କରାଇ ଦେବେ, ଯେମନ୍ତ ଠିକ ଲଗ୍ନ ବେଳେ ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିବ ।"

ଭଲଲୋକ ଦୁହେଁ ଘରି ଭକ୍ତିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଚାଲିଗଲେ ।

ଆଜି ମାଲତୀର ଆଦର ଦେଖେ କିଏ ! ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ହେଲେ 'ଆ ରେ ମା, ଯା ରେ ମା,' କହି ମହାନ୍ତିଏ ଦଶଥର ଝିଅକୁ ଆଦର କରି ଡାକୁଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଷୋଳପଣି ବିଶ୍ୱାସ, ପୂରା ହଜାରେ ଟଙ୍କା ତାଙ୍କ ଘରେ ପଶିବ । ମହାନ୍ତିଏ ଯେତେ ଆଦର କରି ଡାକୁଛନ୍ତି, ମାଲତୀ ମନରେ ସେତେ କୋହ ଉଠୁଛି । ମହାନ୍ତିଏ ଖୁବ ମନଫୁଲଣାରେ ଖଣ୍ଡେ ସାନ ଅଖା, ଡାମ୍ଫଣ ଛଣିସୂତା ଦେଇ ବଳକୁ ବାହାରିଲେ । ହାଡ଼ ଉପରେ ବସି ମୂଲିଆମାନଙ୍କ କାମ ତନଖି କରିବେ, ଆଉ ଟଙ୍କାରଖା ମୁଣିଟିଏ ସିଲେଇବେ ।

ଆଜି ମାଲତୀର ଆଉ ଘର ପାଇଟିରେ ମନ ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କଳ ଦେଇ କବାଟମୂଳରେ ତୁନି ହୋଇ ବସି କାନ୍ଦୁଛି । କବାଟ ବାହାରୁ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ ଶବ୍ଦ ହେଲା, ହାତ ବାଡ଼ି କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଲା । ପଦ୍ମ ସିମିତି ଘର ଭିତରେ ପା ଦେଇଛି, ମାଲତୀ ତା ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଧରି ଡାକ ପାରୁଛି, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅଥୟ ହୋଇଗଲାଣି । ପଦ୍ମ ତାକୁ ଯେତେ ତୁନି କରାଉଛି, ଶୁଣୁଛି କିଏ ?

ହାମଦରଦୀ ଲୋକ ପାଖରେ କାନ୍ଦି ମନକଥା କହିଲେ ମନକଷ୍ଟ ଟିକିଏ ଊଣା ପଡ଼େ । ମାଲତୀ ସିମିତି ଟିକିଏ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିଛି, ପଦ୍ମ କହିଲା, "ଆରେ ବାୟାଣି ! କଥା ନ ବୁଝି କାହିଁ ଡାକ ପାରୁଛୁ ? ଆଜି ଭଲଲୋକ ଆସିବା—ଯେ ସବୁ କଥା ହେଲା, ମୁଁ ସବୁ ଜାଣେ । ସେ ସବୁ କଥା ଗୋଡ଼ରେ ଘଷି ଦେ ମ, ସବୁ ମିଛ, ତୁଚ୍ଛା ମିଛ । ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି, ଶୁଣି ଯା । ଆଜିକି ସାତ ଦିନ ହେଲା, ମୁଁ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଖରେ ତୋ ଲାଗି ଅଧା ପଡ଼ିଥିଲି । ମହନ୍ତ ପୂଜା କରୁଥିଲେ, କାଲି ଅଧରାତିରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖରୁ ବର ମିଳିଲା । ମହାପ୍ରଭୁ ମହନ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ କହିଲେ, 'ତୁ ମଠ ସରଘରିଆ ବିନୋଦକୁ ବିଭା ହେବୁ ।'' ପୃଥିବୀ ଟଳିଯିବ, ଠାକୁରଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନ୍ୟଥା ହେବ ନାହିଁ । ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଥା ।"

ଆଁ—ଆଁ କହି ମାଲତୀ ପଦ୍ମ ମୁହଁକୁ କଟାଣଟି ପରି ଅନାଇଛି, ତା ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି କହିଲା, "ମା, ଜାଣିଥା—ସେ ବର ଆସିଲେ ମୁଁ ଦଉଡ଼ି ଦେବି ।"

"ମା ! ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ମୋ ଆତ୍ମାଟା କମିତିକା ଧାଣ୍ଡି ହେଉଛି, ଥରେ ମାଧୀ ଅପାକୁ ଦେଖନ୍ତି ।"

ପଦ୍ମ—ତୋ ବାପାକୁ କହ, ସେ ଡାକି ଆଣନ୍ତୁ ।

ମାଲତୀ—ଡାକି ଆଣିବେ ହଁ ! ସେ ଓଷା ବରତ କରିବ ବୋଲି ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା ମାଗି ପଠାଇଥିଲା,ସେ ମାଗି ଆସିଥିଲା ଦୂର ଦୂର କରି ବାପା ତାକୁ ତଡ଼ିଦେଲା ।

ଆଜ ଥରେ ବାପା ବାଧିକ ପଡ଼ିଥିଲା, ଅପା ଦେଖିବାକୁ କହି ପଠାଇଲା । ବାପା କହିଲା, "ମୋର ଜରଗୁଡ଼ ଯାତ୍ର ନାହିଁ, ସେ ଦେଖିବ କଣ ? ଆରେ ରେ ଆସିବ ତ, ଆଠ ଦଶ ଦିନଯାଏ ଦରୁ ବାହାରିବ ନାହିଁ, ବସି ବସି ଭୁଲ୍ଲାଟାରେ ପେଟେପେଟେ ଠୁଙ୍କିବ ।" ମା ! ମୋ ଅପାଟି ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ଅଛୁ । କୁଟୁମ୍ବଦାଣିଆ ଘର, ଛୁଆପିଲା ଫଲେ, ସବୁ ଛୁଆଙ୍କର ଗୁହକନା ମୁତକନା କାଚିବ, ଘରର ସବୁ ଫକୁଡ଼ ବାସନ ମାଜିବ । ବାଧିକାରେ ଛ ଦିନ ନ ଦିନ ପଡ଼ିଥିଲେ ବି ତା ମୁହଁରେ ଟୋପାଏ କେହି ପାଣି ଦେବାକୁ ନାହିଁ । ଆହା ! ସେଇଟା କମିତି ଶୁଖିଲାଟା ହୋଇଗଲାଣି,ଆଉ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖିପାରିବି ନାହିଁ ।

ମାଲତୀ ଅପାପାଇଁ ଢେର କାନ୍ଦିଲା । ପଦ୍ମ ତାକୁ ଭୁଳା କରାଇ କହିଲା, "ଆଚ୍ଛା ଆଚ୍ଛା, ମାଧୀ ସାଙ୍ଗରେ ତୋର ଭେଟ କରାଇ ଦେବି ।"

ମହାନ୍ତଙ୍କ ବାହୁଡ଼ା ବେଳ ହେଲା ଜାଣି ପଦ୍ମ ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲିଗଲା ।

ଦିନ ଦୁଇପହରିଆ, ଖିଆପିଆ ବେଳ ଟିକିଏ ଗଡ଼ି ଯାଇଛି, ପଦ୍ମ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କବାଟରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ ଚାପୁଡ଼ା ମାରି ଡାକୁଛି—"ଏ ସାନ୍ତେ - ଏ ମହାନ୍ତ ସାନ୍ତେ । ଘରେ ଅଛନ୍ତି ? ଏ ମାଧୀ ବାପା ! ଘରେ ଅଛନ୍ତି ? କବାଟ ଫିଟାନ୍ତୁ ।"

ପଦ୍ମ ସେଇକନା ଉପରଓଳି ଆସି କବାଟରେ ଟିକିଏ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ ଟିପ ମାରିଦେଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ କବାଟ ଉଦୁଆଁ ହୋଇଯାଏ । ଅଜ ଏତେ ପାଟି କରୁଛି, କବାଟ ଫିଟୁ ନାହିଁ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତଏ ଏଇଲାଗେ ଘଞ୍ଚ ଗୃହଟା ପାରି ମଲାଣିପିଆଁ ଛଣି ତାଗପାଇଁ ବସି ବାଟିଆ କାଟୁଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତଏ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ଲୋକ - ତାଙ୍କର ମୂଳିଆ-ପାନିଆ ଢେର, ହେଲେ ଆପେ ବାଟିଆ କାଟନ୍ତି । ମୂଳିଆ ହାତକୁ ଦେଲେ କାଳେ ନେଖାଏ ଛଣି ଅଣ୍ଟିରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେବ, ସେଥିଲାଗି କାହାରି ହାତକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ଛପକରି ମୁଣ୍ଡିଆଟାଏ ମାରି ଦେଇ ବସିପଡ଼ି କହିଲା, "ଏ ସାନ୍ତେ ! ଗାଁଯାକ ଚହଳ ପଡ଼ିଛି, ସାନ ଝିଅ ମାଲତୀର ବାହାଘର—କାହିଁ, ମତେ ଖବର ଦେଇ ନାହିଁ ? ଦରଲପା, ଚୁଳି ଦିଆ, ଝୋଟିଦିଆ ଟାଁଯାକ ସବୁ ମୁଁ କରେଁ । ହେଉ ହେଉ, କାଲି ସକାଳେ ଆସି କରି ଦେଇଯିବି ।"

ମହାନ୍ତଏ ସେହିପରି ବାଟିଆ କାଟୁ କାଟୁ କହିଲେ, "ନାହିଁ ନାହିଁ,କଣ କେତେ ବା ଚୁଳିଦିଆ, ଝିଅଟା ଆପେ କରି ଦେଉଇବ ଯେ । ତୋର ଆସିବା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।"

ପଦ୍ମ ସେ କଥା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି କଥା କହି ଯାଉଛି—"ଏ ସାନ୍ତ ! ଗାଁଯାକ ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କର ବଡ଼ କପାଳ, ଭଲ ମନମାଫିକେ ବନ୍ଧୁଟିଏ ପାଇଗଲେ । ଏଣେ ଜମିଦାରୀ—ଘରେ ଟଙ୍କା ସୁନା ଭରତି, ମରେଇକୁ ମରେଇ ଧାନ ବସିଛି, ଦଶ ବାଟି ଚାଷ । ଆପଣ ଉଚ୍ଛୁଣିକା କଣ ପାଇବେ କି ! ଜୁଆଇଁଟି ଯେମନ୍ତ ଦେବା ନେବାକୁ ଖଣ୍ଡି । ଆପଣ ଝିଅକୁ ସଜାଇ ଦେଲେ ବାଟଖରଚ ବୋଲି କଣ ଦଶ ପାଞ୍ଚଶହ ବାନ୍ଧି ନ ଆଣିବେ ?"

ମହାନ୍ତଏ ବାଟିଆଟା ଥୋଇ ଦେଇ ହସି ହସି ପଚାରିଲେ, "ସତ ନା ଲୋ ପଦ୍ମ, ସତ ନା ?"

ପଦ୍ମ—ସବୁବେଳେ ଗାଁ ଲୋକେ ଦେଖି ଆସି କହୁଛନ୍ତି ପରା ? ବାହାଘର କଥା ସେଠି ଧୂମ୍ ପଡ଼ିଛି, କନ୍ୟାସୁନା ଟଙ୍କା ପରା ଗଣାଚୋଖା ହୋଇ ଥୁଆ

ହୋଇଗଲଣି । ଏଡ଼େ ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁପଣ – ଅପଣଙ୍କର ନାମ ଚର୍ଚ୍ଚା ନାହିଁ ।

ମହାନ୍ତ୍ରଏ—ଏ ପଘା ! କାଲି ଗାଡରୁ ଭୁ ଲଗିଯା— କାଲି ସକାଳେ ଭୁ ଖାଇ ପିଇ ଆସି ଘର ଲିପା ପୋଛା କରିଦିଅ। ଟଙ୍କା ନବାଇ ଦେ ।

ପଘ—ଏ ସାନ୍ତେ ! ଭୁନ୍ତ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଘରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଦେଇ ଆସିବ ନା ?

ମହାନ୍ତ୍ରଏ—ନା—ନା—ନା—ନା, ସେ ପାଜିଙ୍କ ମୁହଁ ପୋଡ଼ ଦେ । ଯେ ଅସିବ, ଆଗେ କହ ବହିବ ଖାଇବାକୁ ଦେ, ପିଠା ଖଜା ଦେ । କିଁ୍ୟା ରେ ବାବୁ ! ମୁଁ ଝିଅକୁ ଖୁଆଇ ପିଆଇ ବଢ଼ାଇଛି, ଯେ କନ୍ୟାସୁନା ଯୋଡ଼ାଏ ଠଙ୍କା ମିଳିବ, ମୁଁ ନେବ, ଭୁମକୁ ଖୁଆଇବ କିଁ୍ୟା ?

ପଘ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଘରୁ ବାହାରି ଗାଁରେ ଯେତେ ବଳରାମଗୋଷ୍ଠୀ ଘର ଅଛି, ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲିଲା ।

ଗାଁଟା ଖୁବ୍ ବଡ଼, ଶକଡ଼ା ଘର, ସେଥିରୁ ଅଧାଅଧି ବଳରାମଗୋଷ୍ଠୀ । ମହାନ୍ତଙ୍କ କହିଥିବା କଥା ପଘ ଜଣ ଜଣ କରି ଭୁନ ଭୁନ ସବୁ କହିଲା । ଆହୁରି ବ କଛି ଲଗେଇ ଦେଇ କହିଲା—ମହାନ୍ତ କହିଛି, ଝିଅ ବାହାଘରେ ଦିନ ଜାତି ଲୋକ ଯେ ତା ଦାଣ୍ଡ ଆଗ ଦେଇ ଗୃଲିଯିବ, ସମସ୍ତଙ୍କ ପିଠିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଯୋଡାଏ ପାଣ୍ଡୋଇ ବାଡ଼େଇବ । ମୂଲିଆ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଣ୍ଡୋଇ ଧରି ବସିଥିବେ ।

ଜାତଭାଇ ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ନିଆଁବାଣ ହୋଇ ଗଲେଣି । କଥାଟା ସତ କି ମିଛ, କେହି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ । ବଡ଼ଝିଅ ମାଧୀ ବାହାଘରବେଳେ ମାଧ ମହାନ୍ତ ଜାତଭାଇଙ୍କୁ ସଙ୍ଖୁଳି ନାହିଁ, ବଡ଼ ହେଟାଦର କରିଛି, ସେହି ରାଗଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଥିଲା । ସମସ୍ତେ କମ୍ପୁଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ହାବୁଡ଼ରେ ପାଇଲେ ଦେଖାଇଦେବେ ।

ପଘ ବାହାରି ଗଲା ବାଦେ ମାଧ ମହାନ୍ତ୍ରଏ ଝିଅକୁ କହିଲେ, "ଆଲୋ ମାଳତୀ ! କାଲି ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ଆସିଲେ ତା ହାତରେ ଘରଦ୍ୱାର ଲିପାପୋଛା କରାଇ ନେବୁ । ଅନା, ଏହି ଯେ କାନ୍ଥ ଫାଟି ପଡ଼ିଛି, ତା ହାତରେ କାଦୁଅ ଛଟାଇ ନେବୁ । ଶୁଣ, ଖବରଦାର ! ସକାଳୁ ତାକୁ ପାଇଟିରେ ଲଗାଇବୁ ନାହିଁ । ଗାଧୁଆବେଳ ହେଲ ତ ଟାଧୋଇ ପଡ଼ କହିବ, ଦେଲୁ ଭାତ ଖାଇବାକୁ । ଏ ଗାଁ ଲୋକଗୁଡ଼ାକଙ୍କ କଥା ଦେଖିଲେ ବଡ଼ ଚଳ ମାଡ଼େ । ଟିକିଏ କଛି କାମ କରିଦେଲେ ତ, କହି ବସିବେ, ଦେଲୁ ମାଣେ ଧାନ ।

ଆଜିକାଲି ମହନ୍ତ ବାହାରକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସାଙ୍ଗ ଲୋକଗୁଡ଼ଙ୍କୁ ଘେନି ସବୁବେଳେ ତୋଟାରେ ବସିଥାନ୍ତି । ଯେତେ ଲୋକ ହେଉ, ଯେତେ କାମ ଥାଉ ତୋଟା ଭିତରକୁ ଯିବା ବାରଣ । ଆଜିକାଲି ଗାଡରେ ଆଖଡ଼ା ବନ୍ଦ । କେବଳ ପଘ ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ସଞ୍ଜ ସକାଳ ସବୁବେଳେ ତୋଟା ଭିତରକୁ ଯା ଆସ କରେ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତଏ ଭୋଜନା ପରି ସକାଳୁ ଉଠି ପଦାଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲେ, ଫେରି ଆସି ଦେଖିଲେ,, ପଘ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଛି । "କି ଲୋ ପଘ ! ଭୁ ଏଡ଼େ ସକାଳୁ ଆସି ବସିଲୁଣି ଯେ ?"

ପଘ—ମଲି ଯା !

"ଯାହାର ବାହା ସେ ଖେଳୁଛି ପଶା
ଧାଇଁ ବୁଲୁଛନ୍ତି ସାଇ ପଡ଼ଶା ।"

ପିଛୁଲା ରାତି ଘଡ଼ିଏ ଥିଲା, ମୁଁ ଉଠି ପଡ଼ ଘରେ ବାସିପାଇଟି ଚଞ୍ଚଳ ସାରିଦେଇ ଧାଇଁଛି । ଆଜି ଯେ ସାନ୍ତ ଅଭିଆଡ଼ୀ ମଙ୍ଗୁଳା, କନ୍ୟା ଦେହରେ ହଳଦୀ ପଡ଼ିବ ।

ମାଧ ମହାନ୍ତ—ନାହିଁ ନାହିଁ ପଦ୍ମା, ଯାହା ଯାହା ହେବାର; ସେଇ ବାହାଘର ଦିନ ସବୁ ହେବ ।

ପଦ୍ମ—ନାହିଁ ସାନ୍ତ ! ମୁଲକରେ ଇମିତିକା ହୁଏ ନାହିଁ । ଶୁଣିଛୁ, ବରଘର ବାହାଲଗୁଡି ଆପଣଙ୍କୁ ତିନଶ ଟଙ୍କା ଦେବ, ଆପଣ ଇମିତିକା ଅଶାସ୍ତ୍ରର କାମ କଲେ ସେ ଲଗୁଡି ଟଙ୍କା ଊଣା କରିଦେବ ।

ମହାନ୍ତ—ଆଚ୍ଛା, ତୁ ମାଣେ ଧାନ ଧରି ଯା, ହଳଦୀ ତେଲ ଶମୁଆ ଦୋକାନରୁ କିଣି ଆଣ । ଧାନ ଦର ଚଢ଼ିଛି, ମାଣେ ଧାନର ଦାମ ଦେଢ଼ ପଇସା । ପଇସାଏ ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା—କଣ କରିବି ଲୋ, ହାତରେ ପଇସା ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମ—ଟଙ୍କାଟାଏ ଦେଉନ୍ତୁ, ଭଙ୍ଗାଇ ଆଣେ ।

ମହାନ୍ତ—ନାହିଁ ଲୋ ବାପା । ଟଙ୍କା ଭଙ୍ଗେଇଲେ ତ ଉଡ଼ିଲା, ଆଉ ତାକୁ ପାଇବି ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମ—ଏ ସାନ୍ତ ! ଗାଁରୁ ପାଞ୍ଚଜଣ ଅହିଅ ମାଇକିନିଆ ଆସିବେ, ସେମାନେ ବି ହଳଦୀ ତେଲ ଲଗାଇବେ, ତେର ହଳଦୀ ଯେ ଲୋଡ଼ା ।

ମହାନ୍ତ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଅହିଅ ମାଇକିନିଆ କଣ କରିବେ ? ତୁ ଏକା ଝିଅକୁ ହଳଦୀ ଲଗାଇଦେ । ଆଉ ଜାଣୁ ! ପାଞ୍ଚଟା ମାଇକିନିଆ ଆସିଲେ କହିବେ, ଜଳପାନ ଖାଇବାକୁ ଦେ ।

ପଦ୍ମ ସକାଳୁ ଆଟିକାଏ ବଟା ହଳଦୀ, ଆଟିକାଏ ତେଲ, ପାଟୁଆଏ ଭୁଜା, ପାଟୁଆଏ ଉଖୁଡ଼ା ଆଣି ମାଳତୀ ଘରେ ଥୋଇ ଦେଇଥିଲା, ସବୁ ବାହାର କରି ମହାନ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲା ।

ମହାନ୍ତ ଏ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଦେଖି କାବା ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି, ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ କହିଲେ—"ଏଁ—ଏଁ—ପଦ୍ମ ! ପଦ୍ମ ! ଏ ସବୁ କଣ ? ଏ ସବୁ କାହୁଁ ଅଇଲା ?"

ପଦ୍ମା ପଣନ୍ତ କାନଟା ମୁହଁରେ ଦେଇ ଟିକିଏ ସକ୍ ସକ୍ କରି କାନ୍ଦିଲା । ମୁହଁ ପୋଛିପାରି ଦେଇ କହିଲା—"ବୁଢ଼ିବା ହେଲେ ସାନ୍ତ ! ମୋ ହାତରେ କିଛି ବଳ ଅଛି—ମୋର କିଏ ଅଛି, କିଏ ଖାଇବ ? ଆପଣ ସେ ଦିନ କହିଲେ. ମାଳତୀ ମୋ ଝିଅ । ଏଇ ଝିଅ ବାହାଘରେ ସବୁ ସାରିବି ମନରେ କରିଛି ।"

ମହାନ୍ତ—ହଁ—ହଁ, ଭଲ କଥା, ଭଲ କଥା ପାଞ୍ଚିଛୁ । ତୋର ମୁଲକଯାକ ଖୁବ ପ୍ରଶଂସା ହେବ, ତେର ଧର୍ମ ହେବ । ଆଲୋ ମାଳତି ! ନେ ନେ, ତୋ ମା ଦେଇଛି. ଏ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଉଠାଇ ନେ, ସାଇତି ରଖ, ବୁଢ଼ି ଖବରଦାର ! ଫକାଡଲା କରିବୁ ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମା ଝିଅ ଲାଗି କିଛି ପାଞ୍ଚ ଶାଢ଼ୀ ଆଣିଛନ୍ତି ତ ? ଏଇଲାଗେ ଯେ କୋଇଲବୁଡ଼ି ପାରି ପିନ୍ଧିବ ?

ମହାନ୍ତଏ କହିଲେ—ହଁ ହଁ ପଦ୍ମ, ସେଇ କଥା କହୁଛି ପରା, ବାବା ଲୁଗାଗୁଡାକ ଏଡ଼େ ଦାମ ! ଖଣ୍ଡେ ନ' ହାତ ବାହା ପାଞ୍ଚ ଶାଢ଼ୀର ଦାମ ଦୋକାନି ଧରିଛି ସାଢ଼େ ଆଠଅଣା । ମୁଁ ପାଞ୍ଚଅଣାରୁ ଉଠି ଆଠଅଣା ଯାଏ ଗଲିଣି, ତେବେ, ବି ନା, ସେଇ ସାଢ଼େ ଆଠଅଣା । ତା ପୁଣି କାଲି ବାସି ରଖିବ ନାହିଁ, ନଗଦ ରୋକ ଠୋକ୍ । ଯାଏ ଯିମିତି ହେଉ ଆଉ ଅଧଲାଏ ଖଣ୍ଡେ ଦାମ ଚଢ଼େଇ ଆଣିବାକୁ ହେବ, ନ ହେଲେ ତ ନୁହେ ।

ପଦ୍ମ—ନା ନା ସାନ୍ତ ! ପନ୍ଦର ବରଷର ଝିଅକୁ ନଅ ହାତ ଶାଢ଼ୀ ପାଇବ ନାହିଁ । ଆଚ୍ଛା ସାନ୍ତ ! ମୁଁ ତ ମୋ ଝିଅକୁ ମଙ୍ଗଳଲତା ପିନ୍ଧାନ୍ତି, ସେହି ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡି ପାଞ୍ଚ ଶାଢ଼ୀ ହେଉ । ମହାନ୍ତଏ ଭାରି ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, "ହଁ ହଁ ପଦ୍ମ, ଭଲ କହିଲୁ, ଭଲ କହିଲୁ । ଦଶ ଲୋକରେ ତୋ ନା ବି ପଡ଼ିବ, ତୋର ତେର ପୁଣ୍ୟ ହେବ । ଯା ଯା, ଭଲ ଦେଖି ଖଣ୍ଡିଏ ବାରହାତ ଶାଢ଼ୀ

କଣ ଆଗ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ପଦ, ବେଦି ଉପରେ କନ୍ୟା ସମର୍ପିବା ବେଳେ ମୋତେ ନୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବାକୁ ହେବ ଟି ? ତୁ ତ ଯାଉଚୁ ମୁଁ ଆଉ ଯିବି କିଁଆ ? ମୋ ପାଇଁ ଯୋଡ଼ାଏ ଭଲ ଦେଖି ଲୁଗା କାଳ କରି ଯେନି ଆ । ତୋ ନାମରେ କାଳ ଆଣିବୁ, ବାହାଘର ବାଦେ ମୁଁ ଦାମ ଦେବି ଯେ, କଡ଼ା ଗଣ୍ଡା ଛୁଣ୍ଡାଇ ଦେବି ।”

ପଦ୍ମ ଲୁଗା କିଣିବା ପାଇଁ ବାହାରି ଗଲା, ମହାନ୍ତେ ଡାକ ଦେଇ କହିଲେ, “ଆଲେ ମାଳତୀ ! ଯା ଯା, ଚଞ୍ଚଳ କବାଟ କଳି ଦେଇ ଆ । ଖବରଦାର ! ସବୁବେଳେ କବାଟଟି କଳି ଦେଇଥିବୁ । ଆଉ ଶୁଣ, ପଦ୍ମ ଯେ ତେଲ ଜଳପାନ ଆଣିଛି, ଅଳ୍ପ ବାହାରେ ରଖ, ଆଉ ସବୁ ଆଣି, ମୁଁ କଞ୍ଚି ଘରେ ରଖିଦିଏଁ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣ, ଯେଉଁ ଅଚ୍ଛିଆ ମାଇକିନିଆ-ମାନେ କୋଇଲିବୁଢ଼ ପାରି ଦେଖିବାକୁ ଆସିବେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଳଖିଆ କରିବାକୁ କହିବୁ, ଚଞ୍ଚଳ ଦେବୁ ନାହିଁ । ଭାତରନ୍ଧା ବେଳ ମଠ ଦେଖିଲେ ସବୁ ପଳାଇଯିବେ । ଖାଲି ପଦ୍ମାକୁ ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ଦେବୁ ।

ମଧୁପୁର ଗାଁ ଗୋଟାକରେ ଚହଳ ପଡ଼ି ଯାଇଛି, ଆଜି ମାଧ ମହାନ୍ତି ଝିଅ ମାଳତୀର ବାହା । ମାତ୍ର ମହାନ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଅନାଅ, ବାହାଘରର ଚିହ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ, ସବୁଦିନ ପରି ଆଜି ବି କବାଟ କିଳା । ପିଲାଠାରୁ ବୁଢ଼ାଯାଏ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରକୁ କେତେ କେହି ଯାଏ ନାହିଁ । ଭୁଲି ଭଟକାରେ କେହି କେବେ ଗଲେ ମହାନ୍ତେ ତା ପିଠି ଧରି ବୁଲିଥିବେ, କଳ୍ପି ଗୋଟାଏ ଯେମିତି ପଳାଇବ ପରି ! ଦୁଆର ତ ବନ୍ଦ, ଭଟଭିକାରୀ ବା କିଏ ଯାଉଛି ?

ସଞ୍ଜ ବାଜିଗଲାଣି, ମହାନ୍ତେ ସକାଳ ସିଆଁ ଟଙ୍କାଥଳୀଟି ସଜ କରି ରଖିଦେଲେ, ତେତେବେଳେ ଚଞ୍ଚଳରେ କାଳେ ହାତରେ ନ ପଡ଼େ । ଝିଅ ମୋଟ ବଳଟା କରି ଗୁଣ୍ଡାଏ ତେଲ ଢାଳିଦେବ ବୋଲି ଆପେ ଗୋଟାଏ ସରୁ ବଳତ ରେ କେତେ ଟୋପା ତେଲ ପକାଇ ବେଦି ଉପରେ ଦୀପଟିଏ ବସାଇ ଦେଲେ । ମହାନ୍ତଙ୍କ ଘରେ କେବେ ଦୀପ ଜଳେ ନାହିଁ; ଦିନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଖିଆପିଆ ପାଇଟି ଛୁଟିଥାଏ ।

ପଦ୍ମ ମାଳତୀକୁ ଗୋଟିଏ ଘରେ ବସାଇ କନ୍ୟା-ବେଶ କରାଇ ଦେଉଛି, ଦୁଇଜଣ କଣ ଫୁସୁର ଫାସର କଥା ହେଉଛନ୍ତି । ମାଳତୀ ବେଳେ ବେଳେ କାନ୍ଦି ପକାଇଲା ପରି ଆକୁଳରେ ପଚାରୁଛି, “ମା ! କଣ ହେବ ?” ପଦ୍ମ କହିଲା, “ତୁନି ହୋଇ ବସିଥା ଝିଅ । ଖବରଦାର ! ମୋ କଥାରୁ ଟିକିଏ ଆଉ ଅନ୍ତର ହୋ ନା, ସବୁ ଭଣ୍ଡୁର ହେବଟି ? ସବୁବେଳେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଡାକୁଥା ।” ମାଳତୀ ଠାକୁରଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ହାତଯୋଡ଼ି ଦଣ୍ଡବତଟା କଲା ।

ରାତି ପହରେ ବି ଗଡ଼ିଗଲାଣି, କାହିଁ ବର ? ମହାନ୍ତେ ଘର ବାହାର ହଉଛନ୍ତି, ବେଳେ ବେଳେ ବାହାରକୁ ବାହାରି ଚଉ ଦାଣ୍ଡକୁ ଅନାଉଛନ୍ତି ।

ମିଛୁପୁର ଗାଁରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ମଣିଷ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆଇଲେ, ମୁଣ୍ଡରେ ଦେହରେ ଗୋଟାଝାଳ, ନିଶ୍ୱାସ ବଳି ପଡ଼ୁଛି । ମହାନ୍ତଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲେ ବାହା ଲଗୁଡ଼ି ତିନିଶ ଟଙ୍କାରୁ ପଞ୍ଚାଶ ଟଙ୍କା ଊଣା ପଡ଼ି ଯାଇଛି, ଆଜି ରାତିରେ ଟଙ୍କା ସଜିଲ କରି ଶେଷ ରାତିରେ ଅନୁକୂଳ କରି ଦେଲେ ଦିନ ଦିପହରେ ସରିକ ବର ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିବ ।

ମହାନ୍ତେ ପଦ୍ମାକୁ ଡାକି କହିଲେ, “ଆଲେ ! ବର କାଲି ସକାଳେ ପହଞ୍ଚିବ, ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ରହି ବସିଲେ କଣ ହେବ ? ମୁଁ ଶୋଇବାକୁ ଯାଉଛି, ତୁ ଝିଅକୁ ଧରି ଶୋ ଯା । କୁହି ଖବରଦାର !

ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଶୋଇଥିବୁ, ଜନସପଣ ତେର ବାହାରେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ।"

ବେଳ ଉପରେ ପାଞ୍ଚଟି ନଗ୍ରଇ ଦେଇ ମହାନ୍ତେ ଶୋଇବାକୁ ଗଲେ ।

ରାତି ଅଧାଅଧି ବତିଗଲାଣି, ମହନ୍ତେ ତୋଷା ଭିତରେ ଚଜେ ହୋଇଛନ୍ତି, ପାଖଲୋକେ ବେଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଆଜି ରାତିରେ ଗଞ୍ଜେଇ ମୁଣି ମେଲ, ଚଲମ ଶୀତଳ ହେବାକୁ ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତେ ଡାକି କହିଲେ, "ଆରେ ଖ୍ୟମା ! ଆରେ ନକୁଳା ! ସବୁ ଠିକଠାକ କରି ଦେଇ ଅଇଲ ତ ?" ଖ୍ୟମା ନକୁଳା ଦୁହେଁଯାକ କହିଲେ—ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ ସବୁ ଠିକ ।

"ପଦ୍ମକୁ ଭଲକରି ବୁଝାଇ ଦେଇଛ ?"

"ଆଜ୍ଞା—ପ୍ରଭୁ ! ପଦ ପଦ କରି ସବୁ କଥା କହିଛୁ ।".

"ଟୋକୀଟା କଣ କରୁଛି ?"

"ଭାରି ଆକୁଳ ହେଉଛି, ବେଳେ ବେଳେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହୁଛି, ମା ! କଣ ହେବ ? ବାପା କଣ କହିବ ?"

"ପଦ୍ମ ତାକୁ ବୁଝାଉଛି ତ ?"

"ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା !"

"ଭିତରକୁ କପରି ନେଲ ରେ ?"

ଆଜ୍ଞା ବାଡ଼ିଦୁଆର କବାଟରେ ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ ମାରିଲୁ , ପଦ୍ମ ଫିଟାଇ ଦେଲା ।"

ତେତିକିବେଳେ ଶଙ୍କର ପାଖଲୋକ ଧାଇଁ ଆସି କହିଲ, "ଆଜ୍ଞା ! ବାଜା ପାଲିକି ମଶାଲ ବରଯାତ୍ରୀ ରାସ୍ତାରି ବାଲରେ ବସିଛନ୍ତି, ଆଜ୍ଞାପ୍ରମାଣେ ହାଜର ହୋଇଯିବେ ।"

"ଆଚ୍ଛା, ଏବେ ଯାଇ ବିନୋଦଆକୁ ବରବେଶ କରାଇ ପକାଅ, ବାହା ଖଦି ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ଦିଅ ।"

ରାତି ପାହା ପାହା, ଟିକିଏ ଝିଲିଝିଲିଆ ଅନ୍ଧାର ଅଛି, ମାଧମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୁଆରେ କୋଡ଼ିଏ ତିରିଶଟା ଢୋଲ, ତାସା ନାଗରା ବାଜା ଏକାବେଳକେ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଲା, ପାଲିଙ୍କିଟିଏ ଦୁଆର ଆଗରେ ଥୁଆ, ବର ଖଣ୍ଡିଏ ଖରଡ଼ିରେ ପିଣ୍ଡାରେ ଛୁନ ହୋଇ ବସିଛି । ଚଟକିର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲେ, ଟଙ୍କା ଥଳିଟି କାଖରେ ଯାକି ଭାରି ମନ ଫୁଲଣାରେ ଧାଇଁଲେ । ଆଗେ ଟଙ୍କା ଗଣିନେବେ, ପଛେ ବାଟବରଣ ହେବ । ଚଞ୍ଚଳ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ଦୁଆର ବନ୍ଧଟା ଧଡ଼୍ କରି ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିଲା, ଏକାବେଳକେ ଓଲଟି ଚିତ୍‌ପଟାଙ୍ଗ୍, ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ହାତ ଦେଇ ଦେଖିଲେ, ରକ୍ତ ଧାର ଗୋଡ଼ଯାଏ ବହି ପଡ଼ୁଛି । ଏତେବେଳେ ଆଉ ତାକୁ ଅନାଇଲେ ହେବ ? ଆଗେ ଟଙ୍କା ଗଣିନେଇ ସାରି ରକ୍ତ ପୋଛାପୋଛି କରିବେ । ତୋଷ୍ଣ ଖଣ୍ଡ ଭଲକରି ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ, ବାହାରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ି—"ଆସିବା ହେଉ, ବସିବା ହେଉ," ବରଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଡାକୁଛନ୍ତି । ବର ମାମୁ ଆଗେଇ ଆସି କହିଲେ, "ଏ ସମୁଧିଏ ! ଆଉ ବସିଲେ କଣ ହେବ, ଚଞ୍ଚଳ ବର କନ୍ୟା ବିଦା କରନ୍ତୁ; ଖରା ଉଠିଯିବ ।" ମାଧ ମହାନ୍ତିଏ କହିଲେ, "ଏଁ - ଏଁ— ବର ଏଇଲାଗେ ପହଞ୍ଚିଲା, ବିଭା ହୋଇ ନାହିଁ, ବିଦା କଣ ହେବ ?"

ବରମାମୁଁ—ହାତଗଣ୍ଡି ପଡ଼ିଗଲା । ବିଭା ହୋଇଗଲା; ଆଉ ବ କଣ ।"

ମହାନ୍ତି—କନ୍ୟାସୁନା ଟଙ୍କା ?

ବର ମାମୁ—ଟଙ୍କା ଗଣି ନେଲ ପରା ?

ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଫଟା ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ୁଥିଲା, ତା ଉପରେ ଜଳନ୍ତା ଅଙ୍ଗାର ପାଛିଆଏ କିଏ ଅଜାଡ଼ି ଦେଲା । ଏଁ—ଏଁ – ଏ କଣ ଡକାଏତି ! ବଦମାଏସ୍ ଗ୍ରେର କେଉଁଠିକାର । ଲାଗିଗଲା ତୋଖଡ଼ ମୋଖଡ଼ । ଏଣେ ମହାନ୍ତିଏ ଏକା——ତେଣେ ଚାଳିଶ ପଚାଶ ଲୋକ ।

ମହାନ୍ତଏ କ୍ରୋଧରେ ଅଜ୍ଞାନ, ମୁହଁ ଚକ୍ଷୁ ଚକ୍ଷୁ ହାତ ଚଳବାଉଳ ହେଲାଣି । ହେଲେ ବକ୍ଷରେ କ୍ରୋଧ ନାହିଁ, ଭଲକରି ଅନାଅ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ମୁରୁକ ହସ; ସମସ୍ତେ ଦେହ ଚିପାଚିପି ହେଉଛନ୍ତି । ଏତିକବେଳେ ଆଠଦଶଟା ଢୋଲିଆ ମହାନ୍ତଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ଯାଇ ଅର୍ଦ୍ଧୀକଆ ଢୋଲ ପିଟୁଛନ୍ତି, ମହାନ୍ତ ସାନ୍ତଙ୍କ ବଲବଲ ହେ—ଜଲ ଜେଲ ହେ—ଆପଣଙ୍କ ଝିଅ ବାହାଘର ହେଇଗଲା, ଆମକୁ ଦାରୁପିଆ ପଇସା ମିଳିଯାଉ । ମହୁରିଆଟା ବେଳେ ବେଳେ ମହାନ୍ତଙ୍କ କଣ୍ଠ ପାଖରେ ପେଁ—ପେଁ କରି ମହୁରିଟା ବଜାଇ ଦେଉଛି । ଗାଁ ମଙ୍ଗଳା ପୂଜା ବେଳେ ବାଜା ମଧ୍ୟରେ କାଳସି ଯିମିତି ନାଚେ, ମହାନ୍ତଏ ସେହିପରି ନାଚ ନାଚ ଅଥୟ ହେଲେଣି । ମହାନ୍ତଏ ରଡ଼ ଛାଡ଼ି କଣ କହୁଛନ୍ତି, ବାଜାରେ କଣ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ କଥା ଶୁଭୁଛି ? ମହାନ୍ତଙ୍କୁ ହାଲିଆ କରି ପକାଇବାର ଏ ଗୋଟାଏ ଫିକର । ଏତିକବେଳେ କିଏ ଗୋଟାଏ ଦୁଷ୍ଟଲୋକ ମହାନ୍ତଙ୍କ ପଛଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ ଜଳନ୍ତା ଭୂଇଁଚମ୍ପା ବସାଇ ଦେଲା, ତାଙ୍କ ପିଠିରେ ନିଆଁ ପଡ଼ି ସାନ ବଡ଼ ଢେର ଗୁଡ଼ାଏ ଫୁଟକା ହୋଇ ଜଳୁଛି ।

ଗାଁ ଗୋଟାକର ପିଲାଠାରୁ ବୁଢ଼ାଯାଏ ବଳକୁଲ ଲୋକ ଜମା ହୋଇଗଲେଣି । ମହାନ୍ତ ଦୁଆରେ ବଣି ମୁଠାଏ କେହି ବୁଣି ଦେଲେ ମଣିଷ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଟକ ଯିବ, ତଳେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ମହାନ୍ତ ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କ ମୁଖାଲାପ ଲୋକେ ବେଢ଼ିଯାଇ ଠୋ ଠୋ ହସୁଛନ୍ତି । ଏତିକବେଳେ ଗୁଡ଼ାଏ ନହାତି ଦୁଷ୍ଟପିଲା—

"କନ୍ୟା ସୁନାର ବଡ଼ ମଜା,
ମହାନ୍ତ ଖାଇବେ ନବାତ ଖଜା ।"

ଗୀତ ଗାଇ ତାଳି ମାରି ନାଚୁଛନ୍ତି ।

ମହାନ୍ତ ଦେଖିଲେ, ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ହେବନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଗୋଟାଏ ବାଟେ, କାହାକୁ କଣ କହିବେ, କହିଲେ ବା ଶୁଣୁଛି କିଏ ? କୌଣସି ରୂପେ ଗୋଳମାଳ ଠେଲି ମଠ ଭିତରକୁ ପଳାଇଲେ । ମହନ୍ତ ଏତିକାଗେ ଶେଯରୁ ଉଠି ବଜେ ହୋଇଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତଙ୍କୁ ଆସିବାର ଦେଖି ମହନ୍ତ ଗୋଟାଏ ପାଟି କରି କହିଲେ, "ସକାଳଟାରେ ଦାଣ୍ଡରେ କିଏ ପାଟି କରୁଛି ବୁଝି ଆସ ତ ?" ମହାନ୍ତ ଯାଇ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଧଡ଼ାସ କରି ପଡ଼ି ରଡ଼ ଛାଡ଼ୁଛନ୍ତି । "ଉଠ ଉଠ ମହାନ୍ତଏ, କଣ, କଥା କଣ ବୋଲ ।" ମହାନ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଡାଉଁଠେଙ୍କ ମୁହଁ ପରି ଫେଣ ଗାଜୁଛି । ଆଉ କଥା କହି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, କି କାନ୍ଦି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ହାତରେ ଠାରିଦେଲେ— ପାଣି । ମୁହଁ ଅଧିଆ, ଦାନ୍ତ ଅଘଷା ଢକଢକ କରି ଢାଳେ ପାଣି ପିଇ ଦେଇ ଟିକିଏ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ବସିଲେ । ମହନ୍ତ ବଡ଼ ଦୟାବନ୍ତ, ବହୁତ ଆଶ୍ୱାସନା କରି ମହାନ୍ତଙ୍କ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲାଇଲେ । ଏତିକବେଳେ ବରମାମୁ, ପରି ପରଡ଼ା ଆଉ ଗୁରି ଜଣଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା ।

ମହନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କଲେ—ଆରେ କଣ ତୁମ କଥା କହ, ଉଠ ଉଠ—ବୋଲ ବୋଲ କଥା କଣ ?

ପରି ପରଡ଼ା ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲା—ଆଜ୍ଞା ଆମେମାନେ ବିଦେଶୀ ଲୋକ, ଆମ ଉପରେ ଅନ୍ୟାୟ ହୋଇଛି । ଶ୍ରୀମହାପ୍ରଭୁ ଏ ଗାଁ ହାକିମ, ଆମ ମାମଲା ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ହେଉ । ଏଇ ଯେ ବସିଛନ୍ତି । ମାଧ ମହାନ୍ତଏ ଏ ଆମ ସମୁଧି । ମାଧ ମହାନ୍ତ କ୍ରୋଧରେ କହିଲେ, "ଚୋର କି ସମୁଧି ବେ—ଡକାଏତ ଜୁଆଚ୍ଚୋର !" ମହନ୍ତ କହିଲେ, "ରୁହ ରୁହ ମହାନ୍ତଏ । ସେ କଣ କହୁଛି କହିପାଉ, ତା ବାଦେ ତୁମ କଥା ଶୁଣିବୁଁ ।"

ପର ପରଡ଼ା—ଆଜ୍ଞା, ଏହି ମହାନ୍ତଏ ମୋ ପାଖରୁ କନ୍ୟାସୁନା ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ନେଇ ତାଙ୍କ ଝିଅ ମାଳତୀକୁ ମୋ ଭଣଜାକୁ ବାହା ଦେଲେ, ହାତ ଗଣ୍ଠି ବ ପଡ଼ିଗଲା, ବାହା ବାଦେ କହିଲେ, ଆଉ ତିନିଶ ଟଙ୍କା ଲଗିବ ଦେ, ମୁଁ ଆଉ କିଏଁ ନେବିଟି ? ଏବେ ଜୁଆରେୁଷ କର କନ୍ୟାକୁ ଫୁଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ—ଅଜ୍ଞା, ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ ସତ ବୋଲ, ଏକ ଦୁଇ କର ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେଇଛ ତ ?

ପର ପରଡ଼ା—ଆଜ୍ଞା ସତ କହିବ, କୋଡ଼ି କୋଡ଼ି ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେଇଛୁ ।

ମହନ୍ତ—ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ମହାନ୍ତ କିଛି ପିଲପିଚିକା ନୁହନ୍ତି, ବୁଢା ପ୍ରଚୁଖା, ଟଙ୍କା ନେଇ ମାନବେ ନାହିଁ, ଏ କି କଥା ?

ମାଧ ମହାନ୍ତ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡି କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା ଧର୍ମ ଅବତାର ! ନ୍ୟାୟବିଚାର, ନ୍ୟାୟ ବିଚାର । ଏ ଡକାଏତମାନଙ୍କୁ ଲୋକ ଲଗାଇ ତଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ ।"

ମହନ୍ତ—ଦେଖ ଏମାନେ ବିଦେଶୀ ମଣିଷ, ଦେଶରେ ଯାଇ ପାଟି କରିବେ, ଏ ଗାଁରେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ନାହିଁ । ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରମାଣ ନେଇ କଥାଟା ବିଚାର କରିବାକୁ ହେବ । ହୋଇ ହେ ପରଡ଼ା ! ତୁମେ ଯେ ମାଧ ମହାନ୍ତଙ୍କୁ ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ଗଣିଦେଲ, କେହି ଗୁହା ଅଛି ?

ପର ପରଡ଼ା ହାତଯୋଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହୋଇ କହିଲା, "ଆଜ୍ଞା ମହାପ୍ରଭୁ, ଶହେ ଜଣ ଗୁହା । ଆସ ତ ଖେମା, ନକୁଳା, ମଙ୍ଗା, ଶଙ୍କରା, ଚନ୍ଦା, ମଧୁ ମହାନ୍ତ, ସାଧୁଚରଣ, ଧର୍ମୁ ପାଣ ।" ମହନ୍ତେ ଜଣ ଜଣକର ସବୁ ଗୁହାଙ୍କର ଜବାନବନ୍ଦି ଶୁଣିଲେ, ତେର ଜେରା କଲେ, ସଫ୍ ସାବିତ ସାତ ଶହ ଟଙ୍କା ଗଣିଦେବା, ମହାନ୍ତଙ୍କ କାଖରେ ଥିବା ଏହି ଥଳରେ ଟଙ୍କା ପୂରାଇ ନେଇ ଘରେ ଥୋଇ ଆସିବା, ସବୁ ଠିକ୍ । ସତକୁ ସତ, ମାଧ ମହାନ୍ତଙ୍କ କାଖରେ ଟଙ୍କା ଥଳିଟି ଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ମାଧ ମହାନ୍ତଏ ଗୋଟାଏ କଥାରେ କାଟିଦେଲେ —ଏ ଗୁଡ଼ାକ ଡକାଏତ ।

ମହନ୍ତେ—ଆଜ୍ଞା ଏ ଗାଁର କେହି ଗୁହା ଅଛି ?

କେହି ନ ଡାକୁଣୁ ମହାନ୍ତ ଜାଉଭାଇ ଗାଁର ଦଶ ଜଣ ସାକ୍ଷ ଦେବା ଲାଗି ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ମହାନ୍ତଏ ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଦେଇ କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା ଏଗୁଡ଼ାକ ମୋ ମୁଖାଲାପ ଲୋକ, ଏମାନଙ୍କ କଥା ନାମଞ୍ଜୁର ।" ମହନ୍ତେ କହିଲେ, "ଗୁହା କଥା ଛାଡ଼ିଦଅ, ଆମେ ନିଜେ ଯାଇ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଘର ଭିତର ଦେଖିବୁଁ । ଗଲା ରାତିରେ ବିଭା ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ସେଥିର କିଛି ଚିହ୍ନ ତ ଥିବ ।" ବରପକ୍ଷ ମହନ୍ତଙ୍କ କଥାରେ ନିତାନ୍ତ ନାରାଜ । "ଅଜ୍ଞା ! ଅଧ ରାତିରୁ ବିଭା ଛୁଟିଲାଣି, ଆଉ ଚିହ୍ନ କଣ ଥିବ ? ଆପଣ ସରଜମିନକୁ ଯିବେ ନାହିଁ ।"

ମାଧ ମହାନ୍ତ ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ, ଭାରି ଉତ୍ସାହରେ ମହନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରି ଟାଣୁଛନ୍ତି । "ଆସି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ମୋ ଘର ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।"

ବରପକ୍ଷ ମୁହଁ ଶୁଖାଇ କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା ନା, ଆପଣ ସେ ଜାଗାକୁ ବିଜେ ହେବେ ନାହିଁ ।"

ମହନ୍ତ କହିଲେ, "ନାହିଁ ନାହିଁ, ସେ କଥା ହେବ ନାହିଁ, ମହାନ୍ତଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ।"

ମହନ୍ତେ ଦୁଇପକ୍ଷ ଧରି ସରଜମିନ ତଦାରଖ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ ।

ପ୍ରଥମ ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ବରକୁ ଦେଖାଗଲା—ହାତରେ କଉଡ଼ିକସୂତା ଦୂବ ବରକୋଳି ପତ୍ର ବନ୍ଧା, ମୁଣ୍ଡରେ ମୁକୁଟ, ହାତରେ ଗୁଆକାତି, ଆଉ ବେଢ ଉପର ନଡ଼ିଆ ଗୋଟିଏ ।

ପରି ପରିଡ଼ା ହାତ ଯୋଡ଼ି ମହାନ୍ତଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ବାହା ହେଲା ବର କି ନାହିଁ ।"

ମହନ୍ତ – ଆଚ୍ଛା ଆଚ୍ଛା, ଭିତରକୁ ଚାଲ, ଆଉ କିଛି ଚିହ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଦେଖାଯାଉ ।

ପରି ପରିଡ଼ା ହାତଯୋଡ଼ି ମହନ୍ତଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଏଇ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ବେଦି ଉପରର କଥା, ଏହି ଦେଖିବା ହେଉ, କନ୍ୟା ଆଠ କଳସ ମାଡ଼ିଛି, ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଲାଜାଞ୍ଜଳି ଖଇ ପଡ଼ିଛି, କଳସ ଉପରେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ପଡ଼ିଛି । ଏଣେ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ଏହି-ଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ହୋଇଥିଲା, ଦହି ଗୁଡ଼ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭୁଜା ପଡ଼ିଛି । ଏହି ଦେଖି ଆଜ୍ଞାହେଉ, ଏହିଠାରେ ଆମେ ଜାତିଭାଇମାନେ ଭୋଜନ କରିଥିଲୁଁ । ସକୁଡ଼ି ଉଠିନାହିଁ, ସବୁଆଡ଼େ ଅଇଁଠା ପତ୍ର ପଡ଼ିଛି ।"

ମାଧମହାନ୍ତି କୁନ୍ଥେଇ କୁନ୍ଥେଇ କହିଲେ, "ନାହିଁ, ନାହିଁ, ମୋ ଘରେ କାଲି ଚୁଲ୍ଲୀ ଲାଗିନାହିଁ ।"

ମହନ୍ତେ ରୋଷେଇଶାଳ ପାଖକୁ ଚାଲି ଯାଇ ହାତବାଡ଼ିରେ କବାଟଟା ଉଦୁଆ କରି ଦେଲେ, ଚୁଲ୍ଲୀରେ ରଡ଼ି ନିଆଁ ଗରଗର ହେଉଛି, ପୁଞ୍ଜାଏ ବଡ଼ ବଡ଼ ଭାତହାଣ୍ଡି, ଡାଲି ହାଣ୍ଡି, ତିଅଣ ହାଣ୍ଡି ଗଡ଼ୁଛି । ମାଧ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ହଜି ଗଲାଣି —ପିଠି ପୋଡ଼ୁଛି, ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ୁଛି, ମନ ପୋଡ଼ୁଛି । ମନରେ କଲେ, ଏ କଣ ଏ ! କଣ ରାତିରେ ଭୂତ ଆସି ସବୁ କରିଗଲା ? ବସିବା ଜାଗାରେ ଠାଁ ଢଳି ପଡ଼ିଲେ । କିଛି କଥା ଶୁଭୁ ନାହିଁ; କିଛି ଦିଶୁ ନାହିଁ, ଭାଲୁ ଜର ମାଡ଼ି ବସିଲାଣି, କୁନ୍ଥେଉଛନ୍ତି, କମ୍ପୁଛନ୍ତି ।

ମହନ୍ତ ପଚାରିଲେ, "ମହାନ୍ତିଏ ! ଏବେ ତୁମର ଜବାବ କଣ ?"

ମାଧ ମହାନ୍ତି କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା, ମୋ ଝିଅ ବିଭା ହୋଇନାହିଁ ।"

ଜାତିର ମୁଖ୍ୟା ବଳରାମ ନାୟକେ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା ! ଆପଣ ଆମ ରଜା, ସହଜରେ ହାକିମ, ଆମମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ହାଲ ସବୁ ବୁଝିବେ, ହେଲେ ଜାତିଆଣ କାମଟା ଜାତି ବୁଝିବେ, ହାକିମଙ୍କର କିଛି ଅକ୍ତିଆର ନାହିଁ । ବୁଝି ଆଜ୍ଞା ହେଉନ୍ତୁ, ମାଧ ମହାନ୍ତି ମଙ୍ଗଳା ଝିଅଟାକୁ ବିଭା ନ ଦେଇ ଘରେ ରଖିଛି, ଆଜି ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ିବାଯାଏ ଯେ ଯଦି ଝିଅକୁ ବିଭା ନ ଦିଏ, ସେ ଏକଘରିଆ ହେବ, ତାକୁ ନିଆଁ ପାଣି ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରୀ ସବୁ ବାସନ୍ଦ, ସେ ଝିଅଟାକୁ ଆଉ କେହି ବିଭା ହେବେ ନାହିଁ ।"

ମହନ୍ତେ କହିଲେ, "ମହାନ୍ତିଏ ହେଲେ ବା ଏକଘରିଆ, ନିଆଁ ବଡ଼ଆଟିରେ ଘରେ ନିଆଁ ରଖିଦେବେ, ଚାରି ମାଠିଆ ପାଣି ଘରେ ଥୋଇ ଦେଇଥିବେ, କିଁଆ କାହାକୁ ମାଗିଯିବେ ?"

ବଳରାମ ନାୟକେ କହିଲେ,"ଆଜ୍ଞା ସେପରି କଣ ? ମହାନ୍ତିଘର ମାଠିଆ ଯେଉଁ ପୋଖରୀରେ ବୁଡ଼ିବ, ସେ ପୋଖରୀ ଅପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ, ଦଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଦେବାକୁ ହେବ । ଏହିପରି ଯେତେ ମାଠିଆ ପାଣି ଆଣିବେ, ତେତେ ଦଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ ଲାଗିବ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଗୋହିରୀରେ ଚାଲି-ଗଲେ ଦାଣ୍ଡ ଅପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ, ଜଣେ ପାଣି ହାଣ୍ଡିଏ ଗୋବରପାଣି ଧରି ପଛେ ପଛେ ଛିଞ୍ଚି ଛିଞ୍ଚି ଚାଲୁଥିବ ।"

ମହନ୍ତେ କହିଲେ, "ନାହିଁ ନାହିଁ, ସେ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଗଲେଣି, ଭଲ ମନ୍ଦ ବେଳକୁ ତମେମାନେ ସାହା ହେବ, ଏକା ।"

ମଦନ ନାୟକେ—ଆଜ୍ଞା, ଗୋଳମାଳିଆ କଥା କିଁଆ—ସଫା କଥା, ସେ ମରିଗଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ କଣ

ଛୁଇଁବୁ ? ହାଡ଼ ଘୋଷାର ନେବେ । ଏଇ ମରେଇ-ମାନଙ୍କରେ ଯେତେ ଧାନ ଅଛି, ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି, ହାଡ଼ିଏ ନେବେ, ସେ ମାରୁ ଜିନିସ କିଏ କେହି ଛୁଇଁବ ?

ମାଧ ମହାନ୍ତ ପଡ଼ ପଡ଼ ସବୁ ଶୁଣିଲେ । ବିଚାର କଲେ ଦେଶ ମେଳ ହେଲାଣି, ମହନ୍ତ ବି ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ, ମୋର ତ ଏହି ହାଲ, ଉଚ୍ଛୁଣିକା ଯେବେ ସବୁ ବିତ୍ତ ନେଖାଳାଖୋଳ କରି ଘେନିଯିବେ, କଅଣ କରିବ ? କାହିଁ ମାମଲା କରିବ—ଗୁହା କିଏ ହେବ ? ବଳରାମ ନାୟକଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଡାକି ତାଙ୍କ ହାତଯୋଡ଼କ ଧଇଲେ । କହିଲେ, "ତୁମେ ଆମ ଜାତିରେ ମଉଡ଼ମଣି, ମୁ ତୁମ ହାତ ଧରୁଛି, ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି ମୋର ସବୁ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର, ମୋ ଝିଅଟିକୁ ବିଭା କରେଇ ଦିଅ । ମୋ ହାଲ ତ ଦେଖୁଛ, ତା ମାମୁ କନ୍ୟା ସମର୍ପି ଦେବ ।"

ମହାନ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଯିମିତି ଏହି ପଦକ ବାହାରିଛି, ମହନ୍ତ କିଏ ଆଖି ଠିପି ଦେଲେ, ପଧା କନ୍ୟାକୁ ଘେନି ବର ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଣ୍ଡାରି ହାଜର ଥିଲେ, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମନ୍ତ୍ରପାଠ, ବିଭା ଆରମ୍ଭ, ମାମୁ ସପନ ପାଏ କନ୍ୟା ସମର୍ପି ଦେଲେ, ଘଣ୍ଟାକ ମଧ୍ୟରେ ବିଭା ସମାପ୍ତ ।

ବର କନ୍ୟା ମେଳାଣି ହେବେ—ମାଳତୀ ବାପା ଗୋଡ଼ ଧରି ବାହୁନି ବସିଲା, ମହାନ୍ତଏ ରାଗରେ ଗୋଡ଼ ଛାଟି ଦେଲେ ଯେ କନ୍ୟା ଦୂରକୁ ଯାଇ ପଡ଼ିଗଲା । ମାଳତୀରେ ସେତିକି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ପୁଣି ବାପା ଗୋଡ଼ ଧରି କହିଲା—"ବାପା, ତୁ ଉଚ୍ଛୁଣିକା ବାଧିକା ପଡ଼ିବୁ, ମୁଁ ତୋ ପାଖରେ ରହି ସେବା କରିବି, ତୁ ଭଲ ହେଲେ ଯିବି ।"ମାଧ ମହାନ୍ତ—"ଦୂର୍ ! ଦୂର୍ ! ପନ୍ଦର ବରଷ କାଳ ବସି ଖୁଆଇଲି, ଏବେ ଜଣକୁ ଦି'ଜଣ ବସି ଖାଇବ ପରା ?"

ପଧା ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲା, ମାଳତୀକୁ କୁଣ୍ଢେଇ ଉଠାଇ ନେଇ ପାଲିଙ୍କିରେ ବସାଇ ଦେଲା । ବର ତ ଆଗରୁ ଯାଇ ବସିଥିଲା, ଉଠାଅ ପାଲିଙ୍କି । ବାଜାବାଲା ଆଉ ବରଯାତ୍ରିଏ ସଜବାଜ ହେଉଁ ହେଉଁ 'ହୁଁ ମେର ଭାଇ ରେ' ଡାକ ଛାଡ଼ି ପାଲିଙ୍କି ଗାଁ ବାହାର ଗଛର ବଳରେ ଦାଖଲ ।

ପାଞ୍ଚ ଛ ଦିନ ଉତ୍ତାରେ ମହନ୍ତ ଦିନେ ପାଖଲୋକଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ, "ହୋଇ ରେ ! ବିଭାଦିନରେ ଗଲାଠାରୁ ମାଧ ମହାନ୍ତ ତ ଦାଣ୍ଡରେ ଦିଶୁ ନାହିଁ ? ତାର ଜର ହୋଇଥିଲା, ବୁଝ ତ କିଣ ହେଲା ?" ପୋଡ଼ାଏ ପାଖ ଲୋକ ଧାଇଁଲେ, ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ, ବାଡ଼ ଦୁଆରେ ଢେର ଡାକିଲେ, କବାଟରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ କରି ମାରିଲେ, କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ସେମାନେ କିଣ କଲେ କି, ଗୋଟାଏ ନିଶୁଣି ପାଚେରିରେ ଲଗାଇ ଦେଇ ଭିତରକୁ ଡେଇଁପଡ଼ିଲେ, ସଦର କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଲେ । ଭିତର କାଣ୍ଡ ଦେଖି କାବା ହୋଇ ଗଲେଣି । ମହାନ୍ତ ଘର ଦିତରଆଡ଼କୁ ମୁଣ୍ଡ ଦେଇ ବାହାରକୁ ଗୋଟାଯାକ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମୋଟା ଢୋଲ ପରି ଦୁଆରବନ୍ଧ ପାଖରେ ପଡ଼ିଛି । ଅଧା ଲଙ୍ଗଳା—ମୁଣ୍ଡ ଘାଆଟା ମୁହଁର ଅଧାଅଧି ମାଡ଼ିଗଲାଣି । ପଣ ପଣ ମାଛି ଭଣଭଣ କରୁଚନ୍ତି । ମେଞ୍ଚାକୁ ମେଞ୍ଚା ପୋକ ଘାଆରୁ ଝଡ଼ି ପଡ଼ୁଚନ୍ତି । ଜଣାଯାଏ, ବର ବିଦା ବାଦେ ମହାନ୍ତ ବାହାର ସବୁ କବାଟ ଭଲକରି କିଳି ଦେଇ ଘରକୁ ଶୋଇବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ଯାଇ ପାରି ନାହିଁ । ଦୁଆରବନ୍ଧ ପାଖରେ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଟଙ୍କା ଥଳିଟା ଯାହା ସିଇଁ ରଖିଥିଲା ପାଖରେ ପଡ଼ିଛି ।

ଜାତି ଭାଇମାନେ, ପୁରୋହିତ ସମସ୍ତେ ମଠରେ ମହନ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି । ସତ୍କାରର ବିଚାର ଲାଗିଛି । ମାତ୍ର ଗୋଟାଏ କଥା ଉଠିଲା, ମାଛିଆ ପାତକ ହୋଇଅଛି, ଛୁଇଁବ କିଏ ? ଯେ ଛୁଇଁବ, ସେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ

କରିବ । ତେଣୁ ତର୍କ ବିତର୍କ ଉତ୍ତାରେ ସ୍ଥିର ହେଲା, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚା ସକାଶେ ମହନ୍ତଙ୍କ ଲୋକ ମହାନ୍ତି ମରେଇରୁ ଦୁଇ ପୌଟି ଧାନ କାଢ଼ି ଦେବ, ପୁରୋହିତ ମହାଶୟ୍ ପାଦୋଦକ ମନ୍ତ୍ରି ଦେବ, ସେହି ଚରଣ ପାଣି ଛିଞ୍ଚି ଦେଲେ ମଡ଼ା ଉପରୁ ସବୁ ପାପ ଧୋଇ ଯିବ । ମହନ୍ତେ ପୁରୋହିତ ବିଶୁ ରଥଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "ହୋଇ ହୋ,ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ମାଚ୍ଛିଆ ପାତକ ଲଗିଲା କିଆଁ ? ରଥେ କହିଲେ, ଆଜ୍ଞା ! ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି—

"ବୁଢ଼ା ବରେ ଝିଅ ଦିଏ ଯେ ଲୋକ,
ସେ ଲୋକ ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ଇ ପୋକ ।"

ଆଜ୍ଞା, ପ୍ରମାଣ ଦେଖନ୍ତୁ—ଠିକ ମୁଣ୍ଡରେ ମାଚ୍ଛିଆ ପାତକ ଗୋଡ଼ରେ ନୁହେ, ହାତରେ ନୁହେ, ପିଠିରେ ନୁହେ—ଠିକ ମୁଣ୍ଡରେ । ଶାସ୍ତ୍ର କଥା କଣ ଅନ୍ୟଥା ହେବ ?

ଆଠ ଜଣ ଜାତିପୁଅ ନାକରେ ଲୁଗା ଗୁଡ଼ାଇ ଭିତରକୁ ଗଲେ । କାଳେ ମଡ଼ା ଦେହରେ ଆଉ କିଛି ପାତକ ଲାଗି ରହିଥିବ, ସେ ପାପ ଧୋଇ ଯିବା ଲାଗି ହାଣ୍ଡିଏ ଗୋବର ପାଣି ମଡ଼ା ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଗୋଡ଼ଯାଏ ଛିଞ୍ଚିଦେଲେ ।

ଗାଁ ଗୋହିରୀ ମଝିରୁ 'ହରି ବୋଲ ! ରାମନାମ ସତ୍ୟ ହେ !' ଗୋଟାଏ ଉତ୍କଟ ରଡ଼ି ସମସ୍ତେ ଶୁଣିଲେ ! ସବୁ ଶେଷ ! ଏତେ ପଚା ମଡ଼ା, ପୋଡ଼ିବ କିଏ ? ମଶାଣି କିଆବାଡ଼ ତଳେ ଥୋଇ ଦେଇ ଆସିଲେ ।

"ଝିଅ ଜୁଆଇଁ ଆସି ବୁଢ଼ାର ହିସ୍ୱାଟା ଭଲକରି କଲେ । ଗାଁ ଜାତି ଅଜାତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଦେଇ ଖଜା, କାକରା, ପିଠା, ପାଳୁଅ ଚପି କରି ଦୁଇ ତିନି ଥର ଖୁଆଇଲେ । ଗାଁରେ ଝିଅ ଜୁଆଁଇଙ୍କର ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା ଉଠିଲା ।"

ମଠ ସରିବାରୁ ଆ ବିନୋଦିଆର ନାମ ଏବେ ଜମିଦାର ବାବୁ ବିନୋଦବିହାରୀ ମହାନ୍ତି । ଗୋପାଳ-ପୁର ତାଲୁକ ଜମିଦାରୀଟା କିଣିଲାଣି, ସଦର ଗୁମାସ୍ତା ଯୋଡ଼ିଏ, ସଦର ପାଇକ ଆଠ ଦଶଟା । ଘର ଖଞ୍ଜା ଧୂଳିଆ ଘର ବନାଇ ପକାଇଲାଣି । ବାହାରୁ ଦେଖିଲେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଜମିଦାର ଘର ବୋଲି କିଏ ନ କହିବ ?

ବାହାର ଲୋକେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି, ମାଧ ମହାନ୍ତି ଘରେ ଟଙ୍କା ଦୁଇ ଲକ୍ଷ ପୋତା ଥିଲା ।

"ଅରଜ ଛିଞ୍ଚି କୃପଣ ମରେ
ଗୁଡ଼ମାଠିଆ ମାଛି ଆ ମାରେ ।"

କାଳିକା ପ୍ରସାଦ ଗୋରାପ

ବାବୁ ଶିବପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀଏ କହିଲେ, "ଆଜି ଦିନ ଦୁଇ ପ୍ରହର ବେଳେ ସଭା ବସିବା କଥା, କାଲି ଓପର ଓଳିଠଁ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଇଛି— ଦେଖନ୍ତୁ, ଉକୁଣିକା ଚଉଦ ଘଡ଼ି ବେଳ ଟଳିବାକୁ ବସିଲାଣି । ସମସ୍ତଙ୍କର ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ନାହିଁ, ଭାରି ଦରକାରି କାମରେ ଏପରି ମଠ କଲେ କି ଚଳେ ?"

ବାବୁ ଜଗବନ୍ଧୁ ମଲ୍ଲେ କହିଲେ, "ହେଲେ, ହେଉ, ଆହେ ମାଗୁଣି ମହାନ୍ତିଏ ଲେଖି ପକାଉନ୍ତୁ ତ ! କିଏ କିଏ ବାବୁ ଆସିଲେ, ଖଣ୍ଡେ କାଗଜରେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଟିପିଯାଆନ୍ତୁ ।"

ଗୁମାସ୍ତା ମାଗୁଣି ମହାନ୍ତିଏ ଫର୍ଦ୍ଦେ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଛଣି କାଗଜ ଗାର କାଟିଲା ପରି ଆଠ ଭାଙ୍ଗ କରି ଚୌତିଲେ । ପାଖରେ ଗୋଟାଏ ମାଟି ଦୁଆତରେ ଅଧେ କନା ଅଧେ କାଳି ପୂରି ଥିଲା, ଗୋଟାଏ ଶରକାଠି କଲମ ଧରି ଲେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶାମରାଏ ମହାପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ଶରଣ ।

ତୁଳ ଷୋଳ ଦିନ ଶୁକ୍ଳ ଦୁତିଆ ଗୁରୁବାର ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେଙ୍କ ଦଦାରେ ସଭା ବସିଲା, ଏହି ବାବୁମାନେ ସଭାରେ ବିରାଜମାନ କଲେ ।

୧ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ

୨ । ଏଜ୍ନ ଶିବପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀ

୩ । ଏଜ୍ନ ଜଗବନ୍ଧୁ ମଲ୍ଲେ

୪ । ଏଜ୍ନ ରାମଦାସ ମହାପାତ୍ରେ

୫ । ଏଜ୍ନ ନାକଫୋଡ଼ ନାୟକେ

୬ । ଏଜ୍ନ ନବଦିନ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପ୍ରସାଦ ରାଉତେ

୭ । ଏଜ୍ନ ପରମ ପରିଜା

୮ । ଏଜ୍ନ ଚରଣ ଦାସେ

ଗୁମାସ୍ତା ନାମ ଲେଖି ସାରି ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅକ୍ଷରରେ ବହଳ କାଳି ଲାଗି ଶୁଖି ନ ଥିଲା, ଖଣ୍ଡେ ସଫା ଧଡ଼ିରୁ କନାରେ ସରୁ ବାଲି ବନ୍ଧା ପୁଟୁଳା ସେଥିରେ ଥାପି ଦେଇ ନାମ ଡାକଦେଲେ ।

ବାବୁ ଚରଣ ଦାସେ କହିଲେ, "ହେଲା—ହେଲା, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଆସିବାର ନିହାତି ଦରକାର, ସେମାନେ ତ ଆସିଗଲେ, ଆଉ କାହାର ଆସିବାର ଥିଲେ ପଛରେ ଆସୁଥାନ୍ତୁ । ଆଉ ବସିବାର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।

ବାବୁ ପରମ ପରିଜା କହିଲେ, "ଅହେ ଚୌଧୁରୀ ସାନ୍ତେ ! ଆଜି ସଭାରେ କଣ କଥା ଅଛି ପକାନ୍ତୁ, ଆଉ ମଠ କ୍ୟା ?"

ବାବୁ ଶିବପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀଏ କହିଲେ, "ଆଉ କହିବୁ କଣ ? ସମସ୍ତେ ତ ଏକା ନାରେ ବସିଛୁଁ— ଯେଉଁ ଗଜବନ୍ଦିନୀ ପଡ଼ିଲାଣି, ଜାହାଜାତି କାରବାର ଏଣିକି ଇତି । ସମସ୍ତେ ତ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆଜକୁ ବର୍ଷ ଦିଟା ଭିତରେ ପରିଜା ବାବୁଙ୍କର ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀପ୍ରସାଦ, ମଲ୍ଲଙ୍କର ଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦ, ଧରନ୍ତୁ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରସାଦ, ନାୟକ ବାବୁଙ୍କର ରାମପ୍ରସାଦ, ଏବେ ଦେଖନ୍ତୁ ଦେ ବାବୁଙ୍କର କାଳିକାପ୍ରସାଦ । ପାଣି ନାହିଁ, ପବନ ନାହିଁ ଲଗାଲଗି ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ବାହାର ଦରିଆରେ ଗୁମ୍ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ମନରେ କରିଥିଲୁ, ଡୁବ ପାହାଡ଼ରେ ଠୋକର ବାଜି ଯାଉଛି । ଦରିଆ ଭିତରେ ଢେର ଢେର ପାହାଡ଼ ଡୁବି ରହିଛି, ଭଟା ବେଳେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡ ଦିଶେ, ଜୁଆର ବେଳେ ଲୁଚି ଥାଏ । ଏଣେ ଜାହାଜ ତ ଘୋଡ଼ା ପରି ଧାଉଁଥାଏ, ମାଝି କଳି ପାରେ ନାହିଁ, ପାହାଡ଼ ଛୁଇଁଲା ତ ଛତୁ ! ଏବେ ସବୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସାଫ ଧରା ପଡ଼ିଗଲା । "ଆହେ ଦେ ସାନ୍ତେ, ଆପଣଙ୍କ ଟଣ୍ଡେଲକୁ ଡାକନ୍ତୁ ତ, ବାବୁମାନଙ୍କ ଆଗରେ ସବୁ ହାଲ ବୟାନ କରି ଯାଉ ।"

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ ଡାକଲେ—"ଆରେ ହରି ଟଣ୍ଡେଲ ! ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏଁ କଣ ଘଟିଲା, ବାବୁମାନଙ୍କ ଆଗରେ ବୟାନ କରିଯା ତ । ଖବରଦାର ! ପଦେ ବି ଛାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ ।"

ହରି ଟଣ୍ଡେଲ ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡ ବେକରେ ପକାଇ ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଜଣ ଜଣ କରି ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଦଣ୍ଡବତ କଲା । ତହିଁ ବାଦେ ବାବୁମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା—

"ଆଜ୍ଞା, ଗଲା ବରଷ ମକର କୃଷ୍ଣ ଦୁତିଆ ଦିନ ଦିପହରିଆ ଭଟାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଜାହାଜ ବନ୍ଦର ଘାଟରୁ ଗଡ଼ଗଲୁଁ । ନଈ ଭିତରେ ଭଟା ଧରି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ତିନଦିନ ଦିନ ଓପର ଓଳି ମୁହାଣ ଟପି ସଞ୍ଜବେଳେ ଦରିଆରେ ଲଙ୍ଗର କଲୁଁ । ଚାରି ଜାହାଜ-ଯାକ କୋଣକୋଣକ ଛଡ଼ା ଲଙ୍ଗର କରିଥାଉଁ । ତହିଁ ଆରଦିନ ଖୁବ୍‌ସକାଳେ ପୂର୍ବଦିଗରେ ଯିମିତି ସୁନ୍ଦରୀ ଫାଟିଛି, ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଲଙ୍ଗର ହାବସ କଲୁଁ । ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଗୋରାପ ବାଉଟା ହଲାଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ କଲେ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାଝି ବି ସେହିପରି ବାଉଟା ବାନ୍ଧିଲେ । ସେ ଗୋରାପ ଦିଖଣ୍ଡ ଦକ୍ଷିଣମୁହାଁ ହକାରିଲେ । ଖଣ୍ଡେ ଗଲା ଲକଡ଼ି ଦ୍ୱୀପ, ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ଗଲା କଲମ୍ବୋ ବନ୍ଦର । ଲକଡ଼ି ଦ୍ୱୀପ ଜାହାଜ ବୋଝେଇ ଥିଲା ଚୂଡ଼ା ଆଉ ଭାତରନ୍ଧା ହାଣ୍ଡି । (*) କଲମ୍ବୋ ଜାହାଜରେ ମାଲ ଥିଲା ଭୁଜା ଚାଉଳ । ଆଉ ନାୟକ ବାବୁଙ୍କର ଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦ ସୁଲୁପ ଉତ୍ତରମୁହାଁ ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ମୁହାଣ ବାଟରେ ସୂତାନୁଟି (କ) ହାଟ ଆଡ଼େ ଗଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯବଦ୍ୱୀପ—ବଟାଭିଆ ବନ୍ଦର ଦିଗକୁ ପୂର୍ବମୁହାଁ ହକାରିଲୁଁ । ସେତେବେଳେ ପଚ୍ଛିମା ସୁଲୁସୁଲିଆ ପବନ ମାରୁଥାଏ । ସଲଖରେ ମଙ୍ଗଟା ଧରିଥାଉଁ, ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, ଜାହାଜ ଧାଇଁଛି । ବାହାର ଦରିଆରେ ଦିନ ରାତି ସବୁ ସମାନ । ରାତିରେ ଉତ୍ତରପଟ ଧ୍ରୁବତାରା ଆଉ ଶେଷ ରାତିଆ ପୂର୍ବଦିଗ ପୋଆତାରା ଦିଶିଲେ ବାଟ ଦିଶିଯାଏ । ଚାରିଦିନ ଦିନ ବଡ଼ ସକାଳେ ପୂର୍ବ ଦିଗ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତାଙ୍କ ଫେନ୍ଦ ଯିମିତି ଦିଶିଲା, ସେଇ ଦିଗରେ ଦଶ କୋଶ ହେବ ଦୂରରେ ଖଣ୍ଡେ ଜାହାଜର ଶେଡ଼ ଦିଶିଲା । ଜାହାଜଖଣ୍ଡ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଧାଇଁଥାଏ । ତାହାବାଦେ ଦିଶିଲା ଜାହାଜର ବାହୁଟିଆ କୁନ୍ଦା (୧) ଆଉ ସଫରଦାଣ୍ଡି ରସି (୨) ଉପରେ ଦୁଇଟା ବଡ଼ବଡ଼ ଲାଲ ପତାକା ଉଡ଼ୁଛି । ମୁଁ ନାବରି ଦଉଡ଼ି (୩) ଧରି ଚଉକି (୪) ଉପରକୁ ଉଠି ଯାଇ ଦୁର୍ବିଣ କଷିଦେଲି । ଏତିକିବେଳେ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ କରି ସେଇ ଜାହାଜରୁ ଚାରି ପାଞ୍ଚଟା ବୋମ୍ ଫାଏର ହେଲା । ଆମ ମାଝି ଗୁନିଆ ହେଲା ପରି ଚଞ୍ଚଳ ଡାକ ଦେଲା; ଗାମଦ (୫)—ଗାମଦ —ପୂବ—ପୂବା ଆମ କାଳିକା ପ୍ରସାଦ ବାଟ ବଦଳି ପୂବ ହେଉରିଆ ବସିଲା । ସେ ଜାହାଜ ବି ଆମ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଥାଏ । ଦିନ ପହରକବେଳେ ଦୁଇ ଜାହାଜ ଭେଟାଭେଟି, ଠୋକର ଲାଗେ ଲାଗେ ।”

ଚୌଧୁରୀବାବୁ କହିଲେ—ଆରେ ତୁମେମାନେ ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି କିଆଁ ସେ ଜାହାଜ ପାଖକୁ ଧାଇଁଲ ?

ହରି ତେଣ୍ଡେଲ—ଆଜ୍ଞା, ଖଣ୍ଡେ ଜାହାଜରେ ବିପଦବାଉଟା ଉଡ଼ିଲେ, ଆଉ ରକମ ବିପଦ ହେଲେ, ଆଉ ଜାହାଜ ତା ପାଖକୁ ଧାଇଁବେ, ଦରିଆଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଏଇ ରକମ ହୁକୁମ ।

ତା ବାଦେ କଣ ହେଲା କି, ସେ ଜାହାଜ ଉପରେ ବାଳୁଆ କଳାକନା ପିନ୍ଧା ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଭୁରକ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ, ଯାବରି ଗଲା ପରି ଚଞ୍ଚଳ ଡାକିଲେ, ପାଗଡ଼—ପାଗଡ଼ — ପାଗଡ଼ (୬) ଖଲାସିମାନେ ଚାରିଖଣ୍ଡ

---

* ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପ୍ରବାଦ ଲକ୍ଷାଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ମାଟିରେ ହାଣ୍ଡି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ନାହିଁ, ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ଭାତ ରନ୍ଧା ହାଣ୍ଡି ସେଠାକୁ ଯାଉଥିଲା । ଲେଖକ ପିଲାକାଳରେ ଦେଖିଛି, ଖଣ୍ଡିଏ ମାଲ୍ଦା-ହୁଡ଼ି (ସେ ଦେଶ ଜାହାଜକୁ ହୁଡ଼ି ବୋଲାଯାଏ) ଆସିଲେ ଚାରିପାଖେ ଚାରି କୋଣ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଶ୍ମଶାନକଳସୀ ଆଉ ବାଇଜ ହାଣ୍ଡି ପଡ଼ିଥାଏ, ପାଣ ମେହେନ୍ତରମାନେ ସେ ସବୁ ରୁଣ୍ଡାଇ ହୁଡ଼ିକୁ ବିକନ୍ତି—ସେମାନେ ପଇସା ନ ଦେଇ ନଡ଼ିଆ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଜାହାଜରେ ନଡ଼ିଆ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଆସିଥାଏ ।

(କ) ସୂତାନୁଟି ସ୍ଥାନ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଥିଲା । ୧୬୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରେଜମାନେ ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ହାଟ ବସାଇଲେ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ କାଳୀ ଦେବୀଙ୍କର କୋଠା ମନ୍ଦିର ଅଛି, ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ସୂତାନୁଟି ହାଟ ବା କାଳୀ କୋଠା । କାଳକ୍ରମରେ ଏହାର କାଳୀକୋଠା ନାମ ଅପଭ୍ରଂଶରେ କଲିକତା ହୋଇଅଛି ।

(୧) ବାହୁଟିଆ କୁନ୍ଦା—ଜାହାଜର ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାଗରେ ପତାକା ଉଡ଼ିବାର ସ୍ତମ୍ଭ ।

(୨) ସଫରଦାଣ୍ଡି ରସି—ଜାହାଜର ସମ୍ମୁଖ ସଫର ଦରିଆଠାରୁ ଡୋଲ ମୁଣ୍ଡକୁ ବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ି ।

(୩) ନାବରି ଦଉଡ଼ି—ଜାହାଜ ଦୁଇ ପାଖରେ ଡୋଲ ମସ୍ତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଶୁଣି ପରି ବନ୍ଧା ଡଳଟା ଦଉଡ଼ି ।

(୪) ଚଉକି—ଡୋଲ ଉପରେ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବସିବାର କପିକଲ ଝୁଲିବା ସ୍ଥାନ ।

(୫) ଗାମଦ—ଜାହାଜତଳ କଣା ହୋଇ ପାଣି ପଶିବା ।

(୬) ପାଗଡ଼—ଜାହାଜ ବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ି ।

ପାଗଡ଼ ସିମିତି ଫୋପାଡ଼ ଦେଇଛନ୍ତି, ତୁରକମାନେ ଦୁଇ ଜାହାଜକୁ ସଙ୍ଗଡ଼ ପକାଇଲେ । ଆମ ଖଲସିମାନେ ବି ଦୁଇ ଜାହାଜ ପେରଗ୍ଗୁ (୧) ଆଉ କାଛରେ (୨) ସଙ୍ଗଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଦୁଇ ଜାହାଜ ସିମିତି ସଙ୍ଗଡ଼ା ଯାଇଛି, ସେ ଜାହାଜ ଚାପଦାର (୩) ଆଉ ଖୋଲ (୪) ଭିତରୁ ଅନ୍ଦାଜ ଦୁଇ କୋଡ଼ିଏ ବଳବେ ଖପ୍ ଖପ୍ କରି ଆମ ଜାହାଜକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାଟଙ୍ଗା ହୋଇ ଗଲୁଣି, କାହାରି ଗୋଡ଼ ହାତ ଚଳୁ ନାହିଁ, କାଠଟି ପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଥାଉଁ । ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ପଞ୍ଚହାତା ମର୍ଦ୍ଦ, ସେଇ ରକମ ମୋଟା, ରାକ୍ଷସ ପରି ବଳୁଆ, ଫିରଙ୍ଗୀ ପରି ମୁହଁ ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା । ସେହିପରି ଏକ ରକମ ପୋଷାକ, ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋପି, ମନ୍ଦାରଫୁଲ ପରି ଆଖି ଲାଲ । ମୁହଁରୁ ମଦଗନ୍ଧ ଭକ ଭକ ବାହାରୁଛି । ସବୁଗୁଡ଼ାକ ମତୁଆଲା, ଧାଉଁଆ ମାଙ୍କଡ଼ ପରି ଆମ ଜାହାଜ ଉପରେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ ଲଗାଇଥାନ୍ତି । ହାତରେ ବଙ୍କା ବଙ୍କା ଲମ୍ବା ତରବାରି, ଅଣ୍ଟାପଟି ଏକ ପାଖରେ ତରବାରି ଖାପ, ଆର ପାଖରେ କଡ଼ାବନ (୫) ଝୁଲୁଥାଏ । ହୁପ୍ ହୁପ୍ ଶବଦ କରି ପାଟି କରୁଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ତ କାବା ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲୁ, ହଲ ହଲ କରି ବାନ୍ଧି ପକାଇଲେ । ଆମ ମାଝି ଖପା ହୋଇ କଣ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ଗୋଟାଏ ରାକ୍ଷସ ତରବାରିରେ ଯେ ଗୋଟାଏ ଦେଇଛି, ମୁଣ୍ଡଟା ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରରେ ଠିକରି ପଡ଼ିଲା, ଗଣ୍ଡଟା ତଳେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଉଥାଏ । ସେଇ ରାକ୍ଷସଟା ମାଝି ମୁଣ୍ଡଟା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ କଣ ବର୍ ବର୍ କରି କହିଲା, ବୁଝିପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଗୋଟାଏ ରାକ୍ଷସ ହସି ହସି ମାଝି ଗୋଡ଼ ଧରି ଗଣ୍ଡିଟା ଦରିଆକୁ ଫୋପାଡ଼ିଦେଲା । ତାବାଦେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଜାହାଜ ଚାପଦାର ଭିତରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦେଇ ଗୋଟାଏ କୋଲପ ଲଗାଇଦେଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ମଲା ପରି ପଡ଼ିଥାଉଁ । ରୋଜ ସକାଳେ ଅଧ ଅଧ ସେରେ ଅନ୍ଦାଜ ଚୂଡ଼ା ଆଉ ଗାଲେ ଗାଲେ ପାଣି ଦେଇଯାଏ—କିଏ ଖାଇଲା, କିଏ ନ ଖାଇଲା । ଶଙ୍କର ବେହେରା ମିର୍ଦ୍ଧା (୬) ପେଟରେ ଗୋଟାଏ ରାକ୍ଷସ ଯୋତାମିଶା ଗୋଡ଼ାଏ ଗୋଇଠା ମାରିଥିଲା, ସେ ଧଡ଼ ପଡ଼ ହି ହେଉଁ ମରିଗଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ତାକୁ ଦରିଆକୁ ଫୋପାଡ଼ିଦେଲେ, ସେ ହାଡ଼ଗୁଡ଼ାକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଦେଲୁ ନାହିଁ । ତିନଦିନ ଦିନ ଓପର ଓଳି ବେଳ ରଚରଚ ଗୋଟାଏ ମୁଲକରେ ଜାହାଜ ଲଙ୍ଗର କଲା । ପଛକେ ଜାଣିଲୁ, ସେଇଟା ମୁଲକ ନୁହେ, ଦରିଆ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଟାପୁ । ତା ନାମ ଛଣଦ୍ୱୀପ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନେଇଯାଇ ଗୋଟାଏ ଜେଲଖାନାରେ ବନ୍ଦୀ କଲେ । ଆହୁରି ବି ଢେର ବନ୍ଦୀଆଣ ସେ ଘରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ମାସକ ବାଦେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଘରୁ କାଢ଼ି ଅଲଗା ଅଲଗା କରିଦେଲେ । କେହି କାହାରି ମୁହଁ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ଘରୁ କାଢ଼ି ଗୋଟାଏ ତୁରକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତା କଥାରେ ବୁଝାଇ ଦେଲା, ହୁକୁମ ନ ମାନି ପଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମାଝି ଦଶା ହେବ । ସେ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ରଜା ଅଛି, ସେଇଟା ଭଲ ରଜା ନୁହେ, ଡକାଇତ ରଜା । ସେଟାର ନାମ ଗଞ୍ଜାଇଲଶ (Ganjalish) । ଆହୁରି ବି ସେ ରଜାର କେତେ ଜଣ ସରଦାର ଅଛନ୍ତି ପଛକେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଜାଣିଲୁ, କପ୍ତାନ ମାଲଫିକା (Captain Malpica),ଜୁକରହିଆ (Jucarte), ହରିଗ୍ରି ବୁସ

(୧) ପେରଗ୍ଗୁ—ଜାହାଜର ବାଡ଼ ।

(୨) କାଛ—ଜାହାଜ ଉପରେ ଥିବା ସବୁ ଦଉଡ଼ି ।

(୩) ଚାପଦାର – ଜାହାଜ ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟ ରହିବା ଘର ।

(୪) ଖୋଲ—ଜାହାଜ ଭିତରେ ମାଲ ରଖାଯିବା ଜାଗା ।

(୫) କଡ଼ାବନ୍—ସାନ ସାନ ମୋଟା ବନ୍ଧୁକ ।

(୬) ମିର୍ଦ୍ଧା-ଜାହାଜର ଖଲସିମାନଙ୍କ ଉପରେ ସରଦାର ଏବଂ ଗୋଦାମ ରକ୍ଷକ ।

(Haxary Buse), ମେସ୍ତର ଦକସ୍ତ (Mister Decsta) । ଆହୁରି ବି ସରଦାର ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ପାସୋର ଗଲସି । ଫିରଙ୍ଗୀ ପାଇକ, ଭୁରକି ପାଇକ ବି ଢେର ଅଛନ୍ତି ।

ବାବୁ ନାକଫୋଡ଼ ମଲ୍ଲେ ପଚାରିଲେ—ସେ ରଜା ଜାତିରେ କଣ ? ସେ କଣ ଫିରଙ୍ଗୀ ?

ହରି ଚଣ୍ଡେଲ—ଆଜ୍ଞା, ସେମାନେ ଫାର୍ତୁଆଗାଲ ଜାତି (Portuguese); ଏଇ ଫିରଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ପରି ।

ବାବୁ ନାକଫୋଡ଼ ମଲ୍ଲେ—ସେ ରଜା କଣ ଆପେ ଡକାଏତି କରିବାକୁ ଯାଏ ?

ହରି ଚଣ୍ଡେଲ—"ଆଜ୍ଞା ନାହିଁ, ସରଦାରମାନେ ଡକାଏତି କରିବାକୁ ଯାନ୍ତି, ବଡ଼ ବଡ଼ ଡକାଏତି-ବେଳେ ରଜା ଆପେ ଯାଏ । ରଜାର ଜାହାଜ ଢେର; ଡକାଏତି କରି ବି ଢେର ଜାହାଜ ଆଣିଛି । ସେଇ ଅସୁର ପାଇକମାନେ ଜାହାଜ ଚଢ଼ି ଡକାଏତି କରିବାକୁ ଯାନ୍ତି ।" ହଁ, ଗୋଟାଏ କଥା କହିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଛି । "ହନେ ଆମ ଖିମା ଝଲସିକୁ ଦେଖିଥିଲି – ତା ଉପରେ ଯିମିତି ନଜର ପଡ଼ିଛି, ଧାଇଁ ଆସି ମତେ କୁଣ୍ଢେଇ ଦକୋଇଲା । ଦୁଇଜଣଯାକ କୁଣ୍ଢାକୁଣ୍ଢେଇ ହୋଇ ଡକା ପାରୁଥାଉଁ, ଗୋଟାଏ ଫିରଙ୍ଗୀ ଧାଇଁ ଆସି ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବେତରେ ବାଡ଼େଇ ଅଲଗା କରିଦେଲା, ମୁଁ ଆଉ ତାକୁ ଦେଖିନାହିଁ ।"

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ ପଚାରିଲେ ତୁ ଆସିଲୁ କିପରି ?

ହରି ଚଣ୍ଡେଲ—ଢାକା ବୋଲି ଗୋଟାଏ ମୁଲକ, ସେ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଧନବନ୍ତ ଜମିଦାର ଅଛି, ଗଞ୍ଜାଲଶ ସନ୍ଧାନ ପାଇ ଦଶ ଖଣ୍ଡ ଜାହାଜରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଶ ପାଇକ ଧରି ଡକାଏତି କରିବାକୁ ବାହାରିଲା, ମୁଁ ଜାହାଜରେ ଜଣେ ଖଲସି ଥିଲି । ଢାକାରେ ପହଞ୍ଚି ପାଇକମାନେ ଯିମିତି ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇଗଲେ, ସଞ୍ଜସଞ୍ଜିଆ ମୁହଁଅନ୍ଧାରିଆ ହୋଇଥାଏ ମୁଁ ପଳାଇ ଆସିଲି । ଛ ମାସ କାଳ ଢେର ଢେର ଜଙ୍ଗଲ, ଢେର ଢେର ମୁଲକ ବୁଲି ବୁଲି ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରି ପଚାରି ଆସିଲି ।

ବାବୁ ରାମରାମ ପାଢେ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ତ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ । ଏବେ ସବୁ କଥା ପଦାରେ ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଜାହାଜ ଦରିଆରେ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛି । କିଏ କେତେ ରକମ କହୁଥିଲେ, ସବୁ ସନ୍ଦେହ ମେଣ୍ଟିଗଲା । ଦରିଆରେ ଏପରି ବୋମ୍ବାଟିଆ ଲାଗିଲେ ଆଉ କଣ ଜାହାଜାତି କାରବାର ଚଳିବ ? ଏଇ ଧରନ୍ତୁ ନା—ଦେ ବାବୁଙ୍କର ଦଶଖଣ୍ଡ ଅଛି ବୋଲି ସିନା ତାଙ୍କୁ ବାଧିଲା ନାହିଁ, ଛୁଟକୁରିଆ ମହାଜନ ହୋଇଥିଲେ ତାର ହାଲ କଣ ହୁଅନ୍ତା ?

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ କହିଲେ—କଣ କହୁଛନ୍ତି ଆପଣ ଦଶଖଣ୍ଡ ଜାହାଜ । କାଳିକାପ୍ରସାଦ ମୋ ଅଣ୍ଟା ବସେଇ ଦେଇ ଯାଇଛି । ଅରଖ ନୂଆ ଗୋରାପ, ପୁରା ବୋଝେଇ, ଧରନ୍ତୁ ନା କେତେ ଟଙ୍କା ଗଲା ?

ବାବୁ ଚରଣ ଦାସ କହିଲେ—ଦେ ଆପଣେ ! ଗଲା ଅଙ୍କ ମାଘ ମାସରେ ଯେଉଁ ଗୋରାପ ଖଣ୍ଡ କାଟ୍ୟାର ହୋଇଥିଲା, ଏ କଣ ସେହି ଗୋରାପ ? ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ମହାରଣା ମିସ୍ତ୍ରୀ ହାତଗଢ଼ା ଭଲ ଜାହାଜ ଖଣ୍ଡେ ଉଭୁରିଥିଲା ଏକା—କଣ ବୋଝେଇ ଦେଇଥିଲେ ?

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ—ସତ—ସତ, ଜାହାଜ ପରି ଜାହାଜ ଥିଲା, ଚାଲି ବି ସିମିତିକା—ମୁହାଁଣ ପାର ହୋଇଗଲେ ଦିନକେ ସୂତାନୁଟି ଖେପ ମାରି ଦେଉଥିଲା । ହଁ—କଣ ପଚାରିଲେ ? ବୋଝେଇ ମାଲ ? ଥିଲା ଛ ହଜାର ମହଣ ଚାଉଳ, ଦି ହଜାର

ମହଣ ଲୁହା, ଦ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଲୁଗା । ବଟାଭୀ ବନ୍ଦରେ ଇଂରେଜ ଗହକମାନେ ସଫା ଚାଉଳ ଗୃହାନ୍ତା କରନ୍ତି । ତେତେବେଳେ ଚାଉଳ ଦର ଥିଲା ମହଣକୁ ଏଗାର ଅଣା ଦ ପଇସା । ମୁଁ ଦ ପଇସା ବଢ଼େଇ ଦେଇ ବାର ଅଣାରେ ସଫା ଧଳା ମାଲତକ କିଣି ପଠାଇଥିଲି । ଧରନ୍ତୁ କେତେ ଟଙ୍କା ଗଲା । ଘରେ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ସେ ଜାହାଜ ଖଣ୍ଡକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ସେହିମାନଙ୍କ କଥାରେ ଜାହାଜରେ କାଠ ବଦଳରେ ଇସ୍ପାତର କପି କଳ ସବୁ ଦେଇଥିଲି । ସେମାନେ ଜାହାଜ ବାହାର ସବୁ ଚିତ୍ର କରି ରଙ୍ଗ ବେରଙ୍ଗ ପତାକା ମଣ୍ଡେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଖାଲି ଗୋବନ୍ଦା ପିଲା ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି ବଟାଭୀ ବନ୍ଦରକୁ ପଠାଇଲି, ନୋହିଲେ ବୈଶାଖପଟଣାକୁ ପଠାଇଥାନ୍ତି ।

ବାବୁ ଚରଣ ଦାସ କହିଲେ—ହେଲେ କଣ, ଆଜି କାଲି ବଟାଭୀ ବନ୍ଦରରେ ଦ ପଇସା ଅଛି ।

ବାବୁ ପରମ ପରିଜା କହିଲେ - ସେ ସବୁ କଥା ଥାଉ, ଏବେ ତ ସବୁ କଥା ହାଟରେ ପଡ଼ି ଦାଣ୍ଡରେ ଗଡ଼ିଲାଣି—ମୋ ଜାଣିବାରେ ଗୋଟାଏ ଭଲ ରକମ କଟକଣା ନ କରି ଜାହାଜ ଦରିଆକୁ କାଢ଼ିବା ଠିକ୍ ହେଉ ନାହିଁ ।

ବାବୁ ରାମରାମ ପାଟେ କହିଲେ—ଜାହାଜ ଦରିଆକୁ ନ କାଢ଼ି ଗୁଦରେ* ବାନ୍ଧି ରଖିବୁଁ ? ଯେମିତି ହେଉ, ଡକାଏତି ହେଉ, ଜାହାଜ ଦରିଆକୁ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ମୁଁ କହୁଛି, ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଦାଣ୍ଡି ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଖାଲି ଦକ୍ଷିଣ ଖେପ ମାରିବା । ଏ ଦିଗକୁ ସେ ବୋମ୍ବାଟିଆଗୁଡ଼ାକ† ଆସି ନାହାନ୍ତି ।

ବାବୁ ଚରଣଦାସ କହିଲେ—ଉଁ—ହୁଁ, ସେ କଥା ନୁହେ । ଦକ୍ଷିଣ ଦାଣ୍ଡିରେ ଆଜି ନାହାନ୍ତି, କାଲି ଆସିବାକୁ କେତେ ମଠ ? ସେଗୁଡ଼ାକଙ୍କର ତ ଆଉ କିଛି ପାଇଟି ନାହିଁ, ଦରିଆସାକ ବୁଲି ଡକାଏତି କରୁଛନ୍ତି, ଉତ୍ତରେ ନ ପାଇଲେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଧାଡ଼ି ଦେବେ ।

ବାବୁ ନବଘନ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରାଉତେ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ତଣ୍ଡେଲ ମୁହଁରୁ ତ ଶୁଣିଲେ, ଯେମିରଗୁଡ଼ାକ ଫିରିଙ୍ଗୀ ଜାତି—ତେବେ ଆସ, ଫିରିଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କାରବାର ବନ୍ଦ କରିବା । ଯେମିରଗୁଡ଼ାକ ତ ଏମାନଙ୍କ ଜାତି ଭାଇ, କାରବାର ବନ୍ଦ ହେଲେ ଦେଶରୁ ଦରିଆରୁ ସବୁଆଡ଼ୁ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବେ ।

ବାବୁ ଚରଣଦାସେ କହିଲେ—ନାହିଁ, ନାହିଁ । ଏ କଥାଟା ତ ମନକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ । ତଣ୍ଡେଲ କଥିରୁ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ସେ ଯେ ଗଞ୍ଜେଇକଣା, ଛଣଦ୍ୱୀପରେ ଯେମିର ମାଡ଼ି ବସିଲାଣି, ସେ କି ଆଉ ଉଠୁଛି ? ଛଣଦ୍ୱୀପଟା ଦରିଆ ମଝାମଝି ଘାଟି ଜାଗା, ଦରିଆସାକରେ ତାର ଅଧିକାର । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଫିରିଙ୍ଗିମାନଙ୍କୁ ତ ତଡ଼ି ଦେବେ, କାରବାର କରିବେ କାହା ସାଙ୍ଗରେ ? ସେମାନେ ଜାତିରେ ମ୍ଳେଚ୍ଛ ସିନା—ମଦ ମାଉଁସ ଖାନ୍ତି, ଯେତେ ହେଲେ ସେମାନେ ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁତ୍ର । ମୋଟା କାରବାର, ରଗଡ଼ ଝଗଡ଼ ନାହିଁ; କଥା ପଦ ପଦକେ ସଉଦା । ଆହୁରି ବି ଗୋଟାଏ କଥା, ଦେଶରୁ ତଡ଼ି ଦେଲେ ସମସ୍ତେ ମିଳି ଦରିଆରେ ଡକାଏତି କରିବେ । ତେତେବେଳେ ଉପାୟ ?

---

*ଗୁଦ—ଜାହାଜ ରଖା ସ୍ଥାନ, ଇଂରେଜୀରେ କହନ୍ତି—ଡକ୍ ।
† ବୋମ୍ବାଟିଆ—ଜଳଦସ୍ୟୁ ।

ବାବୁ ରାମରାମ ପାଢେ କହିଲେ—ଭୁଚ୍ଛା କଥାଟାରେ ଏତେ ବକ୍ ବକ୍ କାହିଁକି ? ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ଓଲନ୍ଦାଜମାନେ ଫିରିଙ୍ଗୀ ନୁହନ୍ତି, ଫାଟୁଆଗାଙ୍କ ଜାତି ।

ବାବୁ ପରମ ପରିଜା ଟିକିଏ ଖପା ହୋଇ ପରି କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ଭିତର କଥା ସବୁ ନ ଜାଣି କାହିଁକି କଥା କହନ୍ତି ? ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅସଲ କଥା ଜଣା । ଫିରିଙ୍ଗୀ ଖଲ୍ ସୀମନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଢେର ଥର ଶୁଣିଛୁ —ଏଇ ଯେ ଦରିଆ ଦେଖୁଛ, ଠିକ ପୂର୍ବଦିଗରେ ଆର କୂଳକୁ ଲଗି ଗୋଟାଏ ଟାପୁ ଅଛି, ସେଇଟାର ନାମ ବିଲାଇତି । ସେଇଟା ଢେର ବାଟ । ବାଲେଶ୍ୱର ନଈ ମୁହାଣ କତିରୁ ଠିକ୍ ପୂର୍ବମୁହାଁ ଜାହାଜ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଦେଢ଼ ବରଷରେ ସେ ଦେଶରେ ଜାହାଜ ପହୁଞ୍ଚିବ । ଆମ ଦେଶରେ ଯିମିତିକା ଛତିଶ ପାଟକ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଦେଶରେ ବି ସେହିପରି ଓଲନ୍ଦାଜ, ଡିଙ୍ଗେମାର, ଇଂରେଜ, ଫରାସି ନାନା ଅଲଗା ଅଲଗା ଜାତି ଅଛନ୍ତି । ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି, ଏଇ ବନ୍ଦରରେ ସେମାନଙ୍କ ଘର ଅଲଗା ଅଲଗା । ଫାଟୁଆଗାଙ୍କମାନେ ବି ଫିରିଙ୍ଗୀ ସତ, ହରି ତିଣ୍ଡେଲ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ସେହି ଫାଟୁଆଗାଙ୍କମାନେ ରବିବାର ଦିନ କିଛି କାମ ପାଇଟି କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଗୀର୍ଜାକୁ ଯାଇ ଠାକୁର ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପୁରୋହିତମାନେ ବି ପାଲି ଗାଆଣିଆଙ୍କ ପରି କଳା କଳା ଚୋଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି, ଦିନଟାରେ ମହମବତି ଜାଳନ୍ତି, ଆଣେଇ ଚଢ଼ ପାଣି ଛିଞ୍ଚନ୍ତି ।

ବାବୁ ରାମରାମ ପାଢେ କହିଲେ, "ସତ ପରି ହୋ ! ଅଲଗା ଜାତି ନୁହନ୍ତି । ସେଦିନ ରାତିରେ ଫରାସି ସେଁନ୍ତିମି ଭୌ ସାହେବ ଡିଙ୍ଗେମାର ବଡ଼ ସାହେବ ଘରେ ବସି ଖାଉଥିଲା, ମୁଁ ଦେଖିଛି । ନିଶ୍ଚୟ ଏକା ଜାତି । ଟୋପିମୁଣ୍ଡିଆ ଗୋଟାଏ ଜାତି ।"

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ କହିଲେ, "ନାହିଁ ହୋ, ସେମାନେ ଅଲଗା ଅଲଗା ଜାତି । ଦେଖୁନାହଁ, ଗୋଦାମ ଘର—ଗଦି—ଜାହାଜ—କାରବାର ସବୁ ଅଲଗା । ଆଉ ଖାଇବା କଥାଟା ଯାହା କହିଲେ, ବିଦେଶରେ କିଏ କାହାକୁ ଦେଖୁଛି ? ଆଉ ଯାହା କହ, ଇଂରେଜ ଫିରିଙ୍ଗୀ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସେମାନେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି; ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେବେ ପରି । ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ବନ୍ଦରରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠି ବନେଇ ରହିଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ଏମାନଙ୍କ ଭିତରକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ବଲରାମଗଡ଼ି (୧) ମୁହାଣ କତିରେ ଉଠା ଦୋକାନ ପକାଇଛନ୍ତି । ଆଉ ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ରଙ୍ଗା, ସେମାନଙ୍କ ଦେହ ଶେତଆ ।"

ବାବୁ ଚରଣଦାସେ ପଚାରିଲେ, "ହୋଇ ହେ ଦେ ସାନ୍ତେ । ଇଂରେଜ ଫିରିଙ୍ଗୀର ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଗବର୍ଗାଁ ଗଦିରେ ବରଷେ ହେଲା ବନ୍ଧା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ବିଲାଇତି ଯାଉ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ସେ ଜାହାଜ ଦୁଇଖଣ୍ଡର ନାମ କଣଟି ? ହଁ—ହଁ, ଖଣ୍ଡକର ନାମ ଡାହାଣୀ ମୁଣ୍ଡ (୨) ଆଉ ଖଣ୍ଡକର ନାମ ନାଲୀ (୩)।"

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ—ହୋ—ହୋ ! ସେ କଥା ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି ଦାସେ ? ବିଲାତରେ ଫିରିଙ୍ଗୀଗୁଡ଼ାକ ଆପଣା ଭିତରେ ବାଡ଼ିଆବାଡ଼େଇ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସବୁ ଫିରିଙ୍ଗୀ ଏକପଟ, ଆଉ ଇଂରେଜ ଫିରିଙ୍ଗୀ ବାଢ଼େ । ଦରିଆରେ ଇଂରେଜ ଜାହାଜ ଦେଖିଲେ ବାଡ଼େଇ ନେବେ ।

ଆଉ କେତେକାଳ ଜାହାଜଖଣ୍ଡ ବନ୍ଦରରେ ପଡ଼ି ରହିବ ?

---

(୧) ନଦୀ ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟାଏ ଜାଗାର ନାମ । (୨) Diamond. (୩) Lily.

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ—ଆଉ ଜାହାଜ ଯାଉଥିଲା, ଡାହାଣୀମୁଣ୍ଡ ଏଇଠି ଗଡ଼ିଲା ବୋଲି ଜାଣ । ମଣିଷ କାହାନ୍ତି ଯେ, ଜାହାଜ ବାହି ନେବେ ? କଥା କଣ କି, ସବୁ ଦେଶର ଖଲେସିଗୁଡ଼ାକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି, ଘର ମଦୁଆ । ଜାହାଜ ତ ବନ୍ଧା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ହାତରେ କାମ ପାଇଟି ନାହିଁ, ଲଗେଇଲେ ମଦପିଆ । କଳା ମରିଚ, ବାଖର, ଗୁଡ଼ଜଳ ଦେଇ ଏକ ରକମ ମଦ ତିଆରି କଲେ, ଦିନ ରାତି ତାକୁ ବସି ପିଇଲେ । କଳାମରିଚ ଆଉ ବାଖର ହେଲା ନିଆଁ ପରି ଗରମ । ସେଗୁଡ଼ାକ ହେଲେ ଶୀତଳ ଦେଶ ଲୋକ, ସହିବ କିଆଁ ? ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଧଣ୍ଡ ପରି ଶୋଇ ଗଲେ । ଜାହାଜ ଚଳାଉଛି କଏ ?

ପରମ ପରିଜା—ସେଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଉପରେ ଇଂରେଜ ଫିରଙ୍ଗୀ ବି ଡର ମର ରହିଛି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କଣ ରଖିବେ ? ଆସନ୍ତୁ ଆଜି କତିରୁ ଖାଲି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବଳରାମଗଡ଼ି ଆଉ ସୂତାନୁଟି ହାଟରେ କାରବାର କରିବା । ସେ ଗୁଡ଼ାକ ସାଙ୍ଗରେ ଆଜି କତିରୁ କାରବାର ବନ୍ଦ ।

ବାବୁ ରଘୁନାଥ ଦେ—ଏଇ ଯେ ସୂତାନୁଟି ହାଟ କଥା କହିଲେ, ତାର ହାଲ ଜାଣନ୍ତି ? ସେ ଜାଗା ଅଡ଼ତଦାର କତିରୁ ସବୁ ହାଲ ବୁଝିଛୁଁ । ଇଂରେଜ ଫିରଙ୍ଗୀ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ସାହେବ ଅଛି, ସେ ଲୋକଟି ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ । ମଦ ମାଉଁସ କିଛି ଖାଏ ନାହିଁ, ରୋଜ ରୋଜ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କରେ, କାଳୀଘାଟରେ ପୂଜା ଦିଏ, ଖାଲି ଯଅ ଛତୁ ଆଉ ଚଣା ଖାଏ । ଦେଶ ଭିତରେ ତା ନାମଡାକ ଭାରି, ତାକୁ ଯବଚଣାଖିଆ ସାହେବ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଏଇ ଯେ ସୂତାନୁଟି ହାଟ ଦେଖୁଛ, ଆଗେ ସେଇଠା ଭାରି ଜଙ୍ଗଲ ଥିଲା । ସେଇ ଯବଚଣାଖିଆ ସାହେବ ବଣ କାଟି ହାଟ ବସେଇଛି । ତାହାର କାରବାର ବଡ଼ ଠିକ—ଝୋକଠୋକ । ଦେଶ ଲୋକେ ତାକୁ ଠାକୁର ପରି ମାନନ୍ତି । ଦେଶ ଭିତରୁ ଖୁବ ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ ମହାଜନ ଜମିଦାରମାନେ ଆସି ସୂତାନୁଟିରେ ଘର ବନେଇଲେଣି, ଉଞ୍ଚା ଉଞ୍ଚା କୋଠାଘର ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ଗଲାଣି । ମାହେବର ତେଲଙ୍ଗା ପାଇକମାନେ ହାଟରେ ପହରା, ଚୋର ଚହଟର ନାମ ନାହିଁ । ଆଉ ସେ ସାହେବ କଣ କରିଛି କି, ହାଟର ଉତ୍ତର ପଟରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ନାଲ ଖୋଳିଛି । ମରହଟ୍ଟା ପଶି ପାରିବ ନାହିଁ, ଆଉ ଡର କାହାକୁ ? ହାଟରେ ମାଲ ପଦାରେ ପଡ଼ିଥାଉ, କେହି ଅନାଇ ଦେବାକୁ ନାହିଁ ।

ବାବୁ ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଧୁ ମଲ୍ଲ କହିଲେ, "ତେବେ ଏତେ କଥାରେ ଲାଭ କଣ ? ଆସ ଆଜିଠାରୁ ଆଉ ଫିରଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କାରବାର କରିବା ନାହିଁ—ଖାଲି ଇଂରେଜ ବଣିଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଲେଣ୍ ଦେଣ୍ । ସବୁ ଜାହାଜ ସୂତାନୁଟି ହାଟକୁ ପଠାଇବା ।"

ମଲ୍ଲ ବାବୁଙ୍କ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ହେଲା । ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକରାଏ । ହରିବୋଲ ଦେଇ ସଭା ଭାଙ୍ଗି ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଗଲେ ।

ବଗଲା ବଗୁଲୀ

ବନ୍ଦିଆ ପାଟ ଭୂଷଣ୍ଡପୁର ଗାଁର ଚୌକିଆ । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଗାଁଟା, କଣ୍ଡରା ବୋଇଲେ ବନ୍ଦିଆ ଏକୁଟିଆ । ଅଛବ ଲୋକଟା, ସେ କଣ ଭଲଲୋକଙ୍କ ଘର ଲଗାଲଗିରେ ଘର କରିବ ? ଗାଁମୁଣ୍ଡ ବମାଣ ଜମି ଗୁଡ଼ ପଦା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପଲାଘର । ଜାତିରେ ତ କଣ୍ଡରା— ଚୌକିଆ ବାପୁଡ଼ା ବୋଲି ପୁଞ୍ଜି ନୁହେ । ହେଲେ, ଗାଁ ଲୋକେ ତାକୁ ମାନନ୍ତି । ସେ ଆଉ ଗାଁ ଚୌକିଆ ପରି

ମୁହେଁ । ଶଡ଼ାଏ ଉଞ୍ଚା ମୂଳଗାଉଁଣ ଠେଙ୍ଗାଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ "ଏ ଗ୍ରାମ ଚଇଡ଼େ—ଜାଗତା, ଏ ନାଇକ ଘର—ହୁସିଆର", ଏହିପରି ଡାକ ଡାକି ଦୁଆର ଦୁଆର ରାତିସାରା ବୁଲୁଥିବ । ବଦିଆ ପାଣ ଚୌକିଦାରି କଲା ଦିନରୁ ଗାଁରେ କାହାର ଘର ପିଢ଼ାରୁ ପୋଇଡଙ୍କଟାଏ ବି ଚୋର ପାଇ ନାହିଁ । କଥା କଣ କି, ମଫସଲ ଗାଁରେ ଚୋରମାନେ ଚୌକିଆ ଓର ନ ଧରିଲେ ଗାଁ ଭିତରେ ପଶି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଫେର ତା ବାଦ ବଦିଆ ଗୋଟାଏ ପଞ୍ଚହତା ମରଦ । ଠେଙ୍ଗାଟାଏ ଧରିଥିଲେ ଦଶ ଜଣ ଭେଣ୍ଡିଆ ପାଖ ପଶି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଥିଲାଗି ଚୋରଯାକ ଭରସି ଭୂଷଣ୍ଡ-ପୁର ଗାଁମୁହାଁ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବଦିଆର ବର୍ତ୍ତମାନ ମାଣେ ଦିଗବାରି ଜାଗିର । ତା ବାଦ ଫସଲ ଅମଳ ବେଳେ ଗାଁର ସାନ ବଡ଼ ସମସ୍ତେ ବଲ ମୁଣ୍ଡରେ ତାକୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କଲେଇ ଦିଅନ୍ତି । ପାଣପୁଅ ସବୁବେଳେ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଥାଏ, ସବୁବେଳେ ହରେକୃଷ୍ଣ ହରେକୃଷ୍ଣ ଭଜୁଥାଏ । ଥିଲା ନ ଥିଲାକୁ ତାର ଶୋଚନା ନାହିଁ । ଘରେ ଅଛି, ଖାଇଲା—ନାହିଁ, ଉପାସ ରହିଲା । ଜୀବନଟାଯାକ କାହାଠିକୁ କିଛି ମାଗିନାହିଁ, କାହାର ଦୁଆରେ ଆଦୁର୍ପ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ । କିଛି ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ିଲେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଉପରକୁ ଅନାଇ ଜଣାଏ, 'ହରି ତୋ ମରଜି !'

ବୁଢ଼ୀଟି ମଲା ଦିନରୁ ବଦିଆ ପାଣ ସଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ ଚୁରିଟା ଖାଇ ଦେଇ ପୁଅଟିକୁ ଧରି ଘରୁ ବାହାରିଯାଏ । ଭାଗବତ ଘର ଆଗ ପିଣ୍ଡାତଳେ ଖଣ୍ଡେ ଛିଣ୍ଡା ଚାଟି ପାରି ଦେଇ ପୁଅଟିକୁ ଶୋଇଦିଏ । ଭାଗଗତ ଘରେ ପୁରାଣ ଗାଦି ବସେ । ଗାଁର ପୁରୋହିତ ବିଷ୍ଣୁ ପଣ୍ଡାଏ ପୁରାଣପଣ୍ଡା । ତାଙ୍କର ସେଥିକି କିଛି ବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ । ପୁରାଣ ବଡ଼ା ଦିନ ଗାଁର ସାନ ବଡ଼ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୁଳା ହୁଏ । ପୁରାଣ ଶୁଣ ନ ଶୁଣ, ଆପଣା ମଗଦୁର ଭରି କିଛି କିଛି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପଇସା ନାହିଁ ତ, କେହି ଦିମାଣ ଧାନ କାନିରେ ବାନ୍ଧି ଆଣି ଡାଳା ଦେଇ ଗଲା । ସବୁଦିନେ ପୁରାଣ ହୁଏ । ଖାଲି ଉଆଁସ, ପୁନେଇ, ସଂକ୍ରାନ୍ତି, ଗୁରୁବାର ବନ୍ଦ । ପଣ୍ଡାଏ ଉଖୁଡ଼ା ପୁଞ୍ଜାଏ ନୋହିଲେ ଗୁଡ଼ ଟୋପାଏ ଭୋଗ ଦେଇ ହାତ ତାଳି ମାରି ଗୁଳସାନ୍ତି । ସେ ସବୁଦିନରେ ଗାଁର ମୁଣ୍ଡିଆ ମୁଖିଆ ଲୋକେ ଅଧରାତିଯାଏ ବସି ଗାଁର ଭଲ ମନ୍ଦ, ହାରି ଗୁହାରି କଥା ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି ।

ଗାଁର ବୁଢ଼ା ଭଲଆ ଲୋକେ ରୋଜ ରୋଜ ପୁରାଣ ଶୁଣିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଦେହ ବାଧିକା ଅବା ହାତରେ କିଛି ଟାଇଟି ଥିଲେ, ଦିନେ ଅଧେ ଆସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଭେଣ୍ଡିଆଟି ଦିନରୁ ଆଜିଯାଏ ଚାଳିଶ ପଚିଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବଦିଆ ପାଣ ହାଜର ହେବାର ଦିନେ ବି ଛୁଟିଣ ନାହିଁ, ବାଧିକ ପଡ଼ିଲେ କୁନ୍ଥେଇ କୁନ୍ଥେଇ ବେଳେ ଆସିବ । ପୁରାଣ ଆରମ୍ଭ 'ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ' କତରୁ ଶେଷ 'କ୍ଷମସ୍ୟାପି' ଯାଏ ହାତ ଯୋଡ଼ି ବସି ମନ ଦେଇ ଶୁଣୁଥାଏ । ପୁରାଣ ପାଠ ବେଳେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅର୍ଥର କିଛି ଅଖଞ୍ଜି ହେଲେ ସମସ୍ତେ ଅନାଇ କହନ୍ତି,"ପାଣପୁଅ, ଏ ଜାଗାରେ ପାଠ କଣ ହେଲା ?" ପାଣ ହାତ ଯୋଡ଼ି 'ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତମାନେ' କହି ଗୀତର ଏମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଅର୍ଥ କରିଦିଏ ଯେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଖୁସି । ପାଣକୁ ଭାଗବତର ଢେର ଜାଗା ପେଟେ । ଅଧାକୁ ଅଧା ପାଠ ମୁହଁ ମୁହେଁ କହିପିବ । କଥା କହିବା ବେଳେ ଭାଗବତରୁ ଢେର ଢେର ପଦ ଦାଇକା ଦେଇ କହେ । ସାନ୍ତମାନେ ତାକୁ ପ୍ରଶଂସା କଲେ, ଦୁଇ ହାତରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗାଲରେ ଚପୁଡ଼ା ମାରିହୋଇ କହେ, "ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତେ, ମୁଁ କଣ୍ଡରା ବାପୁଡ଼ା କଣ ଜାଣେ, ସାନ୍ତମାନଙ୍କ ଚରଣରେଣୁ ସେବା କରି ଯା ଦିପଦ ଶିଖିଛି ।"

ବଦଆ ପାଣର ପୁଅ ସମ୍ପାର ବାହା ଲାଗି ଢେର ଢେର ଜାଗାରୁ କନ୍ୟାର ବାଡନ ଆସିଲଣି । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଗାଁର ଚୌକିଆ, ତା ପୁଅ ଲାଗି କଣ କନ୍ୟାର ଅଭାବ ? ସମ୍ପା ପିଲଟା ଯିମିତି ଦେଖିବାକୁ ଉଜଳ ଡାଉଲ, ଗୁଣ ବି ସିମିତି, କାମ ପାଇଟିକୁ ସନ୍ଧ । ବାପାକୁ ଖୁବ୍ ମାନେ, ବାପ କଥା ତଳେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ବାପ ବାଧିକା ପଡ଼ିଲେ ଦିନ ରାତି ପାଖରେ ଜଗି ବସି ସେବାରେ ଲାଗିଥିବ । ମହାମପୁର ଚୌକିଆ ଦଣ୍ଡିଆ ପାଣ ଝିଅ ଟେର୍ମାକୁ ଦେଖି ବୁଢ଼ାର ମନ ମାନିଗଲା । ତାହାର ସାଙ୍ଗରେ ସମ୍ପାକୁ ବାହା କରିଦେବା କଥା ଠିକ କଲା । ଯିମିତି ହେଉ ଏଇ ବର୍ଷ ବାହା କଲେ ବନେ । ଉଚ୍ଛୁଣି ପୁଅର ସତର ବର୍ଷ ଗଲାଣି, ଆଏଦାକୁ ଯୋଡ଼ା ବୟସ ପଶିବ, ବାହା ହେବ ନାହିଁ । ବାହା କରାଇବ—ହଁ—ବୋଇଲା, ରଙ୍କ ତରଣା । ଯେତେ ଟାଣିଟୁଣି ଖରଚ କର, ତିରିଶ ଟଙ୍କାରୁ ଊଣା ନୁହେ । ଜାତି ଭାଇମାନେ କଣ ଛାଡ଼ିବେ ? ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଗୃହକରଟାରେ ଅଛି, ନାମ ଡାକ, ନାହିଁ ବୋଲିଲେ କିଏ ଶୁଣେ ? ଅତି ନକୁଛ ହବେଲ ତ ଜାତି ଗୋସେଇଁମାନଙ୍କୁ ମୁଖଧଉତ କରାଇବ । ହାତରେ ନାହିଁ ପଇସାଏ, ଯାହା କରିବେ, ଯାହା ଦେବେ ହରି । ଢେର ବେଳଯାଏ ହାତ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଡାକିଲା, "ପ୍ରଭୁ ! ତୁମ ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ପୁଅଟି ହାତକୁ ଦୁଇହାତ ହେବ ।"

ଦିନେ ରାତିରେ ପୁରାଣପାଠ ସରିଲା ବାଦ ଗାଁର ମୁଖଣ୍ଡ ମୁଖଣ୍ଡ ସାନ୍ତମାନେ ବସିଥାନ୍ତି, ବଦଆ ପାଣ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲା, "ଆଜ୍ଞା, ସାନ୍ତମାନଙ୍କ ହୁକୁମ ହେଲେ ପଦେ ଗୁହାରି ଜଣାଇବ । ଆଜ୍ଞା, ଆପଣମାନଙ୍କ ଚରଣଧୂଳି ଲାଗି ପୁଅଟି ପାଚିଲାଣି । କନ୍ୟାଟିଏ ଠିକ୍ କରିଛି, ଅଜ୍ଞା ହେଲେ ହାତଛନ୍ଦା କରେଇ ଦେବ ।"

ସବୁ ସାନ୍ତ ବସି ମୁହଁ ଚୁହାଁଚୁହିଁ ହେଉଛନ୍ତି, କାହାର ପାଟି ଫିଟୁନାହିଁ । ଜମିଦାର ବଳରାମ ନାୟକେ ଗୋଟାଏ କାମ ବାହାନା କରି ବଦଆ ପାଣକୁ ଆଉଆଡ଼େ ପଠାଇ ଦେଲେ । ତହିଁ ବାଦ୍ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ, "ଦେଖନ୍ତୁ, ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ମୁରବି ଲୋକ ତ ଅଛନ୍ତି । ବଦଆ ଊଣା ପୁରା ପଚିଶ ବର୍ଷ ହେଲା ଗାଁଟାକୁ ଆଗୁଳିଛି । ତା ବାହାଦୌଲତରେ ଚୋର ଚପାଟି କିଛି ଶୁଣାନାହିଁ । କେବେ ସେ କିଛି ମାଗିନାହିଁ । ମାଗିବା ଲୋକ ନୁହେଁ । ଲୋକଟି ଯିମିତି ସତ୍ୟବାଦୀ, ସିମିତି ଧାର୍ମିକ । ତା ହାତରେ ପଇସାଏ ଥିବ ନାହିଁ ଜଣା । ଆସନ୍ତୁ ଆମେମାନେ ତା ପୁଅକୁ ବାହା କରେଇ ଦେବା ।"

ସମସ୍ତେ ଏକାବେଳକେ କହି ପକାଇଲେ, "ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା ! ସାନ୍ତ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କଲେ ଠିକ କଥା । ଆମେମାନେ ମନ ନ ଦେଲେ ସେ କିମିତି ଚଳିବ ?"

ଜମିଦାରଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଅବଧାନେ ରଙ୍ଗାଧର ମହାନ୍ତିଏ ଧାଇଁ ଯାଇ ଲେଖନ ପତ୍ର ଘେନିଆସିଲେ । ବାହାଘରକୁ ଯାହା ଲୋଡ଼ା—ବସ୍ତ୍ର, ଚାଉଳ, ତେଲ, ଲୁଣ, ସୋରିଷ, ଖଳିପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ସୁଦ୍ଧା ତାଲିକା ହେଲା । ପୁରୋହିତ କଣ୍ଡିରା ବୈଷ୍ଣବ, ତାପାଇଁ ମୁଣ୍ଡିଏ ଲୁଗା, ଚାରିଅଣା ଦକ୍ଷିଣା ସବୁ ତାଲିକାରେ ବସିଲା । ମଣିଷ ଚିହ୍ନି ସବୁ ଗାଁଯାକ ଭେଦା ହୋଇଗଲା ।

ଆଜି ଅଭଡ଼ା ମଙ୍ଗନ । ବାହା ଆଉ ଦୁଇଦିନ ଅଛି । ସକାଳ ଦିନ ପହରକ ସମୟରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ଦୁଆରୁ ଭାର ଯାଇ ପାଣ ଦୁଆରେ ଜମା ହେଲା । ଜମିଦାରେ ଗାଁର ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରୁ ଚୁଟେଇ ଘରେ ଠୁଳକରି ରଖିଥିଲେ । ପାଣର ତ ମାତ-ପାଞ୍ଚ ଗୋଟିଏ ପଲାଘର, ପଦାର୍ଥ ସବୁ ରଖୁଛି କାହିଁ ? ଦୂରଦୂରାନ୍ତରରୁ କୁଣିଆ କୁଟୁମ୍ବ ଆସି ରହିବାଲାଗି ବାପପୁଅ ଲାଗି ଖଜୁରି

ପିଣ୍ଡାରେ କେତେ ବଖରା ଗ୍ରାମୁଣ୍ଡିଆ କରି ପକାଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଘରେ ସବୁ ଜିନିଷ ରଖି ଦେଲେ । କାଲି ବାହା । ମଙ୍ଗଳବାଡ଼ରେ ସବୁ କୁଣିଆ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ଖନ୍ଦା ଲାଗିଗଲା । ସେହି କୁଣିଆ ଭିତରୁ ଚାରି ଜଣ ବାହ୍ମଣୀ ପରଷିଣୀ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ବୁଢ଼ା ପାଣ ସାନ କଣ୍ଠରୁ ବଡ଼ଯାଏ ସବୁ ଜାତିପୁଅଙ୍କ ହାତ ଧରି, ଗୋଡ଼ ଧରି କହୁଥାଏ, "ସାନ୍ତମାନେ ! ଗୋସେଇଁ-ମାନେ ! ପଞ୍ଚ ଠାକୁରମାନେ ! ଏ କାମ ଆପଣ-ମାନଙ୍କର, ପୁଅ ଆପଣମାନଙ୍କର, କାମ ତୁଲେଇ ନେଉନ୍ତୁ ।" ସତକୁ ସତ ସମସ୍ତ କାମ ତୁଲେଇ ନେଲେ, ବାହା ହୋଇଗଲା । ଜାତିପୁଅମାନେ ଖୁସି ହୋଇ ବିଦା ହୋଇଗଲେ । ଯିବାବେଳେ ବାଟରେ କୁହାକୁହି ହୋଇ ଯାଉଥାନ୍ତି, "ଜାତି ଭିତରେ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟଟା କେହି କରି ନାହିଁ । ସବୁ ଜାତିପୁଅଙ୍କୁ କିଏ ବରଣିଥାଏ ? ଖୁଆଇ ପିଆଇ ଭୋର କରି ଦେଲା । ଚାଟିଆକୁ ଚାଟିଆ ବରି ଡାଲି, ବାଳୁଷି ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ପୁଞ୍ଜାଏ ଗାରଡ଼ ବାନ୍ଧି ଦେଲା, ଚାରି ମାଠିଆ ତାଡ଼ି, କେତେ ପିଇବ ପିଅ ! ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ । ସିମିତିକା ସାନ୍ତମାନଙ୍କୁ ଖଟିଛି ଏକା ।"

ବହୂଟି ଘରକୁ ଆସିଲା, ଦେଖିବାକୁ ବେଶ ଉଜ୍ୱଳଡାଉଳ, କିଏ କହିବ କଣ୍ଡାଘରର ଝିଅ ? କରଣ ଖଣ୍ଡାଇତ ଘର ଝିଅ ପରି ଦିଶେ । ଗୁଣ ବି ସିମିତି, ତା ହାତ ରନ୍ଧା ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ ଖରଡ଼ା, ଚେଙ୍ଗ ମାଛ ଅଣ, କଙ୍କଡ଼ା ସିଝା ଯିଏ ଖାଇଛି, ପାସୋରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଏକା ବୁଢ଼ା ପାଣ ମୁହଁରୁ ଶୁଣି ଲେଖୁଛୁଁ । ଘଷି ସାଉଁଟିବା, ଗୁଣ୍ଡିକାଠ ଗୋଟେଇବା, ଗାଡ଼ ଭିତରୁ କଙ୍କଡ଼ା ଧରି ଆଣିବା, ସବୁ ଗୁଣରେ ପୂରା । ସଞ୍ଜବେଳେ ବୁଢ଼ା ଗାଁରୁ ବୁଲି ଆସିଲେ ବହୂ ଠେକିଏ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇଦିଏ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତିନି ପୁରୁଷର ବାସନ ଭଙ୍ଗା ପଥୁରିରେ ଭାତ, ଚାକୁନ୍ଦା ଶାଗ ଖରଡ଼ା, କଙ୍କଡ଼ା ପୋଡ଼ା, ଚେଙ୍ଗ କୁଟିଖିଆ ଅଣ, ଟିକେ ଟିଅଣ କରି ପରଷି ଦିଏ । ବୁଢ଼ା ଏତେ ଟିଅଣ କେବେ ଖାଉଥିଲା ? ତେନ୍ତୁଳି ଫୁଟେ ଲୁଣଟିକକୁ ଭାତ ନଅଣ୍ଡ । ବହୂର ଏ ସବୁ ଗୁଣ ଦେଖି ବୁଢ଼ା ଦିନେ ନିବୋଲାରେ ବସି ଢେର 'ହାୟ ! ହାୟ' କରି କାନ୍ଦିଲା । ଏଡ଼େ ଭାଗ୍ୟଟା ହୀନକପାଳୀ ବୁଢ଼ୀ ଦେଖି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ବାହା ଚାରି ଛ ମାସ ବାଦ । ଦିନ ପହରେ ହେଲାଣି, ବୁଢ଼ା ବିଛଣାରୁ ଉଠି ନାହିଁ ! ସପ୍ନା ପଚାରିଲା, "କାଲେ ବାପା, ଏତେବେଳଯାଏ ଶୋଇଛୁ ?" ବୁଢ଼ା ପୁଅ ବହୂଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ କହିଲା, "ଆରେ ସପ୍ନ, ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇ ପିଲାଦିନୁ ପୁରାଣ ଶୁଣିଛୁ, ଢେର କଥା ମୁଁ ବି ଶିଖେଇଛି, ମନରେ ରଖିବୁ—

ପରର ନାରୀ ଛୁଇଁ—ନ କରି ସହିଁ ଯା ପୁଣି ।
ଲୋଭ ନ କରିବୁ ପର ଧନେ—
ମିଛ ନ କହିବୁ କଦାଚନେ ।

ବହୂ ଲୋ, ଏହି ସପ୍ନି ହେଲା ତୋ ଖାଉନ୍ଦ—ତୋ ଠାକୁର ଦେବତା-ଯା କଥା ଏଡ଼ିବୁ ନାହିଁ । ମୋ ଦେହଟା କିମିତିକା ଦେଖୁଛି, ଆଉ ବଞ୍ଚିବି ନାହିଁ ।"

ପୁଅ ବହୂ ଦୁହେଁ ଢେର କାନ୍ଦିଲେ । ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଖିଆ ଶୁଆ ଛାଡ଼ି ବୁଢ଼ାର ଢେର ସେବା କଲେ । ବଡ଼ ବୁଢ଼ା ହୋଇଥିଲା, ଦିନ ଛଅଟା ଜରରେ 'ହରି ହରି' କହି ଚାଲିଗଲା । ପୁଅ ବହୂ ଢେର କାନ୍ଦିଲେ । ଗାଁ ଲୋକେ 'ହାୟ ! ହାୟ !' କହିଲେ, ମାଛ କୁଳରେ ଇମିତିକା ସତ୍ୟବନ୍ତ ଧାର୍ମିକ ଦେଖା ନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ାର ଶୁଦ୍ଧ ବାଦ ଗଲାଣି । ଦିନେ ସପ୍ନା ଟେମୀ ବସି ବିଚାରି କଲେ—

ସପ୍ନା—ହଇ ଲୋ ବଉ ! ମୁଁ ଚାକିରି ଇସ୍ତଫା ଦେବ । ତତେ ଏକୁଟିଆ ଘରେ ପକାଇ ରାତିରେ କମିତି କରି ଗାଁ ବୁଲି ଯିବ?

ସପ୍ନା ଯା କହେ, ସବୁ କଥାରେ ଚେମୀର 'ହଁ' । ହେଲେ ଚାକିରି ଛାଡ଼ ଦେବାଟା ତା ମନକୁ ମାନିଲା ନାହିଁ । କହିଲା, "ଏ ଖାଉନ୍ଦ ! ତମେ ତ ଚାକିରି ଛାଡ଼ିବ, କମିତି ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବା ?

ସପ୍ନା—ମୁଲକରେ ଏତେ ବିଲ—ଗାଁରେ ଏତେ ପୋଖରୀ ଗଡ଼ିଆ—ଭାତ ଲୁଣ କଣ ଉଣା ହେବ ?

ଚେମୀ—ତମ ମନକୁ ଯା ଲାଗେ କର ।

ରାତିରେ ଗାଁର ସାନ୍ତମାନେ ଭାଗବତ ଘରେ ବସିଛନ୍ତି, ସପ୍ନା ବେକରେ ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡି ପଟକା ପକାଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, "ଆଜ୍ଞା ସାନ୍ତମାନେ ! ମୋ ସାତ ପୁରୁଷ ଆପଣମାନଙ୍କ ଚରଣରେଣୁ ଗୋଲାମ—ଚରଣରେଣୁ ନୁଣ ଖାଇଲେ—ମୁଁ ଏଣିକି ଚାକିରି କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କ ଚରଣରେଣୁରେ ଇସ୍ତଫା ଦେଲି ।" ସାନ୍ତମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ଢେର ବେଳଯାଏ ବିଚାର କଲେ, ଶେଷରେ ଜମିଦାର ବଳରାମ ନାୟକେ କହିଲେ, "ନାହିଁରେ, ତୋ ଇସ୍ତଫା ନିଆଯିବ ନାହିଁ । ଯିମିତି ଚୌକିଆ ଥିଲୁ, ସିମିତି ଥିବୁ । ହେତା ହଳା ସବୁ ପାଇବୁ । ଗାଁ ବୁଲି ନ ଆସିବୁ ପଛକେ ।"

ସପ୍ନା ଆସି ବହୂକୁ ସବୁ କଥା କହିଲା । ଚେମୀ ମନ ତ ଭାରି ଖୁସି; "ଏ ଖାଉନ୍ଦ ! ଭଲ କଲ, ଚାକିରି ଥାଉ, ମୁଁ ଇମିତି ସାନ ହେଲି—ଡର ଗଲା । ବଡ଼ ହେବି, ଡରିବ ନାହିଁ, ତମେ ଗାଁ ବୁଲି ଯିବ । ମୁଁ ପଲାରେ ଶୋଇଛି, ଡର ମାଡ଼ିଲା, ପାଟି କଲି, ଧାଇଁ ଆସିଲ । ବାଘ ନା ଭାଲୁ, କଅଁ ଡରିଲ ? ମୋ ମା କହିଲା—

"ଡର କାହାକୁ ଭୟ କାହାକୁ,
ଠାକୁରେ ଅଛନ୍ତି ରଖି ବାହାକୁ ।"

ହଁ ଖାଉନ୍ଦ ! ଆମ ଗାଁରେ ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀ ଅଛନ୍ତି, ସେ ମଣିଷ ଦୁଃଖ ଶୁଣନ୍ତି । ତମେ ଠାକୁର ହରି ହରି କୁହ, ବୁଢ଼ା ଶଶୁରେ ସବୁଦିନେ କହୁଥିଲେ, ହରି କାହିଁ ? ଅଚ୍ଛା, ଗାଁରେ ବାଡ଼ ପଡ଼ିଲେ ତାକୁ ପୂଜା ଦେଲେ ଯୋଗମା ପଳେଇବ ନା ?

ସପ୍ନା—ନାହିଁ ଲୋ ବଉ—ହରି ସେ ବଡ଼ ଠାକୁର, ସେ ଖାଇବାକୁ ପିଇବାକୁ ସବୁ ଦେଉଛନ୍ତି, ଆମର ସବୁ କାମ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ମନ କଥା ଜାଣୁଚନ୍ତି । ଆମେ ଭଲ କାମ କରିବା, ତାଙ୍କୁ ଭଜିବା, ସେ ସୁଖ ଦେବେ । ମନ୍ଦକାମ କଲେ, ତାଙ୍କୁ ଅମାନ୍ୟ ହେଲେ, ସେ ଦୁଃଖ ଦେବେ ।

ଚେମୀ—ସବୁକଥା ତ ହରି ଦେଖିବ, ଅଳିଆ କାମ କଲେ ଦୁଃଖ ଦବ, ବାପ ଲୋ ! ମୁଁ ସିମିତି କାମ କରିବ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ତମ ପରି ହରିକୁ ଡାକିବ । ଏ ଖାଉନ୍ଦ ! ମତେ ଭଲ ପାଇଟି ଶିକେଇ ଦଅ । ମା କହିଛି, ତମ କଥା ମାନିବ—ତେମେ ଯା କହିବ, ସବୁ ଶୁଣିବ ।

ଗେରସ୍ତ ଭାରଯା ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣୀ ସବୁବେଳେ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଥାନ୍ତି, ଛାଡ଼ବାଡ଼ ଥାଏ ନାହିଁ, ଜଣକୁ ନ ପଚାରି ଆର ଜଣ କିଛି ପାଇଟି କରେ ନାହିଁ । ଜଣକ ମନରେ ଦେହରେ ଦୁଃଖ ହେଲେ ଆଉ ଜଣକ କାନ୍ଦି ପକାଏ । ସପ୍ନା ସାନ୍ତ ଘର ପାଇଟିକୁ ଗଲେ ଚେମୀ ଝୋକେଇଟିଏ କାଖେଇ ପଛେ ପଛେ ଯାଏ । ସପ୍ନା ବିଲରେ କାମ କରୁଥିବାବେଳେ ଚେମୀ ଘଷି ସାଉଣ୍ଟେ । ହୁଡ଼ା ତଳୁ ପିତାଶାଗ, ମନ୍ଦରଙ୍ଗା ଶାଗ ତୋଳେ, ଗାଡ଼ରୁ କଙ୍କଡ଼ା ଧରେ ।

ସପ୍ନା ଏକୁଟିଆ ଅଲଗା ପାଇଟି କରେ, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ମୂଲଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଥାଏ ନାହିଁ । କେହି ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ ଠାପରା କରି କଥା ପଦେ କହିଦେବ ପରା ! ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ ମନ ଫିଟେଇ କଥା ଭାଷା ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ସପ୍ନା ପାଞ୍ଚ ମାଣ ଧାନ ମୂଲ ପାଏ । ବୁଢ଼ା ଅମଳରୁ ଘରେ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ମାଣ ଅଛି, ଟେମୀ ମାପି ପକାଏ । ଆଗେ ମାଣେ ମାପି ବୁଢ଼ା ଅମଳର ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗାମୁଣ୍ଡି ମାଠିଆରେ ପୂରାଇ ରଖିଦିଏ । "ଏ ଖାଉନ୍ଦ ! ଦେହ ଅଛି, ପା ଅଛି, ଆଜି ପାଇଟି ନମିଳିଲା—କାହିଁ କାହାକୁ ମାଗିବା, ଘରେ ବସି ଖାଇବା । ମାଣେ ଧାନ ଦେଇ ତେଲ ପାହୁଲିକର, ଲୁଣ ପାହୁଲିକର, ଧୂଆଁ-ପତର ଅଧପାହୁଲିଏ, ହଳଦୀ ଅଧପାହୁଲିଏ ହିସାବ କରି ଦେଇ ଶାମ ସାହୁ ତେଲି ମହାଜନ ଦୋକାନକୁ ସପ୍ନାକୁ ପଠାଇଦିଏ । ଆଉ ତିନି ମାଣ ଧାନ ହାତ ପାହାରଣାରେ କୁଟି ପକାଏ । ଚାଉଳ ବାହାର କରି ନେଇ ତଷୁଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ଟୋକେଇରେ ଜମା କରି ରଖିଥାଏ, ଦୁଇ ଚାରି ଦିନ ବାଦ ସେହି ତଷୁ କୁଟି ସେଥିରୁ କୁଣ୍ଡା କାଢ଼ିନିଏ । ମୁଠାଏ ଚାଉଳ ପକାଇ ସେ କୁଣ୍ଡା ମିଶାଇ ପିଠଉ ବାଟି ଦେଇ ଗୋଟାଏ ପୋଡ଼ପିଠା କରିଦିଏ । ତଷ୍ପରେ ଗୋବର ଲଗାଇ ଘଷି ପାରେ । ସପ୍ନା କହେ, "ଟେମୀ ସବୁ ଗୁଣରେ ଫରାକତ୍ । ତା ପରି ଚାଉଳ କୁଟିବି କିଏ ?"

ସପ୍ନା ଦୋକାନରୁ ବାହୁଡ଼ିବାବେଳକୁ ଟେମୀ ଭାତ ରାନ୍ଧି ରଖିଥାଏ । ଦୋକାନ ସଉଦା ଭଲକରି ଦେଖି ସାଇତି ରଖେ । ତାହା ବାଦ ଟୋପାଏ ତେଲ ପକାଇ ଶାଗଟା ଖରଡ଼ି ପକାଏ, କଙ୍କଡ଼ା ଛେଚି ଦେଇ ଟୋପାଏ ତେଲ ଲୁଣ ଗୋଳାଇ ଦିଏ, ମାଛ ଥିଲେ ଟୋପାଏ ତେଲ ପକାଇ ଅଣ କରିଦିଏ । ବୁଢ଼ା ଭଙ୍ଗା ପଥୁରୀରେ ସପ୍ନାକୁ ଭାତ ପରଷି ଦେଇ ପାଖରେ ବସେ । ରାଣ ନିୟମ ଦେଇ ବଳେଇ ବଳେଇ ଦୁଇ ଗୁଣ୍ଡା ଅଧିକ ଖୁଆଏ । ଟେମୀ ବଡ଼ ଘରଣୀ । ଖୋଟ ଅମଳ ବେଳେ ସାନ୍ତମାନଙ୍କ ଦୁଆରୁ ନଳିତା କାଠି ଆଣି ବିଡ଼ା ବାନ୍ଧି ରଖିଛି, ଖାଉନ୍ଦ ଭାତ ଖାଇବାବେଳେ ଗୋଟାଏ କାଠି ଜାଳି ଆଲୁଅ ଦେଖାଏ । ସପ୍ନାର ଖିଆ ହୋଇଗଲେ ସେ ଅଇଣ୍ଠାପଥୁରୀରେ ଆପଣା ଭାତ ବାଢ଼ି ଖାଏ । ଭଲମନ୍ଦ ଘରକୁ ଯେ ପଦାର୍ଥ ଆସୁ, ସପ୍ନା ଆଗେ ନ ଖାଇଲେ ଟେମୀ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଦି ଜଣଙ୍କ ଖିଆପିଆ ହୋଇଗଲେ ବାକି ଭାତଗୁଡ଼ାକ ପଖାଳ ତିଅଁଣ ଆର ଦିନକୁ ରଖିଦିଏ । ଓଳିଏ ରୋଷେଇ, ଦୁଇ ଓଳିକୁ ଜାଳି କାହିଁ ? ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଥା, ସକାଳ ଓଳି ପାଇଟିରୁ ଆସିବାକୁ ଦିନ ଦି ପହର, ହୋଇ ବେଳେ କିଣ ରନ୍ଧାକୁ ତର ସହିବ ? ବର୍ଷାଦିନେ ଜାଳି ମିଳିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଖରାଦିନେ ଘସି ପାରି ଓଳି ଚନ୍ଦାଡ଼ରେ ଠାଙ୍ଗି ରଖି ଦେଇଛି ।

ସପ୍ନା ଟେମୀ ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣୀ ଖୁବ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛନ୍ତି । ସାହୁର ଦେଣା ନାହିଁ, କି ରଜାର ଖଜଣା ନାହିଁ । ଦିନେ ସୁଦ୍ଧା ଘରେ ଅନ୍ନ ଛୁଟେଣ ନାହିଁ । ମନରେ କିଛି ଭାବନା ନାହିଁ, ଖାଇବା କଥା ଉଠିଲେ ଦିଜଣଯାକ କହନ୍ତି, ମୁଲକରେ ଏତେ ବିଲ ଗଡ଼ିଆ ପୋଖରୀ ଥାଉଁ ଥାଉଁ କିଣ ଦିଟା ପ୍ରାଣୀ ପେଟ ପୂରିବ ନାହିଁ ? ଟେମୀ କହେ, 'ଏ ଖାଉନ୍ଦ ! ତମେ କାହିଁକି ପର ପାଇଟିକି ଯିବ, ବାଳୁଙ୍ଗା ଝାଡ଼ ଆଣିଲେ ତ ଆମର ଛ ମାସ ମେଣ୍ଟିଯିବ ।"
ବେଳ ଜାଣି ଟେମୀ କୁଲଠାରେ କାଠି ଖଣ୍ଡେ ବାନ୍ଧି ଢେର ବାଳୁଙ୍ଗା ଝାଡ଼ ଆଣି ଘରେ ରଖେ । ଖାଉନ୍ଦକୁ ବାଧିବ ବୋଲି ଟେମୀ ରୋଜ ରୋଜ ତାକୁ ପାଇଟିକୁ ପଠାଏ ନାହିଁ, ବାଳୁଙ୍ଗାରେ ଅନ୍ନ ଚଳାଏ । ଯେଉଁ ଦିନ ସପ୍ନା ସାନ୍ତ ଘର ପାଇଟିକୁ ନ ଯାଏ, ସେ ଦିନ ଦୁଇ ଜଣ ପୋଖରୀ ପୋଖରୀ ବୁଲି ବୁଲି କଚ୍ଛିମ, କଙ୍କଡ଼ା, ମାଛ ଧରି ଆଣନ୍ତି, ସେ ଦିନ ଟେମୀ ଢେର ରକମ ତିଅଣ ରାନ୍ଧେ, ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଭାରି ଆନନ୍ଦ ।

ଘରରେ ଚେମୀ ରନ୍ଧାବଢ଼ା କରୁଥିବାବେଳେ ସପ୍ନା ହରିଣୀସୁତ, ଗଜସୁତ ଗାଏ । ଭାଗବତ ବ ଢେର ପଦ ଶିଖିଛି, ଏଠ୍ ସେଠ୍ ଢେର ପଦ ଗାଏ । ଚେମୀ କାନ ଢେର ଶୁଣୁଥାଏ । ପଢ଼ାପଢ଼ି ସରିଲେ, ଠାକୁର —ହରି, ଦୟା କର’, କହି ହାତଯୋଡ଼ି ଭୂଇଁରେ ଡପ ଡପ କରି ତିନି ଥର ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରେ, ତା ବାଦ ସପ୍ନା ଗୋଡ଼ତଳେ ତିନି ଥର ଜୁହାର ହୋଇ ତା ପାଦରୁ ଧୂଳି ନେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରେ । ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଏହିପରି କରେ । ଯେଉଁଦିନ ହାତରେ କିଛି ପାଇନି ନାହିଁ, ଦୁଇଜଣ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଅନାଇ ପିଣ୍ଡାଟିରେ ବସିଥାନ୍ତି ।

ବୁଢ଼ା ରାମ ପରିଡ଼ାକୁ ସପ୍ନା ଅଜା ସାନ୍ତ ବୋଲି ଡାକେ, ତାଙ୍କରି ଘରେ ଢେର ଦିନ ପାଇଟି କରେ । ପରିଡ଼ା ବୁଢ଼ା ଦିନେ ଦିନେ ସପ୍ନାକୁ ଡାକିବାକୁ ଆସି ଦେଖେ, ଦୁଇଜଣ ଏକା ଜାଗାରେ ବସିଛନ୍ତି - ଟାପରା କରି କହେ, “କି ରେ ସପ୍ନା, ତୁମେ ଦୁଇଟା ଯେ ବଗଲା ବଗୁଲୀ ପରି ବସିଛ ।” ରୋଜ ରୋଜ ଟାପରା କରି ବଗଲା ବଗୁଲୀ ବୋଲି କହୁଁ କହୁଁ ପରିଡ଼ାର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ଗଲାଣି । ସବୁବେଳେ ଡାକେ, “ଆରେ ବଗଲା, ଆଲୋ ବଗୁଲୀ !” ତା ଶୁଣାଶୁଣି ଗାଁ ଲୋକେ ବ ଡାକିଲେଣି ବଗଲା ପାଞ୍ଚ । ଗାଁ ମାଇକିନିଆମାନେ ବ ଚେମୀକୁ ଟାପରା କରି କହନ୍ତି, “ଆଲୋ ବଗୁଲୀ, ତୋ ବଗଲା ଲାଗି କଣ ରାନ୍ଧିଥିଲୁ ?” ସତକୁ ସତ ସମସ୍ତେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ସବୁଦିନେ ସବୁବେଳେ ବଗଲା ବଗୁଲୀ ପରି ଦୁଇ ଜଣ ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି । ଶେଷକୁ ଗାଁରେ ନାମ ହୋଇଗଲାଣି—ବଗଲା ବଗୁଲୀ ।

ବର୍ଷାଦିନରେ ବଗଲା ବଗୁଲୀର ଭାରି ଆନନ୍ଦ । ବିଲ ବଛାବେଳେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ପାଇଟି ମିଳେ । ସପ୍ନାର ମୂଲ ପାଞ୍ଚମାଣ, ଚେମୀର ଚାରି ମାଣ; ଖାଇ ପିଇ ପାଞ୍ଚମାଣ ଧାନ ବଳିପଡ଼େ ।

ଏଇଟା ବଡ଼ ଭଲ ବର୍ଷ । ଅର୍ଜ୍ଜନ ଚାରିଆଡ଼େ । ପଚପାଣିଆ ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ବିଲବଛା ଏକା ସାଙ୍ଗରେ, ମୂଲିଆ ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି । ମୂଲ ବଢ଼ି ଯାଇଛି, ସପ୍ନାର ମୂଲ ଛ ମାଣ, ଚେମୀର ପାଞ୍ଚ ମାଣ । ଘରେ ଧାନ ଗୋଟାଏ ମାଠିଆ, ଯୋଡ଼ାଏ ଡାଢ଼ିଆ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ସପ୍ନା ଗୋଟାଏ ସାନ ଓଳିଆ ବାନ୍ଧି ଦେଲାଣି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲାବେଳେ ଚାରିଆଡ଼୍ ଅର୍ଜ୍ଜନ ମିଳେ । ବିଲ ବଛାବେଳେ ହାତରେ କଙ୍କଡ଼ା ଚେଙ୍ଗ ପଡ଼ୁଥାଏ, ହିଡ଼ମୂଳରେ ମଦରଙ୍ଗା କାନଶିରି ଶାଗ ବଲ୍ ବଲ୍; କାମ ଉଠାଣି ହାତ ବୁଲେଇ ଦେଲେ ଦିନତମାମ ଚଳିଲା । ଏ ବାଦେ ଚେମୀ ବିଲ ଟିକିରା ମୂଳରୁ କାଇଁଶ କାଟିଆଣି ଗୋଟାଏ ଖଞ୍ଜେ ବୁଣିଛି । ଚେମୀକୁ ଢେର ପାଇଟି ଆସେ । କାଇଁଶ ପାଛିଆ ବୁଣି ଗାଁ ବୋହୂ-ଝିଅଙ୍କୁ ବିକି ଚାଉଳ ଧାନ ଆଣେ । ଦୁଇ ଜଣ ବିଲବଛା ପାଇଟିରେ ଲାଗି ଥିବାବେଳେ ଖଇଞ୍ଛିଟି ପାଣିମାହାଳୀ ହିଡ଼ମୂଳରେ ବସାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ପାଇଟି ଉଠାଣି ବେଳକୁ ଚେଙ୍ଗ କୁଟିଏ, କଉ ଟିପିରି ଶେଉଳ ପଦଣା ଖଇଞ୍ଛରେ ଭର୍ତ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ ଦୁଇ ତିନିଥର ଖଇଞ୍ଛଟା ଝାଡ଼ି ପକାନ୍ତି ।

ଆଜିକାଲି ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୋକାନୀ ଦୁଆରକୁ ଧାନ ନେଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ମାଛ ବି ହାତା ଯେନି ଗଲେ ତେଲ ଲୁଣ ଧୂଆଁ ପତ୍ର ସବୁ ମିଳିଗଲା । ଚେମୀ ବି କଉତି ସରିକି ପିତା ଶୁକୁଆ ଶୁଖାଇ ଚାରିମାସ ଛଅଣକୁ ଥାକ ବାନ୍ଧି ସାରିଲାଣି । ଭଲ କରି ଶୁଖାଇ ଶୁକୁଆଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟାଏ ପାଛିଆରେ ପୂରାଇ ଘର ଶେଣୀରେ ଟଙ୍ଗା ଶିକାଟିରେ ଥୋଇ ଦେଇଛି । ଆଜିକାଲି ବି ପ୍ରାଣୀ ଭିତରେ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ ।

ଅଶିଣମାସିଆ ଦିନେ ଘର ଦଣ୍ଡକ ବେଳେ ବି ଜଣଙ୍କର ଖିଆ ପିଆ ସରିଲାଣି । ଚେମୀ ଗୁଡ଼ାଏ ଭଲ ମାଛ ବୁଢ଼ୀ ପଣ୍ଡାଣୀକୁ ଦେଇ ମାଟିକୁମ୍ଭାରେ କୁମ୍ଭାଏ

କରଞ୍ଜତେଲ କିଣି ଆଣି ଘରେ ଥୋଇ ଦେଇଛୁ । ମଫସଲ ଗୃହସ୍ଥ ଘରେ ସମସ୍ତେ ଖରାଦିନେ ତେଲି ଦୁଆରୁ କରଞ୍ଜ ପେଡ଼ି ଆଣି ବର୍ଷା ଦିନ ଲାଗି ତେଲ ପାଇକି ରଖିଥାନ୍ତି । ଦିନଯାକ ପାଣି କାଦୁଅରେ ବୁଲି ବୁଲି ଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼ାକ ପାଣି ଖାଇ ସିଠିଆ ପଡ଼ଯାଏ, ଆଙ୍ଗୁଳି ସନ୍ଧି ସବୁ ଘା ହୋଇଯାଏ । ରାତିରେ କରଞ୍ଜ ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଲେ ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳକୁ କିଛି ନ ଥାଏ । ଖଣ୍ଡେ ଛିଣ୍ଡା କନ୍ଥା ପାରି ଦେଇ ସପ୍ନା ଶୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଚେମୀ ଗୋଡ଼ର ପାଣିଖିଆଜାଗା ଆଙ୍ଗୁଳି ସନ୍ଧିମାନଙ୍କରେ କରଞ୍ଜ ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଉଛି । ଚେମୀ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲା, "ଏ ଖାଉନ୍ଦ ! ତେମେ ଦେଖ, ଘରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ଆଉ ଜାଗା ନାହିଁ । ବାହୁଙ୍ଗା ପାଚଲାଣି, ମୁଁ କାଲି ଧକାଳୁ ଝାଡ଼ି ଯିବି । ଆଉ କେଉଁଠି ରଖିବା ? କଣ କରିବା ?

ସପ୍ନା – ହଁ ଲୋ ବଉ ! ମୁଁ ସେଇ କଥା ଉତ୍ତୁଣିକା ମନରେ ପକାଇ ଥିଲି । ଆଚ୍ଛା, ଧାନ ବିକି ଦେଇ ଟଙ୍କା ପଇସା ଆଣି ଘରେ ରଖିବା ।

ଚେମୀ— ନାହିଁ, ଏ ଖାଉନ୍ଦ — ସେ ବଡ଼ ଅଳିଆ କଥା । କେତେ ଧାନକୁ କେତେ ପଇସା ଗଣି ଜାଣିବା ନାହିଁ, ଆଉ ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଖିଲେ ଚୋର ଟପ୍‌କରି ଦୁଆରକୁ ଆସିବେ । କେଉଁଠି ପୋତି ପକାଇବା, ଭୁଲି ଗଲେ ଗଲା । ମୋ ମା ଥରେ ଗୃରିଟା ପଇସା ପୋତି ପକାଇ ଥିଲା—ପାଇଲା ନାହିଁ, ତେର କାନ୍ଦିଲା ।

ସପ୍ନା—ତେବେ ଧାନ ସବୁ ରାମ ମାସନ୍ତ ତନ୍ତିକୁ ଦେବା, ସେ ତୋ ଲାଗି ଖଣ୍ଡେ ରଙ୍ଗ କସ୍ତା ଶାଢ଼ୀ ବୁଣି ଦେବ ।

ଚେମୀ— ନାହିଁ, ଖାଉନ୍ଦ ! ମୁଁ ପିନ୍ଧି ଜାଣିବି ନାହିଁ, ଚିରି ଯିବ । ମୁଁ କହୁଛି, ଅଳ୍ପା ପଣ୍ଡା ସାନ୍ତ ଶୀତଦିନେ ଯିମିତିକା କଳା ଅଙ୍ଗା ଲଗାନ୍ତି, ତେମେ ବାଲେସର ହାଟକୁ ଯାଇ ସିମିତିକା ଗୋଟାଏ କିଣି ଆଣ । ଶୀତ ହେଲେ ଲଗାଇବ, ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ।

ସପ୍ନା—ତୁ ନାଲି ରଙ୍ଗ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଲେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବୁ ।

ଚେମୀ—ତେମେ ଅଙ୍ଗା ଲଗାଇଲେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ।

ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଭିତରେ ତେର ବେଳଯାଏ କଥା ଚାଲିଲା । ଶେଷରେ ସପ୍ନା ପ୍ରସ୍ତାବରେ କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା, କାବୁଲି ପଠାଣ ଆସିଲେ ତାକୁ ସବୁ ଧାନ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ରଙ୍ଗ କମ୍ବଳ କିଣିବେ, ଶୀତ ଦିନରେ ଖଡ଼ିକା ହେସ ଘୋଡ଼ି ହେବେ ନାହିଁ, ସେଇ କମ୍ବଳ ଘୋଡ଼ି ହେବେ । କଥା ଭାଷା ହେଉ ହେଉ ଦୁଇ ଜଣଯାକ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ।

ଦିନ ଘଡ଼ିଏ ହେଲାଣି, ଦି ଜଣଯାକ ଶୋଇଛନ୍ତି । ରୋଜ ରୋଜ ଚେମୀ ଆଗରେ ଉଠେ, ଆଜି ଉଠି ନାହିଁ । ସପ୍ନା କହିଲା, "କି ଲୋ ବଉ, ତୋ ଦିହ ତାତିଲା ପରି ଲାଗୁଛି, ଜର ହେଲା କି ଲୋ ?"

ଚେମୀ—ହଁ, ଦିହଟା କିମିତିକା କସମସ କରୁଛି । ଏ ଖାଉନ୍ଦ, ତମ ଦିହଟା ତାତି ଲାଗୁଛି, ଜର ହେଲା କି ? ଆଲୋ ମା ଲୋ ! ଆଲୋ ବୋପା ଲୋ ! କଣ କରିବି ଲୋ ! ଠାକୁର ହରି ! ମୋ ବାପଗାଁ ମଙ୍ଗଳା ! ମୋ ଖାଉନ୍ଦଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଦେ ।

ସପ୍ନା—ନାହିଁ ଲୋ ବଉ, ଡର ନା, ଠାକୁରେ ଭଲ କରି ଦେବେ । ତୁ ଯା ପଥି ରାନ୍ଧ, ମଠ ମାଣେ ଧାନ ଦେ, ସାଉ ଦୁଆରୁ ରସୁଣ ଘେନ ଆସେ ।

ଗରମ ଗରମ ପେଜମିଶା ଭାତରେ ପାଣି ଢାଳି ରସୁଣ ଦେଇ ଦୁଇ ଜଣ ପଥି କଲେ ।

ଚାରି ଦିନ ଗଲା, ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଦିନ ସପ୍ନାର ଜର ବଳି ପଡ଼ିଲା, ପଥ୍ୟ ଛାଡ଼ିଲା । ରେମୀର ଜର ଟିକିଏ ଭଲ ହେଲାଣି । ରେମୀର ଖାଇବାର ନାହିଁ, ଶୋଇବାର ନାହିଁ । ସପ୍ନାର ତ ବଳେ ନିଦ ନାହିଁ, ରେମୀ ଗୋଡ଼ ତଳେ ବସି ଦିନ ରାତି ଖାଲି ଠାକୁର ହରି ଆଉ ବାପ ଗାଁ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କୁ ଡାକୁଛି । ରେମୀ ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିପାରିଲା ନାହିଁ । ଖାଉନ୍ଦକୁ କହି ଗାଁ ବୈଦ୍ୟରାଜ ନକୁଳି ନାୟକ ଦ୍ୱାରକୁ ଧାଇଁଲା । ସେ ଏକୁଟିଆ କେବେ ଘରୁ ବାହାରି ନାହିଁ । ଆଜି ଗାଁ ଗୋହିରି ମଝି ବାଟେ ଚାଲିଛି । ଗୋଡ଼ ପୋତି ପଡ଼ୁଛି, ଆଖିରେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି, ବାଟ ଦିଶୁ ନାହିଁ—ବୈଦ୍ୟ ଘରକୁ ଧାଇଁଛି । ରେମୀ ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ ହେଲା ଶଶୁର ଗାଁକୁ ଆସିଲାଣି, କାହାରି ମୁହଁ ଦେଖି ନାହିଁ, କାହାରିକୁ ଅନାଏ ନାହିଁ, ଖାଉନ୍ଦ ଛଡ଼ା ଆଉ କାହାରି ସାଙ୍ଗରେ କଥା ନାହିଁ । ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଡାକି ଡାକି ଖୁବ ହେମତ ଧରି ଗଲା । ହେମତ ଧରି ବୈଦ୍ୟରାଜଙ୍କୁ ସପ୍ନା ଜର କଥା କହିଲା । ବୈଦ୍ୟ ନକୁଳି ନାୟକେ ବଟୁଆ ଫିଟାଇ ଗୋଟାଏ ଟସର କୁଆ ଭିତରୁ ଚାରିଟା ଜ୍ୱର-ଗଜବ ବଟିକା କାଢ଼ି ଦେଲେ; କହିଲେ, "ତୁ ତ ମହୁ ପାଇବୁ ନାହିଁ, ତୁଳସୀ ରସ ଜରପାପଡ଼ା ରସ ଗୋଳି ଦେଇ ଚାରି ପହରରେ ଚାରି ପାନ ଦେବୁ, ଜ୍ୱର ନ ଛାଡ଼ିଲେ ପାଣି ଧରି ଆସିବୁ ।" ଛ ଦିନ ଦିନ ଜ୍ୱର ବଳି ପଡ଼ିଲାଣି । ରେମୀ ସାଙ୍ଗରେ କଥାନାହିଁ କେତେବେଳେ ଗୀତ ଗାଉଛି, ଭାଗବତ ପଦ ପଢ଼ୁଛି, ବାଲି କଥା କହୁଛି, ଆଖି ଯୋଡ଼ାକ କୋଟିଆରକ୍ତପରି ଲାଲ । ରେମୀ ସାରୁ ପଟଟାରେ ପାଣି (ଛୁତ) ଧରି ଖାଉନ୍ଦକୁ କିଛି ନ କହି ବୈଦ୍ୟ ଦୁଆରକୁ ଧାଇଁଲା । ବୈଦ୍ୟରାଜ ଦୁବ ଘାସ କେରାକରେ ପାଣିରେ ଟୋପାଏ ତେଲ ପକାଇଲେ, ତେଲ ବୁନ୍ଦା ଧରି ରହିଲା ମେଲିଲା ନାହିଁ । ରୋଗୀର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ସବୁ ଶୁଣି କହିଲେ, "ଘୋର ସନ୍ନିପାତ, କସ୍ତୁରୀ ଭୈରବବଟିକା ଲୋଡ଼ା, ଚାରି ଟଙ୍କା ଦାମ ଆଣ ।" ରେମୀର ପାଟି ପ୍ରାୟ ପଡ଼ିଗଲାଣି; ଖୁବ କଷ୍ଟରେ କହିଲା, "ମୁଁ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ପାଇବି, ଘରେ ଧାନ ଅଛି, ସବୁ ଆଣି ଦେବି ।" ରେମୀ ଘରକୁ ଧାଇଁଧାଇଁ ଆସିଲା, ଖାଉନ୍ଦକୁ ଅନାଇଲା, କିଛି କଥା କହିଲା ନାହିଁ । କହିବ କଅଣ—ଖାଉନ୍ଦ କଥା ଶୁଣୁଛି, ନା କହୁଛି ଖାଲି ଉଠ ବସ ହେଉଛି, ପାଟି କରୁଛି । ରେମୀ ପାଛୁଆଟିରେ ପାଛୁଆଏ ଅମପା ଧାନ ପୂରାଇ କାଖେଇ ବୈଦ୍ୟ ଦୁଆରକୁ ଧାଇଁଲା । ବୈଦ୍ୟ ଆଗରେ ଧାନ କୁଢ଼େଇ ଦେଲା—ରେମୀମା ବାହାବେଳେ ଅଡ଼େଇ ମସା ରୁପାର ଗୋଟାଏ ମୁଦି ଦେଇ ଥିଲା, ଘୋରି ଯିବ ବୋଲି ରେମୀ ସବୁ ଦିନେ ଲଗାଏ ନାହିଁ, ସେହି ମୁଦିଟା ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଲା । ତାଙ୍କ ପାଖରୁ ଔଷଧ ନେଇ ଧାଇଁଛି । ରେମୀ ଚାରି ଦିନ ହେଲା ଟୋପାଏ ପାଣି ମୁହଁରେ ଦେଇ ନାହିଁ, ତା ଜ୍ୱର ବି ଭଲ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ, ଭିତରେ ଭିତରେ ଜ୍ୱର ଅଛି । ସକାଳୁ ଦିନ ଦିପହର ଯାଏ ଧାଇଁଛି । ରେମୀ ଘରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲା, ସପ୍ନା ପାଟି ଆଁ କରି ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ରେମୀ 'ଏ ଠାକୁର ମଙ୍ଗଳା !' କହି ସପ୍ନା ଗୋଡ଼ ତଳେ ଦୁଲ୍ କରି ପଡ଼ିଗଲା । ସପ୍ନାର ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ରେମୀ ମୁହଁକୁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଅନାଇଛି । ଦୁହେଁ ଦୁହିଙ୍କୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଗାଁରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା—ବଗଲା ବଗୁଲୀର ଜ୍ୱର ହୋଇଥିଲା, ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ତାଟି ଫିଟି ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ଧାଇଁଲେ । ସମସ୍ତେ ହାୟ ହାୟ କରୁଛନ୍ତି । ଜମିଦାର ବାବୁ ସପ୍ନା ଶଶୁର ଗାଁକୁ ଧାଉଡ଼ିଆ ପାଇକ ପଠାଇଦେଲେ ।

ଗାଁର ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ରେମୀ ଲାଗି ହାୟ ହାୟ କଲେ, ଯିବାବେଳେ ସମସ୍ତେ ହୁଳହୁଳି ପକାଇଲେ । ଗାଁର ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ଏକ କଥା—ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରେମ ! ନୀଚ କୁଳରେ ବି ଏମନ୍ତ ଧର୍ମ, ଏମନ୍ତ ପ୍ରେମ ଥାଏ !

କମଳା ପ୍ରସାଦ ଗୋରାପ

ଏଡ଼େ ବଡ଼ କାରବାରୀ ଘର, କୁଆ କା କଲା କଡ଼ରୁ ଅଧରାତିଯାଏ ଗହଳ ଚହଳ ଲାଗିଥାଏ। ଆଜି ସବୁ ଶୁନ୍ ଶାନ। ବାଟ ଗଲା ଲୋକେ ବୁଝିବେ, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଦୋତାଲା ଘରଟାରେ କେହି ମଣିଷ ନାହିଁ, ଛୁଞ୍ଚା ପଡ଼ିଛି। ସ୍ୱରୂପ ମାଝି ଭୋର ଭୋର ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳୁଁ ବାବୁଙ୍କ ଘର ଉପରେ ଯେମନ୍ତ ଚଡ଼କଟାଏ ପଡ଼ି ଯାଇଛି। ଭିତର ପ୍ରସ୍ଥରେ ମାଇକିନିଆ-ଗୁଡ଼ାଙ୍କର କଚର କାଚର ପାଟି, ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଡ଼ା ହୁକୁମ, ପିଲା-ଗୁଡ଼ାଙ୍କର ଧାଁ ଦୌଡ଼ ଗହଳ ଚହଳ, ବାସନ କୁସନର ଝମଝାମ ଶବ୍ଦ କିଛି ଶୁଭୁ ନାହିଁ। ଚାକିରିଆ ଦାସୀ 'ହାୟ ହାୟ' କରି କାନ୍ଦ ପକାଉଛି, ତାହାର ପାଞ୍ଚ ମାସର ଦରମା ସାଢ଼େ ସାତ ଟଙ୍କା ଆଗତୁରା ନେଇ ବଟମ ଦେଇଥିଲା। ଖିମା ଆଜି ଜୀବନଯାକ ଛଞ୍ଚି ଛଞ୍ଚି ବେକରେ ଗୋଟାଏ ସୁନାମାଳୀ ଲଗାଇଥିଲା, କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କାରେ ବନ୍ଧା ପଡ଼ିଛି। ବଡ଼ ଆଶା କରିଥିଲା, ବଟମରେ ବଡ଼ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ହେଲେ ଟଙ୍କାଏ ପାଞ୍ଚ ସୁକା କଳନ୍ତର ଫୋପାଡ଼ ଦେଇ ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ଅଧିକା ପାଇଯିବ। ସେଇଟା ନିହାତି ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ବାଡ଼ି ଦୁଆରେ ବସି ବାହୁନି ବାହୁନି କାନ୍ଦୁଛି। ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଡରରେ ଘର ମଧ୍ୟରେ କେହି ପାଟି କରିପାରୁ ନାହିଁ। ମନୋଦୁଃଖରେ ବାବୁଙ୍କର ଅଣ୍ଟା ବସିଗଲାଣି, ଭେକା ମାରିଗଲା ପରି ଚୁନ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି। ଘରେ ଗୋଳମାଳ ହେଲେ ସେ ଦାଗଦାର ହେବେ, ଏଥିପାଇଁ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ମନା, କେହି ପାଟି କରିବେ ନାହିଁ।

ନିଜେ ବାବୁ ରାମହରି ନାୟକେ କଚେରି ଘରେ ଆପଣା ଗାଦିରେ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିଟାକୁ ଆଉଜି ଚୁନ ହୋଇ ବସି ହୁକା ଟାଣୁଛନ୍ତି। କାହାରି ସାଙ୍ଗରେ କଥା ନାହିଁ। କେହି ଭରସି ପାଖ ପଶି ପାରୁନାହାନ୍ତି। ହୁକାଟି ବୈଠକରେ ଥୋଇ ଦେବା ମାତ୍ରକେ ରାମା ଭଣ୍ଡାରୀ ପିଲା ଚିଲମ ବଦଳାଇ ଦେଉଛି। ତା ମନରେ ବି ସୁଖ ନାହିଁ। ସେ ବି ଏଣୁ ତେଣୁ ବୁଲେଇ ବାଲେଇ ସାଢ଼େ ଦଶ ଟଙ୍କା ବଟମ ଦେଇଥିଲା। ଘରେ ବୋହୂ, ଝିଅ, ଖୋଦ ସାନ୍ତାଣୀ, ସମସ୍ତେ ମଗଦୁର ଭରି କିଛି କିଛି ବଟମ ଦେଇଥିଲେ। ଜଣପ ଝୁଆ ନାମରେ ବି ମାମାନେ ବଟମ ଦେଇଥାନ୍ତି।

କଚେରି ଘର ଅଗଣାରେ ଗୋଟିଏ କଣରେ ମାଝି ସ୍ୱରୂପ ବେହେରା ପାସ୍ତା ମୂଳରେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ମୁହଁ ପୋତି ବସିଛି। ତାହାର ଦୁଇ ତିନି ହାତ ଛଡ଼ାରେ ରାମ ବେହେରା ଓ ମଦନ ବେହେରା ଦୁଇ ଜଣ ଖଲାସି (୧)। ସମସ୍ତେ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବସିଛନ୍ତି, କାହାରି ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ। ପହରଣ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକ ଗ୍ଲେଟିଆ, ମଇଳା ଚିରୁକୁଟ ଚିରା ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା। ଖାଲି ମାଝି ବେକରେ ଖଣ୍ଡେ ମଇଳା ଗାମୁଛା ପଟକା ପରି ପଡ଼ିଛି। ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହଯାକ ଧୂଳି କାଦୁଅ ବୋଳା। ମୁଣ୍ଡରେ ଚକେ ଚକେ ରୂଢ଼।

କଚେରି ଘରୁ ବାବୁ ଡାକ ଦେଲେ, "ମାଝି!" ସ୍ୱରୂପ ମାଝି, 'ଆଜ୍ଞା ହଜୁର' ଉତ୍ତର ଦେଇ ବାବୁଙ୍କ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଗଲା। ବାବୁ ମାଝିକୁ ଅନାଇ ଦେଲେ—'ହୁଁ' ବୋଲି କହି ଗୁଡ଼ାଖୁ ଟାଣିବାକୁ ଲାଗିଲେ। ପୂର୍ବ ଚିଲମେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଜଳି ଗଲାଣି, ମାଝି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଠିଆହୋଇଛି। ପା ଘଣ୍ଟା ବାଦେ ବାବୁ ମାଝିକୁ ଆଉଥରେ ଅନାଇ କହିଲେ, "କଣ ହେଲା ମାଝି, ଅସଲ କଥାଟା ଆଉ ଥରେ ଠିକେ ଠିକେ ବୋଲିଯା ତ।" ବାବୁଙ୍କ କଅଁଳ କଥା ଶୁଣି ମାଝି ପ୍ରଥମେ କାନ୍ଦ ପକାଇଲା। ତହିଁ ବାଦେ ସମ୍ଭାଳି

(୧) ଖଲାସି—ଜାହାଜର ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଚାକର।

ଯାଇ ସକେଇ ସକେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା, "ଆଜ୍ଞା—ଗଲା ଉଆଁସ ବାସି ପ୍ରତିପଦା ଦିନ ଅଡ଼ତଦାର ଆପୁଡ଼୍ ସ୍ୱାମୀ ପାଖରୁ ଢେର ଢେର ଟଙ୍କାଟୋକର ଗଣି ନେଇ ଦିନ ଦୁଇପହର ସରିକି ଚିନାପାଟଣା ହାଡ଼ୁ ବାହାରୁ (୧) ଲଙ୍ଗର ଉଠାଇ ଦେଲୁଁ।" ବାବୁ ପଚାରି ଦେଲେ, "ଅଡ଼ତଦାର ହିସାବ ଚୁକାଇ ସବୁ ଟଙ୍କା ଦେଇଛି, ନା ଆଉ କିଛି ଅଛି ?

ମାଝି—ଅଡ଼ତଦାର ମତେ ନଗଦ ବାରହଜାର ଟଙ୍କା ଗଣିଦେଲା। ହିସାବ ଡାକରେ ପଠାଇବ ବୋଲି କହିଲା।

ବାବୁ ବାକ୍ସ ଫିଟାଇ ଗଲା କାଲି ଡାକରେ ଆସିଥିବା ମୋଟା ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ବାହାର କଲେ, ତାହା ଭିତରୁ ନାଲିରଙ୍ଗ ପାତଳ କାଗଜରେ ତେଲଙ୍ଗୀ ଲେଖା ଏକକୋଣିଆ ସୂତାରେ ଗୁନ୍ଥା ଗୋଟିଏ ଚିଠି କାଗଜ ବାହାର କଲେ, ଏପାଖ ସେ ପାଖ ଓଲଟ-ପାଲଟ କରି ସାରେଶ ଲିଙ୍ଗମ୍‌କୁ ଡାକି ପଠାଇଲେ। ସାରେଶ ଲିଙ୍ଗମ୍ ତେଲଙ୍ଗୀ ଗୁମାସ୍ତା। ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସୁଥିବା ଚିଠିମାନ ପଢ଼ି ବାବୁଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆରେ ବୁଝାଇ ଦିଏ। ପିଆଦା ଗୁମାସ୍ତାକୁ ଡାକିବାକୁ ଧାଇଁଲା। ଇହିଁ-ଉତ୍ତାରେ ବାବୁ ମାଝିକୁ ଅନାଇ କହିଲେ, "ହୁଁ—"

ସ୍ୱରୂପ ମାଝି—ଲଙ୍ଗର ଉଠାଇ ଶେଷ ଯେ ହଙ୍କାଉଛି, ସେଇ ହଙ୍କାରୁଛି। ତିନି ଅଠ ଦିନ ଦିନ ରାତି ଜାହାଜ ଧାଇଁଥାଏ। ଦକ୍ଷିଣା ପିଛୁଡ଼ା ପବନ—ଆକାଶ ନିର୍ମଳ—ଦରିଆଟା ପୋଖରୀ ପାଣି ପରି ଧୀର। ଜାହାଜ ସୁକାନରେ ଖାଲି ହାତ ପଡ଼ିଥାଏ, ସଳଖ ଜାହାଜ ଧାଇଁଛି। ନଅ ଦିନ ରାତି ପହରକ ସରିକି କଟକ ବାରି ଫଲସାପେଣ୍ଟ ବତି * ମିଟିମିଟି ନଜର ପଡ଼ୁଛି, ପଛ ଘଟରୁ ଟିକିଏ ପବନ ଝୁଲିକି ଦେଲା, ବେଳକୁ ବେଳ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା। ବଢ଼ିଲାପରେ ବଢ଼ିଲା—ସମାଳ, ସମାଳ—ରାତି ଅଧ ବେଳକୁ ଅଥୟ। ଦରିଆ ଆକାଶ ଏକାକାର, ତାଳଗଛ ପ୍ରମାଣ ଢେଉ। ଆଗ ଦୁଇ ନଙ୍ଗର ପଛ ଲତାଡ଼ି ପକାଇ ଦେଲି, ପଟାପଟ ଛିଡ଼ିଗଲା। ରାତିଯାକ ଏକ ହାଲ, ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ହେଲା ନାହିଁ। ଅଧରାତି ସରିକି ଜାହାଜ ଗାମଦ ହେଲା, ସମସ୍ତେ ମିଶି ପାଣି-ମରାରେ ଲାଗିଥାଉଁ। ଭୋର ଭୋର ଜାହାଜ ବସିଗଲା। ଦିନ ହେଲା, ଦେଖିଲୁଁ, ଧାମରା ଢଢ଼ିଆଳ ମୁହାଣ। ଆଉ ଚୂରା ନାହିଁ, ବତାଳକୁ † ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲୁଁ।

ବାବୁ ପଚାରିଲେ—ଟଙ୍କା ?

ମାଝି ଖାଲି କାନ୍ଦିଲା, କିଛି କହି ପାରିଲା ନାହିଁ।

ବାବୁ କହିଲେ, "କାହିଁ, ଏଠାରେ କିଛି ମେଘ ଅଳ୍ପ ତୋଫାନ ହୋଇଥିଲା ସତ, ତେଡ଼େ ତୋଫାନ ତ ନାହିଁ ?"

ମାଝି ଆଜ୍ଞା, ଏଟା ତୋଫାନ ନୁହେଁ, ଦରିଆ ଖଣ୍ଡିଆ ଭୂତ, ଏପରି ଭୂତ ଦରିଆରେ ଥାନ୍ତି। କଲକତା, ବଲନ୍ଦି, ରେଙ୍ଗୁଣୀ ଛ ଖଣ୍ଡ ଜାହାଜ ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଶେଷ ହଙ୍କାରିଥିଲୁଁ। ସବୁଗୁଡ଼ାକ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଗଲେ, କାହାରି ପତା ନାହିଁ।

ନେଆନ୍ତିଡ କମଲଲୋଚନ ନାୟକଙ୍କୁ ବାବୁ ଡକାଇଥିଲେ। ମାଝି ସଙ୍ଗରେ କଥୋପକଥନ ସମୟରେ

(୧) ଚିନାପାଟଣା ହାଡ଼ୁ ବାହାରୁ—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହାରବର।

* False point Light-house,

† Life-boat

ଜ୍ୟୋତିଷ ପଦାର୍ଥ ଗଲେ, ପାଞ୍ଜିବିଡ଼ାଟି ଧରି ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ —

"ମଙ୍ଗଳଂ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁ,"

"ମଙ୍ଗ —

ବାବୁ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଖପା ହୋଇ କହିଲେ, "ହିଁ ହିଁ, ତୁମ ପାଞ୍ଜିବିଡ଼ା ବାନ୍ଧି ରଖ । ଆରି ଦିନଟାଏ ଧରି ଦେଇଥିଲ, ନା ! ଗଲା ଗୁରୁବାର ଦିନ ଖଡ଼ି ପକାଇ କହିଥିଲ ପରା, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କଟାଳ ଜୁଆରି ବେଳରେ କମଳାପ୍ରସାଦ ଘାଟ ଭିଡ଼ିବ ? ଆଚ୍ଛା ପାଠ ପଢ଼ିଛ ଏଜ୍ଞା ।"

ଶ୍ରୀ ନାୟକେ ଫଁ କରି ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ଛାଡ଼ିଲେ, ପାଟି ନ ଫିଟାଇ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେଲେ । କଚେରିଘର ବାରଣ୍ଡା ଏକପାଖିଆ ବସି ଅଣ୍ଟାରୁ ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳିଟି କାଢ଼ିଲେ, ରାଶିଚକ୍ର କାଟି ଢେର ପାଠ ଲେଖିଲେ । ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳିଟା ଦୋରବସ୍ତ ଛୁଡ଼ିଗଲାଣି । ତହିଁ-ଉତ୍ତାରେ ଗୁମ୍ ମାରି ବସି ଚୁଚ୍ଛା ଭାବୁଛନ୍ତି । ବେଳ ପ୍ରାୟ ତିନି ପହର ଗଡ଼ିଗଲାଣି । ବାବୁ କଚେରିରୁ ଉଠି ନାହାନ୍ତି, ଗୁମାସ୍ତା ଆଉ ଆଉ ଚାକରମାନେ ବା କମିତି ଉଠିଯିବେ ? ଗାଧୁଆ ବେଳ ଗଡ଼ି ଗଲାଣି । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ ଗୁମ୍ ମାରି ବସିଛନ୍ତି । ଘର ଭିତରୁ ତିନି ଥର ଡାକରା ଆସିଲାଣି । ଶେଷରେ ଗୁରୁବାରି ପୋଇଲି ଆସି କହିଲା, "ସାନ୍ତାଣୀ ଆଜ୍ଞା କଲେ, ଯା ହେବାର ତ ହେଲାଣି, ଭିତରେ ପିଲାଛୁଆଗୁଡ଼ାକ ଓପାସରେ କାଉଳ ହେଉଛନ୍ତି ଯେ ।"

ବାବୁ ଯେଉଁ ବାଟରେ ଭିତର ପଟକୁ ଯିବେ, ଅବଧାନ ସେହି ବାଟ ପାଖରେ ବସିଥିଲେ, ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇ କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା ! ଏ କପରି ହେଲା ?" ବାବୁ ଟିକିଏ ଖପା ହେଲା ପରି ହୋଇ କହିଲେ, "କପରି ହେଲା, ମାଟିକୁ ପଚାର ।"

ବାବୁ ପଛେ ପଛେ ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଖାତାପତ୍ର ବାନ୍ଧି ଘରକୁ ବାହାରିଲେ । ଶ୍ୟାମ ଦାସ ଗୁମାସ୍ତା ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଠାଟ୍ଟାଳି କରି କହିଲେ, "କି ହୋ ଅବଧାନେ ! ତୁମ ପାଠ ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ ପରା ? ଯାଅ— ଯାଅ, ସ୍ନାନପ୍ରକାର କରି ପକାଅ ପାଠଟା ଫଟିକରି ଛୁଡ଼ିଯିବ ।"

ଶ୍ରୀ ନାୟକେ କହିଲେ, "ଗୁମାସ୍ତା ବାବୁ, ଆପଣ ଖେଣ୍ଟାଙ୍ଗ କରିବେ ନାହିଁ, ଆପଣ ଟିକିଏ ମୋ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ବାବୁଙ୍କର କର୍କଟ ଲଗ୍ନ— ଲଗ୍ନରେ ବୃହସ୍ପତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣି ବୃହସ୍ପତି ମହାଦଶା ଏବଂ ପଞ୍ଚମାଧିପ ଲାଭାଧିପ ଯେ ମଙ୍ଗଳ ତାହାର ହୋଇଛି ଅନ୍ତର । ଆହୁରି ବି ଦେଖିବା ହେଉ, ଘରଆଡ଼େ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ମେଷ ଲଗ୍ନ—ଦ୍ୱିତୀୟ ଧନ ସ୍ଥାନରେ ଚନ୍ଦ୍ର ତୁଙ୍ଗୀ, ତାହାର ପୁଣି ମହାଦଶା । କଣ ବୋଲୁଛ ଗୁମାସ୍ତା ବାବୁ, ଏ ଅବସ୍ଥାରେ କି ବିପଦ ଘଟି ପାରେ ? କେବେ ନୁହେ— କେବେ ନୁହେ—ଜାହାଜ କେବେଁ ବୁଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ଘଟଣା ବିଷୟ ଲେଖିବାକୁ ବସିଅଛୁଁ, ତାହା ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରର ଜାହାଜ କାରବାର ବିଷୟ ନ ଜାଣିଲେ ପ୍ରକୃତ ଘଟଣା ବିଷୟ ବୁଝିବାକୁ ପାଠକ-ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଅସୁବିଧା ହେବ, ଅଥବା ମୂଳରୁ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଥିକୁ ସେ ସମୟର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ !

ଭାରତବର୍ଷର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳସ୍ଥ ବନ୍ଦରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତି ପୂର୍ବକାଳରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲା । ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ସହସ୍ରାଧିକ ଜାହାଜ ନଦୀ ଜଳକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ କରି ମଉସମ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ଘାଟରେ ଭାସୁଥିଲେ । ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାୟ

ଦଶ ହଜାର କାଙ୍ଗାଳ କାମରେ ଲଗିଥାନ୍ତି । ସହର-ପାଖିଆ ନଦୀକୂଳ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ କୋଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାଟ ବସିଲା ପରି ଲୋକଙ୍କ ଗହଳ ଚହଳ ଲଗିଥାଏ । ରେଙ୍ଗୁନ, ଜାଭା, ବର୍ଣ୍ଣିଓ, ବଣାଖାପତ୍ତନ, ଚନା-ପାଟନା, ସିଂହଳ, ମାଲଦ୍ୱୀପ, ଲକ୍ଷାଦ୍ୱୀପ ଅଭିମୁଖରେ ଯାଉଥିବା ଶତ ଶତ ଜାହାଜ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହେଣଆ* ଖେଳୁଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ରେଲ ବା ଷ୍ଟିମରର ନାମ ଶୁଣା ନ ଥିଲା । ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳର ବିଦେଶୀ ମାଲ ଆମଦାନି ରପ୍ତାନି ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ବାଟେ ହେଉଥିଲା । ବଙ୍ଗଳା ଦେଶର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଜିଲ୍ଲା ଲୋକଙ୍କ ଖୋରାକି ଲୁଣ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଜାହାଜ ବହନ କରୁଥିଲେ । ବଙ୍ଗ ଦେଶ ନାମ ଜାଣିବା ପୂର୍ବରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତି ହନାମାର ଓଲନ୍ଦାଜ, ଫରାସି, ଇଂରେଜ ବେପାରୀମାନେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରେ ଦୋକାନ ମେଲିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଦର ନଦୀ ଘାଟକୁ ଯାଅ, କଣ ଦେଖିବ ? ନଦୀକୂଳ ଶ୍ମଶାନ ପରି ନିର୍ଜନ—ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀଟି ଯେମନ୍ତ କଳକଳ-ସ୍ୱନରେ କାନ୍ଦି ସମୁଦ୍ରକୁ ଯାଉଅଛି ।

ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ମୂଳକାରଣ, ନିମକ ପୋକ୍ତାନ ବନ୍ଦ; ଦ୍ୱିତୀୟ କାରଣ ଷ୍ଟିମର ଓ ରେଲର କାରବାର; ତୃତୀୟ କାରଣ ଅଥବା ବିଶେଷ କାରଣ, ବାଲେଶ୍ୱର ନଦୀ ମୁହାଣ ପୋତା ପଡ଼ି ଗଲାଣି, ଅମାବାସ୍ୟା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କଟାଳ ଜୁଆର ସମୟ ବିନା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ସମୁଦ୍ରରୁ ଜାହାଜ ନଦୀ ଭିତରକୁ ପଶି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଜାହାଜ ସବୁ ତିନି ଶ୍ରେଣୀର ଥିଲା । ବଡ଼ ଜାହାଜର ନାମ ଗୋରାପ, ମଧ୍ୟଭଲ ଜାହାଜର ନାମ ସୁଲୁପ, ଅତି ସାନ ଜାହାଜର ନାମ ଦୁଉଣୀ । ସୁଲୁପ ଆଉ ଦୁଉଣୀ କଲିକତାକୁ ଯାତାୟାତ କରେ, ଗୋରାପ ସବୁ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଦୂର ଦେଶକୁ ଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାହାଜର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାମ ଥାଏ; ଯଥା—କମଳାପ୍ରସାଦ, ଉମାପ୍ରସାଦ, ଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦ, ଈଶ୍ୱରୀପ୍ରସାଦ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଜାହାଜିଆ ମହାଜନ ଥିଲେ । ଯାହାଙ୍କର ଜାହାଜ ସଂଖ୍ୟା ବେଶି, ସେ ବଡ଼ ମହାଜନ, ସମାଜରେ ତାଙ୍କର ସମ୍ମାନ ବେଶି ।

ବାବୁ ରାମହରି ନାୟକ ଜଣେ ଛୋଟକୁଟିଆ ମହାଜନ । ଚାରି ଖଣ୍ଡି ମାତ୍ର ଜାହାଜ । କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, କଲମ୍ବୋ, ରେଙ୍ଗୁନ କ୍ଷେପକରେ, ଆଉ ତିନି ଖଣ୍ଡ ସୁଲୁପ ।

ସୁରୁପ ବେହେରା କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପର ମାଝି । କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷର ଚାକର, ଖୁବ ବିଶ୍ୱାସୀ, ଖୁବ୍ ନିମକ-ହଲା । ଖୁବ ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକ ନ ହେଲେ ମାଝିଗିରି ଚାକରି ପାଏ ନାହିଁ । କାରଣ, ତାହା ହାତ ବାଟେ ଅନେକ ନଗଦ ଟଙ୍କାର କାରବାର ହୁଏ ।

ସୁରୁପ ମାଝି କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପରେ ମାଲ ନେଇ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଯାଇଥିଲା, ଫେରନ୍ତା ଜାହାଜ ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିବା କଥିତ ହୁଏ । ଜାହାଜ ବୁଡ଼ିଯିବାରୁ ମହାଜନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆହୁରି ଢେର ଲୋକଙ୍କର ଲୋକସାନ ହୋଇଛି । ଚିରକାଳ ଏପରି ଦସ୍ତୁର ଚଳି ଆସୁଛି କି, ମାଝି ଦୂର ଦେଶକୁ ମାଲ ବୋଝାଇ ଜାହାଜ ନେଇ ଯିବାବେଳେ ସେ ଜାହାଜର ଦୁଇ-ପଣି ବୋଝାଇ ମାଲ ବିନା ଭଡ଼ାରେ ନେଇ ଯାଏ । ମନେ କରନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ଜାହାଜରେ ଆଠ ହଜାର ମହଣ ମାଲ ବୋଝାଇ ହେବ, ସେଥିରୁ ହଜାରେ ମହଣ ମାଝିର । ସେହି ହଜାରେ ମହଣ ମାଲ ସକାଶେ

* ହେଣଆ—ସମ୍ମୁଖକୁ ପବନ ଠେଲି ସର୍ପାକାରରେ ଜାହାଜର ଗତି ।

ମହାଜନ ଜାହାଜ ଭଡ଼ା ପାଇବେ ନାହିଁ, ସେ ବୋଝେଇ ମାଲର ଢକା କଣା ଲାଭ ମାଝି ପାଇବ । ମାଝିର ଦୁଇପଣି ମାଲ ନେବାର ଅଧିକାର ଅଛି ସତ୍ୟ; ମାତ ତା ହାତରେ ଏତେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ? ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଚାକର ଚାକରାଣୀ ବନ୍ଧୁ ଝିଅ ଗୁମାସ୍ତା ପାଇକ ଯେତେ ଲୋକ ଥାନ୍ତି, ମାଝି ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ନଏ । ଏହି ଟଙ୍କାକୁ ବଟମ ବୋଲିପାଏ । ମାଝି ସେହି ବଟମ ଟଙ୍କାରେ ମାଲ କଣି କାରବାର କରେ, ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ଲାଭ ହୁଏ, ବଟମ ଦାର ଅଧେ ଆଉ ମାଝି ଅଧେ ପାଏ । କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋଷ୍ଠପରେ ଢେର ଟଙ୍କାର ବଟମୀ ମାଲ ଥିଲା ।

ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ସହଜରେ କଟାଳ ଜୁଆର ଦିନ । ବାରଟା ବେଳେ ଜୁଆର ଛୁଟିବ, ଠିକ ଛେଉଁକବେଳେ ପଡ଼ୁଛି ଅମୃତ ଯୋଗ । ଆଜି ଢେର ଜାହାଜ ଗଡ଼ସିବାର * ସ୍ଥିର ହୋଇଛି । ଗୃର ପାଞ୍ଚ ଦିନ ହେଲା ମାଝି ଖଲସିମାନେ କାମରେ ଭିଡ଼ ଲଗି ଯାଇଥିଲେ । ଜାହାଜଟିକୁ ସଫା ସୁତରା କରି ଡୋଲ ଉପରେ ସବର, ଗଭର, ଟଭର—ପଛକୁ କଲମି ଡୋଲ ଆଉ ବରଗା-ମାନ ଟେକ ଦେଇ ଶେଉଡ଼ ଗୁଡ଼ାଇ ଠିକ କରି ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଗରେ ପଛରେ ଡୋଲର ସବା ଉପରେ ଲାଲ ଧଳା ହଳଦିଆ ପତାକାମାନ ଫର ଫର ହୋଇ ଉଡ଼ୁଛି । ଅଡ଼ିକୁ ଜାହାଜଟି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି । ବେଳ ପ୍ରହରକ ସରକ ଖୋଦ ବାବୁ ସ୍ନାନସାରି ତସର ପେଡ଼ ପିନ୍ଧି ଜାହାଜ ଉପରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଜାହାଜ ଆଗ ମୁଣ୍ଡଠାରେ ହୋମ ଆଉ ପୂଜା ବଡ଼ିଲା— ମାଝି ବି ସ୍ନାନପ୍ରକାର ସାରି ମୁଣ୍ଡରେ, ବେକରେ, ଦୁଇ ବାହୁ ଆଉ ଗୁଣ୍ଡିରେ ଚନ୍ଦନ କରି ପୂଜା ପାଖରେ ବସିଥିଲା । ପୁରୋହିତ ପୂଜା ସାରି ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଆଉ ମାଝି ମୁଣ୍ଡରେ ଅକ୍ଷତ ପକାଇ ବେକରେ ଫୁଲମାଳ ଲମ୍ବାଇ ଦେଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନରସିଂହ ମିଶ୍ରେ ଜାହାଜ କୁଶଳରେ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବାପାଇଁ ଚଣ୍ଡୀପାଠ ନିମନ୍ତେ ବାବୁଙ୍କ ହାତରୁ ସଂକଳ୍ପ ଗୁଆ ଟେକି ନେଇ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ । ମାଝି ଡାକ ଦେଲା, 'ଚପ୍ପାରରହ' । ଖଲସିମାନେ ଆଉ ସୁକାନ ଆପଣା ଆପଣା ଜାଗାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ଚଣ୍ଡେଲ ଆଗ ଲଙ୍ଗର କପିକଲକୁ ଅନାଇ ଆଉ ଛ ଜଣ ଲଙ୍ଗର ଉଠା ଦାଉର କଳର ଛଅଟା ଦଖୋ ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବାବୁ, ପୁରୋହିତ, ଜ୍ୟୋତିଷେ ନଙ୍ଗକୂଳରେ ଜାହାଜକୁ ଅନାଇ ବସିଛନ୍ତି । ମାଝି ଜାହାଜ ବାଉଡ଼ ଉପରେ ପେଟେଇ ପଡ଼ି ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଛି । ଜ୍ୟୋତିଷେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଆଉ ପାଞ୍ଜିକୁ ବାରମ୍ବାର ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ଠିକ ୧୨ ଟା ବେଳ ହେଲା । ବାବୁ ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଡାକଦେଲେ, "ମାଝି !"

ମାଝି ଜାହାଜ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ଡାକଦେଲା, "ହା-ଭିସ୍ ।"

ଚଣ୍ଡେଲ ଡାକିଲା—ଓ—ହୋଓ ।

ବାଉର ପଖାବାଡ଼ ଧରିଥିବା ଛ ଜଣ ଖଲସି ଡାକଲେ, ଓ—ହୋଓ ।

ଚଣ୍ଡେଲ—ଓ—ହୋଓ ।

ଖଲସି—ଓ · ଭାଇ ।

ଚଣ୍ଡେଲ—ଦରିଆପୀର ।

ଖଲସିମାନେ—ଏଁ—ୟୁାଁ ।

ଚଣ୍ଡେଲ – ଲାଗେ ଶିର ।

ଖଲସି—ଏଁ—ୟୁାଁ ।

ଚଣ୍ଡେଲ—ପୀର କେରାମତ୍ତ ।

ଖଲସି—ଏଁ—ୟୁାଁ ।

* ସମୁଦ୍ରକୁ ଯାତ୍ରା କରି ଯିବାର ।

ଚଣ୍ଡେଲ—ସାହେବ ସଲାମତ୍ ।
ଖଲସି—ଏଁ—ୟୁଁ ।
ଚଣ୍ଡେଲ—ଜ୍ଞାନ ଜଞ୍ଜିର୍ ।
ଖଲସି—ଏଁ—ୟୁଁ ।
ଚଣ୍ଡେଲ—କାମେ ଖବର ।
ଖଲସି—ଏଁ—ୟୁଁ ।

ଚଣ୍ଡେଲ ଡାକଲେ ଖଲସି ମାନେ 'ଏଁ—ୟୁଁ' କହି ଏକସଙ୍ଗରେ ଖୁବ ବଳରେ ବାଡର ଯନ୍ତ୍ର ପଖା ବାହରେ ଏକ ଝିଙ୍କା ମାରନ୍ତି—ଲଙ୍ଗର ପାଣି ଭିତରୁ ଟିକିଏ ଉଠିଆସେ ।

ଚଣ୍ଡେଲ ପାଟି କରି ଡାକ ଦେଲା, "ଏରିଆ—ଏରିଆ—ଏରିଆ !" ଲଙ୍ଗର ଉଠିଗଲା—ଭଟା ପାଣିରେ ଜାହାଜ ଖୁବ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଡ଼ି କଲା ।

ଠିକ ଏତିକିବେଳେ ନଦୀକୂଳରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚହଲ ପଡ଼ିଗଲା । ଦରିଆରୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଭାସି ଆସୁଛି, ସେଥିରେ କେହି ମଣିଷ ନାହିଁ । 'ସମ୍ଭାଳ—ସମ୍ଭାଳ' ଲଙ୍ଗରି ଜାହାଜମାନଙ୍କରେ ମଣିଷ ଚହରି ରହିଗଲେ । ସେ ଜାହାଜ ଭାସି ଆସି ଆଉ ଗୋଟାଏ ଜାହାଜ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଦୁଇ ଜାହାଜ ଜଖମ ହୋଇଯିବ । ଗୃହଖଣ୍ଡି ବଡାଳିରେ ଛ ଛ ଜଣ ଖଲସି ବସି ଥାଇଁଲେ, ଭସାଣି ଜାହାଜଟାକୁ ବାଟରେ ଓଗାଳି ରଖିବେ ।

ଜାହାଜ ନଦୀ ବାଟରେ ଧରାଗଲା । ଦେଖ ଦେଖ, କାହା ଜାହାଜ ? ଆରେ ଏଇଟା ତ ରାମହରି ବାବୁଙ୍କ କମଳାପ୍ରସାଦ । ରାମହରି ବାବୁ ଖବର ପାଇ ଠାଁ ଜାଗାରୁ ଉଠି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି, କଚ୍ଛ ଫିଟି ଗଲଣି, କେଜାଣି ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଖସି ପଡ଼ିବ । ରାମା ଭଣ୍ଡାରି ଢୋକା ସାଙ୍ଗରେ ନ ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଲୁଗାଖଣ୍ଡ ବାଟରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତା । ଦେଖ, ଦେଖ—ଜାହାଜରେ ସବୁ ଠିକଠାକ ଅଛି ନାହିଁ କେବଳ ବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ମାଝି ଖଲସିଙ୍କ ଆସବାବ କାହିଁଗଲା ସ୍ୱରୂପ ମାଝି ? ଆରେ ଆଉ ମାଝି ! ମାଝି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ !

ଘାଟ କପ୍ତାନ ସାହେବଙ୍କ ପାଖରୁ ଚିଠି ପାଇ ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ପୋଲିସ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଆଠ ଦଶ ଦିନ ବାଦେ ଦେଖାଗଲା ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ଶଗଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ପୋଲିସ ଦାରୋଗା ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଭାରି ଫର୍ତ୍ତିରେ କଚେରିମୁହାଁ ଚାଲିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପଛରେ ମାଝି ଖଲସି ଚଣ୍ଡେଲ ମେଟ୍ ଜାହାଜର ଚାକର ଷୋଳ ଜଣ ହାଲକୁ ହାଲ ବାହାକୁ ବାହା ଛନ୍ଦା । ଜଣ ଚାକିରି ପଞ୍ଚାଶ ଚପରାସି ଚୌକିଦାର ତାଙ୍କ ଚାରି ପାଖ ବେଢ଼ି ଚାଲିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମଝିରେ ଛ'ଟା ଟଙ୍କା ଭାରି । ପୋଲିସ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ମାଝି ଖଲସିମାନେ ମହାଜନର ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ବାନ୍ଧି ବଖରା କରି ନେଇଥିଲେ, ସୁନାପୁଅ ପରି ସେ ସମସ୍ତ ଦାରୋଗା ଆଗରେ ଗଣି ଦେଇଥିଲେ ।

ପୋଲିସ ଦାରୋଗା ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦାଖଲ କରିଥିଲେ, ସେଥିର ସାରାଂଶ ଏହିପ୍ରକାର—

"ଚଳିତ ମଇ ମାସ ୧ ତାରିଖ ସ୍ୱରୂପ ମାଝି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହାରବାରରୁ କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପକୁ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରକୁ ନେଇ ଆସୁଥିଲା—୯ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଧାମରା ନଦୀ ମୁହାଣ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେହି ଶେଷ ରାତି ସରିକି ବାଲେଶ୍ୱର ବାଗରେ ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଆକାଶମେଘାଛନ୍ନ, ଆଉ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ତୋଫାନ ହେବାରୁ ମାଝି ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଜାହାଜ ଚଳାଇବାକୁ ସାହସ କଲା ନାହିଁ, ନିରାପଦରେ ରହିବାପାଇଁ ଘଡ଼ିଆମାଳ ନଦୀ ଭିତରକୁ ନେଇ ଯାଇ

ଲଙ୍ଗର ପକାଇଲା । ସେଠାରୁ ମାଝି ଖଲାସି ସମସ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରାମ ମହାମପୁର ଅଧ କୋଶେ ବାଟ ଦୂର । ଅନେକ ଦିନ ପିଲାଝିଲାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ଥିବାରୁ ଘରକୁ ଯିବାପାଇଁ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ । ଚାରି ଜଣ ମାତ୍ର ଖଲାସି ଜାହାଜରେ ପହରା ରହିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ଓହ୍ଲାଇ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ରାତି ପାହାନ୍ତୁ ଖୁବ୍ ଭୋର ଭୋର ଜାହାଜକୁ ଫେରି ଆସିବାର କଥା ରହିଲା ।

"ଅଧରାତି ସରିକି ତୋଫାନ ଆଉ ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରବଳ ହେଲା । ଚାରି ଜଣ ଲୋକ ଜାହାଜ ସମ୍ଭାଳି ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ବାଲି ଚଡ଼ାରେ ଲାଗିଗଲା । ସକାଳ ସକାଳ ମାଝି ଖଲାସି ଧାଇଁଛନ୍ତି ଜାହାଜ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଲେ । ତେତେବେଳେ ପଡ଼ିଆଣି ଜୁଆର, ଜାହାଜ ନିହାତି ବାଲି ଚଡ଼ାରେ ବସି ଯାଇଛି । ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଘଡ଼ିଆମାଲ ନଦୀଟା ଅତି ଭୟଙ୍କର, ଜାହାଜ ଚଡ଼ାରେ ଲାଗିଲେ ଉଠେ ନାହିଁ । ଢେର ଢେର ଜାହାଜ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି । ମାଝିମାନେ ଏ ନଦୀକୁ ବଡ଼ ଡରନ୍ତି ।

ମାଝି ଖଲାସି ସମସ୍ତେ ବସି ବିଚାର କଲେ, ଜାହାଜ ତ ଗଲାଣି, ଚାକିରି ତ ରହିବ ନାହିଁ, ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଜାହାଜାତି କାରବାର ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ଉଠିଯିବ । ସ୍ଥିର କଲେ, ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ବାଣ୍ଟିନେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ରହିବେ, ଜାହାଜବୁଡ଼ି ଖବର ମହାଜନଙ୍କୁ ଦେବେ । ମାତ୍ର ସେମାନେ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ ଜାହାଜ ଉଠିଥାନ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଚାରି ଛ ଦିନ ବାଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥି କଟାଳ ଜୁଆର ପଡ଼ିଥିବାରୁ ଜାହାଜ ଯେଉଁ ଚଡ଼ାରେ ବସିଥିଲା, ତାହା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଦୈବାତ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ପବନ ହେବାରୁ ଜାହାଜ ଭାସି ଉଠି ଜଳସ୍ରୋତରେ ଏକା-ବେଳକେ ଦରିଆରେ ପଡ଼ିଲା । ଯେପରି ଭାବରେ ଭାସି ଯାଉଥିଲା, ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ଭିତରକୁ ଯାଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ବାଲେଶ୍ୱର ବାଗ ବାହାର ବୟା * ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଛି, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପ୍ରାତଃକାଳ, ସମୁଦ୍ରରେ ଜୁଆର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି, ଜଳସ୍ରୋତ ଧରି ବାଲେଶ୍ୱର ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀ ଭିତରେ ପଶିଗଲା ।

ପଶ୍ଚାତ୍ ଶୁଣାଗଲା, ମାଝି ଖଲାସିମାନେ ଚାରି ଚାରି ବରଷ ମିଆଦ ଗଲେ । ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷ କମଳଲୋଚନ ନାୟକେ ଚେତେଡ଼େବଡ଼ ଖରା କାଳରେ ପାଟଜଥା ପିନ୍ଧି ଯୋଡ଼ି ଶାଳ ହୋଡ଼ ହୋଇ, ହାତରେ ସୁନାବଳା ନାଇ ମାସେ ଯାଏ ସହର ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖାଗଲା ।

ମୌନା ମୌନୀ

ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ତହିଁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗସ୍ଥ ଉପତ୍ୟକା ଭୂମି ବିବିଧ ଜାଙ୍ଗଲବୃକ୍ଷ ଓ ଲତା ଜାଲରେ ବେଷ୍ଟିତ ଥିଲା । କେବଳ ଗୁମ୍ଫା ଓ ସମୀପ-ବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ଉଦ୍ଭିଦଶୂନ୍ୟ, ପରିଷ୍କୃତ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ, ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଭୂତିଭୂଷଣ କୌପୀନଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ଧୂନି ଲଗାଇ ବସିଛନ୍ତି, ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ନିର୍ଧୂନିକ । ସାଧୁ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର - ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ନାଗା, ରାମାଉତ, କେହି ବା ଉପାଧିରହିତ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ସାଧୁମାନଙ୍କ ଗତାୟାତ ଲାଗିଥାଏ । ଥୋକେ ଚାଲିଯିବା ମାତ୍ରେ ନବାଗତ ସାଧୁ-ମାନେ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବସୁଥାନ୍ତି । ମୁଦ୍ରିତ-ନେତ୍ର ଥୋକେ ସାଧୁ ଧ୍ୟାନନିମଗ୍ନ । ତୁଳସୀ ବା ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ମାଳାହସ୍ତ ଥୋକେ ଭଜନରେ ନିଯୁକ୍ତ । କେହି

* ଦରିଆ ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗରେ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ।

ଚଣ୍ଡେଲ—ସାହେବ ସଲାମତ୍ ।
ଖଲସି—ଏଁ—ୟୁଁ ।
ଚଣ୍ଡେଲ—ଜ ଆନ ଜଙ୍ଗର୍ ।
ଖଲସି—ଏଁ—ୟୁଁ ।
ଚଣ୍ଡେଲ—କାମେ ଖବର ।
ଖଲସି—ଏଁ—ୟୁଁ ।

ଚଣ୍ଡେଲ ଡାକଲେ ଖଲସି ମାନେ 'ଏଁ—ୟୁଁ' କହି ଏକସଙ୍ଗରେ ଖୁବ୍ ବଳରେ ବାଉର ଯନ୍ତ୍ର ପଖା ବାଡ଼ରେ ଏକ ଝିଙ୍କା ମାରନ୍ତି—ଲଙ୍ଗର ପାଣି ଭିତରୁ ଟିକିଏ ଉଠିଆସେ ।

ଚଣ୍ଡେଲ ପାଟି କରି ଡାକ ଦେଲା, "ଏରିଆ—ଏରିଆ—ଏରିଆ !" ଲଙ୍ଗର ଉଠିଗଲା—ଭଟା ପାଣିରେ ଜାହାଜ ଖୁବ୍ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଡ଼ି କଲା ।

ଠିକ ଏତିକବେଳେ ନଦୀକୂଳରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଦରିଆରୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଭାସି ଆସୁଛି, ସେଥିରେ କେହି ମଣିଷ ନାହିଁ । 'ସମ୍ଭାଳ—ସମ୍ଭାଳ' ଲଙ୍ଗରୀ ଜାହାଜମାନଙ୍କରେ ମଣିଷ ଚହଳ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଜାହାଜ ଭାସି ଆସି ଆଉ ଗୋଟାଏ ଜାହାଜ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଦୁଇ ଜାହାଜ ଜଖମ ହୋଇଯିବ । ଗୃହଖେଣ୍ଡ ବଡ଼ାଲରେ ଛ ଛ ଜଣ ଖଲସି ବସି ଧାଇଁଲେ, ଭସାଣି ଜାହାଜଟାକୁ ବାଟରେ ଅଟକାଇ ରଖିବେ ।

ଜାହାଜ ନଦୀ ବାଟରେ ଧସିଗଲା । ଦେଖ ଦେଖ, କାହା ଜାହାଜ ? ଆରେ ଏଇଟା ତ ରାମହରି ବାବୁଙ୍କ କମଳାପ୍ରସାଦ । ରାମହରି ବାବୁ ଖବର ପାଇ ଡାଁ ଜାଟାରୁ ଉଠି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ ଧାଇଁଛନ୍ତି, କଛା ଫିଟି ଗଲଣି, କେଜାଣି ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଖସି ପଡ଼ିବ । ରାମା ଭଣ୍ଡାରି ଟୋକା ସାଙ୍ଗରେ ନ ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଲୁଗାଖଣ୍ଡ ବାଟରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତା । ଦେଖ, ଦେଖ—ଜାହାଜରେ ସବୁ ଠିକଠାକ ଅଛି ନାହିଁ କେବଳ ବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ମାଝି ଖଲସିଙ୍କ ଆସବାବ କାହିଁଗଲା ସ୍ୱରୂପ ମାଝି ? ଆରେ ଆଉ ମାଝି ! ମାଝି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ !

ଘାଟ କପ୍ତାନ ସାହେବଙ୍କ ପାଖରୁ ଚିଠି ପାଇ ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ପୋଲିସ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଆଠ ଦଶ ଦିନ ବାଦେ ଦେଖାଗଲା ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ଶଗଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ପୋଲିସ ଦାରୋଗା ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଭାରି ଫର୍ତ୍ତିରେ କଚେରିମୁହାଁ ଗୁଲିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପଛରେ ମାଝି ଖଲସି ଚଣ୍ଡେଲ ମୋଟ୍ ଜାହାଜର ଗୃହର ଷୋଳ ଜଣ ହାଲକୁ ହାଲ ବାହାକୁ ବାହା ଛନ୍ଦା । ଜଣ ଗୃହଣ ପଞ୍ଚାଶ ଚପରାସି ଚୌକିଦାର ତାଙ୍କ ଗୃହ ପାଖ ବେଢ଼ି ଗୃଲିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମଝିରେ ଛ'ଟା ଟଙ୍କା ଭାର । ପୋଲିସ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ମାଝି ଖଲସିମାନେ ମହାଜନର ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ବାଣ୍ଟି ବଖରା କରି ନେଇଥିଲେ, ସୁନାପୁଅ ପରି ସେ ସମସ୍ତ ଦାରୋଗା ଆଗରେ ଗଣି ଦେଇଥିଲେ ।

ପୋଲିସ ଦାରୋଗା ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦରପେସ କରିଥିଲେ, ସେଥିର ସାରାଂଶ ଏହିପ୍ରକାର—

"ଚଳିତ ମଇ ମାସ ୧ ତାରିଖ ସ୍ୱରୂପ ମାଝି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହାରବାରରୁ କମଳାପ୍ରସାଦ ଗୋରାପକୁ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରକୁ ନେଇ ଆସୁଥିଲା—୯ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଧାମରା ନଦୀ ମୁହାଣ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେହି ଶେଷ ରାତି ସରିକି ବାଲେଶ୍ୱର ବାରରେ ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଆକାଶମେଘାଛନ୍ନ, ଆଉ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ତୋଫାନ ହେବାରୁ ମାଝି ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଜାହାଜ ଚଳାଇବାକୁ ସାହସ କଲା ନାହିଁ, ନିରାପଦରେ ରହିବାପାଇଁ ଘଡ଼ିଆମାଳ ନଦୀ ଭିତରକୁ ନେଇ ଯାଇ

ଲଙ୍ଗର ପକାଇଲା । ସେଠାରୁ ମାଝି ଖଲସି ସମସ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରାମ ମହାମପୁର ଅଧ କୋଶେ ବାଟ ଦୂର । ଅନେକ ଦିନ ପିଲାପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ଥିବାରୁ ଘରକୁ ଯିବାପାଇଁ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ । ଗୁରି ଜଣ ମାତ୍ର ଖଲସି ଜାହାଜରେ ପହରା ରହିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ଓହ୍ଲାଇ ଘରକୁ ଗ୍ଲଲଗଲେ । ରାତ୍ର ପାହାନ୍ତୁ ଖୁବ୍ ଭୋର ଭୋର ଜାହାଜକୁ ଫେରି ଆସିବାର କଥା ରହିଲା ।

"ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ସରକ ତୋଫାନ ଆଉ ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରବଳ ହେଲା । ଗୁରି ଜଣ ଲୋକ ଜାହାଜ ସମ୍ଭାଳ ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ବାଲି ଚଡ଼ାରେ ଲାଗିଗଲା । ସକାଳ ସକାଳ ମାଝି ଖଲସି ଧାଇଁଛନ୍ତି ଜାହାଜ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଲେ । ତେତେବେଳେ ପଡ଼ିଆଣି ଜୁଆର, ଜାହାଜ ନିହାତି ବାଲି ଚଡ଼ାରେ ବସି ଯାଇଛି । ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଘଡ଼ିଆମାଲ ନଦୀଟା ଅତି ଭୟଙ୍କର, ଜାହାଜ ଚଡ଼ାରେ ଲାଗିଲେ ଉଠେ ନାହିଁ । ଢେର ଢେର ଜାହାଜ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି । ମାଝିମାନେ ଏ ନଦୀକୁ ବଡ଼ ଡରନ୍ତି ।

ମାଝି ଖଲସି ସମସ୍ତେ ବସି ବିଗ୍ଲର କଲେ, ଜାହାଜ ତ ଗଲାଣି, ଗ୍ଲକିରି ତ ରହିବ ନାହିଁ, ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଜାହାଜାତି କାରବାର ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ଉଠିଯିବ । ସ୍ଥିର କଲେ, ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ବାଣ୍ଟିନେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ରହିବେ, ଜାହାଜବୁଡ଼ି ଖବର ମହାଜନଙ୍କୁ ଦେବେ । ମାତ୍ର ସେମାନେ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ ଜାହାଜ ଉଠିଥାନ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଗୁରି ଛ ଦିନ ବାଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥି କଟାଳ ଜୁଆର ପହଞ୍ଚିବାରୁ ଜାହାଜ ଯେଉଁ ଚଡ଼ାରେ ବସିଥିଲା, ତାହା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଦୈବାତ ଗୋଟାଏ ଟାଣ ପବନ ହେବାରୁ ଜାହାଜ ଭାସି ଉଠି ଜଳସ୍ରୋତରେ ଏକା-ବେଳକେ ଦରିଆରେ ପଡ଼ିଲା । ସେପରି ଭାବରେ ଭାସି ଯାଉଥିଲା, ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ଭିତରକୁ ଯାଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ବାଲେଶ୍ୱର ବାଘ ବାହାର ବୟା * ପାଖରେ ପହଞ୍ଚୁଛି, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପ୍ରାତଃକାଳ, ସମୁଦ୍ରରେ ଜୁଆର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି, ଜଳସ୍ରୋତ ଧରି ବାଲେଶ୍ୱର ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀ ଭିତରେ ପଶିଗଲା ।

ପଶ୍ଚାତ୍ ଶୁଣାଗଲା, ମାଝି ଖଲସିମାନେ ଗୁରି ଗୁରି ବରଷ ମିଆଦ ଗଲେ । ଆଉ ଜ୍ୟୋତିଷ କମଳଲୋଚନ ନାୟକେ ତେତେବେଳେ ଖରା କାଳରେ ପାଟଜଥା ପିନ୍ଧି ଯୋଡ଼ ଶାଲ ଯୋଡ଼ ହୋଇ, ହାତରେ ସୁନାବଳା ନାଇ ମାସେ ଯାଏ ସହର ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖାଗଲା ।

ମୌନା ମୌନୀ

ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ତତ୍ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗସ୍ଥ ଉପତ୍ୟକା ଭୂମି ବିବିଧ ଜାତୀୟବୃକ୍ଷ ଓ ଲତା ଜାଲରେ ବେଷ୍ଟିତ ଥିଲା । କେବଳ ଗୁମ୍ଫା ଓ ସମୀପ-ବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ଉଦ୍ଭିଦଶୂନ୍ୟ, ପରିଷ୍କୃତ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ, ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଭୂତିଭୂଷଣ କୌପୀନଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ଧୂନି ଲଗାଇ ବସିଛନ୍ତି, ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ ସାଧୁମାନେ ନିର୍ଦ୍ଧନିକ । ସାଧୁ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର - ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ନାଗା, ରାମାଉତ, କେହି ବା ଉପାଧିରହିତ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ସାଧୁମାନଙ୍କ ଗତାୟାତ ଲାଗିଥାଏ । ଯୋକେ ଗ୍ଲଲିଯିବା ମାତ୍ରେ ନବାଗତ ସାଧୁ-ମାନେ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବସୁଥାନ୍ତି । ମୁଦ୍ରିତ-ନେତ୍ର ଯୋକେ ସାଧୁ ଧ୍ୟାନନିମଗ୍ନ । ତୁଳସୀ ବା ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ମାଳାହସ୍ତ ଯୋକେ ଭଜନରେ ନିଯୁକ୍ତ । କେହି

* ଦରିଆ ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗରେ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ।

ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ, କେହି ବା ଗ୍ରନ୍ଥ ଶ୍ରବଣ କରୁଅଛନ୍ତି । କେହି ଗଞ୍ଜିକା ଟିପ୍ପନ-ସେବନରେ ନିଯୁକ୍ତ । କେହି କେହି ସାଧୁ ଖଟ୍ଟୁଳିଟିରେ ପୁଷ୍ପମଣ୍ଡିତ ଦେବତା ବିଜେ କରାଇ ଦେଇ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହରେ ମନୋଯୋଗୀ । ବାସ୍ତବରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ । ଏହି ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ ଦର୍ଶନ କଲେ ନିତାନ୍ତ ପାଷାଣ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତିରସରେ ଆପ୍ଲୁତ ହୋଇଯାଏ ।

କେବେ କେବେ ଜମାଉତ ଦଳର ମଧ୍ୟ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଶୁଭାଗମନ ହୋଇଥାଏ । ଏମାନେ କନ୍ଦୁ ଗୁମ୍ଫା ନିକଟକୁ ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡଗିରି ପାଦଦେଶରେ ଦୁଇ ଚାରି ଧୁନି ସ୍ଥାପନ କରି ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଜମାଉତ ଦଳର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସଂଖ୍ୟା ନ୍ୟୂନଶ ପଞ୍ଚାଶଠାରୁ ହଜାରେ ବାରଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ସାମାନ ବହିବା ନିମନ୍ତେ ଓଟ ଓ ଘୋଡ଼ା ଥାନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ ହାତୀର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନ ଥାଏ । ଗାଈ ବୃଷଭ ମଧ୍ୟ କାହାରି କାହାରି ଦଳରେ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଜମାଉତର ଅଧିକାରୀଙ୍କର ଉପାଧି ମହନ୍ତ ବାବା । ଏହି ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଜମାଉତ ଚାଳିତ । ଜଣେ କୋଠାରୀ ଓ ଜଣେ ଭଣ୍ଡାରି ଥାଏ । କୋଠାରୀ ଧନ ରକ୍ଷକ, ଭଣ୍ଡାରି ଜିମାରେ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥାଏ । ଅଧିକାଂଶ ଜମାଉତ ନିୟତ ଯାଯାବର, ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ଭ୍ରମଣ କରି ରାଜା, ଜମିଦାର ଓ ଧନବନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ଚାରି ଛ ମାସକୁ ଥରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ କରାଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ଭାଗରେ ଅଧିକାଂଶ ପଡ଼ିଥାଏ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିବାର ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ଅଟେ । ଅନେକ ଜମାଉତଙ୍କର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମଠ ଓ ବିପୁଳ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଅଛି, କେହି କେହି ମହାଜନୀ ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ମଫସଲ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଏମାନଙ୍କର ଭୟଙ୍କର ଜୁଲମ ଥିଲା, ଜମାଉତର ଶୁଭାଗମନ ହେଲେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଭେଦାଦ୍ୱାରା ସାଧୁମାନଙ୍କର ଟହଲ ଚଳାଇବାକୁ ହୁଏ । ଜମାଉତଙ୍କ ସାଧୁସେବା ରାଜବିଜେ ବିଶେଷ । ଧୁନି ସକାଶେ ଉପଯୁକ୍ତ ଗଡ଼ କାଠ ସଂଗୃହୀତ ନ ହେଲେ ଗରିବ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଘରର ସ୍ତମ୍ଭ ଶେଣୀ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । ଗ୍ରାମରେ ଜମାଉତ ବିଜେ ହେବା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରଥମେ ବାଲଭୋଗ, ସାଧୁଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଖର୍ଚ୍ଚ ଓ ଦେବତା ଦର୍ଶନୀ ଦେବାର ନିୟମ । କେହି ବଡ଼ଲୋକ ବା ରାଜା ପ୍ରଥମେ ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ଭେଟି ଦାଖଲ ନ କଲେ ସାଧୁମାନେ ଦୁଇ ତିନି ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପବାସରେ ପଡ଼ିରହନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ଉପବାସରେ ରହନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଲୋକନେତ୍ରର ଅଗୋଚର, ସଙ୍ଗରେ ଜମା ଥିବା ମଇଦା ରାତି ଯୋଗେ ଧୁନିରେ ଚଢ଼ି ଘୋଡ଼ପିଠାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଧର୍ମପ୍ରାଣ ନିରୀହ ଗ୍ରାମବାସୀ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରଜାମାନେ ନୀରବରେ ସମସ୍ତ ସହ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରକୃତ ସାଧୁ ଜମାଉତର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନ ଥିଲା, ମାତ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀ ଅଧିକାଂଶ । ବଙ୍ଗଳାରେ ଡକାଇତ, ପୂର୍ବ ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ଦିଲ୍ଲୀ ପ୍ରାଚୀର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ ପିଣ୍ଡାରୀ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ନାଗା ଜମାଉତଙ୍କ ଉତ୍ପାତରେ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ନିତାନ୍ତ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଧନ୍ୟ ଇଂରେଜ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ! ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଖଣ୍ଡଗିରିବାସୀ ସାଧୁମାନେ ପ୍ରାତଃସ୍ନାୟୀ । ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଦେବତାଙ୍କ ଠାରେ ଯେଉଁ ବାଲଭୋଗ ଲାଗେ, ତାହା ସେବା କରି ଭଜନ ପୂଜନରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଅପରାହ୍ଣ ସମୟରେ ଥରେ ମାତ୍ର ପଙ୍ଗତ ହୁଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଳତି ସମୟରେ ଘଣ୍ଟାଭେରୀ ତୁରୀ ଶବ୍ଦରେ ଖଣ୍ଡଗିରି କମ୍ପିତ ହୋଇ ଉଠେ । ଆଳତି ଉତ୍ତାରେ ରାତି ପ୍ରହରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଜନ—କାହିଁବା ଖଞ୍ଜଣୀବାଦନ, ଗଞ୍ଜିକାସେବନ ଇତ୍ୟାଦି । ତଦନନ୍ତର ଗିରି ନିସ୍ତବ୍ଧ ।

ବର୍ଣ୍ଣିତ ସମୟରେ ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବାସ କରୁଥିଲେ, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଦଳର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ହାଣ୍ଡିଗୁମ୍ଫା ସମ୍ମୁଖରେ ଏହି ଦଳର ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଧୁନି ଥାପି ବସିଛନ୍ତି । ଧୁନିର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ସିଂହାସନରେ ମହନ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ମହାବୀରଜୀ ଦେବତା ବିରାଜିତ । ଦେବତାଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର, ତୈଜସପତ୍ରାଦି ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ମୋହନଭୋଗ ବାଲଭୋଗ ଓ ସାୟାହ୍ନ ସମୟରେ ପକ୍ୱମାଲ ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରି, କଚୁରି, କ୍ଷିରି, ଖେଚୁଡ଼ି ଭୋଗ ଲାଗେ । ଦେବତାଙ୍କ ସେବାରେ ଏତେ ବ୍ୟୟ; ମାତ୍ର କାହାରିକୁ କିଛି ଯାଚଣା ନାହିଁ, ମହାବୀର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହାମହିମା ବଳରେ ସବୁ ଚାଲିଯାଏ । ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ଲୋଭ, କେହି ଭକ୍ତ ଦେବତାଙ୍କୁ କିଛି ପ୍ରଣାମୀ ଦେଲେ ଟଙ୍କା ପଇସା ସେହିଠାରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ, ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଥରେ ସୁଦ୍ଧା ଗ୍ରହାନ୍ତି ନାହିଁ । ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ ଯେ, ଦୈନିକ ଦେବସେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟୟ ସକାଶେ ମହନ୍ତଙ୍କ ଧୁନିରୁ ସୁନା ବା ରୂପା ବାହାରି ଥାଏ । ବାହାରର ବିଶ୍ୱାସୀ କେହି କେହି ଭକ୍ତ ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଅଛନ୍ତି । ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ବଣିଆମାନେ ଯାଇ ତାହା କିଣି ଆଣନ୍ତି । କିଣା ବିକା ବେଳେ ଦର ଦାମ ନାହିଁ । ସାଧୁଲୋକ କି କଷାକଷି ଦର ଦାମ କରିବେ ? କେବଳ ମହନ୍ତ ବାବା ଏତିକି କଥା ବୋଲି ତୁନି ହୁଅନ୍ତି, "ଦେଓକା ମାଲ, ଦେଓ ଦିଆ । ଦେଓତାକା ସେବା, ତୁମାର ଧରମ ।" ବଣିଆଏ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଦେଇ ସୁନା ରୂପା ନେଇ ଯାଏ; ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଶୁଣା ଅଛି; ପ୍ରତିଦିନ ଧୁନିରୁ ଯାହା ବାହାରିବ, ପ୍ରତିଦିନ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ହେବ, ବାସି ରହିଲେ ଆଉ ବାହାରିବ ନାହିଁ । ମହାବୀରକା ଏସା ହୁକୁମ୍ । ବ୍ୟୟ ଊଣା ନୁହେ—କେବଳ ଗଞ୍ଜେଇ ପ୍ରତିଦିନ ଅଧସେର ଆଉ ସେଥିର ଉପଯୁକ୍ତ ଧୂଆଁପତ୍ର । ପ୍ରସାଦ ସେବା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଗାଉଁଲି ଚୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି । ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ଆସନ ପାଖରେ କଦାଚିତ୍ ଗୁଡ଼ିରେ ବୋତଲ (କାଚକୁମ୍ଭା) ଦେଖାଯାଏ । ସେଥିରେ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଆସିଥାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଳତି ଉତ୍ତାରେ ମହନ୍ତ ବାବା ଓ ଚେଲାମାନେ କିଞ୍ଚିତ୍ କିଞ୍ଚିତ୍ ଗଙ୍ଗୋଦକ ସେବା କରନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗୁମ୍ଫାରେ ସାଧୁମାନଙ୍କ ସାମାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ସ୍ୱୟଂ ମହନ୍ତ ଓ ତାହାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସୀ ଦୁଇ ଜଣ ଚେଲା ଛଡ଼ା ସେ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟକୁ ଯିବାର ଅନ୍ୟ କାହାର ଅଧିକାର ନାହିଁ ।

ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ନାମ ମହାବୀର ଦାସ—ଦୀର୍ଘାକୃତି, ବ୍ୟାୟାମସାଧିତ ପ୍ରାୟ ମାଂସପେଶୀ ସୁଦୃଢ଼, ବଳୀବର୍ଦ୍ଦବତ୍ ବଳିଷ୍ଠ । ମସ୍ତକରେ ଦୀର୍ଘାକାର ଜଟାଭାର ଅହିରାଜ ଶିଶୁବତ୍ କୁଣ୍ଡଳୀକୃତ ଓ ବେଣୀଦ୍ୱାରା ସୁଦୃଢ଼-ରୂପେ ଆବଦ୍ଧ । ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଓ ନଖ ତାହା ଅନୁପାତରେ ଦୀର୍ଘାକାର ନୁହେ । ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ; କାରଣ ସ୍ଥୂଳରୂପେ ବିଭୂତି ମଣ୍ଡିତ । ନେତ୍ର ଗଞ୍ଜିକା ଧୂମରେ ଜବାକୁସୁମସଙ୍କାଶ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଚଞ୍ଚଳ । ଦୃଷ୍ଟି ନିତାନ୍ତ ତୀବ୍ର ଓ ଭୟପ୍ରଦ । କେହି ନବାଗତ ଯାତ୍ରୀ ବା ଭକ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ତାହାକୁ ତୀବ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆପାଦମସ୍ତକ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ସର୍ପବେଷ୍ଟିତ ଅର୍ଦ୍ଧ ହସ୍ତ ପରିମିତ ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମଟାଏ ମହନ୍ତଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସର୍ବଦା ଶୋଭା ପାଉଥାଏ । ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ବୟସ ଅନୁମାନରେ ପଚାଶ ଲଗାଲଗି; ମାତ୍ର ତପସ୍ୟାରେ ସିଦ୍ଧ ସାଧୁମାନଙ୍କ ବୟସ କଳା ହୁଏ ନାହିଁ । ଚେଲାମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ, ବୟଃକ୍ରମ ଅଢ଼େଇଶ ବରଷ । ମହନ୍ତ ବାବା ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତମାନଙ୍କଠାରେ ସେହି ଭାବରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିଥାନ୍ତି । ହଜାରେ ବରଷ ବୟସର ସାଧୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯଦି କାହାର ଇଚ୍ଛା ଥାଏ, ତେବେ ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ମଧ୍ୟରେ ଦୁଧପିଆ ବାବାଜୀଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଉନ୍ତୁ । ଏହି ବାବାଜୀ ସ୍ୱୟଂ ସର୍ବଦା ଲୋକମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ସେ

ପୁଷ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଭୋଗ୍ୟା ଖାଇଥିଲେ । ମୁଗଲିଆ ଅମଲରେ ସେ ବିଲଙ୍କାରେ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଦେଖିଲେ ବୟସ ଷାଠିକରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ବାବାଜୀଙ୍କର ଭାରି ମହିମା ଥିଲା । ଦିବା ନିଶି ଗଞ୍ଜେଇ ଆଉ ଦୁଧ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବା କରୁ ନ ଥିଲେ । ସହର ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱାସୀ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦଙ୍କର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଦଳ ଦଳ ଅମଲା, ମୁକ୍ତାର, ମହାଜନ, ଜମିଦାର ବାବାଜୀଙ୍କ ପଦତଳେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲେ । ରାଜ-ଭୋଗରେ ମଠର ସେବା ଚଳୁଥିଲା; ମାତ୍ର ଆଜକୁ କେତେକ ବରଷ ହେଲା ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ବାବାଜୀ ବାଳଗୋପାଳ ହୋଇ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି । ଭକ୍ତବୃନ୍ଦ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ । କଥିତ ଅଛି, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ବୟସ ଜାଣିବା ନିତାନ୍ତ କଠିନ । ଏମାନେ ନିଷ୍ଟମ୍ପ ବୟସ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯୋଗ ବିଯୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ସାଧୁର ବୟସ ପଞ୍ଚାଶ, ସେ ଆଉ ଏକଶତ ସଂଖ୍ୟା ଯୋଗକରି ଦେଢ଼ଶତ କରିବେ । ମୋଗଲଙ୍କର ବୟସ ବିଯୋଗ । ଯାହାର ବୟସ ପଞ୍ଚାଶ, ପଚ୍ଚରିଲେ ସେ ପଚିଶ ବିଯୋଗ କରି ବାକି ପଚିଶ ରଖିବେ । ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା କଥା ମନରେ ପଡ଼ିଲା, ପାଠକ ମହାଶୟ ବିରକ୍ତ ହୁଅ ନାହିଁ, ସେ କଥାଟା କିନ୍ତୁ ନ ବୋଲି ରହିପାରୁ ନାହୁଁ । "କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇଜଣ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଜଣେ ବିଂଶତି ବର୍ଷବୟସ୍କ ଯୁବା ମୋଗଲ ବସିଥିଲେ । କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପରସ୍ପର ବୟସ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା । ଯାହାର ସତୁରି ବରଷ ବୟସ, ସେ କହିଲେ, ତାଙ୍କର ବୟସ ତିରିଶ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବୃଦ୍ଧର ବୟସ ଷାଠିକରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ମାତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ସାହେବ, ମେରା ଉମର ମୁଜକୁ ମାଲୁମ୍ ନେହିଁ ହେ, ଲେକିନ୍ ମେରା ବଡ଼ା ଭାଇକା ଉମର ତିରିଶ ନଜିକ୍ । ଯୁବା ମୋଗଲକୁ ବୟସ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେବାରୁ ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲା-- ହଜୁର ଲୋଗ୍ ଉମରକା ଯୋ ହିସାବ ଲଗାଏଁ ହେଁ; ମେରା ପଏଦା ହି ହୁଆ ନେହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ତାହା ବୟସ ସଂଖ୍ୟାରୁ କୋଡ଼ିଏ ବାଦ ଦେଲେ ବାକି କିଛି ରହୁ ନାହିଁ ।" ଯାଉ ସେ ଅଲଣା କଥାଗୁଡ଼ାକ ଛାଡ଼, ଏବେ ପ୍ରକୃତ କଥା ଧରାଯାଉ ।

ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କ ଦଳର ସାଧୁ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧ଶତ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ସମୟରେ ଆଠ ଦଶ . ଜଣ ନୂଆ ପୁରୁଣା ହୋଇଥାନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଥୋକେ ସାଧୁ ବାହାରି ଯିବା ମାତ୍ରେ ନୂତନ ସାଧୁ ଆସି ସେହି ସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସାଧୁ ସମାନ ବୟସ୍କ, ସମାନ ଆକାର, ତୁଲ୍ୟରୂପେ ବେଶ ଭୂଷଣ । ସମସ୍ତେ ବନ୍ୟ ବରାହବତ୍ ବଳିଷ୍ଠ ଓ ନିରଳସ । ମସ୍ତକ ନିର୍ଜଟ, କ୍ଷୁଦ୍ର ବା ବାବୁରିକେଶମଣ୍ଡିତ । କ୍ଷୁଦ୍ରାକାର ଶ୍ମଶ୍ରୁବିଶିଷ୍ଟ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ ଗୈରିକ ଅଙ୍ଗା ଆକଣ୍ଠ ପଦଲମ୍ବିତ । ସ୍ୱଭାବ ଓ କଥୋପକଥନ ନିତାନ୍ତ କର୍କଶ । ଦୃଷ୍ଟି ତୀବ୍ର ଓ ଭୟବିଭ୍ରମବ୍ୟଞ୍ଜକ । ସାଧୁମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ହିନ୍ଦି । ୟୁରୋପ ଖଣ୍ଡରେ ଫରାସୀ ଯେପରି ସାର୍ବଭୌମ ଭାଷା, ଭାରତରେ ସେହିପରି ହିନ୍ଦିଭାଷା ସର୍ବସ୍ଥାନବ୍ୟାପୀ । ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଭାରତର ସର୍ବ ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି; ସୁତରାଂ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ହିନ୍ଦି ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ । ଯାହାର ମାତୃଭାଷା ହିନ୍ଦି, ତାହାକୁ ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସାଧୁଦଳର ଭାଷା ନୀଚଶ୍ରେଣୀ କଥିତ ବଙ୍ଗଳା ଅଥବା ବଙ୍ଗହିନ୍ଦି ଭାଷାର କଦର୍ଯ୍ୟ ବିମିଶ୍ରଣ । ଏହି ସାଧୁଦଳ ଭଜନ ପୂଜନ ବିଷୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବାର କଦାଚିତ୍ ଦେଖାଯାଏ । ଗଞ୍ଜିକା ଟିପନ, ସେବନ ଓ ପଙ୍ଗତ ସାମଗ୍ରୀ ଆୟୋଜନରେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟସ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତ ସାଧୁ ମହନ୍ତ ବାବାଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଅନୁଗତ ।

ହାଣ୍ଡି ଗୁମ୍ଫା ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଆଉ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁମ୍ଫାରେ ଗୋଟିଏ ସାଧୁ ଦମ୍ପତି ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ

କରିଥିଲେ । ବାବାଜୀଙ୍କ ବୟସ ଆନୁମାନିକ ତିରିଶ ବା ବତିଶ । ଦେହ ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ । ଯେପରି ଗଠନ ହେଲେ ଲୋକେ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ବୋଲନ୍ତି, ଏହାଙ୍କ ଦେହ ସେହିପରି । ଦୃଷ୍ଟିପାତ ବ୍ୟାଧ-ଭୀତ ମୃଗବତ୍ ଚକିତ ଓ ଭୀତିବ୍ୟଞ୍ଜକ । ସର୍ବଦା ଲୋକନେତ୍ର ଅନ୍ତରାଳରେ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟରେ ଆସୀନା, ସପତ୍ନୀବୃତବସନା ମାତାଜିର ବୟସ ବା ରୂପକାନ୍ତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା କିଞ୍ଚିତ୍ ଅସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ପୃଷ୍ଠବ୍ୟାପୀ ନିତମ୍ବସ୍ପର୍ଶୀ ନବୀନ ନୀରଦ ସଦୃଶ କେଶରାଶି ଓ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟଭାଗ ଏବଂ ପଦଯୁଗଳର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଗଢ଼ର ଠାଣି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, ମାତାଜି ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣଯୌବନବିଶିଷ୍ଟା । ଏହି ସାଧ୍ୱୀମାତା ପଦାକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସର୍ବଦା ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟରେ ରହିଥାନ୍ତି । କାହାରି ସହିତ କିଛି ମାତ୍ର କଥା ବୋଲନ୍ତି ନାହିଁ, ଏଥି ସକାଶେ ଲୋକମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ମୌନବାବାଜୀ ଓ ମୌନୀ ମାତା ବୋଲନ୍ତି । ସାଧୁ ଅନ୍ୟ ସାଧୁର ସହାୟ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉଲ୍ଲିଖିତ ମହନ୍ତ ବାବା ମୌନୀ ମୌନୀଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ସଂଗ୍ରହ କରି ଦେବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ସାଧୁ ଦର୍ଶନାର୍ଥୀ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଖଣ୍ଡଗିରିକୁ ଆସି ସେହି ଦିନମାନରେ ଚାଲିଯାନ୍ତି, କେହି ରାତିବାସ କରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆଜକୁ ମାସାବଧି ଗତ ହେଲା ଦୁଇ ଜଣ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ସାଧୁସେବାପରାୟଣ ଯାତ୍ରୀ ବାସ କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ସାଧୁମାନେ କେବଳ ଧୂନିର ବିଭୂତି ଦେଇ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅନେକ ଉତ୍କଟ ପୀଡ଼ା ଆରୋଗ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମହନ୍ତ ବାବା ମଧ୍ୟ ନେତ୍ର ମୁଦ୍ରିତ କରି ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଭୂତି ବିତରଣ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭକ୍ତଯୁଗଳ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍କଟ ପୀଡ଼ାରେ ପୀଡ଼ିତ । ଆରୋଗ୍ୟ କାମନାରେ ମହନ୍ତ ବାବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧୁଙ୍କ ସେବାରେ ପ୍ରାତଃକାଳଠାରୁ ରାତ୍ର ଦ୍ୱିପ୍ରହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବଜାରରୁ ଭଲ ଭଲ ଗୋଲ ଗୋଲ ଜଟାବାଲା ଗଞ୍ଜେଇ କିଣି ଆଣି ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ସେବନ କରାଇ ଥାନ୍ତି । ଭଲ ଗଞ୍ଜେଇ ସଂଗ୍ରହ କାମନାରେ ସେମାନଙ୍କୁ କେବେ କେବେ ପୁରୀ ମଧ୍ୟ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ମୌନୀ ମୌନୀ ସାଧ୍ୱୀଦମ୍ପତି ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଅଚଳା ଭକ୍ତି । ସେମାନେ ମୌନାବଲମ୍ବନ କରି ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଗୁମ୍ଫାଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଚାହିଁ ବସିଥାନ୍ତି, କଦାଚିତ୍ ବାଲଭୋଗ ସକାଶେ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବା ଫଳ ମୂଳ କିଣି ଆଣି ଦେଇ ସାଧୁ ଦମ୍ପତିଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଚାଲି ଆସନ୍ତି ।

ଅଦ୍ୟ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ଭାରି ହୁଲସ୍ଥୂଲ ପଡ଼ି ଯାଇଅଛି । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସ୍ୱୟଂ ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ଉପସ୍ଥିତ । ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ଖଣ୍ଡଗିରି ସମ୍ମୁଖରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଟା ଡେରା ଟଣା ହୋଇଗଲଣି । ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଡେରାରେ ମେଜ କୁର୍ଚ୍ଚି ଲଗାଇ ସାହେବ କଚେରି କରି ବସିଅଛନ୍ତି । ସାଙ୍ଗରେ ଚାରିଜଣ ପୋଲିସ ଦାରୋଗା, ଆଠଜଣ ମୁନ୍‌ସୀ; ଗୁଡ଼ିଏ ଭଲ ଜମାଦାର, ଶଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବରକନ୍ଦାଜ, ଦୁଇ କି ତିନି ଶ' ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ବାଉଁଶ-ଠେଙ୍ଗାଧାରୀ ଚୌକିଦାର । ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀମାନେ ହାତ ଧରି ଜଗତବେଢ଼ ପରି ଖଣ୍ଡଗିରିଟାକୁ ଘେରି ଅଛନ୍ତି, ବାହାରିବାର କାହାରି ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଧରାହୋଇ ଆସି ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଡେରା ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ହେଲେ । ଦିନଯାକ ତଦନ୍ତ ହେଲା, ଅପରାହ୍ଣ ସମୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଥିତ ଭକ୍ତ ଯୁଗଳଙ୍କ ସନାକ୍ତ ଦେବା ମୁତାବକ ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମହନ୍ତ ବାବା ମହାବୀର ଦାସ ଓ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ ପଚିଶ ଜଣ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଦଶ ଜଣ ସାଧୁ ହାତରେ ହାତକଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ତୁରଙ୍ଗରେ ଠୁଙ୍କି ଦିଆଗଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମୌନୀ ବାବାଜୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା । ମୌନୀ ମାତା ପୋଲିସ ହେପାଜତରେ

ରହିଲେ । ମୌନା ବାବାଜୀଙ୍କ ଗୁମ୍ଫା ଓ ତାଙ୍କ ଗୁମ୍ଫାରୁ ଅନେକ ସୁନା ରୂପା ଅଳଙ୍କାର ଓ ଜହରତ୍ ଅନେକ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଲୁଗା ଶାଲ ପ୍ରଭୃତି ବରାମଦ ହେଲା । ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଜଡ଼ିତ ହେଲେ । ଉତ୍କଳର ନୈମିଷାରଣ୍ୟ ଖଣ୍ଡଗିରି ସେହି ଦିନଠାରୁ ସାଧୁଶୂନ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପୋଲିସ ହେପାଜତରେ କଲିକତା ଚାଲାଣ ଦେଇ ପୁରୀ ରମାନା ହେଲେ ।

ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ଉଲ୍ଲିଖିତ ମହାବୀର ଦାସ ମହନ୍ତ ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଗା ଗୁଆଲା ଡକାଏତ ସର୍ଦ୍ଦାର, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧୁମାନେ ସଙ୍ଗୀ ଡକାଏତ । ଅନ୍ୟ ଦଶଜଣ ସାଧୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାର ଫେରାରି ଆସାମୀ । ମୌନା ବାବାଜୀ କଲିକତାର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଗୁମାସ୍ତା । ମୌନୀ ମାତା ତାହାଙ୍କ ପରିବାରସ୍ଥ ବିଧବା ବଧୂ । ଉକ୍ତ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ଘରୁ ଚୋରି ଯାଇଥିବା ଅନେକ ଅଳଙ୍କାର ଓ ବଙ୍ଗଦେଶର ଅନେକ ସ୍ଥାନର ଡକାଏତି ଅନେକ ମାଲ ବରାମଦ ହୋଇଅଛି । କଥିତ ଭକ୍ତଯୁଗଳ ଠଗି କମିଶନରଙ୍କ ଡିଟେକ୍ଟିଭ ପୋଲିସ ଅଫିସର ଅଟନ୍ତି ।

ପୁନର୍ମୂଷିକୋଭବ

ଆଜକୁ ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ କଥା । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରୁ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ ଉଠିଗଲା । ଲୁଣାଦାଣ୍ଡି ଲୋକମାନଙ୍କର ସର୍ବନାଶ ଉପସ୍ଥିତ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲାର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଉତ୍ତର ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା କୂଳଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଧାମରାନଦୀ କୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନର ନାମ ଥିଲା ଲୁଣାଦାଣ୍ଡି । ଏ ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ଅର୍ଦ୍ଧଲକ୍ଷାଧିକ ଲୋକର ଜୀବନାବଲମ୍ବନ ଏକମାତ୍ର ଲବଣ ପୋକ୍ତାନ । କେହି ଲୁଣ ମାରେ, କେହି ତହିଁରେ ନାନାପ୍ରକାର ସହାୟତା କରେ, ଥୋକେ ବ୍ୟବସାୟୀ, ଅନେକ ସରକାରୀ ଚାକର, କେହି କିଛି ନ ପାରିଲା ସେ ଚୋର । ଲୁଣ ଚୋର ଓ ଚୋର ପଇକାର ଅସଂଖ୍ୟ । ଚୂଳିଆ ଲୁଣ ମାରି ଜମା କରନ୍ତି, ତାହା ସଂଖ୍ୟା ନେବେ ଓ ବିକ୍ରି କରିବେ ସରକାର । ତାହାର (ଚୂଳିଆର) ଯୋଗ ସାଲସରେ ଯେବେ କେହି ସେ ଲୁଣ ନେଇ ଘର ଭିତରେ ଗଡ଼ଜାତକୁ ଚଲାଣ ଦେଇ ଶସ୍ତାରେ ବିକ୍ରି କରେ, ସେ ଚୋର ନୁହେ ତ ଆଉ କଣ ? ସମସ୍ତଙ୍କର ଉପାୟ ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ । ତହିଁ ଉପରେ ପୁଣି ଭୟଙ୍କର ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ, ଲୁଣ କିଣି ଖାଇବାକୁ ହେବ । ମଫସଲର ସାଧାରଣ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ପଇସା ପରିବା ସୁଲଭ ନୁହେ । ଶାଗ ପିତାପାଣି ଭରସା, ଲବଣ ମାତ୍ର ସହାୟ, ସେହି ଲବଣର ଅଭାବ । ଅଭାବ କିଆଁ ? ବଲ୍ତି ଲଫ୍ରି ଲୁଣ ଢେର ହାଟରେ ଜମା ଅଛି । ହେଲେ ତାହା ତ ଭିକ୍ଷା ମିଳିବ ନାହିଁ, ପଇସା ଦେଇ କିଣିବାକୁ ହେବ । ପଇସା କାହିଁ ? ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିପଦ, ହାଟ ଅନେକ ଗ୍ରାମଠାରୁ ଦୁଇ କୋଶ ଅଢ଼ାଇକୋଶ ଦୂର । ହାଟକୁ ଯାଉଛି କିଏ ? "ନିତି ଆଣି ନିତି ଖାଏ, ସେ ଲୋକ କି ବନ୍ଧୁଘର ଯାଏ ?" ସବୁ ବାଟ ବନ୍ଦ, ଉପାୟ କଣ ? ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଜଣା ନାହିଁ । ଏଣେ ଲୁଣ ବିନା ପ୍ରାଣ ଯାଏ । ସୁତରାଂ ଚୋରି ବାଟ ମେଲା । "ନଷ୍ଟସ୍ୟ କାନ୍ୟା ଗତିଃ ?" ନଷ୍ଟସ୍ୟ କିଆଁ ? ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭେ ଏପରି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଲେ କଣ କରନ୍ତୁ ବେଳେ ବିଚାରି କରି ଦେଖିବାର କଥା । ଲୁଣ ବିନା ପ୍ରାଣ ଯାଏ, ମିଳିବା ବାଟ ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ଦ । ଏଣେ ଭଗବାନ ଘର ଦ୍ୱାର ପାଖରେ କୋଟି କୋଟି ମହଣ ଲୁଣ ଢାଳି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଓଲପଦାଣ୍ଡରୁ ମାଟି ମୁଠାଏ ଆଣି ପାଣିରେ ଗୋଳାଇ ମାରି ଦେଲେ ଲୁଣ । ଖୁବ୍ ସହଜରେ, ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ପିଲାଟିଏ ସେ ଲୁଣ ମାରି ପାରେ । ମାତ୍ର ସରକାରରୁ ମନା,

ଲୁଣ ମାରି ଖାଇଲେ ଚୋରିରେ ଚଲାଣ ହେବ । ଏଥିକି ଲୋକମାନେ ସରକାରୀ ହୁକୁମ କେତେଦୂର ମାନି ବାଟ ଚାଲିଥିଲେ କଥାଟା ସହଜରେ ସମସ୍ତେ ବୁଝିପାରିବେ ।

ଆଜି ବାଲେଶ୍ୱର ସଦର କଚେରି ଖାରି ଜାରି । ଲୁଣାଦାଣ୍ଡୀର ଲୁଣ ଚୋର ଜଗିବା ସକାଶେ ପୋଲିଶ ଅମଲା ବାହାଲ ହେବେ । ଯେଉଁ ପୋଲିଶ ବସିବ, ତାହାର ନାମ ନିମକି ପୋଲିଶ । ପୁରୁଣା ଏବାଲିଶ ନିମକି ଅମଲାମାନେ ଜମାଦାରଠାରୁ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମରେ ବାହାଲ ହେଲେ । ନୂଆ ବାହାଲ ହେବେ କେବଳ କନେଷ୍ଟବଲ । ମିଶିଲ କୋଠରି ମଧ୍ୟରେ ଖାରି ଭିଡ଼ ହେବାରୁ ମାଜିଷ୍ଟର ସାହେବ କଚେରି ବାରନ୍ଦାରେ ଗୋଟାଏ କୁର୍ସି ପକାଇ ବସି-ଅଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କ ଚୌକି ପଛରେ ଦୁଇଜଣ ଅର୍ଦ୍ଦଳୀ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ବାରମ୍ବାର ପାଟି କରି 'ଚୋପ, ଚୋଓପ' କହି ଆପଣାମାନଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱର ଏବଂ କର୍ମଠତାର ପରିଚୟ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ସାହେବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ପାଞ୍ଚ ଛ' ହାତ ଦୂରରେ ପେସ୍କାର ଉମେଦୁଆରମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଦରଖାସ୍ତ ଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ିଯାଉଅଛନ୍ତି । ଜଣ ଜଣ କରି ଉମେଦୁଆରଙ୍କୁ ଡାକରା ହେଉଛି । ଯେଉଁଟା ମାଇନାରେ ଟେକିଲା, ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍କେତରେ ପେସ୍କାର ତାହା ନାମ ଟିପି ପକାଇଲେ । ବାହାଲ କନେଷ୍ଟବଲ ଆଭୂମି ଶିର ସଂଲଗ୍ନ ହସ୍ତରେ ସଲାମ କରି ଚାଲି ଯାଉଅଛି । ଯେଉଁଟା ମାଇନାରେ ନ ଟେକିଲା ଶୁଖିଲା ମୁହଁରେ ପଛଦୁଆଁ ଦେଇ ଚାଲି ଯାଉଅଛି । ଏ ଉମେଦୁଆରଟା ନାମ ପେସ୍କାର ଟିପି ପକାଇଲେ, ଏ ଜଣକ କିଏ ? ଏ ଯେ ପେସ୍କାରଙ୍କ ଚାକରିଆ କଣା ବାରିକ, ଜାତି ଭଣ୍ଡାରି । କଣୁର କିଛି ବିଶେଷ ଗୋଟିଏ ପରିଚୟ ଆବଶ୍ୟକ । 'ହରି ବିନା କୀର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ ।' କଣୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି କାହାଣୀର ମୂଳ ପାଣ୍ଠି । କଣା ପେସ୍କାରଙ୍କ ଘରର ଚାକର । ପେସ୍କାରଙ୍କ ଘର ବୋଧ କରୁଁ ମଫସଲ ଗ୍ରାମରେ, କାରଣ ଶନିବାର ସଞ୍ଜଠାରୁ ସୋମବାର ସକାଳ ଯାଏ ତାହାଙ୍କ ସହରସ୍ଥ ବସାଘରର ଦୁଆରେ କୋଳପ ପଡ଼ିଥାଏ । ଶନି ବିକାଳେ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା ଆସିବା ସକାଶେ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଥିବା ଲୋଡ଼ା, ପୁଣି ସେ ଜଣେ ସରକାରୀ ଅମଲା । ବସାରେ ଜଣେ ଭଣ୍ଡାରି ଚାକର ନ ରହିଲେ ଅଚଳ, ଏଥି ସକାଶ ନିଜ ଗ୍ରାମର ଭଣ୍ଡାରି କଣାକୁ ପାଖରେ ରଖି ଅଛନ୍ତି । କଣା ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, କଚେରିକୁ ବସ୍ତାନି ନେବା ଆଣିବା କରେ । ପେସ୍କାରଙ୍କ ରୋଷେଇରେ ଚଳେ, ପେସ୍କାରଙ୍କଠାରୁ ସେ ଅଲଗା କିଛି ଦରମା ପାଏ କି ନାହିଁ ଏ କଥା କାହାରିକୁ ଜଣା ନାହିଁ । କଚେରିରେ ଛ ମାସ ପଙ୍ଖା ଟଣା କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ସେ ଦରମାଟା ପାଏ । ପୁଣି ପେସ୍କାରଙ୍କ ବସାକୁ ଯେଉଁ ସବୁ ମଉକିଲ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି, କାହାରି ମାମଲା ଡିକ୍ରୀ ବା କାହାରି କିଛି କର୍ମ ହାସଲ ହେଲେ, କାହାରି କାହାରିଠାରୁ ବକ୍‌ସିସ ବୋଲି ଦୁଇପଇସା ହାତ ପଏଠ କରେ । କଚେରିଆ ବୋଲି ଗାଁ ଲୋକେ ତାହାକୁ ମାନନ୍ତି, ଗଣନ୍ତି । 'ନରାଣାଂ ନାପିତୋ ଧୂର୍ତ୍ତଃ' । ପୁଣି କଚେରି ଯିବା ଆସିବାରେ ଆହୁରି କିଛି ବୁଦ୍ଧି ଫେରିଛି । ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚହାତା ମର୍ଦ୍ଦ । ବୟସ ଅନୁମାନରେ ପଚିଶ ତିରିଶ ମଧ୍ୟରେ । ଲୋକ ପାଞ୍ଚଟା ବକାରରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଇ ଥାଆନ୍ତି । ବିଦ୍ୟା, ବପୁ, ବାକ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ର ଓ ବିଭବ । କଣା ଦେଖିବାକୁ ମଣିଷଟା ପରି ମଣିଷ, ଦୁଇ କଥା କହି ପୋଛି ପାରେ । ସରକାରରୁ କନେଷ୍ଟବଲ ଦରମା ମାସକୁ ୫ ୬ ୮ ଟଙ୍କା, ସୁତରାଂ, ଉଣା ଅଧିକରେ ତାହାର ତିନି ଗୋଟା ବକାରରେ ଅଧିକାର ଥିଲା, ଏଥିକି ଦରକାର ବେଳେ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ସେ ଯଦି ଛାତି ଫୁଲାଇ ବାଟ ଚାଲେ, ତାହା ପକ୍ଷରେ ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ନାହିଁ । ଆଜିକା ବେଶଟା କଣାର କିଛି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ନଅହାତି ବାଲିଝରି ଦେଶୀ ସୂତାବୁଣା ଖଦଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିଛି (ସେ ସମୟରେ ବିଲାତି ଗୋଷ୍ଠମାରିକା ଧୋତି ଦେଶକୁ ଆସିନାହିଁ) । ଦେହରେ ବନ୍ଧଲଗା ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗା, ଦୋମୁହାଁ

ଖଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡ଼ି । ଆଜି ଅମୃତବେଳରେ କଣ୍ଟୁ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଗ ବାନ୍ଧିଥିଲା, ସେହି ପାଗ ବଜାଏ ରହିଲା, ଅଧିକନ୍ତୁ ସରକାରରୁ ମିଳିଥିବା ଶାଲ୍ ଲୁଗା ଲାଲପାଗ ସେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲା । କଣା ବାଉରିର ନାମ ସରକାରୀ କାଗଜରେ ଦରଜ ହେଲା, କଣାରାମ ସିଂ ।

ପରଦିନ ସକାଳେ କଣାରାମ ସିଂ ଡ୍ରେସ ପିନ୍ଧି କାନ୍ଧରେ କନେଷ୍ଟବଳ ବେଗ୍ ଝୁଲାଇ କର୍ମସ୍ଥାନକୁ ବାହାରିଲେ । କର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ସଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ । ତାହାଙ୍କ ବିଟରେ ଚାରି ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ, ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ମନୋରମପୁର ଗ୍ରାମଟା ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ । କଣ୍ଟୁ ସିଂ ସେହି ଗ୍ରାମ ମଝି ଭାଗବତ ଘରେ ଫାଣ୍ଡି ଠିକ କଲେ । ସେତେବେଳେ ସରକାରୀ ଫାଣ୍ଡି ନ ଥିଲା । ସେ ଆପେ ଭାଗବତ ଘରକୁ ଫାଣ୍ଡି ନାମକରଣ କଲେ । ସରକାରୀ କଥା, ପାଟି ଫିଟାଇବାକୁ ସାଧ କାହାର ? କଣାରାମ ସିଂ ମଫସଲରେ ଆଜି ଗୋଟିଏ ନାମ ପାଇଲେ 'ପୋଲିସ ଜମାଦାର ।'

ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଗସ୍ତ ସମୟରେ ପେସ୍କାର ହିମରିଏ କଣ୍ଟୁ ମଫସଲ ଯିବା ଆସିବା କରିବାରୁ ଅମଲାଗିରି ଘାତଘାତ ତାହାକୁ କିଛି କିଛି ଜଣା । ଜମାଦାର ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚି ଚୌକିଦାରମାନଙ୍କୁ ତଲବ କରି ଦେଲେ । ଡାକହାକରେ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ନୂଆ ହାକିମ ହାଜର, ଆଉ କି କେହି ଘରେ ରହି ପାରେ ? ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ଦେଖଣାହାରୀ ମଧ୍ୟରେ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ବେଶି । ଘର ମାଇକିନିଆମାନେ ଟାଟି କବାଟ ଦର- ଆଉଜା କରି ଘର ଭିତରୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଜମାଦାରେ ପାଟି କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନାଇ ସରକାରୀ ହୁକୁମ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ । ସେଥିର ସାରକଥା ଏହିପରି ବୁଝାଗଲା, 'ଚାରି ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ସେ ମଫସଲ ହାକିମ ।' କଚେରି ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ବେଳ ଚଢ଼ଗଲାଣି । ଗ୍ରାମର ବୁଢ଼ା ଦିଗବାର ଜଣେ ପୁରୁଖା ଲୋକ । ତେର ହାକିମ ହୁକୁମା ଅମଲ କଲାଣି । ନାମ ଶଙ୍କୁ ମଲିକ । ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଗ୍ରାମ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲା, "ଆଉ ବସିଲେ କଣ ହେବ, ବେଳ ଗଡ଼ି ଗଲା, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାକିମଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଲା ନାହିଁ ।" ଦିଗବାର କଥା ଶୁଣି ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଉଠିଗଲେ । ଆଉ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବସି ବିଚାର କଲେ । ଗ୍ରାମଯାକ ଭେଦା ହୋଇଗଲା, କାହା ଘରୁ ଗୁଡ଼ାଳ, କାହା ଘରୁ କାଠ, ଲୁଣ, ବାଇଗଣ ଇତ୍ୟାଦି ପହଞ୍ଚି ଗଲା । ନାଥ ମହାକୁଡ଼ ଗଉଡ଼ ଗୋଟାଏ ଠେକିରେ କିଛି କରୁଡ଼ା ଗାଈଦୁଧ, ଦିଶୁ ଘିଅ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲା । ଚାରିଜଣ ପାଣଟୋକା ଧାଇଁ ଯାଇ ବିଲ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ ପାଣି ଖାଲ ବୋହି ଦେଇ ଗଉଡ଼ଇ, ଚେଙ୍ଗ, କଣ୍ଟି, ଟିପିରି ଇତ୍ୟାଦି ଦୁଇ ଗଣ୍ଡା ଭଳ ଚପି ଦେଇ ଆସିଲେ । ପ୍ରଥମ ଦିନ ଜମାଦାରଙ୍କ ଭୋଜନ ବଢ଼ିବାକୁ ରାତି ଅଧାକ ଘଡ଼କ ସରିକି । ସେଦିନ ଏକାହାର । ଏହିପରି ଦୁଇଦିନ, ପାଞ୍ଚଦିନ ଦଶ ଦିନ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ କଟି ଗଲା । ଦିନ ଯେପରି ଯାଏ ସେହିପରି ବହି ଯାଉଛି । ଜମାଦାରଙ୍କ ଭୋଜନ ବିଷୟରେ କୌଣସି ଚିନ୍ତା ଭାବନା ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ କାହୁଁ ସିଦା ଚାଲି ଆସୁଛି । ଦୁଧ ମାଛ ଘିଅର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଏଟା କିଛି ଗ୍ରାମ- ବାସିଙ୍କ ଧର୍ମ ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ ଅତିଥେୟ ନୁହେ, ଏହାର ମୂଳ କାରଣ ଭୟ ଓ ଜମାଦାରଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା ଅଟେ । କେତେବେଳେ କଣ ଅଛି, ଗ୍ରାମ ଗୋଟାଯାକ ତ ରୈତ, ଜମାଦାରଟା ମୁଠାରେ ଥାଉ, ଜମାଦାରଙ୍କୁ ହାତ ପୋଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ଗ୍ରାମର ପୁରୋହିତ ନରହରି ପଣ୍ଡା ଦୁଇଓଳି ରୋଷାଇ କରି ଦେଇଯାଏ । ବେଠିଆ ଭଣ୍ଡାରି ରାମା ବସାରେ ରୋଷାଇ ତୋଳି, ବସା ଲିପା ପୋଛା, ସଙ୍କୁଡ଼ି ବାସନମଜା ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମ କରି ଦିଏ । ଦିନେ ଦିନେ ଜମାଦାର ଗସ୍ତରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲେ ଗୋଡ଼ ହାତରେ ତେଲ ଟୋପାଏ ମାରିଦିଏ । ଏହିପରି ଆହୁରି ଦୁଇ ପାଞ୍ଚଦିନ କଟିଗଲା । ଦିନେ ଜମାଦାରେ ବସି ବସି ବିଚାର କଲେ, ଏପରି ବସିବସି

ଖାଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ତ, ସରକାରୀ କାମ ବଜାଇବାକୁ ହେବ । ଲୁଣଚୋରି ଯେ ଘରେ ଘରେ ଚାଲିଛି । ଜମାଦାର କେତେଦିନ ଗ୍ରାମରେ ରହି ବେଶ୍ ବୁଝିଲେଣି; ମାତ୍ର ଧରିବେ କିପରି ? ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ହାଟରୁ ଦୁଇ ପଇସାର ହଳଷ୍ଟ ଲଫି ଲୁଣ କିଣି ଆଣି ରଖିଅଛନ୍ତି, ଜମାଦାରଙ୍କ ସିଦାରେ ସେହି ଲୁଣ ଦିଅନ୍ତି । ଜମାଦାରେ ଏ କଥାଟା ମଧ୍ୟ ବୁଝିଲେଣି । ଦିନଯାକ ଜମାଦାର ପାଖରେ ଲୋକ ଛୁଟନ୍ତି ନାହିଁ । ରାତି ଛ ଘଡ଼ି ଯାଏ ପାଖରେ ରହି ଏଣୁ ତେଣୁ କହି ଭୁଲାଉଥାନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଜମାଦାର କେତେବେଳେ କଣ କରୁ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ଜାଣୁ ଥାଆନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ଅବଧାନେ ବନମାଳୀ ଓଝା ସଞ୍ଜବେଳେ ଦୁଇ ଦଣ୍ଡ ଫାଣ୍ଡିରେ (ଭାଗବତଘରେ) ବସି ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଛାନ୍ଦ ଶୁଣାଏ । ହାତ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ 'ବକେ ବସିଥିଲା ଧ୍ରୁବ ଉପରେ' ଗୀତର ଅର୍ଥ କରେ । ଗ୍ରାମର ଲୋକ ଏକଯୋଟ, ଆଉ ସରକାରୀ ଲୋକ ଦଫାଦାର, ସେ ତ ଗ୍ରାମବାସୀ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ । ଜମାଦାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ଚିନ୍ତାରେ ପଡ଼ିଲେଣି ।

ଆଜି ଜମାଦାରଙ୍କ ମିଜାଜ ଭାରି ବିଗିଡ଼ିଛି । ସବୁ କଥାରେ ଖପା, ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଖପା । ରାଗରେ ଗୁମ୍ ମାରି ଫାଣ୍ଡିରେ ବସିଛନ୍ତି, କାହାରି ସହିତ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଦଫାଦାର ଶଙ୍କୁ ମଲିକ ଚାରି ହାତିଆ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାଟା କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ପିଣ୍ଡାତଳେ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରରେ ବସିଛି । ଜମାଦାରେ ଖୁବ ଖପାହୋଇ ଦଫାଦାରକୁ ପଚାରିଲେ, "କି ରେ ? ସେ ଆସିଲା ନାହିଁ ?" ଦଫାଦାର ଛିଡ଼ା ହୋଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, "ହଜୁର, ଏଥର ଲଗା ତା ପାଖକୁ ପାଞ୍ଚଥର ଗଲି; ଆସିଲା ନାହିଁ । କହିଲା, ମୁଁ କଣ ଜମାଦାର ସଙ୍କୁଡ଼ି ଉଠାଇ ଜାତି ପାଞ୍ଚିରୁ ଯିବି ? ଜଣା ଅଜଣା ଗ୍ରାମ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ବୋଲରେ ପଡ଼ି ଯାହା କରି ଯାଇଛି— ଯାଇଛି; ଆଉ ଏଣିକି ପାରିବି ନାହିଁ ।"

ସଞ୍ଜବେଳେ ଗ୍ରାମର ମୁଖିଆ ମୁଖିଆ ଲୋକମାନେ ଭାଗବତଘରଠାରେ ହାଜର ହୋଇ ରାମ ବାରିକ ଭଣ୍ଡାରିକୁ ଡକାଇଲେ । ରାମା ହାଜର ହୋଇ ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡବତ କରି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହେଲା । ଗ୍ରାମର ପଧାନ ଗୋପାଳ ଘଡ଼େଇ ପଚାରିଲେ, "କିରେ ରାମା, ତୁ ଆଜି ଜମାଦାରଙ୍କ ବସାରେ କିଆଁ ହାଜର ହେଲୁ ନାହିଁ ?" ରାମା ଦୁଇ ଥର ଗଳା ଖଙ୍କାରି ଦେଲା, ଦୁଇ ଥର ଗୁଇଁ ଗାଇଁ ହେଲା, କଣ ବଡ଼୍ ବଡ଼୍ କରି କହିଲା । ଘଡ଼େଇ ଆଉ ଥରେ ଧମକାଇ ପଚାରିଲେ, "ରେ, କଣ କହୁଛୁ ସଫା କରି କହ ।"

ରାମା କହିଲା, "ଆଜ୍ଞା ଆଜି ସକାଳେ ନରସିଂହପୁରରୁ ଆମ ଜାତି ପରମାଣିକ ଆସିଥିଲେ । ମୋତେ ମନା କରିଗଲେ । ଏଣିକି ଆଉ ଜମାଦାରଙ୍କ ସଙ୍କୁଡ଼ି ଉଠାଇଲେ ମୁଁ ଏକଘରିଆ ହେବି । ଆଜ୍ଞା, ଆପଣମାନେ ନିଶାପ କରନ୍ତୁ, ଜାତିପାଟିକ କଥା, ମୁଁ କି ପରମାଣିକ କଥା ହେଳି ପାରେଁ ?" ସମସ୍ତେ ଚୁପ ଚାପ, କଥାଟା ଫିଟିଲା ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ବୁଝିଗଲେ ଜମାଦାରେ ଜାତିରେ ଭଣ୍ଡାରି । ରାମା ଜାତି ଭାଇ ସେବା କରିବାକୁ ନାରାଜ । ଜମାଦାରେ ରାଗରେ କମ୍ପୁଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଲୋକଟା ଖୁବ ସିଆଣା କି ନା, ବଳେରି କରି ରାମା ଉପରେ ଜୁଲମ କଲେ କଥାଟା ଫିଟିଯିବ । ତୁନି ତାନି ହୋଇ ରହିଲେ । ରାତି ହେଲା, ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେଥି ପଛେ ପଛେ ରାମା ମଧ୍ୟ ଚାଲିଗଲା ।

ଜମାଦାରଙ୍କ ସାତ ପୁରୁଷର କାମ ଅଇଣ୍ଠା ଉଠା । ହେସ୍କାରଙ୍କ ବସାରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କାମରେ ବାହେଲ ଥିଲେ । ଆପଣା ସଙ୍କୁଡ଼ି ବାସନଟା ମାଜି ପାରିବେ ନାହିଁ ? ତେବେ କଥା କଣ କି ଏଠାରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ଜଗି ଚାଲିବାକୁ ହେବ ତ ! କଣ କରିବେ, କାମ ଚାଲିଗଲା; ମାତ୍ର ରାମା ଉପରେ ରାଗଟା ରହିଗଲା ।

ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ କଥାସବୁ ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ଜଣେ ବୁଢ଼ା ମୁସଲମାନ ମୌଲବୀଙ୍କର କିଛି ଦେମାକ ଥିଲା । ସେ ବୋଲନ୍ତି, "ମହାଭାରତ ଆଉର କୁଛ ନେହିଁ । ଭାଇ ଭାଇୟୋଁକ ତକରାର କେସ୍‌ସା ଆଉର ରାମାୟନ୍ ଯୋ ହେ, ଭାଇକା ଚୁଗଲ ଖୋରମେଁ ରାବଣକା ବୁନିଆଦ ବରବାଦ ।" ମୌଲବୀ ସାହେବଙ୍କ କଥା ଯାହା ହେଉ ଆମ୍ଭେମାନେ କିନ୍ତୁ ସଦରଚର ଏଡ଼ିସନଲ ମୁନସଫି ଦୁଆରଠାରୁ ହାଇକୋର୍ଟ ଦରଜା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଇ ଭାଇ ତକରାରରେ ଅନେକ ଖାନଦାନ ଖିନ୍ ଖରାପ ହେବାର ଦେଖିଅଛୁଁ । କ୍ଷୁଦ୍ରାଦପି କ୍ଷୁଦ୍ର ରାମ ବାରିକର ମଧ୍ୟ ନିଷ୍କୃତି ନାହିଁ । ରାମବାରିକର ଭାୟୁଆ ମଧ୍ୟରେ ଜଣକ ସଙ୍ଗରେ ତାହାର ତକରାର ଥିଲା । ରାମା ଉପରେ ଜମାଦାରେ ଭାରି ଖପା ହୋଇଥିବା ଗ୍ରାମଯାକ ଜଣା, ତା କାନରେ ମଧ୍ୟ କଥା ପଡ଼ିଲା । ରାମାକୁ ଜବଦ୍ କରିବାପାଇଁ ଦିନେ ନିରୋଳାରେ ଜମାଦାର ପାଖରେ ହାଜର ହୋଇ ରାମା ଘର ମଧ୍ୟରେ ଚୋରିଲୁଣ ମାରୁଥିବାର କଥା କହିଗଲା । ଜମାଦାରେ ଭାରି ଖୁସି, ନିଧିଟାଏ ପାଇଗଲେ । ଗୋଟାଏ ଟେକାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଆମ୍ବ ଝଡ଼ିବ; ଅର୍ଥାତ୍ ବଦମାଏସ ରାମା ଜବଦ୍ ହେବ, ଆଉ ଏକ ନମ୍ବର ମାମଲା ଦାଏର ହେବ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ପ୍ରହରକ ବେଳେ ଜମାଦାରେ ତେରଣ ଭିଡ଼ ଦଫାଦାରକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ରାମା ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ହାଜର । ଜମାଦାର ଠିକ୍ ସନ୍ଧାନ ପାଇଥିଲେ । ରାମା ତାହାର ଘର ପାଚିରିବୁଲା ମଝି ଅଗଣାରେ ଅଧ ହାଣ୍ଡିଏ ଦହିପାଣି ଯେନି ଧାନଉଁଷା ଚୁଲ୍ଲୀରେ ଲୁଣ ମାରିବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ଜମାଦାର ଏକାବେଳକେ ଅଗଣା ମଝିରେ ତାହା ଆଗରେ ହାଜର । ରାମା ପରଖା ଲୋକ, ଜମାଦାର ଦେଖିବା ମାତ୍ର ସବୁ କଥା ବୁଝିଗଲା, ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ ପାଣିଯାକ ମଳା ମୁହଁରେ ଢାଳିଦେଲା । ଜମାଦାରେ ଖୋଦ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଆଉ କଣ ? ରାମା ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଗେରଫ୍ତାର । ଯେଉଁଠାରେ ଲୁଣପାଣି ଢଳା ହୋଇଥିଲା ସେହିଠାରୁ ଅଧହାଣ୍ଡିଏ ମାଟି ରାମ ହାତରେ ପୂରାଇ ଦାଣ୍ଡକୁ ଭିଡ଼ି ଆଣିଲେ । ଜମାଦାର ହୁକୁମରେ ଦଫାଦାର ରାମ-ବେଣା ବାନ୍ଧି ପକାଇଲା । ଦଫାଦାର ବାଁ କାନ୍ଧରେ ଠେଙ୍ଗା ଡାହାଣ ହାତରେ ରାମ । ହାତବନ୍ଧା ରସି ଧରି ଗ୍ରାମ ମଝିଦାଣ୍ଡରେ ଭିଡ଼ ଭିଡ଼ ଫାଣ୍ଡିକୁ ଯେନି ଗଲା । ଜମାଦାରଙ୍କ ହୁକୁମରେ ଆଉ ତିନଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମର ତିନି ଜଣ ଦଫାଦାର ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ସେମାନଙ୍କ ହେପାଜତରେ ଚୋର ରାମା ବନ୍ଧା ହୋଇ ଫାଣ୍ଡିରେ ସେଦିନକ ପଡ଼ି ରହିଲା ।

ଗ୍ରାମଯାକ ଚହଲ ପଡ଼ିଗଲା । ସହର ଜାଯୁଗାରେ ଏପରି କଥାକୁ କେହି ଅନାଏ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ମଫସଲରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଭାରି କାଣ୍ଡ । ବିଶେଷରେ ପୋଲିଶ ଜମାଦାର ଲୁଣଚୋର ଧରିଲାଣି । ଗ୍ରାମ ଯାକ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ସେହି କଥା, ସମସ୍ତଙ୍କର ସବୁ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ । କାହାରି ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଗାଁ ପିଲା-ଗୁଡ଼ାକର ଭାରି ଆନନ୍ଦ, ଅବଧାନେ ଚଟଶାଳୀ ଛାଡ଼ି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ପଲପଲ ହୋଇ ରାମାକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଭାଗବତ ଘରକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଗୋଳମାଳ କଲେ ଦଫାଦାର ପାଟିକରି ଧମକାଇ ତଡ଼ି ଦେଉଛି । ଭୟରେ ପଳାଇ ଆସି ପୁନର୍ବାର ଧୀରେ ଧୀରେ ଭାଗବତ ଘର ପାଖରେ ଜମା ହେଉଛନ୍ତି, ଏହିପରି ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଛି । ମାଇକିନିଆମାନେ ଘରଧନ୍ଦା ଛାଡ଼ି ତୁନି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ଯେମନ୍ତ ବଜ୍ରପାତ ହୋଇଅଛି । ଆଜ ରାମା ଧରାଗଲା, କାଲି କାହା କପାଳରେ କଣ ଅଛି କିଏ କହିପାରେ, ଲୁଣ ମରା ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରେ । ସରକାରକୁ ବଳ କାହାର ? ସେଦିନ ଦିନଓଳି ଖିଆ ପିଆଟା ଅନେକ ଲୋକ ଘରେ . ସଞ୍ଜ-ବେଳେ ହେଲା । ରାମା ଘରେ ତ ଅରନ୍ଧା ଅବସ୍ଥା ।

ଗ୍ରାମମୁଣ୍ଡ ବରଗଛମୂଳରେ ମୁରୁଖା ପୁରୁଖା ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଲୋକ ବିଚାର କରିବାକୁ ବସିଗଲେ, ଅନେକ କଥା ଅନେକ ତର୍କବିତର୍କ ଉତ୍ତାରେ ସ୍ଥିର ହେଲା— ଯେପରି ହେଉ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗୁ ରମାକୁ ଖଲାସ କରାଇବାକୁ ହେବ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଗ୍ରାମର ପୁରୋହିତ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାରାୟଣ ମିଶ୍ରେ ନିରୋଳାରେ ଜମାଦାର ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ କଲେ । ଜମାଦାରେ ଓଳଗି ହେବା ଆଗରୁ ମିଶ୍ରେ ଦୁଇହାତ ଆଞ୍ଜୁଳା କରି କିଞ୍ଚିତ ନଇଁପଡ଼ି, "ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ବଳୀ ବ୍ୟାସ ହନୁମାନ ବିଭୀଷଣ" ଇତ୍ୟାଦି ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ି ଜମାଦାରଙ୍କ ଶରାୟୁ, ଗୋପଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଧନଧାନ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାପ୍ତିର ସୂଚନା କରି ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଖରେ ବସିଲେ । ଜମାଦାରେ ଚରଖା ଲୋକ, ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆଗମନ ଅଭିପ୍ରାୟଟା ବୁଝିଗଲେ । ଅନ୍ୟ ଦିନେ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଢେର କଥା କହନ୍ତି; ଆଜି ପାଟି ଫିଟିବାର ନାହିଁ, ତୁନି ହୋଇ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ, ହାକମି ଧରଣରେ ବସିଛନ୍ତି । ମିଶ୍ରେ କିଞ୍ଚିତ୍‌କ୍ଷଣ ବସି ଜମାଦାରଙ୍କର ଢେର ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ସେ ଯେ ଚଉଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ବିଧାତା, ସମସ୍ତଙ୍କ ମାନ ମହତ ତାଙ୍କ ହାତରେ, ସେ ମାରି ପାରନ୍ତି, ତାରି ପାରନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ଢେର ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ଜମାଦାର ନୀରବ । ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମାମଲତ କିଛି ଜଣା । ଦୁଇ ଚାରିଥର ହାଇ ମାରି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରମାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଦଶଟଙ୍କା ଇଶାରାରେ ଶୁଣାଇଲେ । (ଆଉ ମାମଲା ହୋଇଥିଲେ ଜମାଦାରେ କଣ କରିଥାଆନ୍ତେ, ଆମ୍ଭେମାନେ କିଛି କିଛି ଅନୁମାନ କରିପାରୁଁ ; ମାତ୍ର ଏ ଯେ ରମା କଥା— ବଦମାଏସ ଉଣା କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି, ମହତ ଉପରେ ବଟୀ ।) ଜମାଦାର ଭାରି ଖପା ହୋଇ ରଙ୍ଗା ଆଖିରେ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, "ତୁ କି ରକମ ଗୋସେଇଁ ରେ ? ମୋତେ କି ଆଉ ହାକମ ପାଇଛୁ ?" ମିଶ୍ରେ ତ ଏକାବେଳକେ ବସିଗଲେ—ସରକାରୀ ଲୋକ କେଜାଣେ କଣ କରି ପକାଇବ ରେ ବାପା । କିଛିକ୍ଷଣ ବସି ଖୁବ ଗୋଟାଏ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠି ଚାଲିଗଲେ ।

ପରଦିନ ଖୁବ ସକାଳେ ରମା ଡାହାଣ ଡେଣାରେ ରସିଲଗା, ବାଁ କାନ୍ଧରେ ଚୋରା ଲୁଣହାଣ୍ଡି । ହବିଦାର ଶଙ୍କର ମଲିକ ଡାହାଣ କାନ୍ଧରେ ଠେଙ୍ଗା, ବାଁ ହାତରେ ରମା ବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ିମୁଣ୍ଡ । ଜମାଦାରେ ଡ୍ରେସ ପିନ୍ଧି ଗୁଡ଼ି ଫୁଲାଇ ଗାଁ ମଝି ଗୋହିରୀରେ ବାଲେଶ୍ୱର ସଦର କଚେରୀକୁ ରବାନା ହେଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କ ମନରେ ଖୁବ ଫୁର୍ତ୍ତି, ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚଳ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ୁଛି, ହବିଦାର କିଛି ପଛରେ ପଡ଼ିଗଲେ ତାହାକୁ ଧମକାଇ କହୁ ଅଛନ୍ତି, "ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲ, ପହିଲି କଚେରୀରେ ହାଜର ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।"

ମହାମପୁରଠାରୁ ସଦର କଚେରି ଊଣା ଅଧିକରେ ସାତକୋଶ ଦୂର; ମାତ୍ର ଜମାଦାରେ ଆସାମୀକୁ ଧରି ବାର ଉପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବାଜେ କଚେରୀରେ ପହଞ୍ଚି-ଗଲେ । ମନ ସଙ୍ଗରେ ଗୋଡ଼ର କିପରି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅଜଣା । ଯେହେତୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିପଟ—ଇତ୍ୟାଦି, ହେଲେ ଦାର୍ଶନିକ ଲୋଡ଼ିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଜମାଦାରଙ୍କ ପଦଯୁଗଳର ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ତାହାଙ୍କ ମନର ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ, ଫୁର୍ତ୍ତି ଅନୁମାନ କରି ନେଲୁଁ । ଜମାଦାରେ କଚେରୀରେ ପହଞ୍ଚି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଢେର ଅମଲା ଫଏଲାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରିଗଲେ । ପେସ୍କାରଙ୍କୁ ଜୁହାରଟାଏ କରି ମାମଲା ଆସାମୀର ହାଲ ଚୂମ୍ବକ ଚୂମ୍ବକ ସବୁ ଜଣାଇ ଦେଲେ । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ରିପୋର୍ଟ ପେଶ ହେଲା । ଆସାମୀ ନାଜରଖାନା ବାଟେ ହାଜତକୁ ଚାଲାଣ ହେଲା । ବରାମଦ ମାଲ ନାଜରଖାନାରେ ଦାଖଲ ରହିଲା । ମାମଲା ଡେଃ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରର ମୌଲବୀ ଅବଦୁଲ ମିଆଁଙ୍କୁ ସମ୍ପ୍ରୋଦ ହେଲା । ତାରିଖ ପଡ଼ିଲା ଆସନ୍ତା ପାଞ୍ଚ ତାରିଖ ଶୁକ୍ରବାର ।

କଚେରି ବାହୁଡ଼ା ଜମାଦାରେ ଆସି ପେସ୍କାରଙ୍କ ବସାରେ ରହିଲେ, ଦଗବାରି ମଧ୍ୟ ରହିଲା । ମାମଲା ତାରିଖ ଆଜଲଗାଏତ ଗୁରୁଦିନ । ଆଜ ଦିନଟା ତ ଗଲା—ତାରିଖ ଦିନ ମାମଲା ପଡ଼ିବ, ମଝିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଦିନ, ଫାଣ୍ଡିକୁ ଯାଇ ଆସି ହେବ ନାହିଁ । ଜମାଦାରେ ପେସ୍କାରଙ୍କ ବସାରେ ଥାଆନ୍ତି । ଭୁଲ୍ଲାଟାରେ ହେଲେ ଦଶରଥ ଡାକ ହାକିମି ବୋଲିରେ ଦଗବାରିକୁ ନାନା ଫରମାସ ବତାଉ ଥାଆନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଜମାଦାର ଡାକିଲେ ଦଗବାରି ଯେ 'ଆଜ୍ଞା ହଜୁର୍' କହେ, ତାହା ଲୋକେ ଶୁଣନ୍ତୁ, ଆଉ ତାହାଙ୍କ ତାବେ ଯେ ଲୋକେ ଅଛନ୍ତି, ଏହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତୁ ।

ରାତି ଅନ୍ଦାଜ ଏକ ପ୍ରହର । ପେସ୍କାରେ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଗୋଟାଏ ସଉଦାଗରିଆ ମେଲାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଆଗରେ ଗୋଟାଏ ଦାପରଖା । ଉପରେ ମାଟି ଦୀପଟାରେ ବଳିତାଟା ମିଟି ମିଟି କରି ଜଳୁଛି । ପେସ୍କାରଙ୍କ ଆଗରେ ନଥିପତ୍ର କାଗଜଗୁଡ଼ାଏ ବୁଣି ପଡ଼ିଛି । ପେସ୍କାରେ ନଥିର ଫେରସ୍ତ ଖୁବ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ ସଜାଡ଼ିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଜମାଦାର କଣାରାମ ସିଂ ପିଣ୍ଡାରେ ଚକାମାଡ଼ି ତୁନି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଦଗବାରିଟା ଓଳିତଳେ ବସି ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଚାହିଁଛି, କେତେବେଳେ କଣ ହୁକୁମ ହେବ । ରୋଷେଇଆ ପିଲା ଚୁଲି ଲଗାଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ଚୁଲିମୁହଁରେ ଲୁଣ୍ଡା ପକାଇ ଫୁଙ୍କୁଛି, ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଶବ୍ଦ ହେଲା, "ହରିବୋଲ - ହରିବୋଲ ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ, ଜୟ ଜୟକାର ହେଉ ।"

ପେସ୍କାରେ ତୁରନ୍ତ ବାରି ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । "ଆସିବା ହେଉ ରଥେ, ଆସିବା ହେଉ," କହି ଓଳଗି-ଟାଏ କଲେ । ଗାଁର କୁଶଳ ମଙ୍ଗଳ ପଚାରିଲେ । ଆଗନ୍ତୁକ ଲୋକର ନାମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରଥେ, ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କ ପୁରୋହିତ, ଏକା ଗାଁରେ ଘର । ରଥଙ୍କ ପୁଅ ଭିକା ପେସ୍କାର ବାବୁଙ୍କ ରୋଷେଇଆ । ପୁଅ ଦେଖାହେବ, ବଜାର ସଉଦା ହେବ, ଆଉ ରୋଜଗାରିଆ ଯଜମାନ, କେବେ କେବେ କିଛି ପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଏଥି ସକାଶେ ରଥେ ମାସକୁ ଥରେ ଦୁଇ ଥର ସହରକୁ ଆସି ଥାଆନ୍ତି । ପେସ୍କାରଙ୍କ ସହିତ କଥା ସମାପ୍ତ ଉତ୍ତାରେ ରଥେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ । ଆଜ କିଛି ନୂଆ ନୂଆ ଜଣାଗଲା, ଆଗେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ର କଣା ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡିଆଟାଏ ମାରି ଗୋଡ଼ ଧୋଇବାକୁ ପାଣି ଢାଳେ ଆଣି ଦିଏ—ଆଜ ଉଠୁ ନାହିଁ କିଆଁ ? ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଡାକଟାଏ ଦେଲେ, "ରେ କଣା ! ରେ କଣା ।" କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ନିରୁତ୍ତର । ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ ନକଚକ ଅଲପକେ ତାତି ଯାଏ । କିଛି ଖପା ବୋଲିରେ ଡାକିଲେ, "ରେ କଣା !" ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରଥଙ୍କ କ୍ରୋଧ କରିବା ଖୁବ୍ ଅନ୍ୟାୟ । କାରଣ ରଥଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ବିଷୟ କଣାରାମ ସିଂହଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତବ୍ୟ, ଏକଥା ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବୋଲିପାରୁଁ । ସିଂହେ ସେ ସମୟରେ ନାନା ଚିନ୍ତାରେ ମନ ସଂଯୋଗ କରିଥିଲେ । କପରି ରାମ ବାପୁଡ଼ା ଜେଲ ଯିବ, ଫାଣ୍ଡିକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାଇ କପରି ନୂଆ ରକମ ଜାରି କରିବେ, ସରକାରରୁ କପରି ଖୁସ୍‌ନାମ ମିଳିବ, ଆଉ ଦୁଇ ଚାରି ନମ୍ବର ମାମଲା ଚାଲାଣ ଦେଲେ କପରି ଜମାଦାରୀ ପାଇବେ ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ଭାବନାରେ ମନ ଫୁଲି ଉଠିଥିଲା । ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଦାର୍ଶନିକ ପଣ୍ଡିତେ ବୋଲନ୍ତି, ମନ ଗୋଟାଏ ବିଷୟରେ ସଂଲଗ୍ନ ଥିଲେ ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ଧାରଣା କରିପାରେ ନାହିଁ । ସିଂହଙ୍କ ମନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟାଏ ନୁହେ; ପୁଞ୍ଜାଏ ପାଞ୍ଚଟା ବିଷୟରେ ସଂଲଗ୍ନ—ଏଥକୁ ସେ ରଥଙ୍କ ଡାକରା ଶୁଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାହାଙ୍କୁ ଦୋଷୀ କରା ଯାଇ ନ ପାରେ; ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାପୁଡ଼ା ତାହା ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ପୁନର୍ବାର—"ରେ କଣା, ରେ କଣା ! ପାଣି ଢାଳେ ଦେ" ଗୋଡ଼ ଧୋଇବି । ସିଂହେ ଚମକି ପଡ଼ି ରଥଙ୍କୁ ଚାହିଁଲେ, ପୁଣି ଦଗବାରି ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା ।

'ରେ କଣା, ପାଣି ଢାଳେ ଦେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବି ।' ଅବଶ୍ୟ ଦିଗ୍‌ବାରି ଶୁଣିଲା । ରଥଙ୍କ କ୍ରୋଧର କାରଣ ଯେପରି ଅହେତୁକ ସିଂହଙ୍କର କ୍ରୋଧ ସେହିପରି କାରଣ-ସଙ୍କୁଳ ଅଟେ । ସିଂହେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଖପାଇ ସ୍ୱରରେ ଜବାବ ଦେଲେ, "କିପରି ଅଖାଡ଼ୁଆ ଗୋସେଇଁ ହେ, ଟିକିଏ ତର ସହୁନାହିଁ ?"

"କଣ ବୋଇଲୁ ? କଣ ବୋଇଲୁ ? ଅଖାଡ଼ୁଆ !" ରଥଙ୍କର ତ ଅଗ୍ନି ଫୁଟିବାକୁ ବସିଲାଣି । ପେସ୍କାରେ ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲେ, ଧାଇଁ ଆସି ଥାମ ଥୁମ କରି ଦେଲେ । ନକତଳ ତାତ ବେଶି ବେଳଯାଏ ରହେ ନାହିଁ । ରଥେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ପେସ୍କାରଙ୍କ ବିଛଣାରେ ବସିଲେ । ମନଟାକୁ ଥଣ୍ଡା କରିବା ପାଇଁ ଅଣ୍ଟିରୁ ନାସଦାନିଟା ବାହାର କଲେ । ପେସ୍କାରଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ ଆରମ୍ଭ, ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା ଉତ୍ତାରେ କଣା ବାରିକର କନଷ୍ଟବଲୀ, ଗ୍ରେପ୍ତ ଚାଲଣ ଇତ୍ୟାଦି କଥା ଶୁଣିଲେ । ରଥେ ଶୁଣି ସାରି କହିଲେ, "ଓଃ ଏହିଁକି ଏତେ ?— ପୁନର୍ମୂଷିକୋଭବ ।"

ରାମ ବାରିକ ଚାଲଣ ହୋଇ ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ଗୋପାଳପୁର ପ୍ରଭୃତି ଚାରିଖଣ୍ଡି ଗ୍ରାମରେ ମାଛିଟି ମରି ଯାଇଛି । ସବୁ ପାଇଟି ବନ୍ଦ, କାହାରି ମନରେ ସୁଖ ନାହିଁ । ଘରପିଛା ଭେଦା ଉଠିଲା । ଗୋପାଳ ଢଡ଼େଇ ଠଙ୍କା ଠୁକର ଧରି ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ି ବାହାରିଲେ । ସଙ୍ଗରେ ରାମର ମାଉସୀପୁଅ ଭାଇ ମଦ୍ଧା ବାରିକ ଆଉ ହରି ସାମଲ ଏହି ଦୁଇଜଣ । ଗୋପାଳ ଢଡ଼େଇ ଜଣେ ମାମଲତକାର ଲୋକ, ଚାରିଖଣ୍ଡି ଗାଁରେ ତାହାରି ନାମ ଡାକ । ଆଗେ ତାହାର ତିନିଖଣ୍ଡି ଚୁଲି ଥିଲା । ଚାରି ହଳ ଜମି ଚାଷ, ଶକଡ଼ା ଠଙ୍କା ଫେର ଫାର ଚଳେ । ସଦରକୁ ଯିବା ଆସିବାରେ ଆଇନ କାନୁନ କଥା ତାହାକୁ ଭଲ ଜଣା; ତଥାପି ସେ ରୱାନା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଚାରିଜଣ ମୁରବିଭଲିଆ ଲୋକ ଅଧ କୋଶ ଯାଏ ଗୋଡ଼ାଇଯାଇ ନାନା-ପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ବାହୁଡ଼ି ଆସିବା ସମୟରେ ଅବଧାନେ ବନମାଳୀ ଓଝା କହିଲେ, "ଯାଅ ଢଡ଼େଇପୁଅ, 'ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ' କହି ଚାଲି ଯାଅ । ମୁଁ ଯେ ଦିନ ଧରି ଦେଇଛି, ତାହା ନ ମେଣ୍ଟିନ ।"

ଆଜି ମାମଲାର ତାରିଖ । ଜେଲଖାନା ହାଜତି ଆସାମୀ ସବୁ ଚାଲଣ ହୋଇ ଆସି ନାଜରଖାନାରେ ବସିଛନ୍ତି । ଗୋପାଳ ଢଡ଼େଇ କିଛି ଅଣ୍ଟାଗୁଞ୍ଜା ବଳରେ ହାଜତି ଜାଏଗା ଦୁଆର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲା । ଡାହାଣ ହାତ ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳି ଓ ମୁଣ୍ଡ ନାନା ଭଙ୍ଗିରେ ସଞ୍ଚାଳନ କରି ରାମାକୁ ଇଶାରା କଲା । ରାମା ହାଜତରେ ରହି ଧାବରେଇ ଯାଇଥିଲା, ତାହାକୁ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ହାକିମଠାକୁ ଆଣିଥିଲେ କଣ କରିଥାଆନ୍ତା କଥା ଅଜଣା । ମାତ୍ର ରାମା ମଫସଲ ଭଣ୍ଡାରି ହେଲେ କଣ ହେବ, ପଣ ପଣ ଗସ୍ତିହାକିମମାନଙ୍କୁ ବେଠିରେ ଖିଅର କରି କରି ମୁଣ୍ଡବାଳ ପାଚିଲାଣି । ଢଡ଼େଇକୁ ଦେଖି ଖୁବ ହିମତ ବାନ୍ଧିଲା । ମୁଣ୍ଡ ହାତ ହଲାଇ ଢଡ଼େଇ କଥାରେ ଜବାବ ଦେଲା । ଢଡ଼େଇ କାମ ସାରି ଚାରି ଛ'ହାତ ଚାଲି ଆସିବା ଉତ୍ତାରେ ପହରାବାଲା କନେଷ୍ଟବଳ ଡାକ ଦେଲା, "ତଫାତ୍, ତଫାତ୍ ।" ଅର୍ଥାତ୍ ନାଜର ଜାଣନ୍ତୁ ସେ ବାହାରିଆ ମଣିଷକୁ ହାଜତି ଆସାମୀ ପାଖ ପୂରାଇ ଦେଉ ନାହିଁ । ଢଡ଼େଇ ନାଜର-ଖାନାରୁ ଆସି ଓକିଲ ଅବଦୁଲ ଶୋଭାନ ଖାଁଙ୍କୁ ଆସାମୀ ପକ୍ଷରୁ ଓକାଲତନାମା ଦେଲେ ।

ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଡେ: ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମୌଲବୀ ଅବଦୁଲ ଖାଁଙ୍କ ମିସଲରେ ପହିଲା ନମ୍ବର ଏହି ମାମଲା ଡାକରା ହେଲା । ମୌଲବୀ ସାହେବଙ୍କର କିଛି ପରିଚୟ ଦେବାର ଆବଶ୍ୟକ । ବିନା କାରଣରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ପରିଚୟ ଦେଉ ନାହୁଁ, ଆପଣମାନେ ଏକଥା

ବୁଝି ପାରବେ । ଆଜକାଲ ସରକାର ଯେପରି ହାକିମ-ଗୁଡ଼ାକୁ ହଲେଇ ପିଲାପରି ଘୁରଆଡ଼େ ବୁଲାଇ ମାରୁଛନ୍ତି, ଆଗେ ସେପରି ନ ଥିଲା । ଜଣେ ଜଣେ ହାକିମ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜିଲାରେ ଆଠ ଦଶ ବରଷ ରହି ଯାଉଥିଲେ । ମୌଲବୀ ଅବଦୁଲା ଖାଁ ଆଜକୁ ଊଣା ଅଧିକ ଦଶ ବରଷ ହେଲା ଏହି ଜିଲାରେ ଅଛନ୍ତି । ଘର ଦୁଆର ବାଗ ବଗିଚି ଜାରି କରି ଦେଲେଣି; ସହରର ସମସ୍ତେ ମାନନ୍ତି । ମଫସଲରେ ମୌଲବୀ ହଟୋଟି ବୋଲି ନାମ ଡାକ । ଉକିଲ, ମୁକ୍ତାର ବୋଲନ୍ତି ମୌଲବୀ ହଜୁରରେ ପାଣି ଗଳିବ ନାହିଁ । ହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ କିନ୍ତୁ ମୌଲବୀଙ୍କ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଦୋଷ ବା ଗୁଣ କଥା ଜାଣୁ, ସେ ପୋଲିଶ ଉପରେ ସବୁଦିନ ଗୋସ୍‌ସା, ତାହାଙ୍କର କେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ହୋଇ ଥିଲା ଯେ, ପୋଲିଶ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସଜାସଜି କରି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଆସାମୀକୁ ଚାଲାଣ ଦିଏ, ଏଥି ପାଇଁ ଚାଲାଣି ମାମଲାରେ କିଛି ଠିକିଏ ବାଟ ପାଇଲେ ଆସାମୀକୁ ଖଲାସ କରି ଦିଅନ୍ତି ।

ହାକିମ ମିସଲରେ ବସିବା ମାତ୍ର ପେସ୍କାରେ ବାଁ ହାତରେ ବଡ଼ାଏ ନଥି ଡାହାଣ ହାତରେ ଦୁଆତ କଲମ ଧରି ମିସଲ ଆଗ ବେଞ୍ଚ ପାଖରେ ପହୁଞ୍ଚି, ଆଗବେଞ୍ଚରେ କାଗଜପତ୍ର ଥୋଇ ଦେଲେ । ହାକିମଙ୍କୁ ଟୁବ୍ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁ ଇ ସଲାମ କରି ବେଞ୍ଚରେ ବସିଲେ ।

ହାକିମ—ମାମଲା ପେଶ୍ କର ।

ପେସ୍କାର—ହଜୁର, ପଚିଶ ନମ୍ବର ମାମଲା ନିମକା ପୋଲିଶ ଚାଲାଣି । ସରକାର ତରଫ ମୁଦେଇ କନଷ୍ଟବଲ କଣାରାମ ସିଂ । ମୁଦାଲା ରାମ ବାରିକ ।

ଚପରାସୀ ପାଟି କରି ତିନଥର ଡାକ ଦେଲା, "କଣାରାମ ସିଂ କନଷ୍ଟବଲ ହାଜର ହୋ ।"

କଣାରାମ ସିଂ ହାକିମଙ୍କୁ କନଷ୍ଟବଲୀ ସଲାମ ବଜାଇ ସାକ୍ଷୀ ବାକସ ଭିତରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା । ନାଜରଖାନା କନେଷ୍ଟବଲ ଆସାମୀକୁ ହାଜର କରି ଦେଲା ।

ପେସ୍କାରଙ୍କ ପଢ଼ାଇବା ମାତିକେ କଣାରାମ ସିଂ ସତ୍ୟପାଠ କରି ଇଜାହାର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ହାକିମ ମୁଦେଇର ନାମ, ବାପର ନାମ, ବୟସ ଇତ୍ୟାଦି ଦସ୍ତୁର ମୁତାବକ ଲେଖି ସାରିଲା ଉତ୍ତାରେ ମୁଦେଇ ମାମଲାର ସମସ୍ତ ହାଲ ହାକିମଙ୍କ ସୱାଲ ମୁତାବକ ବୟାନ କରିଗଲା । ଜବାନବନ୍ଦି ଲେଖିସାରି ହାକିମ ମୁଦାଲା ତରଫ ଉକିଲକୁ ପଚାରିଲେ, "ଜେରା କରିବ ?"

ଉକିଲ ସଲାମ କରି କହିଲେ, "ହଁ ହଜୁର ।"

ସୱାଲ ଉକିଲ—ଆସାମୀ ଯେ ଲୁଣ ପାଣି ଛାଳି ଦେଲା, କିଏ ଦେଖିଛି ?

ଜବାବ ମୁଦେଇ—ମୁଁ ଦେଖିଛି, ସେ ହାଣ୍ଡିରେ ପାଣି ପୂରାଇ ଚୂଲିମୁଣ୍ଡ—

ଉକିଲ—ବସ ବସ, ମୁଁ ଯାହା ପଚାରିବି ସେଥିର ଜବାବ ଦିଅ, ଅଧିକ ଗୁଡ଼ାଏ ବକ ନାହିଁ । ମୁଁ ପଚାରୁଛି ଆଉ କେହି ଦେଖିଛି କି ନାହିଁ ? 'ହଁ' କି 'ନା' ଏତିକି ବୋଲ ।

ଜବାବ କ:—ନା, ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ ।

ଉକିଲ ସୱାଲ—ସେ ଲୁଣ ଦିଆପାଣି ଛାଳି ଦେଲା କି ଭଲ ପାଣି ଛାଳି ଦେଲା, କିପରି ଜାଣିଲ ?

ଜବାବ କ:—ମୁଁ ଗୁଇନ୍ଦାଠାରୁ ସନ୍ଧାନ ପାଇ ଯାଇ ଧରିଛି ।

ସୱାଲ ଉକିଲ—ଧରିଛ ତ, ହଁ—ଲୁଣପାଣି ଛାଳିଲା ବୋଲି କିପରି ଜାଣିଲ ?

ଜବାବ କ:—ମୁଁ ମାଟି ଚାଖି ଦେଖିଛି; ଲୁଣିଆ ଲାଗିଲା ।

ଉକୀଲ —ବର୍ତ୍ତମାନ ଥରେ ଗ୍ଭଖ ।

କନେଷ୍ଟବଲ ବଗମନ୍ଦ ମାଟି କଞ୍ଚଡ଼ ହାଣ୍ଡିରୁ ଉଠାଇ ଗ୍ଭଖିଲେ, କହିଲେ, "ଦେଖନ୍ତୁ ଲୁଣିଆ ଲଗୁଛି ।"

ଉକୀଲ—ଆଉ ଥରେ ବେଶି କରି ଗ୍ଭଖ ।

କନେଷ୍ଟବଲ—କଞ୍ଚଡ଼ ଗୋସା ହୋଇ ଖୁବ ବୁଙ୍ଗାଏ ମାଟି ପାଟିରେ ପୂରାଇ ଦେଲେ । ମିସଲରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯାଇ ଥୁ ଥୁ କରି ବାହାରେ ପିଙ୍ଗି ଦେଲେ । ମିସଲକୁ ଆସି ଉକୀଲଙ୍କୁ ଖୁବ ହେମତରେ କହିଲେ, "ଦେଖ, ମାଟି ଖୁବ୍ ଲୁଣିଆ ।"

ଉକୀଲ ମୁହଁରେ ରୁମାଲ ଦେଇ ହସିଲେ, ଆଉ କିଛି ପଗ୍ଭରିଲେ ନାହିଁ ।

ମୁଦେଇ ତରଫ ସାକ୍ଷୀ ହରିବାର ଶଙ୍କୁ ମଲିକଙ୍କର ନାମ ଧାମ ହାକିମ ଲେଖିବା ଉତ୍ତାରେ, ପେସ୍କାରେ ସତ୍ୟପାଠ ପଢ଼ାଇଲେ ।

ସଓ୍ୱାଲ—କନେଷ୍ଟବଲ ଆସାମୀକୁ ଗ୍ରେପ୍ତାର କରିବାବେଳେ ତୁ ପାଖରେ ଥିଲୁ ?

ଜବାବ ଶଙ୍କୁ ମଲିକ—ହଁ, ମୁଁ ପାଖରେ ଥିଲି ।

ସଓ୍ୱାଲ—ଆସାମୀ ଗ୍ଭମା ଲୁଣ ମାରିବା ପାଇଁ ହାଣ୍ଡିରେ ଦହପାଣି ରଖିଥିଲା, ତୁ ଜାଣୁ ?

ଜବାବ - ହଁ, ମୁଁ ଜାଣେ ।

ସଓ୍ୱାଲ—ଆସାମୀ ନାଳ ମୁହଁରେ ପାଣି ଢାଳି ଦେଲା, ତୁ ଦେଖିଛୁ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ହୁଁ ହୁଁ, ଗ୍ଭମା ପାଣି ଫୋପାଡ଼ ଦେଲା । ସେ ଲୁଣ ମାରେ ।

ମୁଦାଲା ତରଫ ଉକୀଲ ସଓ୍ୱାଲ—ଗ୍ଭମା ପାଣି ଢାଳି ଦେବାବେଳେ ତୁ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖିଛୁ କି ନା ?

ଜବାବ—ନା ମୁଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲି । ଜମାଦାରେ କହୁଥିଲେ ମୁଁ ଶୁଣିଛି ।

ହାକିମ କଣାଗ୍ଭମ ସିଂକୁ ପଗ୍ଭରିଲେ, "ତୁମର ଆଉ କେହି ଗୁହା ଅଛି ?"

କଣାଗ୍ଭମ କହିଲେ—ମୁଁ ସରକାରୀ ପୋଲିଶ— ନିଜେ ଆଖିରେ ଦେଖି ଅଛି । ଆଉ ଗୁହା କଣ ?

ହାକିମ ଏ କଥା ଶୁଣି ମୁରୁକି ହସିଲେ ।

ମାମଲା ପ୍ରମାଣ କରାଇବା ପାଇଁ ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରୟୋଜନ, ଏ କଥା କଣାଗ୍ଭମଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା ।

ଏ ଉତ୍ତାରେ ଆସାମୀର ଜବାବ ନିଆଗଲା ।

ଆସାମୀ ଗ୍ଭମ ବାରିକର ନାମ ଧାମ ହାକିମ ଲେଖି ନେଲା ଉତ୍ତାରେ, ତାହା ବିଷୟରେ ଅଣା ଯାଇଥିବା ଅଭିଯୋଗ ସଂକ୍ଷେପରେ ବୁଝାଇ ଦିଆଗଲା ଉତ୍ତାରେ ହାକିମ ପଗ୍ଭରିଲେ, "ତୁ ଦୋଷୀ କି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।"

ଜବାବ ଆସାମୀ ଗ୍ଭମ ବାରିକ—ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ

ହାକିମ—ତେବେ କି ସକାଶେ ପୋଲିଶ ତୋତେ ଗ୍ଭଲାଣ ଦେଲା ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଜମାଦାରଙ୍କର ବେଠି ନ କରିବାରୁ ସେ ମୋ ହାତରେ ଅଧ ହାଣ୍ଡିଏ ମାଟି ଦେଇ ବାନ୍ଧି ନେଇ ଆସି ଅଛନ୍ତି ।

ସଓ୍ୱାଲ—ତୋତେ କପରି ବାନ୍ଧି ଆଣିଲେ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଘରେ ଶୋଇଥିଲି । ମୋ ଘରେ ପଶି ଖୁବ ମାରିଲେ ଓ ମାରି କରି ବାନ୍ଧି ଆଣିଲେ ।

ସଓ୍ୱାଲ—ତୁ ଦିନବେଳେ ଶୋଇଥିଲୁ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ଜ୍ୱର ହୋଇଥିଲା—ନା ନା ମୋ ପେଟ ଟାଣୁ ଥିଲା, ମୁଁ ଶୋଇଥିଲି ।

ସଓ୍ୱାଲ – ତୋହର ସଫାଇ ଗୁହା ଅଛି ?

ଆସାମୀ ରାମବାରକ ଜବାବ ଦେବାପୂର୍ବରୁ ଉକିଲ ଚଟ୍‌କର କହି ପକାଇଲେ, "ଆଜ୍ଞା ହଜୁର ! ଦୁଇଜଣ ସଫାଇ ଗୁହା ଅଛନ୍ତି ।"

ଆସାମୀ ତରଫ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷୀ ।

ମକର ବାରିକ, ତାଙ୍କ ନାମ ମନ୍ତ୍ରା, ବାରିକର ନାମ ଧାମ ଫାରମ ପୂର୍ତ୍ତି କରି ପେସ୍କାର ହଲପ୍ ଦେଲେ ।

ସଓ୍ୱାଲ—ତୁ ଏ ମାମଲାରେ କଣ ଜାଣୁ ?

ଜବାବ ମକର ବାରିକ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଜାଣେ, ରାମ ଲୁଣ ମାରି ନାହିଁ । ତାହାର ଝାଡ଼ା ହେଉଥିଲା, ଘରେ ଶୋଇଥିଲା, ଲୁଣ ମାରିଲା କେତେବେଳେ ?

ମୁଦାଲା ତରଫ ଉକିଲ ସଓ୍ୱାଲ—ତୁମ୍ଭ ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ଲୁଣ କେଉଁଠାରୁ ଆଣି ଖାଅ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ହାଟରୁ ବରାବର ବଲେଇତି ଲୁଣ କଣି ଆଣି ଖାଉଁ ।

ସଓ୍ୱାଲ—ରାମା ହାଟରୁ ଲୁଣ କଣେ କି ନାହିଁ ?

ଜବାବ—ବରାବର ।

ସଓ୍ୱାଲ—ବରାବର କଣ ରେ ? ଆରେ ରାମା ହାଟରୁ ଲୁଣ କଣି ଆଣେ, ତୁ ଆଖିରେ ଦେଖିଛୁ କି ନା ?

ଜବାବ—ରାମା ହାଟରୁ ବରାବର ଲୁଣ କଣି ଆଣେ, ମୁଁ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି !

ସଓ୍ୱାଲ—କନଷ୍ଟବଳ ରାମା ଉପରେ ରାଗିଥିଲା କି ନା ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ହଜୁର, ବରାବର ରାମା ଜମାଦାର ଅଇଣ୍ଠା ବାସନ ନ ମାଜିବାରୁ ତା ଉପରେ ଆଜକୁ ଆଠଦିନ ତଳେ ବଡ଼ ରାଗିଥିଲେ । ତାକୁ ଜେଲ ଦେବାକୁ କହିଥିଲେ । ରାମାକୁ ବାନ୍ଧିପକାଇ ଢେର ମାରିଲେ । ରାମା 'ବାପରେ ମାରେ' ପାଟି କରୁଥାଏ ।

ସରକାର ତରଫ କୋର୍ଟ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ସଓ୍ୱାଲ—

ରାମାକୁ କନଷ୍ଟବଳ ମାରିବା ତୁ ଦେଖିଛୁ ?

ଜବାବ—ଆଜ୍ଞା ନା, ମୁଁ ଶୁଣିଛି ।

ଦୁସରା ନମ୍ବର ସାକ୍ଷୀ ହଗ୍ରୁ ସାମଲ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷୀ ଯାହା କହିଥିଲା, ଠିକ୍ ସେମିତି ସମସ୍ତ କଥା ବୟାନ କଲା ।

ନଥି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ଉତ୍ତାରେ ଆସାମୀ ତରଫ ଉକିଲ ଅବଦୁଲ ଶୋଭାନ ଖାଁ ହାକମଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ଯେଉଁ ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲେ, ସେଥିର ସାରମର୍ମ—

"ଉକିଲର ବକ୍ତୃତା—

"ହଜୁର ଏ ମାମଲା ତମାମ ଝୁଠା ଓ ଫରେବ । ମୁଦେଇ କଣାରାମ ସିଂ ଜାତିରେ ଭଣ୍ଡାରି; ଆସାମୀ ମଧ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରି, ଆସାମୀ ତାହାର ସକୁଡ଼ି ନ ମାଜିବାରୁ ସେ (ମୁଦେଇ) ବଡ ରାଗିଥିଲେ, ଆସାମୀକୁ ଜବଦ କରିବା ଓ ହଯ୍ରାଣ କରିବା ମତଲବରେ ଏହି ମାମଲା ରଚନା କରିଅଛି ।

୨ୟ । ନଥିରୁ ସଫା ପ୍ରକାଶ ମୁଦାଲା ହାଟରୁ ଲୁଣ କଣି ଖାଏ; ସୁତରାଂ ତାହାର ଲୁଣ ମାରିବା ଦରକାର ନ ଥିଲା ।

୩ୟ । ଗ୍ରେପ୍ତାର ସମୟରେ ଆସାମୀ ବେମାର ହାଲତରେ ବିଛଣାରେ ଶୋଇଥିଲା । ବେମାର ଲୋକ କେବେ ଲୁଣ ମାରି ନ ପାରେ ।

୪ର୍ଥ । ସରକାରୀ ଦଗବାର କନଷ୍ଟବଳ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲା, ଆସାମୀ ଲୁଣ ମାରିଥିଲେ ସେ ଦେଖି ଥାଆନ୍ତା ।

୫ମ । ଆସାମୀ ଯେଉଁ ବଗିମନ୍ଦ ମାଟି ଦାଖଲ କରି ଅଛି, ତାହା ମୁଦାଲା ନାଳ ମୁହଁରୁ ଆଣି ଥିବା ସତ୍ୟ ଅଟେ । ସେ ମାଟି ଯେ ଲୁଣିଆ ଲାଗୁଅଛି ସେଥିର କାରଣ ଏହି କି ଯେ ମଫସଲି ତଲିମାନେ ସ୍ୱଭାବରେ ଭପୂରେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାଟି ବାହାର ନାଳ ଦୁଆରରି—ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି । ସେହି ପାଣି ପଡ଼ି ପଡ଼ି ମାଟି ଲୁଣିଆ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏ କଥା ସତ୍ୟ କି ମିଥ୍ୟା ମୁଁ ଦେଇ କଣାଗିମ ଆଉଥରେ ମାଟି ଶୁଖି ଓ ଶୁଙ୍ଘି ସେପରି ଉଷମୁଳିଆ ଗନ୍ଧ ଅଛି କି ନାହିଁ, ସଫା ଜଣାଯିବ ।

ଉକିଲ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ହାକିମ ଠୋ ଠୋ କରି ହସିଲେ । ପେସ୍କାରେ ହାକିମ ଆଡ଼କୁ ନଥି ଉହାଡ଼ କରି ଖୁବ ଗୋଟିଏ ହସିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ହସିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ଉକିଲ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ହାକିମଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, "ହଜୁର ମା ବାପ ଖାମିନ୍ଦ; ଆସାମୀ ନିହାତି ଗରିବ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ତାହାକୁ ଖଲାସ ଦିଆଯାଉ ।"

ହାକିମ ଦୁଇ ଫର୍ଦ୍ଦ ଫୁଲିଶକେପ୍ କାଗଜରେ ଏକ ଲମ୍ବା ରାୟ ଲେଖିଲେ—ଉକିଲ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ କାରଣ ଦର୍ଶାଇ ଥିଲେ, ରାୟରେ ସେ ସମସ୍ତ କାରଣ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଆସାମୀକୁ ଖଲାସ ଦେଲେ, ଅଧିକନ୍ତୁ ଲେଖିଲେ ମୁଦେଇ କଣାଗିମ ସିଂ ପୋଲିଶ କର୍ମର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ରାୟର ଏକ ପ୍ରସ୍ତ ନକଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାଜିଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରରେ ପେଶ ହେଲା । ଏ ଯାତ୍ରା କଣାଗିମଙ୍କର ନୌକରି ରକ୍ଷା ପାଇବା କଠିନ ଥିଲା; ମାତ୍ର ପେସ୍କାର ହାକିମଙ୍କୁ ସମଜାଇ ଦେଲେ, "ହଜୁର ପୋଲିଶ ନୂଆ, ଗ୍ରାମ ଲୋକ ଏକଯୋଟ, ସମସ୍ତେ ବଦମାଏସ, ସର୍ବଦା ଲୁଣ ଚୋରି କରି ସରକାରଙ୍କ ଲୋକସାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ପୋଲିଶକୁ ଡିସ୍‌ମିସ୍ କଲେ ସରକାରୀ ଲୁଣ ବରବାଦ ହୋଇଯିବ । ଏହି ପୋଲିସ କନଷ୍ଟବଲ ଖୁବ୍ ହୁସିଆର, ଚାଲାକ ଗ୍ରାମ ଲୋକମାନଙ୍କ ଫାନ୍ଦରେ ଏ ମାମଲା ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି, ହାକିମ କିଛି ଖୋସନାମାଇ କରି କଣ୍ଟୁକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜମାଦାରେ ଖୁବ ଫୂର୍ତ୍ତିରେ ଆସାମୀକୁ ଧରି ମଫସଲରୁ ଆସିଥିଲେ । ମାମଲାର ହାଲ ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଅଣ୍ଟା ବସିଗଲାଣି । ସାମାନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଏହିପରି । ଅଳ୍ପ ଆନନ୍ଦରେ ଫୁଲି ଉଠନ୍ତି, ସେହିପରି ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ ଧକା ଖାଇଲେ ବସି ପଡ଼ନ୍ତି । କଚେରି ବାହୁଡ଼ା ସିଧେ ପେସ୍କାରଙ୍କ ବସାଘର କୋଣରେ କାନିଥା ମେଲାଇ ଦେଇ ଲଠ କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କାହିଲା ବାହାନାରେ ସେ ରାତିରେ କିଛି ମୁହଁରେ ଦେଲେ ନାହିଁ । ରାତିରେ ଜମାଦାରଙ୍କ କିପରି ନିଦ ହୋଇଥିଲା, ଏଥିର ଠିକ ସମ୍ବାଦ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଇ ନାହୁଁ । ମାତ୍ର ମୁହଁ ଅନ୍ଧାର ଥାଉଣୁ ଦଗବାରକୁ ଧରି ଫାଣ୍ଡିକୁ ରବାନା ହୋଇଗଲେ । ଆଉ ଆଉ ଦିନେ ଦିନ ପହରେ ଥାଇଁ ଫାଣ୍ଡିରେ ପହୁଞ୍ଚନ୍ତି; ମାତ୍ର ଆଜି ପହୁଞ୍ଚିବାକୁ ରାତି ପହରେ ଗଡ଼ି ଗଲା । ରୋଷେଇର କିଛି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ, ଦଗବାର ଗାଁରୁ କିଛି ଜଳଖିଆ ଅଣାଇ ଦେଲା ।

ସକାଳବେଳେ ଜମାଦାରେ ଫାଣ୍ଡି ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବୁଛନ୍ତି, ଗାଁ ଲୋକେ ଏଣିକି ତାହାଙ୍କୁ ହେଟାଦର କରିବେ, କେହି ଅବା ଟାପରା କରିବ । କାହାରି ମୁହଁକୁ ଭଲ କରି ଅନାଉ ନାହାନ୍ତି । ଗାଁର ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକମାନେ ତ୍ୱରିତ ହାଜର ହୋଇ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡବତ୍ କଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କ ଆଗମନ ସମ୍ବାଦ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା, ମାତ୍ର ଜଣା ନ ଥିବାର ଏବଂ ରାତିରେ ଉପାସ ଥିବାର କହି ଭାରି ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏବଂ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ରୋଷେଇର ଯୋଗାଡ଼ କରି ଦେଲେ ।

ଦିନ ପାଣି ପରି ବହି ଯାଉଛି । ଜମାଦାରେ ଆଗ ପରି ବେଶି ଗାଁ ଗସ୍ତକୁ ବାହାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆଗପରି ଆପଣା ଆପଣା ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦା ସାରି ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ ସଞ୍ଜବେଳେ ଜମାଦାର ପାଖରେ ବସନ୍ତି । ଏଣୁ ତେଣୁ ଢେର କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଏ । ଓଟେ ପହୁଞ୍ଚିଗଲେ ଗୁଡ଼ମାନ ବୋଲ ବୋଲ ହୁଏ, ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ ଭାବନା, ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ ଜଗାଜଗି । ଜମାଦାରେ ଅନେକ ଉପାୟ ଭାବିଲେଣି, କିଛି କଥା କିନାରା ଲଗାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ନିରୋଳାରେ ବସି ବିଚାର କଲେ—ବୋମା ତ ଖଲାସ ହୋଇ ଆସିଲା ହଁ; ମାତ୍ର ଏଣିକି କଣ କରାଯିବ ? ସରକାରୀ ପୋଲିସ ମାଡ଼ି ବସିଲାଣି, ଆଉ କି ରକ୍ଷା ଅଛି । ବୋମା ମାମଲାରେ ଜିଣି କରି ମଧ୍ୟ ହାରି । ହିସାବରେ ଦେଖାଗଲା, ବୋମା ମାମଲାରେ ଖରଚ ସବୁ ସବୁ ରକମରେ ସତେଇଶ ଟଙ୍କା ଚଉଦ ଅଣା ଦୁଇପାହି । ଏଣିକି ଆଉ ମାମଲା ଝିଙ୍କିଲେ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଆସିବ ? ଏଥର ଭେଦା ଟଙ୍କାଟା ଯେପରି ଅସୁଲ ହେଲା, ତ ତା ମନ ଜାଣେ । ଟଙ୍କା ବା କାହା ହାତରେ ଅଛି । ଦିନେ ଅଧରାତି ଯାଏ ଗୋପାଳ ଘଡ଼େଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଖୁବ୍ ପରାମର୍ଶ କଲେ । ଶେଷକୁ ଅବଧାନ ଯେଉଁ ଉପାୟଟା ବାହାର କଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ମାନିଗଲା । କାଲି ଖୋଦ ଅବଧାନେ ଜମାଦାରଙ୍କ ପାଖରେ କଥା ପକାଇବେ, ସ୍ଥିର ହେଲା ।

ସଞ୍ଜବତି ଲଗି ଗଲାଣି । ଜମାଦାରେ ଭାଗବତ ଘରେ ବସିଥାନ୍ତି । ହଗବାରିଟା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ, କାହାକୁ ଡାକିବାକୁ ଯାଇଛି । ଓଝା ଅବଧାନେ ଧୀର ଧୀର ହୋଇ ପହୁଞ୍ଚିଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତଟାଏ କରି ପାଖରେ ବସିଲେ । ଖୁବ୍ ନିରୋଳା, କେହି ପାଖରେ ନାହିଁ । ଦୁଇ ଚାରିଟା ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା ଉତ୍ତାରେ ଅବଧାନେ ଚାରି ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦୁଇ ଚାରି ଥର ଗଳା ଖଙ୍କାରି ଦେଇ ଥରେ ହାଇ ମାରି ଏକାବେଳକେ କଥାଟା ପକାଇଲେ । ସେ କଥାର ସାରମର୍ମ ଏହି—

"ଜମାଦାରଙ୍କ ବସା ଖର୍ଚ୍ଚ ଗାଁ ଲୋକେ ଚଳାଇବେ । ଏ ସିବାଏ ମାସକୁ ପାନ ଖର୍ଚ୍ଚ ବୋଲି ଯୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଦେବେ ଏବଂ ଫି ମାସ ଏକ ନମ୍ବର ଚୋରି ଆସାମୀ ଧରିଦେବେ ।"

ଜମାଦାରେ ତ କୋଟିନିଧିଟାଏ ପାଇଗଲେ, ଏକାବେଳକେ ରାଜି । ସମସ୍ତ ଭାବନାରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟା ଲୋକ ସଭା କରି ବସିଲେ, କଥା ଛିଡ଼ିଲା । ଜମାଦାରଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚ ବିଲ୍ଲିଶିରେ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରୁ ଉଠିବ । ଏ ସିବା ଜଣେ ପାଣ ହାତରେ କିଛି ଲୁଣ ଦେଇ ଚୋର ବୋଲି ଧରାଇ ଦେବେ; (ଅବଶ୍ୟ ପାଣର ରାଜିକରାରରେ କଥା ହେବ) । ସେ ପାଣ ଯେତେଦିନ ବନ୍ଦରେ ରହିବ, ତାହାର ପିଲା ଝିଲା ଖର୍ଚ୍ଚ ସବୁ—ସବୁ—କଥା ଗ୍ରାମ ଲୋକେ ତୁଲାଇବେ ।

ବେଶ କାମ ଚଳିଲା । ଜମାଦାରେ ନାମ ମାତ୍ର ଗାଁ ଗସ୍ତକୁ ବାହାରନ୍ତି, ଚଉପଟ ଖେଳନ୍ତି, ଗାଁ ବୁଲନ୍ତି ଓ ଅବଧାନଠାରୁ ଛାନ୍ଦ ଶୁଣି ସୁନ୍ଦର ଭୋଜନଟାଏ ପକାନ୍ତି । ଦୁଇ ଚାରି ନମ୍ବର ମାମଲା ମଧ୍ୟ ଚଲାଣ ହେଲେଣି । ମାମଲା ସାଫ ସାବୁତ- ଆସାମୀମାନେ ସଜା ପାଇ ଗଲେଣି ।

"ଅଧର୍ମବିତ୍ତ ବଢ଼େ ବହୁତ,
ଯିବାବେଳେ ଯାଏ ମୂଳ ସହିତ ।"

ଜମାଦାରେ ଅଚ୍ଛା ଦୁଇଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରିଥିଲେ । "ରାଜା ପଶ୍ୟନ୍ତି କର୍ଣ୍ଣାଭ୍ୟାଂ ।" ଅନ୍ୟାୟଟା କେତେଦିନ ଛପିବ । କଥାଟା ସରକାର କାନରେ

ବାଜିଲା । ଏ ବରଷ ଲାଟସାହେବଙ୍କ ଦରବାରରୁ ଯେଉଁ ନିମକି ସାଲତମାମି ରିପୋର୍ଟ ବାହାରିଲା, ସେଥିରେ ଏହି ଠକାଠକି ମାମଲା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଦରଜ ଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ଜିଲ୍ଲା ହାକିମମାନେ ଦେଖି କାବା । ଖୁବ ହୁସିଆର ହୋଇଗଲେ । ଜଗାଜଗି କଲେ; ମାତ୍ର ଫଳ ନାହିଁ ।

ଜିଲା ହାକିମମାନେ ପୋଲିସ କାରସାଦ ଧରିବାପାଇଁ ଖୁବ ଚେଷ୍ଟାକଲେ; ମାତ୍ର କିଛି କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । କିପରି ବା ପାରିବେ, ମଫସଲ ଚୌକିଆ ଠାରୁ ସଦର ଶ୍ରେସ୍ତାଦାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚୋର । "ଚୋର ମାଉସୀ ପୁଅଭାଇ, ଯାହା ମିଳିଲା ବାଣ୍ଟିକୁଣ୍ଟି ଖାଇ ।" କୌଣସି ଗୋଲମାଲ ନାହିଁ, କାମ ବେଶ ଚଳୁଛି । ଲୁଣ ଚୋର ପାଣଗୁଡ଼ାକ ବେଶ କବୁଲ ଜବାବ ଦେଇ ଜେଲଖାନାକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ପୋଲିସ କନେଷ୍ଟବଲ ଗାଁରେ ପହରା—ଆଉ ଜାତି ଲୋକ କି ଲୁଣ ଚୋରି କରିବେ ?

ଆଜି ସଦର କଚେରିରେ ଖବର ଗୋଟାଏ ଚହଳ ପଡ଼ୁଛି । ଅମଲା ଫଇଲା ମର୍ଓକ୍‌କେଲ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ସେହି କଥା । ବରଗଛ ମୂଳ ମୁକ୍ତାରଖାନାରେ ଆନ୍ଦୋଳନଟା କିଛି ବେଶି । କଥା କଣ ? ଜଣାଗଲା ନିମକି ମାହାଲର ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଠକପଣ ଧରିବା ସକାଶ ସଦରରୁ ଗୁଇନ୍ଦା ପୋଲିସ ବାହାରି ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । କେତେକ ମାସ ହେଲା ବେଶ ବଦଳାଇ ମଫସଲରେ ବୁଲୁଥିଲେ । ପୋଲିସର କେତେଜଣ କନଷ୍ଟବଲର ଠକପଣିଆ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ସାକ୍ଷୀ ସାବୁତ ସହିତ ଆସାମୀ ଚଲାଣ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଆସାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ କିଏ ? ଆମ୍ଭ କଣାରାମ ସିଂହେ ! ମାମଲା ଖୁବ୍ ଗୋଳଯାଣ୍ଟ ଲଗିଲା । ଆଉ ଆଉ ଆସାମୀମାନଙ୍କ କଥା, ମାମଲାର ଆଉ ଆଉ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିଲେ କଣ ହେବ । ଶେଷରେ ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ଶୁଣା ଗଲା । 'କନେଷ୍ଟବଲ କଣାରାମ ସିଂହର କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ଦୁଇ ମାସ ମିଆଦ ଆଉ କୋଡ଼ିଏଟଙ୍କା ଜରିମାନା । ଜରିମାନା ନ ଦେଲେ ଅଧିକ ମିଆଦ ତିନିମାସ ।'

ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମୀ ତାରିଖଠାରୁ ଆଜକୁ ଊଣା ପୂରା ଛ ମାସ ବିତିଗଲାଣି । ଶୁଣାଶୁଣିରେ କଣା ଭଣ୍ଡାରି ଆଜକୁ ଚାରିମାସ ହେଲା ଆସି ଗାଁଆରେ ଅଛି । ଘରୁ ବାହାରେ ନାହିଁ, ଗାଁ ଲୋକେ କେହି ଦେଖନ୍ତିନାହିଁ । କଣା ଆଚ୍ଛା ଦୁଇପଇସା ଗୁଡ଼ି ଆଣିଥିଲା । ଭଣ୍ଡାରି ବାପୁଡ଼ା ଶକଡ଼ା ଟଙ୍କା ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁଲେ ତାକୁ ଢେର । ହେଲେ ବସି ଖାଇଲେ ସମୁଦ୍ର ବାଲି ନଅଣ୍ଟ । ପଇସାର ଖେଞ୍ଚାଖାଞ୍ଚ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି, କେତେଦିନ ବା କୋଣରେ ପଶି ରହିବ ? ଧୀରେ ଧୀରେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲା । ଏଣିକି ଗାଁ ନ ଖଟିଲେ ଅଚଳ । ପେଷ୍ଟାର ଖପା ହୋଇ ବସାରୁ କାଢ଼ି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ହାକିମ ହୁକୁମା ଲୋକ,ଚୋରଟାକୁ କିପରି ପାଖରେ ପୂରାଇବେ ? ବିପଦ ଅନ୍ଧାର ଆସିବା ବେଳେ ଚାରିଆଡ଼ୁ ମାଡ଼ି ଆସେ । ଗାଁ ଖଟିବା ଥାଉ ପୁରୋହିତେ ପୁରାଣ ଫିଟାଇ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି—"କଣା ପାଣ ନାହିଁ ହାଡ଼ି ନାହିଁ, ଜେଲଖାନାରେ ଛତିଶ ପାଟକ ଭାତ ଖାଇ ଆସିଅଛି, ସେ ପତିତ । ଆଉ ତାକୁ ଯେ ଛୁଇଁବ, ନିଆଁ ପାଣି ଦେବ, ସେ ମଧ୍ୟ ପତିତ ।" କଣା ତ ସାତ ପାଞ୍ଚିରୁ ଗଲାଣି । ଦୁଃଖ କହିଲେ ନ ସରେ । ଦୁଇ ମାସ କାଳ କଣା ପୁରୋହିତ ଦୁଆରେ ଧାରଣା ଦେଇ ଶୋଇଲା । ବଂଶଯାକ ପୁରୋହିତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ମାରି ଚୁନ୍ଦ ଉଡ଼ିଗଲାଣି । ପୁରୋହିତ ଦୟାଳୁ ଲୋକ । ଦୁଇମାସ

ଉତ୍ତରେ ଗାଁ ବରଗଛ ମୂଳରେ ସଭା ବସିଲା । ପୁରୋହିତ ପୁରାଣ ପିଟାଇ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଲେ—"ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ, ପଞ୍ଚଦାନ—ପୁରୋହିତ ବଂଶପାକ ସକାଶେ ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ପଞ୍ଚଶମୂର୍ତ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ଆଉ ଦକ୍ଷିଣା, ଜାତିମାନଙ୍କୁ ତିନବେଳ ଭାତ ।" ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହେବା ଦିନ ପୁରୋହିତ ସଭାରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିଲେ, "ବ୍ରହ୍ମ-ଶାପରେ ଯଦୁବଂଶ ନାଶ—ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ମେଣ୍ଟେଇ ନ ପାରିନାହାନ୍ତି ।"

କଣ୍ଟା ଯାହା କଣ୍ଟୁ ବଲବାଡ଼ି ଦୁଇମାଣ ଓ ଘରେ କଂସା ବେଲ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କରିଥିଲା, ସରକାରୀ ଜରିମାନା ଟଙ୍କା ଅସୁଲ ସକାଶ ପୋଲିଶ ଜମାଦାର ସବୁ ମାଲ ନିଲମ କରି ଘେନ ଗଲା । ସବୁ ଯାଇଛି ଗାଁ ଖଟି ଖାଏ ।

କଣ୍ଟା ସଙ୍ଗରେ କାହାରି ବୋଲ୍ ବୋଲ ହେଲେ, ସେ ଟାପରା କରି କହେ:—'**ପୁନର୍ମୂଷିକୋଭବ ।**"
